ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΕΩΝ

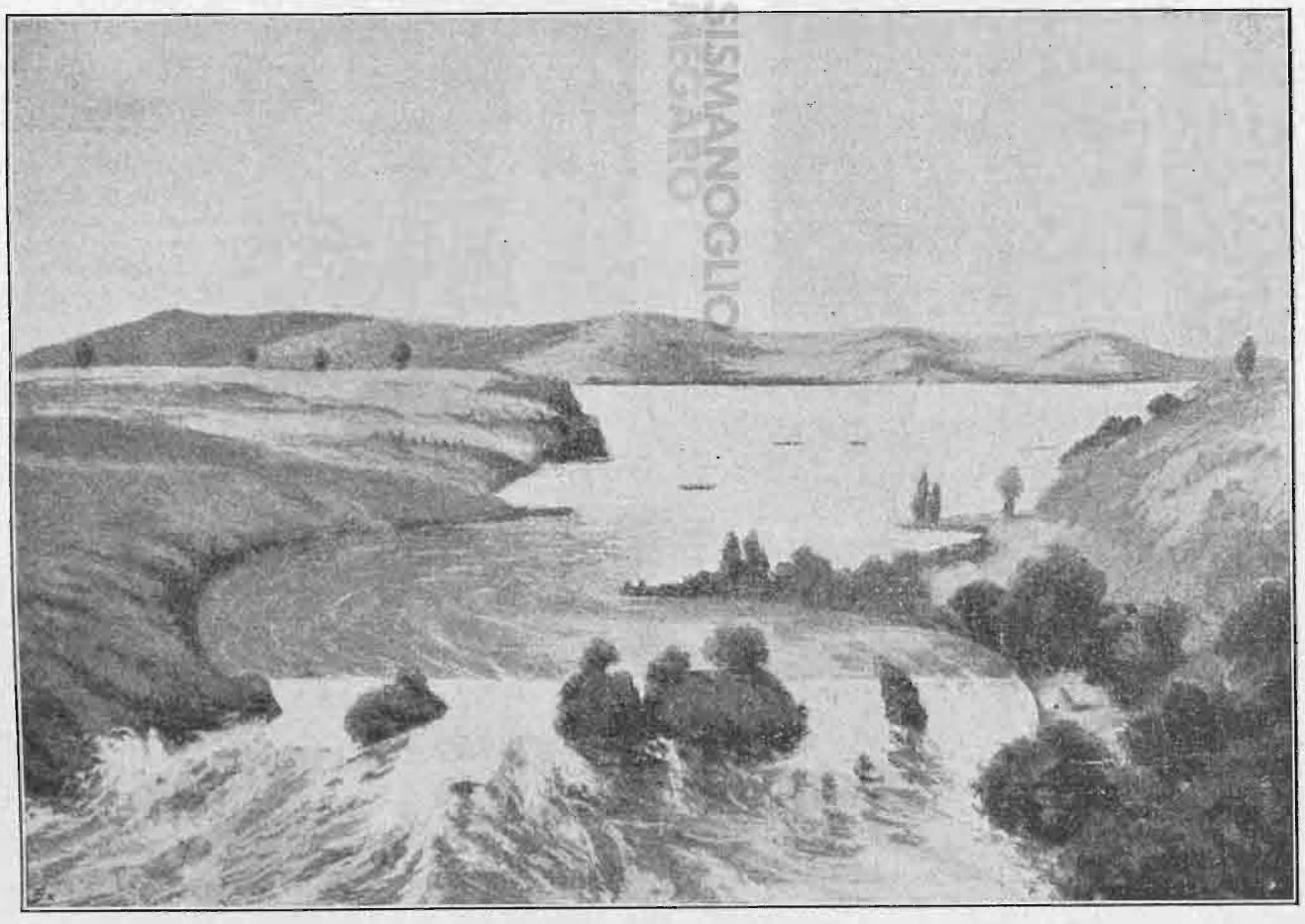

ΙΘ αιών, ή γονιμωτάτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Γῆς, κύριον γνώρισμα ἔχει τὸ μὲν τὴν ἀπέραντον ἔκτασιν τῆς ἐξερευνηθείσης χώρας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐξερευνητῶν, τὸ δὲ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἔξοχον αὐταπάρνησιν, ἥτις ἐνεψύχου καὶ συνεκράτει τοὺς πλείστους αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ ἄλλοι λόγοι, οἷον ἐμπορικοί, κατακτητικοὶ καὶ προσηλυτιστικοί, συνετέλεσαν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων κατὰ τὸν ἤδη λήξαντα αἰῶνα, ἀλλ' ἡ ἀληθὴς δόξα αὐτοῦ εἶναι ἀναντιρρήτως ἔργον τῶν σκαπανέων τῆς ἀκραιφνοῦς ἐπιστήμης, οἵτινες τὰ πάντα ὑπέμειναν καὶ κόπους καὶ στερήσεις καὶ κινδύνους καὶ τὸν θάνατον αὐτόν, ἵνα μόνον γίνωσι χρήσιμοι εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Τῶν ἀνδρῶν τούτων τινὲς μὲν ἐξηκολούθησαν καὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον προγενεστέρων ἐξερευνητῶν, τινὲς δὲ νέας ὅλως ἐπεχείρησαν ἀνακαλύψεις καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἀφρικῇ, ἐν τῇ Αὐστραλίᾳ καὶ ἐν ταῖς πολικαῖς χώραις. Πάντων τούτων τῶν ἡρώων τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀνάμνησις ἐπιβάλλεται ἐπιτακτικῶς, ἀλλ' ἐνταῦθα, ὅσον καὶ ἂν ἐπιθυμῶμεν νὰ ἐκδηλώσωμεν πρὸς πάντας, τεθνεῶτας ἢ ζῶντας, τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγράψωμεν, εἰ μὴ ἐκείνους μόνον, ὧν τὰ ὀνόματα στενῶς συνδέονται πρὸς τὰ κύρια σημεῖα τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων τῶν γενομένων κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, διότι περὶ τούτων μόνον ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος ἐνταῦθα. Εἶναι δὲ ταῦτα κυρίως εἰπεῖν ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ἐξερεύνησις τῶν πολικῶν χωρῶν καὶ ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Αὐστραλίας, ὧν τὸ τελευταῖον μάλιστα ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

Α'

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς τὸ μὲν ὑπείκοντες εἰς τὴν χρονολογικὴν τάξιν, τὸ δὲ καὶ εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν αὐτόθι γενομένων ἐξερευνήσεων ἀποβλέποντες.

Ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης κατάστασις ἦτο ἀπρόσφορος εἰς μεγάλας ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ἡ ἐν ἔτει 1815 ἀποκατάστασις τῆς εἰρήνης ἀλλοίαν ἔδωκε τροπὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἤδη ἡ Εὐρώπη ἅπασαν τὴν πυρετώδη αὐτῆς δραστηριότητα, ἣν μέχρι τοῦδε εἰκοσαετὴς γενικὸς πόλεμος ἐξῆπτεν, ἔστρεψε πρὸς τὰ εὐγενῆ ἔργα τῆς διανοίας καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις. Πολυάριθμοι τότε ἐπιχειρηματίαι ὀλιγώρως ἔχοντες πρὸς τοὺς κινδύνους καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς κινούμενοι φιλοδοξίας ἐξώρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἀφρικὴ ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν αὐτῶν, τὸ μὲν διότι αὕτη εἶναι πλησιεστέρα, τὸ δὲ καὶ διότι ἐνταῦθα ἡ ἐξερευνητικὴ ἐργασία εἶχεν ἤδη ἀρχίσει.

Ἡ λίμνη Οὐκερβὲ ἡ ἀποκληθεῖσα Βικτωρία-Νυάνσα,

ἐκ τῶν πρὸς νότον ὑψωμάτων τῆς ὁποίας πηγάζει ὁ Νεῖλος.

Μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς ἦτο ὅλως ἄγνωστον, ἐσημειοῦτο δ' ἐπὶ τῶν χαρτῶν διὰ λευκοῦ χρώματος. Τὴν πρὸς τὴν Μαύρην ἤπειρον ὁδὸν διήνοιξε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Σκῶτος *Bruce*, ὅστις ἀναπλεύσας τὸν Νεῖλον ἦλθεν εἰς τὴν Ἀβησσινίαν πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ἔμεινεν ἐκεῖ τέσσαρα ἔτη (1768—1772), ἀνευρὼν δὲ τὰς πηγὰς τοῦ Κυανοῦ Νείλου, εἰ καὶ εἶχεν ἐξερευνήσει αὐτὰς ἕνα καὶ ἥμισυν ἀκριβῶς αἰῶνα πρὸ αὐτοῦ ὁ ἰησουίτης *Pero Paez*, ἐνόμισεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὰς τοῦ Λευκοῦ. Πλάναι τινές, ἀναπόδραστοι ἄλλως εἰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς σφοδρὰς κατ' αὐτοῦ ἐπικρίσεις, ἀλλ' αἱ νεώτεραι ἔρευναι ἐδικαίωσαν τὰς πλείστας τῶν παρατηρήσεων τοῦ τολμηροῦ ἐξερευνητοῦ, ὅστις τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς Ἀβησσινίας, ἐφ' ᾧ καὶ

δικαίως συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐξερευνητῶν τῆς χώρας ταύτης. Ὁ *Bruce* ἀποθαυμάζει τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀβησσινίας, περὶ οὗ λέγει ὅτι ἀποφέρει τρεῖς κατ' ἔτος συγκομιδάς. Ὁ αὐτὸς διηγεῖται ὅτι εἴς τινα πεδιάδα εἶδε τρεῖς στρατιώτας νὰ κόπτωσιν ἐξ ἀγελάδος ζώσης τεμάχια κρέατος, δι' ὧν ἔμελλον νὰ παρασκευάσωσι τὸ γεῦμά των. Ἀφῆκαν ὁλόκληρον τὸ δέρμα, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὸ μέρος, ἐξ οὗ ἀπέκοψαν τὸ κρέας, καὶ ἀφοῦ συνέρραψαν αὐτὸ διὰ ξυλαρίων ἠνάγκασαν τὸ ζῷον νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ βαδίσῃ ἵνα δυνηθῇ ἀναμφιβόλως νὰ παράσχῃ νέον εἰς αὐτοὺς γεῦμα.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱδρύθη ἐν Λονδίνῳ ἡ Ἀφρικανικὴ ἑταιρεία, ἥτις σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς τὰ μάλιστα συνεβάλετο εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἤδη ἀρξαμένων ἐξερευνήσεων. Ἐκ τῶν πρώτων ἀποστόλων τῆς ἑταιρείας ταύτης εἶναι καὶ ὁ γερμανὸς *Hornemann*, οὗτινος αἱ περὶ τοῦ Φεζὰν εἰδήσεις εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἡ κυριωτάτη πηγὴ τῆς σπουδῆς τῆς μεγάλης ταύτης ὁάσεως. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἡ ἑταιρεία ἐπέστησε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Σουδὰν μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐπιδιώξασα τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ποταμοῦ Νίγερ. Τὴν εἰς Σουδὰν ὁδὸν διήνοιξεν (1796) ἀπὸ δυσμῶν ὁ ἀπόστολος τῆς ἑταιρείας *Mungo-Park*. Ἀνέπλευσε τὸν Γαμβίαν καὶ ἀφοῦ ἐξέμαθε τὴν μᾶλλον ἐνταῦθα διαδεδομένην γλῶσσαν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν χώραν πολεμικωτάτων φυλῶν, περὶ ὧν παρέχει ἱκανὰς πληροφορίας. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ βασιλείου τινὸς ἐκ τῶν αὐτόθι περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ βασιλέως, αἵτινες ἤθελον νὰ φλεβοτομήσῃ αὐτάς, διότι ἡ φλεβοτομία θεωρεῖται ὡς πανάκεια παρὰ τοῖς Ἀφρικανοῖς. Ὀλίγον περαιτέρω ᾐχμαλωτίσθη καὶ ἀφοῦ παντοιοτρόπως ἐκακοποιήθη, τελευταῖον ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ κουρεύς· ἀλλ' ἡ ἀδεξιότης αὐτοῦ περὶ τὸ ξυρίζειν ταχέως ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοῦ ὀχληροῦ τούτου ἐπαγγέλματος, διότι ἡμέραν τινὰ ξυρίζων τὸν υἱὸν τοῦ ἡγεμόνος ἤψατο τοῦ δέρματος αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἀφίκετο εἰς τὸν Νίγερ, ὅστις ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα παρὰ τὸ Σεγγοῦ φύεται δένδρον, ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ ὁποίου παρασκευάζεται ἄριστος φυτικὸς βούτυρος, ὅστις διατηρεῖται καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἄνευ ἅλατος καὶ εἶναι λευκότερος, στερεώτερος καὶ κατὰ τὴν γευστικὴν αἴσθησιν τοῦ *Mungo-Park* γευστικώτερος παντὸς ἄλλου βουτύρου ἐκ γάλακτος. Κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ταξείδιον ὁ *Mungo-Park* καθώρισε τὰς πηγὰς τοῦ Σενεγάλη καὶ τοῦ Γαμβία καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐγνώρισε τὸν Νίγερ. Περὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐπιστεύετο μέχρι τοῦδε ὅτι ἀφανίζεται εἰς ἀπέραντον ἕλος ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἀλλ' αὐτὸς νομίζων μᾶλλον πιθανὸν ὅτι ἀπέληγεν εἰς τὴν θάλασσαν, τῷ 1805 ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον ταξείδιον, ὅπως καθορίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον μεγάλως ἀπησχόλει τότε τοὺς γεωγράφους· ἀπώλετο ὅμως εἰς τοὺς κατὰ τὸν μέσον ροῦν καταρράκτας αὐτοῦ.

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἄλλος ἄγγλος ἐξερευνητὴς ὁ *Browne* διὰ τῆς Νουβίας ἦλθεν εἰς τὸ Δαρφούρ, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος Εὐρωπαῖος πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἐπισκεφθῇ. Πρὸς τούτοις ὁ *Browne* καθώρισε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λευκοῦ Νείλου, ὃν διέκρινεν ἀπὸ τοῦ Κυανοῦ.

Τῷ 1822 νέα διωργανώθη ἀποστολή. Τρεῖς Ἄγγλοι ὁ *Denham*, ὁ *Oudney* καὶ ὁ *Clapperton* διὰ τῆς Τριπόλεως ἦλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Φεζὰν Μορζούκην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κούκαν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βορνοῦ. Μετὰ μικρὰν δὲ αὐτόθι διαμονὴν ὁ μὲν *Denham* διηυθύνθη πρὸς Ν. τῆς λίμνης Τσάδας, ὁ δὲ *Clapperton* πρὸς Δ., ἔνθα ἐπεσκέφθη τὰς πόλεις Κάνο καὶ Σακκατού.

Τὸ πρῶτον ἤδη ἡ Εὐρώπη λαμβάνει σαφῆ τινα ἰδέαν περὶ τοῦ Σουδάν, διότι αἱ μέχρι τοῦδε περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι τῶν Ἀράβων ἦσαν ὅλως ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμέναι. Πλὴν δὲ τούτου ἄλλο σπουδαιότατον ἀποτέλεσμα τῆς ἀξιομνημονεύτου ἀποστολῆς τοῦ 1822 ἦτο ὁ καθορισμὸς τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγερ. Ὁ *Clapperton* πεισθεὶς ἐκ πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει παρὰ τῶν ἐγχωρίων, ὅτι ὁ Νίγερ ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον τῆς Γκινέας, ἀπεφάσισε νὰ ἀναπλεύσῃ τὸν ποταμὸν μέχρι τῆς Τιμβοκτοῦ καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεχείρησε νέον ταξείδιον. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὸν κάτω ροῦν τοῦ Νίγερ, διότι ἐκκινήσας ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ Βενίνου καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ διελθὼν τὴν βόρειον Γκινέαν ἦλθεν εἰς τὸ Κάνο καὶ εἰς τὴν Σακκατού, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ δυσεντερίας (1826)· ἀλλ' ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγερ, ἠξιώθη ὅμως τῆς τιμῆς ὅτι πρῶτος ἐξετέλεσε τὴν διάβασιν τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ τιμὴ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγερ ἐπεφυλάχθη εἰς τὸν συνοδοιπόρον αὐτοῦ *Richard Lander*, ὅστις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *John* κατέπλευσε τὸν Νίγερ μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ καὶ οὕτως ἔλυσε τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἐκκρεμὲς ζήτημα τῶν ἐκβολῶν τοῦ μεγάλου ποταμοῦ τοῦ Σουδάν (1830).

Ἐκ τῶν προβλημάτων, ὧν ἡ λύσις ἐπεδιώχθη μετὰ πολλοῦ ζήλου κατὰ τὸν ἤδη λήξαντα αἰῶνα, εἶναι καὶ τὸ τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ 18 ὅλους αἰῶνας κοιμηθὲν ἐπαναλαμβάνεται ἤδη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου. Πολυάριθμοι αἰγυπτιακαὶ ἀποστολαὶ ἐν Χαρτοὺμ διοργανωθεῖσαι ἀνέπλευσαν (1839 — 1842) τὸν Λευκὸν Νεῖλον μέχρι τῶν καταρρακτῶν τῶν παρὰ τὸ χωρίον Γονδόκορο (4° β. πλ.), τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστότατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐξερευνήσεων τῶν γενομένων κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου. Ἐνῷ δὲ διάφοροι ἀποστολαὶ ἱεραποστόλων, ἐξερευνητῶν καὶ ἐμπόρων μάτην προσπαθοῦσι νὰ ὑπερπηδήσωσι τοὺς καταρράκτας ἢ νὰ παρακάμψωσιν αὐτούς, ὁ *Barth*, ὁ *Vogel* καὶ ἄλλοι ἐξερευνῶσι λεπτομερέστερον καὶ δὴ ἐπιστημονικῶς τὸ Σουδάν· ἔκτοτε ἡ ἐξερεύνησις τοῦ δυτικοῦ Σουδὰν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ κατάκτησις τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἱκανῶς ἐπηύξησε τὰς περὶ τοῦ Σουδὰν γεωγραφικὰς γνώσεις. Ἀλλ' ἤδη ἡ προσοχὴ πάντων στρέφεται πρὸς τὴν νότιον Ἀφρικήν.

Τῷ 1843 ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Συλλόγου τῶν ἱεραποστόλων ἱδρύθη παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ζανζιβὰρ σταθμός, οὗτινος ὁ ἱδρυτὴς *Krapf* πρὸς τῷ εὐαγγελικῷ ζήλῳ κατείχετο καὶ ὑπὸ διακαοῦς πρὸς τὰς ἐξερευνήσεις πόθου. Ἡ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ζανζιβὰρ χώρα ἕνεκα τοῦ κλίματος αὐτῆς θανατηφόρου εἰς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ τῆς ἀγριότητος τῶν κατοίκων ἦτο μέχρι τοῦδε παντάπασιν ἄγνωστος. Ἀλλ' αἱ δυσμενεῖς αὗται συνθῆκαι οὐδαμῶς ἀπεθάρρυναν τοὺς ἱεραποστόλους, οἵτινες οὐ μόνον εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀλλὰ καὶ σχέσεις συνῆψαν πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτοῦ. Ὀλίγον πρὸς Ν τοῦ ἰσημερινοῦ παρετήρησαν δύο ὄρη χιονοσκεπῆ, τοῦθ' ὅπερ μεγίστην προυξένησεν ἔκπληξιν· ἔλεγον δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπῆρχον μεγάλαι λίμναι. Ἡ Γεωγραφικὴ ἑταιρεία τοῦ Λονδίνου ἔδωκε μεγίστην προσοχὴν εἰς τὰ θρυλήματα ταῦτα, δύο δὲ ἄνδρες, ὁ *Bruton* καὶ ὁ *Speke*, ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐν τῇ Ἰνδικῇ στρατοῦ, ἐπεφορτίσθησαν νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1856 οἱ δύο ἐξερευνηταὶ εὑρίσκοντο εἰς τὰ παράλια τοῦ Ζανζιβὰρ καὶ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1857 προυχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἔνθα ἀνεκάλυψαν τὴν λίμνην Tanganika. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ὁ Speke ἀποχωρισθεὶς τοῦ συνεταίρου του διηυθύνθη πρὸς Β., ἔνθα ἀνεκάλυψε τὴν λίμνην Οὐκερβέ, τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας ὠνόμασε Βικτωρίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνακάλυψις αὐτοῦ διημφισβητήθη ὑπὸ πολλῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ συνεταίρου αὐτοῦ, ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον ταξείδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον οὐχὶ μόνον εἶδε καὶ ἐξηρεύνησε τὴν Βικτωρίαν καθ' ἅπασαν αὐτῆς τὴν περιφέρειαν, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξεν ἀληθῆ τὴν τέως εἰκαζομένην σύνδεσιν τοῦ Νείλου μετὰ ταύτης καὶ ἄλλων λιμνῶν, διότι ἀκολου-

θῶν τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην διὰ Καΐρου.

Ἡ νέα ὁδός, ἣν ὁ Bruton καὶ ὁ Speke διήνοιξαν, ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὧν ἡ πρώτη εἶναι ἡ τοῦ Σ. Βάκερ, ὅστις ἀνεκάλυψε τρίτην λίμνην, τὴν *Luta-Nzigué*, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε λίμνην τοῦ Ἀλβέρτου. Τὸν Βάκερ διαδέχεται ὁ Λίβιγκστων, ὁ ἐπιφανέστατος πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐξερευνητῶν τῆς Ἀφρικῆς. Ἀπὸ τοῦ 1840 ἐπεχείρησεν ἱκανὰς ἐκδρομὰς ὡς ἱεραπόστολος ἐν ταῖς χώραις ταῖς μεταξὺ τῆς Καπλάνδης καὶ τοῦ Ζαμβέζη, καθ' ἃς ἐξωκειώθη πρὸς τὸ τροπικὸν κλῖμα καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἀφρικανῶν. Ἤδη ἀπὸ τοῦ 1853 τρεῖς νέας ἐπεχείρησεν ἐξερευνήσεις, δι' ὧν ὁ πτωχὸς ὑφάντης τῆς Γλασκόβης κατετάχθη ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πρωταγωνιστῶν ἐν τῇ ἐξερευνήσει τῆς Ἀφρικῆς. Τῷ 1853 ἀπὸ τοῦ Ζαμβέζη, ὅπου ἦλθεν ἀπὸ τῆς Εὐέλπιδος Ἄκρας, μετ' ἀνεκδιηγήτους κόπους καὶ κινδύνους ἀφίκετο εἰς τὸν Ἅγιον Παῦλον τῆς Λουάνδης ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκεῖ βαρέως νοσήσας ἕνεκα τοῦ καμάτου ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους παλαίει κατὰ τοῦ θανάτου. Μόλις δὲ σωθεὶς ἕνεκα τῆς καλῆς αὐτοῦ κράσεως καὶ τῆς ἠθικῆς δυνάμεως νέα πραγματοποιεῖ σχέδια. Ἔχων τὴν φιλόδοξον ἐπιθυμίαν νὰ διέλθῃ τὴν Ἀφρικὴν καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ πλάτος ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Λουάνδης καὶ μετὰ σκληρὰς δοκιμασίας κατὰ Μάϊον τοῦ 1856 ἦλθεν εἰς τὴν Κιλιμανὲ πόλιν κειμένην ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας.

Μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην πορείαν, ἥτις εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ὁ ἀκάματος ἐξερευνητὴς νέας ἐπεχείρησε διερευνήσεις (1858—1864), ὧν ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ τοῦ ποταμοῦ Ζαμβέζη. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηρεύνησεν ἀκριβέστερον τὸν κάτω ροῦν τοῦ ποταμοῦ τούτου, ἔπειτα δὲ ἀνεκάλυψε καὶ ἀνέπλευσε τὸν παραπόταμον αὐτοῦ Χιρὲ καὶ τελευταῖον ἐξηρεύνησε τὴν λίμνην Νυάνσαν.

Κατὰ τὸ τρίτον αὐτοῦ ταξείδιον (1865—1873) ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν λίμνην Νυάνσαν, ἀποχωρήσας δ' ἔπειτα ἐκ τῆς ἐνορίας τοῦ Ζαμβέζη ἐπεχείρησε τὴν ἐξερεύνησιν τῶν χωρῶν, αἵτινες κεῖνται ΝΔ. τῆς χώρας τῶν Μεγάλων λιμνῶν, ἵνα ἀνακαλύψῃ τὰς πηγὰς τοῦ Νείλου. Εὑρίσκετο ἤδη παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Ταγκανίκας, ὅτε συνηντήθη μετὰ τοῦ Ἀμερικανοῦ Στάνλεϋ ἐλθόντος εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ, διότι ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐπίσημος περὶ αὐτοῦ πληροφορία.

Ἤδη ὁ Λίβιγκστων εἶχεν ἐξαντληθῇ ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῶν κόπων, οὓς ἐπὶ 18 ὅλα ἔτη ὑπέστη, τῇ δὲ 4 Μαΐου τοῦ 1873 ἀπέθανε καταναλώσας ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος—διότι οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς χειραφετήσεως τῶν δούλων ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ—καὶ τῆς ἐπιστήμης.

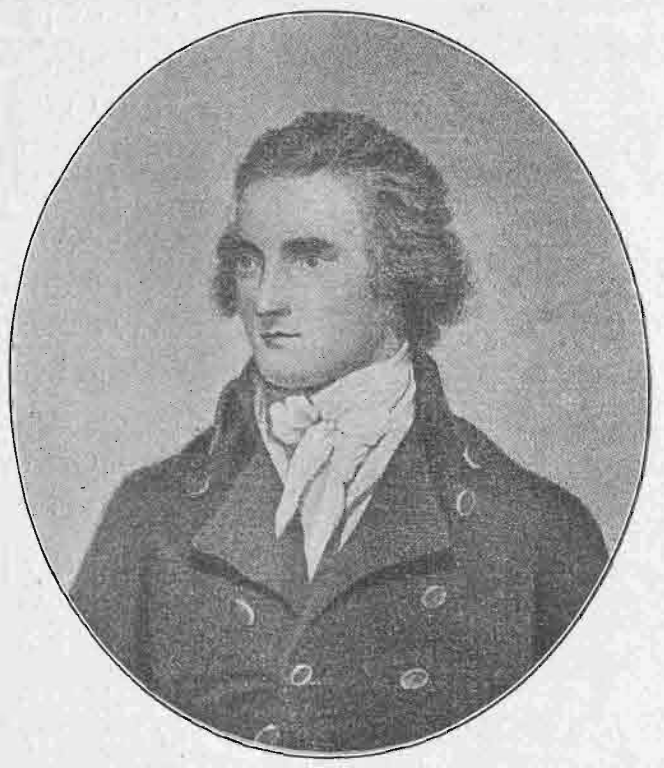
Ἀπὸ τοῦδε ἄρχεται ἡ δρᾶσις τοῦ ἑτέρου τῶν πρωταγωνιστῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀφρικῆς, τοῦ Ἑρρίκου Στάνλεϋ, ἑνὸς τῶν τολμηροτάτων σκαπανέων, ἐφ' οἷς σεμνύνεται ὁ ΙΘ΄ αἰών. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα τὰς τέσσαρας ἀλληλοδιαδόχους ἐκδρομὰς τοῦ «ἀφρικανοῦ» τούτου τῶν νεωτέρων χρόνων;

Ὁ Στάνλεϋ ἦτο ἀνταποκριτὴς τοῦ Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης ἐντολὴν ἔχων νὰ διαβιβάζῃ εἰς τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος ἐφημερίδα πᾶν ὅτι ἄξιον λόγου συνέβαινεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Τῷ 1870 διαδοθέντος ὅτι ὁ Λίβιγκστων ἀπώλετο, ὁ διευθυντὴς τοῦ Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅστις τότε εὑρίσκετο ἐν Παρισίοις, σκεφθεὶς ὅτι ἡ τύχη τοῦ διασήμου ἐξερευνητοῦ εἶναι ζήτημα ὑψίστης σπουδαιότητος μετακαλεσάμενος παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐν Ἱσπανίᾳ τότε εὑρισκόμενον Στάνλεϊ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν ἐντολὴν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἀφρικῆς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Λίβιγκστων. Ὁ Στάνλεϊ δέχεται προθύμως τὴν ἐντολὴν καὶ λήγοντος τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1871 συναντᾷ τὸν Λίβιγκστων παρὰ τὴν λίμνην Ταγκανίκαν, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐν ἀπορίᾳ πάντων διατελοῦντα. Ἔμεινε παρ' αὐτῷ τέσσαρας μῆνας, καταλιπὼν δ' αὐτῷ ἐφόδια καὶ ἐξασφαλίσας τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν συγκοινωνίαν ἐπανῆλθεν αἰσίως εἰς τὴν Εὐρώπην. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη τοῦ Στάνλεϊ ἐκδρομή, ἧς ἡ ἐπιτυχία ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐδυσπίστουν ἐν τῇ Εὐρώπῃ εἰς τὰς διηγήσεις αὐτοῦ.

Τῷ 1875 ἐπανελθὼν καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν παρέσχε πολυτιμοτάτην συμβολὴν εἰς τὴν γεωγραφίαν ἀνακαλύψας τὸν ροῦν τοῦ Κόγγου καὶ ἀποκαλύψας εἰς τὸν κόσμον ἀπέραντον χώραν εὐπρόσιτον καὶ πλουσιωτάτην.

Τῷ 1879 ἐπανέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Κόγγου, τὸν ὁποῖον πρῶτος εἶχε καταπλεύσει κατὰ τὸ προηγούμενον ταξείδιον. Ἤδη ἀναπλέει αὐτόν, ἱδρύει ἐπὶ τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ σειρὰν εὐρωπαϊκῶν σταθμῶν καὶ τέλος τὰ μέγιστα συμβάλλεται εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τοῦ Κόγγου.

Ὁ Στάνλεϊ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰ τρία αὐτοῦ μεγάλα ἔργα — τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ Λίβιγκστων, τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Κόγγου καὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους τοῦ Κόγγου—, δι' ὧν ἐπέσυρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου, τῷ 1887 ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Σουδὰν Ἐμὶν πασᾶ πο-

Μοῦγκος Πάρκ.

λιορκουμένου ὑπὸ τῶν Μαγδιστῶν. Ἐν ᾧ δὲ πλειστάκις ὁ τηλέγραφος τοῦ Ἀγ. Θωμᾶ καὶ τοῦ Ζανζιβὰρ ἀνήγγελλε τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὁ ἀτρόμητος ἐξερευνητὴς ἔσωζε τὸν Ἐμὶν πασᾶ, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐπαρχία αὐτοῦ περιήρχετο εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μαγδιστῶν, καὶ ὡς ἄλλος Ξενοφῶν, ἡγούμενος 1500 ἀνδρῶν ἐπεχείρει τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην ὑποχώρησιν, καθ' ἣν ἔλυσε τὸ πανάρχαιον ζήτημα τῶν πηγῶν τοῦ πατρὸς τῶν ποταμῶν. Τὰ κατὰ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ταξείδιον ἐξιστόρησεν ὁ Στάνλεϋ ἐν τῷ συγγράμματι *Dans le ténèbres de l'Afrique*, τὸ ὁποῖον ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας.

Μετὰ τοὺς δύο τούτους πρωταγωνιστὰς τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Λίβιγκστων καὶ τὸν Στάνλεϊ, ἐκ πολλῶν ἄλλων ἀναφέρομεν μόνον τὸν γερμανὸν *Nachligal*, ὅστις διερευνήσας τὴν Σαχάραν ΝΑ. τοῦ Φεζὰν καὶ τὰς ΒΑ. καὶ ΝΑ. τῆς λίμνης Τσάδης κειμένας χώρας ἦλθεν αἰσίως εἰς τὸν μέσον Νεῖλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κάϊρον (1869—1874), τὸν σκῶτον Καμερών, ὅστις ἀνεκάλυψε τὴν μετὰ τῆς λίμνης Ταγκανίκας σύνδεσιν τοῦ Κόγγου καὶ διῆλθε τὴν νότιον Ἀφρικὴν ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν (1872—1876), τὸν πορτογάλον *Serpa Pinto*, ὅστις ὡσαύτως διῆλθε τὴν νότιον Ἀφρικὴν κατὰ πλάτος καὶ ἐξηρεύνησε τὴν ἔρημον τῆς Καλαχάρης (1877—1879) καὶ τὸν γάλλον *Monteil*, ὅστις τῷ 1880 διῆλθεν εὐτυχῶς τὴν Σαχάραν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. μεταξὺ τῆς λίμνης Τσάδης καὶ τῆς Τριπόλεως.

Ἤδη ἅπασα ἡ Ἀφρικὴ εἶναι γνωστή, ὑπολείπεται δὲ μόνον ἡ ἐξημέρωσις τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τοῦτο θὰ ἦναι τὸ ἔργον τοῦ μέλλοντος.

Β΄

Ἡ ἐξερεύνησις τῆς Ἀφρικῆς ἐξετελέσθη, ὡς ἤδη εἴδομεν, μετὰ μεγίστης δραστηριότητος, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἡ ἀδάμαστος τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια ἐν τοῖς πρὸς τὴν φύσιν ἀγῶσιν ἐξεδηλώθη μετὰ πλείονος δυνάμεως εἰ μὴ ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν πόλων, οὓς ἡ φύσις ἔκρυψεν ὑπὸ ἀδιαπεράστους φραγμοὺς πάγου. Μικρὸν μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς αἱ παγετώδεις πολικαὶ χῶραι ἐγένοντο ἀντικείμενον τολμηροτάτων ἐπιχειρήσεων, ἐν αἷς ἀπαντῶσι πλεῖστα παραδείγματα ἐξόχου αὐταπαρνήσεως καὶ ἐνδόξου θανάτου.

Ἐν ταῖς νοτίοις πολικαῖς χώραις τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν μικροῦ λόγου ἄξια ἕνεκα τῶν δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας αὗται παρέχουσι, διότι, ἵνα παραλίπωμεν τἆλλα, ἐν ᾧ ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ οἱ πάγοι δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς Ἀλεούτας νήσους ἐν τῷ Εἰρηνικῷ ὠκεανῷ καὶ τὴν Νέαν Φουδλάνδην ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ, ἐν τῷ νοτίῳ τοὐναντίον προχωροῦσι σχεδὸν μέχρι τῆς 50^{0} πλάτους, τοῦθ' ὅπερ ἀναλογεῖ πρὸς τὸ πλάτος τῆς Μάγχης ἐν τῷ βορείῳ ἡμισφαιρίῳ.

Ἔρρῖκος Μπάρτ.

Πρῶτος τῷ 1599 ὁ ἄγγλος *Dick Cherritt* προυχώρησε πρὸς νότον τοῦ ἀκρωτηρίου Ὄρνου πέρα τῆς Νέας Σκωτίας. Δύο δὲ αἰῶνας μετὰ ταῦτα ὁ διάσημος πλοίαρχος Κοὺκ κατὰ τὸν δεύτερον αὐτοῦ πλοῦν (1772—1775) διέβη μὲν τρὶς τὸν πολικὸν κύκλον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ που ξηράν. Μετ' ἐπανειλημμένας ἀποπείρας ὁ Κοὺκ ἐνόμισεν ὅτι αἱ νότιοι πολικαὶ χῶραι εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς τοὺς ναυτιλλομένους πέρα τοῦ 71 παραλλήλου, ἀλλ' ἀποδειχθέντος τυχαίως ὑπὸ ἁλιέων ὅτι ἡ γνάμη τοῦ ἐπιφανοῦς θαλασσοπόρου ἦτο ἀνακριβής, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διωργάνωσαν (1838—1842) συγχρόνως σχεδόν, ἀλλ' ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως, μεγάλας ἀποστολὰς πρὸς τὰς ἀνταρκτικὰς χώρας, αἵτινες ἀπὸ πολλοῦ εἶχον λησμονηθῆ. Ἡ πρὸς Ν. προέλασις ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ἦτο ὁ κύριος σκοπὸς τῶν ἀποστολῶν τούτων, ὧν τῆς μὲν γαλλικῆς ἡγεῖτο ὁ *Dumont d' Urvitle*, τῆς δὲ ἀμερικανικῆς ὁ *Wilkes*, τῆς δὲ ἀγγλικῆς ὁ *James Clark Rosse*. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀνεκάλυψαν δύο συμπλέγματα ἀνταρκτικῶν χωρῶν, τοῦ μὲν πρὸς Ν. τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, τοῦ δὲ πρὸς Ν. τῆς Αὐστραλίας, ὁ δὲ τελευταῖος προυχώρησε πρὸς Ν. περισσότερον πάντων (78^{0} 9′ καὶ 30″) καὶ ἀνεκάλυψε τὴν χώραν τῆς Βικτωρίας, τὴν νοτιωτάτην τῶν γνωστῶν χωρῶν. Ἀλλ' ἔκτοτε οὐδεμία σχεδὸν ἀξία λόγου ἀπόπειρα ἐγένετο κατὰ τὰς χώρας ταύτας, τὸ μὲν ἕνεκα τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ἡ τριπλῆ ἀποστολή, τὸ δὲ καὶ διότι ὀλίγαι ὑπῆρχον ἐλπίδες περὶ μεγαλειτέρων ἐπιτυχιῶν ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν τῷ 1845 νέαν ἐνταῦθα ἐκδρομὴν ὁ ἄγγλος *Moore*, τῷ δὲ 1872 ὁ πλοίαρχος *Nares*, ἀλλ' οὐδέτερος κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ νέον τι εἶναι μάλιστα ζήτημα, ἂν ὁ τελευταῖος ὑπερέβη τὸν πολικὸν κύκλον.

Σπουδαιότερα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς πολικαῖς χώραις. Τῶν κατὰ τὰς χώρας ταύτας ἐξερευνητικῶν ἐκδρομῶν κατήρξατο (1818) ἡ Ἀγγλία, δύο δὲ τολμηροὶ θαλασσοπόροι, ὁ Πάρρυ καὶ ὁ Φραγκλῖνος, σπουδαιοτάτας ἐνταῦθα ἐπεχείρησαν ἀνακαλύψεις. Ὁ Πάρρυ, ὅστις εἶναι εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς σεμνύνεται ἡ ἱστορία τῆς ἀνακαλύψεως, ἀνεκάλυψε (1819—1820) τὴν πολικὴν νησοσυστάδα, ἥτις φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἐν ᾧ δὲ εἰς ἄλλο ταξείδιον ἀπεπειρᾶτο νὰ εὕρῃ διὰ τῆς Β. Ἀμερικῆς συγκοινωνίαν μεταξὺ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ Φραγκλῖνος, ἐπιφανὴς καὶ οὗτος τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν ἐξερευνητής, διέτρεξε πεζὸς ἐν μεγίσταις κακουχίαις τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Ἀμερικῆς εἰς ἔκτασιν 900 χιλιομέτρων. Τῷ 1845 ὁ Φραγκλῖνος ἐπεχείρησε νέαν διὰ θαλάσσης ἐκδρομὴν εἰς τὰς ἀρκτικὰς χώρας, ἀλλὰ δὲν ἐπανῆλθε πλέον. Τρία ἔτη εἶχον παρέλθει καὶ οὐδεμία περὶ αὐτοῦ ὑπῆρχεν εἴδησις. Ἡ τύχη τοῦ ἐπιφανοῦς θαλασσοπόρου τοσαύτην προυξένησε συγκίνησιν, ὥστε πολυάριθμοι ἀποστολαὶ διωργανώθησαν πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ. Εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα τοιαῦται ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1848 μέχρι τοῦ 1859, ἐπίσημοι ἢ ἰδιωτικαί, διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης, ἐπὶ ἔνδεκα δὲ ἔτη αἱ νῆσοι καὶ οἱ πορθμοὶ τῆς λαβυρινθώδους πολικῆς θαλάσσης ἐπιμελῶς ἐξητάσθησαν, ἕως οὗ τέλος ὁ πλοίαρχος *Mac Clintock* ἀνεῦρε (1859) τὰ λείψανα τῆς ἐξαφανισθείσης ἀποστολῆς. Εὐνόητον ἤδη εἶναι ὅτι ἡ μακρὰ αὕτη καὶ ἐπίμονος διερεύνησις πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀτυχοῦς Φραγκλίνου ἐγένετο ἀφορμὴ σπουδαιοτάτων ἀνακαλύψεων ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς χώραις. Καὶ ἵνα παραλίπωμεν ὅτι ἡ νησοσυστὰς τοῦ Πάρρυ ἐξηρευνήθη λεπτομερέστατα, ἡ ἀπὸ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ εἰς τὴν Βαφφίνειον θάλασσαν διάβασις, ἥτις μάτην ἀπὸ 350 ἐτῶν ἐπεζητεῖτο, ἤδη ἀνεκαλύφθη (1850—1854) ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου *Mac-Clure*.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἄγγλων καὶ Ἀμερικανοὶ ἐπεχείρησαν σπουδαιοτάτας ἐξερευνήσεις ἀνὰ τὰς ἀρκτικὰς χώρας. Τοῦ Κάνη (1853—1855) διισχυρισθέντος ὅτι εὗρε θάλασσαν ἐλευθέραν πάγων πρὸς Β. τῆς Βαφφινείου θαλάσσης, πολλαὶ ἔκτοτε ἐγένοντο ἀπόπειραι διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης τῆς μεταξὺ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γροιλανδίας πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ βορείου Πόλου, ἀλλ' ἀντὶ θαλάσσης πλευστῆς ποὺ μὲν εὑρέθησαν ὑπερμεγέθεις ὄγκοι πάγων ἐπιπλεόντων, ποὺ δὲ ἀδιέξοδοι ὄγκοι πάγων ἀκινήτων. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἥτις ὑπετίθετο ἀνοικτὴ εἰς τὸν βόρειον Πόλον, διῆλθεν (1860—1861) ὁ ἀμερικανὸς *Hayes* προχωρήσας μέχρι τῆς 81^{0} 37′, ὁ *Hall* (1871—1873), ὅστις ἀπέδειξεν ὅτι ἡ Γροιλανδία εἶναι νῆσος, ὁ ἄγγλος *Nares* (1875—1876), ὅστις προέβη μέχρι τῆς 83^{0} 20′ 26″ καὶ ὁ ἀμερικανὸς *Greeley* (1882), ὅστις προυχώρησε μὲν τέσσαρα λεπτὰ πέρα τοῦ βορειοτάτου σημείου τῆς ἐκδρομῆς Nares, ἀλλ' οἱ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν συντρόφων αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀνθρωποφαγίαν!

Καὶ ἄλλαι δ' ἔπειτα ἐγένοντο ἐκδρομαὶ ἱκανῶς ἐπαυξήσασαι τὰς περὶ τὰς ἀρκτικὰς χώρας γνώσεις, ὧν μάλιστα ἀξία λόγου εἶναι ἡ τοῦ περιωνύμου διὰ τὰς γεωγραφικὰς ἐργασίας σουηδοῦ καθηγητοῦ Νόρδενσκιολδ, ὅστις περιπλεύσας διὰ τῆς Βέγας (1878—1879) τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Ἀσίας ἔλυσε τὸ πρόβλημα τῆς ἀνακαλύψεως διαβάσεως ἐξ Εὐρώπης εἰς τὸν Μέγαν ὠκεανόν, οὗτινος ἡ λύσις ἀπὸ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἐπεζητεῖτο.

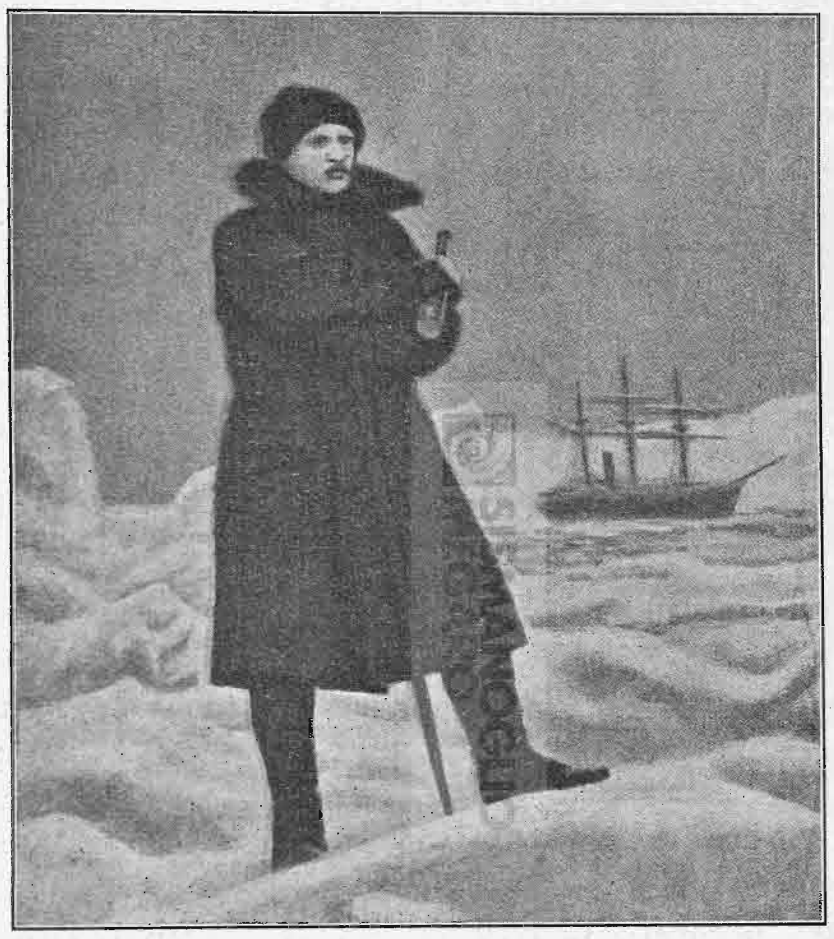
Μέχρι τοῦδε κύριος σκοπὸς τῶν ἀνὰ τὰς ἀρκτικὰς χώρας ἐκδρομῶν ἦτο ἡ ἀνακάλυψις διαβάσεως ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὸν Μέγαν ὠκεανόν. Ἀλλ' ἤδη καὶ τούτου κατορθωθέντος, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰ μὴ ὁ Πόλος αὐτός, ὅστις μέχρι τοῦδε ἀνθιστάμενος εἰς τὸ μέγα πρὸς κατάκτησιν τῆς γῆς ἐγχείρημα μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑποχωρεῖ καὶ οὗτος ἀνοίγων τὰς πύλας εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος.

Μέχρι τοῦ 1895 τρεῖς ὑπῆρχον ὁδοὶ πρὸς τὸν βόρειον Πόλον, ἡ τοῦ Ἐγκολπίου ρεύματος ὑποδειχθεῖσα

ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ γεωγράφου *Petermann*, ἣν ἀκολουθήσαντες οἱ αὐστριακοὶ *Payer* καὶ *Weyprecht* ἦλθον εἰς τὴν χώραν τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ (1872—4), ἡ μεταξὺ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γροιλανδίας, ἣν ἠκολούθησεν ἡ ἀποστολὴ τοῦ *Nares*, καὶ ἡ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ, ἣν ἀκολουθήσασα ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀμερικανοῦ *Jeannette* ἐνέπεσεν εἰς πάγους, ἔνθα οἰκτρῶς ἀπώλετο (1882).

Τῷ 1895 ὁ νορβηγὸς *Nansen* νέαν ἠκολούθησεν ὁδόν. Περιέπλευσε τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν νήσων τῆς Νέας Σιβηρίας, ἐκεῖθεν δὲ ἀκολουθῶν τὴν ὁδόν, δι' ἧς τὰ ὕδατα καὶ οἱ πάγοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνέμων φέρονται ἀπὸ τῶν νήσων τῆς Νέας Σιβηρίας πρὸς τὴν Γροιλανδίαν βορείως τῆς χώρας τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, προυχώρησε βορειότερον πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀφικόμενος μέχρι τῆς 86° 14′.

Ἀλλ' ἀτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ δι' ἀεροστάτου πορεία τοῦ νορβηγοῦ ὡσαύτως Ἀνδρέ, διότι τέσσαρα παρῆλθον ἔτη καὶ οὐδεμία ὑπάρχει περὶ αὐτοῦ εἴδησις, οὐδεμία δὲ δυστυχῶς ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀπώλετο εἰς τὰ παγετώδη πεδία τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου, παράδειγμα ἐξόχου αὐταπαρνήσεως καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἰλικρινοῦς ἀφοσιώσεως παρασχὼν ἑαυτόν.

Ὁ βαρῶνος Ροδόλφος Νόρδεσκιολδ καὶ τὸ ἀτμόπλοιόν του Βέγα ἐν μέσῳ πάγων.

Τελευταία τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος εἰς τὰς ἀρκτικὰς χώρας ἐκδρομὴ εἶναι ἡ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀβρούζης γενομένη τῷ 1900 διὰ τοῦ «Πολικοῦ Ἀστέρος». Ἡ ὁδός, ἣν ὁ Δοὺξ ἠκολούθησεν, ἦτο ὅλως διάφορος τῆς τοῦ Νάνσεν, διότι ὁ πρῶτος ἐξεκίνησεν ἐκ τοῦ σημείου ἐκείνου ἀκριβῶς, εἰς ὃ ὁ δεύτερος κατέληξεν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐκδρομὴ αὕτη ἐπέτυχε θαυμασίως, τὰ δὲ τέκνα τῆς μεσημβρίας προυχώρησαν βορειότερον τῶν τέκνων τοῦ βορρᾶ, διότι πράγματι ὁ δοὺξ τῆς Ἀβρούζης προυχώρησε 19′ βορειότερον τοῦ Νάνσεν. Περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ὁ Νάνσεν εἶπεν· «Ὑπερέβησαν πᾶσαν προσδοκίαν· διῆλθον διὰ χώρας, ἣν οὐδέποτε ποὺς ἀνθρώπου ἐπάτησε· κατώρθωσαν νὰ καθορίσωσι τὰ βορειότατα τῆς Εὐρώπης ὅρια· ἀπέδειξαν ὅτι ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ μέχρι τοῦ Πόλου εἶναι μόνον θάλασσα».

Γ′

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Αὐστραλίας, τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέγα γεωγραφικὸν κατόρθωμα τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος, διακρίνεται, ὡς ἤδη εἴπομεν, τῶν δύο ἄλλων κατὰ τοῦτο, ὅτι καθ' ὁλοκληρίαν ἀνήκει εἰς τὸν ἤδη λήξαντα αἰῶνα. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει προηγούμενον· ὁλόκληρος ἤπειρος ἄγνωστος μέχρι τοῦδε, ἤδη εἶναι ἐντελῶς σχεδὸν γνωστή, διότι τὸ μὲν ἥμισυ ἀνατολικὸν αὐτῆς εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀποίκων, τὸ δὲ ἥμισυ δυτικόν, ἂν καὶ στερεῖται ὕδατος καὶ φυτείας, διεπεράσθη πολλάκις κατά τε τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Αὐστραλίας δὲν συνετελέσθη ἄνευ κόπων καὶ θυσιῶν. Μετὰ τὰ ταξείδια τοῦ *Sturt* (1829) καὶ *Eyre* (1840), δι' ὧν κατὰ πρῶτον διεσκεδάσθη τὸ ἐπὶ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Αὐστραλίας σκότος, ὁ γερμανὸς φυσιοδίφης *Leichadt* διέδραμε τὴν ἤπειρον κατ' ἀρχὰς πλαγίως ἀπ' ἄρκτου πρὸς δυσμάς, ἐνθαρρυνθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἀπεφάσισεν ἔπειτα νὰ διαβῇ αὐτὴν κατὰ μῆκος ἀπ' Α. πρὸς Δ., ἔγεινεν ὅμως ἄφαντος εἰς τὴν ἔρημον (1848).

Ἡ μυστηριώδης ἐξαφάνισις τοῦ εὐκλεοῦς τούτου μάρτυρος τῆς διερευνήσεως τῆς Αὐστραλίας ἀνέστειλε μὲν ἐπί τινα χρόνον τὴν ὁρμὴν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1860 ἡ διάβασις τῆς Αὐστραλίας ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἐγένετο ἀντικείμενον ἁμίλλης ἐν ταῖς νοτίοις ἀποικίαις. Τὴν δόξαν τοῦ νὰ διέλθῃ τὴν Αὐστραλίαν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. ἔσχε πρῶτος ὁ ἰρλανδὸς *Burke*. Οὗτος ἀναχωρήσας τῷ 1860 ἐκ τῆς Μελβούρνης προυχώρησε μέχρι τῶν πέριξ τοῦ κόλπου τῆς Καρπενταρίας· ἔχων ὅμως νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰ προσκόμματα καὶ τελευταῖον ἐν δυσχερεστάτῃ θέσει διατελῶν ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ εἰς Μελβούρνην, ἀλλ' ἀπέθανε καθ' ὁδὸν ἐκ τοῦ καμάτου. Εὐτυχέστερος αὐτοῦ ἦτο ὁ *Mac Donnal Stuart*, ὅστις τῷ 1862 ἀπὸ τῆς Ἀδελαΐδος ἦλθεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Van Diemen, ὁπόθεν θριαμβευτικῶς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀδελαΐδα. Τῷ δὲ 1864 ὁ *Mac Intyre* διῆλθε τὴν Αὐστραλιακὴν ἤπειρον ἀπὸ τῆς λίμνης Eyre μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Καρπενταρίας. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ἦτο ἡ κατασκευὴ τηλεγραφικῆς γραμμῆς ἀπὸ τῆς Ἀδελαΐδος μέχρι τοῦ λιμένος Δάρβιν ἐν τῇ βορείῳ Αὐστραλίᾳ, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῶν ἐργασιῶν πρὸς διάβασιν τῆς Αὐστραλίας κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἰσημερινοῦ. Καὶ ὄντως αἱ ἀληθεῖς διαβάσεις ἐγένοντο μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ εἰρημένου τηλεγράφου, εἶχον δὲ διεύθυνσιν ἀπ' Α. πρὸς Δ. Μετὰ πολλὰς ἀποπείρας ἀποτυχούσας διὰ τὴν ἀνήκουστον ξηρασίαν τῆς χώρας, ὁ *Warburton* κατώρθωσε (1874) νὰ ἔλθῃ πρῶτος εἰς τὴν δυτικὴν Αὐστραλίαν ἀκολουθῶν τὸν 20 περίπου παράλληλον, ἡ δὲ ἐπιτυχία αὐτοῦ ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν ἄλλων ἐπιχειρήσεων, δι' ὧν διεπιστώθη ὅτι ἡ δυτικὴ Αὐστραλία εἶναι παντάπασιν ἀκατάλληλος εἰς ἀποικισμὸν διὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς.

Ὁ ΙΘ′ αἰὼν εἶναι ἡ πέμπτη καὶ τελευταία περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Γῆς. Ἤδη ἅπασα ἢ σχεδὸν ἅπασα ἡ κατοικήσιμος γῆ ἀνήκει γεωγραφικῶς εἰς τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα, ἐὰν δὲ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ὑπάρχωσι — καὶ θὰ ὑπάρχωσι πάντοτε — πολλὰ τὰ κενά, τοὐλάχιστον αἱ μεγάλαι λευκαὶ κηλῖδες τῶν χαρτῶν ἐξηφανίσθησαν. Ἤδη μόνον οἱ Πόλοι εἶναι ἄγνωστοι, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος εἶναι πεπροικισμένος διὰ τοσαύτης πρὸς τὸ ἐξαπλοῦσθαι δυνάμεως καὶ ὡπλισμένος νῦν μάλιστα διὰ τοσοῦτον ἰσχυρῶν μέσων, ὥστε δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἀρχομένου τοῦ Κ′ αἰῶνος θὰ λυθῇ καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέγα ζήτημα τῆς ἱστορίας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Γῆς, ὑπὲρ οὗ τοσαῦται εὐγενεῖς ὑπάρξεις ἐθυσιάσθησαν.

Πετρος Παπαρρουσης

ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ — ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Εἰ δὲ μὴ ταχέως ὁ δεῦρο καταπέμψας τὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν ἀνεκαλέσατο δαίμων, εἷς ἂν νόμος πάντας ἀνθρώπους ἐπέβλεπε, καὶ πρὸς ἓν δίκαιον ὡς πρὸς κοινὸν διῴκηντο φῶς.

Τὸ βαθυτάτης ἐννοίας συμπέρασμα τοῦτο ἐπάγει ὁ Πλούταρχος περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φιλοσοφῶν· καὶ πράγματι· ἐὰν ὁ γίγας ἐκεῖνος, ὁ στρατηγικώτατος καὶ πολιτικώτατος ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ, δὲν ἤθελεν ἐκλίπει τὸν βίον, τὸ τρίτον καὶ τριακοστὸν τῆς ἐκτάκτου καὶ θαυμαστῆς του ὑπάρξεως μόλις διανύσας ἔτος, οἷα ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἄποψις τῆς ὑφηλίου ἀπὸ δύο καὶ εἴκοσιν αἰώνων;

Ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος ἥρως, ὅστις δεκαεξαέτης καταπλήσσει διὰ τὸ ὥριμον τῆς κρίσεως τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ, εἴκοσι καὶ δύο γεγονὼς διέρχεται εἰς Ἀσίαν, ἐντὸς δέκα καὶ μόνων ἐνιαυτῶν ἐκτείνει τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν Ἰμαλαΐων καὶ ἀπὸ τῶν ἐρήμων τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τῶν στεππῶν τῆς Κασπίας· ὅστις δὲν κατέκτησε διὰ τοῦ ὄγκου καὶ τῆς ἰσχύος, ἀλλὰ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ μεγαλοφροσύνης, δὲν κατέστρεψεν, ἀλλ' ἐθεμελίωσε, δὲν ἀπεκτήνωσεν, ἀλλὰ διεφώτισεν· ὅστις διεπαιδαγώγησε τὰ ἔθνη, ἐδίδαξεν αὐτά, κατέρριψε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπολύτου ἐγωϊσμοῦ, ἀνεκήρυξε τὰς ἀρχὰς τῆς συναδελφώσεως τῶν ἀνθρώπων· ὅστις, ἐντὸς τῆς μεγαλουργοῦ ἐκείνης δεκαετίας, ἑβδομήκοντα νέας ἀνὰ τὴν μέσην καὶ τὴν ἄπω Ἀνατολὴν ἵδρυσε πόλεις φωτοβόλους ἑστίας, διαδούσας εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ οὕτως, ὥστε, τρεῖς αἰῶνας μετὰ τὴν πρόωρον τελευτήν του, οἱ Πάρθοι ἠκροῶντο τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου· ὅστις, ὀργῶν πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, διοχετεύει ἀνὰ τὰς πεδιάδας τῶν χωρῶν, ὧν ἐδέσποσε, τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, ναυπηγεῖ στόλον, καὶ ναύαρχον ἀναδείξας τὸν Νέαρχον ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς περίπλουν ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου, καὶ προπαρασκευάζει οὕτω τὰ μεγάλα του βουλεύματα περὶ συναφείας τῆς ἄπω Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Εὐρώπης· ὅστις εἶδε πρὸ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι θρόνου του προσαγορεύοντας αὐτῷ τοὺς πρέσβεις τῆς Αἰθιοπίας, Λιβύης καὶ Καρχηδόνος, τῆς Ἰβηρίας, τῆς Σικελίας καὶ τῶν διαφόρων τῆς Ἰταλίας λαῶν ἐν οἷς καὶ τῶν Ρωμαίων, τῶν Γαλατῶν, Θρᾳκῶν, Ἰλλυριῶν καὶ τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου βορείων Σκυθῶν· ὅστις, τελευτήσας, ἐθρηνήθη ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθέντων, καὶ οὗ τὸ ὄνομα μέχρι σήμερον μνημονεύεται μετὰ σεβασμοῦ ἐν ταῖς παραδόσεσι καὶ τῶν ἀπωτέρω λαῶν, ποῖα ἄρά γε καὶ πόσα δὲν θὰ συνεσώρευεν ἔνδοξα ἐπὶ ἐνδόξων, μεγαλουργὰ ἐπὶ μεγαλουργῶν, ἐάν, τῇ 31ῃ Μαΐου τοῦ 323 πρὸ Χριστοῦ, δὲν ἤθελε πλήξει αὐτὸν νόσος ἀμείλικτος, ἡ δὲ μεγάλη αὐτοῦ ψυχὴ δὲν ἤθελεν ἀνακληθῇ ὑπὸ τοῦ καταπέμψαντος αὐτὴν δαίμονος ἐντὸς δωδεκαημέρου;

Οὔτε μεῖναι ἂν ἀτρεμοῦντα ἐπ' οὐδὲν τῶν ἤδη κεκτημένων, οὐδ' εἰ τὴν Εὐρώπην τῇ Ἀσίᾳ προσέθηκεν, οὐδ' εἰ τὰς Βρετανῶν νήσους τῇ Εὐρώπῃ, ἀλλ' ἔτι ἂν ἐπέκεινα ζητῶν τι τῶν ἠγνοημένων, ταῦτα προστίθησιν ὁ Πλούταρχος, συγχαίρων τοῖς Ρωμαίοις ἐπὶ τῷ ὅτι προώρως ὁ Ἀλέξανδρος τελευτήσας ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους· ἀλλὰ μετὰ καὶ ἄνευ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Πλουτάρχου, καὶ τῆς ἁπάντων τῶν ἱστοριογράφων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ὁμοφώνως ἀποφαινομένων ὅτι, ἐὰν δὲν ἐκόπτετο τοσοῦτον ἀποτόμως τὸ νῆμα τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου βίου, μεγάλα θὰ ἐτελοῦντο γεγονότα, ὁ καὶ μικρὸν ἐπισκοπῶν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην περίοδον τῆς ἱστορίας δύναται ἀνενδοιάστως νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ἄνευ τῆς προώρου τελευτῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, ἡ ἀνθρωπότης ἤθελε διατελεῖ πρὸ αἰώνων ὑπὸ ἔποψιν προόδου ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐν τῷ σημείῳ τῆς σήμερον· τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, οἷα ἄρά γε θὰ ἦτο ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ θέσις αὐτῆς;

Ὁ μέγας αὐτοκράτωρ θὰ ἐξέτεινε μὲν τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐθεμελίου αὐτὸ διαμορφῶν ἀξίους ἑαυτῷ διαδόχους· κύριον δὲ μέλημα ἔχων τὴν ἐκπολιτιστικὴν ποδηγέτησιν τῶν ὑπὸ τὸ φιλελεύθερον σκῆπτρόν του τιθεμένων λαῶν, θὰ εἰσῆγεν αὐτοὺς εἰς μόνιμον ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προόδου σταδιοδρομίαν· τὴν ὑστάτην ἀναπέμπων πνοήν, ὑστάτην ὑπὲρ αὐτῶν, ἀτυχῶς μὴ ἐκπληρωθεῖσαν, ἐξήνεγκεν εὐχήν, ψιθυρίσας ὅτι τῷ κρατίστῳ ἐγκατελίμπανε τὴν ἀρχήν· τῷ ἀνδρὶ τουτέστιν ἐκείνῳ, ὅστις τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ βαίνων θὰ ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ τὸ κακῇ μοίρᾳ ἀποτόμως ἀναστελλόμενον ἔργον τῆς διαμορφώσεως καὶ ἐκπολιτίσεως τῶν ἐθνῶν. Καὶ ἀνεστάλη πράγματι τὸ ἔργον, διότι δὲν εὑρέθη ὁ ἀντάξιος διάδοχος.

Ἐπίκαιρα ἐθεώρησα τὰ ἀνωτέρω προτασσόμενα, ὅτε ἀνεμνήσθην ὅτι οἱ πρῶτοι θαλασσοπόροι Ἄγγλοι καὶ Πορτογάλοι τοῦ ΙΕ΄ καὶ ΙΣ΄ μετὰ Χριστὸν αἰῶνος ὡδηγήθησαν ἀνὰ τοὺς πλόας αὐτῶν ὑπὸ ἀποσπάσματος ἡμερολογίου τοῦ ἐκ Κρήτης Νεάρχου, ὅστις, ἀρχιναύαρχος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνακηρυχθείς, περιέπλευσε τῇ διαταγῇ αὐτοῦ τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν, τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον· κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο, περισωθὲν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ, ὁ περικλεὴς ἀρχιναύαρχος, περιπλεύσας ἐπὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἡμέρας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὸν Εὐφράτην, οὐχὶ μόνον ἀκριβῶς σημειοῖ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν παραλίων λαῶν τῆς Γεδρωσίας, Καρμανίας καὶ Περσίδος, τοῦ σημερινοῦ Βελουχιστὰν καὶ τῆς ἐκεῖθεν χώρας, ἀλλά, καὶ τὸ κυριώτατον, παρετήρησε καὶ καθώρισε τὰ φαινόμενα τῆς ἀμπώτιδος καὶ παλιρροίας, τοὺς ἐτησίας καὶ πλεῖστα ἄλλα ὑπὸ ναυτικήν, γεωγραφικὴν καὶ φυσικὴν ἔποψιν. Ἕξαλλος ἐκ τῆς χαρᾶς ὁ Ἀλέξανδρος χρυσοῦν ἐπέθηκε στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ πρώτου ὁδηγήσαντος στόλον ἑλληνικὸν ἀνὰ τὰς θαλάσσας ἐκείνας, καὶ νέον διέταξε περίπλουν ἀνὰ τὸν Ἀραβικὸν κόλπον, μὴ πραγματοποιηθέντα ὅμως, διότι ἐνσκήψας ὁ θάνατος κατέστρεψε τὰς μεγάλας βουλάς του· ὅτε ὡσαύτως ἀνεμνήσθην ὅτι ἡ ὀκτάβιβλος Γεωγραφικὴ Ὑφήγησις τοῦ Πτολεμαίου, ἀφετηρίαν ἔχουσα τὰς διὰ τοῦ Νεάρχου κτηθείσας γνώσεις, μεταφρασθεῖσα λατινιστὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος καὶ διαδοθεῖσα ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, προεκάλεσεν, ὡς πανθομολογεῖται, τὴν ἀναγέννησιν τῆς Γεωγραφίας καὶ τὰς μεγάλας ἀνακαλύψεις· ἐντὸς μόλις πεντηκονταετίας ἐλύθησαν τὰ σπουδαιότατα τῶν γεωγραφικῶν προβλημάτων· οἱ τρεῖς διάσημοι πλόες, ὁ τοῦ Κολόμβου, ὁ τοῦ Βάσκου δὲ Γάμα καὶ ὁ τοῦ Μαγελλάνου ἐτελέσθησαν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἐντὸς τριακονταετίας· τὸ δὲ περιεργότερον, ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὀφείλεται εἰς πλάνην τοῦ Πτολεμαίου, ἐκτείναντος ὑπερμέτρως τὴν Ἀσίαν πρὸς ἀνατολὰς καὶ θεωρήσαντος τὴν Ὑδρόγειον μικροτέραν κατὰ ἓν ἕκτον· συνεπείᾳ τούτου οἱ πινακογράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπεξέτειναν πρὸς ἀνατολὰς τὸν γνωστὸν τότε κόσμον, ἵνα τοποθετήσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ Μάρκου Πόλου περιγραφείσας Σινικὴν καὶ Ἰνδικήν, μετὰ τὰς Ἰνδίας, αἵτινες ἐσημειοῦντο ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πινάκων· οὕτω δὲ ὁ ἐκ Φλωρεντίας ἰατρὸς Τοσκανέλης κατέστρωσε τὸν χάρτην, τὸν ἐμπνεύσαντα τῷ Κολόμβῳ τὸν διάσημον πλοῦν, καὶ ὑπέδειξεν ὅτι οἱ πλέοντες πρὸς δυσμὰς ἤθελον ἀνεύρει τὰς αὐτὰς ἐκείνας χώρας, ἃς συναντῶσιν οἱ πρὸς ἀνατολὰς διὰ ξηρᾶς βαίνοντες· ὁ δὲ Κολόμβος ἀναζητῶν νέαν ὁδὸν πλησιεστέραν ταῖς πλουσίαις χώραις τῶν ἀρωμάτων καὶ

πολυτίμων λίθων, τῆς Σινικῆς καὶ Ἰνδικῆς, ἀνεκάλυψε τὸ ἄγνωστον ἥμισυ τῆς Ὑδρογείου.

Ἔκτακτος σημειοῦται πρόοδος κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα ἐν τῇ ἐξερευνήσει καὶ περιγραφῇ τοῦ μείζονος μέρους τῆς Ὑδρογείου· ἐάν, λόγῳ σαφηνείας, ἠθέλομεν διαιρέσει αὐτὴν εἰς τέσσαρα μέρη, ἤτοι, χώρας ἐντελῶς ἀγνώστους, χώρας ὑπὸ περιηγητῶν ἁπλῶς γνωρισθείσας, χώρας σχεδιαγραφουμένας ὡς ἔγγιστα ἐπὶ τῶν πινάκων καὶ χώρας ἀκριβῶς ὁρισθείσας, παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήξαντος αἰῶνος αἱ ἄγνωστοι χῶραι ἢ αἱ καθ' ὑπόθεσιν μόνον σημειούμεναι ἐπὶ τῶν πινάκων κατεῖχον τὸ ἥμισυ περίπου τῆς Ἀσίας, πλέον τοῦ ἡμίσεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἀφρικὴν καὶ Αὐστραλίαν· τῶν δύο τούτων ἠπείρων ἦσαν μόλις γνωσταὶ ἡ ἔξωθεν κατατομὴ καὶ σπάνιαί τινες ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρατηρήσεις· οἱ πίνακες τῆς ἔσω Ἀφρικῆς ὑπελείποντο τῷ 1800 ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν καὶ τῶν τοῦ 1700, διότι οἱ χαρτογράφοι, στηριζόμενοι ἐπὶ μελετῶν γενομένων ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ, ἐμβριθῶν, ἀλλὰ περιωρισμένων καὶ μὴ βασιζομένων ἐπὶ ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, ἐξήλειψαν ἐκ τῶν πινάκων των τὰ γενικὰ σημεῖα τῆς ἔσω Ἀφρικῆς, ὅσα ἡ ἀρχαιότης εἶχεν ἐξακριβώσει· ἡ δὲ Αὐστραλία, ἐφ' ἧς μόλις εἶχον πατήσει τὸν πόδα οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐντελῶς στερουμένη ἱστορικῶν παραδόσεων, ἦν ἐν τῷ σκότει.

Ἡ νότιος Ἀμερικὴ ἦν ἀκριβέστερον ὡρισμένη, τὸ σχῆμα αὐτῆς ἐντελῶς σχεδὸν ἐξηκριβωμένον, ἐνῷ αἱ παραλίαι τῆς βορείου κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ Καλιφορνίας μέχρις Ἀλάσκας καὶ Λαβράδορ δι' ἀμυδρῶν σημείων διεκρίνοντο ἐπὶ τῶν πινάκων· τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τοὺς τῆς Ἀσίας ὡς πρὸς τὴν Σιβηρίαν, τὴν χώραν τῶν Τουρκομάνων, τὴν Ἰνδοσινικὴν καὶ τὴν Ἀραβίαν. Μόνη ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶχε γεωγραφικοὺς πίνακας ἀρκούντως ἀκριβεῖς ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν.

Ἀλλὰ τῷ 1900 θαυμαστὴ ἀποβαίνει ἡ ἐπιτελεσθεῖσα πρόοδος· ἅπασα σχεδὸν ἡ Εὐρώπη ἔχει ἀκριβεστάτους γεωγραφικοὺς πίνακας, τὰ δὲ πρώτιστα Κράτη καθῆκον ἐκ τῶν πρωτίστων ἐθεώρησαν τὴν κατάστρωσιν ἀκριβοῦς τοπογραφίας, δι' ἧς εὐοδοῦνται τὰ ἐκπολιτιστικὰ αὐτῶν δημόσια ἔργα· μόνον δὲ ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἵμου καθυστέρησαν ἄχρι τοῦδε.

Ἐν Ἀσίᾳ, ἐκτὸς τῆς Ἰνδοσινικῆς, τὰ τῷ 1800 ἄγνωστα εἰσὶ γνωστὰ σήμερον· ὀλίγισται ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις· ἡ δὲ Σινικὴ διατελεῖ ἐν ᾧ σημείῳ ἐμελέτησαν αὐτὴν πρότερον οἱ Ἱεραπόστολοι.

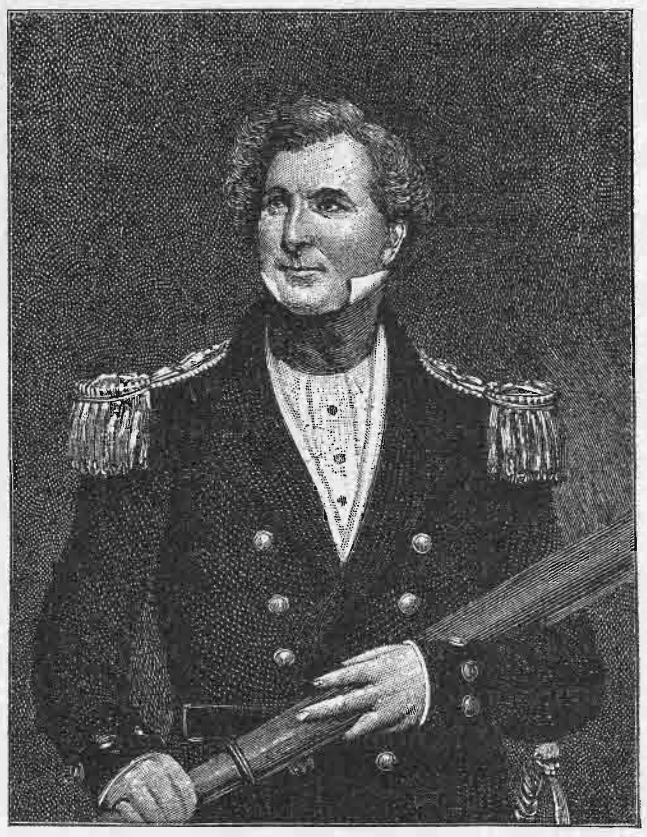
Ἡ Αὐστραλία καὶ ἡ γείτων αὐτῇ Νέα Ζηλανδία, ἐν αἷς οἱ Εὐρωπαῖοι διεσπάρησαν κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα, ἔχουσιν ἀκριβεῖς πίνακας τῶν κατῳκημένων χωρῶν.

Ἐν Ἀφρικῇ ἡ ἀθρόα εἰσβολὴ τῶν Εὐρωπαίων ἐπήνεγκεν ἐντελῆ μεταμόρφωσιν. Πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον, ἐν τῷ Ἀκρωτηρίῳ τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἀλγερίᾳ ἡ μελέτη τοῦ ἐδάφους προσεγγίζει ὡς πρὸς τὴν τελειότητα τῇ ἐν Εὐρώπῃ γενομένῃ· ἐξαιρουμένης τῆς Σαχάρας, ἡ πινακογραφία τῆς Ἀφρικῆς ὑπάρχει σχεδὸν τετελεσμένη.

Ἐν Ἀμερικῇ αἱ πρόοδοι τῆς πινακογραφίας δὲν ἐγενικεύθησαν· ἡ βόρειος χώρα κατέχει σήμερον ἀκριβεστάτους πίνακας οὐχὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς τοπογραφίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν τῆς γεωλογίας καὶ παλαιοντολογίας. Ἡ Νέα Ἀγγλία, ἡ βορειο-ανατολικὴ δηλονότι χώρα, καίτοι θαυμασίως ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἐγκύψασα, στερεῖται οὐχ ἧττον γενικῶν πινάκων, παραδόξως δὲ τὰ ξηρὰ ἐν τῷ κέντρῳ ὀροπέδια, πρὸς ἃ φέρεται σήμερον ὁ συνοικισμός, καὶ τῶν ὁποίων ἡ καλλιεργία ἀδύνατος ἄνευ τεχνικῆς ἀρδεύσεως, ἔχουσι πίνακας γεωγραφικοὺς ἀξίους λόγου. Τὸ Μεξικόν, ἐπὶ πολὺ ὑστερῆσαν, ἤρξατο ἐπ' ἐσχάτων τοῦ ἔργου, ἐν δὲ τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ, ἐκτὸς τῶν πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ τὰς ἐκβολὰς τῶν πλωτῶν ποταμῶν χωρῶν, ἐλλείπουσι πίνακες ἐπιστημονικῆς ἀξίας.

Ἐν συνόλῳ καὶ μ' ὅλας τὰς κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα προόδους τὸ ἓν δέκατον μόλις τῶν κατῳκημένων χωρῶν τῆς ὑφηλίου ἐμελετήθη ἐπιστημονικῶς ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν· ἀλλὰ καὶ τῶν καταστρωθέντων οὕτω πινάκων ἡ ἀναπαράστασις στερεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον πραγματικῆς ἀξίας, καὶ ἀποβαίνει φαντασιώδης· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐννέα δέκατα τῆς οἰκουμένης, ἀρκούμεθα τό γε νῦν εἰς γεωγραφικοὺς πίνακας ἐσχεδιασμένους κατὰ προσέγγισιν· ἀπατῶνται οἱ ἐκ τῶν εὐπαιδεύτων νομίζοντες ὅτι εἶναι δυνατὴ σήμερον ἡ ἀναπαράστασις τῆς γῆς ἐπὶ μεγάλης κλίμακος μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας· ἡ σήμερον πινακογραφία ἢ χαρτογραφία οὐ μόνον τοπογραφικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῶς θεωρουμένη, τοιαῦτα ἔχει ἐν συνόλῳ σχεδὸν τὰ μειονεκτήματα, οἷα ἡ εἰκὼν ἀνθρώπου τινὸς γραφεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπὶ τοῦ διαβατηρίου σημειώσεων, ὅταν παραβληθῇ μὲ τὰ φωτογραφήματα τοῦ ἰδίου.

Προπαρασκευάσαν τὴν ἵδρυσιν διεθνοῦς χαρτογραφικῆς Ἑνώσεως τὸ διεθνὲς ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τῆς γεωγραφίας σαφῶς καταδεικνύει τὰ δέοντα γενέσθαι· οἱ γεωγραφικοὶ χάρται καὶ τῆς μετὰ μείζονος ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας μελετηθείσης χώρας, χθὲς ἐπαρκεῖς, εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς σήμερον· ἡ Γαλλία, ἥτις, ὑπερβαλοῦσα τὰς λοιπὰς χώρας, κατέστρωσε τὸν μέγαν αὐτῆς χάρτην ἐπὶ 1/80.000,

Τζέϊμς Κλὰρκ Ρώς.

εὑρίσκεται ἠναγκασμένη νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸν ἐκ νέου ἐν προσεχεῖ μέλλοντι· ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας σήμερον, ἡ γεωργία τῆς αὔριον, δι' ἣν τὸ ὕδωρ ἔσται ὁ ὕπατος πλοῦτος, ἀπαιτοῦσι γεωγραφικοὺς πίνακας μὴ ὑπάρχοντας νῦν· τὸ κύριον μέλημα τῆς χαρτογραφίας μέχρι τοῦδε περιωρίζετο εἰς ἐξακριβώσεις τῶν χωρῶν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἰδίᾳ ἔποψιν· τὸ ἔργον αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι θέλει ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ ἀποδοῦναι τῇ γῇ τὸν κατὰ τοὺς παρῳχημένους χρόνους τῆς ἀμαθείας, ἀγνοίας ἢ πλεονεξίας τῶν κατακτήσεων ἀπολεσθέντα ἢ ἀμεληθέντα πλοῦτον· τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπιδιώκοντες οἱ χαρτογράφοι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, σκοπὸν δημιουργικόν, θέλουσι πολλαπλασιάσει τὸ ἐπιστημονικὸν κληροδότημα, ὅπερ κατέλιπον αὐτοῖς οἱ τοῦ δεκάτου ἑνάτου.

ΕΥΡΩΠΗ

Ἀποτελοῦσα αὕτη τὴν δυτικὴν προέκτασιν τῆς Ἀσίας, διακρίνεται ὑπὸ τὴν ἔποψιν γενικῶν γεωγραφικῶν πινάκων ἐπὶ μεγίστῃ προόδῳ· δὲν δύναταί τις οὐχ ἧττον νὰ εἴπῃ ὅτι ἅπασα ἡ Εὐρώπη σήμερον ἔχει ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς πίνακας. Πρώτη χώρα ἔρχεται τὸ Βέλγιον ἐπὶ μεγέθους κλίμακος (1/20.000), κατόπιν ἡ Ἑλβετία (1/25.000), ἡ Ἰταλία (ἀπὸ 1/50.000 μέχρι 1/100.000) κατὰ μέρη, ἡ

Δανία (ἀπὸ 1/40.000 μέχρι 1/80.000), αἱ Κάτω Χῶραι (1/50.000), αἱ Βρετανικαὶ νῆσοι (1/63.360), ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία, ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον (1/75.000), ἡ Γαλλία (1/80.000), ἡ Γερμανία καὶ ἡ Πορτογαλία (1/600.000)· ὑπὸ ἔποψιν ὅμως ἀκριβείας πρωτεύει ἡ Γαλλία, καὶ μετ' αὐτὴν ἔρχονται ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρο-Οὐγγαρία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Δανία, αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Βέλγιον, αἱ Βρετανικαὶ νῆσοι, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Πορτογαλία· ὑστεροῦσιν ἡ Ἱσπανία, ἡ Σκανδιναυϊκὴ Χερσόνησος καὶ ἡ τοῦ Αἵμου· ἡ Ἱσπανία ἤρξατο τὴς δημοσιεύσεως γενικοῦ χάρτου ἐπὶ κλίμακος 1/50 000 μὴ ἀποπερατωθέντος εἰσέτι· ἡ Σουηδία ὡσαύτως ἐπὶ 1/100.000· ἡ Νορβηγία ἐπίσης· οἱ χάρται τοῦ στρατιωτικοῦ της ἐπιτελείου ἐπὶ 1/100.000 ἀφορῶσιν εἰς μέρος μόνον τῆς χώρας· ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ρωσσία στερεῖται γενικοῦ πίνακος· ἡ ἐν μέρει ἀκριβὴς μελέτη τοῦ ἐδάφους αὐτῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1822, ὅτε εἶχεν ἱδρυθῇ τὸ σῶμα τῶν στρατιωτικῶν τοπογράφων· οἱ πίνακες τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἰσιν ἐπὶ 1/42.000 ἀκριβεῖς ὡς πρὸς τὸ σύνολον, ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς βάσις ὅτε κατεστρώθη ὁ μέγας χάρτης, ὁ καλύπτων 5,376 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα ἐπὶ κλίμακος 1/126.000· ἀπὸ τοῦ 1878 αἱ ἐργασίαι τῶν στρατιωτικῶν τοπογράφων τείνουσιν ἰδίᾳ εἰς τὰς κατὰ μῆκος τῶν συνόρων χώρας, οἱ δ' ἐπὶ τούτῳ καταστρωθέντες πίνακες ἐπὶ 1/21.000 εἰσὶν ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερέστατοι. Τὸ μέγα δουκᾶτον τοῦ Λουξεμβούργου στερεῖται εἰσέτι γενικοῦ χάρτου τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπιτελείου· ἡ Ρουμανία μόλις ἤρξατο τοπογραφικῶν χαρτῶν· χρησιμοποιεῖται εἰσέτι δι' αὐτὴν ὁ χάρτης τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης ἐπὶ 1/300.000, ὃν ἐξέδωκε τὸ Ἰνστιτοῦτον τῆς Βιέννης· ἡ Βλαχία παρίσταται ἐπὶ χάρτου ὡσαύτως αὐστριακοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1867 ἐπὶ κλίμακος 1/288.000· ἡ Βουλγαρία ἔχει χάρτην τοῦ ρωσσικοῦ ἐπιτελείου ἐπὶ 1/420.000, καταστρωθέντα ἐπὶ τῇ βάσει ἐξερευνήσεων πρὸ τοῦ 1877· ὑπάρχει καὶ νεώτερος αὐτῆς χάρτης ἐπὶ 1/625.000 καταστρωθεὶς ὑπὸ τοῦ Kanitz, περιηγηθέντος τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ οὗτος πόρρω ἀπέχει τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας· ἡ Τουρκία ἔχει τοὺς χάρτας τοῦ Kiepert, οὗ ἡ βαθεῖα παίδευσις καὶ εἰδικότης περὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας ἀποτελοῦσιν ἐχέγγυα ἀξιόλογα· ἀλλ' ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν, τὰ παρὰ τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμάς, ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ὑπὸ μελέτην μέρη εἰσὶν ἐξηκριβωμένα· τὸ λοιπὸν τῆς χώρας ὑπὸ τὴν ρηθεῖσαν ἔποψιν παρίσταται ἐπὶ χαρτῶν καταστρωθέντων ὑπὸ ἰδιωτῶν. Τὸ ρωσσικὸν ἐπιτελεῖον κατέστρωσε χάρτην τινὰ ἐπὶ 1/420.000, ἀλλ' οὗτος οὐδόλως ἐνέχει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀληθῆ γεωγραφικὴν ἀξίαν. Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐξετέλεσαν τὸν ἀκριβῆ τριγωνισμὸν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ χάρται ἀκριβεῖς τοῦ συνόλου τῆς χώρας ἐλλείπουσιν εἰσέτι· τὸ στρατιωτικὸν ἐπιτελεῖον ἐδημοσίευσε χάρτην ἐπὶ 1/200.000 ὡς καὶ τὸ στρατιωτικὸν γεωγραφικὸν ἐν Βιέννῃ ἰνστιτοῦτον ἐπὶ 1/300.000. Ἄξιος ἰδιαιτέρας μνείας ἐστὶν ὁ καλὸς ἡμῶν φίλος Μ. Χρυσοχόος ἐκ Ζίχνης τῆς Ἠπείρου· καίτοι ὑπὸ διαφόρων περιστοιχούμενος περιπετειῶν, ἐμφορούμενος ὅμως ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν πρόοδον ἔρωτος καὶ ὑπερνικήσας πλεῖστα κωλύματα ἐκ παρεννοήσεως τῶν ἐξερευνήσεών του, ἐξέδωκε λεπτομερῆ χάρτην τῆς Μεσημβρινῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ 1/200.000 καὶ ἕτερον τῆς Μακεδονίας, Ἰλλυρίας καὶ Ἠπείρου ἐπὶ 1/400.000.

Ἄξιος σημειώσεώς ἐστιν ὡσαύτως καὶ ὁ Ἄτλας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, σχεδιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Kiepert, ὅστις ἐξαετίαν ὅλην κατηνάλωσε πρὸς τοῦτο (1840—1846)· γνωστὸν ὅτι ὁ ἀείμνηστος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων προστάτης Στέφανος Ζαρειρόπουλος συμβληθεὶς μετὰ τοῦ περιωνύμου γεωγράφου προεκάλεσεν ἰδίαις δαπάναις τὴν ἔκδοσιν τοῦ πίνακος τῶν χωρῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, κοσμοῦντος σήμερον τὰς αἰθούσας τῶν παρ' ἡμῖν σχολῶν, ἔστι δ' ὅτε καί τινων ἰδιωτῶν, καὶ ὑπομιμνήσκοντος τὸ ἀτυχῶς μόνον ἠθικὸν ἡμῶν κεφάλαιον, τὸ τῶν πατραγαθιῶν.

Ἐν γένει εἰπεῖν διὰ τὰς χώρας τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου χρησιμοποιεῖται ἄχρι σήμερον ὁ, οὗ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, χάρτης τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης ἐπὶ 1/300.000, ὁ ἐκπονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ γεωγραφικοῦ ἰνστιτούτου.

Ἡ νῆσος Ἰσλανδία παρίσταται ἐπὶ τετραφύλλου χάρτου ἐπὶ 1/480.000.

Μ' ὅλας τὰς ἐν Εὐρώπῃ ὅμως προόδους τῆς γεωγραφικῆς πινακογραφίας, ἡ τοπογραφικὴ ἀναπαράστασις ἐν γένει ὑστερεῖ· ἐν τῷ τελευταίῳ ἐν Παρισίοις συνελθόντι περὶ τῶν Ἄλπεων γεωγραφικῷ συνεδρίῳ προσήχθησαν φωτογραφικαὶ εἰκόνες κοιλάδων καὶ χαραδρῶν, ἐκτάσεως πολλῶν τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ὧν οὐδὲ ἴχνος ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν ἐπισήμων τοπογραφικῶν πινάκων.

ΑΣΙΑ

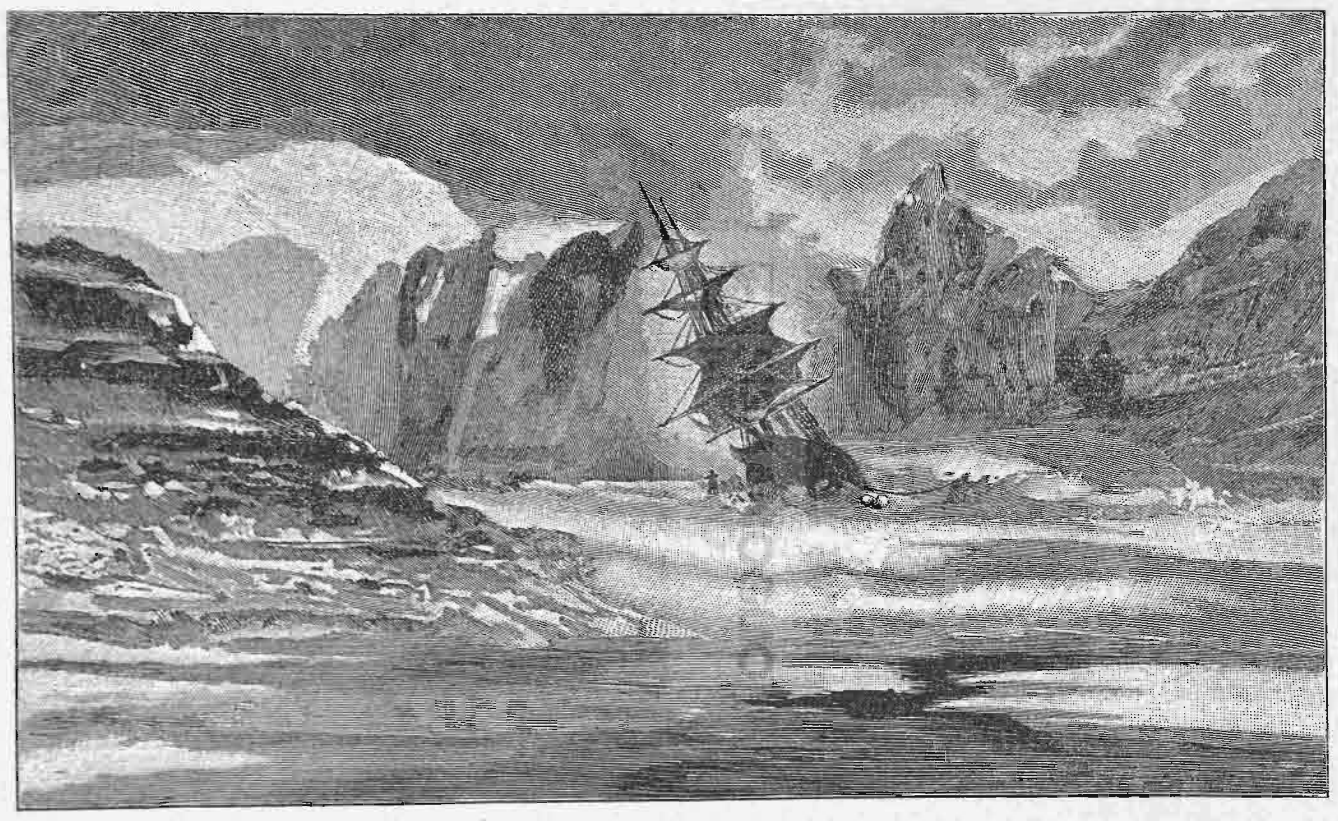
Ἐκτὸς τῶν τῇ ἀμέσῳ ἐπιρροῇ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν, κατὰ τοῦτο μόνον συμφωνοῦσιν οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες τῆς Ἀσίας, καθ' ὅ,τι ἅπαντές εἰσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνακριβεῖς· ἡ ἀπέραντος αὕτη ἤπειρος διατελεῖ εἰσέτι ἄγνωστος ἐν τῷ συνόλῳ της οὐ μόνον ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ σχήματος. Ἐκτὸς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν, μέρους τῆς Ἰαπωνίας καὶ τῆς τῇ Γαλλίᾳ ἀνηκούσης Ἰνδο-σινικῆς, τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσσίας, τῆς Καυκασίας καί τινων νησυδρίων τῆς Ἀσιατικῆς Ρωσσίας, γνωστῶν ὑπὸ χαρτογραφικὴν ἔποψιν ὡς ἔγγιστα ἀκριβῶς, τὸ λοιπὸν τῆς Ἀσίας ἐστὶν ἐσχεδιαγραφημένον ἐπὶ τῇ βάσει δρομολογίων διαφόρων περιηγητῶν· ἐὰν τοὐλάχιστον οὗτοι ἤθελον ἀρκεσθῆ εἰς ὅσας διέδραμον χώρας, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐξακριβώσῃ δι' ἑνὸς βλέμματος ἐπὶ τοῦ οἰκείου πίνακος τὰ ἐπὶ τῆς ἠπείρου ἄγνωστα καὶ συνεπῶς ἐξερευνητέα· ἀτυχῶς ὅμως παρὰ ταῖς χώραις, ὅσας πράγματι ἐξερευνήσαντες ἐσχεδίασαν ἀτελῶς μᾶλλον ἢ ἐντελῶς, παρέθηκαν κατὰ φαντασίαν καὶ ὅσα μέρη δὲν περιῆλθον· οὕτω δὲ δύναταί τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀξίας τοιούτων γεωγραφικῶν πινάκων, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ποταμοὶ δὲν σημειοῦνται ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτῶν θέσει, οἱ δὲ παραπόταμοι μνημονεύονται ἐξ εἰκασίας· ὃ δὲ χεῖρον, ἐπὶ τῶν ὁποίων πινάκων σχεδιάζεται ὁ ροῦς ποταμοῦ τινος, ὃν ὁ πινακογράφος δὲν παρηκολούθησεν, ἐπὶ τῇ βάσει συμπερασμάτων ἐκ τοῦ ροῦ ἑτέρου ποταμοῦ, ὃν παρηκολούθησε· τὸ αὐτὸ δύναταί τις εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀκτῶν καὶ λεωφόρων· ἡ θέσις ὡρισμένων τινῶν σημείων μόνον, οἷον λιμένων καὶ πόλεων συνεχοῦς ἐπικοινωνίας σημειοῦται ἐπακριβῶς· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν τοπογραφικὴν ἀναπαράστασιν, αὕτη εὑρηται εἰσέτι ἐν νηπιώδει καταστάσει.

Θέλομεν περιοδεύσει τὴν Ἀσίαν ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Ἡ χαρτογραφικὴ τῆς ἠπείρου ταύτης παράστασις σήμερον ὀφείλεται εἰς τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις· ἅπαν τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος ἐξηρευνήθη καὶ ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τῶν Ρώσσων. Αἱ Ἰνδίαι καὶ αἱ πρὸς δύσιν τῆς Ἰνδοσινικῆς χῶραι ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ἡ πρὸς ἀνατολὰς Ἰνδοσινική, ὑπὸ τῶν Γάλλων· οἱ ὑπάρχοντες σήμερον γεωγραφικοὶ πίνακες τῆς Σινικῆς προέρχονται ἐκ μόνων τῶν Ἱεραποστόλων, ὅσοι διέμειναν διαρκοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν τῇ μισοξένῳ μέχρι σήμερον καὶ μυστηριώδει ταύτῃ χώρᾳ· ἡ Θιβετία, ἡ Μογγολία, ἡ Περσία, ἡ Ἀφγανία, ἡ Μικρὰ Ἀσία ἐξηρευνήθησαν ὑπὸ Ρώσσων, Ἄγγλων, Γάλλων καὶ Γερμανῶν· μόνη ἡ Ἰαπωνία ἔχει αὐτόχθονας πινακογράφους, ὁδηγουμένους ὅμως πάντοτε ὑπὸ μεθόδων εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως.

Ἐκτὸς τῆς νήσου Ἰάβας, ἐχούσης ἴδιον πίνακα, τὸ λοιπὸν τοῦ μεγάλου Ἀσιατικοῦ Ἀρχιπελάγους ὑστερεῖ κατὰ μέγα μέρος· τὰ ὑπάρχοντα χαρτογραφικὰ ἔργα ὀφείλονται εἰς τοὺς Ὁλλανδούς· ἐξαιροῦνται αἱ Φιλιππῖναι, ἐξερευνηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν, καὶ τὰ βόρεια τῆς Βόρνεω, ὑπὸ τῶν Ἄγγλων.

Ἀσιατικὴ Ρωσσία. Ἐλλείψει καλλιεργίας τῆς γῆς, ἡ μέχρι τοῦδε πινακογραφία αὐτῆς στερεῖται τῆς ἐπιθυμητῆς ἑνότητος, ποικίλλουσι δ' αἱ κλίμακες μεταξὺ 1/210.000 καὶ 1/84.000· μεμονωμένα μόνον μέρη τινὰ ἔχουσι χάρτας ἐπὶ 1/42.000· ἡ ἐν τοῖς πίναξι τούτοις ἀκρίβεια περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ὁρισμὸν τῶν λεωφόρων ἐν γένει καὶ τῶν κυριωτάτων ποταμῶν· τὸ λοιπὸν τῆς χώρας διατελεῖ ἐν μέρει μὲν δι' ἁπλῆς ὁράσεως ἐσχεδιασμένον, ἐν μέρει δὲ ἐντελῶς ἄγνωστον· οἱ κυριώτατοι τοπογραφικοὶ χάρται εἰσὶν ὁ τοῦ πέρα τῆς Κασπίας διαμερίσματος φύλλων 27 ἐπὶ 1/84.000, ὁ τῆς ὁάσεως τοῦ Μέρβ, φύλλων 14 ἐπὶ 1/42.000, ὁ τῶν ἐγγὺς τοῖς σινικοῖς συνόροις χωρῶν, φύλλων 18 ἐπὶ 1/210.000, καὶ ὁ τῆς Ναρὺν φύλλων 10 ἐπὶ 1/210.000· οἱ πίνακες ἐπὶ 1/420.000 ἀφορῶσιν εἰς χώρας λίαν ἐπιπολαίως μελετηθείσας. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν πρὸς συστηματικωτέραν κατάστρωσιν τῶν πινάκων ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1864 ἀνὰ τὰς μεμακρυσμένας ἐπαρχίας τῆς Τιφλίδος, Ὄμσκ, Τασκένδης, Ἰρκοὺτσκ καὶ Καβαρὸτσκ τμήματα πινακογραφίας διαρκῶς λειτουργοῦντα· ἐκτὸς τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαλλήλων, πεντήκοντα στρατιωτικοὶ τοπογράφοι ἀπεστάλησαν τῷ 1893 ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσσίας εἰς ἐπικουρίαν τῶν μηχανικῶν, τῶν ἐντεταλμένων τὴν μελέτην τοῦ ἐδάφους, δι' οὗ διέρχεται σήμερον ὁ ὑπερσιβήριος σιδηρόδρομος· διάφοροι ὑπὸ τῶν τμημάτων τούτων ἐσχεδιάσθησαν πίνακες, ἧττονος ὅμως ἀξίας, ὁ τῆς δυτικῆς Σιβηρίας, ὁ τῶν πέριξ τῆς λίμνης τοῦ Βαϊκάλ, ἐχούσης ἐπιφάνειαν 34.975 καὶ βάθος 1,373 μέτρων κατ' ἀνώτατον ὅρον καὶ περιοριζομένης ὑπὸ δυσπροσίτων ὀρέων, ὁ τῆς Σαμαρκάνδης ἐπὶ 1/420.000, ὁ τῆς χώρας Οὐσσουρὶ ἐπὶ 1/630.000, ὁ τῆς Φεργάνας ἐπὶ 1/840.000, ὁ τῆς Ἀνατολικῆς Σιβηρίας καὶ ὁ τοῦ Τουρκεστὰν ἐπὶ 1/1.680.000. Ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωσσικοῦ ναυτικοῦ ἐξετέλεσαν ἀφ' ἑτέρου γεωγραφικοὺς χάρτας τῶν κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τοῦ Βορείου καὶ Εἰρηνικοῦ χωρῶν. Πάντας τοὺς πίνακας τούτους συνοψίζει ὁ τοῦ ρωσσικοῦ κράτους φύλλων ὀκτὼ ἐπὶ 1/4.200.000, οἵτινες τὰ $^{14}/_{15}$ εἰσὶν ἐσχεδιασμένοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρωτοτύπων, ὧν οἱ αὐτουργοὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας ὠθούμενοι, προέβησαν εἰς τὴν πινακογραφίαν ἀπεράντων χωρῶν, ὧν ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐγίνωσκον.

Ἡ ἐκδρομὴ τοῦ Κάνε εἰς τοὺς πάγους τοῦ Σμὶθ-Σοῦντες.

Μικρὰ Ἀσία καὶ Μεσαία. Πρῶτος ἄξιος μνείας γεωγραφικὸς πίναξ εἶναι ὁ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ 1/250.000 δεκαπέντε φύλλων ὑπὸ Kiepert διαδραμόντος τὴν χώραν, σχόντος δ' εἰς ἐπικουρίαν καὶ ἄλλα ἔργα, εἰσέτι ἀνέκδοτα, ἐν οἷς πρῶτα τάσσονται τὰ ὑπὸ τῶν μηχανικῶν τῶν σιδηροδρόμων σχεδιαγραφήματα· διὰ τὸ λοιπὸν τῆς χώρας χρησιμοποιοῦνται ἐν γένει ἕτεροι δύο χάρται τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ 1/1.500.000 φύλλων ἓξ ὁ εἷς, καὶ ἐπὶ 1/3.000.000 φύλλων τεσσάρων ὁ δεύτερος, οὗ ἐγένετο ἐσχάτως καὶ δευτέρα ἔκδοσις μετὰ σπουδαίων βελτιώσεων. Ἐκτὸς αὐτῶν ἔχομεν τὸν χάρτην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ Walther Ruge τῷ 1892 ἐπὶ 1/250.000, τὸν τῆς βορειοδυτικῆς χώρας καταστρωθέντα ὑπὸ De Diest τῷ 1890, τὸν τῆς βορείου Συρίας ἐκπονηθέντα ὑπὸ Kiepert τῷ 1890 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δρομολογίων τῶν ἐξερευνητῶν Karl Humann, O. Puchstein, M. Hartmann καὶ B. Moritz, τὸν τοῦ διαμερίσματος τῆς Ὀλβίας ἐν Παμφυλίᾳ, τμήματος τῆς Κιλικίας ἐπὶ 1/300.000, ἐξερευνήσαντος τῷ 1890 τὰ μέρη ταῦτα τοῦ Th. Bent, μέλους τῆς Γ. ἑτ. τοῦ Λονδίνου, τὸν τῶν δρομολογίων τῆς αὐστριακῆς ἀποστολῆς ἐν Λυκίᾳ τῷ 1881—1882 καταστρωθέντα ἐπὶ 1/300.000 ὑπὸ Kiepert τῷ 1885, τὸν τῆς Κιλικίας, ἐκπονηθέντα ὑπὸ τῶν Favre καὶ Mandrot ἐπὶ 1/400.000 τῷ 1878, τὸν μέρους τῆς Μεσοποταμίας ἐπὶ 1/500.000 τῷ 1877 ὑπὸ Kiepert, τὰ παράδοξα σχεδιαγραφήματα τοῦ Μπὶνγκιὸλ δάγ (ὄρος 1000 λιμνῶν) ὑπὸ Savrief ἐπὶ 1/100.000, τοὺς δύο χάρτας τῆς Λέσβου ὑπὸ Kiepert, ἐπὶ 1/210.000 καὶ ἐπὶ 1/120.000, καὶ τὸν τῶν πέριξ τῆς Μυτιλήνης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ 1/80.000· τὰ δρομολόγια ἐν Μεσοποταμίᾳ ὑπὸ O. Puchstein ἐπὶ 1/300.000 τῷ 1889 τὰ τοῦ Sachaus ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ἐπὶ 1/750.000, καταστρωθέντα ὑπὸ Kiepert τῷ 1883, τὰ τοῦ C. Haussknecht ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ 1/600.000 καὶ 1/800.000, ὡσαύτως ὑπὸ Kiepert τῷ 1882 καὶ τοὺς τριγωνομετρικοὺς χάρτας τῆς Κύπρου ἐπὶ 1/63.360 ὑπὸ Stanfort· τὸν τῆς Παλαιστίνης, δαπάναις τῆς ἑταιρείας Palestine Exploration Fund ἐπὶ 1/63.360, οὗ ὑπάρχει καὶ μικρὰ ἔκδοσις ἐπὶ 1/160.960· ἡ Ἀραβία κατ' ἐλάχιστον ἐξηρευνήθη. Τὰ πλεῖστα τῶν διατεμνόντων τὴν χώραν δρομολογίων, καίτοι ἀρχαῖα, διατηροῦσι τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν· περὶ πινάκων προκειμένου, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τοπογραφικῶν, ἄξιοι μνείας ὁ τῆς χερσονήσου τοῦ Σινᾶ ἐκ δύο φύλλων ἐπὶ 1/126.730, καὶ ἐκ φύλλων δέκα ἐπὶ 1/633.600 ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Ordnance Survey, ὁ τῆς βορείας τοῦ Ἄδεν χώρας ἐπὶ 1/126.720 ὑπὸ τῆς αὐτῆς, ὁ τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀραβίας ἐπὶ 1/500.000 καὶ 1/633.600 ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἑταιρείας, ὁ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἐκπονηθεὶς ἐπὶ 1/633.360 ὑπὸ τῆς πρὸς εὕρεσιν τοῦ Palmer (Edouard Henry) ἄγγλου ἐξερευνητοῦ, δολοφονηθέντος ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ τῷ 1882, ἀποσταλείσης ἐπιτροπῆς, ἥτις τμῆμά τι τοῦ Οὐάδι-Σοὺδρ ἐσχεδίασεν ἐπὶ 1/63.360· ὁ τοῦ R. F. Burton τῆς μεσημβρινῆς Ἀραβίας ἐπὶ 1/013.760 τῷ 1879, ὁ τοῦ Blunt τῆς κεντρικῆς καὶ βορείας Ἀραβίας ἐπὶ 1/1.710.720 καὶ ἐπὶ 1/3.801.600 τῷ 1880, ὁ τοῦ Ch. Huber τῆς βορείας Ἀραβίας ἐπὶ 1/2.500.000, ὁ τοῦ Ch. Doughty τῆς βορειοδυτικῆς Ἀραβίας καὶ τῆς χώρας τοῦ Νεδζὲτ ἐπὶ 1/2.027.520 τῷ 1884, ὁ τοῦ Rienzo Manzoni, μέλους τοῦ γεωγραφικοῦ ἱνστιτούτου τῆς Ρώμης, τῆς Ὑεμένης ἐπὶ 1/1.000.000 καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ὑεμένης ἐπὶ 1/760.000 τῷ 1885, ὁ τοῦ Ed. Glaser, περιελθόντος τὴν Ὑεμένην τῷ 1886 ἐπὶ 1/500.000, καὶ ὁ τοῦ Μεχμὲτ Βέη ἐκ Μέκκας εἰς Μεδίνην ἐπὶ 1/1.000.000 σχεδιασθεὶς οὗτος ὑπὸ Kiepert τῷ 1890.

Περσία. Ὑπάρχουσι γενικοὶ πίνακες τῆς χώρας ταύτης ἐκπονηθέντες ὑπὸ Ἄγγλων καὶ Ρώσσων, στερούμενοι ὅμως ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας· ὑπὸ λεπτομερῆ τοπογραφικὴν ἔποψιν ἡ Περσία διατελεῖ εἰσέτι ἄγνωστος· ὁ H. Curzon κατέστρωσε τὸν μᾶλλον ἀξιοσημείωτον πίνακα ἐκδοθέντα τελευταῖον ὑπὸ τῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, ἀλλ' ἀτυχῶς ἐπὶ μικρᾶς κλίμακος 1/3.801.600· ἄξιοί πως

μνείας ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψίν εἰσιν ὁ τῶν τουρκο-περσικῶν συνόρων ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Ordnance Survey ἐπὶ 1/233.440, καὶ ὁ τοῦ Κουζιστὰν ἐπὶ 1/255.540 ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργείου τῆς Ἀγγλίας· μεταξὺ τῶν ἰδιωτῶν ὁ τῆς ἀπὸ Σέμνας εἰς Μετζὲτ ὁδοῦ ἐπὶ 1/600.000 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Houtum-Schindler τῷ 1876, καὶ ὁ τῆς δυτικῆς Περσίας ἐπὶ 1/600.000 τῷ 1878· ὁ αὐτὸς περιηγητὴς ἐξεπόνησε τῷ 1881 χάρτην τῆς μεσημβρινῆς Περσίας ἐπὶ 1/1.200.000, τῆς ἀπὸ Ταυρίδος εἰς Σαουτσβουλὰκ ὁδοῦ ἐπὶ 1/506.880 τῷ 1883, τῆς ἀπὸ Καζβὲκ εἰς Ταυρίδα ὁδοῦ ἐπὶ 1/1.013.760 τῷ 1883 καὶ τῆς ἀπὸ Ζεντζὰν εἰς Ταχτισοὺλ-ιμὰμ ἐπὶ 1/506.880 τῷ 1883· ἅπαντες οὗτοι ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῆς Zeitschrift ἐν Βερολίνῳ. Ἔχομεν εἰσέτι τὸν χάρτην ἀπὸ Τεχεραὰν εἰς Μετζὲδ ἐπὶ 1/267.200 ὑπὸ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Gill, τὸν τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Ἀτρὰκ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Survey of India ἐπὶ 1/255.880, τὸν τῆς ἀπὸ Ταυρίδος εἰς Κερμανσὰχ ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ H. G. Napier τῷ 1878, τὸν ἀπὸ Τὰσκ εἰς Βαμποὺρ ὑπὸ E. A. Floyer ἐπὶ 1/1.900.800, τὸν τῆς νοτιοδυτικῆς Περσίας ἐπὶ 1/506.880 ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ H. L. Wells τῷ 1882, τὸν τῶν δρομολογίων παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἐλβοὺρς μεταξὺ Τεχεράν, Ἀστραβὰδ καὶ Χαχροὺδ ὑπὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Beresford Lowett ἐπὶ 1/506.880 τῷ 1883, τὸν τμήματός τινος τῆς μεσημβρινῆς Περσίας ἀπὸ Σιρὰζ εἰς Δζὰσκ ὑπὸ J. R. Preece ἐπὶ 1/267.200 τῷ 1885, τὸν τοῦ Κουζιστὰν ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Gérard ἐπὶ 1/1.013.760 τῷ 1885, τὸν τοῦ δρομολογίου ἀπὸ Κασβὲν εἰς Χαμαδὰν ἐπὶ 1/760.320 ὑπὸ J. D. Rees, τὸν τῆς μεταξὺ Τεχεραὰν καὶ Κὸμ χώρας ἐπὶ 1/760.320 τῷ 1888 ὑπὸ τῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, τὸν τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Καρουὰμ ἐπὶ 1/506.880 τῷ 1890 ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἑταιρείας· τὸν τοῦ δρομολογίου τοῦ H. Blosse Lynch ἐπὶ 1/506.880 τῷ 1890, τὸν τοῦ δρομολογίου ἀνὰ τὴν κεντρικὴν Περσίαν ὑπὸ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Vauban ἐπὶ 1/3.041.280 τῷ 1890. Σημειοῦμεν τελευταίους τοὺς χάρτας τοῦ ρωσσικοῦ ἐπιτελείου ἐπὶ 1/840.000 ἐκ φύλλων δώδεκα ὁλοκλήρου τῆς Περσίας μετὰ τῶν γειτνιαζουσῶν χωρῶν, καὶ τοῦ λοχαγοῦ O. R. C. Saint John ἐπὶ 1/1.013.960 ἐκ φύλλων ἓξ τῷ 1896.

Ἀφγανία. Ὁ κυριώτατος γενικὸς πίναξ τῆς χώρας ταύτης ἐστὶν ὁ τοῦ συνταγματάρχου H. R. Thuilier, Surveyor general of India, ἐκ τεσσάρων φύλλων ἐπὶ 1/1.520.640· ἐκτὸς αὐτοῦ ἐξεπονήθησαν καί τινες τοπογραφικοὶ χάρται ὑπὸ ἄγγλων καὶ ρώσσων ἀξιωματικῶν.

Βελουχιστάν. Ἡ χώρα αὕτη, κατεχομένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἤδη μόνον ἐξερευνᾶται μετ' ἀκριβείας· μέρος αὐτῆς ἀναπαρίσταται ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευομένου πίνακος τῆς Ἀφγανίας· οἱ σχεδιαζόμενοι σήμερον τοπογραφικοὶ χάρται ἔχουσι κλίμακα 1/283.440 καὶ 1/126.720.

Χανᾶτα τῆς κεντρικῆς Ἀσίας. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Ἀσίας ἐξηρευνήθη ὑπὸ πλείστων περιηγητῶν, ἄγγλων καὶ ρώσσων, δημοσιευσάντων σχεδιαγραφήματα τῶν δρομολογίων των ἐπὶ διαφόρων κλιμάκων, στερεῖται ὅμως ἀκριβῶν γεωγραφικῶν πινάκων· ἐκ τῶν ἀνωτέρω σχεδιαγραφημάτων ἄξια μνείας τὸ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ ποταμοῦ Ἄμου-δάρια ἐπὶ 1/1.260.000 ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου A. Voltchef· τὸ τῆς ἀπὸ Ζαραβχὰν εἰς Ἀμουδάρια χώρας ἐπὶ 1/1.872.368 ὑπὸ τῆς γεωγραφικῆς ἑταιρείας τοῦ Λονδίνου, τὸ τοῦ Καρατεγὶν καὶ Δαρβὰλ ὑπὸ τοῦ τοπογράφου Kossiakof ἐπὶ 1/630.000, καὶ τὰ τῆς Βοχάρας ἐπὶ 1/1.680.000 καὶ τοῦ χανάτου τῆς Χίβας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ 1/1.575.000.

Σινικὴ Αὐτοκρατορία. Τὰ διάφορα τμήματα τῆς ἀχανοῦς ταύτης καὶ παραδόξου χώρας δὲν ἐξηρευνήθησαν εἰσέτι ἐν συνόλῳ.

Ἐνῷ ἡ Μογγολία, ἡ Μαντσουρία καὶ τὸ Σινικὸν Τουρκεστὰν ἐξηρευνήθησαν ἀρκούντως ὑπὸ διαφόρων περιηγητῶν, ὧν τὸ πλεῖστον ρῶσσοι, ἐνῷ ἡ καθ' αὐτὸ Σινικὴ ἐμελετήθη ὑπὸ γάλλων ἱεραποστόλων, ἡ Θιβετία διατελεῖ ἄχρι σήμερον σχεδὸν ἀνεξερεύνητος, μ' ὅλας τὰς περὶ εἰσδύσεως εἰς τὴν χώραν ταύτην προσπαθείας τῶν περιηγητῶν, ἐξουδετερουμένας ὑπό τε τῆς μισοξενίας τῶν κατοίκων καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους. Πρῶτος τὴν τάξιν ὁ ἐξερευνήσας τὰς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ σίνου αὐτοκράτορος κατεχομένας πράγματι ἢ ὀνόματι χώρας ἐστὶν ὁ ρῶσσος Przvalsky. Μέγιστον μέρος τῆς Σινικῆς παρίσταται ἐν τοῖς πίναξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀκριβῶς ἐσχεδιάσθησαν αἱ χῶραι μόνον ἐκεῖναι, δι' ὧν διῆλθεν ἡ ὑπ' αὐτὸν ταχθεῖσα γεωγραφικὴ ἀποστολή· πλεῖστοι ἄλλοι ἐκτὸς αὐτοῦ κατέστρωσαν διαφόρους πίνακας τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Σινικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ τὴν καθ' αὐτὸ Σινικὴν διέδραμον καὶ ἐσχεδίασαν ἀπὸ τοῦ ΙΗ' ἤδη αἰῶνος οἱ ἱεραπόστολοι Ἰησουῖται, οἵτινες ἐχορήγησαν ἅπαν τὸ ὑλικὸν εἰς τὸν ἄτλαντα τοῦ γάλλου d'Anville· μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ Σινικὴ Κυβέρνησις ἐδημοσίευσε σινιστὶ πίνακα γεωγραφικὸν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους χωρῶν ἐπὶ 1/1.000.000 ἐπὶ τῇ βάσει σχεδὸν τῶν ὑπὸ τῶν ἱεραποστόλων ἐκπονηθέντων σχεδιαγραφημάτων.

Ὁ βαρόνος Richtofen κατόπιν τῶν μακρῶν ἀνὰ τὴν Σινικὴν ἐκδρομῶν του ἐδημοσίευσε πλεῖστα φύλλα ἐπὶ 1/750.000, ὧν σχεδιαστὴς ὁ Kiepert, βάσιν ὅμως λαβὼν τὸν ὑπὸ τῆς Σινικῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθέντα· τὸν αὐτὸν ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ ρῶσσος Z. Matoussovsky ἐξέδωκεν ἐπὶ 1/5.040.400 ἴδιον πίνακα τῆς Σινικῆς ἐκ τεσσάρων φύλλων. Ὑπάρχουσι καί τινες χάρται ναυτικοί, ἀρκούντως ἀκριβεῖς τῶν σινικῶν παραλίων καὶ τῶν πλωτῶν ποταμῶν. Αἱ μεγάλαι νῆσοι Πεσκαδόραι ἐπὶ 1/94.040, ἡ βορεία Φορμόζη ἐπὶ 1/220.000 ἐσχεδιάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων.

Ἰαπωνία. Ἤρξατο ἀπό τινων ἐτῶν δημοσιευόμενος ἐν Τοκίῳ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀξιολογώτατος τοπογραφικὸς καὶ γεωλογικὸς χάρτης ἰαπωνιστὶ ἐπὶ 1/100.000, ἕτερος ἐπὶ 1/200.000 καὶ τρίτος ἐπὶ 1/400.000· μεταξὺ τῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐκπονηθέντων ἄξιος μνείας ὁ πίναξ τοῦ H. Habenicht ἐπὶ 1/1.000.000 δημοσιευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰνστιτούτου τῆς Γόθας.

Κορέα. Ὑπάρχει αὐτόχθων ἄτλας τῆς χώρας ταύτης, ἀλλ' ἀτελέστατος· ὁ ἀκριβέστερος αὐτῆς πίναξ εἶναι ὁ τοῦ B. Hassenstein, δημοσιευθεὶς τῷ 1883 ἐπὶ 1/1.700.000 καὶ ὁ τῶν ἱεραποστόλων ἐπὶ 1/2.400.000.

Ἀγγλικαὶ Ἰνδίαι. Ἡ μόνη χώρα τῆς Ἀσίας, ἥτις ἐμελετήθη τοπογραφικῶς καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, ἐστὶ τὸ ἀγγλικὸν κράτος τῶν Ἰνδιῶν. Ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον «Indian Atlas» γεωγραφικὸς πίναξ ἐπὶ 1/253.449 περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν χώραν· ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι πίνακες ἐπὶ 1/63.360. Τὸ γεωγραφικὸν τμῆμα Topographical Survey of India προέβη εἰς ἐξερευνήσεις καὶ ἐκτὸς τῶν ἀγγλικῶν κτήσεων, μέλλει δ' ὁσονούπω νὰ ἐκδώσῃ ἐπὶ τούτῳ πίνακα 2000 φύλλων διαφόρων κλιμάκων ἀπὸ 1/126.320 μέχρι 1/1.013.760· ἡ συλλογὴ αὕτη φέρει τὸν τίτλον Transfrontier Maps. Ἡ νῆσος Κεϋλάνη ἔχει φύλλα τινὰ τοπογραφικοῦ χάρτου ἐπὶ 1/283.000.

Ἰνδο-Σινικὴ Ἀγγλική. Ἐκ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βάρμα, τόσον ἡ τῇ Ἀγγλίᾳ προσαρτηθεῖσα ἔκτασις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγγλικὴ Βιρμανία, ὅσον καὶ ἡ Ἄνω χώρα ἔχουσιν ἐντελεῖς πίνακας ἐν συνόλῳ ἐκπονηθέντας ὑπὸ τῆς Indian Topographical Survey ἐκ πλείστων φύλλων ἐπὶ 1/63.360. Τὰ ἐκτελεσθέντα ἔργα συνωψίσθησαν ἐν τῷ μονοφύλλῳ χάρτῃ τῆς Κάτω Βιρμανίας καὶ ἐν τῷ τριφύλλῳ τῆς Ἄνω Βιρμανίας ἐπὶ 1/506.880.

Σιάμ. Ὁ ἐντελέστερος τῆς χώρας ταύτης χάρτης ἐστὶν ὁ ὑπὸ τῆς ἀποστολῆς Pavie τῆς ἐν Παρισίοις γεωγραφικῆς ἑταιρείας ἐκπονηθεὶς ἐπὶ 1/1.000.000.

Ἰνδοσινικὴ Γαλλική. Ἡ χώρα αὕτη ἐξηρευνήθη καὶ ἐν μέρει κατεστρώθη ἡ τοπογραφία αὐτῆς. Τὸ Δέλτα τοῦ Τογκίνου σχεδὸν ὁλόκληρον ἔχει τὸν οἰκεῖον πίνακα. Ὑπάρχουσιν ὡσαύτως πλεῖστα σχεδιαγραφήματα ἰδιωτῶν διαδραμόντων τὴν χώραν, ἐν οἷς ὁ ὑπὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Pavie καταστραθεὶς καὶ ἐκδοθεὶς πίναξ ἐπὶ 1/1.000.000.

Μαλάκα. Γενικὸς ἄξιος σημειώσεως χάρτης τῆς χερσονήσου ταύτης, δημοσιευθεὶς τῷ 1891, ἐστὶν ὁ ἐκπονηθεὶς

ὑπὸ τῆς ἑταιρείας Struits Branch of the Royal Asiatic Society ἐπὶ 1/563.900.

Μέγα ἀσιατικὸν Ἀρχιπέλαγος. Μόνη ἡ νῆσος Ἰάβα ἔχει γενικὸν πίνακα ἐπὶ 1/100.000· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς λοιπὰς νήσους, ἔχομεν τὸν ἄτλαντα τῶν Ὁλλανδικῶν Ἰνδιῶν ὑπὸ W. F. Versteeg ἐπὶ 1/500.000. Αἱ Φιλιππῖναι νῆσοι στεροῦνται ἐντελῶν πινάκων, ἐκτὸς τῆς Λουσών, ἧς πρωτεύουσα ἡ Μανίλλη, ἥτις ἔχει ἀξιόλογον χάρτην ἐπὶ 1/250.000.

ΑΦΡΙΚΗ

Ἡ ἤπειρος αὕτη, ἧς μόνον τὰ βόρεια μέρη ἦσαν γνωστὰ τῇ ἀρχαιότητι, διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1815 ἐν πλήρει ἀναβρασμῷ ἐπιστημονικῆς ἐξερευνήσεως. Τὸ ἀναγράψαι ἔστω καὶ ἐν συνόψει τὰ κυριώτατα τῆς πινακογραφικῆς ἐν αὐτῇ κινήσεως διαφεύγει τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας. Ἐκτὸς πλείστων ἐξερευνητῶν, ὧν πολλοὶ ἔπεσον μάρτυρες ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ὑπὸ τὸν πέλεκυν ἢ τῶν διαφόρων νόσων ἢ τῶν βαρβάρων φυλῶν, καταστρωσάντων ἐν σχεδιαγραφήμασι τὰ ἑαυτῶν δρομολόγια, διάφοροι γεωγραφικαὶ Ἑταιρεῖαι, ἐξεπόνησαν καὶ ἐδημοσίευσαν διαφόρων κλιμάκων γεωγραφικοὺς πίνακας. διακρίνονται δὲ μεταξὺ αὐτῶν οἱ ὑπὸ τῆς British African Association.

Ὑπὸ ἔποψιν ὅμως ἀκριβῶν τοπογραφικῶν πινάκων ἡ μαύρη Ἤπειρος ὑστερεῖ, καθότι τόσον αἱ ὑπὸ τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ὀργανωθεῖσαι ἐκστρατεῖαι, ὅσον καὶ αἱ τῶν ἐξερευνητῶν ἐκδρομαὶ κυριώτατον σκοπὸν εἶχον τὴν διανομὴν τῆς χώρας· σήμερον ἠλαττώθη εὐτυχῶς ὁ ὀργασμὸς τῶν κατακτήσεων, διότι ἡ διανομὴ τοῦ πλείστου τῆς ἠπείρου συνετελέσθη. Τὰ τρία μεγάλα κέντρα τοῦ ἐποικισμοῦ, ἑστίαι πολιτισμοῦ σπινθηροβολοῦσαι, ἡ Αἴγυπτος, τὸ Ἀκρωτήριον καὶ ἡ Ἀλγερία μετὰ τῆς Τύνιδος, ἔχουσι σήμερον νὰ ἐπιδείξωσι τοπογραφικοὺς πίνακας ἐντελεῖς διαφόρων κλιμάκων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπιχειροῦσι πανταχοῦ διάφορα τοπογραφικὰ ἔργα· ἅπασα ἡ Σενεγάλη, τὸ γαλλικὸν Σουδάν, ἡ Ἀβυσσινία, τὸ Κράτος τοῦ Κόγκου, ἡ γερμανικὴ ἀνατολικὴ Ἀφρική, αἱ ἀγωνιῶσαι ἤδη δημοκρατίαι τῶν Βόερς ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ, τελευταία δὲ καὶ ἡ Μαδαγασκάρη, ἔχουσιν ἐν μέρει πίνακας τριγωνιστικοὺς ἢ χάρτας λεπτομερεῖς, βελτιουμένους ὀλίγον κατ' ὀλίγον· αἱ περὶ σιδηροδρόμων μελέται, αἵτινες πολλαπλασιάζονται ἐν τοῖς διαφόροις κέντροις τῆς ἠπείρου, συντελοῦσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν πινακογραφικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀπεράντου ταύτης χώρας.

Ἐν τούτοις μέγισται ἐκτάσεις διατελοῦσιν εἰσέτι ἀνεξερεύνητοι· ἡ χώρα τῶν Σομαλή, τὰ μεταξὺ τῶν παραποτάμων τοῦ Νείλου, τοῦ Κόγκου καὶ τοῦ Ζαμβέζου μέρη σημειοῦνται μὲν ἐπὶ τῶν πινάκων, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς ἁπλαῖς καὶ λίαν ἀμφιβόλοις ἐνδείξεσι τῶν ἰθαγενῶν.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἐνῷ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ἐκτὸς τῶν πέρα τοῦ Καναδᾶ παγωμένων χωρῶν καὶ τῶν τοῦ πολικοῦ ἀρχιπελάγους, τὸ λοιπὸν ἔδαφος ἐξηρευνήθη καὶ ἐξηκριβώθη σχεδὸν ἐν συνόλῳ, ἐν τῇ νοτίῳ ὑστερεῖ κατὰ πολὺ ἡ κατάστρωσις τοπογραφικῶν πινάκων· προέρχεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι τὰ δημοκρατικὰ αὐτῶν Κράτη, ἀθεμελίωτα εἰσέτι, καὶ κατατρυχόμενα ὑπὸ περιοδικῶν ἐπαναστάσεων, δὲν δύνανται νὰ ἐξεύρωσι τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς κάλυψιν τῶν κολοσσιαίων δαπανῶν, ἃς ἀπαιτεῖ τὸ ἔργον τῆς γαιωδεσίας καὶ τοπογραφίας· συνάμα δὲ ἀραιῶς εἰσέτι κατωκημένα ἀρκοῦνται εἰς τοὺς κοινοὺς γεωγραφικοὺς πίνακας, τόσον ἀτελεῖς, ὅσον καὶ ἀνακριβεῖς· ἀλλὰ τὰ μᾶλλον εὐημεροῦντα ἐξ αὐτῶν ἤρξαντο κατανοοῦντα τὴν ἀνάγκην τοπογραφικῶν πινάκων.

Ἡ Ἀργεντινὴ καὶ ἡ Βραζιλιανὴ δημοκρατία ἐπελήφθησαν ἤδη τοῦ ἔργου· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ μελετᾶται ἀπό τινος ἡ τοπογραφικὴ κατάστρωσις τοῦ ἐδάφους ἐν συνόλῳ· δι' ἕκτασιν 2.800.000 τετραγωνικῶν χιλιαμέτρων θὰ ἀπητοῦντο οὐ μόνον ὑπέρογκοι δαπάναι, ἀλλὰ καὶ χρόνος μακρὸς καὶ ἐργάται κατὰ χιλιάδας· εὐτυχῶς ὅμως τὰς παλαιὰς μεθόδους ἀντικατέστησαν αἱ νεώτεραι καὶ τὰ τοιαῦτα ἔργα ἁπλοποιοῦνται ἐπαισθητῶς· ἐν δὲ τῇ δημοκρατίᾳ τῆς Βραζιλίας τὰ ἔργα ἀρκούντως προώδευσαν· ἐδημοσιεύθησαν ἤδη χάρται διαφόρων τμημάτων ἐπὶ 1/100.000 καὶ ἐργάζονται διαρκῶς· ἐν τῷ κέντρῳ μάλιστα τῆς ἐπαρχίας Goyaz κατεστρώθη ἐπὶ 1/10.000 ὁλόκληρον τετράγωνον ἐκτάσεως 14.400 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ὑπὸ τοῦ ἀστρονόμου Luis Cruls, προωρισμένον ἵνα ἀποτελέσῃ τὴν περιφέρειαν τῆς νέας πρωτευούσης τῆς Βραζιλιανῆς δημοκρατίας.

Ἡ Χιλὴ χρησιμοποιεῖ εἰσέτι τὸν ἀρχαῖον γεωγραφικὸν πίνακα τοῦ A. Pissis ἐπὶ 1/250.000, ἐκπονηθέντα ἐντὸς 22 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1849-1871, πρωτεύοντα μὲν ὡς πρὸς τὸ σύνολον ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ, ἀλλ' ὡς ἔγγιστα ἀκριβῆ καὶ ἀνωφελῆ τῇ βιομηχανίᾳ· ἡ Χιλή, προσαρτήσασα ἑαυτῇ πολλὰς ἐπαρχίας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, ἔχει ἀνάγκην σπουδαίων γαιωδετικῶν ἔργων.

Ἐκτὸς τῶν γεωγραφικῶν χαρτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἐσημειώθησαν αἱ ἀκταὶ καὶ αἱ μεγάλαι ἀρτηρίαι τῶν ποταμῶν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ Ἀργεντινὴ δημοκρατία

Σὶρ Τζὼν Φραγκλῖνος.

ἔχει τὸν ἑαυτῆς ἄτλαντα, ἀτελῆ βεβαίως, ἐκπονηθέντα ὑπὸ τοῦ A. Seelsrang ἐπὶ 1/1.000.000. Τὸ Περοῦ ἔχει ὡσαύτως γενικὸν χάρτην ἐπὶ 1/500.000, ἔργον ἐν μέρει τοῦ διασήμου γεωγράφου Antonio Raimondi, ἀποθανόντος καὶ κληροδοτήσαντος τὴν περάτωσιν τοῦ ὅλου τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ὁ πίναξ οὗτος ἐκ 34 ἀπαρτισθήσεται φύλλων, ἐξ ὧν τὰ 16 ἐδημοσιεύθησαν. Ὁ T. Wolf ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη μοχθήσας καὶ μελετήσας ἐξεπόνησε τοὺς χάρτας τῶν Ἄνδεων, τῆς δημοκρατίας τοῦ Ἰσημερινοῦ καὶ τῶν παραθαλασσίων αὐτῆς χωρῶν· ἡ κλῖμαξ αὐτοῦ εἶναι 1/445.000· ἡ Κολομβία χρησιμοποιεῖ, ἐλλείψει νεωτέρου, τὸν ὑπὸ τοῦ Ag. Codazzi ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι τοῦ 1855 καταστρωθέντα χάρτην ἐπὶ 1/1.350.000· ἤρξαντο ὅμως πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ταύτῃ σοβαραὶ μελέται ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν μεταξὺ 1/10.000 καὶ 1/50.000, καὶ ἀναμένεται μετά τινα χρόνον ἡ δημοσίευσις ἀκριβῶν γεωγραφικῶν πινάκων. Τὸ κράτος τῆς Βενιζουέλας χρησιμοποιεῖ εἰσέτι, στερούμενον ἄλλου, τὸν αὐτὸν γεωγραφικὸν πίνακα τοῦ Ag. Codazzi. Τὰ πλείονα προσαρτήματα τῆς εὐρυχώρου Βραζιλίας στεροῦνται γεωγραφικῶν χαρτῶν· δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν ὑπὸ σιδηροδρόμων διασχιζομένων ἐπαρχιῶν, ἡ λοιπὴ Βραζιλία διατελεῖ ἄγνωστος· ἤδη ὅμως, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἤρξαντο σοβαραὶ τοπογραφικαὶ μελέται.

Ἐν ταῖς Ἡνωμέαις Πολιτείαις ἀλλοία ὅλως εἶναι ἡ θέσις τῶν πραγμάτων· ὁ Henry Gannett ἐπὶ κεφαλῆς τῆς United States Geological Survey ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συνεδρίου δημοσιευθέντα Ἄτλαντα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, οὗ ἐξεδόθησαν ἤδη 850 φύλλα, διαιρεῖ εἰς πέντε κατηγορίας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας τοπογραφικὰς μελέτας, χρησιμοποιησίμους πρὸς κατάστρωσιν πινάκων ἐπὶ 1/62.500, 1/125.000, 1/250.000 καὶ 1/1.000.000· αἱ τρεῖς πρῶται κατηγορίαι περιλαμβάνουσι τοπογραφικὰ σχεδιαγραφήματα ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῆ καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν δύο Ὠκεανῶν, Ἀτλαντικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ, εἰς τὰς μεγάλας λίμνας, ἅπαν τὸ νότιον τῆς Νέας Ἀγγλίας (Massachussets, Connecticut, Rhode Island) τὴν Νέαν Ὑερσέην, μέρος τῆς ἐπαρχίας Maine, τῆς New-Hampshire, τοῦ Vermont καὶ τῆς Νέας Ὑόρκης· τὸ κέντρον τῆς Πενσυλβανίας, τὴν ἅλυσιν τῶν Appalaches μέχρις Ἀλαβάμας, τὰς εὐρείας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκτάσεις τοῦ Wisconsin, τοῦ Illinois, τοῦ Jowa, τοῦ Μισουρί, τοῦ Κανσάς, τοῦ Ἀρκανσάς, τοῦ Τεξὰς καὶ τῆς Λουϊζιάνης· ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ ἓν τρίτον περίπου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν· αἱ δύο ἄλλαι κατηγορίαι (1/500.000, 1/1.000.000) δὲν περιλαμβάνουσι τοπογραφικὰ ἔργα ἀκριβῆ, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, εἰς τὰς πεδιάδας τῶν ἀτλαντικῶν ἀκτῶν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισισιπῆ, εἰς τὰ δύο τρίτα τῆς Καλλιφορνίας καὶ λοιπὰς χώρας.

Τὰ μέχρι σήμερον μὴ ἐπαρκῶς μελετηθέντα μέρη πρὸς κατάστρωσιν πίνακος ἐπὶ 1/1.000.000 ἀποτελοῦσι μόλις τὸ 1/13 τοῦ ὅλου ἐδάφους τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐκτὸς τῆς Ἀλάσκας, ἥτις ἐξερευνᾶται διαρκῶς καὶ ἧς αἱ ἀκταὶ καθωρίσθησαν.

ΚΑΝΑΔΑΣ

Ἐλαχίστη ἔκτασις τῆς χώρας ταύτης παρίσταται ἐπὶ πινάκων τοπογραφικῶν ἀξίων σοβαρᾶς μνείας. Ἐκτὸς τῆς Terre-Neuve καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βρετανικῆς Κολομβίας, χάρτας ἀκριβεῖς καὶ λεπτομερεῖς, ἔχει ἡ Νέα Σκωτία, ἡ νέα Brunswick καὶ ἡ Gaspesie ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου· ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, ἡ κοιλὰς Saguenay καὶ τὰ πέριξ τῆς λίμνης τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· ὡσαύτως αἱ ἐπαρχίαι Quebec καὶ Ontario. Οἱ χάρται οὗτοι ποικίλλουσι κατ' ἀξίαν, πρῶτοι δὲ τάσσονται οἱ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου· ἡ κλῖμαξ αὐτῶν εἶναι 1/253.440· ἄξια λόγου εἰσὶν ὡσαύτως τὰ ἐκδοθέντα καὶ ἐκδιδόμενα χαρτογραφικὰ φύλλα κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ὑπὸ τῆς γεωλογικῆς ἐπιτροπῆς τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Καναδᾶ, ἧς τὰ πλεῖστα μέρη ἔχουσι τὴν εἰδικότητα τοπογραφικῶν μελετῶν· ἡ κλῖμαξ τῶν φύλλων τούτων εἶναι 1./506.380.

Αἱ ἐξερευνήσεις ἐν Καναδᾷ ἐξακολουθοῦσιν.

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ ΚΑΙ ΑΣΙΑΤΙΚΑ ΑΥΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ

Αὐστραλία. Παρίσταται μὲν ἡ γενικὴ κατατομὴ τῆς χώρας ἐν τοῖς ὑφισταμένοις πίναξιν, ἀλλ' ἡ τοπογραφικὴ κατάστρωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτῆς ἐπὶ πολὺ ὑστερεῖ· τὸ ἓν ἕκτον μόνον τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν ἐστι καθωρισμένον, ἤτοι ἡ νότιος Νέα Οὐαλλία, ἡ Βικτωρία καὶ ἡ Queensland· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς μέρη, ἐκτὸς τῶν ἀκτῶν κατὰ μῆκος, τῶν πέριξ τῆς Ὑπερηπειρωτικῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς καὶ τῶν σιδηροδρόμων, ἡ λοιπὴ χώρα στερεῖται γεωγραφικῶν πινάκων, ὑπὸ τὴν τοπογραφικὴν ἐκδοχήν. Ὑπάρχουσι γενικοὶ χάρται ἀγγλικοί, δημοσιευθέντες ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν Αὐστραλίᾳ, ἀλλ' ἄνευ ἀξίας· ὁ ἐπίσημος χάρτης ἐκ τεσσάρων φύλλων δημοσιευθεὶς ἐν Μελβούρνῃ ἐπὶ κλίμακος 1/3.127.000 ὑπὸ τοῦ Department of Lands and Survey θεωρεῖται εὐπρόσδεκτος, ἀλλ' ἄνευ τοπογραφίας.

Ἡ ἀποικία τῆς Βικτωρίας ἔχει χάρτην ἐπὶ 1/126.290, ἐκδοθέντα ἐπιστασίᾳ καὶ δαπάναις τοῦ ἀνωτέρω διαληφθέντος κυβερνητικοῦ ἐν Μελβούρνῃ τμήματος, καὶ ἕτερον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὡσαύτως δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Surveyor General's Office ἐπὶ 1/510.000.

Ἡ νότιος Νέα Οὐαλλία παρίσταται ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Rowley ἐπὶ 1/507.550 δημοσιευθέντος ἐν Sydney τῷ 1887 καὶ ἐπὶ εἰκοσάδος τοιούτων τοῦ ἄτλαντος τοῦ John Sands, ἐν Sydney ὁμοίως ἐκδοθέντος, οὗ ἡ κλίμαξ ποικίλλει μεταξὺ 1/190.098 καὶ 1/1.013.816.

Ἡ ἀποικία τῆς Queensland ἔχει χάρτην ἐπὶ 1/200.000 δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Department of Public Works and Mines τῷ 1886.

Ἡ νότιος Αὐστραλία καὶ ἡ χώρα τοῦ Βορρᾶ ἔχουσι χάρτην ἐπὶ 1/1.000.000 καταστρωθέντα ὑπὸ τοῦ Survey Department τῆς Ἀδελαΐδος καὶ δημοσιευθέντα τῷ 1890· μεγαλειτέρας κλίμακος χάρτας ἔχομεν τὸν ὑπὸ τὸν τίτλον Plan of the Southern Portion of S. Australia ἐκ δέκα φύλλων ἐπὶ 1/470.000, δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Surveyor General's Office τῆς Ἀδελαΐδος καὶ τὸν Plan of Country triangulated N. W. and N. of Lake Gairdner ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κυβερνητικοῦ γραφείου δημοσιευθέντα ἐπὶ 1/510.000.

Ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Βορρᾶ προέβησαν εἰς τοπογραφικὰς ἐξακριβώσεις πρὸς σύμπηξιν τῆς Ὑπερηπειρωτικῆς τηλεγραφικῆς γραμμῆς καὶ κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῶν χωριζόντων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Queensland· ἄξιοι μνείας καὶ οἱ χάρται τοῦ C. Winnecke ἐπὶ 1/500.000 περιλαμβάνοντες τὰ πρὸς ἀνατολὰς τῆς εἰρημένης τηλεγραφικῆς γραμμῆς ἐξερευνηθέντα μέρη.

Ἡ δυτικὴ Αὐστραλία ἐστὶν ἡ μόνη ἐκ τῶν αὐστραλιακῶν ἀποικιῶν, ἥτις διατελεῖ ἀνεξερεύνητος εἰσέτι ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν· ἄξιος μνείας μεταξὺ τῶν γενικῶν χαρτῶν ὁ τοῦ J. Forrest τετράφυλλος ἐπὶ 1/1.500.000. Ὑπάρχουσι καὶ λεπτομερέστεροι, ὁ τοῦ αὐτοῦ J. Forrest ἐπὶ 1/770.000 παριστάνων τὸ βόρειον μέρος τῆς ἀποικίας· ὁ τοῦ Young, τὸ τμῆμα Kimberley ἐπὶ 1/949.000 (1886), ὁ τοῦ J. Forrest αὖθις παριστάνων τὴν βορειοδυτικὴν Αὐστραλίαν ἐπὶ κλίμακος 1/512.000 (1882) καὶ τέλος ὁ τοῦ Surveyor General's Office τῆς Ἀδελαΐδος ἐπὶ 1/675.000 δημοσιευθεὶς τῷ 1892.

Τασμανία. Ἡ νῆσος αὕτη ἐν συνόλῳ ἐστὶν ἀκριβῶς σχεδὸν καθωρισμένη ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν, χάρις εἰς τὴν καταμέτρησιν τῶν ἀκτῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ γενόμενα ἔργα διὰ τῶν μελετῶν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν· ὑπάρχει ἐπίσημος αὐτῆς χάρτης ἐπὶ 1/316.800 καταστρωθεὶς ὑπὸ τοῦ Leventhorpe Hall καὶ ἕτερος ἐπὶ 1/507.550 δημοσιευθεὶς τῷ 1891 ὑπὸ τοῦ Survey Office à Hobart.

Νέα Ζηλανδία. Ὑπάρχει ἀξιόλογος αὐτῆς γενικὸς χάρτης τετράφυλλος ἐπὶ 1/1.000.000 καὶ ἕτερος 1/951.000· λεπτομερεῖς τοιούτους ἔχει τὸ σκιαγράφημα τῶν Ἄλπεων τῆς Νέας Ζηλανδίας ἐπὶ 1/338.000, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Lendenfeld τῷ 1884 καὶ τοὺς Lands and Survey office τοῦ Wellington ἐπὶ 1/250.000 τῷ 1891.

Νῆσοι Viti. Κατεμετρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου. Μεταξὺ τῶν μεγάλης κλίμακος χαρτῶν ὑπάρχει ὁ ὑπὸ τὸν τίλον Map of the Fiji Group including the Islands Viti-Levu and Ovalu ἐπὶ 1/190.000.

Νέα Γουϊνέα. Ἡ τῇ Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ ἀνήκουσα νῆσος αὕτη δὲν εἶναι εἰσέτι ἐξηκριβωμένη ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν· αἱ ἀγγλικαὶ κτήσεις παρίστανται ἐπὶ χάρτου κλίμακος 1/1.000.000 δημοσιευθέντος τῷ 1892 ὑπὸ τοῦ Surveyor General's Office τῆς Brisbane, αἱ δὲ γερμανικαὶ ἐπὶ τετραφύλλου χάρτου 1/1.000.000 ὡσαύτως, δημοσιευθέντος ἐν Βερολίνῳ τῷ 1893 ὑπὸ τοῦ Deutsche Kolonial Gesellschaft· οἱ Ὁλλανδοὶ πρὸ ὀλίγου μόλις ἤρξαντο καταμετροῦντες τὰς ἑαυτῶν.

Νέα Καληδονία. Ἡ ἀποικία αὕτη ἐξακριβωθεῖσα καθ' ὁλοκληρίαν ἔχει χάρτην ἐκ πολλῶν φύλλων ἐπὶ 1/100.700.

ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ

Κατὰ τὴν ἐν Βέρνῃ τῆς Ἑλβετίας ὁμήγυριν κατ' Αὔγουστον τοῦ 1891 τοῦ Διεθνοῦς Γεωγραφικοῦ Συνεδρίου, ὁ διδάκτωρ Albrecht Penkc, καθηγητὴς ἐν τῇ Βιενναίᾳ Ἀκαδημείᾳ, ὑπέβαλεν ἔξοχον πρότασιν περὶ ἐκπονήσεως γενικοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος τῆς Γῆς ἐπὶ κλίμακος 1/1000.000· ὁ πίναξ οὗτος θὰ ἀπετέλει τοιουτοτρόπως κοινὸν ἔργον ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ὁποίου θὰ ἐμερίμνων ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, ἑκάστου ἀναλαμβάνοντος τὴν ἐκτέλεσιν μέρους τοῦ ὅλου. Τὴν πρότασιν ταύτην ἀσυζητητεὶ ἀποδεξάμενον τὸ συνέδριον διώρισεν ἐπιτροπὴν πρὸς σύσκεψιν περὶ ἐξευρέσεως τῶν τῆς πραγματοποιήσεως μέσων· ἠγέρθη ἔκτοτε σοβαρὰ συζήτησις μεταξὺ τῶν διακεκριμένων ἐν Ἑσπερίᾳ γεωγράφων, τούτων μὲν θεωρούντων τὸ προταχθὲν σχέδιον ἀπραγματοποίητον ὡς πρὸς τὴν βάσιν ἢ ὡς πρὸς τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως, ἐκείνων δὲ τἀναντία φρονούντων καὶ προβαλλόντων.

Τὸ σπουδαιότερον ἐν τούτοις κώλυμα, ὡς βεβαιοῖ ὁ F. Schrader, δεινὸς τὰ γεωγραφικά, ἔσται ἡ ἀντίφασις, ἐν ᾗ διατελοῦσι τὰ ὑπομνήματα εἰδικῶν σοφῶν, προκειμένου περὶ διαφόρων χωρῶν τῆς γῆς, ἀτυχῶς δὲ αὗται ἀποτελοῦσι τὸ μέγιστον μέρος τῆς λεπτομεροῦς ἄχρι σήμερον ἐρευνηθείσης καὶ καταμετρηθείσης γηΐνης ἐπιφανείας. Ἀποβαίνει κατ' ἀκολουθίαν ἀπαραίτητος ἡ ἄρσις τῶν διαφωνιῶν τούτων, εἴτε διὰ τῆς ἐκλεκτικῆς ἀποδοχῆς ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς γνώμης, εἴτε, τὸ καὶ λογικώτερον, διὰ νέων μελετῶν· ὁ F. Schrader ἀποφαίνεται περὶ τοῦ δυνατοῦ ἐξηκριβωμένων νέων μελετῶν, ἀπηλλαγμένων πάσης ἀμφιβολίας, ἐὰν ἡ πεπολιτισμένη Εὐρώπη, ἡ ὑποτάξασα βίᾳ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ὑφηλίου καὶ συνομολογήσασα ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῶν λαῶν, τὴν ἐκπολίτισιν τῶν ὁποίων διακηρύττει, ἤθελεν ἀναλάβει, δαπανῶσα ἐκ τοῦ δημοσίου χρήματος, τὴν ὀργάνωσιν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ ἐξερευνήσεων τῶν χωρῶν, ἃς ὑπέταξε.

Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ μέγα τοῦτο σχέδιον διατελεῖ ἐν σχεδίῳ, διότι ἡ ἐπιτροπὴ εἰς οὐδὲν κατέληξεν ὁριστικὸν συμπέρασμα.

Τὴν φιλάνθρωπον ταύτην εὐχήν, ἣν ἐξενεγκὼν ὁ ΙΘ' αἰὼν ἐκληροδότησε τῷ νεαρῷ διαδόχῳ του, εἴθε νὰ ἴδῃ ἡ Ἀνθρωπότης ταχέως ἐκπληρουμένην.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ

ΑΣΙΑ

Μεταξὺ τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ ΙΗ΄ καὶ τῆς πρώτης τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος παρατηρεῖται ὕφεσις τοῦ πρὸς γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐξερευνήσεις ὀργασμοῦ· καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας διωργάνωσε τὴν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ διασήμου θαλασσοπόρου καὶ πλοιάρχου τοῦ ναυτικοῦ La Perouse, ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ἐπὶ τοῦ πλοίου La Boussole ἀποστολήν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀντιναυάρχου Entrecasteaux, ἀποτυχοῦσαν τοῦ σκοποῦ, ἔμελλε δὲ τῷ 1827 μόνον ὁ ἄγγλος πλοίαρχος ὁ Peter Dilbon νὰ ἀνεύρῃ παρὰ τὰς ὑφάλους τῶν Vanicoro, νήσων τοῦ ἀρχιπελάγους τῆς Santa-Cruz, τὰ λείψανα τῶν πλοίων τοῦ La Perouse, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου Ὑπάτου ἑτέραν ἀποστολὴν ὑπὸ τὸν Baudin Nicolas, πλοίαρχον τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ διοικοῦντα τὰ πλοῖα Le Geographe καὶ Le Naturaliste μετὰ τῆς ἐντολῆς ἵνα ἐξερευνήσῃ τὰς ἀκτὰς τῆς Νέας Ὁλλανδίας, καὶ ὅτι ὁ Βοναπάρτης ἐκστρατεύσας εἰς Αἴγυπτον, συναδεύετο καὶ ὑπὸ ἐπιτελείου σοφῶν ἀνδρῶν ἐξερευνησάντων τὴν χώραν, ἀλλ' αὐτοκράτωρ γενόμενος καὶ εἰς τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ μένος τὰ πάντα θυσιάσας, οὐ μόνον δὲν ὑπεστήριξεν, ἀλλὰ καὶ παρεκώλυσε τὰς γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐξερευνήσεις εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμόν, ὥστε ἐπώλησεν ἀντί τινων ἑκατομμυρίων τῇ Ἀμερικῇ τὸ τελευταῖον ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ λείψανον τοῦ ἀποικιακοῦ Κράτους τῆς Γαλλίας.

Πρῶτος ἐξερευνητὴς σημειοῦται ὁ γερμανὸς Ulric Jasper Seetzen, ὅστις κυρίαν πρόθεσιν ἔχων τὴν περιήγησιν τῆς κεντρῴας Ἀφρικῆς, ἤρξατο ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, ἀφικόμενος δὲ τῷ 1802 εἰς Κωνσταντινούπολιν, διαδραμὼν τῷ 1803 καὶ 1804 τὴν Μικρὰν καὶ Μέσην Ἀσίαν, διέμεινεν ἐπὶ ἓν ἔτος ἐν Χαλεπίῳ πρὸς πρακτικὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀραβικῆς· διῆλθεν εἰς Συρίαν, κατῆλθεν εἰς Ἰουδαίαν, περιέπλευσε τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, πρῶτος Εὐρωπαῖος εἰσέδυσεν εἰς τὸ τμῆμα τῆς Δεκαπόλεως, καὶ μετὰ διετῆ ἀνάπαυσιν ἐν Καΐρῳ, ἔνθα κατέστρωσε τὰς σημειώσεις τοῦ ἡμερολογίου του καὶ ἠγόρασε πλεῖστα ἀσιατικὰ χειρόγραφα, πλουτίζοντα σήμερον τὴν βιβλιοθήκην τῆς Γόθας, διέδραμεν ὁλόκληρον τὴν Πετραίαν Ἀραβίαν, πρῶτος ὡσαύτως ἐκ τῶν Εὐρωπαίων, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ὑεμένην, ἀπώλεσεν ἐκεῖ τὰς πλουσίας συλλογὰς καὶ σημειώσεις ὡς καὶ τὰς ἀποσκευὰς καὶ μετά τινας ἡμέρας ἀπέθανεν ἐν Σαναὰ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1811.

Μετ' αὐτὸν ἄρχεται τῶν ἐξερευνήσεών του ὁ ἑλβετὸς Jean Louis Burckhard, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ Africa Association, καὶ παραδόξως προπαρασκευασθεὶς εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῶν ἐξερευνήσεων, διότι ὑπεβλήθη ἑκουσίως εἰς μακρὰς νηστείας, εἰς τὴν βάσανον τῆς δίψης καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐκοιμᾶτο ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου τοῦ Λονδίνου. Ἀποπλεύσας τῷ 1809 ἐκ Λονδίνου μετέβη διὰ Συρίας εἰς Χαλέπιον ἵνα τελειοποιήσῃ τὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Cambridge σπουδὰς τῆς ἀραβικῆς κύριον καὶ οὗτος ἔχων σκοπὸν ἵνα εἰσδύσῃ διὰ Καΐρου καὶ Φεζζὰν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἀφρικῆς. Διαμείνας ἐπὶ τριετίαν ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν ἐγγυμνασθείς, διέδραμεν, ὡς ὁ Seetzen, ἀσιατικὴν φέρων περιβολήν, τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ ἐκεῖθεν διῆλθεν εἰς Κάϊρον, εἰσδύσας εἰς τὴν Νουβίαν, περὶ ἧς συνέλεξε πλείστας πληροφορίας. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Αἰγύπτου κατῆλθεν ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου εἰς τὴν Ἐρυθρὰν ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας ὁδοιπορήσας, καὶ ἐπιβὰς ἐν Σουακεὶμ πλοιαρίου ἰθαγενοῦς ἀφίκετο εἰς Δζέδδαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἀραβίας· ἐνῷ δὲ καὶ αὖθις εἰς Κάϊρον ἀφικόμενος, κατήρτισε τὸ ἡμερολόγιόν του καὶ παρεσκευάζετο ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Φεζζάν, καταβεβλημένος ἤδη ἐκ τῶν κοπώσεων καὶ τῶν πυρετῶν ἐτελεύτησε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1819.

Τῷ 1807 ἡ Ἰνδικὴ Ἑταιρεία διωργάνωσεν ἀποστολὴν πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς ἀπεράντου καὶ περιέργου χώρας τῶν Ἰνδῶν, τῷ δὲ 1808 οἱ ταύτην ἀποτελέσαντες Webb, Raper καὶ Hearsay πολλὰς ἐπισκεψάμενοι πόλεις καὶ νομίσαντες ὅτι ἐξηκρίβωσαν τὴν πηγὴν τοῦ Γάγκη, ρέουσαν ἑκατέρωθεν βράχου, ἔχοντος τὸ σχῆμα δαμάλεως ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου, κατὰ τὴν φαντασιώδη ἀντίληψιν τῶν Ἰνδῶν, ἀναβρύει τὸ ὕδωρ τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ· οὕτω διὰ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ὁριστικῶς καθωρίσθη ὁ ἄνω ροῦς τοῦ Γάγκη καὶ αἱ πηγαὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ Baghirati καὶ Alcananda. Ἑτέρα ἀποστολή, συγκειμένη ἐκ τῶν Hankey Smith, Henry Ellis, Robert Taylor καὶ Henry

Pottinger ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ λοχαγοῦ Charles Christie καὶ ἐπιδιώκουσα πολιτικὸν μᾶλλον ἢ ἐπιστημονικὸν σκοπὸν ἀπῆλθεν ἐκ Βομβάης εἰς Κερατσὴ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Mayderabad ἐξερευνήσασα ἅπασαν τὴν βορειοδυτικὴν χώραν τῶν Ἰνδιῶν. Δύο μέλη, ὁ λοχαγὸς Christie καὶ ὁ Pottinger, ὑπὸ τῆς Ἰνδικῆς Ἑταιρείας πάντοτε ὑποστηριζόμενοι ἀνέλαβον τῷ 1810 τὴν διὰ Βελουχιστὰν εἰς Περσίαν ἐκδρομήν, καὶ ἀφικόμενοι εἰς Nouchky, πολίχνην παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀφγανίας, ἐχωρίσθησαν, καὶ διὰ δύο διαφόρων ὁδῶν, ὁ μὲν Christie διὰ Douchak, ὁ δὲ Pottinger διὰ Serawan, καὶ μεθ' ἑπτάμηνον ὁδοιπορίαν, καθ' ἣν ἐξηρεύνησαν γεωγραφικῶς καὶ ἐμπορικῶς τὴν χώραν ἀφίκοντο εἰς Ἰσπαχάν, προηγηθέντος τοῦ Christie, ὅστις εἶχε διανύσει 2,250 μίλια, τοῦ Pottinger διανύσαντος 2,412.

Ἡ Ἀγγλία, φοβουμένη μὴ ὁ Ναπολέων πραγματοποιήσῃ τὴν ἀπειλήν του προσβάλλων αὐτὴν ἐν Ἰνδίαις, ἀπέστειλε τῷ 1808 πρεσβείαν πρὸς τὸν Ἐμίρην τῆς Ἀργανίας σκοπὸν ἔχουσαν ἵνα τὸν προσελκύσῃ εἰς ἑαυτήν· ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρεσβείας ἐτάχθη ὁ Mountstuart Elphinstone, ὅστις οὐ μόνον τὴν πολιτικήν του ἐξεπλήρωσεν ἀποστολήν, ἀλλὰ καὶ ἐν συγγράμματι ἐκτενεῖ, ὅπερ ἄχρι σήμερον χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἐξερευνητῶν, περιέγραψε γεωγραφικῶς τὴν χώραν καὶ τὰ ἤθη αὐτῆς καὶ ἔθιμα.

Ἡ ἐμπορικὴ ἑταιρεία τῶν Ἰνδιῶν, νυχθημερὸν μεριμνῶσα περὶ τῆς μικρὸν κατὰ μικρὸν τῇ ἀμέσῳ ἐπιρροῇ της προσελκύσει τῆς χώρας ἀπέστειλε τῷ 1312 τὸν Moorcroft καὶ τὸν λοχαγὸν Hearsay πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς ἐπαρχίας Oundés, ἀποτελούσης μέρος τῆς μικρᾶς Θιβετίας καὶ τῆς λίμνης Mansarovur, καὶ πρὸς ἀπόκτησιν συνάμα ποιμνίου αἰγῶν τῆς Cachemire, ὧν τὸ ἔριον χρησιμοποιεῖται πρὸς κατασκευὴν τῶν παγκοσμίου φήμης ἀπολαυόντων σαλίων.

Τῷ 1817 ὁ M. Fraser ἐξέδραμεν εἰς τὰ Ἰμαλάϊα, ὁ δὲ Hodgson ἐξηρεύνησε τὰς πηγὰς τοῦ Γάγκη· εἴπομεν ἤδη ὅτι ὁ λοχαγὸς Webb εἶχεν ἐξακριβώσει τὸν ἄνω ροῦν τοῦ ποταμοῦ τούτου, μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ ἀνεύρῃ τὰς πηγάς· ὁ λοχαγὸς Hodgson, προχωρήσας ἀπὸ τοῦ σημείου, εἰς ὃ ἔστη ὁ Webb, μετὰ τριήμερον ὁδοιπορίαν ἀρίκετο τῇ 28 Μαΐου 1817 εἰς τὰς πηγὰς πέρα τοῦ Gangautrie· εἶδε τὸν ποταμὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ χθαμαλοῦ θόλου, ὅστις περιεκυκλοῦτο ὑπὸ μεγίστου ὄγκου πάγων ἔχοντος τριακοσίων ποδῶν κάθετον ὕψος· τὸ ἐξερχόμενον ὕδωρ ἐσχημάτιζεν ἤδη ροῦν πλάτους κατὰ μέσον ὅρον εἴκοσιν ἑπτὰ ποδῶν καὶ βάθους δέκα ὀκτὼ δακτύλων· ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὁ Γάγκης τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· ὁ Hodgson ἀπεπειράθη νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ ὑπὸ τὰς πεπηγυίας χιόνας μῆκός του καὶ τὴν περίπτωσιν ἐὰν προέρχηται ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν χιόνων ἢ ἐὰν ἀναβρύῃ ἀπὸ τῆς γῆς, πέρα δὲ τοῦ σημείου ἐκείνου ἀνελθὼν ἐβυθίσθη μέχρι τραχήλου ἐντὸς τῶν χιόνων καὶ μόλις ἐσώθη· τὸ ἐπὶ τῶν Ἰμαλαΐων μέρος, ἔνθεν φαίνεται πηγάζων ὁ Γάγκης, ἔχει ὕψος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 12,914 ποδῶν.

Ἀλλ' αἱ μεγάλαι ἐν Ἀσίᾳ ἐξερευνήσεις ἄρχονται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1856· τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν ἵνα ἐν λεπτομερείᾳ περὶ αὐτῶν διαλάβωμεν.

Τῷ 1856 οἱ ἀδελφοὶ Schlagintweit Hermann καὶ Robert, Γερμανοί, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναχωρήσαντες ἐξ Ἰνδιῶν, διῆλθον τὰ Ἰμαλάϊα, τὴν Θιβετίαν, τὸ Koven-Lonn καὶ ἐπανῆλθον διὰ τοῦ Nepaul· τῷ 1857 ὁ Robert Schlagintweit προεχώρησε μέχρι Kachgar, ἀλλ' ἐκεῖ ἐδολοφονήθη· τῷ αὐτῷ ἔτει οἱ Ρῶσσοι ἄρχονται ἐξερευνῶντες τὸ Thiam-Chan, καθ' ἣν ἐποχὴν προεχώρουν πρὸς τὸν ποταμὸν Syr-Daria προπαρασκευάζοντες διὰ τῆς κυκλοτεροῦς ταύτης κινήσεως τὴν κατάκτησιν τοῦ Turkestan· ἀπαραίτητος ἦν αὐτοῖς ἡ ἐξακρίβωσις τῆς πέρα χώρας καὶ ἡ σύνδεσις φιλικῶν σχέσεων μετὰ τοῦ Ἐμίρου τῆς Kachgar. Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ Thiam-Chan καὶ ἡ μικρὸν κατὰ μικρὸν προσέγγισις εἰς Pamir καὶ εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Tarim ὀφείλεται εἰς πλειάδα ρώσσων ἀξιωματικῶν καὶ σοφῶν ἰδιωτῶν, ὧν οἱ κυριώτατοί εἰσιν ὁ Semenov (1856—1857), ὁ Valikhanov (1858—1859), εἰσδύσας εἰς Kachgar, ὁ Veniukov (1860), ὁ Szeverzon (1864—1868), ὁ Osten Saclen (1867), ὁ Kaulbars (1869—1870), ὁ Fedchenko (1869—1870) ἀνακαλύψας τὸ Transalaï, βορείαν ὄχθην τοῦ Pamir, ὁ Mouchketov (1873), οἱ Kostenko καὶ Scobelev (1876) καὶ ὁ Reyel (1876—1878). Οἱ ἀδελφοὶ Groum Grjimaïlo διατρέχοντες τὸ σινικὸν Turkestan εὗρον τῷ 1889 πλησίον τοῦ Tourfan κατωφερείας χαμηλοτέρας τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Οἱ Ρῶσσοι προχωρήσαντες εἰς τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Tarim καὶ τοῦ Pamir, εὗρον ἀπέναντί των τοὺς ἀντιζήλους Ἄγγλους· ὁ Johnson τῷ 1865, ὁ Haywards καὶ ὁ Shaw τῷ 1867 εἰσέδυσαν εἰς Kachgar· τῷ 1870 ὁ Douglas Forsyth ἀφικνεῖται εἰς Yarkand διὰ Καρακορούμ καὶ Koven-Lonn, καὶ ἐν δευτέρᾳ ἐκδρομῇ εἰσέρχεται εἰς Kachgar, ὅθεν ἐπανέρχεται διὰ Παμίρου καὶ Ἀφγανίας· ἔκτοτε ἡ χώρα τοῦ Παμίρου ἐξερευνᾶται διαρκῶς ὑπ' ἀξιωματικῶν τῶν δύο ἀντιζήλων αὐτοκρατοριῶν. Πρῶτοι τῷ 1887 οἱ γάλλοι Bonvalot, Kapus καὶ Pepin διέδραμον αὐτὴν ἀπὸ βορρᾶ εἰς νότον.

Ἀνατολικώτερον ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων τῆς Θιβετίας καὶ πρὸς τὴν κεντρικὴν κατωφέρειαν τῆς Ἀσίας αἱ ἐξερευνήσεις ἐγένοντο εὐρύτεραι. Μέγα καὶ ἔνδοξον ὄνομα ἐπικρατεῖ πάντων τῶν ἄλλων· τὸ τοῦ ρώσσου στρατηγοῦ Prjevalsky, εἰς ὃν ὀφείλομεν ἰδίᾳ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀπεράντου χώρας ἐκ Σινικῆς εἰς Kachgar· ἀπὸ τοῦ 1871 μέχρι τοῦ 1888 τετράκις ἐξέδραμεν· ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πέμπτης ἐκδρομῆς παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης Issyk-Keul· αὐτῷ ὀφείλεται ἡ ἀνακάλυψις ἐν ταῖς χώραις ταύταις, παρὰ τὴν λίμνην Lob καὶ ἀνὰ τὴν ἔρημον τῆς Dzoungarie, τοῦ ἀγρίου ἵππου καὶ τῆς ἀγρίας καμήλου, ἥτις διαφέρει τῆς ἡμέρου διὰ τὸ γοργὸν τοῦ ἐνστίκτου καὶ τὸ ὀξύτατον τῆς ὁράσεως, τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀσφρήσεως· ὠκύπους διατρέχει ἀπνευστί, ὅταν βλέπῃ ἑαυτὴν ἐν κινδύνῳ, ἀπόστασιν ἑκατὸν χιλιομέτρων, κατὰ τοὺς μεγάλους δὲ καύσωνας ἀνέρχεται μετὰ μεγίστης εὐκινησίας τὸ ὄρος Altyn-Dag μέχρις ὕψους 3,500 μέτρων. Μετὰ τὸν ρῶσσον ἐξερευνητὴν σημειωτέον τοὺς ἄγγλους ἀδελφοὺς Carey διαδραμόντας (1885-1887) τὰς χώρας τοῦ Lob-Nor, Khami καὶ Yarkand· τὸν Younghusband, ἀπὸ Πεκίνου μέχρι Kachgar καὶ Kachmir τῷ 1887, τὸν S. Bell καὶ ἰδίᾳ τὸν πανειδήμονα (Pandit) ἰθαγενῆ Krichna ἐξερευνήσαντα τὴν Θιβετιαν, καθορίσαντα τὰς πηγὰς τοῦ Yang-Tsé καὶ τοῦ Mekong, καὶ διδόντα, μὴ ἐξακριβώσαντα ὅμως, τὰς πηγὰς τοῦ Brahmapoutra (1878—1882)· ἕτερος Pandit ἀπέδειξε τῷ 1888 τὴν ταυτότητα Brahmapoutra καὶ Tsampo. Τῷ 1889-1890 ὁ Bonvalot καὶ ὁ πρίγκιψ Henry d'Orléans διέδραμον τὴν Θιβετίαν κατελθόντες εἰς Τογκῖνον. Τῷ 1894 ὁ γάλλος Dutreuil de Rhins εὗρε τὸν θάνατον ἐν τῷ τέρματι τῆς ἀνὰ τὴν Θιβετίαν ἐκδρομῆς του, ἧς εὐτυχῶς τὰ ἀποτελέσματα διεσώθησαν τῇ Ἐπιστήμῃ, ἀνευρεθέντος τοῦ ἡμερολογίου του.

Τὴν Σινικήν, γνωσθεῖσαν ἤδη ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν, ἐξηρεύνησεν ἐπὶ μακρὸν ὁ Richtofen, μακρὸν σύγγραμμα ἐκπονήσας περὶ αὐτῆς, καὶ σὺν αὐτῷ ὁ Potanine καὶ ὁ Michaelis τῷ 1884-1886.

Ἡ Ἰνδο-Σινικὴ εἶχε καὶ ἔχει πλεῖστα πρὸς ἀποκάλυψιν μυστήρια· ἀφετηρίαν τῶν ἀνὰ τὴν χώραν ταύτην συγχρόνων ἐξερευνήσεων ἀποτελεῖ ἡ μεγάλη πρὸς τὸν ποταμὸν Mekong γαλλικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Doudart de Lagrée, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐν Yunnan, ὑπὸ τὴν τοῦ Francis Garnier, ὅστις ἐπανῆλθε διὰ Σινικῆς τῷ 1886. Ὁ Garnier διεῖδε τὴν σπουδαιότητα τοῦ Ἐρυθροῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ταύτην, εἰς ἣν ἐμμέσως ὀφείλεται ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας κατοχὴ τοῦ Τογκίνου καὶ τοῦ Ἀννὰμ μεγίστας ὠφελείας παρασχοῦσα διὰ τῶν ἐξερευνήσεων τῶν Harmand, Neïs καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἀ-

ποστολῆς Pavie τοῦ 'Ασιανολόγου· οἱ "Αγγλοι ἐφ' ἑτέρου διέδραμον τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς χερσονήσου ταύτης, ὁ Colghoun τῷ 1879-1882 καὶ ὁ λόρδος Lamington σὺν τῷ Hallet τῷ 1885.

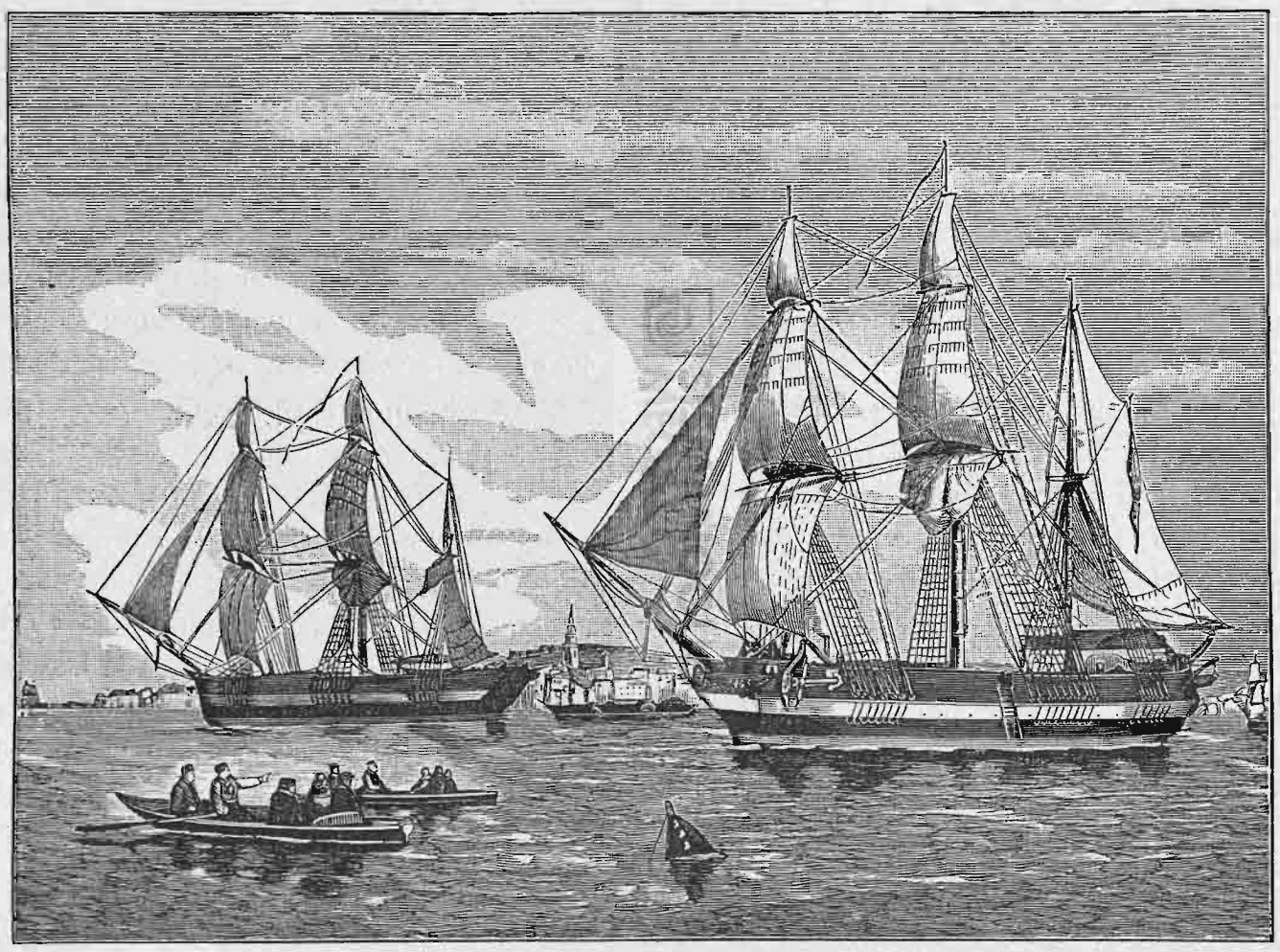
Πλεῖστα ἄλλα ὀνόματα ἐξερευνητῶν τῆς 'Ασίας, τὰ μέγιστα συντελεσάντων εἰς τὴν πρόοδον τῆς Γεωγραφίας, εἰσὶν ἄξια μνείας, ὧν ὅμως ἡ ἀναγραφὴ διαφεύγει, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, τὰ ὅρια τοῦ ἀνὰ χεῖρας σκιαγραφήματος. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραλείψωμεν τὸν πολὺν Humboldt, οὗτινος θέλομεν μνημονεύσει καὶ ἐν ταῖς τῆς 'Αμερικῆς ἐξερευνήσεσι, καὶ ὅστις, καίτοι ἑξηκοντούτης, διέδραμεν ἐντὸς ἐννεαμήνου, τῷ 1827, ἅπασαν τὴν κεντρῴαν 'Ασίαν ἀπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσσίας μέχρι τῶν σινικῶν συνόρων, ἐν συνοδίᾳ τῶν Ehrenberg καὶ Gustave Rose, περιγράψας ἐν ἰδίῳ συγγράμματι τὴν ἐκδρομὴν αὐτοῦ ἐκείνην.

ΤΑ ΙΜΑΛΑΪΑ

Οὐδεμίαν ποιούμεθα ὑπερβολὴν ἀναγράφοντες ὑπὸ ἰδιαίτερον τίτλον τὰς ἀνὰ τὰ 'Ιμαλάϊα ὄρη γενομένας ἐξερευνήσεις. Μήκους 2,200 χιλιομέτρων καὶ 250 μέσου πλάτους, ἡ κολοσσιαία αὕτη ἄλυσος ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον κόσμον, ἐκτάκτου μεγαλοπρεπείας, περιλαμβάνοντα ἐν τῇ φυσιολογικῇ του ἐξελίξει τὰ κλίματα καὶ τὰς θερμοκρασίας τῆς ὑφηλίου· εἰς τρεῖς διαιρεῖται ζώνας, ὧν ἡ πρώτη ἔχει ὕψος 5,000 ποδῶν καὶ θερμοκρασίαν χαμηλοτέραν τῆς ἀνὰ τὴν πεδιάδα· ἡ χιὼν ἐστιν ἄγνωστος, τὰ δὲ φυτὰ τῶν τροπικῶν καὶ συγκεκερασμένων χωρῶν ἀναπτύσσονται θαυμασίως· ἡ δευτέρα ἔχει ὕψος 9,000 ποδῶν, πίπτει ἡ χιὼν τὸν χειμῶνα, ἀλλ' ἀναλύεται κατὰ τὸ ἔαρ· ἡ ἀσιατικὴ βλάστησις κἄπως διατηρουμένη ὑποχωρεῖ εἰς τὴν εὐρωπαϊκήν· ἡ τρίτη δεσπόζεται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χιόνων, ἀρχομένων ἀπὸ ὕψους 12,000 ποδῶν καὶ ἄνω· ἐν τῷ ὕψει, ἐν ᾧ τὸ Λευκὸν "Ορος ἐν Ἑλβετίᾳ ἐστὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ χιόνων, τὰ 'Ιμαλάϊα στεροῦνται τοιούτων. Οἱ παγῶνες αὐτῶν ὑπομιμνήσκουσι τοὺς τῆς Γροελλανδίας καὶ τῶν πολικῶν χωρῶν, τὸ δὲ μῆκος αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς πεντήκοντα χιλιόμετρα.

Τὸ ἐκπλῆξαν ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἀνὰ τὰ 'Ιμαλάϊα ἐξερευνήσεσι καὶ καταμετρήσεσι τοῦ Webb καὶ τοῦ Moorcroft ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔκτακτον ὕψος, ὅπερ οὗτοι ὑπελόγισαν· αἱ καταμετρήσεις τοῦ συνταγματάρχου Colebrook ἀποδίδουσι τῇ ἀλύσῳ ταύτῃ ὕψος 22,000 ποδῶν, ὑπολειπόμενον οὐχ ἧττον τῆς ἀκριβείας. 'Ο Webb, καταμετρήσας μίαν ἐκ τῶν κυριωτάτων κορυφῶν, τὴν Jamuna Vatari, ἀπέδωκεν αὐτῇ ὕψος 20,000 ποδῶν ὕπερθεν τοῦ ὀροπεδίου, ὑψουμένου καὶ τούτου κατὰ 5,000 ποδῶν ὑπὲρ τὴν πεδιάδα· ἀμφιβάλλων ὅμως περὶ τοῦ ἀκριβοῦς τοῦ ὑπολογισμοῦ τούτου, κατεμέτρησε μετὰ τῆς μᾶλλον λεπτολόγου ἀκριβείας τὴν κορυφὴν Dewalagiri καὶ εὗρεν αὐτὴν ἐξικνουμένην εἰς ὕψος 27,500 ποδῶν· τὰς ἀνωτέρω καταμετρήσεις ἐπεβεβαίωσε διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν ὁ συνταγματάρχης Grawford, καταμετρήσας ὀκτὼ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῶν 'Ιμαλαΐων· ἡ ὑψηλοτέρα δ' αὐτῶν, ἡ Chumulari, ἔχει ὕψος 30,000 ποδῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ 'Ωκεανοῦ· αἱ καταμετρήσεις αὗται ἐκπλήξασαι τὸν σοφὸν κόσμον, προήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, τῶν χιόνων ἀρχομένων ἀπὸ ὕψους 13,000 ποδῶν, ἦν ὅλως ἀδύνατος ἡ ὕπαρξις, ἐπὶ τῶν 'Ιμαλαΐων, δασῶν ἐκ γιγαντιαίων πευκῶν, ὡς διετείνοντο οἱ ἐξερευνηταί. 'Εν τούτοις ἡ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀντίληψις ἀποκρούει τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν· ὁ Webb ἐν δευτέρᾳ ἐξερευνήσει ἀνῆλθε μέχρι τοῦ λαιμοῦ Niti-Gant τοῦ ὑψηλοτέρου τῆς ὑφηλίου, οὗ τὸ ὕψος καθώρισεν εἰς 16,814 πόδας καὶ ἐφ' οὗ δὲν εὗρε χιόνας· ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῶν ἀποτόμων κατωφερειῶν, ἔνθα ἡ ἀναπνοὴ ἀποβαίνει δυσχερεστάτη, ἐκτείνονται ἀπέραντα καὶ μεγαλοπρεπῆ δάση πευκῶν, πιτύων, κυπαρίσσων καὶ κέδρων.

'Ο Fraser, ὅστις ἐστερεῖτο καὶ τῆς παιδεύσεως καὶ τῶν ἀναγκαίων διὰ καταμέτρησιν ἐργαλείων, ἀνῆλθε μετὰ τοὺς προειρημένους εἰς τὰ 'Ιμαλάϊα καὶ ἀφικόμενος εἰς τὴν πηγὴν Jummu, ὕψους 25,000 ποδῶν, συνήντησε πλείστας κώμας γραφικωτάτας· ἐπισκεφθεὶς μετέπειτα τὴν Gangoutri, καίπερ ἀνθισταμένων τῶν ὁδηγῶν ἕνεκα τοῦ κινδυνώδους τῆς πρὸς ἐκεῖ ὁδοῦ, ἐξ ἧς, ὡς ἔλεγον, ἄνεμος λοιμώδης ἀπεστέρει τῶν αἰσθήσεων πάντα τολμηρὸν ὁδοιπόρον, κατεγοητεύθη ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτῆς.

Τὸ Ἔρεβος καὶ ὁ Τρόμος, τὰ δύο πλοῖα τῆς εἰς τὸν Β. Πόλον ἐκδρομῆς τοῦ Φραγκλίνου.

ΑΦΡΙΚΗ

'Η Μαύρη, ὡς ἀποκαλεῖται, Ἤπειρος, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ὁποίας ἀνέλαμψε καὶ ἤκμασεν ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, διετέλεσεν, ὡς πρὸς τὰς κεντρῴας αὐτῆς χώρας, μέχρι τῶν μέσων τοῦ λήξαντος ΙΘ' αἰῶνος ἡ μᾶλλον ἄγνωστος τῆς ὑδρογείου.

Προσομοιάζουσα ταῖς πρὸς δυσμὰς αὐτῆς δύο ἠπείροις, τῇ Αὐστραλίᾳ καὶ τῇ Νοτίῳ 'Αμερικῇ, καὶ πυκνοτέρα αὐτῶν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, διότι ἡ μὲν Αὐστραλία τέμνεται ὑπὸ διαφόρων ρωγμῶν, ἡ δὲ Νότιος 'Αμερικὴ συμπληροῖ τὰς ἑαυτῆς ἀκτὰς διὰ πληθύος νήσων, ἀποτελουσῶν εὐπροσίτους προεκτάσεις, ἔχει τὰς ἀκτὰς ἀπροσίτους σχεδὸν ἕνεκα τῶν παρ' αὐταῖς σκοπέλων καὶ ὑφάλων, καὶ στρωμάτων ἰλύος, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰσὶ βεβυθισμέναι κολοσσιαῖαι ρίζαι τῶν paleturiers καλουμένων παρακτίων δένδρων, καὶ ἀφ' ἧς ἀναδίδονται θανατηφόρα μιάσματα· ἕνεκα δὲ τούτων ἐλλείπουσι φυσικοὶ διὰ τὰ πλοῖα ὅρμοι, ἡ δὲ ναυτιλία ὑφίσταται πλείστας δυσχερείας.

'Εξ ἄλλου μέρους τὸ προσιδιάζον τῇ ἠπείρῳ σχῆμα εὐρέος ὀροπεδίου, μὴ διαβρωθέντος εἰσέτι ἀρκούντως ὑπὸ

τῶν ὑδάτων καὶ περικυκλουμένου ὑπὸ παρακτίου ὀρεινῆς ἁλύσεως, δὲν ἐπιτρέπει τὸν σχηματισμὸν πλωτῶν ποταμῶν· αἱ μεγάλαι ἀρτηρίαι τοῦ Νείλου, Κόγκου, Νίγηρος καὶ Ζαμπέζου, αἵτινες παράγονται καὶ ἀναπτύσσονται ἐν τῇ κεντρικῇ ζώνῃ καὶ ἠδύναντο νὰ παράσχωσι δίοδον εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἠπείρου, διερχόμεναι κατὰ τὸν ροῦν ὄγκους ὀρεινούς, διακόπτονται, σχηματιζομένων καταρρακτῶν ἢ δινῶν, ὧν ἕνεκεν ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ποταμοπλοΐα.

Αἱ εὐρεῖαι πρὸς βορρᾶν ἔρημοι τῆς Σαχάρας, συνορεύουσαι μετὰ τῶν γονίμων χωρῶν, τῶν ὑπὸ τῆς Μεσογείου λουομένων καὶ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀποικισθεισῶν, ἀπεθάρρυναν ἐπὶ πολύ, ἕνεκα τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνεον, καὶ τῶν δυσχερειῶν τοῦ ἐδάφους, πᾶσαν ἀπόπειραν εἰσδύσεως ἐν αὐταῖς.

Πάντες οἱ λόγοι οὗτοι συνετέλεσαν ἐκ περιτροπῆς εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τῆς ἀχανοῦς ταύτης χερσονήσου, καὶ εἰς τὴν ἐπιβράδυνσιν τῶν ἐξερευνήσεων ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, ἐνῷ ἡ Ἀμερική, καίπερ ἄγνωστος, ἀνεκαλύφθη τῷ 1492, αἱ ἀνατολικαὶ ἀκταὶ τῆς Ἀφρικῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνης διετέλουν εἰσέτι ἄγνωστοι.

Ἐκτὸς τῆς Ἀλγερίας, Σενεγάλης, Ἀγκόλας, τοῦ Ἀκρωτηρίου, τῆς Μοζαμβικῆς, τῆς Ἀβυσσινίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ μεγάλου μέρους τοῦ ροῦ τοῦ Νείλου, τὰ λοιπὰ τῆς μυστηριώδους ἠπείρου ἦσαν ἄγνωστα μεσοῦντος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· ἡ ἐξερεύνησις αὐτῶν ἄρχεται ἀκριβῶς τῷ 1788, ὅτε ἱδρύθη ἐν Λονδίνῳ ἡ Africa Association σκοπὸν κύριον θεῖσα τὴν διοργάνωσιν γεωγραφικῶν ἀποστολῶν εἰς τὰς κεντρῴας χώρας τῆς Ἀφρικῆς.

Οἱ πρῶτοι ἐξερευνηταί, οὓς ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο ἡ Ἑταιρεία αὕτη, ὁ ἀμερικανὸς John Ledyard, ὁ Lucas, μαροκηνὸς ἀπελεύθερος, καὶ ὁ ὑποταγματάρχης Houghton προώρως ἕνεκα τῶν ταλαιπωριῶν τελευτήσαντες οὐδεμίαν σχεδὸν παρέσχον πληροφορίαν ἀξίαν λόγου· ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοὺς ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ἑταιρείας ἀποσταλέντες, ὁ σκῶτος Mungo-Park καὶ ὁ γερμανὸς Hornemann, ἀμφότεροι τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ ροῦ τοῦ Νίγειρος ἐπιδιώξαντες, παρήγαγον ἄξια λόγου ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐτροποποίησαν τὰς ὑπαρχούσας τότε περὶ Ἀφρικῆς γεωγραφικὰς γνώσεις. Ὁ μὲν Mungo-Park, ἐλθὼν διὰ Σενεγαμβίας, ἐξηρεύνησεν ἀπὸ τοῦ 1795 μέχρι τοῦ 1797 τὴν ἄγνωστον μέχρι τότε χώραν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Νίγειρος, ὃν συνήντησεν ἐν Bammako καὶ ἐξηκρίβωσεν ὅτι ἔρρεε βορειοανατολικῶς· ἐπὶ δεκαετίαν διαμείνας ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἀπωλέσθη τῷ 1805 κατερχόμενος τὸν καταρράκτην τοῦ Boussah· ὁ δὲ Hornemann ἀφοῦ διέδραμε τῷ 1798 τὴν μέχρις αὐτοῦ ἄγνωστον ὁδὸν μεταξὺ Καΐρου καὶ τῆς Μουρζούκ, πρωτευούσης τοῦ Φεζάν, ἣν καθώρισεν ἀστρονομικῶς, καταλιπὼν σημειώσεις λεπτομερεστάτας περί τε τοῦ Νίγειρος καὶ ἄλλων γεωγραφικῶν ζητημάτων, ἃς καὶ σήμερον εἰσέτι δύναταί τις καρποφόρως νὰ χρησιμοποιήσῃ, κατ' ἄλλους μὲν εἰσδύσας ἐκ Μουρζοὺκ εἰς τὴν ἔρημον ἐγένετο ἄφαντος, κατ' ἄλλους δὲ ἐτελεύτησεν ὑπὸ τῶν κακουχιῶν ἐν Νουπὲ ἐγγὺς τοῦ στομίου τοῦ Νίγειρος. Ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ πρὸς τὴν Africa Association, ἐπιστολῇ αὐτοῦ διετείνετο ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ Νίγειρος καὶ τοῦ Μαύρου Νείλου ἐπαφή, ὑπὲρ ἧς πολλοὶ τότε συνηγόρουν, ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1793 μέχρι τοῦ 1796 ὁ W. G. Brown, ἀπεσταλμένος καὶ οὗτος τῆς Africa Association, διέμεινεν ἐν Νουβίᾳ, τὸ πλεῖστον δ' ἐν Darfour, ἀποκομίσας ἐκ τῆς χώρας ταύτης, ἣν οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἐπισκεφθῇ, τὰς πρώτας αὐθεντικὰς πληροφορίας· καὶ περὶ μὲν τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου εἰς οὐδὲν ὁριστικὸν συμπέρασμα κατέληξε, σημειώσας μόνον ὅτι αὗται εὑρίσκοντο μεταξὺ τῆς 7ης καὶ 8ης μοίρας βορείου πλάτους, καὶ ἀπαλείψας ἐκ τοῦ χάρτου τὰς δύο μικρὰς φαντασιώδεις λίμνας, ἀφ' ὧν δῆθεν ἐπήγαζεν ὁ μέγας ποταμὸς κατὰ Πτολεμαῖον, οὗ τοσαύτη ἦν εἰσέτι ἡ ἐπιρροή, ὥστε ὁ ὑποταγματάρχης Beunel διετήρησεν αὐτὰς ἐν τῷ ἰδίῳ χάρτῃ τῆς βορείας Ἀφρικῆς· περὶ δὲ τοῦ κάτω ροῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγειρος εἶχε συμπεράνει ὅτι ὁ ποταμὸς ἐξηφανίζετο δι' ἐξατμίσεων ἐντὸς τῶν βάλτων τῆς Ovangara.

Ἕνεκα τοῦ ναυαγίου τῷ 1816 τῆς Μεδούσης, πολεμικοῦ γαλλικοῦ πλοίου παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς, ἤρξαντο κατὰ μῆκος αὐτῶν ὑδρογραφικαὶ ἐξερευνήσεις ἀξιόλογοι· ὁ ναύαρχος Roussin ἐνετάλη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως τὴν καταμέτρησιν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Bojador καὶ Souzas· μετὰ ταῦτα τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον ἀνέλαβε τὴν καταμέτρησιν τοῦ ὑπολοίπου τῆς ἀφρικανικῆς περιφερείας καὶ ἔπεμψεν ἐπὶ τόπου πλειάδα ὑδρογράφων, ὧν διασημότατος ὁ λοχαγὸς Burn, ὅστις ἐπὶ πενταετίαν κατεμέτρησε τὰς πλείστας τῶν ἀκτῶν, μήκους 30,000 ναυτικῶν μιλίων, ἀτελῶς μέχρις αὐτοῦ ἐγνωσμένων, καὶ διώρθωσε πληθὺν σφαλμάτων ἐπικινδύνων τῇ ναυτιλίᾳ· οἱ δὲ λοχαγοὶ Smyth καὶ Reechy κατεμέτρησαν ἀπὸ τοῦ 1817—1822 τὰς μεταξὺ Τριπόλεως καὶ Derna ἀκτάς, καθορίσαντες ἀκριβῶς τὸν κόλπον τῆς Σύρτεως, ὅστις, καίπερ δεχόμενος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ κύματα θαλάσσης ἀνέκαθεν διαπλεομένης, εἶχε παραμείνει μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνεξερεύνητος καὶ μάλιστα αἱ περὶ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσαι τότε πληροφορίαι ὑπελείποντο ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ Πτολεμαίου.

Ἡ περιφέρεια τῆς Ἀφρικῆς διατελεῖ πλέον γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 1822· καίτοι δὲ διάφοροι μετὰ ταῦτα ἐγένοντο ὑδρογραφικαὶ καταμετρήσεις, οὐδόλως αὗται ἐτροποποίησαν τὰς προηγουμένας. Ὑπελείποντο ὅμως πρὸς λύσιν καὶ ἐξακρίβωσιν διάφορα προβλήματα ἐν σχέσει τῶν ἔνδον χωρῶν, καὶ ἐπέκειτο ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων· ἀπολύτως ἀδύνατος ἀποβαίνει καὶ αὖθις, ἕνεκα τοῦ στενοῦ τῶν ὁρίων τῆς παρούσης πραγματείας, καὶ ἡ συνοπτικωτέρα μνεία ἁπασῶν τῶν ἐξερευνήσεων, αἵτινες ἐντὸς πεντηκονταετίας συνετέλεσαν εἰς τὸν ἀνασχηματισμὸν ὁλοκλήρου τῆς γεωγραφικῆς ἐν Ἀφρικῇ ἀπόψεως· αἱ πρόοδοι αὗται τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης δὲν ἐξετελέσθησαν ὁμαλῶς καὶ βαθμηδόν, ἀλλὰ κατ' ἀλληλοδιαδόχους περιόδους ἐνεργείας, ἣν συνεπήγετο ἡ προσώθησις, ἣν προεκάλουν ὁτὲ μὲν τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ περιεργία, ὁτὲ δὲ ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις· θέλομεν διαλάβει περὶ τῶν κυριωτάτων.

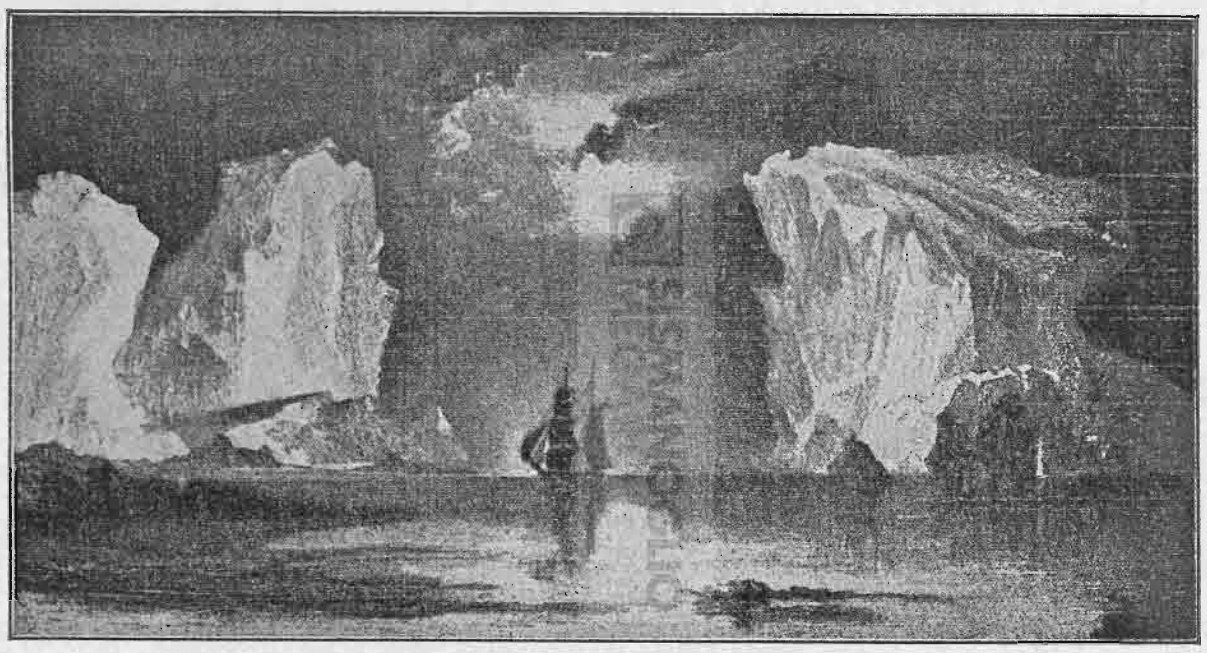
Πρῶτος ὁ ὑποταγματάρχης Peddie τῷ 1816 ἀναχωρήσας ἐκ Σενεγάλης διηυθύνθη εἰς Kakondy, πολίχνην κειμένην ἐπὶ τοῦ Rio-Numez, ἀλλὰ μόλις ἐλθὼν ἐν αὐτῇ, ὑποκύπτει εἰς τὰς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας βασάνους καὶ εἰς τὸ θανατηφόρον τοῦ κλίματος· τοῦτον διαδεξάμενος ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἀποστολῆς ὁ τοῦ αὐτοῦ στρατιωτικοῦ βαθμοῦ Camppell, διῆλθε τὰ ὑψηλὰ ὄρη Fotan-Djallon, ἀλλὰ κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλμαμῆ (τίτλος ὃν φέρουσιν οἱ ἰθαγενεῖς ἡγεμόνες τῶν χωρῶν τούτων), ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ὑποβληθεὶς καὶ εἰς σπουδαῖα χρηματικὰ λύτρα, ἀφοῦ ἀπώλεσε πλείστους ἄνδρας καὶ μέγα μέρος τῶν ὑποζυγίων· μετὰ πυρετώδη ὑποχώρησιν, καθ' ἣν ἠναγκάσθη νὰ πυρπολήσῃ τὰ ἐμπορεύματά του, νὰ θραύσῃ τὰ πυροβόλα καὶ νὰ καταστρέψῃ δι' ὕδατος τὴν πυρίτιδα, πλήρης ἀπογοητεύσεως ἐτελεύτησεν, ὡς καὶ πλεῖστοι τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικῶν ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ καὶ ὁ Peddie.

Ὀλίγῳ βραδύτερον, τῇ 25 Μαρτίου 1819, ὁ Richtie καὶ ὁ Georges Francis Lyon ἀνεχώρησαν ἐκ Τριπόλεως ἐν συνοδίᾳ καὶ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Φεζζάν, ὅπως διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Hornemann, εἰσδύσωσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀφρικῆς. Ἀφίκοντο μὲν ἄνευ δυσαρέστων ἐπεισοδίων εἰς Μουρζούκ, ἀλλ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπέθανεν ὁ Richtie ἐκ τῶν κακουχιῶν τῆς ἐκδρομῆς, ὁ δὲ συνοδοιπόρος του Lyon ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ, ἀποκομίσας μόνον πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῶν διαφόρων πόλεων τοῦ Φεζζὰν καὶ τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῶν κατοίκων, ἰδίᾳ δὲ

τὰς πρώτας συλλέξας αὐθεντικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν Touaregs, τοῦ ἀγρίου τούτου λαοῦ τῆς μεγάλης ἐρήμου, ὑπὸ ἔποψιν θρησκείας, γλώσσης, ἐθίμων καὶ περιβολῆς· ὁ Lyon συνέταξεν ὡσαύτως πλούσιον ἐν λεπτομερείαις ὑπόμνημα περὶ τοῦ Bornou, τοῦ Wudaï καὶ τοῦ Soudan.

Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγειρος, διετέλει ἄλυτον, μ' ὅλας τὰς ἐξερευνήσεις τοῦ Brown, τοῦ Mungo-Park καὶ τοῦ Hornemann, ὡς καὶ τῶν Nicholls καὶ Rentgen, οἵτινες, ἀποπειραθέντες νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν Νίγειρα, ὁ μὲν διὰ Calabar, ὁ δὲ διὰ Μαρόκου, ἀπέθανον ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐκδρομῆς, καὶ τοῦ λοχαγοῦ Tuckey, ὅστις, ἐνταλεὶς νὰ ἀναπλεύσῃ τὸν Κόγκον, ἐκωλύθη ὑπὸ τῶν δινῶν καὶ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς μετὰ τῶν πλείστων τῆς συνοδίας του.

Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, διαρλεγομένη ὑπὸ τοῦπόθου τοῦ διαλευκᾶναι τὸ ζήτημα, ὠργάνωσε πολυάριθμον ἀποστολὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑποταγματάρχου Denhan, ἔχοντος συμπράκτορας τὸν ἰατρὸν Oudney καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν Clapperton, μεταξὺ δὲ τῶν ἀνδρῶν τῆς συνοδίας καὶ ἐπιτήδειον ξυλουργόν, τὸν William Hillmann· ἐπωφελούμενοι οὗτοι τὸ ἀγγλικὸν γόητρον, ὅπερ διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς Ἀλγερίας καὶ τῶν ἐν Ἰνδίαις νικῶν ἤρξατο ἐμπνέον σέβας καὶ φόβον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς κεντρῴας Ἀφρικῆς, ἀνεχώρησαν ἐκ Τριπόλεως τῇ 21 Νοεμβρίου 1821 καὶ τῇ 8 Ἀπριλίου 1822 ἀφίκοντο εἰς Μουρζούκ, ἀλλ' ἐκεῖ ἀπήντησαν δυσχερείας, αἵτινες ἠνάγκασαν τὸν Denham νὰ ἐπανέλθῃ μόνος εἰς Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ἐπιβὰς πλοίου νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς Μασσαλίαν, ὅτε πληροφορηθεὶς ὅτι ἐξωμαλύνθησαν αἱ δυσχέρειαι, μετέβη καὶ αὖθις εἰς Μουρζούκ· ἐκεῖθεν ἡ ἀποστολὴ ὁδοιποροῦσα βραδέως ἀφίκετο εἰς Tegherhy, τὴν μεσημβρινωτέραν πόλιν τοῦ Φεζζάν· εἰσδύσαντες μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Bilma, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ὁποίας πηγὴ ὕδατος διαυγεστάτου, διὰ τῆς προνοίας τῆς φύσεως ἐκεῖ οἱονεὶ ἀναβρύουσα, προσκαλεῖ τοὺς ὁδοιπόρους ὅπως ἐφοδιασθῶσι διὰ τὴν δεκαήμερον διὰ τῆς ἐρήμου διάβασιν· τῇ 4 Φεβρουαρίου 1823 ἀφίκετο ἡ ἀποστολὴ εἰς Lari, πολίχνην κειμένην ἐπὶ τοῦ βορείου ρύακος τοῦ Bornou 14° 40′ βορείου πλάτους, ὅτε εἰς ἑνὸς μιλίου ἀπόστασιν διέκριναν πρῶτοι ἐκ τῶν Εὐρωπαίων συγκεκινημένοι καὶ ἀγαλλόμενοι τὴν λίμνην Tchad, ἣς ἐξηκρίβωσαν τὴν περιφέρειαν. Τῇ 23 Φεβρουαρίου εἰσῆλθον εἰς Κούκαν πρωτεύουσαν τοῦ Bornou, ἐκεῖ δὲ ἐπληροφορήθησαν ὅτι ὁ Νίγειρ ἐκβάλλει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Bemm. Μετὰ τὴν πόλιν Λάρι τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους διεδέξατο χώρα ἀργιλλώδης, χλοερὰ καὶ σύσκιος ὑπὸ ἀκακιῶν· καὶ ἄλλων διαφόρων δένδρων, ἣν διέτρεχον ποίμνια ἀντιλοπῶν, αἱ δὲ ὄρνιθες τῆς Γουϊνέας καὶ αἱ τρυγόνες τῆς Τριπόλεως περιίπταντο ὑπὲρ τὴν χλόην. Οἱ ἐξερευνηταὶ διερχόμενοι ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ κώμης εἰς κώμην, πρὸς νότον δὲ διευθυνόμενοι, ἔβαινον παροχθίως τῆς λίμνης Tchad· παρακάμψαντες τὴν Beurwha, ὀχυρὰν πόλιν, διῆλθον τὸν ρύακα Yeou συνεχόμενον μετὰ τῆς εἰρημένης λίμνης, ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὡραία, τετειχισμένη, ὁμώνυμος αὐτῷ πολίχνη, μετὰ πορείαν δὲ δίμηνον καὶ ἐπέκεινα ἐπανῆλθον τῇ 17 Φεβρουαρίου εἰς Κούκαν· μετά τινα ἐκδρομὴν εἰς τὴν χώραν τῶν Felathas, ἔνθα συνεκρούσθησαν μετ' αὐτῶν, ὁ δὲ Denham μικροῦ δεῖν ἐφονεύετο, ἐπανῆλθον καὶ αὖθις εἰς Κούκαν· ὁ Clapperton κατετρύχετο ὑπὸ πυρετοῦ ἰσχυροῦ, ὁ δὲ Oudney ἔφθινεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, πάσχων ἤδη πρὶν ἢ καταλίπῃ τὴν Ἀγγλίαν· ἡ κατάστασις τοῦ ξυλουργοῦ Hillmann ἦν ἀπεγνωσμένη· μόνος ὁ Denham ἀνθίστατο εἰσέτι εἰς τὰς κακουχίας καὶ τὰς τρομερὰς ἐπηρείας τοῦ κλίματος· διαχειμάσαντες οὕτω ἐν Κούκᾳ, εὐθὺς μετὰ τὴν πάροδον τῶν βροχῶν, ὁ μὲν Clapperton καὶ ὁ Oudney ἀνεχώρησαν εἰς Κάνο, ὁ δὲ Denham, εἰς συνάντησιν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἔλθει ἐκ Τριπόλεως ὁ Toole, ὑπαξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ, διανύσας τὴν ἀπόστασιν ἐντὸς ἑκατὸν δέκα ἡμερῶν, ἐξέδραμε μετ' αὐτοῦ εἰς Loggoun, πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἐσχατιὰν τῆς λίμνης Tchad. Ἀλλ ὁ ἀτυχὴς Toole μόλις εἰκοσιδιετὴς ἀπέθανεν ὑποκύψας εἰς τοὺς πυρετοὺς ἐν Ἀγκάλᾳ, ὁ δὲ Denham, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὴν Kernok, πρωτεύουσαν τοῦ Loggoun καὶ προσήνεγκε πλούσια δῶρα τῷ ἡγεμόνι, ἐπέστρεψε καὶ αὖθις εἰς Κούκαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1824· Μαΐου δὲ ἀρξαμένου, ἀφίκετο ἐκ Τριπόλεως ὁ ὑπολοχαγὸς Tyrwhit φέρων πλούσια δῶρα καὶ ἐντεταλμένος νὰ παραμείνῃ ἐν Κούκᾳ ὡς πρόξενος· μετά τινας ἐκδρομὰς εἰς τὰς παρακειμένας χώρας ὁ Denham ἀνεχώρησε τῇ 14 Αὐγούστου εἰς Τρίπολιν μετὰ τοῦ Clapperton ἐπανακάμψαντος ἐκ τῆς ἐκδρομῆς του, ἧς τὰ κυριώτατα ἀφηγούμεθα. Διευθυνθεὶς οὗτος, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰς Κάνο, μεγάλην πόλιν τῶν Felatahs, κειμένην δυτικῶς τῆς λίμνης Tchad, ἐξηρεύνησεν ἐν τῷ μεταξὺ τὴν χώραν τῶν Haoussa, ἐπισκεψάμενος πολλὰς πόλεις καὶ κώμας αὐτῆς· ἐκεῖθεν εἰσῆλθεν εἰς Gatagoum, ὀχυράν, ὡς ἡ Τρίπολις, πρωτεύουσαν τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, καὶ ἐξακολουθῶν τὴν πορείαν ἔστη ἐν Μουρμοὺρ τῇ 11 Ἰανουαρίου 1825, τοῦ Oudney ἐν ἀγωνίᾳ πλέον διατελοῦντος, ἐκπνεύσαντος τῇ ἐπαύριον καὶ ταφέντος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ὁ Clapperton μετὰ τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἐπεισόδιον ἀνεχώρησεν εἰς Κάνο, ἔνθα ἀφίκετο τῇ 20 Ἰανουαρίου· ἡ πόλις αὕτη, μία τῶν κυριωτάτων πόλεων τοῦ Σουδὰν κεῖται ὑπὸ τὴν 12° 0′ 19″ βορείου πλάτους καὶ 9° 20′ ἀνατολικοῦ μήκους, καὶ μετ' αὐτὴν εἰς Σοκοτό· ἐκεῖθεν δὲ ἐπανέκαμψεν εἰς Κούκαν κατὰ Ἰούλιον ἐπανευρὼν τὸν Denham· τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐξερευνήσεων τούτων ὑπῆρξαν θαυμάσια· οὐ μόνον ἐμελετήθησαν γεωγραφικῶς αἱ ἀπέραντοι ἐκεῖναι χῶραι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη, ἔθιμα καὶ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν διαφόρων φυλῶν, μεθ' ὧν συνεδέθησαν, καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἐν Τριπόλει ἀγγλικὰ καταστήματα· ἰδίᾳ δὲ ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὴ ἡ φυλὴ τῶν Felatahs, οὐδεμίαν ἔχουσα συγγένειαν μετὰ τῶν Αἰθιόπων, καὶ ἱδρύσασα ἐν τῷ κέντρῳ καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀφρικῆς ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν.

Ἡ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Φραγκλίνου ἐκδρομὴ Γκρίνελλ.

Τὴν ταυτότητα αὐτῶν μετὰ τῶν Fans ἀπέδειξεν ὁ Clapperton κατὰ τὴν δευτέραν ἐκ Τριπόλεως ἐκδρομήν του, διαρκούσης τῆς ὁποίας ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὰς αὐτὰς καὶ πρότερον χώρας, ἀφίκετο εἰς τὴν Κατούγκαν, πρωτεύουσαν τῶν Yourribani, καὶ μετ' αὐτὴν εἰς Κιάμαν, δι' ἧς διέρχεται τὸ κερβάνιον, τὸ ὁποῖον ἐκ Haoussa καὶ Borgou, διευθύνεται εἰς Gantza ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν Achantis. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη εἰς Boussa, ἔνθα ἀπώλετο, ὡς ἐπιστεύθη, κατερχόμενος τὸν Νίγειρα ὁ Mungo-Park· μ' ὅλας τὰς προσπαθείας του δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου ἐξερευνητοῦ, ἐσχημάτισεν ὅμως τὴν πε-

ποίθησιν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιτηδείων ἀνακρίσεων, εἰς ἃς ὑπέβαλε τὸν ἡγεμόνα καὶ τοὺς προκρίτους, ὅτι ὁ Mungo-Park εἶχε φονευθῆ· μετὰ μακρὰν δὲ πορείαν ἀνὰ τὰς παρακτίους χώρας τῆς Γουϊνέας, πλουσίαν εἰς ἐξερευνήσεις ἀφίκετο εἰς Kano τὸ δεύτερον τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1826, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Socoto, ἀλλ' ἐντελῶς ἐξηντλημένος, ἕως οὗ ὑπέκυψεν εἰς τὴν νόσον τῆς δυσεντερίας τῇ 12 Μαρτίου 1827· ὁ θεράπων αὐτοῦ Richard Lander, παραλαβὼν τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰς σημειώσεις ἀνεχώρησε κατὰ Μάϊον ἐκ Socoto εἰς Kano καὶ ἐκεῖθεν διὰ νέας ὁδοῦ τῆς Funda, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νίγειρος, διαφόρους ἐπεσκέφθη πόλεις καὶ περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου τοῦ 1828 ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγγλίαν. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀποστολὴ Denham, Clapperton καὶ Oudney δὲν ἀπέδωκε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα περὶ ἀνακαλύψεως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγειρος καὶ περὶ ἱδρύσεως διαρκῶν ἐμπορικῶν σταθμῶν ἀνὰ τὴν κεντρᾴαν Ἀφρικήν, καὶ τοῦτο, ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας τῶν ἰθαγενῶν, ἐξηρευνήθησαν ὅμως χῶραι τέως ἄγνωστοι. Ἐνῷ ὁ λοχαγὸς Lyon εἶχε προσεγγίσει μόνον τὴν 24ην μοῖραν βορείου πλάτους, ὁ Denham ἀφίκετο μέχρι τῆς 9ης,15′, προσθεὶς δηλονότι ἀπόστασιν 900 μιλίων εἰς τὰς ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπιτευχθείσας ἀνακαλύψεις· ὁ Hornemann εἶχε πράγματι διέλθει τὴν ἔρημον καὶ ἐχώρησε πρὸς μεσημβρίαν μέχρι Nyffé ὑπὸ $10^0\ 1/_2$ πλάτους ἀλλ' οὐδεμία περὶ αὐτοῦ διεσώθη ἀπτὴ ἀπόδειξις· ὁ Mungo-Park εἶχε προσεγγίσει εἰς Silla ὑπὸ 1^0 34′ δυτικοῦ μήκους, ἀλλ' ὁ Denham καὶ ὁ Clapperton ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τῆς λίμνης Tchad (17^0 μήκους) μέχρι Socoto ($3^0\ 1/_2$ μήκους) ἐξηρεύνησαν 500 μίλια ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς τῆς Ἀφρικῆς. Ὑπελείποντο δὲ 400 μίλια μόνον ἀγνώστου χώρας μεταξὺ Silla καὶ Socoto· ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ του ἐκδρομῇ ὁ Clapperton ἀνεκάλυψε τὴν βραχυτέραν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὰς πυκνῶς κατῳκημένας χώρας τῆς κεντρᾴας Ἀφρικῆς καὶ πρῶτος οὗτος συνεπλήρωσε τὸ δρομολόγιον τῆς ἠπείρου μέχρι Benin· δὲν ἀνεκάλυψε μὲν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νίγειρος, ἀπέδειξεν ὅμως ὅτι ὁ ποταμὸς οὗτος εἴτε ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, εἴτε ὑπὸ τὰ ὀνόματα Kouara καὶ Dzoliba οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μετὰ τοῦ Νείλου, ὡς ἐνομίζετο.

Μέχρι τοῦ 1816 ὑπῆρχεν εἰσέτι ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Νίγειρ ἐξέβαλλεν ἴσως εἰς τὸν Κόγκον ἢ Ζαΐρ· ἡ ἐξακρίβωσις δ' αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Jacques Kingston Tuckey, ὅστις, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀγγλίας τῇ 19 Μαρτίου 1816 ἐπὶ τοῦ «Κόγκου» ἐν συνοδίᾳ καὶ τῆς «Δαροθέας», μεταφορικῶν πλοίων, ἠγκυροβόλει κατὰ Ἰούνιον ἐν Μαλαμπὲ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Κόγκου ὑπὸ 4^0 39′ νοτίου πλάτους· τῇ 18 Ἰουλίου ἀνέπλευσε τὸν ποταμὸν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου πλοίου, ἀλλὰ μέχρις ἑνὸς σημείου, παρακωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ρευμάτων, καὶ τῶν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ πελωρίων βράχων· ἐπεβιβάσθη ἐπὶ τῶν λέμβων τοῦ πλοίου, καὶ διὰ τούτων ὅμως δυσχερὴς ἐγένετο ὁ ἀνάπλους, ἕως οὗ μετὰ δεκαήμερον πορείαν ἔστησαν πρὸ καταρράκτου ἀδιαβάτου. Ἤρξαντο τότε ὁδοιποροῦντες, ἀλλὰ τῶν πλείστων νοσησάντων, ὁ Tuckey, καίτοι ἐκ τῆς ἀκτῆς διανύσας ἤδη 280 μίλια, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν παραλίαν, μόλις δ' ἀνελθὼν εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέκυψεν εἰς τὴν κατατρύχουσαν αὐτὸν νόσον· τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ἦν ἡ ἐντελὴς ἐξακρίβωσις τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κόγκου καὶ μέρος τῆς ἀκτῆς.

Ὁ Gaspard Mollien διασωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τοῦ ναυαγίου τῆς «Μεδούσης» ἐπὶ λέμβου, ἐφ' ἧς μετὰ τῶν συνοδῶν του παραπλεύσας τὰς ἀκτὰς τῆς Σαχάρας, ἀφίκετο εἰς Σενεγάλην, ἀνέλαβε νὰ ἐξερευνήσῃ τὰς πηγὰς τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Σενεγαμβίας καὶ ἰδίᾳ τὰς τοῦ Νίγειρος· ἀναχωρήσας ἐκ Diedde τῇ 29 Ἰανουαρίου 1818 καὶ πρὸς ἀνατολὰς διευθυνθείς, μεταξὺ τοῦ 15ου καὶ 16ου παραλλήλου ἀφίκετο εἰς Bondou μετὰ πολλὰς περιπετείας, διῆλθε τὴν χωρίζουσαν τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῆς Gambie ἔρημον, ἀφίκετο εἰς τὰς πηγὰς τῶν Gambie, Rio-grande καὶ Falemé, κατόπιν εἰς Tombou, πρωτεύουσαν τῆς Fouda, ὀλίγῳ ὕστερον εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Senegal, ἀλλ' ἕνεκα διαφόρων κλιματολογικῶν αἰτίων, τῆς δυστροπίας τῶν ἰθαγενῶν ὁδηγῶν, πρὸ πάντων δὲ νοσῶν σοβαρῶς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Saint-Louis, τούτου μόνον τυχὼν ὅτι πρῶτος ἐξηκρίβωσε μέρος τῆς Σενεγαμβίας.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1822 ὁ ὑποταγματάρχης Alexandre Gordon-Laing ἀνεχώρησεν ἐκ Sierra-Leone ἐντεταλμένος νὰ ἐξερευνήσῃ τὴν πλουσίαν χώραν Soulimas· ἐπεσκέφθη καθ' ὁδὸν διαφόρους πόλεις τῶν Kouranko καὶ Timanis, ἐν αἷς τὴν Ma-Yosso, ἔνθα παρετήρησε τὴν ὕπαρξιν παραδόξου ἑταιρείας ὀνόματι Tourrah, προσομοίας τῷ τεκτονισμῷ καὶ ἐγκατεσπαρμένης ἀνὰ τὰς χώρας ἐκείνας τῆς Timanie· εἰσδύσας εἰς Soulimas ἀφίκετο εἰς Falaba, πρωτεύουσαν αὐτῆς. Εὐμενῶς αὐτὸν ὑποδεξάμενος ὁ ἡγεμὼν τῷ παρέσχε μὲν τὴν ἄδειαν πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν πηγῶν τοῦ Νίγειρος, ἀλλὰ μόλις ἐξελθόντα τῆς πόλεως ἀνεχαίτισεν αὐτόν, προβλέπων σοβαροὺς καθ' ὁδὸν κινδύνους· ἐξερευνήσας μετά τινας ἡμέρας τὴν πηγὴν τοῦ Rockele ἢ Sale-Kongo, οὗτινος ὁ ροῦς ἦν τέως ἄγνωστος πέραν τοῦ Rokon, ἐπεσκόπησεν ἐκ βράχου ὑψηλοῦ· τὸ ὑπερύψηλον ὄρος Loma· «μοὶ ἔδειξαν οἱ ἰθαγενεῖς, σημειοῖ ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του, τὸ μέρος, ἐξ οὗ πηγάζει ὁ Νίγειρ· ὑπελόγισα ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ ἱστάμην, ἤτοι εἰς ὕψος 1600 ποδῶν ὑπὲρ τὴν θάλασσαν· νομίζω ὅτι δὲν ἀπατῶμαι ὁρίζων ταῖς πηγαῖς τοῦ Νίγειρος 9^0,25′ βόρειον πλάτος καὶ 9^0.45′ δυτικὸν μῆκος»· διαμείνας ἐπὶ τριμηνίαν ἐν Falaba ἀνεχώρει τῇ 17 Σεπτεμβρίου εἰς Sierra-Leone προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων· αἱ χῶραι Kouranko, Timanie καὶ Soulimas, τέως ἄγνωστοι ἐξηρευνήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, καθώρισε τὸν ροῦν καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Rockele, διεῖδε μετά τινος βεβαιότητος τὰς τοῦ Νίγειρος, καὶ παρέσχεν ἀφορμὰς εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν ἀνὰ τὰς ἐν λόγῳ χώρας.

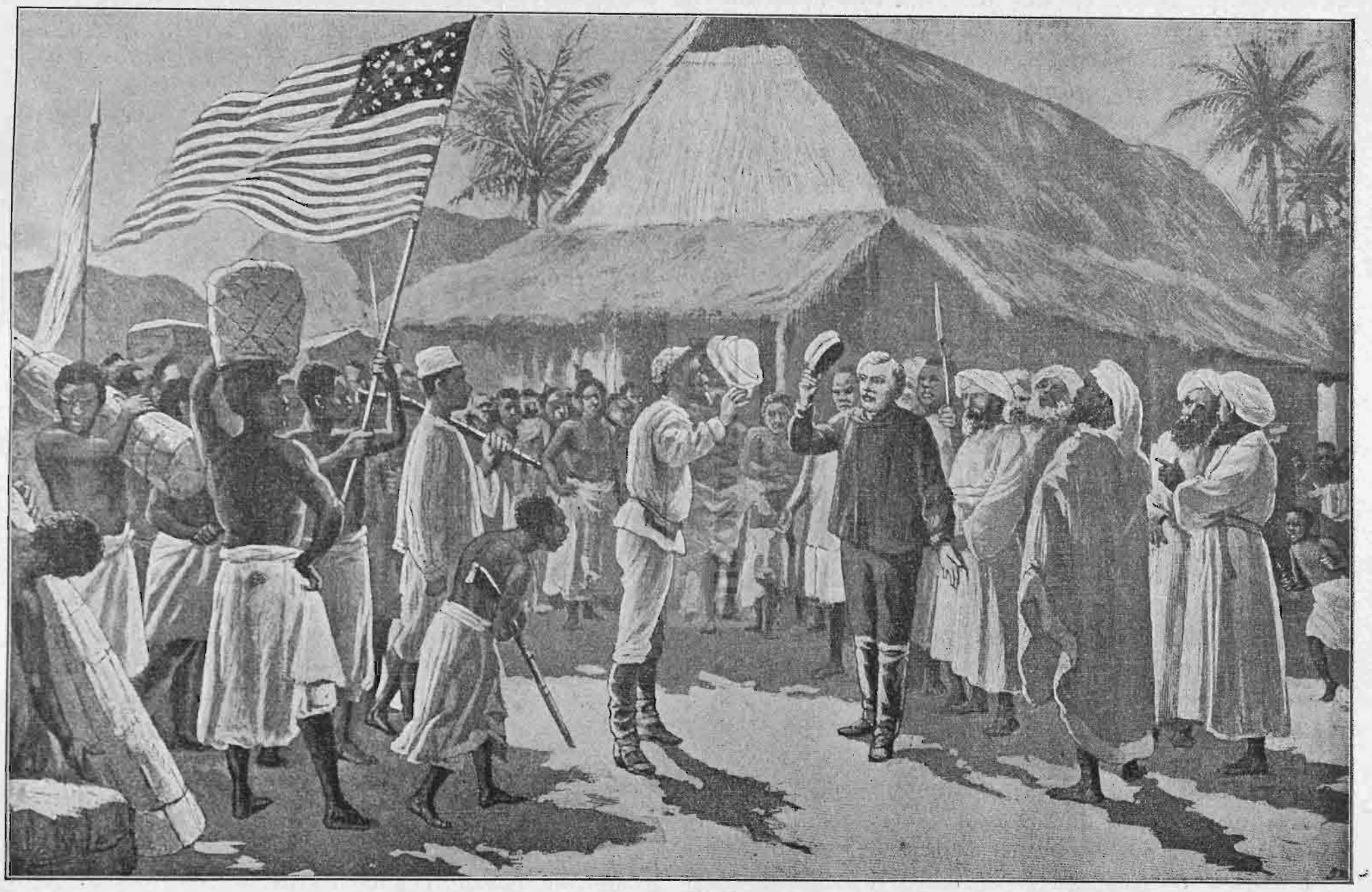
Ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Laing ὑπὸ τῶν ἐπιτυχιῶν ἀνεχώρει κατὰ Ἰούνιον 1825 ἐκ Τριπόλεως σκοπῶν νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τῆς μυστηριώδους πόλεως Τουμπουκτού διαμείνας ἐπὶ διμηνίαν ἐν Ghadamés, ἀφίκετο εἰς Ouadi Touat, προτιθέμενος νὰ ἐπισκεφθῇ κατόπιν τὴν Τουμπουκτού, νὰ περιέλθῃ τὴν λίμνην Djenné ἢ Dibbie, νὰ διέλθῃ διὰ τῆς χώρας Melli καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν ροῦν τοῦ Νίγειρος μέχρι τῶν ἐκβολῶν· ἐπανερχόμενος κατόπιν εἰς Socoto θὰ ἐπεσκέπτετο τὴν λίμνην Tchad καὶ ἐκεῖθεν θὰ διηυθύνετο πρὸς τὸν Νεῖλον. Μέγα, ἀλλ' ἀτυχὲς σχέδιον· διότι, ἀφοῦ μόλις ἐξελθὼν ἐκ Tovat προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Τουαρέγων, φυλῆς αἱμοχαροῦς καὶ δαρεῖς ἀνηλεῶς παρ' ὀλίγον ἐφονεύετο, ἔφθασε μὲν αἰσίως εἰς Τουμπουκτοὺ τῇ 18 Αὐγούστου 1826 καὶ ἐθεραπεύθη ἐκ τῶν πληγῶν, μελετήσας ἐπισταμένως τὴν πόλιν, ἀλλὰ καταλιπὼν αὐτὴν προσεβλήθη καὶ αὖθις μετὰ πενθήμερον ἀνὰ τὴν ἔρημον πορείαν ὑπὸ τῆς φυλῆς τῶν Zaouat, τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὁποίας δύο δοῦλοι τὸν ἔπνιξαν διὰ βρόχου, καταλιπόντες ἄταφον τὸ σῶμα.

Ὁ René Caillié, πάμπτωχος, ἀλλὰ νεαρώτατος καὶ ὀργῶν πρὸς τὰς ἐξερευνήσεις, ἀπετέλεσε κατ' αἴτησίν του μέλος ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν Partarien, διευθυνόμενον εἰς Bondou καὶ κομίζοντα «ἐφόδια εἰς τὸν ὑποταγματάρχην Gray· ἀποτυχόντος τοῦ Partarien, ὁ Caillié, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ της Σενεγάλης, ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Bracknas, ἵνα διδαχθῇ τὴν ἀραβικήν· διαμείνας αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἤρξατο τῆς εἰς Τουμπουκτοὺ πορείας τῇ 19 Ἀπριλίου 1827 μετὰ δύο μόνον συνοδῶν, καὶ διαφόρους διελθὼν χώρας ἀφίκετο τῇ 11 Ἰουνίου εἰς Kouroussa ἐπὶ τοῦ Νίγειρος· ἐκεῖθεν εἰσδύσας εἰς Foulou καὶ διελθὼν διὰ τῆς πρωτευούσης Sambatikila ἔφθασεν εἰς Timé, κωμόπολιν, ἔνθα τραῦμά τι κατὰ τὸν πόδα, ὀφειλόμενον εἰς τὰς κακουχίας τῆς ὁδοιπορίας, ἔλαβε μεγίστας διαστάσεις· πρὸς ἐπίμετρον δὲ ἐξεδηλώθη ἐν τῷ

στόματί του ἡ φρικώδης νόσος στομακάκη (scorbut), ἥτις κατέστρεψε τὸν φάρυγγα, κατέρριψε μέρος τῶν ὀστῶν, κατέσεισε τοὺς ὀδόντας, καὶ τοιαύτας ὁ ἀτυχὴς ὑφίστατο ἀλγηδόνας, ὥστε ἐκινδύνευε νὰ παραφρονήσῃ· ἀλλ' ἐσώθη ὑπὸ γραίας μαύρης διὰ δραστικῶν φαρμάκων.

Θεραπευθεὶς ἀνεχώρησεν ἐκ Timé τῇ 9 Ἰανουαρίου 1828 καὶ διηυθύνθη εἰς Djenné, ἐκεῖθεν δὲ ἐπιβὰς λέμβου ἐπὶ τοῦ Νίγειρος καὶ διαφόρους παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ κειμένας πόλεις καὶ κώμας ἐπισκεφθεὶς προσωρμίσθη εἰς Cabra, τὸν λιμένα τῆς Τουμπουκτοῦ· τῇ 20 Ἀπριλίου εἰσήρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην τοῦ Σουδὰν καὶ τῇ 4 Μαΐου καταλιπὼν αὐτὴν κατῆλθε μετὰ μακρὰν καὶ ἐπίπονον πορείαν εἰς Ταγγέρην, καὶ ἐκεῖθεν ἀπέπλευσεν εἰς Τουλών, ἀποκομίσας τῇ Γεωγραφικῇ ἐν Παρισίοις Ἑταιρείᾳ πληθὺν σημειώσεων, καὶ γενναίως ἀμειφθεὶς καὶ ὑπ' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως.

Ὑπελείπετο ὅμως πάντοτε ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγειρος, ἡ δ' ἐκ ταύτης δόξα ἦν προωρισμένη τῷ ἐνῷ οἱ συνοδοὶ καὶ οἱ ἵπποι διηυθύνοντο εἰς Yaourie· μετὰ δίωρον ὅμως πλοῦν νέοι ἐνεφανίσθησαν βράχοι νέας σχηματίζοντες δίνας, μόλις δ' ἠδυνήθησαν οἱ ἐξερευνηταὶ νὰ διέλθωσι σῶοι, καὶ μετὰ τριήμερον πλοῦν ἀφίκοντο εἰς Yaourie, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς ὑπὸ μυρίας προφάσεις τὴν περαιτέρω πορείαν, ὅπερ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Boussa· ἐκεῖθεν, ἐφωδιασμένοι διὰ συστατηρίων τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἅπαντας τοὺς παροχθίους ἡγεμονίσκους, ἤρξαντο ἐκ νέου καταπλέοντες ἐπὶ καταλληλοτέρων ἀκατίων τὸν Νίγειρα, οὗ τὸ πλάτος ἐποίκιλλε μεταξὺ δύο καὶ ὀκτὼ μιλίων, τὸ δὲ ρεῦμα ἦν τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε τὰ ἀκάτια κατήρχοντο μετὰ ταχύτητος πέντε μιλίων τὴν ὥραν· ἀφικόμενοι εἰς Egga, πόλιν, ἐν ᾗ εἶδον πωλούμενα πορτογαλλικὰ ὑφάσματα, ἐξήγαγον τὸ εὐάρεστον συμπέρασμα ὅτι συνεκοινώνει ἡ χώρα μετὰ τῆς θαλάσσης· ἀναχωρήσαντες τῇ 22 Ὀκτωβρίου εἶδον μετά τινας ὥρας ἀγαλλόμενοι λάρον ἱπτάμενον, καὶ προσορμισθέντες εἰς Kacunda ἤκουσαν παρὰ τῶν κατοίκων ὅτι

Ὁ Λίβιγκστων συναντᾷ τὸν Στάνλεϋ ἐν Οὐζιτζῇ τῇ 16/28 Ὀκτωβρίου 1871.

Richard Lander καὶ τῷ ἀδελφῷ του John· ὁ πρῶτος, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἦν ἐξωκειωμένος ταῖς κακουχίαις τῶν ὁδοιποριῶν, ἐκέκτητο πλείστας γνώσεις τῆς ἀφρικανικῆς χώρας, προθύμως δὲ ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐδέξατο τὴν πρότασίν του, παρασχοῦσα αὐτῷ ἀφθόνως τὰ ἐπιτήδεια.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀφίκοντο ἐπὶ πολεμικοῦ πλοίου εἰς Badagry τῇ 19 Μαρτίου 1830· εὐθὺς δ' ἐξ ἀρχῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπαλλοτριωθῶσι τῶν πολυτιμοτέρων ἀντικειμένων τῶν ἀποσκευῶν των, ἵνα λάβωσι παρὰ τοῦ ἡγεμονίσκου τῆς χώρας τὴν ἄδειαν ὅπως εἰσδύσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα· ἀναχωρήσαντες ἐκ Badagry τῇ 31 Μαρτίου καὶ γνωστὰς τῷ Richard χώρας διαβαίνοντες, εἰσῆλθον εἰς Katunga τῇ 13 Μαΐου, καὶ τῇ 17 Ἰουνίου εἰς Boussa, πρὸ τῆς ὁποίας πόλεως διέρχεται ὁ Νίγειρ, ἀλλ' ἀπροσπέλαστος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἕνεκα τῶν ὑπὸ τῶν ἐν μέσῳ ἐγειρομένων βράχων σχηματιζομένων δινῶν· ἐδέησε κατ' ἀκολουθίαν ἵνα προχωρήσωσι παροχθίως μέχρι Kagogie, ἔνθα τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ ἀνέρχεται εἰς δύο μίλια· καὶ αὐτοὶ μὲν ἐπιβάντες ἐντοπίων μονοξύλων κατέπλεον, ἐὰν ἤθελον προβῇ περαιτέρω, θὰ διέτρεχον σοβαρωτάτους κινδύνους ἕνεκα τοῦ αἱμοχαροῦς τῶν παροχθίων λαῶν· δι' ὃ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πλέωσι διὰ νυκτὸς μόνον προσορμιζόμενοι κατὰ τὴν ἡμέραν εἰς μέρη ἔρημα, ἐνῷ ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ μετέβαλλε συνεχῶς διεύθυνσιν ἀπὸ νότου, νοτιοανατολικῶς ἢ νοτιοδυτικῶς· τῇ 25 Ὀκτωβρίου εὑρέθησαν πρὸ τῶν ἐκβολῶν μεγάλου ρύακος τοῦ Tchada ἢ Renoué, ὅπου παρ' ὀλίγον ἤθελον συντριβῇ ἐπὶ τῶν βράχων· ἀποβάντες μετ' ὀλίγον εἰς ἔρημόν τινα θέσιν περιεκυκλώθησαν αἴφνης ὑπὸ ἀγρίων χωρικῶν ὡπλισμένων καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐσφάζοντο, ἐάν τις μεταξὺ τῶν ἐπιδρομέων, ὡς ἐκ θαύματος πράγματι, αἴφνης γνωσιμαχήσας δὲν ἤθελεν ἀποτρέψει τὸν κίνδυνον, ἐπιβληθεὶς τοῖς λοιποῖς, καὶ εἰπὼν περὶ αὐτῶν ὅτι βεβαίως θὰ ἦσαν τέκνα τοῦ Θεοῦ, πεσόντα ἐκ τῶν νεφῶν. Πληροφορηθέντες ὅτι ἡ θάλασσα εὑρίσκετο εἰς ἀπόστασιν δέκα ἡμερῶν μόνον, ἀπέπλευσαν ἐκ νέου, διέβησαν πρὸ τῆς μεγάλης πόλεως Atta καὶ ἔστησαν πρὸς ἀνάπαυσιν ἐν Abbazaka, ἔνθα ὁ Νίγειρ διαιρεῖται εἰς πλείστους βραχίονας· ἐκεῖθεν

καταπλέοντες συνελήφθησαν ἐνῷ διέβαινον πρὸ τῆς μεγάλης πόλεως Kirri ὑπὸ μεγάλων πολεμικῶν λέμβων καὶ ὁδηγηθέντες εἰς τὴν πόλιν ἤθελον θανατωθῆ, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινον ὑπὲρ αὐτῶν μωαμεθανοί τινες, οἵτινες τοῖς ἀπέδωκαν καὶ μέρος τῶν διαρπαγεισῶν ἀποσκευῶν των· μετὰ πολλὰς εἰσέτι περιπετείας ἀφικόμενοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν παραλίαν πόλιν Brass, πρὸ τῆς ὁποίας εὗρον ἠγκυροβολημένον ἀγγλικὸν βρίκιον ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Lake, ὅστις ὅμως ἐδείχθη λίαν ἀπάνθρωπος, διότι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην πίστωσιν χρηματικὴν ἠθέλησε νὰ τοῖς χορηγήσῃ ἵνα πληρώσωσι τὰ εἰς τὸν τελευταῖον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν ἡγεμονίσκον ὀφειλόμενα λύτρα, μόλις δὲ συγκατετέθη νὰ τοὺς δεχθῇ ἐπὶ τοῦ πλοίου· ἀφικόμενοι εἰς Calabar μετεβιβάσθησαν ἐπὶ τοῦ πλοίου Carnavon, διευθυνομένου εἰς Rio-Janeiro, ἔνθεν ὁ ναύαρχος Baker, διοικῶν τὸν σταθμόν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς Ἀγγλίαν διά τινος μεταφορικοῦ καὶ τῇ 9 Ἰουνίου ἀπεβιβάζοντο εἰς Πορστμούθην· πρώτη δ' αὐτῶν μέριμνα ἦν ἵνα προκαλέσωσι διάταγμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἀποικιῶν πρὸς ἀπότισιν τῷ τελευταίῳ ἀφρικανῷ ἡγεμονίσκῳ τῆς ὀφειλῆς, τὸ ἰσότιμον τῆς ὁποίας ἠρνήθη νὰ χορηγήσῃ ὁ Lake.

Οὕτω λοιπὸν ἐλύθη τὸ γεωγραφικὸν πρόβλημα τὸ ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἀπασχολῆσαν τοὺς ἐπιστήμονας· ὁ Νίγειρ ἢ Dzoliba ἢ Kouara οὔτε μετὰ τοῦ Νείλου συνέχεται, οὔτε εἰς τὴν λίμνην Tchad ἐκβάλλει, οὔτε ἐντὸς τῶν ἄμμων τῶν ἐρήμων ἐξαφανίζεται, ἀλλ' ἐκβάλλει εἰς τὸν Ὠκεανὸν διὰ πλείστων βραχιόνων ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῆς Γουϊνέας, τὸ δὲ μέρος τῆς ἀκτῆς ταύτης ἐστὶ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀκρωτήριον Formose· ὁλόκληρος ἡ αἴγλη τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης περιβάλλει τοὺς ἀδελφοὺς Lander, ἐξερευνήσαντας συνάμα τὴν εὐρυτάτην ἐκείνην, ἄγνωστον δὲ τέως, χώραν, ἀπὸ Yaourie μέχρι τῆς παραλίας.

Νέα διηνεφὴς περίοδος ἐξερευνήσεων ἐν Ἀφρικῇ, ἡ ἐνδοξοτέρα μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀφρικανικῆς Ἑταιρείας. Διωργανώθη ὑπ' αὐτῆς τῷ 1848 ἡ ἀξιομνημόνευτος ἐκείνη ἐπιστημονικὴ ἀποστολή, δι' ἀφθίτου περιβαλοῦσα δόξης τοὺς ἀτρομήτους ἐξερευνητὰς Richardson, Barth, Overwey, ὧν οἱ δύο Γερμανοί, ἀναχωρήσαντες ἐκ Τριπόλεως τὸν Μάρτιον τοῦ 1850 διῆλθον τὰς ὁάσεις τοῦ Aïr, ἀμυδρῶς γνωστὰς ἐκ τῶν ἀραβικῶν παραδόσεων καὶ εἰσέδυσαν εἰς Bornou, μεταξὺ τῆς λίμνης Tchad, Adamaoua καὶ Τομπουκτοὺ συλλέξαντες πλείστας γεωγραφικὰς καὶ ἱστορικὰς γνώσεις περὶ τῶν δι' ὧν διῆλθον χωρῶν, καὶ καταρτίσαντες μεταξὺ τῆς ἀκτῆς Benin καὶ τοῦ Darfour εὐρύτατον σύμπλεγμα ἀστρονομικῶν καταμετρήσεων, δι' οὗ καθωρίσθη ἐπὶ τέλους πρώτην ἤδη φορὰν ἡ γεωγραφικὴ ἄποψις τῶν εὐρυτάτων ἐκείνων χωρῶν, ἀμφίβολος τέως, ἀνακριβὴς καὶ ἀόριστος. Θύματα τῆς ἐπιστήμης ἐγένοντο ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Richardson τῷ 1851 καὶ ὁ Overwey τῷ 1852, ὑποκύψαντες εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Σουδάν, μόνος δ' ὁ Barth, ἐλάχιστα ἔχων ἐφόδια, ἐξηκολούθησεν ἐν ἀπεριγράπτῳ καρτερίᾳ καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν ἔνδοξον ἐκδρομήν, ἐξερευνήσας ἀλληλοδιαδόχως τὰς χώρας Kanem, Baghiuni καὶ τὰς ἐπὶ τῶν Chiri καὶ Renoué. Ἐκ Saï ἐπὶ τοῦ Νίγειρος διηυθύνθη κατ' εὐθεῖαν εἰς Τομπουκτοὺ συνδέων τὰ δρομολόγια τοῦ Clapperton καὶ Caillié· ἐπανελθὼν τῷ 1855 εἰς τὴν λίμνην Tchad εὗρεν ἐκεῖ τὸν ὁμογενῆ του Vogel πεμφθέντα εἰς ἀναζήτησίν του· καὶ οὗτος μὲν ἄπειρον ἀποκομίζων πλοῦτον σημειώσεων, καθότι ἅπασα ἡ αἴγλη τῆς ἀποστολῆς ταύτης στηρίζεται ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ἐξακριβώσεων, τέως ἐλλειπουσῶν, κατῆλθεν εἰς Τρίπολιν διεκπεραιωθεὶς τῷ 1856 εἰς Ἀγγλίαν, ὁ δὲ Vogel διαμείνας ἵνα ἐξερευνήσῃ τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς λίμνης Tchad καὶ ἐπανέλθῃ διὰ τοῦ Νείλου, ἐδολοφονήθη τῷ 1856 ἐν Ouaday, εἰς μάτην δὲ διὰ διαφόρων ὁδῶν ἐξερευνῶντες οἱ ὁμογενεῖς αὐτῷ Heuglin, Munzinger καὶ Beurmann, ἀνεζήτησαν τὸ σῶμά του· ὁ τελευταῖος μάλιστα χωρήσας μέχρις Ouadaï εὗρεν ὡσαύτως τὸν θάνατον, φονευθεὶς μετὰ πολλὰς βασάνους ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν.

Τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νίγειρος ἐγνωσμένων πλέον, τῶν δὲ πηγῶν αὐτοῦ ὡς ἔγγιστα ὁρισθεισῶν, ἡ προσοχὴ τῶν γεωγράφων προσηλώθη ἐφ' ἑτέρου προβλήματος, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶχεν ἀπασχολήσει ἐξόχους γεωγράφους, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, τὸ πρόβλημα δηλονότι τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου, ἃς ὁ Πτολεμαῖος εἶχεν ἤδη ὁρίσει κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τὸν παράλληλον 12°,30′ νοτίου ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Σελήνης.

Δυσχερεστέρα ἀπέβη ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου· ὁ Bruce, σκῶτος ἐξερευνητής, ἐπεχείρησε τῷ 1768 τὴν ἀνακάλυψιν τῶν τοῦ Νείλου πηγῶν, ἐξερευνήσας δὲ τὴν Νουβίαν καὶ Ἀβυσσινίαν, πολλὰς μὲν ἀπεκόμισε περὶ αὐτῶν γεωγραφικὰς παρατηρήσεις καὶ πλεῖστα χειρόγραφα, ἐν οἷς τρία ἀντίγραφα τῆς βίβλου τοῦ Ἐνώχ, ὡς καὶ σπανίας βοτάνας, ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ κυρίου σκοποῦ, ἐκλαβὼν τὸν Κυανοῦν Νεῖλον, ἀντὶ τοῦ μεγάλου ἐν λόγῳ ποταμοῦ. Οἱ μηχανικοὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα γαλλικῆς ἐκστρατείας προέβησαν εἰς τὴν ἐν μέρει μεθοδικὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Νείλου, ἐξέτειναν δὲ τὸ ἔργον οἱ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ συνάδελφοί των· μεταξὺ τούτων ὁ νεαρὸς τὴν ἡλικίαν F. Caillaud, ἐν συνοδίᾳ τοῦ Letorzek, τέως ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ, διέδραμεν ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1822 ἁπάσας τὰς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Αἰγύπτου ὁάσεις, καὶ ἀνῆλθε τὸν Νεῖλον μέχρι τῆς 10ης μοίρας, χωρήσας μέχρι τῆς Ouadi-Oulfa· ἐπωφεληθεὶς μετ' οὐ πολὺ τὴν εἰς Νουβίαν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰσμαήλ, υἱοῦ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἣν παρηκολούθησεν, ἀνεχώρησεν ἐκ Daraou κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1820, ἀφίκετο τὸν Ἰούνιον 1821 εἰς Dongola, καὶ ἐκ τῆς χώρας Chaguy, ἀνελθὼν εἰς τὸ ἐν αὐτῇ ὄρος Braka, ἔστη διὰ διὰ Berber εἰς Chendy. Ἐκεῖθεν προχωρήσας καθώρισε μετὰ τοῦ Letorzek τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ Atbara, ἐν δὲ Assour ἐγγὺς τῆς 17ης μοίρας πλάτους, ἀνεκάλυψε τὰ ἐρείπια τῆς Meroé. Βαίνων δὲ πρὸς νότον μεταξὺ τῆς 16ης καὶ 17ης μοίρας ἐξηκρίβωσε τὰς ἐκβολὰς τοῦ λευκοῦ Νείλου, ἐπεσκέφθη τὰ ἐρείπια τῆς Sabba, τὴν χώραν Fazoele, τὸν Τουμάς, παραπόταμον τοῦ Νείλου, καὶ ἐπὶ τέλους τὴν Singué, κειμένην μεταξὺ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ. Οὐδεὶς ἐξερευνητὴς Εὐρωπαῖος εἶχε τοσοῦτον προσεγγίσει τὸν ἰσημερινόν· ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη τοῖς Caillaud καὶ Letorzek πολυαρίθμους παρατηρήσεις περὶ πλάτους καὶ μήκους, πολυτίμους μελέτας περὶ τῆς μαγνητικῆς βελόνης, περὶ τοῦ κλίματος, τῆς θερμοκρασίας καὶ φύσεως τοῦ ἐδάφους, καὶ σχεδιαγραφήματα ἁπάντων τῶν ἐκεῖθεν τοῦ δευτέρου καταρράκτου ἀρχαίων μνημείων· τούτοις παρηκολούθησε τῷ 1823 ὁ Edouard Rüppel, ὅστις ἐπὶ ὀκταετίαν ἐξηρεύνησε τὴν Νουβίαν, τὴν Σενναάρ, τὸ Κορδοφὰν καὶ τὴν Ἀβυσσινίαν καὶ ἀνέπλευσε τὸν Λευκὸν Νεῖλον τῷ 1824 εἰς ἀπόστασιν διακοσίων πεντήκοντα χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν· ὁ Linant de Bellefonds, ἀπεσταλμένος τῆς Ἀφρικανικῆς Ἑταιρείας, ἀνέπλευσε τῷ 1827 τὸν Νεῖλον μέχρι τοῦ 2ου παραλλήλου καὶ ἐπεβεβαίωσε, διὰ τῶν ἃς συνέλεξε πληροφοριῶν καὶ παρατηρήσεων τὴν γνώμην τοῦ Πτολεμαίου, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς πρὶν ἢ κατέλθῃ ἐκ τῶν ὀρέων, διήρχετο προηγουμένως λίμνας μεγάλας. Ὁ J. Rasseger, γερμανὸς φυσιοδίφης, ἐξηρεύνησε τῷ 1836—1838 τὸν κάτω ροῦν τοῦ Bahr'el Abiad καὶ διὰ τῶν μελετῶν του προπαρεσκεύασε τὰς μεγάλας καὶ γονίμους κατοπτεύσεις, ἃς διέταξε μετ' αὐτὸν ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆ· διὰ τῶν εἰρημένων ἐξερευνήσεων ἀνὰ τὰς μεταξὺ τοῦ Λευκοῦ Νείλου καὶ Darfour κειμένας ἀγνώστους τότε χώρας, ἀπεκομίσθησαν ἀστρονομικαὶ καταμετρήσεις ἐπιτρέψασαι τὸ πρῶτον τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ μεσαίου ροῦ τοῦ Νείλου.

Τῷ 1840 κατ' ἐντολὴν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ γάλλος μηχανικός, ὁ d'Arnaud ἐν συνοδίᾳ τοῦ γερμανοῦ F. Werm ἐξηρεύνησε τὸν Λευκὸν Νεῖλον μέχρι τοῦ 4ου παραλλήλου

βορείου καταστρώσας σχεδιογράφημα τοῦ ροῦ αὐτοῦ, ὅπερ ἐπὶ μακρὸν χρόνον σπουδαιοτάτας παρέσχεν ὁδηγίας τοῖς περιηγηταῖς· δὲν ἔμελλεν ὅμως νὰ ἐπιτελεσθῇ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἡ ἀνακάλυψις τῶν πηγῶν τοῦ Νείλου, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν μεγάλων τῆς Ἀφρικῆς ποταμῶν εἶχεν ἐξερευνηθῇ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν εἰς τὰς πηγάς. Ἀνακριβοῦς ἀποδειχθείσης τῆς τοποθεσίας, ἣν ὥρισαν περὶ τῶν ὀρέων τῆς Σελήνης ὁ Brown, ὁ Caillaud, τοῦ δὲ d'Arnaud δείξαντος ὅτι πρὸς νότον τοῦ 4ου παραλλήλου ὁ ποταμὸς ἔκλινε πρὸς ἀνατολάς, ἐπιστεύθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐπήγαζεν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὀρέων, ἐδιπλασιάσθη δὲ ὁ ζῆλος τῶν ἐξερευνητῶν· ὁ Brun Rollet ἵδρυσε τῷ 1844 τὸν πρῶτον ἐμπορικὸν σταθμὸν καὶ ὁ Knollecher τῷ 1850 διοργανοῖ τὴν εἰς Gontokoro ἀποστολήν· ὁ Petherick ἐπισκέπτεται τὸ Bahrel-Ghazal τῷ 1858 καὶ ἐνισχύει τὴν γνώμην, καθ' ἣν ὁ Νεῖλος ἐπήγαζεν ἐκ δυσμῶν· ὁ Miani ἀνέρχεται τῷ 1860 τὸν Λευκὸν Νεῖλον μέχρι τοῦ παραλλήλου 3°, 34′· ἀλλ' ἐπειδὴ διηυκρινήθη ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν ὑπεβοήθουν βορειόθεν ἐπιχειρουμένας ἐξερευνήσεις, ἐξ ἀνατολῶν τοὐντεῦθεν προέβησαν πρὸς διεγκρίνησιν τοῦ παλμοὺς διηνεκεῖς προκαλοῦντος προβλήματος.

Δύο γερμανοὶ ἱεραπόστολοι, ὁ Rebmann καὶ ὁ Krapf, ἀνακαλύψαντες τῷ 1849 τὰ χιονοσκέπαστα ὄρη Kilima, Nodzaro καὶ Kenia, τοσοῦτον ἐνδιαφερούσας συνέλεξαν λεπτομερείας περὶ τῶν πρὸς τὰ ἔνδον τῆς χώρας μεγάλων λιμνῶν, ὥστε ἡ Africa Association, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Πορτογάλων τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς παρ' ἰθαγενῶν συλλεγείσας πληροφορίας περὶ ὑπάρξεως μεγάλης τινὸς λίμνης ἐν τοῖς ἐνδοτέροις, διοργανοῖ τῷ 1856 ἀξιομνημόνευτον πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος ἀποστολήν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτάχθη ὁ R. Burton, συνεπίκουρον ἔχων τὸν λοχαγὸν Speke· οὕτω δὲ ἀνεκαλύφθη ὑπ' αὐτῶν πρῶτον ἡ Tanganyika μεταξὺ 3° καὶ 8° νοτίου πλάτους καὶ 26°, 40′ — 27°, 40′ ἀνατολικοῦ μήκους, ἔχουσα μῆκος 500, πλάτος 50 μέχρις 80, ἐπιφάνειαν 12,000 χιλιομέτρων καὶ εἰς ὕψος 856 μέτρων ὑπὲρ τὴν θαλασσίαν ἐπιφάνειαν· ἐπιστρέφων ὁ Speke στρέφεται μόνος βορείως, καὶ ἀνακαλύπτει κατ' Ἰούλιον τοῦ 1858 τὴν λίμνην Kérewé Nyanza, ἣν ἐτίμησε διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας· ἡ λίμνη αὕτη, κειμένη μεταξὺ 0°, 25′ βορείου πλάτους, 2°, 35′ νοτίου καὶ 29°, 45′—32°, 45′ ἀνατολικοῦ μήκους, ἔχει περιφέρειαν 1200 περίπου χιλιομέτρων καὶ ἐπιφάνειαν 66,500· ἡ ἄσβεστος δίψα τοῦ φλέγοντος προβλήματος ἐσβέσθη, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Βικτωρίας, διότι ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς βορείας αὐτῆς ὄχθης πηγάζει ὁ κύριος τοῦ Νείλου βραχίων, εἰσδεχόμενος τὰ ὕδατα διαφόρων μεγάλων παραποτάμων, ὧν ὁ κυριώτατος, ὁ ἀποτελῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ Νείλου, εἶναι ὁ Tangouré-Kayéra ἢ Kitangoulé· ἕτερος τοιοῦτος, ὁ Katounga, πηγάζει ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς Βικτωρίας· ὅτι δὲ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν δεξαμενὴν τοῦ διασήμου ποταμοῦ ἐξηκριβώθη καὶ ὑπὸ τοῦ Samuel Baker, προχωρήσαντος ἐκ βορρᾶ καὶ ἀνακαλύψαντος τῷ 1864 τὴν λίμνην Mvoutan, ἣν μετωνόμασεν Albert Nyanza εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συζύγου τῆς Βικτωρίας· ἡ λίμνη αὕτη, ἔχουσα μῆκος 260 καὶ πλάτος 37 μέχρι 111 χιλιομέτρων, δέχεται βορειοδυτικῶς τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου κατερχομένου ἐκ τῆς Βικτωρίας καὶ ἐκπέμπει αὐτὰ πρὸς βορρᾶν διὰ τοῦ Bahr-el-Dzebel, βραχίονος αὐτοῦ· τὴν λίμνην ταύτην ἐξηρεύνησαν κατόπιν ἐπιστημονικῶς οἱ Romolo Gessi, καὶ Mason Bey. Σημειωτέον ὅτι ὁ Samuel Baker συνήντησε καθ' ὁδὸν τῷ Speke, ὅστις τῷ 1860 νέαν ἐπιχειρήσας ἐξερεύνησιν ἐν συνοδίᾳ τοῦ Grant, καὶ περιστρέψας ἐξ ἀνατολῶν τὴν Βικτωρίαν εὑρέθη πρὸ βραχίονος ἐκρέοντος ἀπ' αὐτῆς καὶ διευθυνομένου πρὸς βορρᾶν, κατερχόμενος δ' αὐτὸν κατὰ μῆκος εἶδε τὸν Baker ἀνερχόμενον.

Ὁ David Livingstone ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1849 τῶν ἐξερευνήσεών του, δι' ὧν ἀπέβη ἔνδοξος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐν Ἀφρικῇ ἀνακαλύψεων· ὁ μᾶλλον ἀτρόμητος, ὁ μᾶλλον ἀφιλοκερδής, ὁ μᾶλλον φιλάνθρωπος τῶν συγχρόνων ἐξερευνητῶν ἐγένετο ὁ ἀπόστολος τῆς γλυκύτητος καὶ πραότητος ἀνὰ τοὺς λαοὺς τῆς κεντρᾴας καὶ δυτικῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες τὸν περιέβαλον διὰ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης των. Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη διέδραμεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰς ἀχανεῖς ἐκείνας χώρας καὶ ὑπερεπλήρωσε τὰ κενὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐξακριβώσεων διὰ τῆς πληθύος τῶν ἀνακαλύψεών του, ἃς καθορίζει διὰ πολυαρίθμων ἀστρονομικῶν καταμετρήσεων. Παραμείνας ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ τῆς Καλῆς Ἐλπίδος ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι τοῦ 1843, διεβίωσεν ἐπὶ ἓξ ἔτη παρὰ τοῖς Betchnanas ἢ Bassouto, πρὸς ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης καὶ πρῶτος ἐξηρεύνησε τὴν λίμνην Ngami κειμένην μεταξὺ 20°, 35′ νοτίου πλάτους καὶ 20°, 30′ ἀνατολικοῦ μήκους, ἔχουσαν δὲ μῆκος 60 χιλιομέτρων καὶ πλάτος 11. Τῷ 1851 προεχώρησε μέχρι τῆς χώρας τῶν Kololos καὶ ἐκεῖθεν ἀφίκετο εἰς τὸν ποταμὸν Ζαμπέζην, οὗ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐξηκρίβωσε τὸν ροῦν, ὡς καὶ τὸν τοῦ Rovouma. Ἐπανελθὼν εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, ἐξέδραμε τῷ 1852 καὶ διέδραμε τὴν χώραν ἕως Saint Paul Loandu μέχρι τοῦ 1854. Ἀναρρώσας ἐκ σοβαρᾶς νόσου διῆλθε τὴν Ἀφρικὴν καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ πλάτος, ἐπανῆλθε διὰ τοῦ Ζαμπέζου καὶ ἀφίκετο εἰς Guilimane ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τὸν Μάϊον τοῦ 1856· κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ταύτην ἀνακαλύπτει καὶ καθορίζει τὸν ροῦν τοῦ Louapoula καὶ Loualaba, ἐν οἷς κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Νείλου καὶ τοὺς παραποτάμους αὐτοῦ· ἀνακαλύπτει καὶ καθορίζει ὡσαύτως τὰς λίμνας Moéro, Rangouelo καὶ Kamolondo. Μεταβὰς εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐπανελθὼν ἐξηρεύνησεν (1858—1864) ἰδίᾳ τὸν Chiré, ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ζαμπέζην καὶ πηγάζοντα ἐκ τῆς λίμνης Nyassa, ἣν ἀνεκάλυψε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1859, ἔχουσαν ἐπιφάνειαν 30.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ περικυκλουμένην ὑπὸ ὀρέων. Περίεργον ὅτι αἱ τέσσαρες μεγάλαι λίμναι τῆς Ἀφρικῆς Tanganyika, Victoria, Albert καὶ Nyassa ἀνεκαλύφθησαν σχεδὸν ταυτοχρόνως, ἐντὸς ἑνὸς καὶ ἡμίσεως μόνον ἔτους. Ἐπιστρέψας καὶ αὖθις εἰς Ἀγγλίαν τῷ 1854, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀφρικήν, ἐπιθυμῶν ἵνα διευκρινήσῃ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς λίμνης Tanganyika, ἂν δηλαδὴ τὰ ὕδατα αὐτῆς ἐξέβαλλον εἰς τὸν Νεῖλον· ἀνελθὼν διὰ Ζανζιβάρης εἰς τὴν χώραν τῶν μεγάλων λιμνῶν, ἐξηρεύνησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1866-1871. Ἐν συνοδίᾳ δὲ τοῦ Stanley, πεμφθέντος εἰς ἀναζήτησίν του ἐπὶ τῇ εἰδήσει ὅτι ἀπέθανε, καθώρισε τὰς βορείους ὄχθας τῆς Tanganyika· ἀποχωρισθεὶς αὐτοῦ ἐξηρεύνησεν ὡσαύτως καὶ τὰς ἀνατολικὰς αὐτῆς ὄχθας· στραφεὶς δὲ πρὸς δυσμάς, ἐπειράθη ἵνα ἐξακριβώσῃ εἰς τίνα ποταμὸν ἐκβάλλουσιν αἱ λίμναι Moero καὶ Rangouelo, ἃς εἶχεν ἀνακαλύψει καὶ ἐξερευνήσει· ἀκολουθήσας δὲ βραχιόνί τινι, ἐξ αὐτῶν ἀπορρέοντι μέχρι Nyangoué, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ προχωρήσῃ, τελευτᾷ τὸν ἔνδοξον καὶ πολύμοχθον αὐτοῦ βίον τῇ 1 Μαΐου τοῦ 1873 ἐν τῇ κώμῃ Chitambo, κειμένῃ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τῆς λίμνης Rangouelo, ἣν πρῶτος ἀνεκάλυψε· περίεργον ὅτι ἐξερευνῶν τὴν διεύθυνσιν τῆς λίμνης ταύτης ἠγνόει ὅτι εἶχεν ἀνακαλύψει τὸν

Νικόλαος Μιχαήλοβιτς Πρζεβάλσκης.

ἄνω ροῦν τοῦ Κόγκου· τὸ σῶμά του ἀποσταλὲν εἰς Λονδῖνον ἐτάφη ἐν Westminster.

Μετ' αὐτὸν μνημονευτέος ὁ ἀμερικανὸς Stanley, ὅστις εἰς πρώτην προβὰς ἐξερεύνησιν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Livingstone, ὡς ἤδη εἴπομεν, συνεπλήρωσε κατὰ τὴν δευτέραν του ἐκδρομὴν τὸ ἔργον αὐτοῦ, διευκρινήσας τὸ τελευταῖον τῶν μεγάλων ὑδρογραφικῶν προβλημάτων τῆς Ἀφρικῆς, ἣν διέδραμεν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, διότι ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τοῦ 1877 σὺν ἄλλοις καθώρισε καὶ ἐξηκρίβωσε τὸν ροῦν τοῦ Κόγκου ἀπὸ Nyangoué μέχρι τῶν ἐκβολῶν του· κατ' Αὔγουστον δὲ τοῦ 1877 ἀφικνεῖτο εἰς Kabinda ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ· ἡ τρίτη ἐκδρομὴ αὐτοῦ (1887—1889) ἔσχεν ὡσαύτως σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Τρέχων εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Ἐμὶν πασσᾶ (Schmitzler), κινδυνεύοντος νὰ ἐμπέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ Μαχδῆ, ἀνῆλθε τὸν Κόγκον, ἀφίκετο εἰς τὴν λίμνην Albert, ἔνθα συνήντησε τῷ Ἐμὶν πασσᾷ, ὃν ἑκόντα ἀέκοντα ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτήν, ἀνεκάλυψε δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὰς λίμνας Edouard καὶ Semliki.

Παράδοξος ἐν τούτοις παρετηρήθη ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τοῦ Livingstone καὶ τοῦ Stanley· ἐνῷ ὁ πρῶτος διὰ τῆς προσηνείας καὶ μειλιχιότητος ἠδυνήθη νὰ διαβιώσῃ ἡσύχως καὶ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη μεταξὺ τῶν ἀγρίων λαῶν, ὁ Stanley διὰ τῆς ἀποτόμου καὶ σκληρᾶς συμπεριφορᾶς του τοιαύτην κατέλιπε παρ' αὐτοῖς μνήμην, ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ἡ ἐν Ἀφρικῇ ἐξακολούθησις τῶν ἐξερευνήσεων ὠπισθοδρόμησεν ἐν μέρει, ἕνεκα τούτου, διὰ τῶν παρεμβαλλομένων ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν κωλυμάτων.

Δὲν δυνάμεθα ἀτυχῶς, ἕνεκα τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ ὁρισθέντος ἡμῖν χώρου, ἵνα διαλάβωμεν περὶ ἁπάντων τῶν ἐξερευνησάντων τὴν Ἀφρικήν· ἠρκέσθημεν εἰς τὴν σημείωσιν τῶν μεγάλων σταθμῶν· ἀλλ' ἐκ παραλλήλου αὐτοῖς πλεῖσται ἄλλαι ἐξερευνήσεις ἀκριβέστεραι συσφίγγουσιν ὁλονὲν τοὺς κρίκους τοῦ μεγάλου συμπλέγματος τῶν περιηγήσεων· τοσοῦτον δὲ μακρός ἐστιν ὁ κατάλογος τῶν ἐξερευνητῶν, ὥστε αὐτὸς μόνος θὰ ἐπλήρου τὰς παρούσας σελίδας· μνημονεύσωμεν οὐχ ἧττον τῶν ἀνὰ τὸ Σουδὰν σπουδαιοτέρων ἐξερευνήσεων· τῆς τοῦ Gérard Rohlfs, ἐκ Τριπόλεως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Νίγειρος (1866—1867), τῆς τοῦ Nachtigal εἰς Tibesti, εἰς Tchad, ἐπὶ τοῦ Chari μέχρι Goundi, ὑπὸ 9ην μοῖραν βορείου πλάτους μετ' ἐπανόδου διὰ Ouadai καὶ Darfour· ὁ ἐξερευνητὴς οὗτος ἐξετέλεσε πρὸς ἀνατολὰς τῆς λίμνης Tchad ἔργα ἀπὸ τοῦ 1869 μέχρι τοῦ 1874 δυνάμενα συγκριθῆναι πρὸς τὰ τοῦ Barth· ὁ Lentz ἀφικνεῖτο τῷ 1880 εἰς Τουμπουκτοὺ διὰ Μαρόκου καὶ ἐπανήρχετο διὰ Σενεγάλης. Ἀπὸ τοῦ 1879 μέχρι τοῦ 1885 ὁ Flegel ἐξηρεύνα τὸν παραπόταμον τοῦ Νίγειρος Benoué καὶ τῶν πλησίον χωρῶν· ὁ λοχαγὸς Binger ἀνήρχετο ἐκ Σενεγάλης διὰ τοῦ Κόγκου μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Νίγειρος· ὁ ταγματάρχης Monteil ἀναχωρήσας ἐκ Kayes διῆλθε τὴν ὑπὸ τοῦ Νίγειρος σχηματιζομένην μεγάλην ἄλυσον Jeyou-Sicoro, Sikasso, Ouaghadoughou καὶ Say, εἰσέδυ εἰς τὴν χώραν τῶν Haussas, ἐπεσκέψατο τὴν Kouka, καὶ διὰ κοπιωδεστάτης πρὸς βορρᾶν πορείας κατῆλθεν εἰς Τρίπολιν διανύσας ἐν συνόλῳ 7,000 χιλιομέτρων· ὁ Cameron, ὅστις εἰσδύσας εἰς Oudjidji ἀφίκετο τῇ 22 Φεβρουαρίου 1874 εἰς Kaouelé καὶ τῇ 20 Μαρτίου συμπληρῶν τὰς ἀνακαλύψεις τῶν Speke, Burton καὶ Livingstone περιῆλθε γύρῳ ἅπασαν τὴν λίμνην Tanganyika, κατέστρωσεν ἀκριβὲς αὐτῆς σχεδιογράφημα καὶ καθώρισεν ἐνενήκοντα ἓξ ῥύακας, ἐκβάλλοντας εἰς αὐτήν ἐξηκρίβωσε τὸ μῆκός της εἰς 600 χιλιόμετρα, τὸ δὲ πλάτος μεταξὺ 40 καὶ 45· ἀνεκάλυψε τὸν εὐρύτατον ῥύακα Loukouga ἐρχόμενον ἐκ δυσμῶν καὶ διὰ τῆς Tanganyika συγκοινωνοῦντα, ὡς ἐπληροφορήθη παρ' ἰθαγενῶν, μετὰ τοῦ Loualaba, ὅστις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζαΐρας ἢ Κόγκος ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀτλαντικόν. Ἐκεῖθεν τραπεὶς πρὸς νότον, ἐξηρεύνησε τὰς χώρας τῶν Luconi, καὶ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1875 ἀφίκετο εἰς τὸ σημεῖον τὸ διαχωρίζον τὰς κοίτας τῶν ποταμῶν Ζαμπέζου καὶ Κόγκου. Τέλος τῇ 7 Νοεμβρίου κατῆλθεν εἰς τὴν πορτογαλικὴν ἀκτὴν τῆς Katombela καὶ ἐκεῖθεν εἰς Loanda· πρῶτος αὐτὸς Εὐρωπαῖος ἐξετέλεσε τὸ δρομολόγιον τοῦτο, μήκους 9,200 χιλιομέτρων, ἐπὶ τριετίαν ὅλην.

Τὰ αἴσια ἀποτελέσματα τῶν ἀνὰ τὴν Ἀφρικὴν εἰρημένων ἐξερευνήσεων προεκάλεσαν τὴν ἵδρυσιν τῆς Διεθνοῦς Ἀφρικανικῆς Ἑταιρείας· νέαι ἐξ αὐτῆς ἀπέρρευσαν ἀποστολαί· ὁ Brazza καὶ ὁ Ballay, ἀναχωρήσαντες ἐκ Cabon, ἀφικνοῦντο μικροῦ δεῖν εἰς Κόγκον τῷ 1878 διὰ τοῦ Ogooué· τῷ δὲ 1879 ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν ἐγκαταστάντες ἐπὶ τοῦ Pool, πρὶν ἢ ὁ Stanley, ἀποσταλεὶς πρὸς ἵδρυσιν ἐμπορικῶν σταθμῶν ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ποταμοῦ, δυνηθῇ νὰ ἐπανέλθῃ.

Γάλλοι ἔκτοτε ἐξερευνηταὶ διεδέξαντο ἀλλήλους ἐν τῇ ἐξακριβώσει τῶν δεξιὰ τοῦ Κόγκου παραποτάμων, Alima Sungha καὶ Oubanghi· ὁ δὲ γερμανὸς Wissmann, δὶς διελθὼν τὴν Ἀφρικήν (1881-1887), ἐξηκρίβωσε τοὺς ἀριστερὰ τοῦ Κόγκου παραποτάμους. Παρ' ὀλίγον νὰ λησμονήσωμεν τὸν Schweinfurth ἐξερευνήσαντα τῷ 1869-1871 τὴν χώραν τῶν ρυάκων (Pays des rivières) ἐν Σουδὰν καὶ ἀνακαλύψαντα μέγαν ῥύακα ῥέοντα πρὸς δυσμάς, τὸν Ouellé, ὃν ἐξέλαβεν ὡς τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Chari· ὁ ῥῶσσος Junker διέδραμε τὴν αὐτὴν χώραν (1875-1886). Τῷ 1887 ὁ βέλγος λοχαγὸς Van Géle ἐξηκρίβωσεν ὅτι ὁ Ouellé ἀπετέλει τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Oubanghi· ὑπελείπετο ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων βορείως καὶ βορειανατολικῶς τῆς κοίτης τοῦ Κόγκου, εἰς ὃ εἰργάσθησαν ὁ ὑποπλοίαρχος Mizon, ἐκδραμὼν ἐκ Benoué εἰς Sangha τῷ 1891, καὶ ὁ Maistre ἐξ Oubanghi εἰς Chari καὶ Benoué (1892-1893)· μεταξὺ τῶν ἐσχάτως τὴν Ἀφρικὴν διαδραμόντων μνημονεύσωμεν καὶ τοῦ λοχαγοῦ Marchand, οὗ ἡ μετὰ μακρὰν καὶ λίαν ἐπίπονον ἀνὰ τὴν Ἀφρικὴν πορείαν, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐν Fachoda αἴφνης ἐμφάνισις παρήγαγεν, ὡς γνωστόν, τοσοῦτον ἀνὰ τὸν κόσμον πάταγον, θὰ προεκάλει δὲ παρ' ὀλίγον σύγκρουσιν φονικὴν μεταξὺ τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης δύο μεγάλων καὶ ἀντιζήλων ἐθνῶν.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας ὅτι Γάλλοι ὡσαύτως ἐξηρεύνησαν λεπτομερῶς τὸν ἄνω Νίγειρα καὶ μέγιστον μέρος τοῦ μεσαίου αὐτοῦ ροῦ, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τῇ Γαλλίᾳ τὰς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀρδευομένας χώρας, ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι Yola ἐν Adamadoua· ὅ,τι δὲ διεῖδεν ὁ Laing καὶ ὥρισεν ὡς ἔγγιστα ὁ Barth, προκειμένου δηλαδὴ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Νίγειρος, ἐξετέλεσαν οἱ Zweifel καὶ Moustier, πράκτορες γαλλικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου ἐν Γουϊνέᾳ, πρῶτοι μὲν αὐτοὶ προσεγγίσαντες εἰς τὰς ἐν λόγῳ πηγάς, μὴ δυνηθέντες ὅμως νὰ καθορίσωσιν αὐτὰς ἐπιστημονικῶς· ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἐξακρίβωσις ἐγένετο ἀπὸ Ἰανουαρίου μέχρι Μαρτίου τοῦ 1896 ὑπὸ ὁμίλου γάλλων καὶ ἄγγλων ἀξιωματικῶν, ἐντεταλμένων ὑπὸ τῶν οἰκείων κυβερνήσεων τὴν σχετικὴν ὁροθεσίαν τῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἐπιρροὴν τεταγμένων ἐν Γουϊνέᾳ χωρῶν· οὕτω δὲ καθωρίσθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ μέγας τῆς Ἀφρικῆς ποταμὸς πηγάζει μεταξὺ τῆς 9°, 5′ καὶ 8°, 26′ ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὅπερ Tempikounda ἀποκαλοῦσιν οἱ ἰθαγενεῖς, πρὸς δυσμὰς τοῦ ὄρους Konkonante, ἀμφοτέρων ἀποτελούντων σειρὰν τῶν Loma εἰς ὕψος 850 χιλιομέτρων ὑπὲρ τὴν θαλασσίαν ἐπιφάνειαν· ὁ ροῦς τοῦ Νίγειρος σχηματίζει ἀπέραντον καμπύλην μήκους 4,000 χιλιομέτρων, ἡ δὲ μεταξὺ τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ἀπόστασις ὑπολογίζεται εἰς 1000 χιλιόμετρα, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν γραμμήν.

Αἱ γεωγραφικαὶ ἐξερευνήσεις, αἵτινες ἀπ' ἀρχῆς, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Africa Association, ἦσαν ἀφιλοκερδεῖς, ἀφιερωθεῖσαι μόνον τῷ ἔρωτι τῆς ἐπιστήμης, τῷ θελγήτρῳ τοῦ ἀγνώστου καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ, μετέβαλον πρόθεσιν ἀπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ συνδιασκέψεως καὶ τῆς ἱδρύσεως τῷ 1885 τοῦ ἀνεξαρτήτου Κράτους τοῦ Κόγκου. Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ ἐποχὴ τῆς ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ δια-

νομῆς τῆς Μαύρης Ἠπείρου· ἡ ῥήτρα τῶν Γερμανῶν Hinterland, Ἔσω Χώρα δηλαδή, καθ' ἣν τὰ ἔσω τῶν παραλίων χωρῶν ἐδάφη περιέρχονται αὐτοδικαίως εἰς τὴν κυριότητα τῶν κατεχόντων αὐτάς, διεγείρει μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀποικιακῶν Κρατῶν ζωηροτάτας ἀντεγκλήσεις· ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, πρὸς ἰδιοποίησιν τίτλων κυριότητος τῶν ἔσω τῶν παραλίων ἀποικιῶν του χωρῶν ἐπὶ εὐρυτέρας ὅσον ἔνεστιν ἐκτάσεως, πειρᾶται ἵνα προηγηθῇ τῶν ἀντιζήλων ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ ποθητοῦ ἐδάφους· ἐκ τούτου αἱ ἀποστολαὶ διοργανοῦνται κρύφα καὶ μετὰ σπουδῆς, οἱ δὲ ἀποστελλόμενοι ἔχουσιν ἐντολὴν οὐχὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξερεύνησιν τῶν χωρῶν, δι' ὧν διέρχονται, ἀλλὰ τὴν δημιουργίαν ὑπὲρ τῶν οἰκείων Κρατῶν δικαιώματος προτεραιότητος ἐν τῇ κατοχῇ αὐτῶν καὶ τὴν ἐπίτευξιν προστατευτικῶν ἢ φιλικῶν συμβάσεων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἡγεμονίσκων· ἐκ τούτου δὲ μεγίστη προκύπτει ἀναστολὴ ἐν τῇ προόδῳ τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης. Εὐχαρίστως οὐχ ἧττον παρατηρεῖται ὅτι ἡ ἀποικιακὴ αὕτη βουλιμία σχεδὸν κατηυνάσθη· ἀπόκειται δὲ τοὐντεῦθεν ἑκάστῃ Κυβερνήσει ἡ ἐκπολίτισις βαθμηδὸν καὶ διαμόρφωσις τῶν κατακτηθέντων λαῶν.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν αἱ ἀνὰ τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ἐξερευνήσεις διακρίνονται τῶν προγενεστέρων, ὡς ἐπιδιώξασαι σκοπὸν ἰδεώδη καὶ εὐγενῆ, προθέμεναι δὲ οὐχὶ τὴν ἀναζήτησιν χρυσοφόρων χαλίκων ἢ τὴν ἀνακάλυψιν ἐμπορικῆς ὁδοῦ, ζηλοτύπως τοῖς ἔξω κλειομένης, ἀλλὰ τὴν γεωγραφικὴν ἐξακρίβωσιν καὶ καταμέτρησιν τῆς χώρας· οἱ ἀπὸ βορρᾶ εἰς δυσμὰς πλοῖ, δι' ὧν ἐγνώσθησαν τὰ ἀρχιπελάγη, αἱ χερσόνησοι καὶ ἡ πληθὺς τῶν νήσων, αἵτινες συμπληροῦσι τὴν βόρειον Ἀμερικήν, ἐγένοντο διάσημοι ἐπὶ τῇ γονιμότητι καὶ τοῖς ἀποτελέσμασι, κληροδοτοῦνται δὲ μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας ὑπὸ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος τοῖς ἐπερχομένοις.

Πρῶτος ἔρχεται τῇ τάξει ὁ μέγας Humboldt, ὅστις ἐν συνοδίᾳ τοῦ Bompland, μεθ' οὗ συνεδέθη ἐν Παρισίοις, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀμερικὴν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1799· ἐπὶ πέντε ἔτη ἀμφότεροι ἐξηρεύνησαν τὴν Βενεζουέλαν, τὰς ὑπὸ τοῦ Ὀρενόκου καὶ τοῦ Ἀμαζονίου διαβρεχομένας χώρας, ἐξηκρίβωσαν ὅτι οἱ δύο οὗτοι ποταμοὶ ἑνοῦνται διὰ τῆς φυσικῆς διώρυχος Κασσικνιάρη, διέδραμον τὰ ὀροπέδια τοῦ Rogota, τὸ ὑψηλὸν λεκανοπέδιον τοῦ Magdalena, ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ Quito μέχρι τῶν κρατήρων του, ἐν γένει δὲ ἐξερευνήσαντες τὴν Νότιον Ἀμερικήν, τὸ Μεξικὸν καὶ τὰς Ἀντίλλας ἐπανῆλθον εἰς Εὐρώπην κατ' Αὔγουστον τοῦ 1804 ἀποκομίσαντες ὄγκον σημειώσεων διαφόρου φύσεως, ἐξ ἧς μεγίστας ὠφελείας ἠρύσαντο αἱ ἐπιστῆμαι.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀμερικῆς ἡ Ὁμοσπονδιακὴ αὐτῆς Κυβέρνησις ἀπέστειλε τὸν λοχαγὸν Meryweather Lewis καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν William Clarke πρὸς ἐξερεύνησιν τοῦ Missouri ἀπὸ τῶν εἰς τὸν Mississipi ἐκβολῶν μέχρι τῆς πηγῆς του καὶ οἵτινες θὰ διήρχοντο τὰ Βραχώδη Ὄρη (Montagnes Rocheuses), διὰ τῆς βραχυτέρας καὶ εὐχερεστέρας διόδου, τῆς ἐπικοινωνούσης τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ καὶ τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ἐπιβαίνουσα πλοίου καὶ δύο λέμβων ἀπῆρεν ἐκ τοῦ ῥύακος Wood-river, ὅστις ῥίπτεται εἰς τὸν Mississipi καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Missouri, καὶ συναντήσασα πρεσβύτην Γάλλον ἐκ τῶν διατρεχόντων τὰ δάση τοῦ Καναδᾶ, γινώσκοντα τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῶν πλείστων λαῶν ἐκ τῶν γειτνιαζόντων τῷ Missouri, καὶ πολυτίμους ἐκ τούτου παρασχόντα αὐτοῖς ὑπηρεσίας, διῆλθε τοὺς συμβάλλοντας Osage, Kansas, de la Plate ἢ Shallow-River καὶ Blanche.

Διαχειμάσαντες ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Mandans, ἀπεχωρίσθησαν, εἴκοσι πέντε δὲ μόνον ἄνδρες ἐξηκολούθησαν ἅμα τῷ ἔαρι τὴν τεταγμένην πορείαν· διῆλθον τὰς ἐκβολὰς τοῦ Yellow-Stone, καὶ τὸν μεσημβρινὸν αὐτοῦ βραχίονα ἀναπλέοντες διέκριναν, χαίροντες, τὰ Βραχώδη Ὄρη χιονοσκέπαστα· ὁ λοχαγὸς Lewis κατοπτεύων καὶ ὑπὸ φοβεροῦ κρότου ὁδηγούμενος, πρῶτος εἶδε τὸν Missouri καταπίπτοντα ἐπὶ τῆς κλιτύος βράχου τινὸς καὶ ἐπὶ ἐκτάσεως πολλῶν μιλίων σχηματίζοντα σειρὰν καταρρακτῶν ἀδιακόπων· ἠκολούθησαν ἐντὸς τῶν ὀρέων τὸν βραχίονα τοῦτον, ὅστις ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα μίλια καταπίπτων μεταξὺ δύο καθέτων βράχων, χωρίζεται εἰς τρεῖς, ὑπὸ τοῦ Lewis ὀνομασθέντας Jefferson, Madison καὶ Gallatin, εἰς μνήμην διασήμων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀμερικῆς· ἀνελθόντες ἐπὶ τέλους καὶ τὰς τελευταίας ἀνωφερείας, καταπλεύσαντες πρὸς τὸν Εἰρηνικόν, διὰ τοῦ Oregon ἢ Colombia, καὶ πολλάκις κινδυνεύσαντες ἐπὶ τῆς λεπτῆς λέμβου των, ἀφίκοντο εἰς τὴν παραλίαν· ἐκεῖ δὲ διαχειμάσαντες ἐπανέκαμψαν εἰς Saint-Louis τὸν Μάϊον τοῦ 1806, διανύσαντες ἐν συνόλῳ 5,412 χιλιομέτρων.

Τῇ ἐντολῇ πάντοτε τῆς Κυβερνήσεως ὁ νεαρὸς ὑπολοχαγὸς Zabulon Montgomery Pike ἀνέλαβε τῷ 1805 τὴν ἐξερεύνησιν τῶν πηγῶν τοῦ Mississipi· ἀνελθὼν αὐτὸν μετὰ τῶν ἑαυτοῦ συνοδῶν καὶ διελθὼν πρὸ τῶν μεγάλων του παραποτάμων Chippeway καὶ Saint-Pierre, δὲν ἠδυ-

Δουμὼν Δουρβίλ.

νήθη νὰ προχωρήσῃ, διότι πέρα τοῦ σημείου τούτου κωλύει τὸν πλοῦν σειρὰ ἀδιάκοπος δινῶν καὶ καταρρακτῶν· καταλιπόντες τὴν λέμβον των, ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν δι' ἑλκήθρων, οὔτε δὲ ὁ φρικώδης χειμὼν οὔτε ἡ ἔλλειψις τροφῶν ἀνεχαίτισαν τοὺς ἀτρομήτους ἐξερευνητάς, ἀφικομένους τέλος εἰς τὴν λίμνην τῶν Βδελλῶν (Sangsues) καὶ Ἐρυθρᾶς Κέδρου (Cèdre Rouge) καὶ ἐκεῖθεν μετὰ ἐνεάμηνον πορείαν ἐπανακάμψαντας εἰς Saint-Louis. Ἡ κυβέρνησις, ἐκτιμήσασα τὸ δραστήριον, τὸ γαλήνιον καὶ τὸ ἀτρόμητον τοῦ Pike, προήγαγεν αὐτὸν εἰς ὑποταγματάρχην· ἔτι δὲ νέαν τῷ ἀνέθηκεν ἐντολήν, τῆς ἐξερευνήσεως τῶν μεταξὺ τοῦ Mississipi καὶ τῶν Montagnes Rocheuses ἀπεράντων χωρῶν καὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πηγῶν τοῦ Arkansas καὶ τοῦ Ἐρυθροῦ (Rouge)· ὑπὸ εἴκοσι τριῶν ἀνδρῶν συνοδευόμενος ὁ Pike ἀνέπλευσε τὸν Arkansas, ὡραῖον ποταμὸν πλωτὸν μέχρι τῶν ὀρέων, ὅθεν πηγάζει ἐπὶ μήκους 2000 μιλίων· ἐξακριβώσαντες τὰς πηγὰς αὐτοῦ, διηυθύνθησαν ἐν στερήσεσι καὶ ταλαιπωρίαις πρὸς νότον, συνήντησαν ποταμῷ, ὃν ἐξέλαβον ἀντὶ τοῦ Rouge· ἀλλ' ἦτο ὁ Rio del Norte πηγάζων ἐκ Colorado, ἐπαρχίας τότε ἱσπανικῆς, καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ· ὁ Pike καὶ οἱ συνοδοί του συλληφθέντες ὑπὸ τῶν ἱσπανικῶν Ἀρχῶν καὶ ἐκληφθέντες ὡς ἅγριοι, διότι καὶ τὸ πρόσ-

ωπον εἶχον ἠλλοιωμένον ἕνεκα τῶν κακουχιῶν καὶ ρακένδυτοι ἦσαν, παρ' ὀλίγον θὰ ἐφονεύοντο· ἀναγνωρισθέντες ὡδηγήθησαν εἰς Louisiane καὶ τῇ 1 Ἰουλίου 1807 ἀφίκοντο εἰς Nachitoches.

Ἡ ἀτελὴς ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἀνέστειλεν ἐπί τινα χρόνον τὸν πρὸς ἐξερευνήσεις ζῆλον τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ τοῦτον ἀντικατέστησεν ὁ τῶν ἰδιωτῶν· πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν διέδραμον τὴν Ἀμερικὴν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ἀπὸ Καναδᾶ εἰς τὸν Εἰρηνικόν, ὧν οἱ κυριώτατοι ὁ Daniel Williams Harmon, ὅστις διαδραμὼν τὴν μεταξὺ τῆς 14ης καὶ 58ης μοίρας βορείου πλάτους χώραν ἐξηρεύνησε τὰς λίμνας Huron, Superieur, τὴν τῶν Βροχῶν (des Pluies), τὴν τῶν δασῶν (des Bois), Manitoba, Winnipeg, Athabaska, τὴν τῆς Μεγάλης Ἄρκτου (Grand Ours), καὶ κατῆλθεν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Τέσσαρες ἑταῖροι τοῦ ἐν Astoria ἐμπορικοῦ οἴκου τῶν διφθερῶν, ἀναχωρήσαντες τὸν Ἰούνιον τοῦ 1812 ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, κειμένης ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Oregon, ἀνέπλευσαν αὐτόν, διῆλθον τὰ Βραχώδη Ὄρη καὶ διευθυνθέντες ἀνατολικῶς καὶ νοτιοανατολικῶς, ἀφοῦ προσήγγισαν εἴς τινα τῶν πηγῶν τοῦ La Plate, δι' αὐτῆς κατῆλθον μέχρι τοῦ Μισσουρῆ, διαδραμόντες χώρας τέως ἀνεξερευνήτους· ἀφίκοντο δὲ εἰς Saint-Louis τῇ 30 Μαΐου 1813. Ἑτέρα ἀποστολή, ἑξήκοντα περιλαμβάνουσα ἄνδρας, ἀναχωρήσασα ἐκ Saint-Louis τῷ 1811, ἀνῆλθε τὸν Missouri μέχρι τῶν κωμῶν τῶν Ricaras· ὑποστᾶσα παντοειδεῖς κακουχίας καὶ στερήσεις, ἀπολέσασα δὲ καὶ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν μελῶν της, ἀφίκετο εἰς Astoria τῷ 1812· αἱ ἐκδρομαὶ αὗται οὐ μόνον συνετέλεσαν εἰς τὴν τοπογραφικὴν ἐξερεύνησιν τῆς χώρας, ἀλλ' ἔσχον καὶ ἀνακαλύψεις ἀπροσδοκήτους καὶ παραδόξους· οὕτω δὲ ἀνὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ohio, ἀπὸ τῆς χώρας τοῦ Illinois μέχρι τοῦ Μεξικοῦ, ἀνεκάλυψαν ἐρείπια πόλεων καὶ φρουρίων, εὐκρινῆ σημεῖα πολιτισμοῦ πολλῷ ἀνωτέρου τοῦ τῶν ἰθαγενῶν, οὗ ὅμως ἡ διευκρίνησις εἰσέτι ὑστερεῖ.

Ἀναλαμβάνουσα ἡ Ὁμοσπονδιακὴ Κυβέρνησις τῷ 1819 τὰς ἀνὰ τὴν ἤπειρον ἐξερευνήσεις ἀνέθηκε τῷ ὑποταγματάρχῃ Long τὴν ἐξερεύνησιν τῆς μεταξὺ τοῦ Mississipi καὶ τῶν Βραχωδῶν Ὀρέων χώρας, τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ ποταμοῦ τούτου μεθ' ὅλων τῶν εἰς αὐτὸν συμβαλλόντων, τὴν ἀστρονομικὴν καταμέτρησιν τῶν κυριωτάτων σημείων, καὶ τὴν μελέτην ἐν γένει τῶν σπουδαιοτέρων· ἀναχωρήσασα τῇ 5 Μαΐου 1819 ἡ ἀποστολὴ ἐκ Pittsburg ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου «Δυτικοῦ Μηχανικοῦ» ἀφίκετο τῇ 30 Μαΐου 1820 ἐκεῖ, ἔνθα συμβάλλουσιν ὁ Ohio καὶ ὁ Mississipi· τῇ 19 Ἰουνίου προσήγγισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Missouri· διαρκοῦντος δὲ τοῦ Ἰουλίου ὁ ἐκ τῆς ἀποστολῆς M. Say, ζωολογικὰς μελέτας ἐπιδιώκων, διέδραμε τὴν χώραν μέχρις Osage, ἔνθα ἀνεῦρον αὐτὸν οἱ συνοδοί του ἀνελθόντες διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου· ὁ Long ἀπεπειράθη νὰ ἐξερευνήσῃ, ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ εὑρισκόμενος, τὴν μεταξὺ Kansas καὶ La Plate χώραν, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο ἄνδρας τινάς, οἵτινες ὅμως προσβληθέντες ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι.

Λαβοῦσα ἐν τῇ νήσῳ τῶν Δαμάλεων ἐπικουρίαν ἐκ δέκα πέντε στρατιωτῶν ἡ Ἀποστολὴ ἀφίκετο τῇ 19 Σεπτεμβρίου εἰς τὸ φρούριον Lisa πλησίον τοῦ Council Bluff καὶ ἐκεῖ παρεχείμασεν, ἀπολέσασα ἀτυχῶς ἑκατὸν ἄνδρας, ἤτοι τὸ τρίτον τοῦ ὅλου, ἀποθανόντας ἐκ στομακάκης· ὁ Long μεταβὰς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Οὐασιγκτῶνα ἐπὶ λέμβου ἐπανέκαμψε μετὰ τῆς διαταγῆς ἵνα, καταλιμπάνων τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, διευθυνθῇ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ La Plate καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μισσισιπῆ διὰ τοῦ Arcansas καὶ τοῦ Ἐρυθροῦ ποταμοῦ· ἀπάραντες τῇ 6 Ἰουνίου καὶ παραπλεύσαντες τὴν κοιλάδα τοῦ La Plate κατάφυτον ἐκ λειμώνων καὶ γέμουσαν θήρας, εἶτα δὲ ἀμμώδη ἔρημον ἐξικνουμένην μέχρι τῶν Βραχωδῶν Ὀρέων, ἀφίκοντο τῇ 6 Ἰουλίου εἰς τοὺς πρόποδας αὐτῶν, ἔνθα διῃρέθησαν εἰς δύο ἀποσπάσματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Long προυτίθετο νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρυθροῦ ποταμοῦ, τὸ δὲ δεύτερον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Bell, σκοπὸν εἶχε νὰ καταπλεύσῃ τὸν Arcansas μέχρι τῆς ἄκρας Smith· καὶ ὁ μὲν Long ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν Kaskaïas ἐξέλαβε τὸν Κανάδιον ποταμὸν ἀντὶ τοῦ Ἐρυθροῦ, καὶ τότε μόνον ἐνόησε τὴν πλάνην του, ὅτε ἀφίκετο εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ὁ Κανάδιος συμβάλλει μετὰ τοῦ Arcansas· οὕτω δὲ ἐκὼν ἄκων συναντήσας τῷ Bell, παρ' οὗ τέσσαρες στρατιῶται, λιποτακτήσαντες, εἶχον ὑπεξαιρέσει διάφορα πολύτιμα ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν ἀντικείμενα, ἐν οἷς καὶ τὰ ἡμερολόγια τοῦ Say καὶ τοῦ Swifft, ἐπανέκαμψε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ Mississipi, καταλειφθεῖσα ἀτελὴς ὑπὸ τοῦ Pike, ἐπανελήφθη τῷ 1820 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Cass διοικητοῦ Michigan· ἀναχωρήσας οὗτος περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐπεσκέψατο τὰς λίμνας Huron, Superieur καὶ Sandy καὶ ἀφίκετο εἰς τὸν ἄνω Mississipi· ἐκεῖθεν χωρήσας εἰς τὰς λίμνας τῶν Βδελλῶν (Sangsues) καὶ Winnipeg ἀφίκετο τῇ 21 Ἰουλίου εἰς ἄγνωστον τέως λίμνην, εἰς ἣν ἔδωκε τὸ ὄνομά του.

Τῷ 1828 ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῷ Long νέα ἀποστολή· καταλιπὼν οὗτος τὴν Φιλαδέλφειαν κατ' Ἀπρίλιον, ἀνέπλευσε τὸν Ohio, διῆλθε τὴν ὁμώνυμον αὐτῷ χώραν, ὡς καὶ τὰς Indiana καὶ Illinois, ἀφικόμενος δ' εἰς Mississipi ἀνῆλθεν αὐτὸν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ παραποτάμου Saint Pierre, ὃν διέπλευσε μέχρι τῶν πηγῶν αὐτοῦ· συναντήσας τὴν λίμνην Travers ἀφίκετο εἰς τὴν τοῦ Winnipeg, ἐξηρεύνησε τὸν ὁμώνυμον αὐτῇ παραπόταμον, διῆλθε τὰς λίμνας τῶν Δασῶν καὶ τῶν Βροχῶν, εἶτα τὸ ὀροπέδιον τὸ διαχωρίζον τὴν λεκάνην τοῦ ὅρμου Hudson ἀπὸ τῆς τοῦ Saint Laurent, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῆς λίμνης τοῦ Ψυχροῦ Ὕδατος καὶ τοῦ ῥύακος τοῦ Κυνὸς ἀφίκετο εἰς τὴν λίμνην Superieur.

Τῷ 1832, ἐντολῇ πάντοτε τῆς Κυβερνήσεως, ὁ ἐξερευνητὴς Schoolcraft, ὅστις τὸ προηγούμενον ἔτος εἶχε διαδράμει τὴν χώραν τῶν Chippeways βορειοδυτικῶς τῆς λίμνης Superieur, ἀνέλαβε νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς πηγὰς τοῦ Mississipi, ἄγων τριάκοντα ἄνδρας· ἀναχωρήσας τῇ 7 Ἰουνίου ἐξ Ἁγίας Μαρίας, ἐπεσκέψατο τὰς φυλὰς τῆς λίμνης Superieur, εἰσῆλθεν εἰς τὸν παραπόταμον Saint Louis, ἀφίκετο εἰς τὸν Mississipi, διῆλθε τὰς λίμνας Crosse καὶ Winnipeg καὶ τῇ 10 Ἰουλίου προσήγγισεν εἰς τὴν λίμνην Cass, πέρα τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐξερευνητὴς εἶχε προχωρήσει· καταλιπὼν ἐπὶ νήσου τινὸς τῆς λίμνης ταύτης μέγα μέρος τῆς συνοδίας του, ἀνεχώρησε διὰ μονοξύλου μετὰ τριῶν ἀνδρῶν καὶ πολλῶν ἀγρίων τῆς φυλῆς Chippeways, ὀπισθοδρομήσας δ' ἐξ ἀνάγκης διῆλθε τὰς λίμνας Tascodias καὶ Travers, ὀλίγῳ δ' ἐκεῖθεν τῆς τελευταίας ταύτης παρετήρησεν ὅτι ὁ Mississipi διαιρεῖται εἰς δύο βραχίονας· ἀναπλεύσας τὸν πρὸς ἀνατολὰς διῆλθε τὰς λίμνας Marquette, Lasalle καὶ Kubbakunna καὶ ἀφίκετο εἰς τὸν παραπόταμον Naïwu, τὸν κυριώτατον ἐκ τῶν συμβαλλόντων εἰς τὸν ἐν λόγῳ βραχίονα τοῦ Mississipi. Διελθὼν κατόπιν τὴν λίμνην Usawa, ἀφίκετο εἰς τὴν Hasca, ἐξ ἧς ἐκρέει ὁ δυτικὸς βραχίων τοῦ Mississipi καὶ οὕτω τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν τοῦ μεγάλου τούτου ποταμοῦ διηυκρινεῖτο, οἱ συμβάλλοντες εἰς τὸν δυτικὸν βραχίονα ῥύακες ἐξηκριβοῦντο καὶ ἡ ἐξερεύνησίς του ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν μέχρι τῶν πηγῶν σχεδὸν ἐπερατοῦτο.

Πλῆθος ἐν τῷ μεταξὺ ἐξερευνητῶν, τὸ πλεῖστον ἀπαιδεύτων, διέδραμε τὰς χώρας τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλ' αἱ ἐξερευνήσεις αὐτῶν, μὴ ἀπομνημονευθεῖσαι, εἰς οὐδὲν τὴν ἐπιστήμην ὠφέλησαν. Μόνος ἐξ αὐτῶν ὁ Jacques Pattie, κατέχων τὴν στοιχειώδη παίδευσιν, περιέγραψε τὰς μεταξὺ τοῦ Νέου Μεξικοῦ καὶ τῆς Νέας Καλιφορνίας ἐξερευνήσεις του· καταπλέων τὸν Rio Gila μέχρι τῶν ἐκβολῶν του συνήντησε φυλὰς τέως ἀγνώστους, τοὺς Jotans, Eiotaros, Papawars καὶ λοιπάς· ἀνεκάλυψεν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Eiotario ἐρείπια ἀρχαίων μνημείων, τείχη ἐκ λίθων, χάνδακας καὶ ἀγγεῖα, ὡς καὶ μεταλλεῖον χαλκοῦ, μολύβδου καὶ ἀργύρου· ὁ ἰατρὸς Willard ὡσαύτως περιέγραψε

τὰς ἐπὶ τριετίαν ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Rio del Norte μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ ἐξερευνήσεις του.

Τῷ 1831 ὁ λοχαγὸς Wyeth καὶ ὁ ἀδελφός του ἐξηρεύνησαν τοὺς Oregon καὶ τὰ εἰς τὰ Βραχώδη Ὄρη γειτνιάζοντα μέρη αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ Humboldt οἱ τὴν Νότιον Ἀμερικὴν ἐξερευνῶντες διαδέχονται ἀλλήλους· ὁ Bernasconi εἶχεν ἀνακαλύψει τῷ 1787 τὰ διάσημα ἐν Palenqué ἐρείπια, ὁ δὲ Antonio del Rio περιέγραψεν αὐτὰ ἐν λεπτομερείᾳ τῷ 1822, σχεδιογραφήματα δὲ τούτων ἐχάραξεν ὁ Frederic Waldeck, μέλλων ἐξερευνητὴς τῆς νεκροπόλεως ταύτης. Τῷ 1830 περιέγραψεν ὡσαύτως αὐτὰ ὁ Guillaume Dupaix καὶ ὁ ἰχνογράφος Castaneda· τῷ 1832 ἐπὶ διετίαν ὁ Waldeck διαμείνας ἐν Palenqué προέβη εἰς ἀνασκαφάς, κατέστρωσε σχέδια τῶν διαφόρων μνημείων, προσεπάθησεν, ἀλλ' εἰς μάτην, ἵνα ἑρμηνεύσῃ τὰ ἄχρις ὥρας ἀνερμήνευτα ἐπ' αὐτῶν ἱερογλυφικὰ σημεῖα καὶ ἐδημοσίευσεν ἀγνώστους τέως λεπτομέρειας περὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν κατοίκων. Μνημονεύσωμεν ὡσαύτως τοῦ συνταγματάρχου Juan Galmdo, ἐξερευνήσαντος τὴν Palenqué, Utatlam, Copan καὶ ἄλλας προϊστορικὰς πόλεις κατακεχωσμένας ἐν τῷ βάθει τῶν τροπικῶν δασῶν.

Αἱ ἐξερευνήσεις ἐν ταῖς ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν ἀμερικανικαῖς χώραις εἶχον καθυστερήσει, τῆς ἱσπανικῆς Κυβερνήσεως ζηλοτύπως ἀνθισταμένης καὶ παρακωλυούσης αὐτάς. Μετὰ τὴν χειραφέτησιν ὅμως ἀπ' αὐτῆς τῶν διαφόρων ἀποικιῶν της, φυσιοδίφαι καὶ μηχανικοὶ διατρέχουσι τὴν μεσημβρινὴν Ἀμερικὴν ἢ ἐγκαθίστανται ἐν αὐτῇ· τῷ 1817 αἱ κυβερνήσεις Αὐστρίας καὶ Βαυαρίας διοργανοῦσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν καὶ διευθύνουσιν αὐτὴν εἰς Βραζιλίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Spix καὶ Martins, δι' ἧς συνελέγησαν πλεῖσται εἰδήσεις περὶ τῆς βοτανικῆς, ἐθνογραφίας, στατιστικῆς καὶ γεωγραφίας τῶν σχεδὸν ἀγνώστων ἐκείνων χωρῶν. Τῷ 1836 γάλλος φυσιοδίφης ὁ Alcide d' Orbigny, ἐπὶ ὀκταετίαν ὁλόκληρον ἐξηρεύνησε τὴν Βραζιλίαν, Οὐρουγουάην, Ἀργεντινήν, Παταγονίαν, Χιλήν, Βολιβίαν καὶ Περού.

Πλεῖστοι ἄλλοι διέδραμον ὡσαύτως τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τὰς τοῦ Ἰσημερινοῦ, τοῦ Περοὺ καὶ τῆς Βολιβίας.

Ὁ King καὶ ὁ Fitz-Roy, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου φυσιοδίφου Darwin, νεαροῦ τότε καὶ ἀδόξου, διηύθυναν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἀποστολήν, ἣν διωργάνωσεν ἡ Μ. Βρεταννία πρὸς μελέτην τῆς Ἀργεντινῆς καὶ τῆς Χιλῆς· αἱ ἐξερευνήσεις αὗται διήρκεσαν ἐπὶ δεκαετίαν ἀπὸ τοῦ 1826 μέχρι τοῦ 1836. Εἰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων «Adventure» καὶ «Beagle» ὀφείλονται οἱ χάρται τῶν Μαγελλανικῶν χωρῶν· αἱ παρατηρήσεις τοῦ Fitz-Roy, καὶ Darwin περὶ πάντων τῶν φαινομένων τῆς φυσικῆς ζωῆς ἐπέτειναν τὰς μελέτας τῶν τὰς χώρας ταύτας ἐξερευνησάντων διαδόχων των, ἐν οἷς διακρίνονται οἱ ἀδελφοὶ Philippi, ὁ Cl. Gay, ὁ Domeyko, γεωλόγοι, ὁ Nivesta, ἐγκρατὴς τῆς γαιωδεσίας, ὁ Gills, ἀστρονόμος, ὁ A. Pissis· ὁ Pettland διατρέχει τὰς Ἄνδεις ἀπὸ τοῦ 1826—1828, ὁ κόμης Castelnau ἐξερευνᾷ ἀπὸ τοῦ 1843—1847 τὰς πηγὰς τοῦ Paraguay, τὸ Περοὺ καὶ τὸν Ἀμαζόνιον, ὁ Cremaud ἀπὸ τοῦ 1877—1882 ἐξερευνᾷ τὴν Γουϊάνην, τὰς Ἄνδεις, τὴν Παταγονίαν πρὸ πάντων, τὴν κοίτην τοῦ Ἀμαζονίου, τὸ Chaco, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν.

Μνημονεύσωμεν ὡσαύτως τῶν ἀδελφῶν Scomburgk, οἵτινες (ἀπὸ τοῦ 1835—1839) πρῶτοι ἐξηρεύνησαν τὰς χώρας τῆς Γουϊάνης, ἀκολουθήσαντες τοῖς δρομολογίοις τοῦ πολλοῦ Humboldt, τοῦ Adam de Bauve, τοῦ Laprieur καὶ τοῦ Gatier, διαδραμόντων τὰς ὑπὸ τῶν ποταμῶν Oyapok, Yari καὶ Araguary διαχωριζομένας χώρας, τοῦ Appun, ὅστις ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἐβίωσε μετὰ τῶν Ἰνδῶν μελετήσας τὴν βοτανολογίαν τῆς χώρας, καὶ τῶν γεωλόγων Brown, Coudreau, Idembourg καὶ Sawkins, οἵτινες ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐξηρεύνησαν τὴν Βραζιλίαν.

Σπουδαιότατα ἐξερευνήσεις ἐγένοντο ὡσαύτως ἀνὰ τὰ εὐρύτατα λεκανοπέδια τοῦ Ἀμαζονίου καὶ συνετελέσθη ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ ροῦ τῶν μεγάλων αὐτοῦ παραποτάμων.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ ποταμοῦ Paraguay διαρκοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀνήκει τῷ Aimé Bonpland, τῷ Balansa, τῷ Reugger καὶ Longchamp· ὁ Leverger ἤρξατο μελετῶν τὸν Paraguay τῷ 1846, ἀνῆλθεν αὐτὸν κατόπιν ὁ ἀμερικανὸς Th. Page, ἐξακριβώσας καὶ τοὺς παραποτάμους του Chaco, Bermejo, Pilcomayo καὶ λοιποὺς, τελευταῖος δὲ ὁ Mouchez.

Ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν λεκανοπεδίων ὀφείλεται τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ F. de Azara, οὗ τὰ γεωδαιτικὰ ἔργα ἀπέβλεψαν εἰς τὰ ἄνω τῶν ποταμῶν Uruguay, Parana καὶ Paraguay.

Ἡ ἐξερεύνησις τῆς Παταγονίας, ἐπὶ πολὺ βραδυνάσης εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἔσω γεωλογικῆς της ἀπόψεως, ὀφείλεται εἰς πλείστους τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης σκαπανεῖς, ὧν προεξάρχουσιν ὁ Fitz-Roy καὶ ὁ Darwin, ὁ Stokes τῷ 1827, ὁ Delcalzi τῷ 1833, ὁ Gardiner τῷ 1867, ὁ Musters τῷ 1869, ὁ Moreno, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι σήμερον ἀενάως ἐργάζεται πρὸς διερεύνησιν καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς Ἀργεντινῆς Παταγονίας, καὶ τῶν περὶ τὰς Ἄνδεις χωρῶν· τέλος ὁ Steffen, ὁ Hange, ὁ Fisher καὶ

Ρενὲ Καγιέ.

ὁ Krüger εἰσὶ σήμερον οἱ ἐξερευνῶντες τὴν Χιλιανὴν Παταγονίαν.

Ἐν τῷ Μεξικῷ ὁ δεινὸς τῶν μετάλλων ἀνιχνευτὴς Burkhart, ὁ Stephens καὶ ὁ Catherwood συνεπλήρωσαν διὰ τῶν μελετῶν των τὸ ἔνδοξον ἔργον τοῦ Humboldt καὶ τῶν μετ' αὐτόν.

Ἀνερχόμενοι καὶ αὖθις εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν μνημονεύομεν τοῦ Fremont, ὅστις μετ' ἐμβριθείας ἐξηρεύνησε (1842—1846) τὰς θυελλώδεις χώρας τῶν Βραχωδῶν Ὀρέων, καὶ τοῦ Stansburg διαδραμόντος τὰ ὀροπέδια τοῦ Utah· μετ' αὐτοὺς δὲ ἱδρύθησαν τὰ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα, ἅτινα ἐπιληφθέντα τοῦ κολοσσιαίου ἔργου τῶν ἐξερευνήσεων καὶ τῶν ἀνακαλύψεων καταλλήλων θέσεων πρὸς διαχάραξιν σιδηροδρόμων, μελετῶσιν ἀενάως ὑπὸ γεωλογικὴν καὶ ὑδρογραφικὴν ἔποψιν τὰς πλουσίας χώρας, ἃς κατέκτησαν οἱ Ἀμερικανοὶ τῷ 1848, ἀναδειχθέντες νικηταὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Μεξικανῶν πολέμῳ.

Τὸν Καναδᾶν διηρεύνησαν ὁ Back (1833—1835), ὁ Palliser τῷ 1858, ὁ Milton καὶ ὁ Cheadle τῷ 1862, ὁ Petitot (1862—1873), ὁ Roas (1883—1884) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Τὴν Ἀλάσκαν, ὑπὸ τοὺς πάγους τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθησαν πρό τινων ἐτῶν στρώματα χρυσοφόρα καὶ ἧς τὴν παγερὰν σιγὴν διεδέξαντο αἱ βοαὶ καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν χρυσοθηρῶν, πρῶτοι διέδραμον ῥῶσσοι μιγάδες, ὁ

Kolmakoff τῷ 1829, ὁ Glazoukoff τῷ 1832 καὶ μετὰ τούτους ὁ Zagoskine, ἡγούμενος ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς. Μετὰ τὴν πώλησιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ρωσσίας τῇ Ἀμερικῇ πλεῖστοι Ἀμερικανοὶ τὴν ἐξηρεύνησαν, ὁ Dall (1866—1868), ὁ Raymond, ὁ Schwatka, ὁ Allen, ὁ Mercier καὶ κατόπιν ὁ Krause, ὁ Dawson, ὁ Ogilvie ἐδοξάσθησαν ἐν ταῖς ἀνὰ τὴν χώραν ταύτην ἐξερευνήσεσιν.

* * *

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀμερικὴν προόδων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνερχόμενος τῷ 1790 εἰς 3,929,827 ἐξικνεῖτο τῷ 1890 εἰς 62,622,250· ὁ δὲ τῶν μετοίκων ἀπὸ 128,392 τῷ 1820, ἀνήρχετο τῷ 1890 εἰς 5,246,613· ὁ τοῦ Καναδᾶ ἀπὸ 455,899 τῷ 1806, ἐξικνεῖτο τῷ 1891 εἰς 4,833,239. Ἡλίκη πρόοδος!

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νήσων καὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ ἦν σχεδὸν τετελεσμένη κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Ἐξηκριβώθη μόνον καὶ συνεπληρώθη διὰ τῶν πλῶν τοῦ Walker τῷ 1811 καὶ τοῦ Dumont d'Urville τῷ 1827· τὰ μεσόγεια ὅμως τῶν μεγάλων νήσων ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστα, ἡ δὲ γεωγραφικὴ αὐτῶν ἐξερεύνησις ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου μετὰ τῆς ἀποικίσεως. Τῷ 1802 μόλις ἐγένοντο γνωσταὶ αἱ ἀκταὶ τῆς αὐστραλιανῆς ἠπείρου, ἐφ' ὧν ὅμως ἀπὸ τοῦ 1788 ἤρξαντο αἱ ἐγκαταστάσεις ἀποίκων, ἱδρυθείσης τότε τῆς Botany-Bay· ἐξηρευνήθη κατόπιν ἡ ἄλυσος τῶν Αὐστραλιανῶν Ἄλπεων, ἡ περιορίζουσα τὸν ὁρίζοντα πρὸς δυσμάς· ἤδη ἀπὸ τοῦ 1812 διάφοροι διῆλθον αὐτήν, προσεγγίσαντες εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Macquarie, τοῦ Lachlan, παραποτάμων τοῦ Murray· τῷ 1823 ἐξηρευνήθη ὁ Murrumbidgee. Τῷ 1828—1831 ὁ λοχαγὸς Sturt καταπλέει τοὺς Darling καὶ Murray· αἱ ἐξερευνήσεις καθίστανται δραστηριώτεραι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ὀροθεσίας τῶν ἀποικιῶν, ἑκάστου ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιθυμοῦντος ἵνα ἐξακριβώσῃ τὴν ἔκτασιν τῆς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσης χώρας· τῷ 1844 ὁ Sturt ἀποπειρᾶται, ἀλλ' εἰς μάτην, τὴν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον διάβασιν τῆς ἠπείρου· κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ γερμανὸς Leichardt ταμὼν διὰ πλαγίας στροφῆς τὰ βορειανατολικὰ αὐτῆς μεταβαίνει ἐκ Moreton-Bay εἰς Port-Essington· τῷ 1848 πειρᾶται νὰ διέλθῃ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἀλλ' ἐγένετο ἄφαντος, οὐδὲ ἴχνος αὐτοῦ ἀνευρέθη· τῷ 1860 ὁ Burke ἀναχωρήσας ἐκ Βικτωρίας, ἀφίκετο εἰς τὸν κόλπον Carpentarie, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιστροφῇ ἀπώλετο ὡσαύτως. Τῷ 1861—1862 ὁ Mac Donall Stuart διαβαίνει τὴν ἠπειρον δυτικώτερον ἀκολουθήσας τῇ γραμμῇ, ἐφ' ἧς ἀνηγέρθη τῷ 1870—1872 ὁ τηλέγραφος· τοῖς ἴχνεσι τούτοις βαίνοντες ἀλληλοδιαδόχως διηυθύνθησαν πρὸς δυσμάς, ὁ Warburton τῷ 1874—1875, ὁ Giles τῷ 1875, ὅστις ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὴν τηλεγραφικὴν γραμμήν· ὁ Forrest εἶχεν ἤδη δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπανεύρει αὐτὴν τῷ 1874· αἱ τέσσαρες αὗται ἐξερευνήσεις κατέρριψαν ἀμετακλήτως τὴν γνώμην περὶ ὑπάρξεως εὐφόρων χωρῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αὐστραλιανῆς ἠπείρου· ἐὰν αἱ πρὸς ἀνατολὰς ὦσι γόνιμοι εἰς καλλιεργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, αἱ πρὸς δυσμὰς ἀποτελοῦσιν ἔρημον ἄγονον· ἡ ἀξία τῆς Αὐστραλίας περιορίζεται εἰς μόνον τὰς παρακτίους χώρας.

ΠΟΛΟΙ

ΑΡΚΤΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ

Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ρωσσίας Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐγκαινίσει μεγάλην γεωγραφικὴν κίνησιν, ἧς ἀποτέλεσμα ἄμεσον, μεταξὺ ἄλλων, ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις ὑπὸ τοῦ Behring τοῦ χωρίζοντος τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς ὁμωνύμου αὐτῷ πορθμοῦ. Τῷ 1770 ἔμπορός τις Ρῶσσος, ὁ Liakow, ἰδὼν ἀφικομένην ἐκ βορρᾶ ἐπὶ τῶν πάγων ἀγέλην ρέννων, συνεπέρανεν ὅτι τὰ ζῷα ταῦτα προήρχοντο ἐκ χώρας ἐχούσης τὰς ἀναγκαίας βοσκὰς πρὸς διατροφὴν των· ἕνα δὲ μῆνα βραδύτερον ἀναχωρήσας δι' ἑλκήθρου καὶ διανύσας πεντήκοντα μόλις μίλια ἀνεκάλυψε μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Lena καὶ Indighirka τρεῖς μεγάλας νήσους πλουσίας εἰς ὀρυκτὸν ἐλεφαντόδοντα· τῷ 1809 ὁ Henderstroem ἐνετάλη τὴν καταμέτρησιν τῆς χώρας, κατ' ἐπανάληψιν δὲ βαίνων δι' ἑλκήθρου ἐπὶ τῆς πεπηγυίας θαλάσσης παρετήρησεν ὅτι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν οἱ πάγοι ἐγίνοντο εὔθραυστοι καὶ ἠναγκάζετο νὰ ὀπισθοχωρήσῃ· συνεπέρανε κατ' ἀκολουθίαν περὶ ὑπάρξεως ἐλευθέρας πάγων θαλάσσης καὶ ἐστήριζε τὴν γνώμην του ταύτην ἐπὶ τοῦ κολοσσιαίου ὄγκου τοῦ ὑπὸ τῶν ποταμῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας ἐκπεμπομένου ὕδατος, ἔχοντος δέκα βαθμῶν θερμοκρασίαν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ὁ ὑποπλοίαρχος καὶ κατόπιν ναύαρχος Anjou προχωρήσας ἐπὶ τῶν πάγων μέχρις ἀποστάσεως τεσσαράκοντα δύο μιλίων βορείως τῆς νήσου Kotelnoï διεῖδεν ὑπὸ 76⁰, 38′ βορείου πλάτους ἀτμόν τινα ἀναδιδόμενον καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἐγγύς που ὑπῆρχεν ἐλευθέρα θάλασσα· ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἐκδρομῇ ἐνόμισεν ὅτι διέκρινε τὴν θάλασσαν ταύτην, ἐκωλύθη ὅμως τοῦ χωρῆσαι περαιτέρω, θραυομένων τῶν πάγων. Ἐνῷ ὁ Anjou τοιαῦτα ἐνήργει καὶ διενοεῖτο, ἕτερος ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ, ὁ Wrangell, στηριζόμενος ἐπὶ παραδόσεων τῶν ἰθαγενῶν περὶ ὑπάρξεως τῆς ἐν λόγῳ ἐλευθέρας θαλάσσης καὶ ἐγκαταστὰς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Kolyma, τετράκις ἀπὸ τοῦ 1820-1824 ἐξέδραμε δι' ἑλκήθρων ἐπὶ τῶν πάγων, ἀλλ' εἰς οὐδὲν κατέληξεν ἀποτέλεσμα.

Ἀποκαταστάσης τῆς εἰρήνης τῷ 1815, τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον προβὰν εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν πολυαρίθμων πλοίων καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν κατὰ τὸ ἥμισυ τῶν πληρωμάτων τοῦ ναυτικοῦ, μὴ θέλον δὲ νὰ θέσῃ εἰς ἀργίαν τοσούτους ἀξιωματικούς, ἐνεθάρρυνε τὰς εἰς τὰς πολικὰς χώρας ἐκδρομὰς καὶ ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἐπανήρξαντο, μετὰ δύο αἰῶνων ἀναστολήν, τῆς ἀναζητήσεως διόδου εἰς τὸν Πόλον βορειοδυτικῶς· μᾶλλον εὐπρόσιτοι τῶν νοτίων αἱ βόρειοι πολικαὶ χῶραι, συνεχέστερον ἐξηρευνήθησαν· ὑπῆρξαν δὲ γονιμώτεραι εἰς ἀποτελέσματα προόδων αἱ ἀποστολαί. Αἱ βορειοδυτικῶς θαλασσοπορίαι, δι' ὧν ἀνεκαλύφθησαν πολυάριθμοι νῆσοι, ἀρχιπελάγη καὶ χερσόνησοι καὶ συνεπληρώθη ἡ βόρειος Ἀμερική, ὑπῆρξαν αἱ διασημότεραι ὅσων ὁ ΙΘ΄ αἰὼν μετὰ μεγάλης ὑπερηφανείας δύναται νὰ κληροδοτήσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς· ἄξια θαυμασμοῦ ἔσονται ἐσαεὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀτρομήτων ἐκείνων θαλασσοπόρων, ὧν τινες εὗρον τὸν θάνατον ἐπὶ τῶν πάγων τοῦ Βορείου Πόλου, καὶ ὧν ἐν ὠχρᾷ σκιαγραφίᾳ καὶ λίαν συντόμως ἀτυχῶς θέλομεν ἀναγράψει τοὺς ἡρωϊκοὺς ἄθλους.

Πρώτη ἀποστολὴ ἐγένετο διὰ τῶν πλοίων «Ἀλέξανδρος» καὶ «Ἰσαβέλλα», τοῦ πρώτου, ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ John Ross, καὶ τοῦ δευτέρου, ὑπὸ τὴν τοῦ William Parry μετὰ πληρώματος, οὗ προῖσταντο διάσημοι κατόπιν γενόμενοι, ὁ James Ross, ὁ Back, ὁ Belcher καὶ λοιποί· ἀπάραντα δὲ τὰ πλοῖα τῇ 18 Ἀπριλίου 1818, περιέκαμψαν τῇ 2 Ἰουνίου τὴν ἀκτὴν τῆς Γροελλανδίας καὶ προχωρήσαντα μέχρι τῆς 75ης μοίρας συνήντησαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἣν ἀκατοίκητον ἐνόμιζον ὑπὸ τοιοῦτο πλάτος, φυλὴν Ἐσκιμώων· ὁ John Ross διῆλθε πρὸ τῶν ὁρμων Wolstenholme καὶ Des Baleines ὡς καὶ πρὸ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Smith διανοιγομένου ἐν τῷ βάθει τῆς Βαφινείου θαλάσσης· κατερχόμενος δὲ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν αὐτῆς συνήντησε μεγαλοπρεπεῖ βραχίονι θαλάσσης, πλάτους πεντήκοντα μιλίων· τῇ 29 Αὐγούστου τὰ δύο πλοῖα εἰσέδυσαν εἰς αὐτόν, χωρὶς νὰ προχωρήσωσιν ὅμως· ἐπανέκαμψαν δ' εἰς Ἀγγλίαν, ἔνθα ὁ Ross, κατηγορούμενος ἐπ' ἀνεπαρκείᾳ ἢ ἀμελείᾳ περὶ τὰς ἐξερευνήσεις, διισχυρίσθη ὅτι

καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς ἐξεπλήρωσε καὶ ὅτι ἀνακαλύψας τὴν μεταξὺ Disco μέχρι τοῦ πορθμοῦ Cumberland θάλασσαν προπαρεσκεύασε τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἐπιζητουμένην βορειοδυτικὴν δίοδον.

Δευτέρα ἀποστολὴ διὰ τῶν μικρῶν πλοίων «Ἔκλας» καὶ «Griper» διωργανώθη ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ William Parry, ὅστις, ἀπάρας ἐκ τοῦ Ταμέσεως τῇ 5 Μαΐου 1889, εἰσέδυσεν ἄνευ ἐπεισοδίων εἰς τὸν πορθμὸν Langastre ἐλεύθερον πάγων, καὶ κατελθὼν τῇ 31 Ἰουλίου εἰς τὸν ὅρμον Possession, ὃν εἶχεν ἐπισκεφθῆ κατὰ τὴν προηγουμένην του ἐκδρομήν, ἀνεῦρεν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἴχνη τῶν βημάτων αὐτῆς, ἐξ οὗ ἀπεδείχθη ὅτι ὀλίγη χιὼν εἶχε πέσει κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα· τοσοῦτον ἐνεθαρρύνθησαν πλέοντες ἐλευθέρως καὶ ὑπὸ θερμοκρασίαν ὑψουμένην, ὥστε ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἀνεύρισκον διὰ τοῦ εἰρημένου πορθμοῦ τὴν ἐπιζητουμένην θάλασσαν, ὅτε νῆσός τις, περὶ ἣν εἶχον συσσωρευθῆ μεγάλοι ὄγκοι πάγων, ἔφραξεν αὐτοῖς τὴν ὁδόν· ἐν τούτοις θαλάσσιός τις βραχίων πλάτους δέκα λευγῶν διηνοίγετο πρὸς νότον, ἤλπιζον ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ εὕρισκον ἐπικοινωνίαν ὑπὸ πάγων μὴ δυσχεραινομένην· φαινόμενον δὲ παράδοξον παρετηρήθη τότε ὅτι, ἐνῷ προχωρούντων αὐτῶν πρὸς δυσμὰς διὰ τοῦ πορθμοῦ Lancastre αἱ κινήσεις τῆς μαγνητικῆς βελόνης εἶχον αὐξήσει, ἤδη, ὅτε κατήρχοντο πρὸς νότον, ἡ διευθύνουσα αὐτὴν κίνησις τόσον εἶχεν ἐξασθενήσει, ὥστε μὴ δυναμένη νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ἕλξιν ἑκάστου τῶν πλοίων ἐδείκνυεν, ἀληθῶς εἰπεῖν, τὸν βόρειον πόλον τῆς Ἔκλας ἢ τοῦ Griper· ἀλλ' ἐκ νέου νέοι πάγοι ἀνέκοψαν τὸν πλοῦν καὶ ὀπισθοχωρήσαντες οἱ θαλασσοπόροι ἔφθασαν εἰς τὸν πορθμὸν Barrow· ὑπὸ $92\frac{1}{4}^0$ δυτικοῦ πλάτους ὁ Farry, χωρῶν πρὸς δυσμὰς πάντοτε, συνήντησε μεγάλην νῆσον ὀνομασθεῖσαν Bathurst, καὶ μετ' αὐτὴν ἑτέραν, τὴν Melville· μ' ὅλα δὲ τὰ ὑπὸ τῶν πάγων καὶ τῆς ὁμίχλης δημιουργούμενα κωλύματα τὰ δύο πλοῖα διῆλθον τὴν 110ην μοῖραν δυτικοῦ πλάτους καὶ οἱ ἐπ' αὐτῶν ἐκέρδησαν τὴν ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων στερλινῶν ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου ἐπὶ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁρισθεῖσαν ἀμοιβήν· γλῶσσα γῆς ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἀπεκλήθη διὰ τοῦτο «Ἀκρωτήριον τῆς Μεγαλοδωρίας», ἀσφαλὴς δ' ὅρμος εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ὠνομάσθη «Ὅρμος Ἔκλας καὶ Griper»· διαχειμάσαντες ἐν τῇ νήσῳ Melville καὶ πλείστας ἀποκομίσαντες γνώσεις ἀπῆραν κατ' Ἰούλιον καὶ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1820 ἐπανέκαμψαν εἰς Ἀγγλίαν. Τὸ ἔσχατον σημεῖον πρὸς τὸν Πόλον, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐχώρησεν ὁ Parry, ἐστὶν ὑπὸ τὴν 74°, 26′, 25″ βορείου πλάτους καὶ 113°, 46′, 43″ μήκους.

Τὸ Ναυαρχεῖον, ναυπηγῆσαν τὸ πλοῖον Fury κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἔκλας, νέαν τῷ Parry ἀνέθηκεν ἐντολὴν ἀνὰ τὰς βορείους θαλάσσας. Ἀπάρας τῷ 1821 ἐξηρεύνησε τὰς ἀκτὰς τοῦ ὅρμου Hudson, διεχείμασεν ἐν τῇ νήσῳ Winter, ἀλλ' ἀνακαλύψας κατὰ τὸ ἔαρ τοὺς πορθμοὺς Fury καὶ Ἔκλας, ὁμωνύμους τοῖς ἑαυτοῦ πλοίοις, καὶ οἵτινες διαχωρίζουσι τὴν χερσόνησον Melville ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ Cockurn, ἠναγκάσθη νὰ διέλθῃ καὶ δεύτερον χειμῶνα ἐν ταῖς ἀρκτικαῖς χώραις, καθότι ἐνωρίτερον ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῶν πάγων, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν προετίθετο νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν Βερίγγειον· τῇ 12 Αὐγούστου 1822 ἀπέπλευσε καὶ ἐπανέκαμψεν ἄνευ δυσχερειῶν εἰς Ἀγγλίαν· ἡ δευτέρα αὕτη ἐκδρομὴ κατέδειξεν ὅτι ἡ παραλία τῆς Ἀμερικῆς δὲν ἐκτείνεται πέρα τῆς 70ῆς μοίρας, ὅτι ὁ Ἀτλαντικὸς συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς πολικῆς θαλάσσης διὰ πολλῶν πορθμῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι κλείονται ὑπὸ πάγων, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δ' ὅτι ὁ τοῦ Prince-Regent δὲν θὰ ἐκλείετο ὡς οἱ λοιποί, τρίτην ἐκδρομὴν ἐπεχείρησεν ὁ Parry διὰ τῶν αὐτῶν πλοίων εἰς τὰς πολικὰς χώρας· καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν πάγων πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ πορθμοῦ Prince-Regent καὶ διαχειμάσας, κατὰ τὸ ἔαρ ἔπλεε κατὰ μῆκος τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν αὐτοῦ· ἀλλὰ πάγοι ὀγκωδέστατοι, καὶ τρικυμίαι κατηρείπωσαν τὴν Fury, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν διὰ τῆς Ἔκλας.

Στοιχῶν τῷ παραδείγματι τοῦ Scoresby, ὅστις, θηρεύων φαλαίνας, εἶχε τῷ 1806 προχωρήσει τοσοῦτον πρὸς βορρᾶν, ὥστε τῇ 24 Μαρτίου εὑρέθη ὑπὸ τὴν 81°, 30′ πλάτους καὶ 16° μήκους, ἀπέπλευσεν ὁ Parry αὖθις ἐκ Λονδίνου ἐπὶ τῆς Ἔκλας τῇ 27 Μαρτίου 1827, διῆλθε τὴν νορβηγιανὴν Λαπωνίαν καὶ διηυθύνθη εἰς Σπιτσβέργην· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδρομὴ αὕτη ἀπέτυχεν ὡς πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Ἕτεραι ἀποστολαὶ διωργανοῦντο ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς καθορισμὸν τοῦ πρὸς βορρᾶν μήκους τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς Ἀμερικῆς, ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἐνδόξου Φραγκλίνου, συνοδευομένου ὑπὸ τῶν Richardson καὶ τοῦ Back. Ἀναχωρήσαντες τῇ 30 Αὐγούστου 1819, ἐξηρεύνησαν τὰς βορείας χώρας ἐπὶ διετίαν, ὑπέστησαν ὅμως πλείστας ταλαιπωρίας καὶ δὶς ἐκινδύνευσαν τὸν ὑπὸ πείνης θάνατον, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτοὺς ἐγκαίρως ὁ Back, ὅστις εἶχεν ὀπισθοδρομήσει πρὸς ἀποστολὴν τροφοδοσιῶν· ἡ ἐκδρομὴ αὕτη, ἐκτεινομένη εἰς μῆκος 5,500 μιλίων ἀπεκόμισεν ὑψίστου ἐνδιαφέροντος παρατηρήσεις εἰς τὴν γεωγραφίαν, τὰς μαγνητικὰς δοκιμὰς καὶ τὴν μετεωρολογίαν, ἐξηρευνήθη δὲ ἡ ἀμερικανικὴ ἀκτὴ μέχρι τῆς ἄκρας Turn-Again.

Τῷ 1823 ὁ Φραγκλῖνος ἐπεχείρησε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀκτῆς πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Mackenzie, ἀτρόμητος

Φρίδζωφ Νάνσεν.

δὲ καὶ ἀκάματος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1845 τὰς πρὸς βορρᾶν ἐξερευνήσεις καὶ ἀνακαλύψεις του ὑπομιμνήσκων ἡμᾶς τὸν τῆς Ἀφρικῆς ἐξερευνητὴν Livingstone· τῷ εἰρημένῳ ἔτει ἀποπλεύσας εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας ἐπὶ τῶν πλοίων «Ἐρέβους» καὶ «Τρόμου» καὶ τῇ 26 Ἰουλίου συναντηθεὶς ὑπό τινος φαλαινοθήρα ἐν τῷ ὅρμῳ τῆς Melville δὲν ἐπανῆλθε πλέον· ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀφωσιωμένης αὐτῷ συζύγου Jane Griffin, ἥτις ἀφιέρωσε καὶ ζωὴν καὶ πλοῦτον πρὸς ἀνεύρεσίν του, δέκα καὶ ὀκτὼ διωργανώθησαν πρὸς τοῦτο ἀποστολαί, μόνον δὲ τῷ 1859 ὁ ὑπολοχαγὸς Hosbon ἀνεῦρεν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Roi Guillaume ἔγγραφον περιέχον τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἀτυχοῦς, ἀλλ' ἐνδόξου ἐξερευνητοῦ, χωροῦν μέχρι τῆς 11ης Ἰουνίου 1847, ἡμέρας τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Τῇ 25 Μαΐου 1829 ἀπέπλευσεν ἐπὶ τῆς «Βικτωρίας» πρὸς τὴν Βαφφίνειον θάλασσαν ὁ John Ross· ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διεχείμασεν ἐν ταῖς πολικαῖς χώραις, ἀμύθητον πλοῦτον γεωγραφικῶν γνώσεων ἀποκομίσας κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του. Εἰσπλεύσας διὰ τῶν πορθμῶν Barrow καὶ Lancastre εἰς τὸν τοῦ Prince-Regent, ἀνευρὼν τὰ λείψανα τῆς «Fury», πλοίου τοῦ Parry, καὶ πρὸς νότον διευθυνόμενος διεχείμασεν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Felix, εἰς ὃ ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ χορηγήσαντος αὐτῷ τὴν «Βικτωρίαν» καὶ

ἄλλα μέσα πλουσίου ἐφοπλιστοῦ Felix Booth· ἐκεῖ δὲ ἐξηκρίβωσεν ὅτι αἱ γαῖαι ἐκεῖναι ἀπετέλουν ἀπέραντον χερσόνησον νοτίως τῆς Ἀμερικῆς, ἃς καὶ ἐξηρεύνησε κατόπιν ὁ James Ross, ἀνεψιὸς αὐτοῦ· ἐγκλεισθείσης μεταξὺ τῶν πάγων τῆς «Βικτωρίας», ἠδυνήθησαν οἱ θαλασσοπόροι νὰ ἐγκαρτερήσωσι χάρις ταῖς ζωοτροφίαις, ἃς ἀνεῦρον ἐπὶ τῆς Fury, καὶ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1833 ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσι διὰ ξηρᾶς, μετὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἤθελον συναντήσει πλοίῳ τινὶ ἐρχομένῳ εἰς ἀναζήτησίν των· καὶ πράγματι ἀφικόμενοι εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Βαφφινείου θαλάσσης συνήντησαν τῇ «Ἰσαβέλλᾳ», ἣν ἄλλοτε εἶχε κυβερνήσει ὁ John Ross, καὶ ἐπιβάντες τοῦ πλοίου τούτου ἐπανέκαμψαν εἰς Ἀγγλίαν.

Ὁ Georges Back τῷ 1833 ἐχώρησε πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνακαλύψας τὸν ρύακα Thloni-Tcho-Deseth διαχειμάζει ἐκεῖ, σκοπῶν νὰ διευθυνθῇ τῷ ἐπιόντι ἔαρι εἰς τὴν πολικὴν θάλασσαν· ἐγκαταλιπὼν τὸ σχέδιόν του ἐξερευνᾷ λεπτομερῶς τὸν ὡραῖον ρύακα τῶν «Ἰχθύων», ὃν εἶχεν ἀνακαλύψει πρότερον, καὶ διορᾷ τὰ ὄρη τῆς «Βασιλίσσης Ἀδελαΐδος», ὡς καὶ τὰ ἀκρωτήρια «Booth» καὶ «James Ross»· τῷ 1836 προεξάρχων νέας ἐκδρομῆς διὰ θαλάσσης πειρᾶται, ἀλλ' ἀναφελῶς, ἵνα συνδυάσῃ τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φραγκλίνου μετὰ τῶν τοῦ Ross.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετέλεσαν τρεῖς ἀξιωματικοί, ὁ Peter William, ὁ Dease καὶ ὁ Thomas Simpson· ἀναχωρήσαντες οὗτοι τῇ 7 Ἰουνίου 1837 ἐκ τοῦ φρουρίου Chippewayan καὶ κατελθόντες τὸν Mackenzie ἀφίκοντο τῇ 9 Ἰουλίου πρὸ τῆς θαλασσίας ἀκτῆς, ἐφ' ἧς ἐπιβάντες ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσιν ὑπὸ 71°,3′ πλάτους καὶ 156°,46′ μήκους δυτικοῦ μέχρις ἀκρωτηρίου τινὸς κληθέντος «Georges Simpson», ὁ Thomas Simpson ἐξηκολούθησε χωρῶν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς ἄκρας Barrow, ἣν ἕτερος ἐξερευνητής, ὁ Beechey, εἶχε συναντήσει ἐρχόμενος ἐκ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ· ἡ ἐξακρίβωσις οὕτω τῆς ἀμερικανικῆς ἀκτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Turn-Again μέχρι τοῦ Βεριγγείου ἦν ἤδη τετελεσμένη, ὑπελείπετο δὲ μόνον ἡ τοῦ μεταξὺ τῆς ἄκρας Ogle καὶ Turn-Again διαστήματος, ἥτις ἐξετελέσθη ὡσαύτως τῷ 1838 ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Thomas Simpson, ὅστις διαχειμάσας ἀνεκάλυψε τὴν «Γῆν τῆς Βικτωρίας» καὶ τῇ 12 Αὐγούστου 1839 ἀφικόμενος εἰς τὸν ρύακα Back ἐξηρεύνησε τὴν Boothia.

Μεταξὺ τῶν ἐπὶ δεκαετίαν ἐξορμησάντων εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀτυχοῦς, ἀλλ' ἐνδόξου Φραγκλίνου μνημονεύομεν τοῦ Grinnell, ἀνακαλύψαντος τὴν ὁμώνυμον ἀρκτικὴν χώραν βορειοανατολικῶς τῆς Ἀμερικῆς, χωριζομένην ὑπὸ τοῦ πορθμοῦ Belcher καὶ τοῦ ἀρχιπελάγους τῆς Βικτωρίας· τοῦ Mac-Clure, ὅστις ἀνεκάλυψε τὴν ἀναζητουμένην βορειοδυτικὴν δίοδον· ἀναχωρήσας τῷ 1850 ἐκ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ καὶ μετὰ τρεῖς παραχειμάσεις ἐν τῇ νήσῳ Banks ἠδυνήθη νὰ συναντήσῃ τῷ 1854 ἑτέρους ἐξερευνητάς, ἐλθόντας ἐκ τοῦ πορθμοῦ Langastre· κατὰ τὴν ἐκδρομὴν αὐτοῦ ταύτην ὁ Mac-Clure ἀνεκάλυψεν ἀνὰ τὰς πολικὰς θαλάσσας τὴν νῆσον Baring· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης αἱ διάφοροι ἐξερευνήσεις ἀνὰ τὰς παγωμένας ἀρκτικὰς θαλάσσας τῆς Ἀμερικῆς προτίθενται τὴν ἀνακάλυψιν βορείως τῆς Βαφφινείου θαλάσσης ὁδοῦ ἀγούσης εἰς τὸν πόλον· ἀλληλοδιαδόχως δὲ ἐπιχειροῦσι τοῦτο ὁ Kane, ὁ Hayes, ὅστις εἶχε πεποίθησιν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐλευθέρας θαλάσσης πρὸς τὸν Πόλον, χωρήσας δι' ἑλκήθρων μέχρι τῆς 81ης μοίρας βορείου πλάτους, ὁ Nares, ὅστις, χωρήσας μέχρι τῆς 83ης, ἀπεφήνατο περὶ τοῦ ἀδυνάτου ὑπάρξεως τοιαύτης θαλάσσης. Μετὰ τούτους ὁ Koldewey, ἡγούμενος τῆς πρώτης καὶ δευτέρας εἰς τὸν Πόλον γερμανικῆς ἀποστολῆς ἐπὶ τῶν πλοίων «Hansa» καὶ «Germania», ὁ Hall, ἀποκλεισθεὶς ὑπὸ τῶν πάγων καὶ διαμείνας ἐπὶ διετίαν παρὰ τοῖς Ἐσκιμῴοις, ὧν ἐξέμαθε τὴν γλῶσσαν, ἐκδραμὼν ἐκ νέου εἰς τὰς πολικὰς χώρας τῷ 1864 καὶ 1869, τῷ δὲ 1871 καὶ αὖθις ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ Polaris μέχρι τῆς 82ας μοίρας, 66′, ἐπανῆλθεν ἐξηντλημένος ὑπὸ τῶν καμάτων καὶ ἐτελεύτησεν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τῷ πλοίῳ του ὅρμῳ· ὁ Greely καὶ ὁ Lockwood ἐκδραμόντες ἀπὸ τοῦ 1882—1884 εἰς τὰς πολικὰς χώρας ἀφίκοντο εἰς τὸ ὑψηλότερον μέχρι τοῦδε σημεῖον τοῦ βορείου πλάτους 83°,23′,8″ καὶ ἀνεκάλυψαν ἀκρωτήριόν τι βορείως τῆς Γροελλανδίας.

Ταῦτα μὲν ἐγένοντο ὑπὸ Ἀμερικανῶν καὶ Ἄγγλων, ἐξ Ἀμερικῆς χωρησάντων· ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἀσίας ἀνεζήτησαν διάφοροι ἐξερευνηταὶ τὴν βορειοανατολικὴν δίοδον καὶ τὴν ἐλευθέραν πρὸς τὸν Πόλον θάλασσαν. Μνημονεύομεν τῶν αὐστριακῶν Payer καὶ Weyprecht, ἀνακαλυψάντων τῷ 1878—1879 τὴν Γῆν Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Nordenskiold, λύσαντος τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ἐλευθέρας θαλάσσης παρὰ τὸν Πόλον.

Σουηδὸς οὗτος ἐξερευνητής, ἐξέδραμεν εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας τῷ 1859—1861, τῷ 1864, τῷ 1868, τῷ 1870 καὶ 1872· αἱ δαπάναι τῶν δύο τελευταίων ἐκδρομῶν συνελέγησαν διὰ δημοσίας εἰσφορᾶς ἐν τῇ πόλει Gotembourg· τὰ ἀποτελέσματα δ' αὐτῶν ὑπὸ γεωγραφικήν, γεωλογικὴν καὶ ζωολογικὴν ἔποψιν τοσοῦτον σπουδαῖα ἀπέβησαν, ὥστε ὁ Nordenskiold νέαν ἐκδρομὴν ἐπεχείρησε τῷ 1878 ἐπὶ τοῦ πλοίου Vega, τὴν ἐνδοξοτάτην πασῶν, διότι ἀνεχώρησεν ἐκ Tromson κατ' Ἰούλιον τοῦ 1878, ἠδυνήθη νὰ διαβῇ τὴν βορειανατολικὴν δίοδον, νὰ κάμψῃ πλαγίως τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τῆς Ἀσίας, νὰ διέλθῃ τὸν Βερίγγειον πορθμὸν καὶ νὰ ἀποβῇ εἰς Yocohama τῆς Ἰαπωνίας τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1879, γενόμενος δεκτὸς μετ' ἀνεκφράστου ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐν Ρώμῃ, Νεαπόλει καὶ Παρισίοις.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέδραμεν εἰς τὰς πολικὰς θαλάσσας διὰ τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ ἡ γαλλικὴ ἀποστολὴ διὰ τῆς Jeannette, ἥτις μετὰ μακρὰν περιπλάνησιν κατήντησεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Lena, ἔνθα ἅπαντα σχεδὸν τὰ μέλη αὐτῆς ἀπέθανον ὑπὸ ψύχους καὶ πείνης (1879—1882).

Τελευταῖον τῶν πολικῶν θαλασσῶν ἐξερευνητὴν σημειοῦμεν τὸν Νάνσεν, ὅστις τῷ 1888 κατώρθωσε πρῶτος νὰ διασχίσῃ τὴν Γροελλανδιαν, πολλῶν ἄλλων τέως ἀποτυχόντων ἐν τούτῳ· ἡ περιφέρεια αὐτῆς ἐστι σήμερον καθ' ὁλοκληρίαν ἐγνωσμένη· πλεῖσται ἐξερευνήσεις λεπτομερεῖς ἐξηκρίβωσαν τὰς ἀκτάς. Τὸν Peary, ἐκδραμόντα πρὸς βορρᾶν τῷ 1892 καὶ ἐπιβεβαιώσαντα ὅτι ἡ Γροελλανδία ἐστὶ νῆσος· τὸν δοῦκα τῆς Ἀβρούζης, ἀποκομίσαντα ἐκ τῶν πολικῶν χωρῶν πολυτίμους σημειώσεις καὶ τὸν ἀτυχῆ André, ὅστις δι' ἀεροστάτου ἀποπειραθεὶς νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὸν βόρειον Πόλον, ἐγένετο ἅφαντος καὶ οὐδεμία περὶ αὐτοῦ ὑπάρχει ἄχρις ὥρας εἴδησις.

ΑΝΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ

Ἐὰν οἱ πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ βορείου Πόλου ἀλληλοδιαδόχως ἐκπλεύσαντες δὲν ἔτυχον τοῦ σκοποῦ, ἀτυχεῖς ὡσαύτως ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρὸς εὕρεσιν τοῦ νοτίου κατευθυνθέντες· ἐκεῖνοι τοὐλάχιστον προεχώρησαν μέχρι τῆς 83ης μοίρας, 23′, 8″ βορείου πλάτους, ἐνῷ οὗτοι οὐδὲ τὸν μαγνητικὸν πόλον ἠδυνήθησαν νὰ συναντήσωσι, προχωρήσαντες μέχρι τῆς 76ης μοίρας καὶ 12′ νοτίου πλάτους μόνον, καὶ μὴ τολμήσαντες νὰ διανύσωσι πέντε εἰσέτι κοινὰς λεύγας, αἵτινες τοὺς ἐχώριζον ἀπ' αὐτοῦ.

Πολλαὶ τῶν ἀνταρκτικῶν λεγομένων χωρῶν, τῶν ἀνὰ τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν δηλονότι ἐγκατεσπαρμένων νήσων, εἶχον ἤδη ἀνακαλυφθῇ λήγοντος τοῦ ΙΗ′ αἰῶνος, τὸ πλεῖστον ὑπὸ γάλλων ἐξερευνητῶν.

Κατὰ τὸν ΙΘ′ πρῶτος ὁ William Smith, διοικῶν τὸ βρίκιον «William», ἀνεκάλυψε τῷ 1818 τὰς χιονοσκεπάστους νήσους Shettland, κατοικουμένας τότε ὑπὸ θαλασσίων μόσχων ἐκλιπόντων σχεδὸν σήμερον· δύο ἔτη μετ' αὐτὸν ὁ Botwell ἀνεκάλυψε τὰς δυτικὰς Orcades, καὶ μικρὸν ὕστερον ὁ Palmer τὰς νήσους Palmer καὶ Trinité, ἀλλ' ἡ Ἀνταρκτικὴ ἤπειρος, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας ὡς ἀντιρρόπου τῆς Ἀρκτικῆς εἶχον συμπεράνει οἱ γεω-

Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς εὑρέσεως τῶν προσώπων τῶν ἀποτελούντων τὸ εἰκονογράφημα

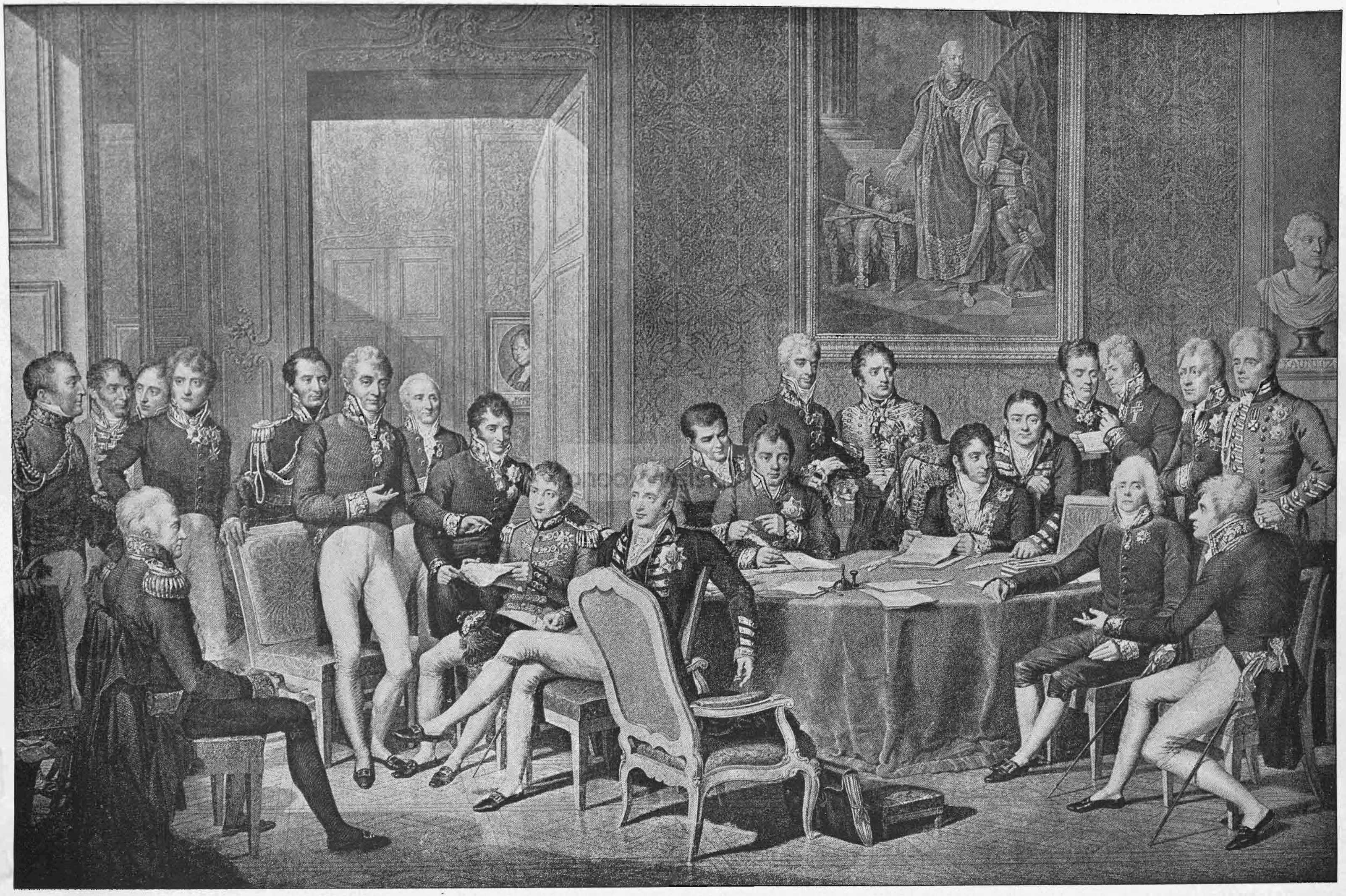
« Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης »

1 *Βέλλιγκτον (Ἀγγλίας)*
2 *Κόμης Δόμπο (Πορτογαλίας)*
3 *Σαλδάνας (Πορτογαλίας)*
4 *Κόμης Λοβενχίλμ (Σουηδίας)*
5 *Νοάϊλ (Γαλλίας)*
6 *Πρίγκιψ Μέττερνιχ (Αὐστρίας)*
7 *Δυπέν (Γαλλίας)*
8 *Κόμης Νέσσελρωδ (Ρωσσίας)*
9 *Παλμέλλας (Πορτογαλίας)*
10 *Κάστελρηγ (Ἀγγλίας)*
11 *Δάλβεργ (Γαλλίας)*
12 *Βέσσεμβεργ (Αὐστρίας)*
13 *Πρίγκιψ Ραζιμόβσκη (Ρωσσίας)*
14 *Λόρδος Στίουαρτ (Ἀγγλίας)*
15 *Λαβραδόρ (Ἱσπανίας)*
16 *Κλανκάρτυ (Ἀγγλίας)*
17 *Βάκεν*
18 *Γκέντς, γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Συνεδρίου*
19 *Γουλιέλμος Οὐμβόλδος (Πρωσσίας)*
20 *Κάθκαρτ (Ἀγγλίας)*
21 *Πρίγκιψ Χάρδεμβεργ (Πρωσσίας)*
22 *Ταλεϋράνδος (Γαλλίας)*
23 *Κόμης Στάκελβεργ (Ρωσσίας).*

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΤΟΥ 1814—15

Κατὰ κρητιδογραφίαν τοῦ Ἰωάννου Πεῖλε

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΤΟΥ 1814—15

Κατὰ κρητιδογραφίαν τοῦ Ἰωάννου Ἰζαβέϋ

γράφοι τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἔμελλε νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ὑπὸ ἀτρομήτων ἐξερευνητῶν.

Τῇ 3 Ἰουλίου 1819 δύο ρωσσικὰ πλοῖα, τὸ Vostok ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Bellingshausen, καὶ τὸ Mirni ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Luzarew, ἀπῆραν ἐκ Κρονστάνδης κατευθυνόμενα εἰς τὰς πολικὰς νοτίους θαλάσσας. Τῇ 15 Δεκεμβρίου διέκριναν τὴν μεσημβρινὴν Γεωργίαν καὶ τῇ 22 τοῦ αὐτοῦ ἀνεκάλυψαν νοτιοανατολικῶς νῆσον ἡφαιστειώδη, ἣν ἀπεκάλεσαν Traversay καὶ ἥτις κεῖται ὑπὸ 15⁰, 15΄ πλάτους καὶ 27⁰, 21΄ μήκους δυτικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων· πελαγοδρομήσαντες πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀφικόμενοι μέχρι τοῦ 187ου μεσημβρινοῦ, διηυθύνθησαν ἀμέσως πρὸς νότον μέχρι τῆς 70ῆς μοίρας, ἐκεῖ δὲ ὄγκοι πάγων ἐκώλυσαν αὐτοὺς τῆς περαιτέρω πορείας· ὁ Bellingshausen ἐπιμείνας ὥρμησε πρὸς ἀνατολάς, ἔνδον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ πολικοῦ κύκλου, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ βορείως· εἰς ἀπόστασιν τεσσαράκοντα μιλίων ὑπῆρχε νῆσος μεγάλη, ἣν ἀνεκάλυψε δώδεκα ἔτη βραδύτερον φαλαινοθήρας τις εὑρὼν τὴν ὁδὸν ἐλευθέραν πάγων. Καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1820 ἀνεκάλυψεν ὁ Bellinghshausen δέκα ἑπτὰ νέας νήσους· τῇ 9 Ἰανουαρίου 1821 ἀφικόμενος εἰς τὴν 70ὴν μοῖραν πλάτους ἀνεκάλυψεν ἑτέραν νῆσον κληθεῖσαν «Πέτρος Α΄» καὶ μετ' αὐτὴν δευτέραν, ἣν ὠνόμασεν «Ἀλέξανδρον Α΄». Τὰ δύο πλοῖα ἐπανέκαμψαν εἰς Κρονστάνδην κατ' Ἰούλιον τοῦ 1821.

Τῷ 1822 δύο σκάφη, «Jane» καὶ «Beaufort», ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ James Weddell ἀπῆραν τῇ 17 Σεπτεμβρίου ἐξ Ἀγγλίας καὶ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1823 εἰσῆλθον εἴς τι ἀρχιπέλαγος, εἰς ὃ ὁ Weddell ἔδωκε τὸ ὄνομα «Orcades Australes»· ἐκεῖθεν διευθυνθεὶς πρὸς νότον διῆλθε τὸν πολικὸν κύκλον ὑπὸ τὴν 31ην μοῖραν ἀνατολικῶς τοῦ Greenwich καὶ συνήντησε πολλοὺς ὄγκους πάγων, ἀλλ' ὅτε διῆλθε τὴν 70ὴν, ἡ θερμοκρασία ἐγένετο τόσον ἠπία, ὥστε προσεδοκᾶτο συνάντησις νέας τινὸς γῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἐπεφάνη· τῇ 7 Φεβρουαρίου βαίνων ἐκ νέου πρὸς νότον, προσήγγισε τῇ 20 τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν 74ην μοῖραν καὶ 15΄ καὶ ἐκ τῶν ἱστῶν ἐλευθέρα μόνον διεκρίνετο θάλασσα· οὕτω δὲ ὁ Weddell ἀπροσδοκήτως ἐχώρησε πρὸς τὸν Πόλον εἰς μακροτέραν ἀπόστασιν κατὰ 214 μίλια τῶν πρὸ αὐτοῦ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Cook· τὴν ἀνταρκτικὴν ταύτην θάλασσαν, ἣν πρῶτος ἐξηρεύνησεν, ἀπεκάλεσε «Γεώργιον Δ΄» καί, φαινόμενον περίεργον, καθ' ὅσον ἐχώρει πρὸς νότον, τὰ πάντα ἐδείκνυον τὴν ἔλλειψιν πάγων, αἱ δὲ κινήσεις τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἦσαν βραδύταται.

Τῷ 1828 ὁ Henri Tosler ἐπὶ τοῦ πλοίου Chandicleer, ἐξηρεύνησε τὰς μεσημβρινὰς Shettland.

Ὁ φαλαινοθήρας John Biscoé, ὁδηγῶν δύο πλοῖα, τὸ Tula καὶ τὸ Lively, διέκρινε τῇ 27 Φεβρουαρίου 1831 ὑπὸ 65⁰, 57΄ νοτίου πλάτους καὶ 45⁰ ἀνατολικοῦ μήκους ἀπέραντον ξηρὰν ὀρεινὴν καὶ χιονοσκέπαστον, ἣν ἀπεκάλεσεν Enderby, καὶ εἰς ἣν ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ, κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν πάγων· τῇ 12 Φεβρουαρίου 1832 ἀνεκάλυψεν ὑπὸ 66⁰, 27΄ πλάτους καὶ 84⁰, 10΄ μήκους νῆσον ὀνομασθεῖσαν «Ἀδελαΐδα», πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας.

Ἐγερθέντος τοῦ ζητήματος ἂν ὑπῆρχεν ἀνταρκτικὴ ἤπειρος καὶ ἂν ἠδύνατό τις νὰ προσεγγίσῃ εἰς αὐτὴν διανοίγων ὁδὸν ἀνὰ μέσον τῶν πάγων, τρία κράτη ἀπεφάσισαν ταυτοχρόνως νὰ διοργανώσωσι πρὸς τοῦτο ἀποστολάς· αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἀνέθηκαν τὴν ἐντολὴν τῷ Wilkes μετὰ στολίσκου ἐκ πέντε πλοίων, ἡ Γαλλία εἰς τὸν Dumond d'Urville μετὰ δύο κορβετῶν, τῆς «Astrolade» καὶ τῆς «Zéleé», καὶ ἡ Ἀγγλία εἰς τὸν γνωστὸν ἤδη James Ross μετὰ τῶν πλοίων «Ἐρέβους» καὶ «Τρόμου».

Ὁ Wilkes ἀνεκάλυψε τὸ ἀκρωτήριον τῆς γῆς Palmer N. N. A. αὐτῆς, ἀποκαλέσας αὐτὸ Cap Hove· ἄλλαι ἀνακαλύψεις δὲν ἐγένοντο, ἀλλὰ κατὰ τὸν μακρὸν αὐτὸν πλοῦν, διαρκέσαντα τέσσαρα περίπου ἔτη, ὁ Weddell συνέλεξε πλείστας λεπτομερείας ὑπὲρ ἁπάντων τῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης, διότι ἐπεσκέψατο πλείστας νήσους καὶ χώρας· γνωστὸν δ' ὅτι τότε ἡ Ἀμερικὴ εἶχεν ἀνάγκην τοιούτων πληροφοριῶν, στερουμένη πολλῶν ἐξερευνητῶν ἀνὰ τὰς χώρας ἐκείνας.

Τῷ 1830 ὁ Belleny, διοικῶν τὸ πλοῖον Elisabeth-Scott, ἀνεκάλυψε τῇ 7 Φεβρουαρίου ὑπὸ 67⁰, 7΄ πλάτους καὶ 164⁰, 25΄ μήκους δυτικῶς τοῦ μεσημβρινοῦ τῶν Παρισίων πρὸς νότον τρεῖς μεγάλας νήσους, αἷς ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τῇ 11 δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀνεκάλυψεν ὑψηλὴν καὶ χιονοσκέπαστον νῆσον, ἡφαιστειώδη καὶ πλησίον αὐτῆς ἑτέρας, εἰς ἃς ὅμως δὲν προσήγγισεν ἕνεκα τῶν περικυκλούντων αὐτὰς πάγων· ἔδωκε δὲ αὐταῖς τὸ ὄνομα Sabrina· ὁ Dumond d'Urville. ἐντολὴν ἔχων ἵνα χωρήσῃ ὅσον ἠδύνατο βαθύτερον πρὸς νότον, ἀνεχώρησεν ἐκ Τουλῶνος τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1837 καὶ μετὰ μακρὸν πλοῦν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἐξηρεύνησε πλείστας νήσους ὡς καὶ τὴν Γῆν τοῦ Πυρός, ἀνεκάλυψε τῇ 27 Φεβρουαρίου N. A. κατὰ πρῶτον χθαμαλὴν γῆν, ἣν ἀπεκάλεσε «Terre de Joinville», ὀλίγον ἀπωτέρω N. Δ. μεγάλην ξηρὰν ὀνομασθεῖσαν «Louis Philippe» καὶ μεταξὺ αὐτῶν μικρὰν νῆσον, εἰς ἣν ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὸν ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν «Rosamel»· τῇ 2 Μαρτίου ἑτέρα διακρίνεται νῆσος, ἡ «Astrolade», τῇ ἐπιούσῃ μέγας ὅρμος ἢ μᾶλλον πορθμὸς «Canal d'Orléans». Ὀπισθοδρομήσας καὶ εἰς διαφόρους λιμένας προσορμισθεὶς ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰ πλοῖα καὶ ἀναρρώσωσιν οἱ ἐκ τοῦ πληρώματος ἀσθενεῖς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἀνταρκτικὰς θαλάσσας καὶ τῇ 19 Ἰανουαρίου 1840 ἀνεκάλυψεν ὑπὸ 64⁰ πλάτους νέαν γῆν ὀνομασθεῖσαν «Terre Adélie», ὡς καὶ σειρὰν νήσων, κατὰ Νοέμβριον δὲ ἐπανέκαμψεν εἰς Τουλῶνα.

Ὁ James Ross, ἄγων τὸ «Ἔρεβος» καὶ τὸν «Τρόμον» καὶ πλεύσας πρὸς νότον, εἰσέδυ ἀνὰ μέσον τῶν πάγων καὶ τῇ 11 Ἰανουαρίου 1839 ἀνεκάλυψε μεγάλην ξηρὰν ὑπὸ 70⁰, 47 πλάτους νοτίου καὶ 172⁰, 36΄ δυτικοῦ μήκους· οὐδέποτε μέχρι τότε εἶχεν ἀνακαλυφθῇ γῆ ὑπὸ τοιοῦτο πλάτος· ἀπεκάλεσεν αὐτὴν «Βικτωρίαν», τὴν παρ' αὐτῇ δὲ ἄλυσον ὑψηλῶν βράχων «Ἄλυσον τοῦ Ναυαρχείου»· ὁ James Ross, ἀντιληφθεὶς ὅτι ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς μεγάλης ξηρᾶς ἔκλινε πρὸς νότον, ἐνῷ ἡ βορεία βορειοδυτικῶς, προσεπάθησε νὰ εἰσδύσῃ νοτίως ἐκεῖθεν τοῦ μαγνητικοῦ πόλου, ὃν ὥριζε παρὰ τὴν 76ην μοῖραν ἵνα ἐπανέλθῃ ἐκ δυσμῶν καὶ περιπλεύσῃ αὐτήν, ἣν ὑπελάμβανε μεγάλην νῆσον· τῇ 23 Ἰανουαρίου διήρχετο τὴν 74ην μοῖραν, τὸ δυτικώτερον πλάτος, εἰς ὃ πρῶτος, καὶ τελευταῖος ἄχρι σήμερον, προσήγγισε· τῇ 27 Ἰανουαρίου διέκριναν πελώριον ὄρος, ἡφαίστειον ἐν ἐνεργείᾳ ἀνὰ τὰς παγωμένας ἐκείνας χώρας, οὗ ὁ κρατὴρ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ χιόνων· ἀπεκάλεσαν αὐτὸ «Ἔρεβος», εἰς ἕτερον δὲ κρατῆρα ἐσβεσμένον, ὑψούμενον ἀνατολικῶς τοῦ πρώτου ἔδωκαν τὸ ὄνομα «Τρόμος».

Δὲν ἠδυνήθη ὁ James Ross, καίπερ ἑξήκοντα μόνον λεύγας ἀπέχων, ἵνα προσεγγίσῃ εἰς τὸν μαγνητικὸν πόλον, ἕνεκα τῆς τρικυμίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν κωλυμάτων, ὅσα διεκρίνοντο ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Βεβαίως ὁ James Ross εἰσέδυ νοτιώτερον τοῦ Wilkes καὶ τοῦ Dumond d'Urville καὶ οἱουδήποτε ἄλλου, ἀλλ' ἄχρις ὥρας δὲν ὑπάρχει ἐξηκριβωμένη ἡ ὕπαρξις τῆς ἀνταρκτικῆς Ἠπείρου.

Ἐκτοτε οὐδεμία ἀποστολὴ διηυθύνθη εἰς τὰς ἀνταρκτικὰς θαλάσσας. Παρασκευάσθη ἤδη ἐν Ἀγγλίᾳ κατάλληλον πλοῖον ὀνόματι «Discovery», ἤτοι «Ἀνακάλυψις», δι' οὗ θέλουσιν ἀποπειραθῆ καὶ αὖθις ἵνα εἰσδύσωσιν εἰς τὸν νότιον Πόλον· ἡ σχεδιασθεῖσα αὕτη ἐκδρομὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1893, ἀλλ' ἀνεβλήθη ἄχρι τοῦδε, ἐλλείψει γενναίας συνδρομῆς τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ δύο μεγάλαι ἐν Λονδίνῳ γεωγραφικαὶ ἑταιρεῖαι ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἰδιωτικὴν ἀρωγήν, λήγοντος δὲ τοῦ 1898 μόλις συνελέγησαν δώδεκα χιλιάδες λιρῶν στερλινῶν· φιλεπιστήμων ἰδιώτης, ὁ Elewelyn W. Longstaff, προσενεγκὼν ὀκτὼ χιλιάδας στερλινῶν, ἐξηνάγκασε διὰ τοῦ παραδείγμα-

τός του τὴν Κυβέρνησιν ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἀπαιτούμενον ποσόν, ἀνερχόμενον εἰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας στερλινῶν. Τὸ πλοῖον, ἰσχυροτάτης ἐκ ξύλου ναυπηγήσεως, ἀνεχώρησε τῇ 30 Ἰουνίου τοῦ εἰκοστοῦ τούτου αἰῶνος ἐκ Ταμέσεως διὰ Spithead, ἔνθα ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἐδουάρδος ἐπεθεώρησεν αὐτὸ ὑπεκκαύσας τὸν ζῆλον τοῦ πληρώματος καὶ τῶν συμπλωτήρων ἐπιστημόνων. Ἐτέθη ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοιάρχου Robert F. Scott ἔχοντος ὑπὸ τὰς διαταγάς του τοὺς ὑποπλοιάρχους Royds, Barne, Armitage, Shackleton καὶ τὸ ἀναγκαιοῦν πλήρωμα, ἐν ὅλῳ τεσσαράκοντα ἄτομα. Ὁ Georges Murray προεξάρχει τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐπιστημόνων, ἀλλὰ θέλει συμπλεύσει μετ' αὐτῶν μέχρι τοῦ Lyttelton μόνον, λιμένος τῆς Νέας Ζηλανδίας, ἔνθα, ἄνευ ἀπροόπτου, κατέπλευσε τὸ «Discovery» κατὰ Σεπτέμβριον· οἱ συμπλέοντες ἐπιστήμονές εἰσιν ὁ R. Kœttlitz χειρουργὸς καὶ βοτανολόγος, ὁ Wilson, χειρουργός, ζωολόγος καὶ καλλιτέχνης, ὁ Hodgson, βιολόγος, ὁ Perrard, γεωλόγος, χημικὸς καὶ φυσιοδίφης, ὁ Louis Bernacchi, εἰδικὸς γνώστης τοῦ γηΐνου μαγνητισμοῦ, γεωμέτρης καὶ ἀστρονόμος.

Ἀπεθηκεύθησαν ἐν τῷ πλοίῳ ζωοτροφίαι ἐπαρκεῖς ἐπὶ τριετὲς διάστημα· ἐκτὸς δὲ τούτου ἕτερον πλοῖον μετὰ ζωοτροφιῶν καὶ ἄλλων ἐφοδίων διευθυνθήσεται μετὰ ἕν ἔτος εἰς συνάντησιν τοῦ «Discovery».

Τὰ πρὸς διευκρίνησιν προκείμενα προβλήματά εἰσιν, ἡ ὕπαρξις ἢ οὔ τῆς ἀνταρκτικῆς ἠπείρου καὶ τὸ ἀκριβὲς σημεῖον τοῦ μαγνητικοῦ ἀνταρκτικοῦ πόλου. Μεταξὺ τῶν διαφόρων σκευῶν καὶ μηχανημάτων ὑπάρχει καὶ πᾶν τὸ ἀναγκαιοῦν πρὸς σύμπηξιν προσδεδεμένου ἀεροστάτου, ἵνα δι' αὐτοῦ προπαρασκευάσωσιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς τὰς ἐξερευνήσεις καὶ ἐπισκοπήσωσι μακρόθεν τὰ ἀπροσπέλαστα μέρη.

Ἐν τέλει ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐξέδωκε πρὸ ὀλίγου διάταγμα, δι' οὗ τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἀποστολὴ Γερμανῶν εἰς τὸν Νότιον πόλον, ἧς τὴν πρωτοβουλίαν ἔσχεν ὁ σοφὸς Drygahki, σκοπὸν ἔχουσαν τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ Πόλου ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους ἐκείνῳ, δι' οὗ χωροῦσιν οἱ Ἄγγλοι· ἡ γερμανικὴ ἀποστολὴ ἀνεχώρησεν ἐκ Κιὲλ, διευθυνομένη εἰς Kerghelen, ἔνθα ἱδρύσει σταθμὸν πρὸς μαγνητικὰς καὶ ὡρολογικὰς μελέτας· ἐν ᾗ περιπτώσει ἤθελεν ἀνακαλύψει οἱανδήποτε χώραν, θέλει διοργανώσει ἐπ' αὐτῆς σταθμὸν πρὸς ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις, συντηροῦσα αὐτὸν ἐπὶ ἓν ἔτος, καὶ θέλει ἐπανακάμψει εἰς Κιὲλ τῷ 1903 ἢ τὸ βραδύτερον τῷ 1904.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκδρομῶν τούτων, οἱαδήποτε κἂν ὦσιν, ἔσονται κτῆμα τοῦ Κ' αἰῶνος.

Ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης, ἥτις αἰωρεῖται ἀνὰ τὸ Ἄπειρον, σημεῖον δυσδιάκριτον ἐν τῷ μεγαλείῳ τῶν κόσμων, ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ἣν καταμετρεῖ καὶ ζυγίζει διὰ τοῦ νοῦ, καὶ ἐφ' ἧς κυριαρχεῖ εὐδαίμων ἢ κακοδαίμων, ἐγκαρτερῶν ἢ ἐξανιστάμενος ἐν τῇ ἀενάῳ κατὰ τῆς φύσεως πάλῃ του ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται, ζῇ καὶ θνήσκει.

Ἡ Γῆ αὕτη τῷ ἀνήκει δικαιώματι κατοχῆς καὶ κατακτήσεως τοῦ νοῦ· ζῇ ἐπ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς· διατρέχει αὐτὴν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον· κατέχει αὐτὴν καὶ κατέχεται ὑπ' αὐτῆς· ἄνευ αὐτῆς ἐστι μηδέν, ἄνευ αὐτοῦ ἐστι μηδέν.

Κυρίαρχος, ὑποδουλοῖ, διαμορφοῖ καὶ στρέφει αὐτὴν κατ' ἰδίαν θέλησιν· κἀτανοήσας τοὺς διέποντας αὐτὴν νόμους, χρησιμοποιεῖ αὐτὴν ὡς ἴδιον κτῆμα· ἀνίσχυρος εἰς τὸ ἀλλοιῶσαι τοὺς νόμους τούτους, διευθύνει αὐτοὺς κατὰ τὰς προθέσεις των· οὔτε τὰς θαλάσσας ἐδημιούργησεν, οὔτε τὰς ἠπείρους διέταμεν, οὔτε τὰς νήσους ἐγκατέσπειρε, καὶ ὅμως κατεμέτρησε τὰ βάθη τῶν ὠκεανῶν, ἀνεκάλυψε καὶ κατῴκησε τὰ ἀρχιπελάγη, διέτρησεν ἰσθμούς, συνέχωσε κοιλάδας, διετρύπησεν ὄρη, ἐγεφύρωσε ποταμοὺς καὶ διῆλθεν.

Ὑπεδούλωσεν αὐτήν, ἀλλὰ τὸν περισφίγγει· ἀχώριστοι ἑταῖροι, αἰώνιοι ἀντίπαλοι, ἡ κατανόησις τοῦ ἑνὸς ἐστιν ἀδύνατος ἄνευ τῆς κατανοήσεως τοῦ ἑτέρου· ζῶσι δι' ἀλληλεπιδράσεως· ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ μακρὰ ἀφήγησις τῆς πάλης τῆς ἰδέας κατὰ τῆς ὕλης, τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῆς φύσεως, ὁτὲ μὲν νικῶντος, ὁτὲ δὲ ἡττωμένου, καὶ οὕτως ἔσται μέχρι τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, ὅτε δι' ὁδῶν ἀγνώστων μὲν ἡμῖν, ἀλλ' ἃς πορευόμεθα ἐξ ἐνστίκτου, αἱ ἀντίπαλοι αὗται δύο δυνάμεις, ἡ ἰδέα καὶ ἡ ὕλη, ἀλληλοτροποποιούμεναι θέλουσι τείνει διὰ τῶν αὐτῶν ἀγώνων εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν· ὕστατον τέρμα τῆς εἱμαρμένης ἀλλήλων!

Ἐὰν λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὸν Ἄτλαντα Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου, ἤ, ὡς τὸν ἀπεκάλει, «τὴν Περίοδον τῆς Γῆς», ὁ γνωστὸς τότε κόσμος περιλαμβάνει τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, ἐλαχίστην μερίδα τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης, τῆς μέσης Ἀσίας καὶ τῆς βορείας Ἀφρικῆς.

Οἵα πρόοδος τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ ἐγένετο ἔκτοτε, ὅταν ρίψωμεν τὸ βλέμμα τῷ 1901 ἐπὶ τοῦ Ἄτλαντος τῆς ὑδρογείου! Ἐκ τούτου δὲ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὁποίας νέας ἐκπλήξεις ἐπιφυλάσσει τὸ μέλλον εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, ἐν τῇ προόδῳ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· οὐδ' ἔστι τολμηρὸν τὸ προειπεῖν ὅτι, ἂν δὲν διευκρινηθῶσιν ἐντελῶς τὰ μυστήρια τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου, θέλει διίδει πάντως ἡ ἀνθρωπότης εὐκρινέστερον τί τὸ συμβαῖνον κατὰ τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν τὸ σῶμα τῆς ἀνθρωπίνης χρυσαλίδος ἀπονεκρούμενον ἀποστέλλει εἰς ἑτέρους κόσμους ἐν εἴδει ψυχῆς τὴν ζωογονήσασαν τέως αὐτὸ μυστηριώδη δύναμιν.

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΠΟΛΥΖΕΤΤΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Α΄

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ — ΓΛΥΠΤΙΚΗ — ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Τοῦ ἄλλου κόσμου πνοὴ καὶ προφανὴς ἐπαγγελία τῶν βουλῶν τῆς Προνοίας δύναται ὁμολογουμένως νὰ θεωρηθῇ ἡ μετὰ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου συμφυὴς πρὸς αὐτὸν μετάδοσις τοῦ καλοῦ. Τὸ ὡραιότερον καὶ πολυτιμότερον πρὸς τὴν δημιουργίαν δῶρον ἀπετύπωσεν ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν θείαν μορφὴν τοῦ καλοῦ, καὶ τὸ δῶρον τοῦτο δαψιλῶς διέχυσε πέριξ τοῦ δημιουργήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸ κέντρον καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Διότι αὐτὴ ἡ φύσις παρέχει ἤδη ἀποκαθαιρομένη ὅλον τὸ ἄϋλον τοῦ καλοῦ ὑλικὸν καὶ ἐν αὐτῇ δύναται πρώτιστα καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο νὰ ἀνεύρῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ νῆμα τῆς θείας αὐτοῦ καταγωγῆς καὶ τὸν τελειωτικὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ.

Ἀποθέωσις Ὁμήρου

Ἔργον τοῦ Ἴγκρ.

Πολλαπλῆν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔσχε τὴν μορφὴν τὸ καλόν· ἀλλ᾽ ἡ πρώιμος ἀποκρυστάλλωσις αὐτοῦ ἀπέδειξε πέντε κυρίως ὄψεις, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνεται πᾶσα τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἀρχικὴ ἢ μεταγενεστέρα ἐκδήλωσις αὐτοῦ. Ἡ ποίησις, ἡ μουσική, ἡ ζωγραφική, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀπετέλεσαν ἐγκαίρως τὸ σύνολον τῶν ψηλαφητῶν καὶ συστηματικῶν πλέον ἐξωτερικεύσεων τοῦ πανταχοῦ ἐν τῇ φύσει διακεχυμένου καλοῦ καὶ περιέλαβον πᾶσαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον ἀναγωγὴν διὰ τῆς τελειοτέρας καὶ συνεχῶς εὐγενεστέρας προσεγγίσεως πρὸς τὸ πρότυπον ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἡ ἀνθρωπότης ἀπέβλεψεν. Ἑκάστη τῶν πέντε τούτων ὄψεων, εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγουσα σημεῖον, οὐδὲν ἕτερον ἐπιζητεῖ ἢ τὸν δι᾽ ἰδίας μεθόδου ἐξευγενισμὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐλευθέραν πτῆσιν τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, τῆς φαντασίας ἐξαιρετικῶς, πρὸς τὸ τέλειον καὶ ἄπειρον ὄν.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ φύσις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κοιτὶς τοῦ καλοῦ καὶ ἡ εὐσυνείδητος ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάδοχος. Ἡ τέχνη δὲ οὐσιωδῶς καὶ τὸ καλόν, τὸ ἁπλῆστως ἐν τῇ φύσει διακεχυμένον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ αὐτὴ ἡ φύσις ἐν τῇ μᾶλλον καθαρᾷ καὶ συγκεκριμένῃ αὐτῆς μορφῇ. Ὁ ἀληθὴς τοῦ καλοῦ θεράπων ἐν αὐτῇ καὶ μόνῃ ὀφείλει νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ἰδανικόν του, αὐτὴν δὲ νὰ καταστήσῃ τῆς γονίμου του φαντασίας πιστὸν καὶ ἀσφαλῆ ἰχνηλάτην. Ὅταν δὲ ἐν αὐτῇ ἀνεῦρε τὸ ποθούμενον δὲν δυσχεραίνει ἀργότερον νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ τὸν τύπον καὶ τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν τὸ ἴδιον τῆς φαντασίας ἰδανικὸν ἀπαιτεῖ. Καὶ οὕτω προέρχεται χωριστὰ τῆς μιᾶς ἑκάστης τῶν πέντε τοῦ καλοῦ ὄψεων ὁ τελικὸς σκοπὸς αὐτοῦ, ἡ ἁρμονικὴ τουτέστι καὶ καθ᾽ ὅλα πλήρης τοῦ ἀνθρώπου εὐτυχία.

Ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ ἀκόμη βημάτων ὁ ἄν-

θρωπος γενναίαν συνεχῶς ἐπέδειξε τὴν πρὸς τὴν τέχνην ὁρμὴν καὶ κλίσιν του. Πρωτογόνως, ὅσον ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν αἱ ὅλως ἄπλαστοι ἀκόμη ἠθικαὶ δυνάμεις του, κατέτριψεν εἰς αὐτὴν καὶ προσεπάθησε διὰ συνεχοῦς σπουδῆς καὶ μελέτης νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ μυστήριον, τὸ περιβάλλον αὐτήν. Ἠκολούθησε τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ὁδόν, ἠσχολήθη περισσότερον εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην τῆς τέχνης ἐκδήλωσιν καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὴν πλειότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀναλόγως τῆς εὐστρόφου ἢ βαρείας αὐτοῦ ἰδιοφυΐας. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ἐργασίας ἑκάστου, ἀναντίρρητον εἶναι ὅτι εὐθὺς ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ὁ ἄνθρωπος μεγάλας καὶ ἐνδελεχεῖς κατέβαλε διὰ τὴν τέχνην προσπαθείας, περισσοτέρας δὲ ἢ διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐκ τῆς ὑπάρξεώς του ἀπορρέουσαν κίνησιν καὶ ὁρμήν. Καὶ δι' αὐτὸ μέτρον τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξίκετο τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, ἐχρησίμευσεν ἀνέκαθεν οὐχὶ ἡ βιαία τῆς ὕλης ἐπικράτησις ἢ ἡ ἀσταθὴς ὡρισμένης τινὸς κινήσεως, ἔστω καὶ λαμπρὰ ἐπίδειξις, ἀλλ' ἡ τέχνη, ἥτις αὐτὴ καὶ μόνη ἐπεκύρωσε καὶ ἐπικυροῖ πάντοτε τὴν εἰς τὸ Πάνθεον τοῦ καθολικοῦ πολιτισμοῦ εἴσοδον τῶν ἐθνῶν.

Ὅλα τὰ ἔθνη ἔχουσι τὰς σελίδας τῆς ἰδίας αὐτῶν τέχνης, τινὰ γενναιότερον, ἄλλα πενιχρότερον, πάντα ὅμως μετὰ τῆς αὐτῆς ἐφέσεως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον προσήνεγκον τὸν ὀβολόν των εἰς τὸν κοινὸν τοῦτον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος ἔρανον. Αἱ προϊστορικαὶ ἀκόμη τῶν πρώτων ἐθνῶν γνώσεις σαφέστατα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ τέχνη σπουδαῖον παρ' αὐτοῖς κατέστη μέλημα καὶ ἐνδιαφέροντα παρέσχε τὰ προϊόντα τῆς σχετικῆς πρὸς τοῦτο ἐργασίας. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς καθ' ἑκάστην καὶ νέας ἐκπλήξεις διὰ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν, σαφῶς δὲ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ τεχνικὸς παρ' αὐτοῖς πολιτισμὸς ὑπῆρξεν ὑψίστης σημασίας καὶ σπουδαιότητος. Ἀπέκειτο ὅμως κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ τελεία πλέον τοῦ καλοῦ ἐκδήλωσις καὶ ἡ διάπλασις τῆς τέχνης εἰς τὸ εὐγενέστερον καὶ ὑψηλότερον αὐτῆς σημεῖον· τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας θὰ παραμείνωσι πάντοτε ἀθάνατα, ἡ δὲ ἔκφρασις αὐτῶν διέγραψε τὴν εἰλικρινεστέραν τοῦ μεγάλου ἰδανικοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀναπαράστασιν.

Ὁ νεώτερος κόσμος, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, εἰργάσθη σπουδαιότατα ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς τέχνης. Τὰ λαμπρὰ τῶν χρόνων τούτων ἔργα ἐπαναφέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν κλασικὴν ἐποχὴν καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν διαγράφει νέαν μεγάλην περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παγκοσμίου καλλιτεχνίας. Ἰδίᾳ ἡ ζωγραφικὴ προσκτᾶται αἴγλην, ἄγνωστον τέως εἰς αὐτήν, ἐργάται δὲ τολμηροὶ καὶ εὐφάνταστοι ἀναδεικνύουσι ταύτην τὴν κυρίαρχον τῆς ἐποχῆς τεχνικὴν μορφήν. Τοιουτοτρόπως τρίτος μεγάλης ἀξίας ἀποτελεῖται σταθμός· αἱ Αἰγύπτιαι Θῆβαι καὶ ἡ Ἀκρόπολις, αἵτινες μέχρι τῶν χρόνων τούτων διεξεδίκουν τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης, τείνουσι φιλαδέλφως τὰς χεῖρας πρὸς τὴν νεωτέραν αὐτῶν ἀπόγονον, καὶ ἡ εὐγενὴς καὶ αἰσθηματικὴ Φλωρεντία ἀποβαίνει τὸ τρίτον, ἀντάξιον τῶν δύο προηγουμένων, ἱερὸν τοῦ καλοῦ. Πράγματι αἱ Θῆβαι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ ἡ ὡραία πρωτεύουσα τῆς Τοσκάνης ἀποτελοῦσι τοὺς τρεῖς σπουδαιοτέρους τῆς ἐξελίξεως τῆς τέχνης σταθμούς, ὁ δὲ ἀπὸ περιωπῆς ἐννοῶν νὰ ἐπισκοπήσῃ καὶ γνησίαν νὰ ἀνεύρῃ τὴν συγκεκριμένην καὶ χαρακτηριστικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ καλοῦ ἐπὶ ὁλόκληρον αἰώνων περίοδον εἰς τὰ τρία ταῦτα κατ' ἐξοχὴν κέντρα ὀφείλει νὰ ἐνδιατρίψῃ.

Ἀπὸ τῆς μικρᾶς ταύτης ἐξελίξεως τῆς τέχνης καταλήγων νῦν ὡρισμένως εἰς τὸ ἔργον, ὅπερ αὕτη ἐπετέλεσε κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα, θέλω παράσχει ἀφ' ἑνὸς μὲν πιστὴν κατὰ τὸ δυνατὸν εἰκόνα τοῦ πνεύματος, ὅπερ διαπνέει αὐτὴν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον, ἐξ ἄλλου δὲ ἱκανήν, ὡς ἔνεστιν, ἀναγραφὴν τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἔργων ἐκείνων, οἵτινες ἐφάμιλλοι πρὸς τὰς κλεινὰς τοῦ παρελθόντος ἀναδειχθέντες παραδόσεις, πλουσίαν ἐκληροδότησαν εἰς ἡμᾶς τοὺς συγχρόνους τοῦ νέου αἰῶνος τὴν καλλιτεχνικὴν περιουσίαν καὶ ἔνδοξον τῆς ἐργασίας τὸ κεφάλαιον. Ἀναντιρρήτως ἡ τέχνη οὐσιωδῶς ἀνεπτύχθη καὶ προώδευσε κατὰ τὸν ἀπελθόντα ἤδη αἰῶνα, ἡ δὲ ἑκατονταετὴς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1800—1900 ἐπισκόπησις παρέχει ὄχι μόνον λαμπρὰν ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ σελίδα, ἀλλὰ καὶ ψυχολογικόν τι ἀπότυπον τῆς καθόλου καταστάσεως ἐν Εὐρώπῃ, ἥτις ἀπὸ ἰδεωδεστέρων ὁρμηθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος σκέψεων, εἰς αὐτὰς πάλιν προσεπάθησε νὰ καταλήξῃ περὶ τὰ τέλη, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ διῆλθε δι' ὅλων τῶν μεταβατικῶν τῆς θετικότητος καὶ τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος σημείων.

Α΄

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ὁ ΙΘ΄ αἰὼν διὰ τὴν ὄψιν ταύτην τῆς τέχνης δύναται νὰ καταλεχθῇ μεταξὺ τῶν γονιμωτέρων καὶ κατ' ἐξοχὴν προοδευτικῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ μέχρι τοῦ τέλους ὑπῆρξε παραγωγικός, ἀνέπτυξε δὲ ὄχι μόνον πλούσιον στάδιον ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ νέας πρωτοτύπους ἀρχάς, αἵτινες, ὅσον καὶ ἂν δὲν συνεκεντρώθησαν ἀκόμη, ἐπιδεικνύουσιν οὐχ ἧττον εὐρύτατον καὶ λαμπρὸν τὸν ὑπ' αὐτῶν διανοιγέντα ἐν τῇ τέχνῃ ὁρίζοντα. Ἀνάλογος πρὸς τὴν ἄλλην ὁρμητικὴν τοῦ πολιτισμοῦ πρόοδον ὁ ἀπελθὼν αἰὼν καὶ ἐν τῇ ἀνελίξει τοῦ καλοῦ ἀνεδείχθη γενναῖος, παραλαβὼν δὲ τὴν κληρονομίαν τοῦ παρελθόντος δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ συγκρατήσῃ αὐτὴν σταθερὰν μόνον, ἀλλ' ἐπεδόθη φιλοτίμως καὶ μετὰ λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων εἰς κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴν ἐργασίαν.

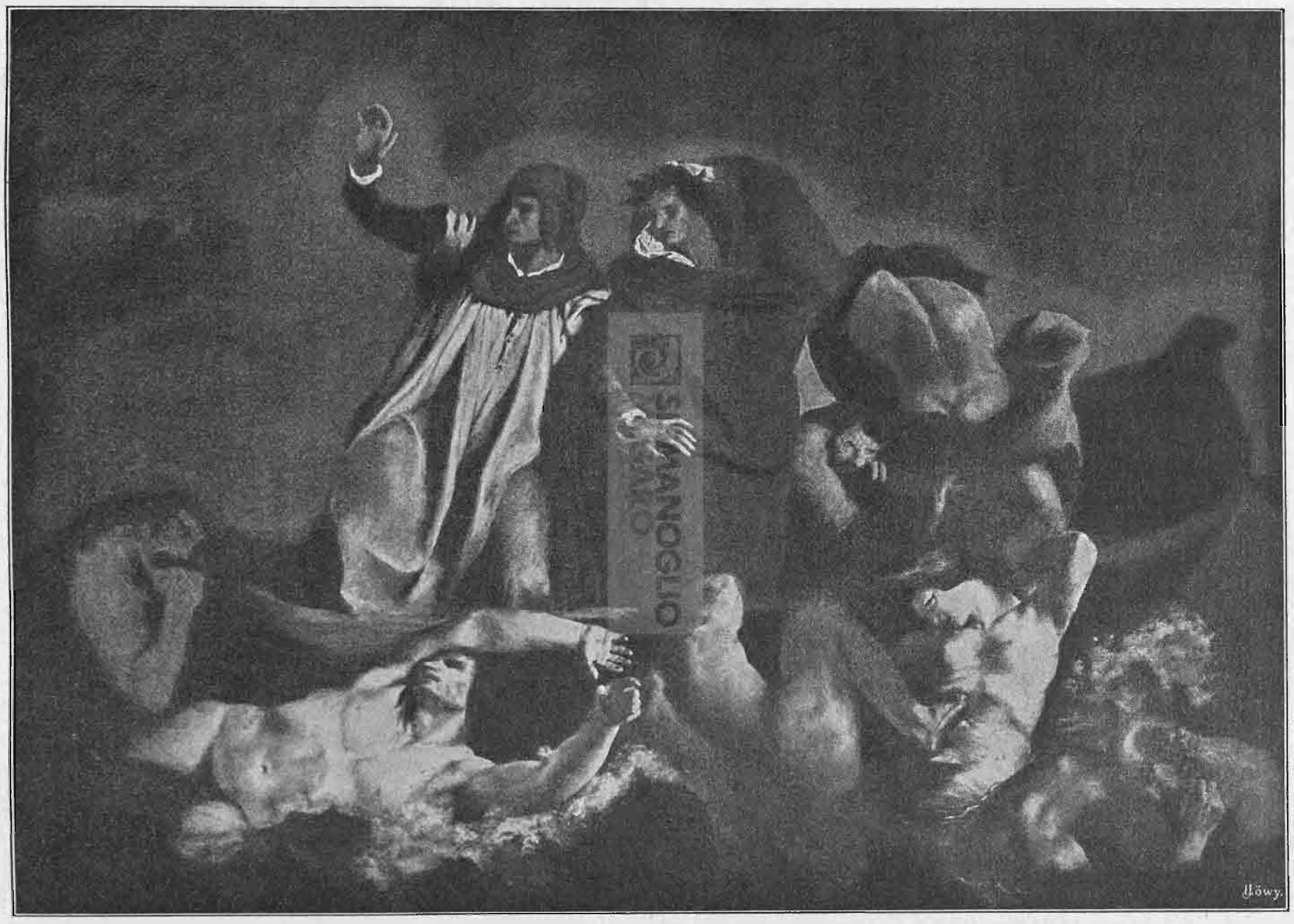
Διὰ τὴν ζωγραφικὴν ὁ ΙΘ΄ αἰὼν ὑπῆρξε πλέον ἢ ἀσυνήθης. Αἱ νέαι ἀρχαὶ καὶ τὰ μεγάλα γεγονότα, διὰ τῶν ὁποίων ἐνεκαίνισε τὴν εἴσοδόν του, παρεῖχον διὰ τὴν τέχνην νέους καὶ διαφορετικοὺς ὁρίζοντας, ἡ δὲ ἀνθρωπότης, ἥτις βαρέως ἀνεχομένη τὸ παρελθὸν μετὰ πάθους ἔσπευσε νὰ ἐνστερνισθῇ ὅ,τι ἡ Γαλλία προῆγεν, ἀνεῦρεν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ καὶ τῇ ἐξωτερικεύσει τοῦ καλοῦ τὸ πρῶτον τῶν πόνων αὐτῆς ἀκεσώδυνον. Νέα ζωὴ ἐπιπνέει

πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἡ ζωὴ αὐτή, ἥτις νέους ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ παράγοντας, τὸν ἀτμὸν καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸν κυρίως καὶ πρῶτον, σφριγῶν καὶ ἀκμαῖον διαχέει αἷμα εἰς τὴν τέχνην καὶ θαλερὰν ἀναδεικνύει τὴν μορφὴν αὐτῆς.

Ἦτο φυσικὸν καὶ ἑπόμενον ἐν τούτοις ὅτι τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς νέας ταύτης ἐν τῇ τέχνῃ ζωῆς δὲν ἠδύναντο ζωηρότερα νὰ ἐπιδειχθῶσιν, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἐνεκαίνιζε νέας ἀρχάς. Ἡ Γαλλία εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα, ὅπου ἡ τέχνη εὗρε γόνιμον ἔδαφος κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, καὶ ἔνθα τὰ γενναιότερα ἐπετέλεσεν ἔργα καὶ τὴν εὐγενεστέραν προήγαγε πρωτοτυπίαν. Αὐτὴ ἔδωκε τὸ πρῶτον τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω κινήσεως σύνθημα καὶ αὐτὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἠκολούθησαν ὅλαι αἱ ἄλλαι χῶραι. Ἡ κίνησις ὑπῆρξεν ὁρμητική, τὰ ἀποτελέσματα μεγάλα. Δι' αὐτὸ ὁ αἰὼν χαρακτηρίζεται ὡς ἔξοχος διὰ τὴν τέχνην. Διὰ τὸν αὐτὸν ὅμως λόγον ὁ ἀμερόληπτος κριτὴς εἰς τὴν Γαλλίαν ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ πρωτεῖα, εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν δὲ αὐτῆς ἔργον νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς τύπους, οἵτινες κατ' αὐτὸν ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Τὸ πνεῦμα ἄρα τῆς διεθνοῦς τέχνης κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὀφείλει μᾶλλον νὰ ἐκζητηθῇ ἐν τῷ πνεύματι τῆς γαλλικῆς, τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς περισσότερον δύναται καὶ πρέπει νὰ κριθῇ ἐκ τῶν προϊόντων τῶν γάλλων καλλιτεχνῶν. Ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐξίσου δημιουργοὶ τῆς τέχνης ἐργάται, ὅπως καὶ τολμηροὶ αὐτῆς σκαπανεῖς· ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι μονομερὲς καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἄρτιόν τι καὶ τέλειον κατὰ τὸ ἑνὸν σύστημα, δυνάμενον νὰ διεκδικήσῃ τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ καθολικῇ κινήσει. Μία τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἀγγλική, γερμανικὴ ἢ ἄλλη τις καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα δὲν ἀποτελεῖ διεθνῆ σχολήν, διὰ τοῦ ὄγκου καὶ τῶν ἔργων της πανταχοῦ ἐπιβαλλομένην. Ἀπαιτεῖται ὁλόκληρος σειρὰ ἀληθῶν καὶ γενναίων τοῦ καλοῦ σημαιοφόρων καὶ ποσὸν ἱκανὸν πρωτοτύπου καὶ εὐγενοῦς ἐργασίας διὰ νὰ κριθῇ καὶ ἀποδοθῇ ἐπὶ ἕνα ὁλόκληρον αἰῶνα τὸ πρωτεῖον εἰς τὸν δικαιοῦχον.

Τὸ κάλλος, ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ μεγάλη ποικιλία διακρίνουσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ζωγραφικὴν κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα, εἰς ταῦτα δὲ οὐσιωδῶς ὀφείλεται τὸ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγαλεῖον αὐτῆς. Εἰς ὅλα τὰ πολυπληθῆ ἀριστουργήματα διαφαίνεται ἡ ἀποξένωσις πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος, ἡ τολμηρὰ διάσπασις τῆς παραδόσεως καὶ ἡ μεγάλη ὁρμὴ πρὸς τὸ ἄγνωστον καὶ πλῆρες ὑποσχέσεων μέλλον. Ὅλοι μοιραίως τρόπον τινὰ φέρονται πρὸς τὸ νέον, οἱ δὲ στενῶς πρὸς τὸ παρελθὸν συνδεδεμένοι ἀδυνατοῦσι νὰ συγκρατήσωσι τὸ συνεχῶς ἐξογκούμενον τοῦ νεωτερισμοῦ πνεῦμα.

Ἡ τοιαύτη φορὰ συστηματικῶς καὶ τελείως ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ κατὰ τὸ δεύτερον περίπου τέταρτον τοῦ αἰῶνος. Τοὐναντίον ἡ ἐπιτολὴ αὐτοῦ ἀνευρίσκει τὴν ζωγραφικὴν

Ὁ Δάντης ὁδηγῶν τὸν Βιργίλιον εἰς τὸν Ἅδην

Ἔργον τοῦ Δελακρουᾶ.

ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν καὶ ἐπιβλητικὴν περιβολὴν τῆς ὑπακοῆς εἰς τὰς παραδεδεγμένας ἀρχάς. Τοῦτο καθορίζει τὴν ἔναρξιν τοῦ αἰῶνος καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἀρχικῶς τὸν τεχνικὸν νόμον αὐτοῦ. Καὶ φαίνεται μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντικειμένη ἡ συντηρητικότης αὕτη πρὸς τὴν μεταβολήν, ἥτις ἐπῆλθεν ἐν Εὐρώπῃ ἐκ τῶν ἐν Γαλλίᾳ μεγάλων γεγονότων· ἀλλ' ἡ βαθυτέρα παρατήρησις εὐεξήγητον καθιστᾷ τοῦτο καὶ προχείρως ἀποδεικνύει ὅτι ἀδύνατον ἦτο πρὶν ἢ τὸ πολιτικὸν καθεστὼς ἀρτίως συγκροτηθῇ, νὰ ἀναφανῇ ἡ τέχνη μὲ τὰς νέας αὐτῆς τολμηρὰς καὶ νεωτεριστικὰς τάσεις.

Αἱ δύο πρῶται ἄρα δεκαετηρίδες εὑρίσκουσι τὴν ζωγραφικὴν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παραδόσεως καὶ τῶν τύπων. Τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἐργαστήριον εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ὁ νεαρὸς καλλιτέχνης μανθάνει νὰ περιπατῇ ἐπὶ μιᾶς καὶ μόνης ὁδοῦ, τυφλοῖς πλέον ὀφθαλμοῖς, ἄνευ οὐδεμιᾶς πρωτοβουλίας καὶ ἀτομικότητος. Τὰ πάντα ὑπάγον-

ται εἰς πρότυπα, ἐκ τῶν προτέρων ἀμεταβλήτως καθωρισμένα, ἡ δὲ ἀρχαιοπρέπεια κατὰ μέγα μέρος ἐπιβαρύνει αὐτὰ μὲ τὸν ἀπαρέγκλιτον καὶ ἀπαράγραπτον ὄγκον της. Ὁ νεόφυτος τῆς τέχνης μύστης ἰδίως ἐν τῇ γλυπτικῇ μανθάνει νὰ ἀπαρνῆται τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ πρωτοβουλίαν, συνηθίζει δὲ ἐπιμόνως τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ παρελθὸν μόνον νὰ θαυμάζῃ καὶ τοῦτο φορτικῶς νὰ ἀντιγράφῃ. Τὸ αἴσθημα τὸ ὑποκειμενικόν, ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀτόμου ὑποβάλλεται εἰς ἀδράνειαν καὶ εἰς νέκρωσιν· κάμμία ἐξ αὐτῶν πρωτοτυπία δὲν ἀνέρχεται εἰς τὸ μέσον· τὸ ἄτομον ἐκμηδενίζεται πρὸ τῆς ἀφῃρημένης καὶ τυραννικῆς παραδόσεως.

Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις δὲν ἤργησε νὰ ἐπέλθῃ. Τὴν ἄλλην ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀναβίωσιν ἠκολούθησε παρὰ πόδας ἡ καλλιτεχνική, τὴν ὁποίαν καὶ ἐγκαινίζει σφοδρὸς πρὸς τὴν κρατοῦσαν παράδοσιν πόλεμος. Οὕτω περὶ τὴν τρίτην τοῦ αἰῶνος δεκαετηρίδα βλέπει τις πανταχόθεν ὁρμητικὸν τὸ ρεῦμα κατὰ τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἄνοιξις τρόπον τινὰ τοῦ αἰῶνος ἐπιφέρει ὀργασμὸν τῆς ζωγραφικῆς, πλήμμυρα δὲ ζωῆς καὶ νέων τάσεων ἀναφαίνεται γενικῶς. Ἐξ ὅλης ταύτης τῆς ἁρμονικῆς ἐξεγέρσεως διεγείρεται πανταχοῦ ὁ πόθος τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ὀνειροπολουμένου ἀπὸ τοσούτου χρόνου, μία δὲ καὶ μόνη παρατηρεῖται σπουδὴ πῶς ἕκαστος ταχύτερον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ διψαλέως ποθούμενον. Ὁ ἀγὼν οὗτος πρῶτον αὐτοῦ καλὸν ἔσχε τὸν ἐπελθόντα κατὰ τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος ἀντίκτυπον, ἀκολούθως δὲ τὴν ἀλλεπάλληλον ἐπίδρασιν, ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τῆς ὁποίας προήχθη ἡ ὁριστικὴ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ αἰῶνος τάσις.

Τὴν ἀντιδραστικὴν ταύτην καὶ ὡρισμένως, ὡς ἐλέχθη, περὶ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα ἀναφανεῖσαν κίνησιν ἐν τῇ ζωγραφικῇ καὶ γλυπτικῇ, προελείαναν καὶ παρεσκεύασαν κατὰ μέγα μέρος οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ λογογράφοι. Αὐτοὶ πρῶτοι ἀνύψωσαν τὴν σημαίαν τῆς νεωτεριστικῆς παλινορθώσεως καὶ τολμηρῶς ἀντετάχθησαν πρὸς τὸν ὄγκον τῆς παραδόσεως. Ἐμελέτησαν, ἐσκέφθησαν, παρετήρησαν ὅτι μεγαλειτέραν εἶχεν ἀξίαν ἡ ὑποκειμενικὴ συγκίνησις καὶ ἔξαρσις παρ' ὅλας τὰς ἀντικειμενικὰς ἀρετὰς τῆς κλασικῆς ὡραιότητος. Πρὸς τὸ κατὰ συνθήκην καὶ ἐκ κληρονομικῆς τρόπον τινὰ κρίσεως θαυμαζόμενον τοῦ παρελθόντος ἀριστούργημα κατεῖδον ὅτι θαρραλέως ἠδύναντο νὰ ἀντιτάξωσι τὴν ἔστω καὶ περιωρισμένην, ἀλλὰ πάντοτε ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ζωῆς ἐπιβλητικὴν τοῦ ἀτόμου δημιουργίαν. Πρὸς τὴν ἄψυχον καλλονὴν θὰ παρετίθετο ἡ σφριγῶσα, ἡ σφύζουσα πρωτοτυπία, πρὸς τὸ κατὰ συνθήκην καὶ δόγμα ἔργον ἡ ἐλευθέρα καὶ εὐφάνταστος δημιουργία. Καὶ ἡ ἀντίληψις αὕτη, ἡ συνδυαζομένη πρὸς τὸ ἀποκεντρωτικὸν καὶ μᾶλλον ὑποκειμενικὸν τοῦ αἰῶνος πνεῦμα, εὗρεν ἀμέσως ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς εὐδοκιμήσεως καὶ ταχέως ἀνέπτυξε τὸ πολύκλωνον αὐτῆς δένδρον ὄχι μόνον ἐν τῇ ζωγραφικῇ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων ἐγκαινισθεῖσαν κίνησιν αὐτῶν οὐσιωδῶς καὶ ἀποτελεσματικώτατα προήγαγεν ὁ κορυφαῖος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐργάτης Βίκτωρ Οὐγκώ. Αὐτὸς μετὰ τοῦ Δελακρουᾶ κρατοῦσι τὰ σκῆπτρα τοῦ νέου κράτους, τὸ ὁποῖον ἔν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ζωγραφικῇ ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ, καὶ αὐτοὶ ὡρισμένως καθορίζουσι τὴν νέαν φάσιν, τὴν ὁποίαν περιεβλήθη ἡ καθόλου τέχνη. Ὁ αἰθέριος καὶ αἰσθηματικὸς ρωμαντισμός, τόσον εἰς τὴν μίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἄλλην, ἐκρήγνυται πλέον διὰ τῆς συστηματικῆς τῶν δύο τούτων κορυφαίων ἐργασίας μετὰ πατάγου· τὸ ὑπερεκχειλίζον τόσων χρόνων πάθος ἐκσπᾶται βιαίως καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου καὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῆς τελείας τῶν νεωτέρων ἐπιτυχίας σβέννυται ὁ κρότος τῶν καταπιπτόντων συντριμμάτων καὶ ἐρειπίων τῆς τυπικῆς καὶ δογματικῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν μετὰ τόσης ὁρμῆς, μετὰ τόσου σφρίγους ματαίως ἀκόμη προσπαθεῖ νὰ συγκρατήσῃ ὁ κλασικὸς Ἔγκρ διὰ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ἔργων καὶ μάλιστα τῆς περιφήμου Ἀποθεώσεως τοῦ Ὁμήρου, τοῦ συμβόλου τούτου τῆς πίστεως μιᾶς σχολῆς καὶ μιᾶς ὁλοκλήρου ἐποχῆς.

Ἡ ζωγραφικὴ λοιπὸν εἰσέρχεται ὡρισμένως εἰς νέαν φάσιν. Ὁ μέγας στρατηλάτης, ὁ τόσην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τέχνης ἐνασκήσας διὰ τῆς διαιωνίσεως τῶν ἰδίων αὐτοῦ θριάμβων καὶ τροπαίων, ἀπέδωκεν ἤδη τὴν ὑστάτην ἐν Ἁγίᾳ Ἑλένῃ πνοήν, καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῆς ὡρισμένης ἐπιβολῆς καὶ ἀνελίξεως τῆς τέχνης ἐξέλιπεν. Ὁ ρωμαντισμὸς διὰ τοῦ Δελακρουᾶ κυριαρχεῖ πανταχοῦ, ἡ δὲ χειραφεσία τῶν ζωγράφων συντελεῖται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἡ ζωή, τὸ χρῶμα, ἡ κίνησις, τὸ πραγματικὸν ἀποτελοῦσι τὸ πρῶτον καὶ κατ' ἐξοχὴν ὑποκείμενον τῆς νέας περιόδου.

Τοῦτο ὅμως νέον ἐν τῇ σκηνῇ παρεισάγει παράγοντα· καθόσον ὁ ρωμαντισμός, συγκεντρῶν ὅλην τὴν προσοχὴν καὶ παρατήρησιν τοῦ ζωγράφου ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως, κατ' ἀνάγκην ἔστρεψεν αὐτὸ καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως, τῆς πρώτης ταύτης τοῦ καλοῦ πηγῆς. Τὸ πάρεργον καὶ δευτερεῦον τῆς εἰκόνος μέρος, τὸ ἱκανὸν μόνον ὡς συμπλήρωμα νὰ χρησιμεύσῃ, ἀναφαίνεται ὡς ἄρτιον αὐτοτελὲς ὑποκείμενον, ὅ,τι δὲ ὁ Βαττὼ καλὸν καὶ ἐπιτήδειον ἄρτυμα τῶν ἐξόχων σκηνογραφιῶν του νομίζει καὶ δειλῶς κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῶν παραθέτει, τὸ θαλερὸν δηλαδὴ καὶ γραφικὸν τοπεῖον, ἡ νεωτέρα ἀντίληψις εἰς κρείττονα περιωπὴν ἀναβιβάζει καὶ ἐξ αὐτοῦ τῆς νέας τέχνης τὸ ὑλικὸν δημιουργεῖ. Κατὰ τοῦτο προΐστανται οἱ Ὁλλανδοί, πάντως ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ συνθηκῶν ἐγκαίρως ἐθισθέντες εἰς τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν γοητείαν πρὸ τῶν μαγευτικῶν τῆς χλοερᾶς καὶ ὁμαλῆς χώρας των τοπείων. Τοιουτοτρόπως ὁ φλογερὸς ρωμαντισμὸς νέας ἀνευρίσκει δυνάμεις καὶ ζωηρότερον ἐκδηλοῖ τὴν δύναμίν του, διὰ τῆς πρὸς τὴν φύσιν ἀποκλίσεως καὶ ἀγάπης· ἡ μελέτη καὶ ἡ ἀναπαράστασις αὐτῆς καθίσταται αὐτὸ τοῦτο ποίησις, ἡ δὲ πεζότης ἀποσκορακίζεται τελείως, τοῦ ζωγράφου μόνον Δρυάδας καὶ Ἀμαδρυάδας καὶ Νύμφας καὶ Νηρηΐδας διαβλέποντος καὶ εἰκονίζοντος εἰς τὰ αἰθέρια τῆς σχολῆς ταύτης ἀποτυπώματα.

Ἰδιαίτερον ὅλως σταθμὸν ἐν τῇ ζωγραφικῇ οὐχὶ διὰ τὴν Γαλλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην διαγράφει ἡ μεγάλη ἐν Παρισίοις Ἔκθεσις τοῦ 1855. Ἐν τῇ συγκεντρώσει τῶν μεγάλων ἀριστουργημάτων κατεδείχθη σαφῶς καὶ ὡρισμένως πλέον ἐπὶ τίνων ἀρχῶν ἡδραιώθη ἡ ζωγραφικὴ καὶ ποῦ κατέληξε μετὰ τριάκοντα ἐτῶν ἀγῶνας. Ὁ ρωμαντισμὸς ἐθριάμβευεν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκμῇ· ὁ πεζὸς ἀρχαϊσμὸς κατέπεσε τελείως, οἱ σχεδιασταὶ καὶ ἀντιγραφεῖς ὑπεχώρησαν πρὸ τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ τῶν δημιουργικῶν πνευμάτων.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ αἰῶνος ἄρχεται νέος ἀγὼν ἐν τῷ κύκλῳ αὐτοῦ τοῦ ρωμαντισμοῦ, καὶ δύο σχολαὶ παρατάσσονται εἰς συστηματικὸν πόλεμον. Ἡ μία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βωδρὺ ἐπιζητεῖ νὰ συνενώσῃ, νὰ συγχωνεύσῃ τὴν αἰθερίαν ποίησιν καὶ τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν· ἡ ἄλλη ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Κουρμπέ, περιορίζεται εἰς τὸ δεύτερον μόνον καὶ ἐξ αὐτοῦ προσπαθεῖ νὰ ἀποκομίσῃ ὅλον τὸ χρήσιμον διὰ τὰ ἔργα της ὑλικόν. Ἀμφότεραι συνεκέντρωσαν μέγαν ἀριθμὸν ὀπαδῶν καὶ ἐπὶ ἀρκετὸν διεξεδίκησαν τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν δὲν ἐβράδυνε νὰ κριθῇ. Ὁ ἰδεαλισμὸς τῆς σχολῆς τοῦ Βωδρὺ κατίσχυσεν ἐν τέλει καὶ ἀνεφάνη ἐν τῷ μέσῳ πλήρης ῥώμης καὶ ζωῆς ὑπὸ τὸ νέον αὐτοῦ ἔνδυμα τοῦ συμβολισμοῦ· αἱ τάξεις τῶν προσηλύτων ἐπυκνώθησαν, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχῶν ἀνεφάνη συστηματικώτερον ἀφ' ὅτου θνήσκοντος τόσον προώρως τοῦ αἰθερίου τοιχογράφου τῆς τιμητικῆς αἰθούσης τοῦ Μεγάλου Παρισινοῦ Μελοδράματος, τοῦ ἀληθινοῦ καλλιτέχνου Βωδρύ, τὴν ἀρχηγίαν τῆς συμβολικῆς σχολῆς ἀνέλαβεν ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰς περιωπὴν συγκροτήσας αὐτὴν πολὺς Πουβὶς δὲ Σιαβάν, ὁ θαυ-

μάσιος σκηνογράφος τῆς πολιούχου ἁγίας Γενοβέφας ἐν τῷ Πανθέῳ.

Ἀλλ' ἤδη τὰς νέας τάσεις καθώρισεν ὁ πόλεμος τοῦ 1870· τὴν ἐπελθοῦσαν πολιτικὴν μετατροπὴν ἐπηκολούθησε φυσικώτατα καὶ ἡ τεχνικὴ μεταβολή. Τὸ νέον καθεστώς, ὅπερ συνεπάγει τοιαύτη τις κίνησις, ἀντανακλαστικῶς ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὅρων. Ἐνῷ δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου πλειότερον ἡ ζωγραφικὴ ἐχειραφετήθη, ἤρχισεν ἀναφαινομένη ζωηροτέρα τάσις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὰς παραδόσεις τῶν προρραφαηλικῶν χρόνων καὶ ἐν Γερμανίᾳ πλεονάζει ὁ ἐκ τῆς σχολαστικῆς ἀκαδημαϊκότητος τοῦ Πρέλλερ καὶ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Ὀβερμπὲκ κόρος, ἐν Γαλλίᾳ ἡ ζωγραφικὴ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατατείνει πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ τελείου καλοῦ. Οἱ μεσαιωνικοὶ συμβολισμοί, οἱ σκότιοι καὶ μυστηριώδεις, παραδίδονται σωρηδὸν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, ἀνιδρύεται δὲ ἡ παρήγορος καὶ μεγάλη τοῦ φωτὸς βασιλεία. Τὸ φῶς κυριαρχεῖ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐπὶ τοῦ πίνακος τοῦ ζωγράφου, καὶ ἡ ζωγραφικὴ εἴτε στρατιωτικὰς τοῦ Μεϊσονιὲ ἀπεικονίζει σκηνάς, εἴτε μονομερεῖς τοῦ Μπονν̀ὰ ἀποδεικνύει προσωπογραφίας, εἴτε ἱστορικὰς ἐκθέτει τοῦ Ρενιὼ καὶ τοῦ Κωνστὰν εἰκόνας, πάντοτε ὡς κύριον αὐτῆς γνώρισμα προβάλλει τὸν καθαρὸν καὶ γαλήνιον φωτισμόν.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ κράτος τῆς νεωτάτης καὶ συγχρόνου σχολῆς, τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑποκειμενικῆς, τῶν impressionnistes, ἥτις μετ' ἐπιμονῆς ἐργαζομένη προήγαγε καὶ ἐπέβαλε πλέον τὴν πρωτότυπον νέαν τῆς ζωγραφικῆς ὄψιν. Παραλαβόντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς σχολῆς ταύτης τὰς ἀρχὰς τῶν προκατόχων αὐτῶν ἐνέκυψαν μετὰ πάθους εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ κυρίου καὶ πρώτου τῆς ζωγραφικῆς ὑλικοῦ, τοῦ χρώματος· ἀλλὰ τὸ χρῶμα οὐσιωδῶς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, εἰμὴ ἀντανακλώμενον φῶς. Ἐμελέτησαν λοιπὸν καὶ ἀνέλυσαν τὸ φῶς καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ ἀνεῦρον τὰ νέα ἀνεκμετάλλευτα στρώματα, τὰ ὁποῖα ἡ ζωγραφικὴ ἤνοιγε διὰ τῆς τοιαύτης ἀναλυτικῆς ἀντιλήψεως. Ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη γραφικοῦ τινος τοπείου ἄποψις ἀνεφάνη ὑπὸ τὰς νέας ἀρχὰς εὐρὺ ἔδαφος ἐργασίας, καὶ πᾶσα ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους ἰδιαιτέρας ἐπαρουσίαζε τῆς αὐτῆς σκηνογραφίας ὄψεις· τὸ γλυκὺ καὶ ἧπιον κυανοῦν φῶς τῆς πρωΐας, τὸ ἐκθαμβωτικὸν τῆς ἡμέρας, τὸ θνῆσκον ἐρυθρὸν τῆς ἑσπέρας ἀνέδειξαν τόσας ἀφορμὰς καὶ τόσους νέους ὁρίζοντας ἀνεκμεταλλεύτους προηγουμένως. Ἡ φωτεινὴ ἀκτίς, λευκὴ ἢ ἄλλως χρωματισμένη, οὕτως ἢ ἄλλως προσπίπτουσα ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων παρακολουθεῖται εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις· αἱ αἰθέριαι αὐτῆς πέριξ ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν δονήσεις ἀποδίδονται μεθ' ὅλων τῶν συνεπῶν ποικιλιῶν· τὸ ἐξ αὐτῆς περιβάλλον καθίσταται ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀτμώδους τῶν χρόνων ἡμῶν ζωγραφικῆς. Οὕτω πως ἐπεζητήθη καὶ ἀποδίδεται κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀγνότης συνάμα τῆς φύσεως. Δὲν εἶναι πλέον ἡ νεκρὰ καὶ ἄψυχος φύσις, ἥτις παρέργως ἐχρησίμευεν, ἄνευ κινήσεως αὐτή, νὰ καταστήσῃ ἀνάγλυφον τὸ ἄλλο ἐν τῇ εἰκόνι ἔμψυχον πρόσωπον· τώρα καὶ αὐτὴ φαίνεται αἰσθανομένη, πάσχουσα, ζῶσα ἐν τῇ γλυκύτητι τῆς μορφῆς καὶ ἐν τῷ ὕμνῳ, ὅστις ἀνέρχεται ἁρμονικὸς καὶ ἧπιος ἐκ τῆς περιπαθοῦς γῆς, ἐκ τῶν λείων καὶ φωτεινῶν ὑδάτων.

Δὲν σκοπεῖ λοιπὸν ἡ σχολὴ αὕτη τὴν ἀποτύπωσιν τῆς ξηρᾶς καὶ πεζῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ τὴν ἀπεικόνισιν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ψυχικὴν τοῦ προκειμένου ἐν ὅλῃ τῇ ἠθικῇ καὶ ὑποκρυπτομένῃ τρόπον τινὰ ὀντότητι αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἴδῃ τις εἰς μίαν εἰκόνα συμβολικοῦ ζωγράφου τὰ ζωηρὰ ἐκεῖνα καὶ προκλητικὰ τῆς σαρκὸς χρώματα, οὔτε τὰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀκριβεῖς τῶν τοπείων ἀποχρώσεις καὶ τὴν μέχρις ὑπερβολῆς ἀπόδοσιν τῶν διαφόρων καὶ πως ξηρῶν λεπτομερειῶν. Τὸ βλέμμα σήμερον προσελκύει ἡ ὠχρὰ εἰκών, τὸ παράδοξον καὶ ἴσως ἀνύπαρκτον διὰ τὰ χρώματά του τοπεῖον, ὁ ξενότροπος καὶ ἀήθης τῶν διαφόρων τῆς εἰκόνος μερῶν συνδυασμός. Καὶ ὅμως ἀπέναντι ὅλων τούτων ἵσταταί τις καὶ ἀποθαυμάζει ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ περιέργῳ ταύτῃ καὶ παραδόξῳ ἐκτελέσει τὸ θαυμάσιον, τὸ τέλειον, τὸ ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον ἡ φαντασία τοῦ καλλιτέχνου κατώρθωσε πράγματι νὰ καταστήσῃ τοιοῦτον. Εἶναι κόσμος ἄγνωστος, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅσον περισσότερον σχετίζεται καὶ ἀναστρέφεται κάνείς, ἐπὶ τοσοῦτον ἀνευρίσκει ἑαυτὸν οἰκειότερον καὶ μᾶλλον στενῶς προσκείμενον. Ἐδῶ πρόκειται ἄλλο παρὰ τὴν πεζὴν ὕλην, πρόκειται τὸ καλὸν τοῦ ἰδεώδους κόσμου. Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς νεωτέρας ζωγραφικῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρώτη, γενναία καὶ οὐσιώδης τοῦ νεωτέρου κόσμου μετατροπή· αἱ ὑλιστικαὶ ἀρχαὶ καὶ θεωρίαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ δύο τρίτα τοῦ αἰῶνος ἐστήριξαν ὅλην αὐτῶν τὴν εὐτυχίαν, καταπίπτουσι καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος τείνει νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὰς ἄλλας ἐκείνας τοῦ πραγματικοῦ ἰδεώδους ἀρχάς, αἵτινες διέπνευσαν καὶ ἀπειργάσθησαν τὴν τελείαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολιτείαν.

Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τὸ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας σχολῆς μᾶλλον προσαρμοζόμενον τῆς ζωγραφικῆς εἶδος ἦτο ἡ τοπειογραφία. Ἐν αὐτῇ τὸ φῶς ἔχει τὴν μεγαλειτέραν τῆς ἐκδηλώσεως ποικιλίαν καὶ συνεπῶς τὸ εὐρύτερον τῆς ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως στάδιον. Ὅ,τι λοιπὸν ὁ Κορὸ ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἀποκλειστικὸν ὑποκείμενον τῆς λεπτῆς φαντασίας του ἡ σχολὴ τῶν impressionnistes, ἡ τὴν νέαν, ὡς ἀποκαλεῖται, τέχνην ἐκπροσωποῦσα, θεωρεῖ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν στοιχεῖον τοῦ νέου σταδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ζωγραφικὴ εἰσῆλθε καὶ ἀγωνίζεται. Ἐξ αὐτοῦ δὲ εἰς γενικώτερα ἀνερχομένη καὶ καταλλήλως τὰ διάφορα στοιχεῖα συνδέουσα, ἐπιζητεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει, ἰδίως διὰ τοῦ Σιαβάν, τόσον τὴν ὑποκειμενικὴν ἀρχαϊκότητα τοῦ κάλλους, ὅσον καὶ τὴν ἀφελῆ μεγαλοπρέπειαν τῆς σκηνογραφίας. Τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἅτινα δύναταί τις νὰ θεωρήσῃ ὡς εἰκονογραφίαν τῆς ἰδέας πλέον, εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς καλλιτεχνίας τοῦ αἰῶνος· καὶ ἡ λέξις αὐτὴ εἶναι ἡ χειραφεσία τῆς τέχνης, ἡ ἐπάνοδος αὐτῆς πρὸς τὸ ἀρχικὸν καὶ τέλειον καλόν, τὸ κατάντημα πρὸς τὸ ἄναρχον ἄπειρον.

Ἰάκωβος Δαβίδ

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὑρίσκεται ἡ ζωγραφικὴ κατὰ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ Κ΄ αἰῶνος. Δὲν εἶναι εἰσέτι σαφῶς καθωρισμένη, οὐδὲ παραδίδει εἰς αὐτὸν τέλειον καὶ συστηματικὸν ἔργον· διήνοιξεν ὅμως καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκτάσεις τὸν νέον τοῦ σταδίου αὐτῆς ὁρίζοντα, ἀναμένουσα ἐκ τούτου τὴν ὁριστικὴν διεύθυνσιν. Περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην τῆς τέχνης φάσιν ἡ ζωγραφικὴ εἰσέρχεται εἰς τὸν νέον αἰῶνα, ἀρτιώτερον συγκεκροτημένη καὶ μᾶλλον γνωρίζουσα τί θέλει καὶ ποῦ βαδίζει. Κληροδοτεῖ εἰς αὐτὸν σφρῖγος νεαρᾶς ζωῆς καὶ ἔνδοξα ὀνόματα μεγάλων αὐτῆς ἐργατῶν, ἀμφότερα ἱκανὸν ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ἀποκατάστασιν.

Τὸν ἔνδοξον ὁμολογουμένως διὰ τὴν Γαλλίαν ἐν τῇ ζωγραφικῇ αὐτῆς αἰῶνα πληροῖ ὁλόκληρος σειρὰ μεγάλων καλλιτεχνῶν καὶ πλῆθος ἀριστουργημάτων, δυναμένων νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν τὰ πρωτεῖα τῆς ὅλης

κινήσεως. Ὁ ΙΘ΄ αἰὼν ἐν τῇ ζωγραφικῇ εἶναι διὰ τὴν Γαλλίαν ὁ αἰὼν τοῦ Δαβίδ, τοῦ Ἔγκρ, τοῦ Ζερικώ, τοῦ Δελακρουᾶ, τοῦ Ρουσώ, τοῦ Μιλλέ, τοῦ Κορό, τοῦ Βωδρύ, τοῦ Μεϊσονιέ, τοῦ Σιαβάν, ἵνα μὴ ἀναφέρω τὴν ἄλλην ἔκλαμπρον σειράν.

Ὁ πρῶτος εὐθὺς ἀναφαινόμενος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν τὴν σύγχρονον αὐτῷ Ναπολεόντειον ἐποποιίαν διὰ τῶν πινάκων του δοξάσας Δαβίδ. Ἦτο ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορία ἐθριάμβευε καὶ ὁ μέγας στρατηλάτης ἐμέθυεν ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἐπανειλημμένων αὐτοῦ ἐπιτυχιῶν. Ἐξίσου πρακτικὸς ὅπως καὶ μεγαλεπήβολος, δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποταγῇ τυφλῶς εἰς τὰς παραδόσεις τῆς κρατούσης αἰσθητικῆς, ἀλλ' ἐπεζήτησεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἀνοίξῃ εἰς αὐτὴν νέους ὁρίζοντας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν εἰς τὰς ἰδίας βλέψεις, τὴν καινότροπον αὐτῆς ἀναβίωσιν. Καὶ εὑρίσκει πρόχειρον πρὸς τοῦτο ὑποκείμενον τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θριάμβους, καὶ ὡς ἄλλος Λουδοβῖκος ΙΔ΄ καθιστᾷ τὴν ζωγραφικὴν καὶ καθόλου τὴν τέχνην ἀντάξιον πρὸς διαιώνισιν αὐτῶν μέσον. Ὁ Δαβὶδ ἀντικαθιστᾷ τὸν Λεμπρέν, οἱ μεγάλοι πίνακες διαδέχονται ἀλλήλους, αἱ λεπτομέρειαι τῆς φρικώδους σκηνογραφίας τοῦ πολέμου διαγράφονται μετὰ θαυμασίας καὶ ἀνεξαντλήτου ὑπομονῆς,

Ἀδόλφος Μέντζελ

ἐπιβλητικὸν ἐν τῇ αὐστηρότητι καὶ τυπικότητι τοῦ σχεδίου παρίσταται τὸ θέαμα τῶν μεγάλων καὶ πομπωδῶν τῆς αὐτοκρατορίας τελετῶν. Πανταχοῦ ὁ Δαβὶδ ἐπιθέτει τὴν σφραγῖδα τοῦ ἰδίου ζωηροῦ καὶ μετὰ πάθους αἰσθήματος καὶ τῆς ξηρᾶς σχεδὸν πραγματικότητος. Αὐτοκρατορικός, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰς συλλήψεις του, πομπώδης, μεγαλοπρεπὴς ἐπιζητεῖ καὶ κατορθώνει νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τοὺς μυχίους τοῦ Ναπολέοντος πόθους· εἶναι ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβλητικὸς καλλιτέχνης, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ λεπτεπιλέπτῳ προσοχῇ, τὴν ὁποίαν διὰ τὴν ἐργασίαν του καταβάλλει, καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ, τὸν ὁποῖον τυπικῶς καὶ βιαίως παρεισάγει, καθίσταται μονότονος καὶ ξηρὸς ὀλίγον.

Τὸ ὑπερμέτρως τυπικὸν ἔργον τοῦ Δαβὶδ ἐν τῷ αὐτῷ πάντοτε πνεύματι τῆς ἐξιστορήσεως τῆς Ναπολεοντείου ἐποποιίας εὐγενέστερον καὶ λεπτότερον καθιστᾷ ὁ ἔνθους καὶ αἰσθηματίας Γκρό. Ὁ παράλληλος τῷ Δαβὶδ ζωγράφος ἔχει ζωηρότερον τὸ πνεῦμα, εἶναι μᾶλλον ὁρμητικὸς καὶ διαπνέεται ὑπὸ πάθους ἡρωϊκοῦ πλέον πρὸς τὰς μεγάλας ἐκείνας τιτανομαχίας. Εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀπὸ τοὺς πίνακας αὐτοῦ, τὸν ἐξεικονίζοντα τὴν μάχην τοῦ Ἐϊλώ, δύναταί τις νὰ ἴδῃ ὅλον τὸ ἐνδόμυχον πῦρ, τὸ ὁποῖον φλογίζει τὸν περιπαθῆ καὶ ἐνθουσιώδη καλλιτέχνην, τὸν δειλὸν καὶ ἰδεώδη ζωγράφον, τὸν μὴ ἀντέχοντα εἰς τὰς σφοδρὰς καὶ ἐμπαθεῖς ἐπικρίσεις καὶ θνήσκοντα τόσον ἀποφασιστικῶς ἐκεῖ εἰς τὸ Μεδὸν παρὰ τὰς χλοερὰς τοῦ Σηκουάνα ὄχθας. Τὸ λεπτὸν ὅμως τοῦτο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει νὰ μετατρέπῃ τὴν ζωγραφικήν, ἐνισχύεται λίαν ἀποτελεσματικῶς διὰ τῆς πρωτοτυπίας, τῆς εὐστροφίας, τοῦ βάθους καὶ τῆς παρατηρητικότητος τοῦ Πρυδόν· ἡ αἰσθηματικότης τῶν ἔργων του μετριάζει πολὺ τὴν ξηρὰν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Δαβὶδ καὶ ἡ ποίησις, ἥτις πανταχοῦ διαπνέει αὐτά, ἀποδεικνύει ἐπικρατοῦν τὸ αἴσθημα τῆς γνησίας καὶ ἀφελοῦς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐν τῷ Πρυδὸν ἀναλάμπει ἡ θαλερὰ χάρις τοῦ Γκερὲν ἢ τοῦ Ρενιὼ καὶ τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο, τὸ διακρῖνον τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα. Δι' αὐτόν, τὸν ζήσαντα καὶ πλασθέντα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ὀνειροπολήσαντα τὴν Ἑλλάδα, εἶναι τὸ πρῶτον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ποικιλοτρόπως χρησιμεύει διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ γλυκεῖς πίνακάς του. Αἱ ψυχαί, αἱ νύμφαι του, αἱ θεαί, εἶναι ἑλληνικὰ ἔργα, ἀλλὰ μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὰ ὁ Κορρέγιος ἢ ἄλλος τις τῆς Ἀναγεννήσεως δημιουργός. Πανταχοῦ ἐπιπνέει ἡ ποίησις, καὶ εἰς αὐτοὺς δὲ ἀκόμη τοὺς σκληροτέρου θέματος πίνακάς του, κατορθοῖ νὰ προσδίδῃ μυστηριώδη τινὰ καὶ ἀκατάληπτον ἠρεμίαν καὶ ἀγνότητα.

Νεώτατος, τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν μόλις, ἀπέθανεν ὁ διάδοχος τοῦ Γκρὸ καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν νέων τάσεων ἀρχηγὸς ὁ ἔξοχος Ζερικώ. Εἰς τὸν πρόδρομον τοῦτον ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι ὀφείλουσι τὸν ζωηρὸν ἐνθουσιασμόν των, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἔργου ἀφετηρία, καὶ ὁ ὁποῖος ἀναντιλέκτως διέγραψε συστηματικῶς τὸν νέον καὶ τολμηρὸν τῆς γαλλικῆς ζωγραφικῆς ὁρίζοντα. Αὐτὸς ἐδίδαξε τὴν περιφρόνησιν τῆς θριαμβευούσης κατὰ συνθήκην τέχνης, τὴν λατρείαν πρὸς τὴν συγκινοῦσαν ζωγραφικὴν καὶ τὸ θάρρος πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου· τὸ πνεῦμά του πλανᾶται ἀδιακρίτως ἐπὶ τῶν πινάκων ὅλων τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες παρ' αὐτοῦ ἔμαθον νὰ εἶναι συγχρόνως μεγάλοι καὶ ἁπλοῖ. Ἂν ὁ θάνατος δὲν ἁφήρπαζεν ἐν τοιαύτῃ νεαρᾷ ἡλικίᾳ τὸν ἀθάνατον τῆς σχεδίας τῆς Μεδούσης ἐργάτην, τοῦ πίνακος τούτου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκχειλίζει ἡ ζωή, ἡ κίνησις, τὸ πνεῦμα, ἡ μεγάλη ἔκφρασις, καὶ τὸν ὁποῖον πολὺ ἀργὰ μετὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατόν του τόσον δυσκόλως ἀντὶ 6000 φράγκων ἠγόρασε τὸ Λοῦβρον, ὁ Ζερικὼ ἀφεύκτως θὰ ἀνεδεικνύετο εἷς τῶν μεγαλειτέρων ζωγράφων τοῦ κόσμου.

Πρὸ τῆς νέας ὅμως ταύτης κινήσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀντάξιος τοῦ Ζερικὼ διάδοχος καθίσταται ὁ ρωμαντικὸς Δελακρουᾶ, ἡ παλαιὰ σχολὴ ἀγωνίζεται γενναίως νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἴδιον αὐτῆς γόητρον, θερμότερος δὲ καὶ ἰσχυρότερος αὐτῆς προασπιστὴς ἐπὶ ἥμισυν ὁλόκληρον αἰῶνα ἀναφαίνεται ὁ συντηρητικὸς Ἔγκρ. Ὁ ἀγών, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν, εἶναι ἔξοχος· ἀλλὰ μόνον ἄνθρωπος τῆς θελήσεως, τοῦ θάρρους, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀπαθείας τοῦ Ἔγκρ ἠδύνατο ἐπὶ τόσα ἔτη νὰ συγκρατήσῃ αὐτὸν καὶ σθεναρῶς νὰ διεξαγάγῃ πόλεμον ἐναντίον τόσον ἰσχυρᾶς καὶ ὁρμητικῆς μερίδος, ὁποία ἡ τῆς νέας σχολῆς. Ἄκαμπτος ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, ἐξ ἀνατροφῆς, ἐκ παραδόσεων ὁ ἔξοχος αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Δαβίδ, θάλλει οὐχὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀλλ' εἰς τὸ παρελθόν, ὅπου πάντοτε ζητεῖ τὸ ἰδεῶδές του, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἁπλᾶς προσωπογραφίας του. Ἡ ζωὴ δὲν συγκρατεῖ αὐτὸν ποσῶς, ἀφοῦ φέρεται περιφρονητικῶς πρὸς αὐτήν. Προσπαθεῖ πάντοτε νὰ ἐξαναστήσῃ τὸ παρελθόν, καὶ διὰ τοῦτο, ἐνῷ θαυμάζεται παρὰ τῶν συγχρόνων του, δὲν ἀγαπᾶται ἐν τούτοις.

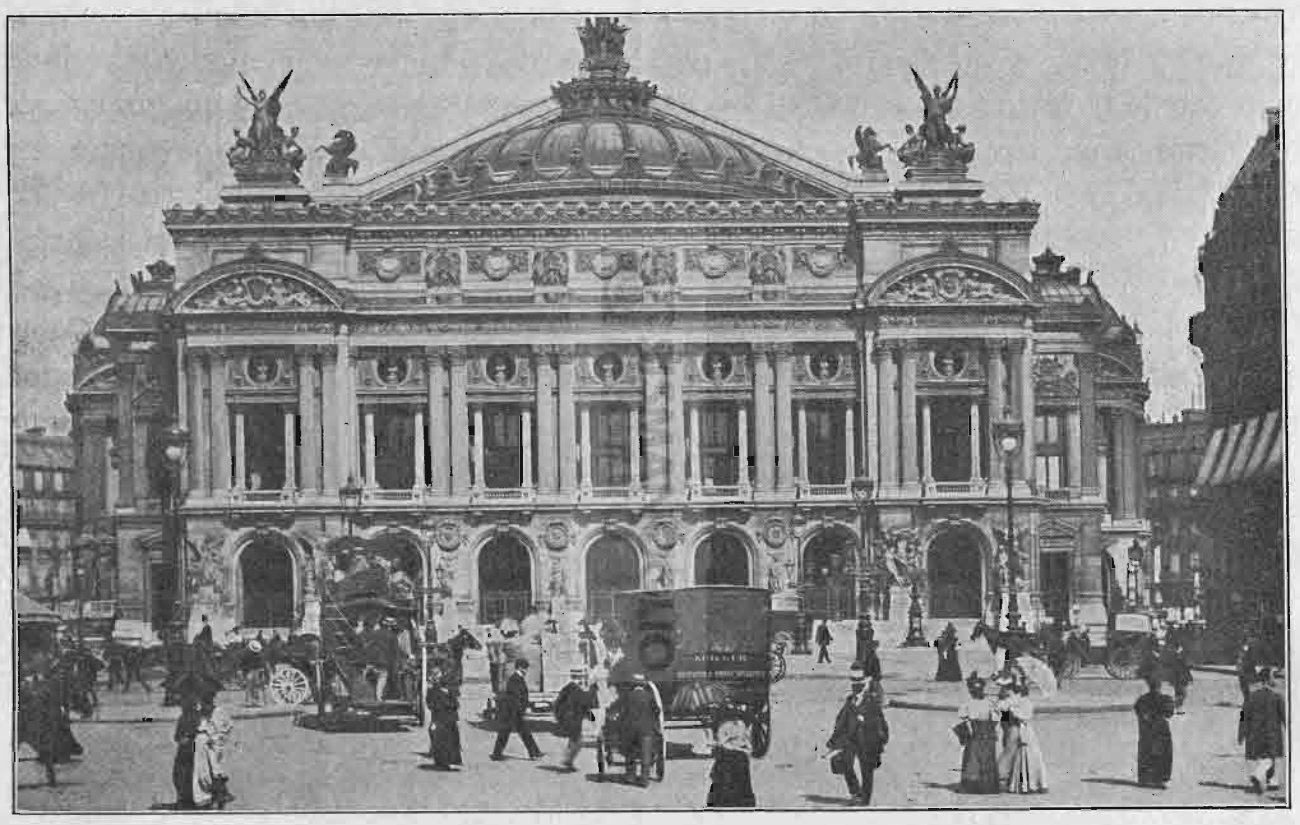
Ἀλλ' ὁ μέγας μεταξὺ τοῦ Ἔγκρ καὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Δελακρουᾶ ἀγὼν ἤρχισεν ἤδη. Εἰς τὸν πίνακα αὐτοῦ ἡ Εὐχὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΓ΄ συγκεντροῦται ἰδιαιτέρως ἡ τυπική, συντηρητικὴ καὶ κλασικὴ ἰδιοφυΐα του, καὶ ἡ δογματικὴ τῆς ἰδίας αὐτοῦ τέχνης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄλλα αὐτοῦ θέματα τὸ ὑπομονητικὸν ἔργον του εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, συνεχὴς πρὸς τὴν αὐστηρὰν ἁρμονίαν ὕμνος, ἀδιάκοπος γραμμικὴ εὐρυθμία· τὸ κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἔργον, ὅπερ διέγραψε τὸ σύμβολον τῆς πίστεώς του καὶ ἔνθα προσεπάθησε νὰ ἀποτυπώσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς σχολῆς του, νὰ ἐξευτελίσῃ δὲ τοὺς καινοτομοῦντας ρωμαντικοὺς αὐτοῦ ἀντιπάλους, εἶναι ἡ περίφημος Ἀποθέωσις τοῦ Ὁμήρου. Ὅλοι οἱ κλασικοὶ ποιηταί, λογογράφοι, φιλόσοφοι, καλλιτέχναι ἵστανται ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ, ὅπου στεφανοῦται ὁ τυφλὸς ραψῳδός· ἀλλ' ἐκ τοῦ Πανθέου τούτου ἐλλείπουσιν ὁ Σαίξπηρ καὶ ὁ Γκαῖτε,

ἐκεῖνοι ἀκριβῶς, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀνέγραψαν ἐπὶ τῆς σημαίας των μεταξὺ ἄλλων οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ. Ὁ Ἔγκρ ἐθριάμβευεν, ἀποκρυσταλλῶν τοιουτοτρόπως ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Ραφαὴλ μονομερεῖ ἀπομιμήσει τὴν ἀμετάβλητον καὶ κλασικὴν τέχνην.

Ὁ θρίαμβος ἐν τούτοις τοῦ ἀκάμπτου Ἔγκρ δὲν συνεκράτησε τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τοῦ Δελακρουᾶ καὶ τῶν ὀπαδῶν του, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἠγωνίζοντο πρὸς αὐτόν. Ὁ σημαιοφόρος τοῦ ζωγραφικοῦ ρωμαντισμοῦ ἀντιτάσσει τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ πλήρη πάθους, τραγικῆς ἢ ὀνειρώδους ἐκφράσεως ἔργα του. Εἰς τὴν τυπικότητα τῶν Ἀκαδημειῶν, τῶν Ἐκθέσεων, τῶν καλλιτεχνικῶν ἐπισήμων ἀξιώσεων, ἔνθα κυριαρχεῖ ὁ Ἔγκρ, ὁ ὀνειροπόλος, ἐνθουσιώδης, παράφορος ἀντίπαλός του προβάλλει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ αὐτόβουλον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ἐσταυρωμένου· δὲν διδάσκει ἐπισήμως, οὐδὲ ἐπιζητεῖ τὰς κατὰ συνθήκην ἀξιωματικὰς τιμάς· ἁπλῶς μόνον παρέχει παραδείγματα ἀνεξάντλητα καὶ δι' αὐτῶν ἐνθουσιάζει, συγκινεῖ, παραφέρει τοὺς ζωγράφους καὶ σὺν αὐτοῖς τὰ ἐνθουσιῶντα πέριξ του πλήθη. Καλλιτέχνης ἐν ὅλῃ τῇ μεγάλῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ἐνέκλειεν ἐντὸς αὐτοῦ φλογερὸν τὸ πῦρ καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ. Ὁ περίφημος πίναξ ὁ Βιργίλιος ὁδηγῶν τὸν Δάντην εἰς τὸν Ἅδην ἀποτελεῖ μεταξὺ τόσων ἄλλων ἔργον θαυμάσιον ὄχι μόνον διὰ τὴν ζωήν, ἣν ἀποπνέει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν φλογερὰν καὶ μόνον οὐχὶ ἀγρίαν τῆς ἐκφράσεως δύναμιν. Ἡ φιλολογία ἀπετέλει ἰδιαίτερον δι' αὐτὸν ὑποκείμενον προσοχῆς· ὅταν δὲ συνεπλήρωσε τὰς εἰκονογραφίας τοῦ Φάουστ τοῦ Γκαῖτε, πρὸς μεγίστην τοῦ τελευταίου τούτου χαρὰν καὶ ἀπετέλεσε συνεχῆ σειρὰν τῶν ἡρώων τοῦ Σαίξπηρ, ἐνόμισεν ὅτι ἐπραγματοποίησεν ἕνα τῶν μεγαλειτέρων αὐτοῦ πόθων. Ἡ θερμὴ αὐτοῦ καὶ φλογερὰ ἰδιοσυγκρασία ἔφερε πάντοτε αὐτὸν εἰς ἀναζήτησιν τῶν σκηνῶν, αἵτινες προεκάλουν ζωηρὰν τὴν ἐντύπωσιν. Ὁ χρωματισμὸς ἦτο δι' αὐτὸν ὁλόκληρον ἐξάρσεως στάδιον. Δι' αὐτὸ καὶ συχνάκις κατέφευγεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς φύσεως τῆς ὁποίας ἐζήτει νὰ ὑπεκκαύσῃ τὸν εὐφάνταστον καὶ ἀνήσυχον πάντοτε οἶστρόν του· εἰς πίνακα τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ εἰς ἄλλους τινάς, τὸ πάθος τοῦ χρώματος καὶ τοῦ τοπείου ἀναφαίνεται ζωηρότατον, ὅπως ὁ φλογερὸς πρὸς τὰς παθητικὰς καὶ συγκινητικὰς σκηνὰς ἐνθουσιασμός του. Εἶναι ὁ ζωγράφος, εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁποίου ἡ μυστικὴ πνοὴ κατ' ἐξοχὴν ἐτοποθέτησε τὸ αἴσθημα· αὐτὸ καθοδηγεῖ πάντοτε τὸν χρωστῆρα τοῦ ρηξικελεύθου ζωγράφου καὶ ἀναδεικνύει αὐτὸν πρὸς ὅλα ἕτοιμον, πρὸς πάντα οἰκεῖον. Οἱ δύο λοιπὸν κορυφαῖοι ἀντίπαλοι εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν πρεσβευομένας ἀρχάς· διὰ τὸν μὲν τὸ ἀμετάβλητον, διὰ τὸν δὲ τὸ τολμηρὸν νέον· διὰ τὸν ἕνα ἡ κλασικὴ εὐρυθμία τῶν γραμμῶν καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ σχεδίου, διὰ τὸν ἄλλον ἡ κίνησις τῆς πρωτοτυπίας καὶ ἡ ζωὴ τοῦ αἰσθήματος· διὰ τὸν πρῶτον τέλος ἡ ξηρότης τοῦ χρώματος, διὰ τὸν δεύτερον ἡ γοργή, ἡ βιαία αὐτοῦ διάθεσις. Μετὰ τὸν θάνατόν του κανεὶς δὲν ἀναφαίνεται ἄξιος αὐτοῦ διάδοχος. Τὸ ἔργον ὅμως αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὸ ἀποτέλεσμά του καὶ ἡ ρωμαντικὴ σχολὴ πλέον διασπείρει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὰς ἀρχὰς αὐτῆς.

Ἡ βασιλεία τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἀνενέωσεν ἐπί τι διάστημα τὸ ἔργον, οὗτινος ὁ Ναπολέων περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος κατήρξατο. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν κατέστησαν τὸ μουσεῖον τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐξιστορήθησαν αἱ μεγάλαι ἡρωϊκαὶ σκηνογραφίαι τῆς Γαλλίας, τόσον παρὰ τῶν πρώτων τῆς ἐποχῆς ζωγράφων, ὅσον καὶ παρά τινων δευτερευόντων. Ἀλλ' ἡ ἀπεικόνισις τῆς μεγάλης τοῦ Ναπολέοντος παρελάσεως καὶ ὅλων τῶν μετ' αὐτῆς σκηνῶν ἀνέδειξεν ὑπέροχον τὸ τάλαντον τοῦ Ὁρατίου Βερνέ, εἰς ὃν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλεται ὁ διάκοσμος τῶν ἀνακτόρων τῶν Βερσαλλιῶν καὶ ὅστις μετὰ τοῦ Δελαρὸς ἀποτελεῖ τὴν ὀνομαστὴν δυάδα τῶν ἱστορικῶν ζωγράφων.

Ὁ Βερνὲ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸς ζωγράφος, ὅπως ὁ Βερανζὲ ὁ κατ' ἐξοχὴν τοῦ λαοῦ ποιητής. Εἶναι ἄλλως τέκνον αὐτοῦ ἄνευ ἀξιώσεων καὶ ἄνευ ἀριστοκρατικῶν διαθέσεων καὶ τάσεων· καταγίνεται εἰς ὅλα τὰ εἴδη ἐξίσου καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας· πρόσωπα, σκηναί, τοπεῖα, ζῷα παρέρχονται ἀκόπως ὑπὸ τὸν χρωστῆρά του καὶ τόσον ταχέως, ὥστε νὰ νομίζῃ τις μηχανικὴν τὴν προέλευσίν των. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον οὐσιωδῶς περιλαμβάνεται ἡ κατάκρισις τοῦ ἔργου αὐτοῦ· ἡ εὐκολία, μετὰ τῆς ὁποίας ἐμόρφωνε τοῦτο, ἐμετρίαζε παρὰ τοῖς ἐπικριταῖς του τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἀδιαφόρως ἂν αὕτη ὑφίστατο πράγματι ἢ οὔ. Καὶ ὅμως ὁ Βερνὲ διὰ τῆς εὐκολίας του ταύτης καὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἣν διεμοίραζεν εἰς ὅλα τὰ ἔργα του, κατέστη εἴπερ τις καὶ ἄλλος δημοτικός, προκαλέσας οὕτω τὴν ἐκλαΐκευσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν προσώπων καὶ τῶν σκηνῶν αὐτοῦ. Ἂν αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξαν ὄντως μεγάλαι, ὁ λαὸς δὲν ἀντελήφθη αὐτάς, εἰ μὴ μόνον μετὰ τὴν ἀναβίωσιν αὐτῶν ἐν Βερσαλλίαις· ὁ Βερνὲ κατέστη ἀνάδοχος τῆς δημοτικότητος αὐτῶν καὶ αὐτὸς οὐσιωδῶς παρεσκεύασεν ὅλον ἐκεῖνο τὸ ρεῦμα, τὸ ὁποῖον προυκάλεσε τὴν μεταφορὰν τῆς κόνεως τοῦ μεγάλου νεκροῦ ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Ἁγίας Ἑλένης εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα. Τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα κρατεῖ κυρίως ἐν αὐτῷ, παρ' ὅλην δὲ τὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν εἰς τὴν Ναπολεόντειον ἐποποιίαν, ὁ Βερνὲ ὑπέροχος ἀναδεικνύεται εἰς τὸν ἐξαίσιον αὐτοῦ πίνακα, τὸν ἀπεικονίζοντα τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντίνης· ἐδῶ ἀναφαίνεται ἡ ἀνδρικὴ καὶ ἐνεργητικὴ ἐκείνη φύσις, τὴν ὁποίαν περιέκλειε τὸ ἀφελὲς ἐξωτερικόν του καὶ ἡ παιδική του καρδία. Κανεὶς πλειότερον αὐτοῦ δὲν κατέστη λαοφιλὴς καὶ οὐδενὸς καθ' ὅλον τὸν αἰῶνα ὁμοτέχνου του τὰ ἔργα δὲν ἐγένοντο ἐξ ἴσου εἰς τὸν λαὸν γνωστά.

Τὸ Θέατρον τοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων

Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Γκαρνιέ

Ἐν τούτοις ὁ ρωμαντισμὸς ἐν μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἐπικῆς σκηνογραφίας ἐξηκολούθει τὸ ἔργον του. Ἀποβα-

λὼν τὴν πρώτην ἐκείνην ζωηρὰν καὶ παράφορον ὁρμὴν τοῦ Δελακρουᾶ, ἐτράπη ἤδη ἡπιώτερος πρὸς τὴν μελέτην καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς φύσεως. Ἄρχεται τοιουτοτρόπως ὑποφαινομένη ἡ νέα τῆς τοπειογραφίας μορφή, ἡ μᾶλλον πραγματικὴ καὶ φυσικὴ καὶ πλειότερον ἢ ἄλλοτε ὑποκειμενική. Τοὺς ἀσταθῶς ἀκόμη τὸ εἶδος ἀπεργαζομένους Οὐὲ καὶ Καμπὰ διαδέχονται μετ' ὀλίγον οἱ μεγάλοι τοπειογράφοι, ὁ Κορό, ὁ Ρουσώ, ὁ Δουπρέ, ὁ Διάζ, ὁ Μιλλέ, ὁ Λεπὰζ καὶ ὁ Βρετόν, οἵτινες διὰ τῆς μερικῆς αὐτῶν ἰδιοφυΐας καὶ διὰ τοῦ ἐν συνόλῳ ἔργου των διέγραψαν μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας ἐν τῇ γαλλικῇ ζωγραφικῇ σελίδας.

Ἐπὶ πέντε ὅλας δεκάδας ἐτῶν ὁ Κορὸ ἐξίστατο πρὸ τοῦ νέου πάντοτε δι' αὐτὸν δράματος τῆς φύσεως καὶ ἑκάστη παρερχομένη ἡμέρα νέους ἀπεκάλυπτε δι' αὐτὸν θησαυρούς. Γέρων πλέον καὶ ἐξηντλημένος, δὲν ἔπαυε νὰ θαυμάζῃ καὶ ἐν τῇ ἠρεμίᾳ, μεθ' ἧς διήρχετο τὸν ὠκεανὸν τοῦ βίου, ἀνεύρισκε δὲ πάντοτε ἀκμαίαν καὶ νεανικὴν τὴν αἰσθητικότητά του. Παρῆλθε τὰ πρῶτα τοῦ σταδίου αὐτοῦ ἔτη παρὰ τῷ Βερτέν, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ μεγάλη τέχνη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μικρὰν τῶν τολμηρῶν καινοτόμων, ἀπέκειτο εἰς ξηροὺς συνθηματικοὺς πίνακας. Ἀλλὰ δὲν ἤργησεν ὁ διὰ μέσου τῆς φύσεως βλέπων Κορό, ὁ ἀγρότης καλλιτέχνης, νὰ ἀνέλθῃ ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἰδιοφυΐα του προώριζεν αὐτόν. Αἰσιόδοξος, τὰ πάντα πέριξ αὐτοῦ διαβλέπων ρόδινα, δὲν ἀνησύχει ποσῶς οὐδὲ ἐνδιεφέρετο διὰ τὸν θόρυβον καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου· αὐτὸς παρετήρει μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐνώπιόν του, τὴν ὡραίαν καὶ ἀπέραντον φύσιν καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπεζήτει νὰ ἀντλήσῃ ὅλον τὸ ἐφόδιον τῆς τέχνης καὶ τῆς περιωρισμένης συγχρόνως ζωῆς του. Ἀπὸ τὴν λατρείαν αὐτὴν καὶ τὴν ἔκστασιν πρὸ τῆς φύσεως ἀνεῦρε τὰ μικρὰ καὶ πρωτότυπα ἀριστουργήματά του. Τὰ τοπεῖά του, ὅπου ἐξαισίως ἀπεικονίζεται τὸ ἁπλοῦν μεγαλεῖον τῆς φύσεως, εἶναι πλήρης ἁρμονία ποιήσεως· διὰ τῶν δένδρων καὶ τῶν φύλλων πνέει ὁ δροσερὸς ἀήρ, διὰ τῶν λιμνῶν καὶ τῶν ὑδάτων ἀνταναικλᾶται ὁ γαλανὸς οὐρανός. Ὅλη ἡ ποίησις τοῦ φυσικοῦ πανοράματος ἀποτυποῦται ἐπὶ τοῦ μικροῦ πίνακος καὶ ἡ ποίησις αὐτὴ δὲν εἶναι οὐδὲ παρουσιάζεται φανταστική· εἶναι μόνον ἀπεσταγμένη. Ἡ δρόσος τῆς νυκτός, ἡ λεπτὴ ὁμίχλη τῆς πρωίας, ἡ διαύγεια τῆς ἑσπέρας, ὅλα διὰ τὸν Κορὸ εἶναι ποίησις· ὁ καλλιτέχνης ἀποθέτει ἐπὶ τοῦ πίνακος αὐτὴν τὴν ἤρεμον ὕπαρξίν του καὶ βλέπων κάνεὶς τὰ ἔργα του πρώτιστα καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠρεμεῖ καὶ ἀναπαύεται.

Ἐν πτωχείᾳ καὶ ἀπομονώσει διῆλθε τὸν βίον του ὁ στωϊκὸς Μιλλέ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπερήφανος διὰ τὴν ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν ἐδείκνυον πρὸς αὐτὸν οἱ σύγχρονοι νέοι μεγάλοι ζωγράφοι καὶ μάλιστα οἱ τοῦ εἴδους του. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀγροῦ, ὁ κοπιῶν καὶ διὰ τοῦ ἱδρῶτος τοῦ προσώπου αὐτοῦ κερδίζων τὸν ἄρτον του, ἐν τῷ Μιλλὲ εὗρε τὸν τελειότερον αὐτοῦ ἑρμηνευτήν· τὴν ἐν αὐτῷ περικλειομένην θλιβερὰν ποίησιν ὁ μετριόφρων τοῦ Μπαρμπιζὸν κάτοικος, ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁμότεχνόν του γνωρίζων τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγῶνος τοῦ βίου, ἀπετύπωσε διὰ τῆς ζωηροτέρας αὐτῆς ἐκφράσεως. Καὶ προσέθεσε καὶ αὐτὸς ἕνα ἀκόμη ἀκρογωνιαῖον λίθον εἰς τὸ μέγα οἰκοδόμημα μετὰ τῶν ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ρουσὼ ὑπῆρξε στενὸς φίλος του καὶ ὁ Δυπρὲ εὐγενὴς ὑποστηρικτής του. Οἱ δύο οὗτοι διετέλεσαν πάντοτε ἀχώριστοι ταξειδεύοντες ὁμοῦ ἐζήτουν νέους ὁρίζοντας καὶ ἀποκαλύψεις εἰς τὰ δάση, τοὺς ποταμούς, τὰς πεδιάδας καὶ τοὺς δρυμούς· ὁ Ρουσὼ ἰδιαιτέρως ἔτρεφε μεγάλην πρὸς τὸ πάτριον ἔδαφος στοργήν, καί, ὅπως ὁ Ρουσδάελ, εἰς αὐτὸ ἐζήτησε νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἰδιοφυΐαν του· ὅλα τὰ ἔργα του παρουσιάζονται ἐπιστημονικῶς σοβαρά, μὴ συγκεντροῦντα τὴν ποίησιν τοῦ Κορό, οὔτε τὴν αὐστηρότητα τοῦ Δουπρέ, οὐδὲ τὸ αὐτοσχέδιον τοῦ Διάζ, πάντοτε ὅμως ἐπιβλητικὰ ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς ἀληθοῦς τέχνης.

Ἡ Ἔκθεσις τοῦ 1855 παρουσιάζεται ἐγκαίρως διὰ νὰ ἐκκαθάρῃ τὰς ἐκκρεμεῖς δοσοληψίας καὶ καθορίσῃ τὸ ὑπάρχον καταστατικόν. Οἱ ἀγῶνες, αἱ προσπάθειαι καταλήγουσι τὴν φορὰν αὐτὴν εἰς ὡρισμένα ἀποτελέσματα· ὁ ρωμαντισμὸς τῶν μέν, ἡ πρὸς τὴν φύσιν λατρεία τῶν δὲ ἀναβιβάζεται εἰς τὴν δέουσαν περιωπήν, τὰ δὲ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ θανάτου τῶν καλλιτεχνῶν ὑπὸ τῆς αἰγλης περιβληθέντα ἔργα διεκδικοῦσι πλέον τὰ κυριαρχικὰ αὐτῶν δικαιώματα. Ὁ θρίαμβος τῆς σχολῆς τοῦ Δελακρουᾶ ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως. Ὁ Ἔγκρ, γέρων ἤδη, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντιτάσσῃ ἀκόμη τὸν ἀρχαϊσμὸν διὰ τῶν ἔργων του καὶ διὰ τῶν μαθητῶν του· ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν, οὔτε ὁ μελαγχολικὸς τῆς χριστιανικῆς τέχνης ζωγράφος Φλανδρέν, οὔτε οἱ τῶν ἀρχῶν τοῦ διδασκάλου μεταγενέστεροι προσωπογράφοι Καμπανὲλ καὶ Ζερὸμ δύνανται πλέον νὰ συγκρατήσωσι τὴν ἐκπεσοῦσαν σχολήν. Τὰ γεγονότα ἐπήρχοντο ραγδαῖα· μετὰ τὰς δύο μεγάλας ἐκθέσεις, ὅπου ἡ τέχνη σαφῶς κατενόησε τὴν ἰδίαν αὐτῆς θέσιν, τὴν ἄλλην κίνησιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ πολιτικῇ, τὸ φοβερὸν διὰ τὴν Γαλλίαν ἔτος παρεσκεύαζε τὴν νέαν μεγάλην περίοδον, ἥτις θὰ διέγραφε τὴν τελευταίαν τῆς τέχνης κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὄψιν.

Ὡς ἄλλος ἐκ τῆς τέφρας φοῖνιξ ἡ Γαλλία μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 ἐπιδεικνύει ἰδίως ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἐκπληκτικὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον ζωῆς· ἀπὸ τῶν συντριμμάτων καὶ τῶν ἐρειπίων ἀναγεννᾶται βιαίως νέος κόσμος ἰδεῶν, τέχνης, ἐπιστήμης, καὶ τὰ πολυπληθῆ τῆς τρίτης δημοκρατίας δημόσια κτίρια παρέχουσιν εὐρύτατον εἰς ἀνάπτυξιν στάδιον. Τὸ Δημαρχεῖον, τὸ Πάνθεον, τόσα ἄλλα μνημεῖα εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς ἠλλοιωμένης ἀκόμη μεγάλης πρωτευούσης προκαλοῦσι τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας, τοὺς ἀρχιτέκτονας, οἵτινες διαδοχικῶς συσσωρεύουσιν ἐντὸς αὐτῶν τὰ προϊόντα τῆς νεαρᾶς καὶ σφριγώσης φαντασίας των. Καὶ πληθύνονται ἐπὶ τοσοῦτον ὅλα ταῦτα καὶ τόσον μεγάλη ἀναφαίνεται ἡ ἀξία αὐτῶν, ὥστε ὀκτὼ μόλις ἔτη μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν παγκόσμιον τοῦ 1878 Ἔκθεσιν, ἡ Γαλλία παρουσιάζεται πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου κόσμου ἀξία τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ παρελθόντος αὐτῆς, ἐπίσης μεγαλοπρεπής, ὅπως συνείθισε πάντοτε νὰ παρουσιάζηται.

Ὅ,τι ὅμως, ἀνεξαρτήτως τῶν κεκυρωμένων πλέον ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἀρχῶν, διακρίνει τὴν νέαν περίοδον εἶναι τὸ ἀνεξάρτητον τῆς ἐργασίας. Τὸ κράτος, τὸ ἀξιωματικὸν καὶ ἐπίσημον τῶν ἀκαδημαϊκῶν κέντρων, ὁπόθεν κατὰ συνθήκην ἐνεκρίνετο καὶ ἀνεγνωρίζετο τὸ κῦρος τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου καλλιτέχνου, ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς προηγουμένης αὐτοῦ λαμπρότητος, οἱ δὲ νεώτεροι καταγίνονται διὰ τῆς κατ' ἰδίαν αὐτῶν μελέτης καὶ τῆς ἀνεξαρτήτου ἐργασίας νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ἐπιδιωκόμενον σημεῖον. Ὅπως καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ ρωμαντισμοῦ χρόνους, δὲν ἐπιζητεῖται πλέον ἡ δουλικὴ εἰς τὰς συνθήκας καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀρχαϊκοῦ διδασκάλου ὑπαγωγή· ἕκαστος ἀφίνει ἐλευθέραν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν ἐν πλήρει οὐχ ἧττον συνειδήσει τοῦ ἐπιζητουμένου. Καὶ δι' αὐτὸ ὅ,τι σπανίως ἐπὶ τόσον χρόνον παρετηρεῖτο, ἡ πρωτοτυπία, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀφειδῶς παρουσιάζεται, ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μετριώτερα καὶ κοινότερα ὁπωσδήποτε ἔργα.

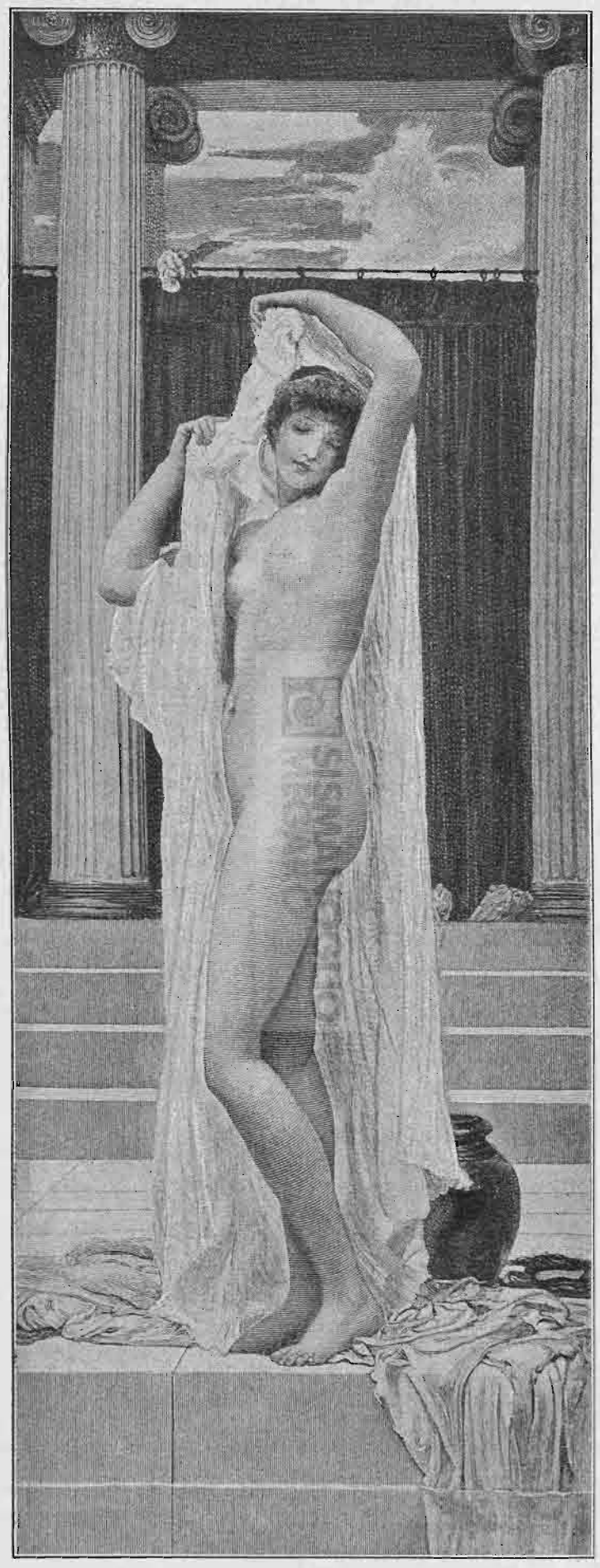
Ὁ ὑπὸ τῶν κλασικῶν προπηλακισθεὶς Ἐδουάρδος Μανὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ μᾶλλον συγκεκριμένη προσωπικότης ἐν τῇ ἀναφαινομένῃ πλέον σχολῇ τῶν impressionnistes. Ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐγένετο μετὰ τοῦ πόθου πρὸς ἀναζήτησιν νέου τινὸς ἐν τῇ ζωγραφικῇ, ὁ Μανὲ καθορίζει συστηματικώτερον καὶ μετὰ τοῦ Βουδὲν καὶ τοῦ Λεπὶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ὁλλανδοῦ Ζογκκὶνδ ἀφ' ἑτέρου παρασκευάζει καὶ συμπληροῖ τὴν ἀρξαμένην ἤδη κίνησιν. Ἕνεκα τούτου ὁ Μανὲ ὡς ζωγράφος δέον νὰ κριθῇ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὅ,τι ἐπετέλεσε μόνον, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐξ ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέβλεψεν. Ὁ Μανὲ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τοῦ φωτός, ὁ σημειώσας τὴν νέαν περίοδον· ὑπέστη πλείστας ὅσας ἐπικρίσεις ὁ δριμύτατος αὐτὸς διὰ τοὺς συναδέλφους

του κριτής, καθόσον ὀλίγοι ἀκόμη κατενόουν τί παρεσκεύαζε τὸ κυοφορούμενον πνεῦμα· ἔλειπεν ὅμως ἀπ' αὐτοῦ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀνατροφή, ἡ θετικὴ τῆς ἰδίας αὐτοῦ τέχνης ἐπιστήμη καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως τὴς δημιουργικότητός του, δὲν ὑπῆρξε μέγα.

Τώρα πλέον ραγδαίως προβαίνει ἡ νέα σχολὴ ὄχι μόνον ἐν περιωρισμένῳ κύκλῳ, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῆς Γαλλίας, ὅπου ἤδη ἡ κίνησις ἀπὸ πολλοῦ παρεσκευάζετο. Ὁ Σίλεϋ, ὁ Πίσαρο, ὁ Μονὲ ἀνέρχονται εἰς ποιητικὸν αὐτὸ τοῦτο ὕψος ἐν τῷ πάθει των πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας σχολῆς. Ὅλη ἡ φύσις καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς στιγμὰς ἀποτυποῦται ἐπὶ τῶν πινάκων μετὰ τῆς ἀσυλλήπτου τρόπον τινά, ὅπως ἡ ἀστραπιαίως παρερχομένη ἁμαξοστοιχία, ἐκφράσεως αὐτῆς. Αἱ λεπτομέρειαι εἶναι ἀκαθόριστοι, ἀλλ' ἡ γενικὴ ἐντύπωσις παρίσταται πλήρης ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἰδεώδει καὶ τελείᾳ μορφῇ. Ἐκ τούτου ὁρμώμενος ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον διαπρέψας ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ Πουβὶς δὲ Σιαβὰν ἐπέτυχε διὰ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ διακοσμητικῶν γραφῶν τοῦ ἀφελοῦς ἐκείνου καὶ εὐγενοῦς συμβολισμοῦ νὰ ἀναδειχθῇ ὁ κυριεύων ἀστὴρ τῆς ἑβδόμης τοῦ αἰῶνος δεκαετηρίδος.

Ἀλλὰ τὸ ζώδιον τοῦ Βωδρὺ ἐκυριάρχει διὰ τῆς τόλμης καὶ τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ. Ἀναφανεὶς περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ταχέως διαπρέψας ὡς προσωπογράφος, ἐγκατέλιπε τὰ πάντα διὰ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὸ ἔργον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ὁ Γκαρνιὲ καὶ τὸ ὁποῖον ἀνέδειξεν ὅλην τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν. Ἡ τιμητικὴ αἴθουσα τοῦ Μεγάλου Μελοδράματος παρεῖχεν εἰς τὸ τάλαντον αὐτοῦ τοὺς τοίχους της, ὁ δὲ ἐν σπέρματι ἀκόμη συγκρατῶν τὸν συμβολισμὸν τῆς τέχνης ἀνεῦρεν ἐκεῖ τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἀναπτύξῃ αὐτόν. Εἰργάσθη δέκα ὁλόκληρα ἔτη συνεχῶς καὶ ἀνενδότως εἰς τὸν διάκοσμον τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδαπάνησεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀξίαν· ἀλλ' οἱ πίνακες αὐτοῦ, οἱ τοσοῦτον ἐμπνευσμένοι καὶ ἀνάγλυφοι καὶ ζωηροί, μαρτυροῦσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν μεγάλην καὶ νέαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν διεχάραξεν. Ὁ Βωδρὺ θὰ παραμείνῃ ὁ θερμότερος τῆς συμβολικῆς σχολῆς ζωγράφος, ὁ ἐπιζητήσας πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ συνδυάσῃ καὶ συνενώσῃ τὴν ἀφηρημένην ἰδέαν μετὰ τῆς ζωηρᾶς καὶ ὁρμητικῆς ἐκφράσεως.

Ἀκριβῶς δὲ ἐν τούτῳ διαφέρει ὁ ἀρτιώτερον παρουσιάζων τύπον τῶν impressionnistes Πουβὶς δὲ Σιαβάν. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1861 εἰσέτι ἀναδείξας τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀξίαν μαθητὴς τοῦ Σέφφερ δὲν ἀποτυποῖ πλήρη τὴν ἔκφρασιν τῆς ζωῆς εἰς τὰς ὀνειρώδεις σκηνογραφίας του. Δι' αὐτὸν ὅλον τὸ αἴσθημα συγκεντροῦται εἰς τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡρεμίαν, ἡ δὲ μακαριότης ἐκείνη, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὰ Ἠλύσια ἐτοποθέτησαν Πεδία, κυριαρχεῖ ἐφ' ὅλων αὐτοῦ τῶν πινάκων. Ἡ χαρά, αἱ ἐλπίδες τοῦ ἀνθρώπου, ὅ,τι καθόλου ἀποτελεῖ τὰς εὐγενεῖς αὐτοῦ ὁρμὰς ἀποδίδεται μετά τινος εἰρωνικῆς, ἡσύχου καὶ ἀγαθῆς ἐκφράσεως. Αἱ εἰκόνες του εἶναι τρόπον τινὰ εἶδος πρακτικῆς καὶ ψηλαφητῆς τοῦ ἀγαθοῦ διδασκαλίας. Ἐξ ἄλλου ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπίσης οὐσιωδῶς διακρίνει τὸ ἔργον τοῦ Σιαβάν, εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἐπεξεργασίας τῶν πινάκων του. Δὲν περιώρισε τὰ μεγαλοπρεπῆ πάντοτε ὑποκείμενά του εἰς μικροὺς καὶ τυχαίους πίνακας· αἱ ἱστορικαὶ ἐκεῖναι σειραί του ἀνάγονται εἰς ἄλλην λαμπρὰν ἐποχήν, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυναν τὰ ὀνόματα τοῦ Λουίνη ἐν Μεδιολάνοις, τοῦ Γκιρλανδάγιο ἐν Φλωρεντίᾳ. Ὁ Σιαβὰν ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ σκηνῶν ἀνήχθη εἰς τὴν μεγάλην περίοδον τῶν ἐφ' ὑγρῷ εἰκόνων, τῶν φρέσκων, ὡς συνήθως ἀποκαλοῦνται. Ὅπως οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἰταλοὶ καλλιτέχναι διὰ τοῦ εἴδους τούτου ἐπεζήτησαν τὴν ἐκλαΐκευσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἐνδόξων σκηνῶν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τὴν συνεχῆ εἰς τὸν λαὸν ὑπόμνησιν διὰ τῆς ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δημοσίων καθιδρυμάτων ἐξιστορήσεως αὐτῶν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Σιαβὰν ἠθέλησε νὰ διαιωνίσῃ καὶ ἐξάρῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐθνικὰ θέματα. Αἱ ἐν τῷ Πανθέῳ σκηναὶ τῆς ἁγίας Γενοβέφας εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἀναβίωσις μιᾶς σελίδος τῆς παλαιᾶς Γαλλίας, ὅλαι δὲ αἱ πολυπληθεῖς αὐτοῦ ἀλληγορικαὶ εἰκόνες, αἱ κοσμοῦσαι δημαρχεῖα, σχολάς, τόσα ἄλλα κέντρα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνεχὴς πρὸς τὸ μακάριον αὐτοῦ ἰδεῶδες ἐκδήλωσις. Ἄλλως δὲ καὶ ἡ δι' ὑγροῦ χρώματος ἐξιστόρησις πλειότερον συνεβιβάζετο πρὸς τὴν ἀρχήν, ἥτις διεῖπε τὸν τεχνικὸν αὐτοῦ σκοπόν· διὰ τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῶν πινάκων του περισσότερον ἥρμοζεν ὁ ἄνευ λάμψεως τοῦ πρώτου χρωματισμός, ἢ τὸ ζωηρὸν καὶ μᾶλλον ὑλικὸν τῆς ἐλαιογραφίας ἀποστίλβον. Ὅπως ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐλέχθη, ὁ Σιαβὰν ἐν τῷ καθόλου ἔργῳ αὐτοῦ ἀπεικόνισε τὴν ἰδέαν καὶ προσεπάθησε νὰ περιβάλῃ αὐτὴν μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν λεπτότερον καὶ αἰθεριώτερον ὑλικόν· ἡ ζωγραφική του εἶναι μᾶλλον φιλοσοφικὸν σύστημα, κατατεῖνον εἰς τὴν χειραφεσίαν τῆς τέχνης καὶ εἰς τὴν ἔξαρσιν αὐτῶν πρὸς τὸν τελικὸν σκοπόν, ἢ ἁπλῆ τις ὄψις τοῦ καλοῦ, γενικώτερον μὲν πάντοτε ἔχουσα τὸν ὁρίζοντα, ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ ταπεινοῦ τῆς πεζῆς ὑποκειμενικότητος περικλειομένη κύκλου. Δι' ὅλης ἐκείνης τῆς γονίμου καὶ ὑψηλῆς σκηνογραφίας αὐτοῦ ἐπαγγέλλεται τὸ ἄπειρον καλόν, τὴν τελείαν ἀγαθότητα, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἄλλου κόσμου· αἱ σκηναί του εἶναι εἰκόνες εἰλημμέναι ἐκ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἄλλου βίου, χωρὶς ὅμως τὴν ἀπίθανον καὶ ἀπραγματοποίητον ὄψιν των. Εἶναι ἡ ἥσυχος πνοὴ τοῦ καλοῦ, ἡ τελευταία τῆς ὁποίας ἠχὼ φθάνει μέχρις ἡμῶν πλήρης ἀπὸ ὑποσχέσεις, μεγαλεῖον, λαμπρότητα. Τόσον πολὺ ἔζησε καὶ τόσον πολὺ ἐνεποτίσθη ἐκ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ὁ Σιαβάν. Ὁ ἄλλος σύγχρονος αὐτοῦ, ὁ Μορώ, ὅστις προσεπάθησεν ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι νὰ ἀνεύρῃ τὸ ἰδεῶδές του, δὲν κατώρθωσε νὰ φανῇ ἐπίσης εὐτυχής· ἡ λαμπρότης τῶν ἔργων του ἀχριᾷ ἐκ τῆς ἀσθενικῆς καὶ ἐλαφρᾶς τοῦ ὀνείρου αὐτοῦ ὑποστάσεως, αἱ δὲ ἀλληγορίαι, εἰς τὰς ὁποίας μετὰ πάθους ἐπεδόθη καὶ εἰς τὰς ὁποίας

Ἡ λουομένη Ψυχή

Ἔργον τοῦ Φρειδερίκου Λάϊτον.

ἠθέλησε νὰ ἀναγάγῃ ὁλόκληρον τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ στρυφνόν τι καὶ ἀνερμήνευτον μυστήριον, προσιτὸν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔμπνευσιν. Ἡ φαντασία του ὅμως εἶναι πάντοτε ζωηρά, πάντοτε ἀκμαία, καὶ θὰ προῆγεν ἀναντιρρήτως ἔξοχα ἔργα, ἂν δὲν ὑφίστατο μέχρις ὑπερβολῆς τὰς συμβολικὰς τῆς ἐποχῆς ἀρχάς, τῶν ὁποίων κατέστη ἄδικον θῦμα. Ἐν τῷ αὐτῷ νεωτεριστικῷ ὁρίζοντι στρέφεται καὶ κινεῖται ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀκμαία πάντοτε ἐν Γαλλίᾳ στρατιωτικὴ ζωγραφική. Τὸ ἔργον αὐτῆς ἀδιαλείπτως ἐξελισσόμενον παρέσχεν ἱκανὰ καθ' ὅλον τὸν αἰῶνα ἀνάγλυφα σημεῖα διὰ τῆς ἀναδείξεως μεγάλων τοῦ εἴδους αὐτοῦ ζωγράφων, ὁποῖοι κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἑκατονταετηρίδας ὁ Μεϊσονιέ, ὁ Δετάϊλ, ὁ Νεβίλ. Ὑφισταμένη καὶ ἡ στρατιωτικὴ ζωγραφικὴ τὴν ἄλλην προοδευτικὴν κίνησιν, ἀπέβαλε τὸ ἐπίσημον καὶ ἀξιωματικὸν αὐτῆς, τὸ ἀναφαινόμενον ἀκόμη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πίνακας τοῦ Βερνέ, καὶ καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πραγματική. Δὲν βλέπει τις πλέον εἰς τοὺς νεωτέρους τούτους πίνακας τὰ πομπώδη καὶ χρυσοστόλιστα ἐπιτελεῖα καὶ πάντοτε προεξάρχοντα τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν στρατηγόν· τώρα τὸ κυριεῦον εἰς ὅλην τὴν σκηνογραφίαν σημεῖον εἶναι ὁ ἁπλοῦς στρατιώτης, ὁ θνήσκων ἄγνωστος καὶ ἀφανής. Τὸ ἐπεισόδιον ἀντικαθιστᾷ τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα, ὁ ρόγχος δὲ καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ ἐντὸς τάφρου τὴν τελευταίαν πνοὴν ἀποδίδοντος στρατιώτου εἶναι τὸ κυριώτερον τῆς εἰκόνος ὑποκείμενον. Οὕτω δὲ ἡ ἀγριότης τοῦ νεωτέρου πολέμου ἀποδίδεται ἐξ ἴσου ἀγρία διὰ τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ μονομεροῦς ἐπεισοδίου, τοῦ μᾶλλον ὑποκειμενικοῦ καὶ πλειότερον πρὸς τὰς βιαίας τῆς συγκινήσεως ὁρμὰς προσαρμοζομένου. Τὸ αἴσθημα, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἴδη, ἔδωκε καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν τὸ εἶναι, συνετέλεσε δὲ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπίσημον, οὕτως εἰπεῖν, στρατιωτικὴν ζωγραφικὴν περισσότερον ἀνθρωπίνην καὶ μᾶλλον λαϊκήν.

Τὴν τοιαύτην νοερὰν ἀντίληψιν ἀσφαλῶς διέγραψεν ὁ κράτιστος τῶν νεωτέρων χρόνων στρατιωτικὸς ζωγράφος, ὁ Μεϊσονιέ. Ἐν τῷ ἀκράτῳ καὶ παραφόρῳ ρωμαντισμῷ, ὅστις ἐκυριάρχει ἀπὸ ἱκανοῦ, καὶ οὗτινος πολλὰ ἔργα παρεξετράπησαν τῶν γνησίων ἀρχῶν, ἐπεζήτησεν οὗτος νὰ συγκρατήσῃ τὴν τέχνην διὰ τῆς συγκεντρώσεως καὶ τῆς ἀκριβοῦς τοῦ σχεδίου ἐκτελέσεως, ἰδίως δὲ τῆς εὐσυνειδησίας, τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐσεβάσθη καὶ μέχρι τέλους ἀπαραμείωτον συνετήρησεν. Αὐτὸς ἔφερεν ἐκ νέου τὴν φλαμανδικὴν τέχνην καὶ ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῆς ἀνέδειξε τὸ μέγα τῆς ἰδιοφυΐας του τάλαντον. Ἐπιδοθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς μικρὰς σκηνὰς καὶ προσωπογραφίας, αἴφνης μετεστράφη πρὸς τὸ κυρίως στρατιωτικὸν εἶδος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ Ἐκστρατεία τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ 1814 εἶναι ἀναντιρρήτως ἓν τῶν μεγαλειτέρων ἀριστουργημάτων, ὅσα ἐκληρονόμησεν ὁ ΙΘ΄ αἰών. Ἡ λεπτὴ παρατήρησις, ἡ μεγάλη ἐφεκτικότης, ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάλειπτος ἐργασία ἀναλάμπει καὶ εἰς τὸ μικρότερον αὐτοῦ ἔργον, καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν εὐσυνείδητος ζωγράφος οὐδέποτε ὑπογράφει ὑπὸ τὸν ἴδιον πίνακα πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτῷ τὴν γνησίαν σφραγῖδα τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἰδιοφυΐας. Τὸ αἴσθημα τῆς ἀκριβείας εἶναι παρ' αὐτῷ τέλειον καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς παραστάσεως εἴπερ τινὰ ἄλλην περιεσκεμμένη.

Τὴν αὐτὴν σειρὰν ἀκολουθεῖ ὁ λαϊκὸς καὶ ἰδιαζόντως δραματικὸς τοῦ πολέμου ζωγράφος, ὁ Νεβίλ. Περιώρισε, κυρίως εἰπεῖν, τὸν κύκλον τῆς ἐργασίας του εἰς τὰ ἐπεισόδια τοῦ πολέμου τοῦ 1870 καὶ εἰς αὐτὰ ἀπετύπωσεν ὅλην τὴν πατριωτικὴν αὐτοῦ ὁρμήν· ἡ ἐντύπωσις εἶναι πάντοτε ζωηρὰ καὶ μεγάλη, ὅπως δὲν θὰ ἐπετύγχανε τοῦτο εἰς μακρὰς μελέτας ὁ μᾶλλον ἐπίμονος ἱστορικός. Ὁ θρίαμβος ἀπουσιάζει ἐκ τῶν θεμάτων αὐτοῦ, διότι τὰ γεγονότα εὑρίσκονται μακρὰν τούτου· ἡ ἧττα ὅμως καὶ ἡ καταστροφὴ ἀνευρίσκουσιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Νεβὶλ τὸν λυρικώτερον αὐτῶν ὑμνῳδόν, τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ καθίσταται οὕτως ἡ καλλιτέρα πρὸς τὴν ἀτυχῆ πατρίδα παρηγορία διὰ τῆς ἐξάρσεως τοὐλάχιστον τοῦ καθήκοντος· τοῦτο ἑρμηνεύει διατί πολλάκις οἱ θεαταὶ ἀπεκαλύπτοντο πρὸ τῶν συγκινητικῶν σκηνογραφιῶν τοῦ πατριώτου ζωγράφου καὶ διατί τὸ Τελευταῖον Φυσίγγιον τόσον βαθέως ἐνεχαράχθη εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν Γάλλων. Ἡ ἁπλῆ τῆς στρατιωτικῆς σκηνῆς ἀπεικόνισις δι' αὐτὸν ἐγένετο ὁλόκληρον δρᾶμα μεθ' ὅλων τῶν ἀγωνιωδῶν αὐτοῦ λεπτομερειῶν, τὸ πάθος δὲ καὶ ἡ συγκίνησις κατέστησαν τὰ κυριώτερα αὐτοῦ διακριτικὰ γνωρίσματα. Εἰς τὸν νεώτερον αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἀδελφικῶς ἀγαπώμενον ἀντίπαλον, τὸν τολμηρὸν Δετάϊλ, κυριαρχεῖ μᾶλλον ἡ ἀκρίβεια· ὁ ἀληθὴς τοῦ θανάτου ζωγράφος εἶναι ἀπαράμιλλος σχεδιαστής, ἀποτυπῶν τὰς ἐκπληκτικὰς εἰκόνας του ἐκ πρωτοτύπου ζῶντος, μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν λεπτομερειῶν· ὅλαι αἱ μορφαί, αἱ ἡλικίαι, αἱ στολαὶ παρέρχονται ἐπιβλητικαὶ ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ἰδίου ταλάντου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου συναρπάζει πολλάκις ἡ δύναμις τῆς φαντασίας, ἥτις ἐμόρφωσε τὴν εἰκόνα.

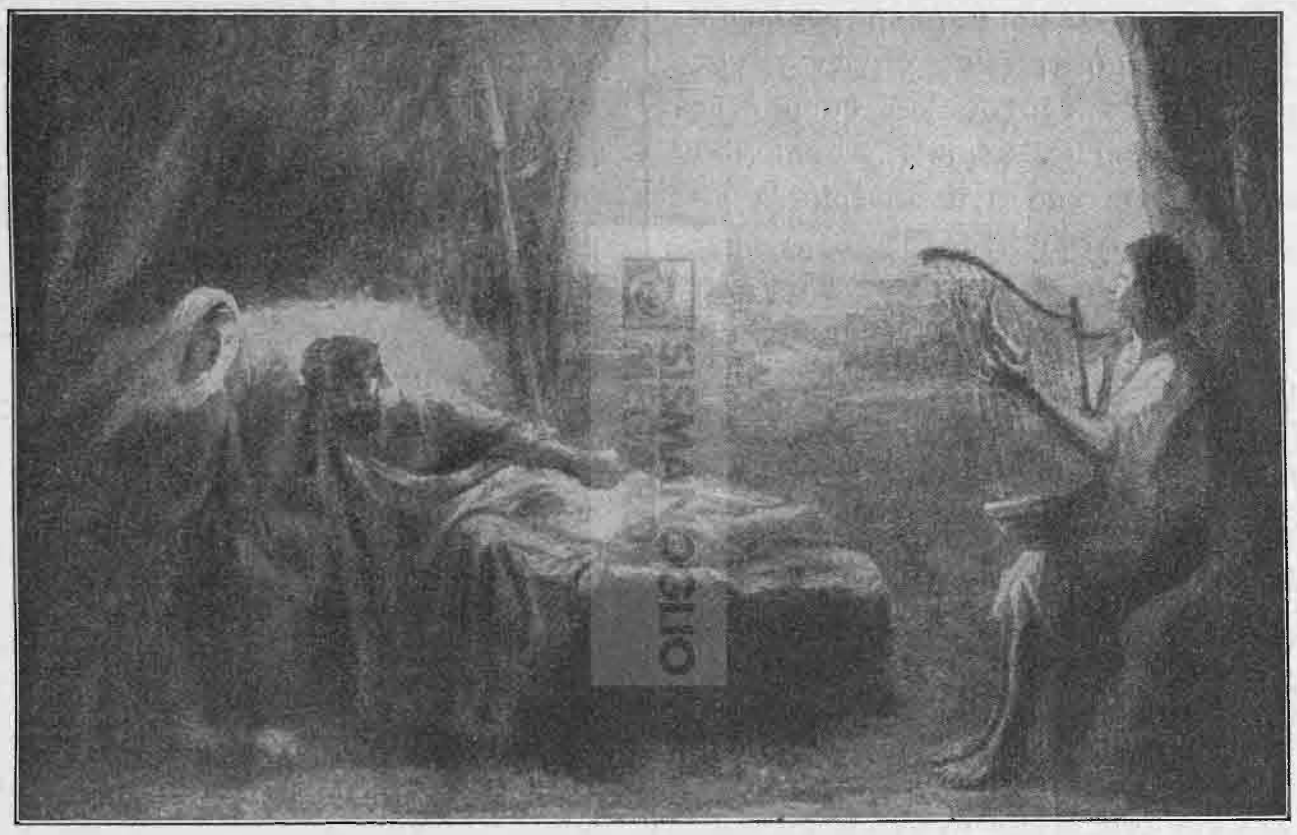
Κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἀληθῆ ἀριστουργήματα ἀπέδειξεν ἡ λαμπρὰ σειρὰ τῶν προσωπογράφων καὶ ἡ τῶν ἱστορικῶν καλλιτεχνῶν. Ζῶντες οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐξακολουθοῦσι προάγοντες τὸ λεπτὸν καὶ εὐγενὲς ἔργον, μολονότι ἐπικίνδυνος πολὺ ἤρχισεν ἀναφαινομένη ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀγῶνος τοῦ βίου ἐπὶ τῆς τέχνης. Πλεῖστοι ζωγράφοι καὶ καλλιτέχναι ἐκ τῆς πληθώρας τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου παραβλέπουσι τὰς μεγάλας τῆς τέχνης ἀρχὰς καὶ ἐξαναγκάζονται εἰς γονιμωτέραν, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ μᾶλλον κοινὴν καλλιτεχνίαν. Μεθ' ὅλον τοῦτο, τὰ ὀνόματα τοῦ Μπονά, τοῦ Δουράν, τοῦ Μπουγκρώ, τοῦ Ζερόμ, τοῦ Λεφέβρ, τοῦ Καμπανὲλ εἶναι πλέον ἢ ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα ἐλάμπρυναν τὰ προγενέστερα τοῦ Κ΄ αἰῶνος ἔτη· ὁμοίως τὰ ὀνόματα τοῦ Ἔννερ, ὡς ἀρχηγοῦ τῶν ἀνεξαρτήτων ἰδεωδῶν, τοῦ Ρενιὼ καὶ τοῦ Βενιαμὶν Κωνστάν, ὡς κορυφαίων τοῦ ἱστορικοῦ θέματος, τοῦ τοσοῦτον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξέχοντος, ζωγράφων δύνανται, καίπερ ἔν τινι μέτρῳ καὶ εἰς τὸν νέον ἀνήκοντα αἰῶνα, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ τελευταῖον τοῦ λήξαντος ἔνδοξον κορύφωμα. Ὁ Κ΄ ἀνευρίσκει τὴν νέαν γενεὰν πλήρη θάρρους καὶ ζωῆς, μετὰ τῆς ἄλλης δὲ ζωγραφικῆς, ἡ ὑδατογραφία, ἡ λιθογραφία, ἡ τοῦ βιβλίου σχεδιογραφία ἰδίᾳ διὰ τοῦ Γουσταύου Δορὲ ἀναφαίνονται ἐπίσης πλήρεις μέλλοντος, παρὰ πόδας ἀκολουθοῦσαι τὴν μεγάλην κίνησιν τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς. Ἰδιαζόντως παρατηρεῖται πλεονάζον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ λεπτὴ ἐκδήλωσις τοῦ καλοῦ· ἀμφότερα δὲ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ πλούτου ἀπεργάζονται τὰ νεώτερα τῆς τέχνης προϊόντα. Αἱ ἐλπίδες τοῦ παρελθόντος, αἱ τόσον ζωηρῶς ἐκδηλωθεῖσαι κατὰ τὰς μεγάλας διεθνεῖς τοῦ 1878 καὶ 1889 Ἐκθέσεις, ἐπηλήθευσαν ἐν εὐρυτάτῃ μοίρᾳ καὶ τὸ 1900 ἀνεῦρε τὴν ζωγραφικὴν πάντοτε μὲν εὐγνώμονα πρὸς τὰς παραδόσεις, ἀλλὰ καὶ μὲ ὑπερήφανον διὰ τὸ νεώτερον καὶ μέλλον αὐτῆς ἔργον θάρρος.

Ὑπεράνω τῶν γενικῶν τῆς τέχνης ἀρχῶν ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἑνὸς ἑκάστου ἔθνους ἀναφαίνεται ὁ διακριτικὸς ἑκάστου αὐτῶν χαρακτήρ· ἡ ἀρχή, ἡ συγκροτοῦσα καὶ διακρίνουσα τὴν ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν, ἐπιπλέει τῆς καθολικῆς ἐκδηλώσεως καὶ οὕτω προέρχεται εἰς μέσον ὁ ἰδιαίτερος χαρακτηρισμός, ὁ καθορίζων τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἔθνους τὴν ἰδιάζουσαν ζωγραφικήν. Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἀγνότερος καὶ μᾶλλον συγκεκριμένος ἀναφαίνεται εἰς τοὺς κατ' ἐξοχὴν αὐστηρὸν τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἰδιότροπον παρουσιάζοντας Ἄγγλους· τούτου ἕνεκα ἡ ζωγραφική των εἶναι ἡ μᾶλλον αὐτοτελὴς καὶ ἡ ὀλιγώτερον πάσης ἄλλης τὴν ξένην ὑποστᾶσα ἐπίδρασιν.

Τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καθ' ὅλον τὸν αἰῶνα διακριθὲν εἶδος εἶναι ἡ προσωπογραφία, ἔνθα ἀνεφάνη ὁλόκληρον τὸ τάλαντον τῆς ἐθνικῆς ζωγραφικῆς. Τὰ τελευ-

ταῖα ἔτη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος εἶχον ἤδη κληρονομήσει εἰς τὸν ἐπερχόμενον ἔργα ἐξόχως λαμπρὰ καὶ παραδόσεις μεγάλας. Ὁ Χόγκαρτ, ὁ Ρέϋνολδ, ὁ Καίνσμπερο ἐπανήγαγον διὰ τῶν μεγάλης τέχνης πινακίων αὐτῶν ὅλον τὸ παρελθὸν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως καὶ προδιέγραψαν ὅλον τὸ μέλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ καλλιτεχνία ἀκμαίου καὶ ὑγιοῦς λαοῦ ἠδύνατο νὰ ἐγκύψῃ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ νέου αἰῶνος καθορᾶται νέον ρεῦμα κινήσεως, ἐξόχως παραγωγικῆς. Ἡ ζωὴ διαχέεται πανταχόθεν, ἡ δὲ φλαμανδικὴ σχολὴ καὶ αἱ παραδόσεις τοῦ Βὰν Δὺκ ἀποτελοῦσι τὸ ἐφόδιον, ὅπερ παρέχει τὸ χρήσιμον πρὸς τὴν νεωτεριστικὴν κίνησιν ὑλικόν· τὸ ἔθνος ἀκμαῖον ἀπὸ τὴν πλεονάζουσαν ἐν αὐτῷ ζωήν, ἐπιδίδεται συντόνως εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν ἔργον καὶ δημιουργεῖ νέους ὁρίζοντας καὶ νέους βαθμούς.

Ὁ Ραῖμπερν εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος προσωπογράφος, ὁ ἐγκαινίσας ἢ μᾶλλον ἀναδείξας τὸ εἶδος τοῦτο. Αὐτὸς μετὰ τοῦ προγενεστέρου αὐτοῦ Ρέϋνολδ καὶ τοῦ συγχρόνου Χόπνερ ἀποτελοῦσι τὴν θαυμαστὴν τριάδα, ἥτις ἔγραψε τοὺς λαμπροτέρους ἀγγλικοὺς πίνακας ἐν τῇ προσωπογραφίᾳ. Ὁ εἷς ἐπιβάλλεται διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς ἁρμονίας τοῦ χρώματος, διὰ τῆς ἐπιτυχίας ἀκόμη ἐν τῇ ἐξευρέσει τοῦ θέματος· ὁ ἄλλος ἐξέχει διὰ τῆς ἐξ-υσίας αὐτοῦ λεπτότητος τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ αἰσθηματικοῦ χαρακτῆρος ἐκδηλώσεως· ἐξ ἴσου ὑπέροχος ἀναφαίνεται ὁ Σῶρενς, συνεχεῖς καὶ ἀδιαλείπτους κατάγων ἐπιτυχίας διὰ τῶν προσωπογραφιῶν του· θέλγει πάντοτε, προσελκύει ζωηρῶς, μολονότι ἐπιτηδεύεται πολλάκις ὑπερμέτρως· διὰ τῆς ἐξεζητημένης λεπτότητος καὶ χάριτος πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν ἐλαφρὰν σχολήν, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως μετατρέπει τὴν βαθεῖαν πάντοτε ἐπιστήμην καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ψυχολογίαν, ἥτις διακρίνει τὰ ὡραῖα ἔργα του. Ἡ ζωή, ἐκ τῶν ζωγράφων αὐτῶν προερχομένη, εἶχέ τι τὸ μόνιμον, τὸ ἀμετάβλητον, τὸ αἰώνιον· ἡ φλὸξ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπέδιδε τὴν ἐσωτερικὴν κίνησιν καὶ τὸ ὅλον πρόσωπον ἐφαίνετο ἔμψυχον ἐκ τῆς ζωηρᾶς καὶ αἰσθανομένης ἐκφράσεως.

Δαβὶδ καὶ Σαούλ

Ἔργον τοῦ Ἰωσὴφ Ἰσραελ

Τὸ φῶς, οὔτινος τόσον πενιχρὰ ὑπῆρχεν ἡ ἐκτίμησις μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰς ὅλα καθόλου τὰ ἔθνη, παρὰ τοῖς Ἄγγλοις πρώτοις ἀνευρίσκει ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀξίαν διὰ τῆς σπουδῆς τοῦ Κονσταὶμπλ καὶ τοῦ Τέρνερ. Διὰ τὸν πρῶτον ἡ μελέτη καὶ ἡ παρατήρησις τῆς φύσεως ὑπῆρξαν αὐτὸ τοῦτο πάθος, ἐξ αὐτῆς δὲ διέπλασε τὴν νέαν τοπειογραφίαν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε κρατοῦσαν κατὰ συνθήκην καὶ τύπους ὡρισμένους. Τὸ ρεῦμα ὑπῆρξε σφοδρότατον, ἡ δὲ κρατοῦσα σχολὴ κατέπεσεν ὁριστικῶς, ἐνῷ ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Γαλλίαν παρείχοντο αἱ πρῶται ἀφορμαί, αἵτινες διέπλασαν τὴν ἔξοχον ἐκείνην τῶν γάλλων τοπειογράφων σειράν. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κονσταὶμπλ ἀναφαίνεται ὁ καλλιτέχνης, ὁ ζῶν συνεχῶς ἐν τῇ ἐξοχῇ καὶ ὑφιστάμενος τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, ὁ χωρικὸς μᾶλλον, ὁ παραφόρως ἀγαπῶν τὸ γενέθλιον χῶμα· ἐνῷ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ Τέρνερ ἐπιδεικνύεται μᾶλλον ὁ ποιητής, ὁ παρασυρόμενος ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας αὐτοῦ, ὁ ἐν τῇ μέθῃ ὅμως τῆς ἐξάρσεώς του μεταφράζων καὶ ἀπεικονίζων ζωηρότατα τὴν φύσιν. Μεγαλοπρεπής, ἀνήσυχος, πάντοτε ἐπιζητεῖ τὰς παραδοξοτέρας συνθήκας διὰ νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὴν ἰδιοφυίαν του, καὶ κατορθοῖ δαιμονίως νὰ ἀποδίδῃ τὰ δράματα τῆς φύσεως καὶ τὰς ἐν ἀναστατώσει σκηνογραφίας αὐτῆς. Τὸ Ναυάγιόν του εἶναι ἡ πιστοτέρα τῆς τεταραγμένης μεγαλοφυίας του εἰκὼν καὶ ἡ περιεργοτέρα διὰ τὴν ἔρημον καὶ ὁμαλὴν τῶν Ἄγγλων ζωγραφικὴν ἐκδήλωσις. Ἐν μερικωτέρῳ εἴδει κατὰ τὰς αὐτὰς πάντοτε ἀρχάς, ἐν τῇ θαλασσογραφίᾳ δηλονότι, διακρίνεται ἐπίσης ἄλλος ὁμόχρονος τῶν ἀνωτέρω, ὁ Μπόνιγκτων, ὁ νεώτατος ἀποθανὼν ἐν Λονδίνῳ. Καὶ ἔγραψε μὲν ἱκανὰς προσωπογραφίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων διέπρεψεν εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν θαλασσίων σκηνῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠκολούθησε τὰς παραδόσεις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γαλλικῆς τέχνης. Διέτριψε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐπομένως ἐπηρεάσθη μεγάλως ἐκ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς· οὐχ ἧττον δὲν ὑστερεῖ οὔτε εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀτομικῶν ἀρετῶν, οὐδὲ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πνεύματος τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς του· τὸ φῶς ἔχει ἐν τῷ Μπόνιγκτων περιπαθῆ λάτριν, ἡ δὲ ἐργασία ταχὺν καὶ ἀκριβῆ ἐκτιμητήν· τὸ χρῶμα του ἀποδίδει εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὴν ζῶσαν, τὴν ρέουσαν κίνησιν τῶν ὑδάτων καὶ οἱ πίνακες αὐτοῦ ἀποπνέουσι τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν εὐγένειαν.

Φανατικὸς ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῆς φύσεως ἀναφαίνεται ὁ Λάνδσερ, ὁ εἰς πλεῖστα μὲν εἴδη ἐνδιατρίψας, ἀλλ' ἰδιαζόντως ἐξέχων εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ζώων καὶ τῶν οἰκογενειακῶν σκηνῶν. Τὰ ἁπλούστερα θέματα καθίστανται δι' αὐτὸν θαυμασίων πινάκων ἀφορμαί, διὰ τοὺς ὁποίους ζωηρότατον κινεῖται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παρατηρητοῦ· πανταχοῦ παρεισάγει ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ζωηρότητι τὴν πραγματικότητα καὶ εἴτε ἁπλοῦν ἐργάζεται πίνακα, εἴτε μεγάλην ἐξιστορεῖ σκηνήν, κατορθοῖ πάντοτε νὰ ἁρπάσῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ· εἰς τὰ κυνηγετικὰ μάλιστα θέματά του ἐξέχει ἡ ἀρετὴ αὕτη τοῦ Λάνδσερ, ἡ δὲ τεχνικωτάτη αὐτοῦ χρωστικὴ συναγωνίζεται πρὸς τὴν λεπτότητα καὶ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν τοῦ σχεδίου.

Ἐν τούτοις ἄλλη τις περίοδος δημιουργεῖται διὰ τῶν νέων τάσεων, τὰς ὁποίας παρήγαγον εἰς τὸ μέσον πλεῖστοι ζωγράφοι ἀναμφισβητήτου ὑπεροχῆς. Αἱ τάσεις αὗται ἀποβλέπουσι τὴν ἰταλικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἰδίᾳ τοὺς προρραφαηλικοὺς χρόνους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιζητεῖται τὸ νεώτερον διὰ τὴν τέχνην στάδιον. Δὲν ἐπεκράτησεν ὅμως ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ ἡ ξηρὰ τοῦ παρελθόντος ἀναβίωσις, οὐδ' ἡ τυπικὴ καὶ ἀμετάβλητος ἀναγραφή. Προσεπάθησαν μόνον οἱ τῆς σχολῆς ταύτης ὀπαδοὶ νὰ καθορίσωσι γενναιότερον τὸ ἔργον τοῦ μέλλοντος, ὁρμώμενοι ἐκ τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παραδόσεων. Ὁ Οὐὼτς δεικνύει ἤδη τὰ πρῶτα βήματα διὰ τῶν θεμάτων αὐτοῦ, ἅτινα ἀρύεται ἐκ τῶν ἱστορικῶν καὶ μυθολογικῶν παραδόσεων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπεικονίσει ἀπομιμεῖται

ζωηρῶς τὴν θερμότητα καὶ τὴν ὁρμὴν τῆς ἑνετικῆς σχολῆς καὶ ἰδίως τοῦ Βερονέζε. Ἡ ἀξία του ὡς μεγάλου καλλιτέχνου φαίνεται πρὸ πάντων εἰς τὰς ἐκ τοῦ Δάντου, τοῦ Βοκκακίου καὶ τοῦ Σαιξπήρου εἰλημμένας συνθέσεις αὐτοῦ, ἔνθα προβάλλει ὄχι μόνον ὁ ἔξοχος προσωπογράφος, ἀλλ' ὁ φανατικὸς ὀπαδὸς τῶν μεγάλων τῆς παρελθούσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν, ὁ ἀνεξάντλητον καὶ γόνιμον κατέχων φαντασίαν. Ὁ Χὰντ ἠκολούθησε τὰς αὐτὰς ἀρχάς, ταχέως ὅμως μετεστράφη καὶ ὁριστικῶς διέτριψεν εἰς τὸ προρραφαηλικὸν εἶδος, ὅπου καὶ πάντες οἱ ἐφεξῆς περιστρέφονται. Τὸ ἔργον αὐτοῦ παρ' ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἣν ἀποπνέει, ἔχει τι τὸ ξηρὸν καὶ βαρὺ ἐκ τῆς μεθ' ὑπερβολῆς καὶ κόρου τῶν λεπτομερειῶν διαγραφῆς. Ἐξοχώτερος ὅμως καὶ διαπρεπέστερος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Ροσέτη, ὁ κάλλιστος τῆς σχολῆς ταύτης ὀπαδός. Αὐτὸς ἐξησφάλισε τὸν θρίαμβον τοῦ ἰδεολόγου καὶ μεγάλου φιλοσόφου Ρόσκιν, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις τὴν μεγαλειτέραν ἐνήσκησε καθ' ἅπασαν τὴν Ἀγγλίαν ἐπιρροὴν διὰ τῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ εὐρυτέρα καὶ μᾶλλον λεπτομερὴς ἀνασκοπὴ τῆς νεωτέρας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς ὅτι δέον κριτικώτερον νὰ ἐγκύψῃ πρὸς πλήρη καὶ σαφῆ κατανόησιν τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐπὶ τῆς τέχνης τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ τοῦ Ρόσκιν συστήματος. Ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων ἐπίσης προρραφαηλικῶν τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ὁ πρὸ τριετίας θανὼν μέγας ζωγράφος Μπόρν, καλλιτέχνης ἐξόχου καὶ θαυμαστῆς ἰδιοφυΐας. Τὸ ἔργον του, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν σφραγῖδα σπανίου ταλάντου, περιβάλλεται ὑπό τινος αἰθερίας ποιήσεως καὶ λεπτότητος, μόλις καταληπτῆς. Εἰς τὸ Ἆσμα τοῦ ἔρωτος, εἰς τὸν Πᾶνα καὶ τὴν Ψυχήν, εἰς τὸν Ἔρωτα μεταξὺ τῶν ἐρειπίων διαφαίνεται ἡ ἰδιάζουσα αὐτοῦ ὁρμή, ἥτις τὸ πρῶτον ὑλικὸν ἐκ τῶν μεγάλων παραδόσεων ἀρυομένη ἐπεξειργάζετο κατόπιν αὐτὸ διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς ἐκείνης πλέον ἀντιλήψεως. Ὁ σύγχρονος αὐτῷ Λάϊτον, περισσότερον εἰς τὸ ἱστορικὸν ἐγκύψας εἶδος, ἀνέπλασε μοναδικοὺς πίνακας ἀρχαϊκῶν σκηνῶν καὶ μυθογραφίας, ὅπου κυριεύει ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις· ὁ ἄλλος διάκοσμος καθίστατο ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως περισσότερον ἀνάγλυφος, ἡ δὲ ὅλη εἰκὼν παρεῖχε τοιουτοτρόπως τὸ θέαμα πραγματικῆς καὶ τελείας σκηνῆς.

Οἱ Ἄγγλοι ἄρα κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἀντιπροσωπεύουσιν οὐχὶ μετρίαν θέσιν ἐν τῇ διεθνεῖ ζωγραφικῇ κονίστρᾳ. Αἱ σχολαὶ αὐτῶν ἀρχαῖαι, εἴτε κατὰ μίμησιν καὶ ὑπόδειγμα τῆς ἀναγεννήσεως ἐργαζόμεναι, εἴτε ἀνεξάρτητοι, ἔχουσι πάντοτε τὸ ἐπιβάλλον καὶ ἀληθῶς καλλιτεχνικόν. Τὸ πρόσωπον καὶ τὸ τοπεῖον ἀποτελοῦσι τὰ κατ' ἐξοχὴν εἴδη τῆς πρωτοτύπου αὐτῶν ἐργασίας, διὰ τῶν ὁποίων οὐσιωδῶς ἐπέδρασαν εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη, ἡ δὲ κλασικὴ τέχνη, ἡ ἀληθὴς καὶ ἀπέριττος ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς ὄψει, συγκεντροῖ σήμερον ὅλων τῶν νεωτέρων τὴν προσοχήν. Εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν ἐκ τῶν συγχρόνων τούτων τοῦ Μπόρν καὶ τοῦ Πάρσον καὶ τοῦ Γκραίην τάσεων νὰ διαμορφωθῇ νέα τις σχολή, προωρισμένη πάντως νὰ ἐξασκήσῃ μεγάλην διεθνῆ ἐπίδρασιν. Τοῦτο εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον πιθανόν, καθόσον ἡ ἀγγλικὴ σχολὴ πάντοτε ἐξετιμήθη καὶ ἐθαυμάσθη, μεθ' ὅλην τὴν ξηρὰν αὐτῆς ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴν μονομερῆ ἀγγλικὴν ὄψιν της εἰς τὸ χρῶμα, τὸ αἴσθημα, τὰς ἕξεις καὶ τὴν περιβολήν.

Ἐκ παραλλήλου ἀγωνίζεται ἡ γερμανικὴ ζωγραφική, ἥτις μετὰ τῆς ἀγγλικῆς, καὶ ἔν τινι μέτρῳ τῆς ἱσπανικῆς, διεκδικεῖ τὰ δευτερεῖα τῆς ὅλης τοῦ αἰῶνος κινήσεως. Καὶ ἐργάζεται μὲν μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, ἀλλ' ὁ κύκλος, ἐν ᾧ περιστρέφεται, εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν διάφορος τοῦ ἀγγλικοῦ. Οὕτω, ἐνῷ οἱ Ἄγγλοι ἀνέκαθεν ἐπεδείχθησαν πρωτότυποι καὶ πρὸς τὰς νεωτέρας ἰδέας ἑτοιμότεροι, οἱ Γερμανοὶ ἐξακολουθοῦσι μετά τινος βαρείας πρὸς τὰς παραδόσεις ἐμμονῆς καὶ συντηρητικότητος νὰ θεραπεύωσι τὸ παρελθὸν καὶ ἀπ' αὐτοῦ νὰ ἐξαρτῶσι πᾶσαν νεωτέραν προαγωγήν. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη μέχρι πρὸ ὀλίγου, ὁπότε τὸ γενικὸν τῆς προόδου ῥεῦμα παρέσυρε καὶ τοὺς συντηρητικοὺς γερμανοὺς ζωγράφους. Τὸ ἀφηρημένον καὶ ὁ ψευδὴς ἰδανικισμός, ὁ ἀπουσιάζων ἐκ τῆς ἀγγλικῆς τέχνης, ἐν τῇ γερμανικῇ κυριεύει ἐπὶ πολὺ καὶ δὲν ὑποχωρεῖ, εἰμὴ εἰς τὰς τελευταίας πληγὰς τῆς χάριτος, τὰς ὁποίας ἀποτελεσματικῶς καταφέρει ἡ ἀληθὴς πραγματικότης τοῦ Ρίχτερ.

Ὁ τυπικὸς ἀκαδημαϊσμὸς καὶ ἡ ξηρὰ κλασικότης εὑρίσκονται εἰς τὸ ζενὶθ τῆς ἐπιδράσεώς των μετὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, αὐστηρότεροι δὲ αὐτῶν θεράποντες καὶ ὀπαδοὶ ἀναφαίνονται ὁ ἐκ Δουσελδόρφης Κορνήλιος καὶ ὁ ἐκ Λυβέκης Ὄβερμπεκ, ἀμφότεροι ἐν τῇ αὐτῇ κλίμακι ἀποτυποῦντες τὴν γερμανικὴν εἰκονογραφίαν. Ὁ Κορνήλιος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τῶν ἀρχῶν τῆς γερμανικῆς αἰσθητικῆς καὶ ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τῆς ἀξίας, τοῦ κύρους καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν πεπεισμένος. Εἶναι περισσότερον ὁ Γερμανός, ὁ ἔχων πεποίθησιν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ προϊόντων ἢ ὁ καλλιτέχνης, ὁ πιστεύων εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην γενικὴν καὶ ἀπάτριδα τῆς τέχνης ἀρχήν. Ἡ διαγραφὴ τοῦ σχεδίου του εἶναι νηφαλία, καθαρά, τυπικὴ ὅπως ἡ τοῦ συναδέλφου του ἐν τῇ κλασικότητι Ἔγκρ, ἡ δὲ σύνθεσις μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιβάλλουσα. Ἐλλείπει ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις, ἐνῷ τὸ νεφελῶδες καὶ ἀφηρημένον καθιστᾷ τὴν εἰκονογραφίαν του τελείως μυστηριώδη καὶ ἀκατάληπτον. Ἐπιδοθεὶς μετὰ σθένους καὶ γερμανικῆς ἐπιμονῆς εἰς τὴν ἐφ' ὑγρῷ παράστασιν μεγάλων σκηνογραφιῶν, ἐπεζήτησε δι' αὐτῶν τὴν πρακτικωτέραν ἐκδήλωσιν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν μεγάλης μὲν πάντοτε συλλήψεως, ἀλλὰ ξηρᾶς καὶ ἀψύχου ἐν ταὐτῷ ἀποδόσεως· τοῦτο τοὐλάχιστον ἀποδεικνύει μεταξὺ ἄλλων ἡ Ἐσχάτη Κρίσις. Ὁ ὁμότροπος αὐτῷ Ὄβερμπεκ ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὴν ἐξεικόνισιν ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ κύκλου εἰκόνων· τὸ εἶδος τοῦτο, μᾶλλον σύμφωνον πρὸς τὸν συνεστραμμένον αὐτοῦ καλλιτεχνικὸν χαρακτῆρα, ἀπεδόθη μεθ' ὅλου τοῦ δυνατοῦ μυστικισμοῦ, τοῦ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο διακρίνοντος τὸ ἔργον του. Ἡ ἀλήθεια, ἡ πραγματικότης οὐδαμοῦ παρίστανται· τοὐναντίον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν προβάλλουσι τὸ φαντασιῶδες, τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀπίθανον καὶ νομίζει κάνεὶς οὕτω ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του τὰς δογματικὰς καὶ μυστηριώδεις ἐκείνας βυζαντινοῦ τινος ναοῦ εἰκόνας, ἢ τὰ προϊόντα μεγάλου καὶ εὐφαντάστου ζωγράφου.

Ὁ μετ' αὐτοὺς Μπέγκας φαίνεται ἐπηρεαζόμενος ἀρκετὰ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἐποχήν του βασιλεύοντος ἐν Γαλλίᾳ ρωμαντισμοῦ· ἀλλ' ὁ ρωμαντισμός του εἶναι γερμανικός, δηλονότι φιλοσοφικός, πλήρης μυστικισμοῦ, συντηρητικὸς καὶ ἥκιστα ἀνεξάρτητος, ἄλλαις λέξεσι δέσμιος τῆς ἐπικρατούσης κλασικότητος. Κατώρθωσεν οὐχ ἧττον ὁ ζωηρὸς καὶ βαθὺς οὗτος παρατηρητὴς νὰ συνενώσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰς ἰδίας αὐτοῦ καινοτόμους διαθέσεις πρὸς τὸ κρατοῦν σύστημα καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ δημιουργήσῃ μεγάλης ἀξίας ἔργα, ὁποῖα ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὁ Θάνατος τοῦ Ἄβελ· τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἠκολούθησεν, ἀλλ' ἐν τῇ μεγαλειτέρᾳ κλίμακι τῆς διαγραφῆς ἱστορικῶν θεμάτων, ὁ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰσάρου γεννηθεὶς Κάουλμπαχ· τὸ μονότονον καὶ ξηρὸν ἀκαδημαϊκὸν ἡ ζωηρὰ φαντασία του μετατρέπει ἐπὶ τὸ προκλητικώτερον, ἀναδεικνύεται δὲ περιγραφικώτατος εἰς τοὺς μύθους καὶ τὰ ἐπεισόδια, ἅτινα ἀπεικονίζει· τὸ χρῶμα ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἄλλην ζωηρὰν ἔκφρασιν καὶ μετριάζει ὡς ἐκ τούτου οὐσιωδῶς τὴν ὑπό τινων ἄγαν θεατρικὴν κρινομένην τέχνην αὐτοῦ· ἡ Μάχη τῶν Οὕνων καὶ ἡ Καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν τούτοις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ζωηροτάτης φαντασίας ἀποκυήματα. Δι' ἀφηρημένων ἐπίσης ἰδεῶν καὶ ἐξεζητημένης ἐν τῇ λεπτο-

μερεία ἐκτελέσεως προσπαθεῖ νὰ ἐξαρθῇ τοῦ κοινοῦ ὁ βερολίνειος Μπένδεμαν· ἀλλ' ἔχει εὐγενεστέραν τῶν ἄλλων τὴν ἔκφρασιν καὶ ἐπιτυχεστέραν τὴν διάθεσιν τοῦ σχεδίου ἐν τῇ εὐκολίᾳ καὶ τῷ ἀποτελέσματι τῶν γραμμῶν· τὴν μεγαλοφυΐαν προσπαθεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ τῶν σημείων καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως πολλῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἰδεῶν, ἕνεκα τούτου δὲ ἀκριβῶς ἀποπλανᾶται καὶ μετατρέπει τὸ καλὸν ἄλλως τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἀποτέλεσμα.

Ὑπέρτερος τούτων ἀναδεικνύεται ὁ πολὺς Μέντζελ, ὁ πρωίμως διὰ τῆς ἰδίας ἀναδειχθεὶς πρωτοτυπίας. Διακρίνεται ὡς καλὸς καὶ βαθὺς παρατηρητής, γνωρίζει δὲ πάντοτε καὶ πανταχοῦ νὰ διατάξῃ καὶ τοποθετήσῃ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ὑποκείμενά του ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας, ἥτις προσιδιάζει εἰς αὐτά. Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ μέγα μυστήριον τῆς τέχνης τοῦ Μέντζελ καὶ ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ φήμη του ταχέως κατέστη διεθνής. Ἐξ ἴσου ἐπιτυχῶς ἀπεργάζεται τὰ πρόσωπα, τὰ ἱστορικὰ θέματα, τὴν ρωπογραφίαν, καὶ ἐξίσου ὁμοιομόρφως ἐπιτυγχάνει εἰς ὅλα. Εἶναι ὅμως καὶ αὐτὸς πιστὸς τῆς ἐθνικῆς αἰσθητικῆς ὀπαδὸς καὶ δὲν ἐννοεῖ κατὰ βάθος νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων αὐτῆς. Σύγχρονοι, ἀλλ' εἰς τὴν νεωτέραν ἀνήκοντες γενεάν, παρουσιάζονται ὁ Λέμμπαχ, ὁ Ρίχτερ, ὁ Λίμπερμαν, ὁ Οὖδε, ὁ Βέρνερ, ὁ Κλίγγερ καὶ ὁ Στούκ, ἕκαστος ἰδίαν ἔχων μορφήν, ἀλλὰ πάντες συνηνωμένοι ἐν τῷ κοινῷ τῆς ἐποχῆς ἀνακαινιστικῷ πνεύματι

Κυρίως εἰπεῖν, ἐν Γερμανίᾳ ἡ τέχνη δὲν ὑπῆρξεν οὐδὲ ὑπάρχει ὁμοιόμορφος, καθόσον εἰς τὴν ὁμόσπονδον αὐτοκρατορίαν δὲν ἔχει κοινὴν τὴν προέλευσιν. Κοιτὶς αὐτῆς ἐχρησίμευσεν ἡ Δρέσδη, τὸ Μόναχον καὶ ὑπό τινα ὄψιν ἡ μεσαιωνικὴ Βεϊμάρη· ἀναλόγως λοιπὸν τῶν κέντρων καὶ τῆς σχολῆς, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται, περιβάλλεται τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον νεώτερον χαρακτῆρα, διακρίνοντα μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1870 συγκρότησιν τῆς ὁμοσπονδίας τὴν γερμανικὴν τέχνην Οἱ Πρῶσσοι τέχνην οὐσιωδῶς δὲν ἀνέπτυξαν οὐδὲ προήγαγον. Τοιουτοτρόπως τὸ αἴσθημα διακρίνει τὴν σχολὴν τῆς Δρέσδης, ἡ τόλμη καὶ ὁ χρωματισμὸς τὴν σχολὴν τοῦ Μονάχου· εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην, ἔνθα καὶ ἡ μεγαλειτέρα ἀνεπτύχθη κίνησις, κατατάσσεται ὁ Κάουλμπαχ, ὁ Στοὺκ καὶ ὁ θαυμασιώτερος πάντων ὁ Λέμμπαχ, ἐνῷ τῆς σχολῆς τῆς Δρέσδης ἡγεῖται ὁ αὐθεντικὸς Μύλλερ. Εἰς τὸν Στοὺκ παρατηρεῖ τις μεγάλην ἔλλειψιν ἐμπνεύσεως καὶ φαντασίας, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ καὶ ἔξοχον περὶ τὸν χρωματισμὸν καὶ τὰς φωτοσκιάσεις ἰδιοφυΐαν, ἡ μανία τῶν ὁποίων καταφέρει πολλάκις τὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ νὰ ἀποσκληρύνῃ τὴν τολμηρὰν καὶ εὔρωστον ἐκτέλεσιν τῆς εἰκόνος του. Τοὐναντίον ὁ Λέμμπαχ ἐπιδεικνύει ἐξαιρετικὴν περὶ τοὺς χρωματισμοὺς φειδώ, περισσὴν δὲ κλίσιν καὶ φιλάρεσκον μονομανίαν πρὸς τὴν μονόχρωμον κλίμακα. Τὸ εἶδος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξαιρετικῶς διεκρίθη, εἶναι ἡ προσωπογραφία· κλίνει ὅμως εἰς τὸ νὰ ἀπεικονίζῃ πάντοτε γηραιὰ καὶ ἐρρικνωμένα πρόσωπα—ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ Μόλτκε παρέσχον πρὸς τοῦτο σπουδαιότατον ὑλικόν—, τοῦθ' ὅπερ εὐκολώτερον καὶ προχειρότερον ἀπεργάζεται τὰ ἀνάγλυφα τῆς εἰκόνος σημεῖα. Τὰ πάντα παρὰ τῷ Λέμμπαχ εἶναι ὑπολογισμός, καὶ ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ὁ ἔξοχος τῆς Γερμανίας ἁπάσης καλλιτέχνης διίσταται πρὸς τοὺς νεωτέρους τῶν ἄλλων ἐθνῶν καὶ ἰδίως τῶν Γάλλων ζωγράφους, πλειότερον προσεγγίζων ὡς ἐκ τοῦ σθένους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ τέχνης πρὸς τὸν Ρέμμπρανδ καὶ Ροῦμπενς. Ἀναντίρρητον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ὁ Μέντζελ, ὁ Λέμμπαχ καὶ ὁ Βέρνερ, ὁ τῶν ἱστορικῶν ἐθνικῶν πινάκων ἔξοχος φίλος, εἶναι ἐκ τῶν μεγαλειτέρων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ζωγράφων ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν Γερμανῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Τὰ ἄλλα ἔθνη ἀντὶ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας ἐπιζητοῦσιν ἁπλῶς τὴν ἐν τῇ τέχνῃ ἀναγέννησιν, ἀνασκαλεύοντα τὸ παρελθὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσπαθοῦντα νὰ ἀναδείξωσι τὴν νεωτέραν αὐτῆς ὄψιν. Μόνον οἱ Ἰσπανοὶ φαίνονται τολμηρότεροί πως ἐν τῇ πρωτοτύπῳ ἐργασίᾳ, καὶ οἱ ἐπίγονοι τοῦ Βελασκέζ, τοῦ ἰδιοτρόπου αὐτοῦ καὶ μεγάλου ζωγράφου, ἀναδεικνύονται καὶ πάλιν ἔξοχοι ζωγράφοι. Τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶχε βαθείας τὰς ρίζας ἐν τῇ ὁρμητικῇ καὶ περιπαθεῖ χώρᾳ, οἱ δὲ τοῦ αἰῶνος καλλιτέχναι ἀπέδειξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι αὐτοῦ κληρονόμοι. Πρῶτος ὁ περὶ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος θανὼν σκεπτικὸς Γκόγια δεικνύει ὅλην τὴν ἰσπανικὴν θερμότητα καὶ τὴν φοβερὰν καὶ ἀγρίαν τῆς πατρίδος τοῦ Λοϊόλα αἰσθηματικότητα εἰς τοὺς εὐφαντάστους καὶ ζωηροὺς αὐτοῦ πίνακας. Τὸ ἀγριωπὸν ἐκεῖνο καὶ τὸ διακρῖνον τὸν Ριβέρα κολάζεται ἐν τούτοις ἐντεῦθεν διὰ τῆς πρωτοτύπου ἁρμονίας καὶ διὰ τῆς βαθείας τοῦ χρώματος ἐκλογῆς, τοῦθ' ὅπερ διακρίνει πρὸ πάντων τὰς καλὰς τῆς ἰσπανικῆς σχολῆς ἐποχάς. Ὁ μετ' αὐτὸν Μασδράζο διαπρέπει ὡς θαυμάσιος προσωπογράφος, γνωρίζων εὐθὺς ἀμέσως νὰ συναρπάζῃ διὰ τοῦ θελγήτρου καὶ τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐργασίας, ὁ δὲ καταλανὸς Φορτούνη θεωρεῖται ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς νεωτέρας ἰσπανικῆς σχολῆς τοῦ φωτὸς ἀντιπρόσωπος· παρ' αὐτῷ τὸ αἴσθημα τῆς γενεθλίου χώρας, τὴν ὁποίαν περιλούει ὁ θερμὸς ἥλιος καὶ τὸ ἄπλετον φῶς, κυριαρχεῖ, ἀποδίδει δὲ τὴν ζωηρότητα τῶν χρωμάτων μεθ' ὅσης πραγματικότητος ἀναπαριστᾷ ταῦτα ἡ ὡραία καὶ εὐγενὴς πατρίς του. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦ Φορτούνη, ἐνῷ ἔχει τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, παρουσιάζει συνάμα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἀρχῶν τοῦ Ρέμμπρανδ, δημιουργεῖ δὲ σχολήν, τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς ὑπερηφάνου δι' αὐτὴν Ἱσπανίας ἐπιζήλως παραλαμβάνει καὶ ἀκολουθεῖ ἡ Ἰταλία.

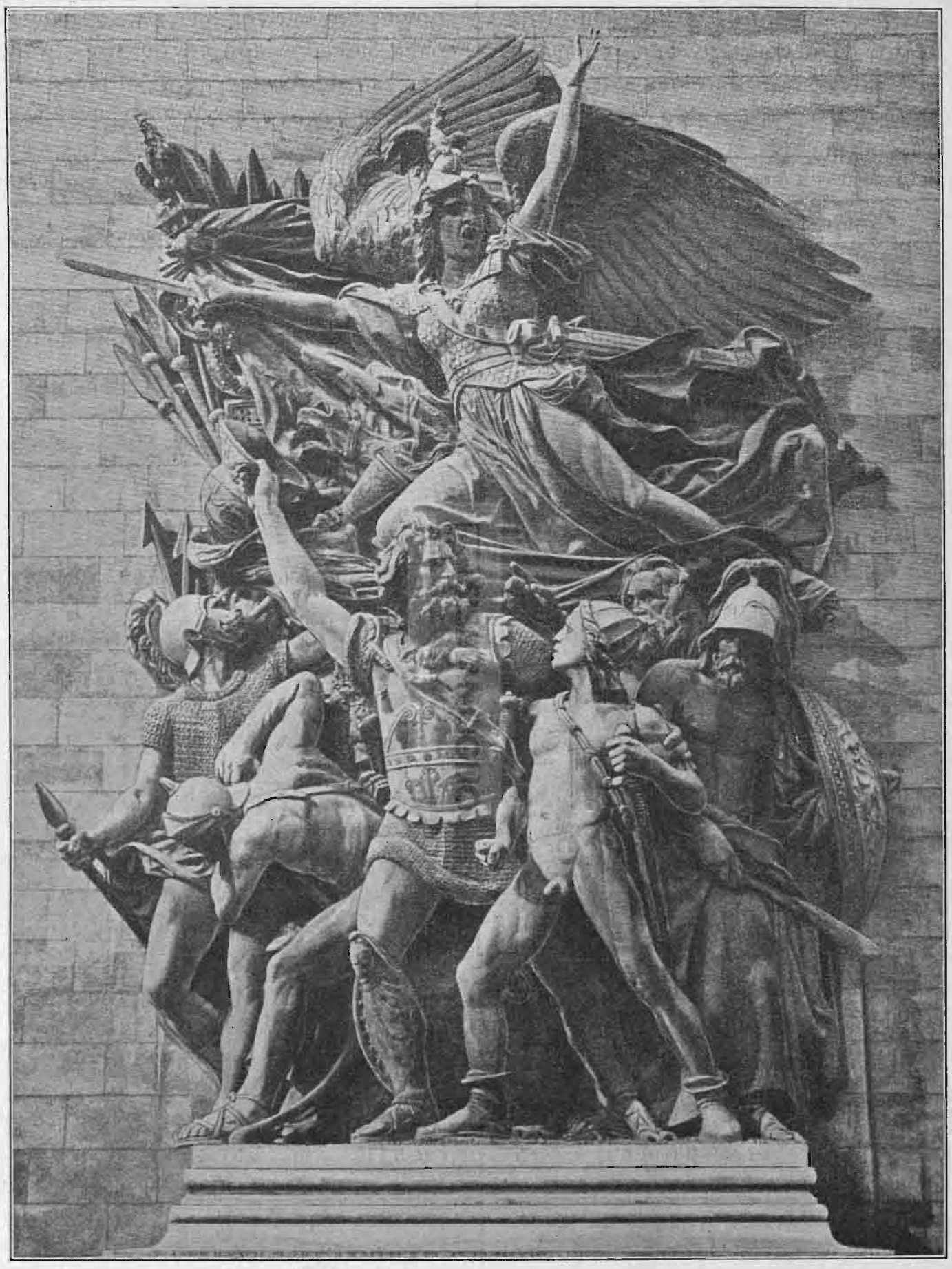
Νικόλαος Γύζης

Τῶν Ἰταλῶν αἱ εἰκόνες εἶναι ὅλαι θερμαὶ καὶ φαίνονται ἀντανακλῶσαι τὴν περιπάθειαν τοῦ ὡραίου οὐρανοῦ των καὶ τῆς ζωηρᾶς αὐτῶν ἰδιοσυγκρασίας· ἔχουσιν ὅμως πολὺ τὸ ἐπιτετηδευμένον καὶ συχνάκις ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ σημείου τῆς λιθογραφικῆς περιωπῆς. Ἀπὸ τὰς ξένας σχολὰς ἀνεξάρτητοι μᾶλλον ἐπιδεικνύνται ὁ Παλίτση καὶ ὁ Σεγκαντίνη· ὁ πρῶτος κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ρουσὼ ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν τοπειογραφίαν καὶ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν ζώων, εἴδη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξαιρετικῶς διέπρεψε καὶ ἀνεδείχθη· ὁ ἄλλος, περισσότερον εἰς τὴν ρωπογραφίαν ἐγκύψας, ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἀγροτικῆς καὶ ποιμενικῆς ζωῆς ζωγράφος ἐν ὅλῃ τῇ πραγματικότητι καὶ τῇ ἀληθῶς ποιητικῇ ἐξάρσει, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν ἰδιοφυΐαν του. Τὸ ἔργον οὐχ ἧττον τῶν ἰταλῶν ζωγράφων δὲν εἶναι τυχαῖον καὶ μεγάλη προμηνύεται ἡ ἐκ τῶν νεωτέρων τάσεων κίνησις. Ἡ ἔνδοξος ὅμως κληρονομία τοῦ παρελθόντος καθίσταται δι' αὐτοὺς ἐπιζήμιος τοῦ παρόντος ὅρος συγκρίσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ μᾶλλον γενναία καὶ ἀξία λόγου ἐργασία ὑποτιμᾶται, ἐνόσῳ ἔχει γνώμονα καὶ μέτρον κρίσεως τὸν πίνακα τοῦ Ραφαὴλ ἢ τοῦ Κορρεγίου.

Οἱ Βέλγοι διὰ τοῦ Στῆβενς καὶ οἱ Ὁλλανδοὶ διὰ τοῦ Ἰσραελ δὲν λησμονοῦσι τὰς παραδόσεις τοῦ παρελθόντος, οὐδὲ τὸν Ρέμμπρανδ καὶ τὸν Βὰν Δύκ· διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν τοπειογραφίαν καὶ τὴν μικρὰν σκηνογραφίαν, ἔνθα ἐξέχει ὁ προμνησθεὶς ὕπατος τῶν Ὁλλανδῶν ζωγράφος. Αὐτὸς μετὰ τοῦ Μὼβ κρατοῦσι τὰ σκῆπτρα τῆς

ὁλλανδικῆς τέχνης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ αἰῶνος. Ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Σαούλ, ἡ Ἐπάνοδος διὰ τῶν σύρτεων παρέχουσι τὴν τελειοτέραν ἔνδειξιν τοῦ λεπτοῦ καὶ βαθέος συγχρόνως ὁλλανδικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐν ἑαυτῷ ἀποτυποῖ ὁ ἥσυχος καὶ ἀγαθὸς τῆς Γρονίγγης ζωγράφος καὶ τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἀνευρίσκει τόσον βέβαιον καὶ πολύτιμον ἀγαθόν, ὅσον τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ἐλαφρῶς ὑπὸ τῆς ὁμίχλης συγκεκαλυμένα τῆς πατρίδος τοπεῖα.

Οἱ Πορτογάλλοι ἐξακολουθοῦσι προσκείμενοι πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὸ κλασικὸν διήκει εἰς ὅλα αὐτῶν τὰ ἔργα ἄνευ καινοτροπίας καὶ ἐκζητήσεως νέων ὁριζόντων· ἡ θρησκοληψία κατέχει ἱκανὴν μερίδα εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην τοῦ παρελθόντος. Ἀντιθέτως πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἑλβετοί, ὁ ζωηρὸς καὶ σφριγῶν αὐτὸς λαός, μὴ παρουσιάζοντες ἴδιον ἐθνικὸν χαρακτῆρα, κατατάσσονται ἀναγκαίως διά τε τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῶν εἰς τὴν γαλλικὴν σχολήν, τὰς παραδόσεις τῆς ὁποίας σέβονται αὐστηρῶς· ἐξέχουσιν ὅμως διότι παρ' αὐτοῖς πρὸ πάντων παρατηρεῖται ἡ ροπὴ πρὸς τοὺς νέους τῆς τέχνης ὁρίζοντας καὶ ἡ συνεπὴς πρωτοτυπία. Ὁ περίφημος Μπέκλιν αὐτὸς καὶ μόνος ἐπαρκεῖ διὰ νὰ καθορίσῃ σταθμόν. Βλέπει ὅλως διόλου διαφορετικὰ τὴν φύσιν, τὴν ὁποίαν παραφόρως ἀγαπᾷ καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐμβαθύνει τὸ ὄμμα του διὰ νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῆς τὰς ὀπτασίας τῆς φαντασίας του· τὴν τοιαύτην ἰδιοτροπίαν ἀποδίδει δι' ἀναλόγων χρωματισμῶν, καὶ μεγαλοπρεποῦς συμπληρώσεως, ὅπου ἀνθαμιλλᾶται πρὸς αὐτὸν τὸν Ροῦμπενς. Ποιητὴς ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν πινάκων του, εἶναι κατ' ἐξοχὴν πρωτότυπος καὶ ἀνεξάρτητος μέχρι βίας τῶν τύπων καὶ τοῦ καθεστῶτος.

Ἆσμα τῆς ἀναχωρήσεως

Γλυπτικὸν ἔργον τοῦ Ρούδ.

Ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ἐνδιαφέροντες παρίστανται οἱ Ἀμερικανοὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν διὰ τῶν ἀληθῶς γενναίων νεωτεριστικῶν αὐτῶν τάσεων. Μὴ ἔχοντες ἱστορικὸν παρελθὸν καὶ στερούμενοι παραδόσεων ἐρρίφθησαν ἀκάθεκτοι δι' ὅλης τῆς ζωῆς νεαροῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ὁρίζοντας, τοὺς ὁποίους ἐν Εὐρώπῃ διήνοιξαν ὁ ρωμαντισμὸς καὶ βραδύτερον ἡ σχολὴ τῶν impressionistes· ἔχοντες δὲ πολύτιμον αὐτῶν ἐφόδιον τὸν θετικὸν καὶ ἀκριβῆ αὐτῶν χαρακτῆρα, ταχέως διέπρεψαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ καλοῦ ἐν τῇ ζωγραφικῇ. Ὁ Τσαίηζ, ὁ ἔξοχος αὐτὸς ἑρμηνευτὴς τῆς ἐν τῇ φύσει ἀληθείας καὶ τοῦ χρώματος χειριστής, ὅπως καὶ ὁ τολμηρὸς καὶ ἐπιδέξιος Οὐΐσλερ ἀποτελοῦσι καὶ μόνοι αὐτοὶ ἀρκετὴν διὰ τὸν νέον λαὸν αἴγλην καὶ ἐξισοῦσιν αὐτὸν πρὸς πολλοὺς ἄλλους, ἐλάχιστα παραγαγόντας. Οἱ Σουηδοί, οἱ Νορβηγοί, οἱ Δανοὶ ἀκολουθοῦσι καὶ αὐτοὶ τοὺς Γάλλους, ἐνῷ οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Οὔγγροι φαίνονται εὐδοκιμώτεροι διὰ τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας τοῦ Μάκαρτ, τοῦ Κράμερ καὶ Μπένκ οἱ πρῶτοι, τοῦ Μουνκάσυ, τοῦ Μπάκμαν καὶ τοῦ Καρλόβσκη οἱ δεύτεροι. Ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ καλλιτεχνικῇ κινήσει, ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ποικιλία τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ θέματος ἰδίως τῶν κλασικῶν Ἰταλῶν, σπουδαιότερος εἶναι ὁ μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ἀντιπάλων, τοῦ Μάκαρτ καὶ τοῦ Μουνκάσυ, ἀγών, ὁ κριθεὶς ἐν τῇ Παρισινῇ Ἐκθέσει τοῦ 1878 διὰ τοῦ πίνακος τοῦ ἑνὸς ἡ Εἴσοδος Καρόλου τοῦ Ε' εἰς Ἀμβέρσην καὶ τοῦ ἄλλου, τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸν δεύτερον, ὁ Μίλτων τυφλὸς ὑπαγορεύων εἰς τὰς θυγατέρας του τὸν Ἀπολεσθέντα Παράδεισον. Ὁ οὔγγρος Μουνκάσυ ὑπεσκέλισε τὸν αὐστριακὸν Μάκαρτ καὶ ὁ ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτευούσῃ καταχθεὶς θρίαμβος δὲν ἤργησε νὰ μεταδοθῇ καὶ εἰς τὰς γενεθλίους αὐτῶν χώρας.

Τοὺς Ρώσους ἐξαίρει ἡ φιλλανδικὴ σχολή, ἀντιπροσωπεύουσα ἱκανὴν ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἀξίαν, καὶ κύριον αὐτῆς γνώρισμα παρέχουσα ἀόριστον καὶ εὐγενῆ μελαγχολίαν, ὁποία ἡ βασιλεύουσα κατὰ τὰς βορείας παγωμένας θαλάσσας. Ὁ Ἔδελφετ, παρουσιάζει ὅλην αὐτὴν τὴν γλυκεῖαν ποίησιν, ἐνῷ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θαλασσίων σκηνῶν ἀριστουργηματικῶς ἀπετύπωσεν ὁ ἀρμένιος τὴν καταγωγὴν ρῶσος ζωγράφος Ἀϊβαζόφσκης καὶ τὴν προσωπογραφίαν ὁ Βερεστσάγκιν.

Οἱ Ἰάπωνες, ὁ πρότυπος οὗτος καὶ ζωηρὸς τῆς Ἀσίας λαός, κατήγαγον μεγίστην ἐν τῇ ζωγραφικῇ πρόοδον, παραλλήλως πρὸς τὴν ἄλλην κοινωνικὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ αἰῶνος. Ἐκτὸς τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωγραφικῆς τέχνης, ἥτις καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπηρέασεν,

ἐπεδόθησαν λίαν ἐπιτυχῶς καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκήν, τὰς ἀρχὰς τῆς ὁποίας ἐναμίλλως ἀκολουθοῦσιν. Ἡ λεπτότης τοῦ αἰσθήματος ἀναφαίνεται ἐξέχουσα παρ' αὐτοῖς, ὁ δὲ Χοκουλάη ἀποδεικνύεται ἐξίσου βαθὺς ψυχολόγος, ὅσον καὶ καλὸς σχεδιαστής, δι' ὀλίγων γραμμῶν ἀμέσως προβάλλων τὸ τελειότερον σχεδιογράφημα.

Αἱ χῶραι τοῦ Αἵμου δὲν παρουσιάζουσιν ἀξίαν λόγου ζωγραφικήν. Παρακολουθοῦσι μόνον ἐν σπουδῇ τὴν ἐν Εὐρώπῃ καλλιτεχνικὴν κίνησιν καὶ προσπαθοῦσι φιλοτίμως νὰ ἐπιδείξωσι σχετικήν τινα κίνησιν.

Ἐκ τῶν κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τῆς Εὐρώπης χωρῶν δύναται νὰ διεκδικήσῃ θέσιν εἰς τὴν διεθνῆ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος πινακοθήκην καὶ ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῆς ζωγράφου, τοῦ Γύζη.

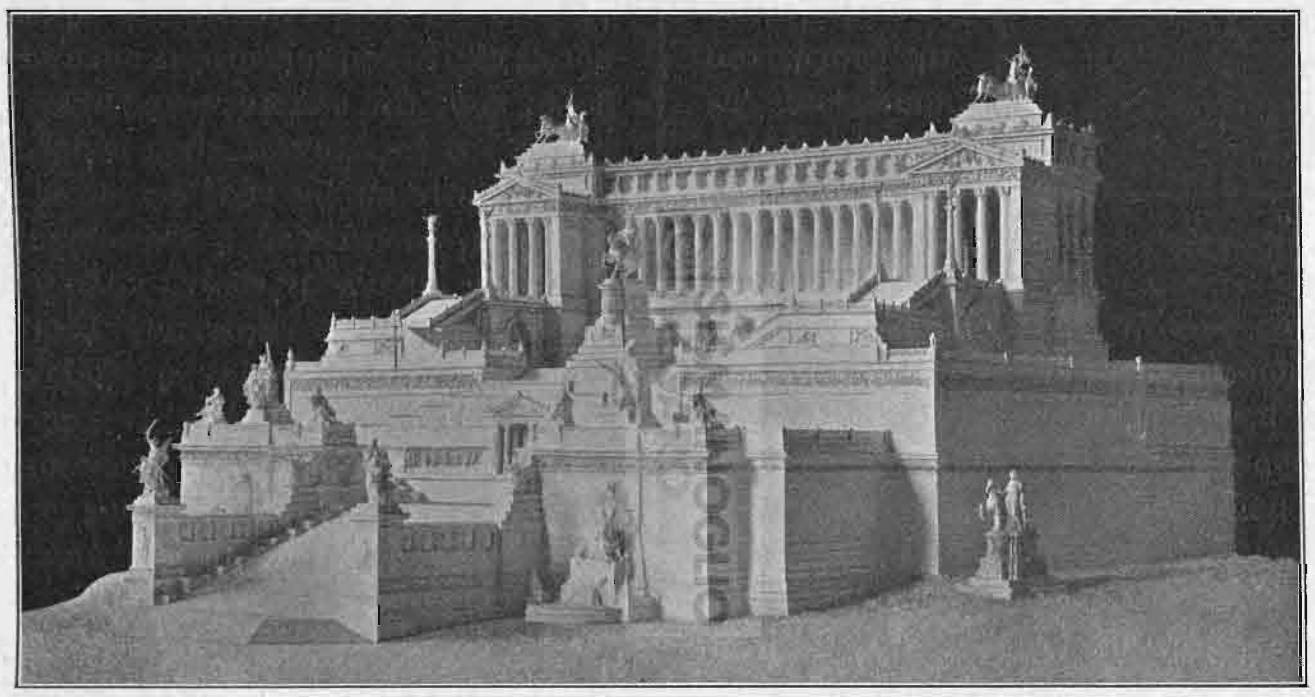
Ὁ Γύζης ὑπῆρξε καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα, τῆς ὁποίας ὁ πρὸ ὀλίγου ἐπελθὼν καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς μικροφιλοτιμίας καταπνίξας θάνατος ἀνέδειξεν ὅλην τὴν ὑπέροχον ἀξίαν. Ἀπὸ τῆς βραχώδους καὶ εἰς τὰ γαλανὰ τοῦ Αἰγαίου κύματα λουομένης Τήνου ἕλκων τὴν καταγωγήν, ἐνωρὶς ἤδη ἔδειξεν ἴχνη τῆς ἐγκλειομένης ἐν αὐτῷ ἀξίας. Ἐνέκυψε μετὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις σπουδὰς συστηματικώτερον καὶ βαθύτερον ἐν Μονάχῳ ὑπὸ τὸν Πιλότο καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀναδειχθῇ ζωγράφος πρώτης δυνάμεως καὶ νὰ ὑπερτερήσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ξένους, διοριζόμενος καθηγητὴς τῆς ἐν Μονάχῳ Βασιλικῆς Ἀκαδημείας. Τὸν Γύζην διέκρινε μεγάλη αἰσθηματικότης καὶ περισσὸς πατριωτισμός· τὰ ἰδεώδη του διέβλεπεν εἰς τὰς πλήρεις πάθους καὶ συγκινητικῆς ἀφελείας οἰκογενειακὰς σκηνὰς καὶ εἰς θέματα περὶ πατρίδος. Ἐπὶ τόσα ἔτη μακρὰν ἐν τῇ ξένῃ διαμένων οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐλησμόνησε τὴν ἡλιόλουστον πατρίδα του καὶ τὰς κυανᾶς αὐτῆς ἀκτάς· τὸ ὄμμα του καὶ ὁ λογισμός του ἐστρέφοντο συνεχῶς πρὸς αὐτὴν καὶ τὸ ὄνειρόν του ἦτο ἐν αὐτῇ νὰ ἀποδώσῃ τὴν ὑστάτην τοῦ βίου του πνοήν. Ἀλλ' ὁ αἰσθηματίας καλλιτέχνης δὲν ηὐτύχησε νὰ ἀπολαύσῃ τούτου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ξένῃ. Ὁ Γύζης, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν μεγαλειτέρων κριτικῶν, ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος σχεδιαστὴς καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ γνησίου ἑλληνικοῦ κάλλους διερμηνεύς· αἱ σκηναί του εἶναι ἀφελεῖς, οὐδέποτε ἐξεζητημέναι· ὁ χρωματισμὸς ἁπλοῦς καὶ ἀσφαλῶς καταμερισμένος· ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῆς ἀφελείας ἀποπνέει τι τὸ μεγαλοπρεπῶς ἐπιβάλλον. Διέπρεψεν ἐπίσης ὡς συμβολιστής· ἀλλ' αἱ εἰκόνες του αὐταὶ οὔτε μυστικισμὸν περιβάλλονται, οὔτε ἀκατάληπτοι παρίστανται· κυριαρχεῖ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἁπλότης τῆς συνθέσεως, ἐξ ὧν μεταδίδεται πολὺ ἡ εἰκὼν τοῦ ἰδεώδους καὶ ἀγνοῦ ἐν ᾧ πλανᾶται κόσμου. Ἡ Συμφωνία τοῦ Ἔαρος καὶ ἡ Ἐπιτολὴ τοῦ Αἰῶνος, τὰ ὑπὸ τῶν γερμανῶν σχολαστικῶν καλλιτεχνῶν παραρριφθέντα ἐν τῇ Παγκοσμίῳ Ἐκθέσει τοῦ 1900 ἔργα του μαρτυροῦσι πόθεν ὁ εὐγενὴς καλλιτέχνης ἐζήτησε τὰ στοιχεῖα τῶν δημιουργημάτων του.

Ἐν Ἑλλάδι βεβαίως δὲν δύναταί τις ἀκόμη νὰ ἀνεύρῃ ἄξια ἰδιαιτέρας ἀναγραφῆς ἀνάλογα στοιχεῖα· ἀλλ' ἡ παρατηρουμένη κατὰ τὰ ἔσχατα ταῦτα ἔτη μεγάλη πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ὥθησις καὶ ἡ καταβαλλομένη ἐργασία παρὰ καλῶν τινων ζωγράφων ἀσφαλῶς βεβαιοῖ ὅτι ὁ νέος ἀνατείλας αἰὼν θὰ ἔχῃ εὑρεῖαν δι' αὐτὴν θέσιν.

Β'

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ὅσον ἐπιβάλλεται διὰ τοῦ ὄγκου, τοσοῦτον ἐλαττοῦται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν προϊόντων ἡ γλυπτικὴ τῆς ζωγραφικῆς, διότι δι' ἐκείνην ἀπαιτεῖται πρὸς τῇ μεγαλοφυΐᾳ ἡ νεότης καὶ ἡ δύναμις τῶν μυῶν, ἐνῷ δι' αὐτὴν ὁ χρωστὴρ εἶναι πάντοτε καὶ τῆς γεροντικῆς ἀκόμη ἡλικίας πειθήνιον ὄργανον. Ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὸ ποσόν, τὸ ποιὸν εἶναι ἱκανὸν νὰ ἀποδείξῃ πόσον ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ καλοῦ πλησιάζει πρὸς τὸ ἰδεῶδες καὶ πόσον πλούσιον συνεισέφερε τὸν ἔρανον εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ κόσμου κίνησιν διὰ τοῦ συμβολισμοῦ, ὅστις μετὰ τοῦ γυμνοῦ ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ εἴδους τούτου τῆς τέχνης. Ἡ γλυπτικὴ πράγματι εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν τῆς συμβολικῆς ἰδίως ἔκτυπον καὶ αὐτὴν πάντοτε ἔχει ὡς ἀφετηρίαν καὶ ὑπόστασιν. Ἕνεκα τούτου ἀκριβῶς αἱ διάφοροι ἀναστατώσεις καὶ μεταβολαί, αἱ κατὰ διαφόρους χρόνους συντελεσθεῖσαι εἰς τὰ γράμματα, τὴν πολιτείαν, τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, οὐδαμῶς ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῆς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἀνεξάρτητος καὶ μόνον ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἐλάμβανε τὸ προχειρότερον ὑλικόν. Κατὰ τὰ ἄλλα προῆγεν ἔργα, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ ἀπόρροια τῆς μακρᾶς τοῦ παρελθόντος καὶ λανθανούσης ἐργασίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ ἐν Ρώμῃ

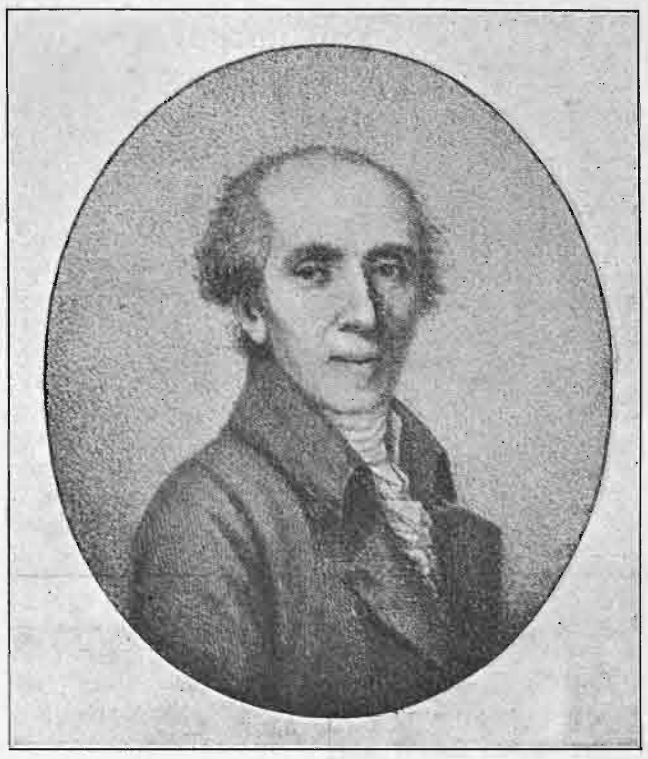
Γλυπτικὸν ἔργον τοῦ Σακκώνη.

Ἡ γλυπτικὴ ἐπετέλεσε κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα μεγίστης ἀξίας ἐργασίαν, ὄχι μόνον ἐν τῷ δημιουργικῷ πνεύματι καὶ τῇ πρωτοτυπίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πληθύϊ αὐτῆς. Ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου αὕτη ἐγκαθίδρυσε τὸ μέγα κράτος της, δύναταί τις ἀνεπιφυλάκτως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι σπανίως αὕτη ἐξίκετο εἰς τόσον σημεῖον ἀκμῆς καὶ οὐδέποτε ἄλλοτε ἐπλησίασε μᾶλλον πρὸς τὴν μοναδικὴν τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους γλυπτικήν. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' δὲ εἰσέτι αἰῶνος, ὁπότε καὶ αὐτὴ ἡ ζωγραφικὴ μετρίας ἐπιτηδεύσεις ἐπαρουσίαζεν, ἐκείνη ὑπερέχει ἀθάνατος διὰ τῶν καταπληκτικῶν αὐτῆς ἔργων. Ἡ ὕλη αἰθεριοῦται ὑπὸ τὴν σμίλην καὶ τὸ μέταλλον ἀποβάλλει τὴν φυσικὴν αὐτοῦ στίλβην διὰ νὰ λαμπρυνθῇ ἐκ τοῦ κάλλους, τὸ ὁποῖον ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ γλύπτου ἐμφυσᾷ ἐντὸς αὐτοῦ.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος ἡ γλυπτικὴ παρουσιάζεται ὑπὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα λίαν ἀκμαῖον, ὅπερ συνεχῶς καὶ ἐπιβλητικῶς ἐξελισσόμενον κατέληξε κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη εἰς ἀπόδειξιν ἔργων αὐτὸ τοῦτο τὴν κλασικὴν παρουσιαζόντων μεγαλοπρέπειαν. Σπανίως ἐν τῇ τέχνῃ ἐξηπλώθη δημιουργικὸν πνεῦμα τόσον γενναῖον καὶ τόσον ἀποτελεσματικόν, οὐδέποτε δὲ ἄλλοτε ἀπὸ τῆς ἀκμῆς τοῦ Περικλέους ἔχει τις νὰ ἀποθαυμάσῃ ἐπίσης τὴν τόλμην ὅσον καὶ τὸ εὐφάνταστον. Ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου παρέρχονται οἱ μεγάλοι τοῦ αἰῶνος γλύπται, χωρὶς ὅμως νὰ συνεχίζωσι συντηρητικῶς τὸ ἔργον τοῦ παρελθόντος· οἱ μαθηταὶ δὲν ἀπομιμοῦνται τυφλῶς τὸν διδάσκαλον· τὸ ἰδεῶδες, πρὸς ὃ κατατείνουσι, παραμένει τὸ αὐτό, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς ἐκδηλώσεως μεταβάλλεται καὶ

ποικίλλει ἀναλόγως τῶν δημιουργικῶν τάσεων τῆς εὐφαντάστου καὶ γενναίας ταύτης στρατιᾶς. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι ὅτι καθ' ὅλην ταύτην τὴν κίνησιν δὲν ἐπῆλθεν οὐδεμία διακοπή, ἀπὸ τοῦ Ρουὸδ δὲ καὶ τοῦ ἐξ Ἀνζὲρ Δαβὶδ μέχρι τοῦ Φαλγκιὲρ καὶ τοῦ Ροδὲν συνεχῶς ἀναφαίνονται τῆς αὐτῆς ἰδιοφυΐας καὶ τοῦ αὐτοῦ ταλάντου καλλιτέχναι γλύπται.

Ὁ αἰσθηματίας Δαβὶδ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ τῆς πρωτοπορείας τοῦ αἰῶνος σκαπανεύς, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχεται ἡ κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα γλυπτική. Λεπτὸς καὶ αἰσθηματίας, δὲν ἐπετηδεύετο οὐδὲ ἀπεδείκνυε τόλμην· εἶχεν ὅμως, εἰς ἀντάλλαγμα καὶ ἀκρίβειαν τῆς διαπλάσεως, τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ αἰσθήματος, ἰδιαίτατα δὲ τῆς ἐκφράσεως τὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ ἀκριβολογία του ἀκριβῶς αὕτη καὶ ἡ λεπτότης ὑπῆρξαν αἱ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι ἐκίνουν αὐτὸν εἰς διὰ προτομῶν καὶ μεταλλίων ἀπεικόνισιν ὅλων τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς του προσώπων. Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις καθ' ὅλον τὸν αἰῶνα διαγράφει τὴν ἐνδοξοτέραν καὶ μᾶλλον φαεινὴν τροχιάν, εἶναι ὁ Ρούδ, ὁ εἰς ὕψος λυρικῆς ἐξάρσεως ἀνελθὼν ἔν τε τῇ ἀντιλήψει καὶ τῇ ἐκτελέσει τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ. Ὁ Πόλεμός του εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ μεγαλείτερον γλυπτικὸν ἔργον τοῦ αἰῶνος καὶ μία ἀπὸ τὰς τολμηροτέρας τῆς γλυπτικῆς ἐκφάνσεις. Μέχρις ὀστέων ἔνθους ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ Ναπολέοντος ἐποποιΐας, ἀνεῦρεν ἐν αὐτῇ ὅλον τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ προσωποποιήσῃ τὴν μεγάλην ζωήν, τὴν πλημμυροῦσαν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἡ ἀξία τοιαύτης ἰδιοφυΐας ἐποποιΐα ἀπετυπώθη διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης κινήσεως, τῆς πραγματικῆς ζωῆς καὶ τῆς εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε μεγαλοπρεποῦς ἁρμονίας τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῆς πραγματικότητος, αἵτινες ἀπὸ κοινοῦ διακρίνουσι τὰς μεγαλοπρεπεῖς τῆς θριαμβευτικῆς ἀψῖδος συνθέσεις του. Ἡ ἔνοπλος Γαλλία, ἡ τοὺς νικηφόρους αὐτῆς ἀετοὺς πανταχοῦ περιφέρουσα, οὐδαμοῦ ἴσως ἀλλαχοῦ παρουσιάζεται τόσον πιστῶς καὶ οὐδέποτε τὸ σύμβολόν της ἀπεδείχθη ἐν τοιαύτῃ μεγαλοπρεπεῖ ἀληθείᾳ, ὅσον εἰς τὸ περίφημον Ἆσμα τῆς ἀναχωρήσεως, ὅπου ἐκδηλοῦται ὅλη ἡ τόλμη καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐνθουσιώδους διὰ τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον Ρούδ, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις πρὶν ἢ ἐμπνευσθῇ ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς τοῦ Κορσικανοῦ στρατηλάτου ἐποποιΐας ἐπίσης ἐξηγείρετο γλύφων ἁγίων προτομὰς καὶ ἀνδριάντας εἰς τὰς κόγχας τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως οἱ παλαιοὶ αὐτοῦ καὶ νεώτεροι καὶ μεταγενέστεροι. Καὶ δὲν ὑπῆρξε μόνον τολμηρὸν τὸ ἔργον τοῦ Ρούδ· ἡ γονιμότης ἐπίσης διακρίνει αὐτὸ καὶ τὸ σύνολον ἀποδεικνύει σπανίαν εὐγενῆ ἐποχήν, ἐκ τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ ἐπερχόμενοι ἐζωογονήθησαν.

Ἀντώνιος Κανόβας

Ἀληθῆ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἰδιοφυΐαν παρουσιάζεται κατέχων ὁ περίφημος τῶν ζώων γλύπτης Μπαρῆ, ὁ τελείως ἐξεικονίζων τὴν μεγάλην αὐτοῦ τέχνην εἰς τὸ γνωστὸν αὐτοῦ σύμπλεγμα Λέων καὶ ὄφις. Αἱ μακραί του ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας παραμοναὶ ἐν τῷ Ζωολογικῷ Κήπῳ ἀπεκάλυψαν ἀποτόμως ἡμέραν τινὰ τὸν μέγαν καλλιτέχνην, ὅστις κατεῖχε τὸ μυστήριον νὰ προβάλῃ πρὸ τοῦ ἐκπλήκτου θεατοῦ καὶ τὰς παραμικροτέρας ἐκδηλώσεις τῆς πάλης καὶ τῶν σκηνῶν τῶν θηρίων. Ἐνόμιζέ τις ὅτι ἤκουε τοὺς τριγμοὺς τῶν ὀστέων, τὰς ἀγωνίας, ὅτι ἔβλεπε τοὺς συστρεφομένους μῦς, πάντα ταῦτα ἔμψυχα ἐπὶ τῆς νεκρᾶς ὕλης καὶ ὑπεράνθρωπα· μετ' αὐτὸν ἀναφαίνεται ὁ Πιερρὼ καὶ βραδύτερον ὁ Ἰωάννης Καρπώ, ὁ παράφορος καὶ ἄτακτος γλύπτης, ὁ ἀφωσιωμένος τοῦ Ρουὸδ μαθητής. Αὐτὸς παρέσχε νέαν ὥθησιν εἰς τὴν γλυπτικὴν τῆς πραγματικότητος καὶ μαρτύριον τούτου παρίσταται τὸ ἐπὶ τοῦ παρισινοῦ Μελοδράματος σύμπλεγμα τοῦ Χορροῦ, ἡ ζῶσα αὐτὴ διαμαρτυρία κατὰ τῶν συντηρητικῶν τῆς ἀκαδημαϊκῆς διδασκαλίας ἀρχῶν. Ἀλλ' αἱ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ ἀτυχίαι καὶ ὁ ὑπερήφανος καὶ ἰδεολόγος χαρακτὴρ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν τολμηρὸν καλλιτέχνην νὰ θριαμβεύσῃ ὁριστικῶς· τοὐναντίον μάλιστα εἶχε τὸ ἀτύχημα ζῶν ἔτι νὰ ἴδῃ κατερειπουμένην τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ὄνομά του. Ἡ ἔμπνευσις τοῦ ἀτυχοῦς Καρπὼ ὑπεδουλώθη εἰς τὰς στερήσεις τοῦ βίου καὶ τὸ μέγα ἔργον του ἔμεινε περιωρισμένον, ἐνῷ τοὐναντίον ἄλλως ὑπισχνεῖτο καὶ ἡ τόλμη καὶ ἡ γονιμότης αὐτοῦ.

Ἡ νεωτέρα γενεὰ παρέρχεται ἐξαισίως πλουσία, τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῆς ἀποτελοῦσι σειρὰν μεγάλων ὁμολογουμένως καλλιτεχνῶν. Ὁ Σαπού, ὁ Δουμπουά, ὁ Φαλγκιέρ, ὁ Φρεμιέ, ὁ Μπαρριᾶς, ὁ Μερσιέ, ὁ Μπαρτόλ, ὁ Δαλὸν καὶ ὁ Ροδὲν εἶναι οἱ μεγαλείτεροι τῶν τελευταίων ἐτῶν ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὑφήλιον γλύπται. Ἡ πραγματικότης ἐν τῇ ἐκδηλώσει ἀνῆλθε παρ' αὐτοῖς εἰς ἰδεώδη τελειότητα, συναγωνιζομένην ἄνευ ὑπερβολῆς πρὸς τὴν κλασικὴν· τοιαύτην. Ὁ ὁρίζων, ἐν ᾧ στρέφονται καὶ ἐργάζονται, εἶναι εὐρύτατος, καθ' ἑκάστην δὲ τὸ τάλαντον αὐτῶν νέας διανοίγει ὁδούς. Τὰ ἔργα των, ἅτινα συνεκέντρωσεν ἡ παγκόσμιος τοῦ 1900 Ἔκθεσις, παρέσχον μοναδικὴν εἰκόνα καλοῦ, ἀπὸ τῆς μακαρίας τοῦ Φειδίου ἐποχῆς ἄγνωστον, ἀσφαλέστατον δὲ κριτήριον τῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ γαλλικὴ ἰδιαίτατα γλυπτικὴ ἀφίκετο. Πρὸς τὸ σύνολον ἐν τούτοις αὐτό, τὸ διαπνεόμενον ἐκ μεγάλων, πλὴν κοινῶν παρ' ἅπασιν ἐν τῇ τέχνῃ ἀρχῶν, ὁ Ροδὲν τολμηρότερος προβάλλων ἐγκαινίζει νέαν ὅλως τέχνην ἁπλῆν καὶ παράδοξον, ξένην παντελῶς καὶ μακρὰν πάσης μιμήσεως μὴ ἐγκειμένης ἐν τῇ φύσει. Ἡ νεωτάτη αὕτη κίνησις, πολλὰ ὑπισχνουμένη, εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐπικρίσεως καὶ τοῦ κατ' αὐτῆς πολέμου, καίπερ δὲ ἐν πολλοῖς παραβόλως τολμηρά, προετοιμάζει ἴσως νέους καθ' ὁλοκληρίαν ὁρίζοντας.

Βέρτελος Θορούαλδσεν

Τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰ γλυπτικὰ ἔργα ὑπολείπονται πολύ, οὐδ' ὑπάρχουσιν ὀνόματα ἐναμίλλως κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν συναγωνιζόμενα πρὸς τὰ τῶν γάλλων γλυπτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὁ ἰδιαιτέρως διακρινόμενος διὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἀκμάσας ἰταλὸς Κανόβα· οὐχ ἧττον οἱ Ἰταλοὶ ἐπιζήλως καλλιεργοῦσι τὴν μεγάλην καλουμένην τέχνην, ἔνθα κυριαρχεῖ τὸ κλασικὸν πάντοτε δι' αὐτοὺς πνεῦμα. Ὁ Σακκόνη, ὁ Μπιόνδη καὶ ὁ Ἀπόλλονη καταλέγονται μεταξὺ τῶν μᾶλλον τῆς νεωτέρας σχολῆς ζωηρῶν παραγόντων. Οἱ Γερμανοὶ ἐπίσης ἐπιδεικνύουσι τόλμην καὶ φαντασίαν, πρωτογενῆ καὶ βαρεῖαν ἀκόμη, ἑτοίμην ὅμως νὰ διαμορφωθῇ εἰς εὐγενεστέραν τεχνικὴν ἐκδήλωσιν. Οἱ Ἱσπανοὶ εἶναι λεπτότεροι καὶ αἰσθηματικώτεροι διὰ τῶν ἔργων τοῦ Κλαράζο καὶ

τοῦ Μπενλιοῦρε, ἐνῷ οἱ Οὔγγροι βαθύτεροι καὶ μεγαλοπρεπέστεροι διὰ τῶν ἔργων τοῦ Γιάνος καὶ τοῦ Ζάγια. Οἱ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις μόλις ἐσχάτως ἔδειξαν ἴχνη κινήσεως, ζωηρότατα μάλιστα ἐν τῇ γλυπτικῇ τῶν ζώων διὰ τοῦ Μόνιε. Ἐν ἀνωτέρᾳ περιωπῇ εὑρίσκονται τὸ Βέλγιον, ἡ Πορτογαλλία καὶ ἡ Δανία· ἡ τελευταία αὕτη διὰ τοῦ Θορούαλδσεν. Ἡ Νορβηγία τέλος ἐπιδεικνύει τὸν Οὔτσονδ καὶ τὴν βαθεῖαν εἰς τὰς παραδόσεις τῆς ὀνειροπόλου χώρας διὰ τῆς γλυπτικῆς ἐπίδοσίν του.

Ἐκ παραλλήλου προοδευτικῶς βαίνει καὶ ἡ χαρακτική. Τὸ παρὰ τοῖς Ὁλλανδοῖς ἰδίᾳ καλλιεργηθὲν τοῦτο εἶδος τῆς τέχνης κατὰ τὸν παρελθόντα μάλιστα αἰῶνα ἔλαβε νέαν ἐπίδοσιν ἐπ' ἐσχάτων, ἐν Γαλλίᾳ δὲ διὰ τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν, τοῦ Σαπλαὶν καὶ τοῦ Ροτύ. Ἡ χαρακτικὴ διὰ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀναπτύξεως ἐπ' ἐσχάτων ἔχει ἐνώπιον αὐτῆς εὐρύτατον ὁρίζοντα, ὅστις ἰδιαιτέραν πάντως θὰ διαχαράξῃ εἰς αὐτὴν καὶ ἐξ ἴσου πρὸς τὰ ἄλλα τῆς τέχνης εἴδη λαμπρὰν σταδιοδρομίαν.

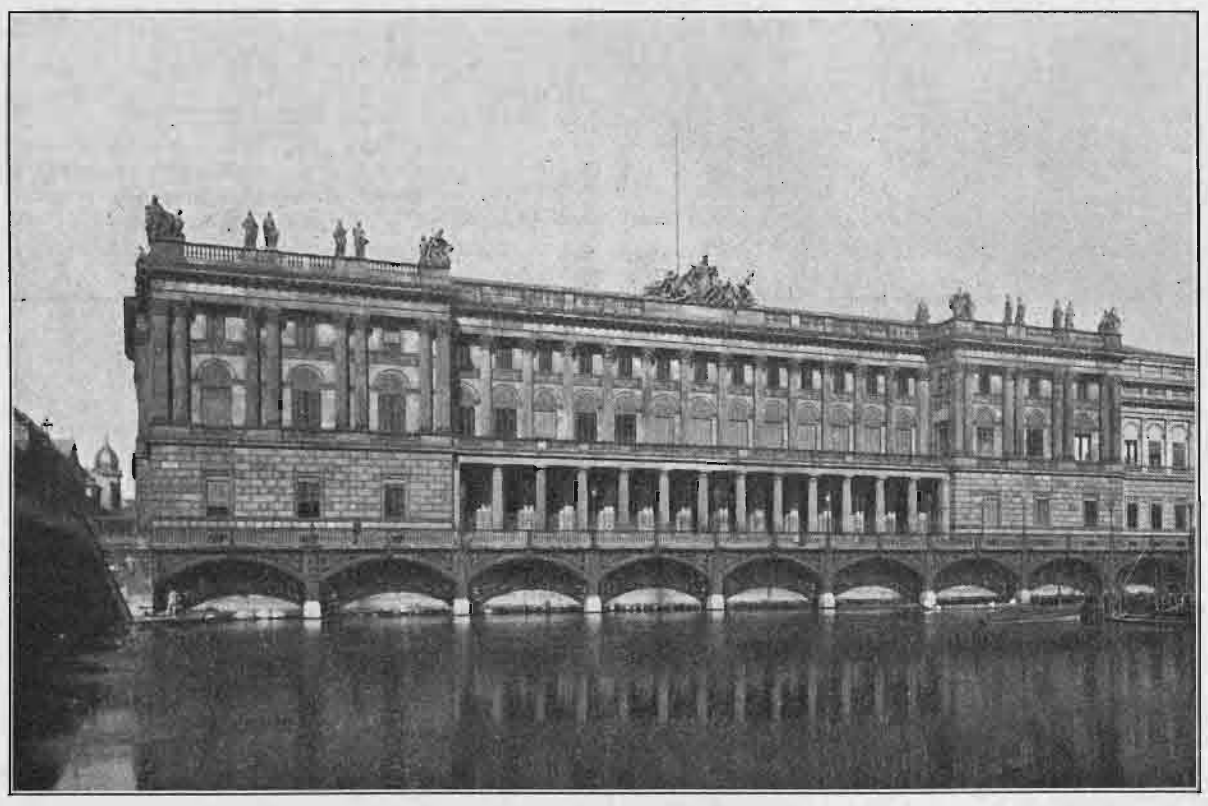
Τὸ Βουλευτήριον τῆς Βιέννης

Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν.

Γ'

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἐξ ὅλων τῶν τεχνικῶν φάσεων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ὑπελείφθη κατὰ τὸν διαρρεύσαντα αἰῶνα. Διότι ὄχι μόνον δὲν κατέληξεν εἰς ὡρισμένην ἐκδήλωσιν, δυναμένην ἐκ τῆς πρωτοτυπίας καὶ τῆς τόλμης αὐτῆς νὰ ἐπιβληθῇ, ἀλλ' οὐδὲ κατώρθωσε νὰ ἐπιδείξῃ τὰς αὐτὰς καθόλου προοδευτικὰς τάσεις, τὰς ὁποίας ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῶν ἀποτελεσματικῶς ἐκαλλιέργησαν. Δὲν ἔχει λοιπὸν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἀξιωματικὸν τύπον ἡ ἀρχιτεκτονική· τοὐναντίον, ἡ ἀβεβαιότης, ἡ ἀοριστία κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτῆς καὶ τὰ ἔργα, ἅτινα προάγει, δὲν ἐπιδεικνύουσί τι τὸ ὡρισμένον καὶ βέβαιον.

Τὸ Χρηματιστήριον τοῦ Βερολίνου

Κυρίως εἰπεῖν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δύο οὐσιώδεις ὄψεις παρουσιάζει καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα· μίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κυριαρχεῖ ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλασικισμοῦ, καὶ ἄλλην, ὅπου ἀναφαίνεται ὁ ρωμαντισμός. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν ἄλλων λεπτομερεστέρων ὄψεων, ὅσαι ἐξεδηλώθησαν ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, οὐδέν, ὡς ἐρρήθη, ὁριστικὸν προῆλθεν ἐκ τῆς ὅλης κινήσεως· ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μεθ' ὅλην τὴν ἐπιδειχθεῖσαν σπουδὴν καὶ τὴν ἐπιζητουμένην πρωτοτυπίαν, ἐξακολουθεῖ ἀκόμη περιστρεφομένη ἐντὸς τῶν γεωμετρικῶν ὁρίων καὶ μόνων αὐτῶν. Αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἀνεξαρτήτους κύκλους δὲν προήγαγόν τι γενναῖον, οἱ δὲ ἀποτολμήσαντες τοιαῦτα ἀρχιτέκτονες, φεύγοντες τὸν κλασικισμόν, περιέπεσαν εἰς τὸ ξενοτρόπως ἀμόρφωτον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἄρα κατεδικάσθη νὰ στρέφηται ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐκείνου καὶ τὴν ἐπιβλητικὴν τῶν ὅρων αὐτοῦ ἐφαρμογὴν ἠναγκάσθη ἐλλείψει καταλλήλου ἀντισταθμίσματος νὰ παραδεχθῇ.

Ἐν Γαλλίᾳ δύο μεγάλα ρεύματα χαρακτηρίζουσι τὴν ἀρχιτεκτονικὴν κίνησιν. Ἡ ἀνεγνωρισμένη μεγάλη ἰδιοφυΐα τοῦ Βιολὲ Λεδοὺκ ἦτο βεβαίως ἱκανὴ νὰ προκαλέσῃ τοιαύτην προοδευτικὴν κίνησιν διὰ τῆς συγκροτήσεως δύο ἐναντίων στρατοπέδων καὶ νὰ διαγράψῃ τὴν καλλιτέραν ἐν Γαλλίᾳ ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ αἰῶνος περίοδον. Ἰδιαιτέρως ἐγκύψας οὗτος εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ καὶ κατ' ἐξοχὴν προσκείμενος εἰς αὐτόν, ἐμόρφωσε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σχολὴν διὰ τῆς ἀποκλίσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῆς μεσαιωνικῆς τέχνης ὑπὸ νεωτέραν μορφήν, τὴν νεογοτθικήν. Ζωγράφος, σχεδιαστής, ἀρχιτέκτων συνελάμβανε τὰ μεγάλα αὐτοῦ σχέδια καὶ ἐξετέλει μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν μόνος αὐτός. Ὁ καταρρέων λοιπὸν καὶ μόνον διὰ τῶν μνημείων τοῦ παρελθόντος περισωζόμενος γοτθικὸς ρυθμὸς ἐπιφαίνεται ζωογονούμενος καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ Οὐγκώ, τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Καὶ ἐδῶ ἡ φιλολογία ἐπέδρασεν, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς, καὶ τὸ νέον ἀρχιτεκτονικὸν πνεῦμα κατὰ μέγα μέρος ἀπέρρευσεν ἐκ τῆς συγχρόνου γραμματολογικῆς κινήσεως. Πρὸς τὸ ρεῦμα τοῦτο ἀντετάχθη τὸ τῶν νεωτέρων, οἵτινες ἐπεζήτησαν νὰ ὠθήσωσι τὰς νέας τάσεις καὶ τοὺς νέους ρυθμούς. Τὸ ρεῦμα ὅμως τοῦ Βιολὲ Λεδοὺκ ὑπῆρξε λίαν ἰσχυρὸν καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τοῦ περιφήμου Οὐέλμπυ Πάτζιν, εἰς ὃν ὀφείλεται ὁ τεχνικὸς διάκοσμος τοῦ Οὐεστμίνστερ. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἄλλης ἐν Γαλλίᾳ νεωτεριστικῆς κινήσεως, ἐξαίσιον ἀπότυπον τῆς ὁποίας παρουσιάζεται διὰ τοῦ Γκαρνιὲ τὸ Παρισινὸν Θέατρον τοῦ Μελοδράματος, πολλῆς σημασίας

τοιαύτη προέρχεται διὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν συμπληρώσεων πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων. Αἱ πλούσιαι ἀρχαιολογικαὶ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων ἔρευναι ἐδημιούργησαν ζωηρὸν τὸν πόθον τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων στοιχείων συμπληρώσεως, οὕτω δὲ προήχθη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἐξίσου ζωηρὰ ὅπως καὶ ἡ ζῶσα τοιαύτη

Οἱ Γερμανοί, ἀνακύψαντες θαρραλέως μετὰ τὰς φοβερὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας προυξένησαν αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέδωκαν ἰδιαζόντως ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ· ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐν αὐτῇ ἢ ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἡ ἀρχαιότης καὶ ὁ κλασικισμὸς ἐπρυτάνευσαν. Τὸ βαρὺ καὶ ἀφάνταστον αὐτῶν πνεῦμα εἰς τὰς κλασικὰς γραμμὰς τυπικῶς ἀνεύρισκε τὸ ποθούμενον ἄνευ οὐδεμιᾶς πρὸς τὸ νεώτερον ὁρμῆς, κατὰ τὸν λήξαντα δὲ αἰῶνα ὁ ἀρχαϊσμὸς μόνος διήκει διὰ τῆς γερμανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Αἱ μεγάλαι σχολαί, αἱ ἱδρυθεῖσαι εἰς τὰ γερμανικὰ κέντρα, τὸν κλασικὸν κόσμον ἔθεσαν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐζήτησαν τὰ στοιχεῖα τῆς νεωτέρας προαγωγῆς. Ὁ Σίνκελ ἐν Βερολίνῳ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπιζητήσας τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ αὐτὸς ἐμόρφωσε τοὺς νεωτέρους μεγάλους τῆς Γερμανίας ἀρχιτέκτονας, ἀλλ' οἱ κανόνες του ὑπῆρξαν πλέον ἢ ξηροί, πλέον ἢ αὐστηροί. Ἐνῷ δὲ τυπικῶς ἀντιγράφεται ἡ ἀρχαιότης, ἐλλείπει ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἀθάνατον αὐτῆς καὶ μεγαλοπρεπὲς πνεῦμα. Τῆς σχολῆς αὐτῆς δημιούργημα εἶναι τὸ Δραματικὸν Θέατρον τοῦ Βερολίνου καὶ τὸ ἀρχαῖον Μουσεῖον αὐτοῦ, ἐνῷ εἰς τὸ Χρηματιστήριον τῆς αὐτῆς πόλεως πρὸς ταῖς κλασικαῖς ἀρχαῖς φαίνεται κρατοῦν καὶ τὸ ρωμαντικὸν πνεῦμα. Μεγάλη ἐν τούτοις ὤθησις εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐδόθη ἐν Μονάχῳ διὰ τοῦ καλλιτέχνου ἐκείνου βασιλέως Λουδοβίκου καὶ ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ Κλέντζε, τὰ κατ' εἰσήγησιν καὶ προστασίαν τοῦ ὁποίου ἀνιδρυθέντα μέγαρα, ἀνάκτορα καὶ μνημεῖα ἀπεθέωσαν τὰς ἐνδόξους τῆς Γερμανίας πράξεις, ἀλλ' ὁ μεγαλουργὸς βασιλεύς, καίπερ φίλος φανατικὸς τοῦ ἀρχαϊκοῦ κάλλους, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν κλασικὸν ἑλληνικὸν ρυθμόν, τὸν ὁποῖον τόσον λαμπρὸν καὶ ζωηρὸν βλέπει τις εἰς τὴν Βαλχάλλαν καὶ τὰ Προπύλαια. Τὰ πολλαπλᾶ αὐτοῦ ἀνιδρύματα ἐπιδεικνύουσι πρὸς τῷ ἑλληνικῷ, καὶ τὸν ρωμαϊκὸν καὶ τὸν ρωμανικὸν καὶ τὸν γοτθικὸν ἀκόμη ρυθμόν. Ὁ ρωμαντισμὸς ἐν Μονάχῳ ἐκυριάρχησε τέλος, λίαν φυσικῶς ἄλλως καὶ συνεπῶς πρὸς τὰς ὀνειροπόλους κλίσεις τῶν Βιττελβάχων, τὰ δὲ ὀνόματα τοῦ Γκέρτνερ καὶ τοῦ Μόλλες, τοῦ ἐνθουσιώδους τούτου ἀποστόλου τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἀριδήλως μαρτυροῦσι πόσον προοδευτικῶς ἐκινήθη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ καθόλου μὲν ἐν Γερμανίᾳ, ἰδίᾳ ὅμως ἐν Βαυαρίᾳ. Ἀνάλογον κλασικὴν τάσιν ἐπέδειξε καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ταύτης πιστὸς ἀκόλουθος ὑπῆρξεν ὁ Χάνσεν, ὁ σύμμετρος καὶ τόσον ἁρμονικὸς ἀρχιτέκτων, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ Βουλευτήριον τῆς Βιέννης καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον.

Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ νὰ ἐπικρατήσῃ γνήσιον ἢ ἐλαφρῶς παρηλλαγμένον τὸ πνεῦμα τοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ἔχοντος αὐτόθι καὶ ἐθνικὸν τὸ παρελθόν. Ἐκτὸς τοῦ Οὐέλμου Πάτζιν, ὡς ἐρρήθη, ὅστις μεγάλως ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ, ἐκεῖνος, ὅστις οὐσιωδῶς συνετέλεσεν εἰς ἐπικράτησιν τοῦ ρυθμοῦ τούτου, εἶναι ὁ πρό τινος θανὼν μέγας φιλόσοφος Ράσκιν, ὁ ἐξυμνήσας τὴν καλλονὴν αὐτοῦ καὶ τοσαύτην δοὺς εἰς τὴν καθόλου τέχνην ὤθησιν. Ἐν τούτοις ἡ Ἀγγλία παρέσχε τὸ κατάλληλον ἔδαφος εἰς τὰς νεωτέρας τῆς τέχνης συμπληρωματικὰς παραφυάδας· ἡ μεγάλη προρραφαηλικὴ καλουμένη τέχνη ἐξετράπη πρὸς τὴν βιομηχανίαν τῆς τέχνης, ἡ δὲ μουσειογραφία, ἡ κατ' ἐξοχὴν τῆς βυζαντινῆς τέχνης προαγωγή, ἀπέβη πολύτιμος καὶ ἀναπόσπαστος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμητικὸς παράγων. Ἐξ ἄλλου λαϊκώτερος κατέστη ὁ χαρακτὴρ τῆς τέχνης διὰ τῆς βιομηχανίας αὐτῆς, ὁ δὲ Οὐίλλιαμ Μόρρις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκαλλιέργησεν αὐτόν. Ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν συνταγματικῇ καὶ φιλελευθέρῳ Ἀγγλίᾳ ἡ τέχνη ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὑπῆρξεν ὁ κοινὸς τόπος, ὅπου συνηντήθησαν ἐναμίλλως ὁ ἀριστοκρατικὸς πατρίκιος καὶ ὁ ὀχλοκρατικὸς πληβεῖος.

Μία τῶν ὑπερυψήλων καὶ πολυορόφων οἰκοδομῶν τῆς Νέας Ὑόρκης

Ἡ ἰδιότροπος τῶν Ἀμερικανῶν ἀρχιτεκτονική, ἡ μᾶλλον τόλμην μηχανικὴν ἐπιδεικνύουσα διὰ τῶν ὀγκωδῶν καὶ ὑπερυψήλων αὐτῆς κτιρίων, ἢ καινοτροπίαν τεχνικῶς ἐπιβάλλουσαν, δὲν δύναται βεβαίως νὰ διεκδικήσῃ ἀνωτέραν τῶν προηγουμένων θέσιν. Εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἁπλῆς ποικιλίας σημεῖον κατατείνουσιν οἱ μᾶλλον νεωτερίζοντες ρυθμοὶ ροκοκὸ καὶ μπαρὸκ καὶ αἱ ἄλλαι μερικώτεραι παραφυάδες, αἱ ἐθνικὴν τρόπον τινὰ συγκροτοῦσαι ἀρχιτεκτονικὴν καὶ χαρακτηριστικώτερον ἐν Ἑλβετίᾳ, Νορβηγίᾳ καὶ Δανίᾳ παρουσιαζόμεναι. Ἐν Ρωσίᾳ κυριαρχεῖ ἀκόμη ὁ βυζαντινὸς ρυθμὸς μὲ τὴν γνωστὴν αὐτοῦ τῶν ἐξωγκωμένων θόλων ποικιλίαν· κἀμμία ἐν αὐτῷ δὲν ἐπετελέσθη γενναία κίνησις. Ἐν Ἑλλάδι ἐπισήμως μὲν ἐπικρατεῖ ἡ ἐπιρροὴ τῶν σχολῶν, εἰς ἃς οἱ ἐκπονοῦντες τὰ δημόσια κτίρια ἀρχιτέκτονες ἀνήκουσι, καὶ τοῦτο παρατηρεῖ τις ἔν τε τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τῇ Ἀκαδημίᾳ καὶ τοῖς Ἀνακτόροις, ὅπου ἡ γερμανικὴ κλασικότης ἐπικρατεῖ, ἰδιωτικῶς δὲ ἐδημιουργήθη ἐλαφρόν τι καὶ κομψὸν εἶδος ἀρχιτεκτονικῆς νεοελληνικῆς, κάτι ὑπισχνουμένης. Καθόλου ὅμως ἐν τῷ κόσμῳ τὸ ἐπικρατέστερον ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ εἶδος πα-

ρουσιάζεται ἐν τῷ ρυθμῷ τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅστις, αὐτοτελὴς καὶ συστηματικὸς ὤν, παρέχει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς διεθνοῦς αὐτοῦ χρήσεως.

Ὅπως καὶ ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, ὁ ἀπελθὼν ΙΘ΄ αἰὼν παρουσιάζει ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ ἐξαιρετικὴν πρὸς τὸ καλὸν τάσιν καὶ ἀποτελεσματικὴν αὐτοῦ καλλιέργειαν. Ὁ ἰδεαλισμός, ὁ χαρακτηρίζων ἰδιαιτέρως τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, ἑρμηνεύει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν τοιαύτην κίνησιν καὶ σαφῶς ἐξηγεῖ πῶς τὸ πνεῦμα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀκμαῖον καὶ ἀδιαλείπτως πρωτότυπον. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ὁ αἰὼν οὗτος εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὴν ἑνότητα ἐκείνην τῶν ἰδεῶν, ἥτις προάγει τὰ μεγάλα δημιουργήματα καὶ τοὺς μεγάλους τῆς τέχνης αἰῶνας· ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα ἐπετέλεσεν ὅλην ἐκείνην τὴν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν, ἥτις ἀνοίγει τὰς θύρας τῶν μεγάλων περιόδων. Ἡ ζωγραφικὴ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐπιβλητική, λαμπρὰ ἡ γλυπτική, μετριόφρων καὶ ἄνευ ἀξιώσεων ἡ ἀρχιτεκτονική· δὲν καθωρίσθησαν εἰσέτι σαφῶς αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀνατελλούσης τέχνης· δὲν διεγράφη καθαρῶς ὁ ὁρίζων τῶν νέων τάσεων. Ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ τὸ φαινόμενον συγχύσει ταύτῃ ἐγκυμονεῖται ἡ μεγάλη τῆς τέχνης καὶ ὁριστικὴ μορφή.

Ὁ Κ΄ αἰὼν ἀνέτειλεν ἤδη. Ἡ νέα τέχνη, καίπερ ἀκαθόριστος εἰσέτι, προβαίνει σπεύδουσα διὰ νὰ συμπληρώσῃ τελείως τὸ ἔργον, ὅπερ ὁ ἀπελθὼν ἐκληροδότησεν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ διαπλάσῃ οὕτω ἑαυτὴν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ μεγάλοι αἰῶνες ἐγνώρισαν.

Κωνσταντινος Π. Σπανουδης

Β΄

ΜΟΥΣΙΚΗ

ΙΘ΄ αἰὼν ὑπῆρξε τόσον γόνιμος καὶ τόσον πλούσιος εἰς παραγωγὴν πρωτοτύπων μουσικῶν προϊόντων, μεγαλοφυῶν μουσουργῶν, σοφῶν θεωρητικῶν συγγραφέων, μουσικολογησάντων περὶ τὰ ὕψιστα τῆς τέχνης ζητήματα, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος προγενέστερος αἰὼν ἀξιοῦται νὰ παραβληθῇ πρὸς αὐτόν. Οἰκοθεν δ' ἐννοεῖται, ὅτι ἐξαιροῦνται οἱ γόνιμοι ἐκεῖνοι καὶ χρυσοῖ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος αἰῶνες, καθ' οὓς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἤρθη εἰς ὕψη δυσθεώρητα. Οἱ ἀκμαῖοι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος αἰῶνες καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ὑπῆρξαν σπουδαῖοι καὶ γόνιμοι, καθόσον ἀνεφάνησαν διάσημοι καλλιτέχναι, ὧν τὰ καλλιτεχνικὰ ἀριστουργήματα κατέπληξαν τόν τε σύγχρονον τότε κόσμον καὶ τὰς μετέπειτα γενεάς. Κατὰ τὴν εὐκλεᾶ ἐκείνην τῆς διανοητικῆς ἀκμῆς περίοδον ἀνεφάνησαν ὁ πατριάρχης τῶν λυρικῶν Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὧν αἱ ἔξοχοι δραματικαὶ μελῳδίαι τόσον εἶχον διαδοθῇ ἀνὰ τὸν γνωστὸν τότε κόσμον, ὥστε ὁ Πλούταρχος ἀφηγεῖται, ὅτι καὶ παῖδες Περσῶν καὶ Γεδρωσίων ἔψαλλον αὐτάς. Οὐδαμῶς δὲ τῶν ἄλλων ὑπελείπετο ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ διὰ τῶν κωμικῶν καὶ εὐτραπέλων αὐτοῦ μελῳδημάτων ἐπιχέων ἰδίαν ὅλως χάριν καὶ τέρψιν ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν. Ὁ μέγας θεωρητικὸς Ἀριστοξένης διὰ τῶν σῳζομένων αὐτοῦ ἁρμονικῶν καὶ ρυθμικῶν ἀποσπασμάτων ἐκπλήττει καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν σύγχρονον μουσικὸν κόσμον διὰ τὴν λεπτοτάτην αὐτοῦ μουσικὴν γνῶσιν καὶ ἀντίληψιν, οἱ δὲ κορυφαῖοι τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης σπουδαίως καὶ περὶ μουσικῆς ἐφιλοπόνησαν. Ὁπόσην δὲ σπουδαιότητα κέκτηται ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσικὴ ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸς ὁ Τιτὰν τῶν νεωτέρων μουσουργῶν Βάγνερ, εἰπών, ὅτι ἀδύνατον νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν νεωτέραν μουσικὴν χωρὶς ν' ἀναδράμῃ πρότερον καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν. Ἐξαιρέσει λοιπὸν τῶν γονιμωτάτων καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ἀρχαίων χρόνων, ὁ ΙΘ΄ αἰὼν κέκτηται μεγάλην μουσικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα. Ἴσως δὲ ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ὑπεροχὴ προέρχεται, διότι οὗτος ὑπὲρ πάντα ἄλλον προηγούμενον συνάδελφόν του ἐνέκυψε βαθύτερον εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μουσικὸν πνεῦμα.

Τοσαύτη λοιπὸν μεγάλη καὶ γόνιμος μουσικὴ κίνησις ἐγένετο, ὥστε οὐχὶ ὁλοκλήρου τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' οὔτε δεκάδος ἐτῶν τὴν μουσικὴν κίνησιν δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ λεπτομερῶς. Τόσον ἄφθονα εἶναι τὰ μουσικὰ προϊόντα τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος!

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὸν γενικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς μουσικῆς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος δέον νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὸν προκάτοχον αὐτοῦ, διότι οἱ αἰῶνες, ὡς γνωστόν, δίκην κρίκων ἁλύσεως συνδέονται μετ' ἀλλήλων καὶ τὰς γενομένας κατ' αὐτοὺς ἐργασίας καταλείπουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ φροντίδα τοῦ διαδόχου, πλὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐκ φύσεως καὶ θέσεως δικαιοῦνται νὰ παραμείνωσιν ὡς ἀρχαιολογικὰ κειμήλια. Ὁ ΙΗ΄ αἰὼν ὑπῆρξε διὰ τὴν μουσικὴν αἰὼν ἀγῶνος πεισματώδους πρὸς χρωματισμὸν σαφοῦς καὶ ὡρισμένης μουσικῆς γλώσσης. Τὰ διάφορα τῶν συγγραφέων, τῶν μελοποιῶν καὶ τῶν ἐκτελεστῶν (φωνητικῶν τε καὶ ὀργανικῶν) ἔργα παρέχουσι τὴν χροιὰν τῆς ὡρισμένης ταύτης πρὸς τεχνικὴν μόρφωσιν τάσεως.

Ἡ θρησκευτικὴ μουσική (oratorio), αἱ μελοδραματικαὶ συναυλίαι, τὸ κωμικὸν μελόδραμα, οἱ ἐνοργανισταί, τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, τὸ γλωσσιδοκύμβαλον, τὸ τετράχορδον, οἱ ἀοιδοί, ἡ οἰκιακὴ μουσική, ἡ μουσικὴ κωμῳδία, ἡ ποιητικὴ σχολή, ἡ αἰσθηματικὴ σχολὴ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τέχνης εἴδη εὑρίσκονται κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα εἰς ἀέναον κίνησιν καὶ πάλην, πολλάκις δὲ συγκρούονται καὶ πολεμοῦσιν ἄλληλα. Ἀλλ' ὁ μουσικὸς ὁρίζων δὲν ἦτο ἀκόμη τόσον καθαρός, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ διακρίνῃ εὐκρινῶς τὴν ἐν γένει μορφήν. Ἡ μουσική, παρ' ὅλους τοὺς πεισματώδεις αὐτῆς ἀγῶνας ἦτο ἀκόμη ἄπλαστος. Ὁ ἀγὼν δὲ τότε διεξήγετο ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ἰταλῶν, γάλλων καὶ γερμανῶν καλλιτεχνῶν. Ἀλλ' οἱ ἰταλοὶ ὑπερεῖχον τῶν ξένων συναδέλφων των, διότι ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ὑπῆρξε τὸ φαεινὸν κέντρον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς καλλιτεχνίας, σοφοὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἠνοῦντο ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ πνεύματι. Πεποιθότες ὅτι τὸ γηραιὸν δένδρον τοῦ μεσαίωνος ἦτο σκωληκόβρωτον, ἐπεζήτουν τὴν μέχρι ῥίζης ἀποκοπήν, ὅπως ἀναβλαστήσωσιν ἐκεῖθεν νέοι καὶ ἀνθηροὶ κλῶνες. Ἑκάστη πόλις ἐν Ἰταλίᾳ ἔσχε τὸν μουσικὸν καὶ φιλολογικὸν

αὐτῆς ὅμιλον. Πᾶς μέγας ἄρχων, διαπνεόμενος ὑπὸ φιλομούσων αἰσθημάτων, παρεῖχεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ ἄσυλον εἰς τοὺς καλλιτέχνας καὶ σοφούς, συνεζητοῦντο δ' ἐκεῖ φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ζητήματα.

Ἡ σπουδαία δ' ἐκείνη ἐργασία τῶν σοφῶν ἰταλῶν καλλιτεχνῶν, πλουτισθεῖσα καὶ διὰ τῶν προϊόντων τῶν ἄλλων χωρῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφετηρία τῆς μουσικῆς κινήσεως τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Τοιουτοτρόπως ὁ λήξας αἰὼν παρέλαβεν ἐκ τοῦ προκατόχου του ἄφθονον ὑλικὸν καὶ διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν διεχάραξεν ὡρισμένην τεχνικὴν μορφήν. Ἐπὶ πλέον ἐκτὸς τοῦ ἀκριβοῦς ἐπιστημονικοῦ καθορισμοῦ πάντων τῶν τεχνικῶν εἰδῶν καὶ τῆς κατατάξεως αὐτῶν εἰς ὡρισμένας μουσικὰς σχολάς, ὑπῆρξε καὶ γονιμώτατος εἰς πλουσίαν μουσικὴν παραγωγήν. Οὕτω, κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἑκατονταετηρίδα ἡ μουσικὴ θεωρία καὶ ἡ πρᾶξις ἀνήχθησαν εἰς ἀνυπέρβλητον ὕψος. Ἡ μελῳδικὴ μονοφωνία μετὰ τῆς ἁρμονικῆς πολυφωνίας συνδυασθεῖσα καὶ μετὰ τῶν λυρικῶν καὶ δραματικῶν ἔργων τῆς ποιήσεως συναδελφωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν ποικίλων ἤχων τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἐνισχυθεῖσα, παρήγαγεν ἀποτελέσματα ἔκτακτα οὕτως, ὥστε σήμερον ἡ ψυχὴ τοῦ τοιαῦτα μελῳδήματα ἀκροωμένου ἵπταται εἰς πολὺ ὑψηλοτέρας σφαίρας ἢ ἄλλοτε, μολονότι ἔν τισι συνέβη καὶ τὸ ἀντίθετον, ἕνεκα συνδυασμοῦ τῆς μουσικῆς μετά τινων διανοητικῶν προϊόντων, ἐν οἷς δὲν διαλάμπει ἡ ἠθική. Ἀλλὰ τὸ δεύτερον τοῦτο σκληρὸν σημεῖον οὐδαμῶς ἐλαττοῖ τὴν αἴγλην τῆς ἐπιτευχθείσης μουσικῆς προόδου.

Ἡ μελῳδία καὶ ἡ ἁρμονία καὶ ὁ διάφορος αὐτῶν συνδυασμὸς παρήγαγον κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα τρεῖς διαφόρους αὐτοτελεῖς μουσικὰς σχολάς, τὴν Ἰταλικήν, τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Γαλλικήν. Αἱ τρεῖς αὗται σχολαὶ ἀμιλλῶνται ἀλλήλαις καὶ μετὰ σφοδροτάτων ἀγώνων διαφιλονικοῦσι περὶ τῶν πρωτείων. Οἱ διασημότατοι μουσικοὶ εἰργάσθησαν ὅπως ὅσον ἔνεστιν ἀκριβέστερον καὶ τεχνικώτερον καθορίσωσι τὰς βάσεις τῶν τριῶν τούτων σχολῶν καὶ μεγαλοφυεῖς μελοποιοὶ διὰ μουσουργημάτων ἐξαισίων καὶ λίαν χαρακτηριστικῶν ἀπτοτέρας κατέστησαν τὰς ὑπαρχούσας διαφορὰς αὐτῶν.

Αἱ οὐσιαστικώταται τῶν σχολῶν τούτων βάσεις εἶναι οἱ πολυποίκιλοι συνδυασμοὶ τῆς μουσικῆς μετὰ τῆς λέξεως ἢ ποιήσεως, ὁ ποιητικὸς καὶ μουσικὸς ῥυθμὸς καὶ ἡ διάφορος αὐτῶν κατάταξις, αἱ γνήσιαι ἐθνικαὶ μελῳδίαι μεταπλαττόμεναι καὶ γονιμοποιούμεναι διὰ ποικίλων τεχνικῶν μέσων καὶ στοιχείων, ἡ διάφορος τῶν μουσικῶν ὀργάνων μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τοῦ φωνητικοῦ ᾄσματος συνένωσις καὶ συναρμογὴ τῆς μουσικῆς μετὰ τῆς δραματικῆς τέχνης (ἱερᾶς τε καὶ κοσμικῆς) μετὰ δευτερευόντων ἄλλων τεχνικῶν στοιχείων, παρέχουσι τὸν γενικὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν τριῶν τούτων σχολῶν.

Ἕνεκα δὲ τῆς γιγαντιαίας προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν σχολῶν τούτων ἡ μουσικὴ ἀπέβαλε πλέον τὸν φυσικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ ἐγγίζει μᾶλλον εἰς τὸ ἰδεῶδες αὐτῆς ὡς τέχνη, διότι ἀπὸ ὑποκειμενικῆς, ὡς λέγουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἐγένετο ἀντικειμενική, παραγομένη οὐχὶ ἀμέσως, ὡς ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει, ἐκ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων καὶ κινήσεων, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς πηγῆς τοῦ ἰδεώδους καὶ αἰωνίου κάλλους.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἰταλικῆς σχολῆς εἶναι ἡ μελῳδία ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ καὶ ἐκφάνσει. Τὴν ἁρμονικὴν πολυφωνίαν μεταχειρίζεται ἡ σχολὴ αὕτη ἐν δευτερευούσῃ σημασίᾳ. Ἡ ἁρμονία ἀποτελεῖ μᾶλλον τὴν σκιὰν καὶ ἡ μελῳδία τὸ κύριον αὐτῆς σῶμα. Ἡ ἰταλικὴ σχολή, ἕνεκα τῆς μελῳδικωτάτης αὐτῆς φύσεως, καλλιεργεῖ μᾶλλον τὴν λυρικὴν μουσικὴν καὶ ἀποτελεῖ οὕτω καταφανῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν αὐστηρὰν συμφωνικὴν μουσικήν, ἧς χρῆσιν ποιεῖται ἡ γερμανικὴ ἰδίᾳ σχολή. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ διασημότατοι ἰταλοὶ μουσουργοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐξέλθωσι τῶν μελῳδικῶν ὁρίων τῆς ἑαυτῶν σχολῆς καὶ νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐν τοῖς μουσουργήμασιν αὐτῶν αὐστηροτέραν ἁρμονίαν. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιτυχεῖς αὐτῶν ἀποπείρας δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν γνησίων παραδόσεων τῆς σχολῆς των, ἥτις ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα ὁλοκλήρων αἰώνων καὶ ἐν αὐτῇ ἔχει ἀποτυπωθῇ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα τῶν Ἰταλῶν. Ἕνεκα δὲ τοῦ μελῳδικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς, τὰ αἰσθηματικὰ καὶ ρωμαντικὰ ἔργα προσέλαβον πλείονα ἀνάπτυξιν. Πρὸ τῶν ἐμπεπνευσμένων μελῳδικωτάτων γραμμῶν τῶν ἰταλῶν μουσουργῶν καὶ ἡ ἀπαθεστάτη καρδία πάλλει καὶ συγκινεῖται. Ἔστιν ὅτε ὁ νοῦς διαμένει ἀργός, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι τὸ πολυαριθμότερον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τρέφεται ἀπὸ τὰς εὐγενεῖς ὁρμὰς τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ ἀπὸ τὴν ψυχρῶς σκεπτομένην διάνοιαν.

Ὁ Μόζαρτ καὶ ἡ οἰκογένειά του

Ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ ἕνεκα τῆς μελῳδικότητος αὐτῆς, κατέστη ἀγαπητοτέρα καὶ μᾶλλον διεθνής· ἐνοήθη ὑπὸ σύμπαντος τοῦ κόσμου, διότι δὲν ἀπαιτοῦνται καὶ πολλαὶ μουσικαὶ γνώσεις, ὡς παρὰ τῇ ἁρμονικῇ μελοποιΐᾳ τῆς γερμανικῆς σχολῆς καὶ τοῦ Βάγνερ, ὅπως ἐννοηθῇ ἡ μελῳδία αὐτῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν. Τὰ ἰταλικὰ μουσουργήματα διὰ τῆς λιθογραφίας καὶ τοῦ τύπου διαδοθέντα ἐγένοντο κτῆμα παντὸς δυναμένου νὰ συναρθρώσῃ μουσικούς τινας φθόγγους ἢ καὶ εὐπαθῆ καρδίαν κτωμένου, δὲν ὑπάρχει δὲ θεατρον, εἰς ὃ δὲν ἀντήχησαν τὰ ἔνθεα καὶ μυρίπνοα κελαδήματα τῆς ἰταλικῆς μούσης. Ἂν δὲ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου ἰταλοῦ μουσουργοῦ Βέρδη ἐθρήνησε σύμπας σχεδὸν ὁ πεπολιτισμένος κόσμος, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν ποσῶς. Ὁ Βέρδης ἀνῆκεν εἰς πάντα τὸν κόσμον, ἀφοῦ ἡ μουσική του κατεμάγευσε πάντας καὶ θὰ εὐφραίνῃ ἐπὶ πολλὰς ἔτι γενεὰς τὰς καρδίας τῆς ἀνθρωπότητος· ἐν ᾧ ἐν ἀντιθέσει ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ Βάγνερ παρῆλθε σχεδὸν ἀπαρατήρητος ὑπὸ τοῦ

πολλοῦ κόσμου. Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως εὐνόητοι, τὸν μὲν ἐνόησαν, τὸν δὲ οὐχί. Ἐλάμπρυνε δὲ καὶ κατηύγασε τὸ ἰταλικὸν μουσικὸν στερέωμα πλειὰς μουσουργῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ὁμοῦ μετὰ τῶν ἔργων ἐκυκλοφόρησαν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον. Θέλομεν οὕτω μνημονεύσει τῶν κυριωτέρων μουσουργῶν ἀρχόμενοι ἀπὸ τὸν ἄριστον διδάσκαλον τῆς καλῆς ἰταλικῆς σχολῆς, τὸν Ἀντώνιον Ζιγκαρέλλην (1752-1837), ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ διδαγμάτων καὶ μουσουργημάτων ἐγένετο οὐ μόνον τῶν διασημοτάτων ἰταλῶν καλλιτεχνῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ὁ περίπυστος διδάσκαλος, ἀλλὰ καὶ τοῦ διασήμου ἕλληνος μουσουργοῦ, τοῦ κερκυραίου Νικολάου Μαντζάρου, ὁ ἔνθερμος θαυμαστής, ὃν καὶ ὑπέδειξεν ὡς διάδοχόν του εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιφήμου Ὠδείου τῆς Νεαπόλεως κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ βίου του στιγμάς. Ὁ Ζιγκαρέλλης ἔγραψε πολλὰ κωμικὰ μελοδράματα καὶ τὸ «Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα».

Ἰωακεὶμ Ροσσίνης

Μολονότι δὲ τὸ ἥμισυ τῆς μουσικῆς δράσεως τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου ἀνήκει εἰς τὸν προηγούμενον αἰῶνα, ἐν τούτοις ὅμως ἔδει νὰ μνημονευθῇ παρ' ἡμῶν, διότι τὰ σοφὰ αὐτοῦ διδάγματα ἐποδηγέτησαν τοὺς σπουδαιοτάτους ἰταλοὺς μουσουργοὺς καὶ ἐκτελεστὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος.

Μετὰ τὸν Ζιγκαρέλλην ὁ Ροσσίνης, ὁ Βελλίνης, ὁ Δονιζέττης καὶ ὁ Βέρδης ἀποτελοῦσι τοὺς φαεινοτάτους ἀστέρας τοῦ μουσικοῦ τῆς Ἰταλίας Παρνασσοῦ, καίτοι ἐκτὸς αὐτῶν ἀνεφάνησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι μουσικοὶ δευτέρας τάξεως, πεπροικισμένοι διὰ πολλῆς μουσικῆς ἀξίας, οἵτινες καὶ οὐκ ὀλίγων ἠὐδοκίμησαν.

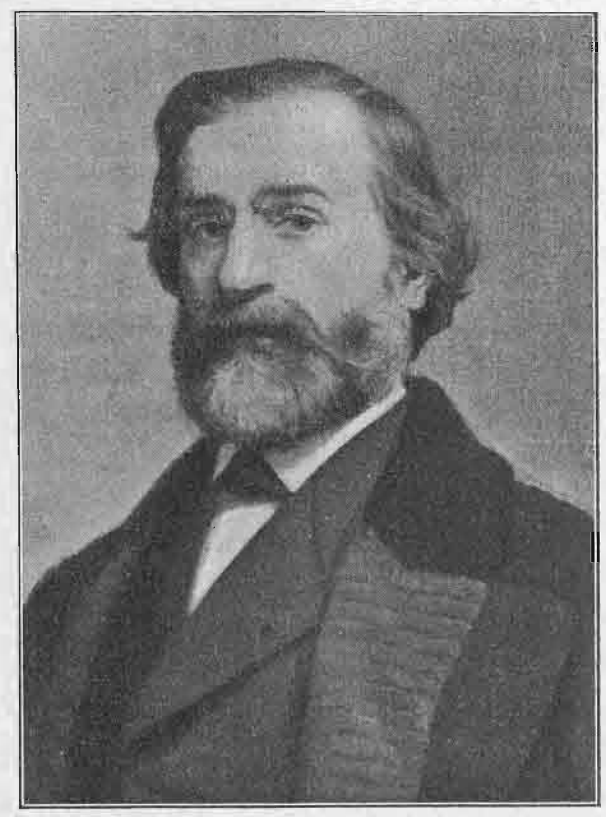
Ὁ ***Ροσσίνης*** (1792—1868) ὑπῆρξεν ἐκ γενετῆς μουσικός· ὁ πατήρ του ἀπετέλει μέλος τῶν περιπλανωμένων μουσικῶν θιάσων, ἡ δὲ μήτηρ του ἦτο ἀοιδός. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ μουσικῷ Λυκείῳ τῆς Βολώνης ὑπὸ τὸν σοφὸν μοναχὸν Ματθαῖον. Δεκαοκταέτης συνέθεσε τὸ πρῶτόν του μελόδραμα, τὸ Συμβόλαιον τοῦ γάμου (1810), καὶ εἶτα τὸν Κατὰ λάθος εὐτυχῆ (1812) καὶ τὸν Ταγγρέδον (1813), ἐνῷ διεκρίθη ὡς μεγαλοφυὴς μουσουργός. Ἄλλα ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἰταλὶς ἐν Ἀλγερίῳ (1813), ὁ Αὐρηλιανὸς ἐν Παλμύρᾳ (1813) καὶ ὁ Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης (1816), τὸ κύριον ἔργον τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ροσσίνη ἐν τῷ κωμικῷ εἴδει, ἡ Σταχτοπέπελη (1817), ἡ Cazza Ladra. Ἔτι δὲ ὁ Ὀθέλλος (1816), ὁ Μωϋσῆς καὶ ἡ Σεμίραμις, τὸ Ταξείδιον εἰς Ρημούς, ἡ Πολιορκία τῆς Κορίνθου (1826), ὁ Γουλιέλμος Τέλλος (1829), ἐκκλησιαστικὰ δὲ ἔργα τὸ περίφημον Stabat Mater καὶ τὴν Ἀκολουθίαν του (1867).

Ὁ ***Βελλίνης*** ἐγεννήθη τῷ 1801 ἐν Κατάνῃ καὶ ἀπεβίωσε τῷ 1835 ἐν Πυτιόλοις. Τὰ ἔργα του σχετικῶς εἶναι ὀλιγάριθμα, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις παρ' αὐτῷ εἶναι πολὺ ζωηρά. Τὸ στάδιόν του ἤρξατο διὰ τῆς Λευκῆς καὶ Φερνάνδου (1826). Τὰ λοιπὰ δὲ ἔργα του εἶναι ὁ Πειρατής (1827), ὅστις καὶ ἐκλέϊσεν αὐτόν, ἡ Στρανιέρα (1829), ἡ Ὑποβάτις, ἡ γλυκυτάτη Νόρμα, καὶ οἱ Πουριτᾶνοι, τὸ πρῶτον ἐκτελεσθέντες ἐν Παρισίοις τῷ 1835, ὅτε καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ ***Δονιζέττης*** (1798—1848) ἐγεννήθη πεπροικισμένος μὲ καταπληκτικὸν πλοῦτον μελῳδιῶν· ἐπελήφθη τῆς τε σοβαρᾶς καὶ ἐλαφρᾶς μουσικῆς καὶ εἰς ἀμφότερα τὰ εἴδη ἔδειξε τὴν γονιμότητα τοῦ μουσικοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Συνέγραψε 30 ἔργα, ἐν οἷς διακρίνονται ἡ Ἄννα Βολένα (1830), ἡ Λουκρητία Βοργία, ἡ Λουκία δὲ Λαμερμούρ (1835), ἡ Εὐνοουμένη (Φαβορίτα) (1840) καὶ ὁ Δὸν Πασχάλης, μελοποιΐα λεπτή, εὐφυὴς καὶ θελκτικωτάτη ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Ὁ ***Μερκαδάντης*** (1795—1870) εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφωτάτων ἰταλῶν μουσουργῶν, διότι ἔγραψεν ὑπὲρ τὰ 100 μελοδράματα, ἐξ ὧν τὸ τελευταῖον τῷ 1866· ὑπῆρξε μουσικὸς ἐν τῷ συνόλῳ μὲ πολλὴν ἔμπνευσιν καὶ μὲ συνθετικὴν δύναμιν.

Ἐν τῇ μεγάλῃ χορείᾳ τῶν ἰταλῶν μουσουργῶν ἔξοχον κατέχει θέσιν ὁ ***Ἰωσὴφ Βέρδης*** (1814—1900), ὃν ὁ θάνατος ἀφήρπασεν ἀπὸ τὸν ἰταλικὸν Παρνασσὸν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ὁ Βέρδης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων ἀντιπροσώπων τῆς ἰταλικῆς σχολῆς, διὸ καὶ δικαίως ἀπεκλήθη ἡ μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας. Ἐγεννήθη ἐν τῇ μικρᾷ κώμῃ Ροϒκόλι παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Ἀπεννίνων τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1814. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ πτωχοὶ μέν, ἀλλὰ τίμιοι ἔζων ἐκ μικροῦ τινος πανδοχείου, ὅπερ διετήρουν ἐν τῇ γενετείρᾳ των γῇ. Ἡ πρὸς τὴν μουσικὴν ἀγάπη τοῦ Βέρδη ἐξεδηλώθη παιδιόθεν. Δύο πλανόδιοι μουσικοὶ ἐξετέλουν ὑπαιθρίους δυῳδίας ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Ροϒκόλι, μεταξὺ δὲ τῶν ἀκροατῶν αὐτῶν συγκατελέγετο πρῶτος ὁ Βέρδης. Ἡ πρὸς τὴν μελῳδίαν ἀφιέρωσις τοῦ μικροῦ παιδίου προσείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν πλανοδίων μουσικῶν, οἵτινες καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ παροτρύνωσι τὸν πατέρα εἰς τὸ νὰ διδάξῃ τὸν υἱόν του μουσικήν. Ἡ συμβουλὴ εἰσηκούσθη καὶ τὸ παιδίον παρεδόθη εἰς μέτριόν τινα μουσικοδιδάσκαλον Ἰωσὴφ καλούμενον. Μετὰ τὴν ἀπὸ διδασκάλου εἰς διδάσκαλον φοίτησιν ὁ Βέρδης διήκουσε μαθήματα μουσικῆς ἐν τῷ Ὠδείῳ τοῦ Μιλάνου, ὁπόθεν ἐξῆλθε διὰ τῶν ἀπαιτουμένων θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, διὰ δὲ τὴν περὶ τὸ μελοποιεῖν δεινότητά του κατέστη βραδύτερον πασίγνωστος καὶ τὰ θελξικάρδια αὐτοῦ μελῳδήματα προσεπόρισαν αὐτῷ ἄφθονον χρῆμα. Καθῆκον εὐγνωμοσύνης τελῶν ὁ Βέρδης πρὸς τὸν πρῶτον μουσικοδιδάσκαλόν του, τὸν γηραιὸν πλανόδιον Μπαγκασσέτ, περιέθαλψεν αὐτὸν ὡς υἱὸς φιλόστοργος.

Ἰωσὴφ Βέρδης

Ὁ Βέρδης ἔγραψε σειρὰν μελῳδικωτάτων μελοδραμάτων, ἅτινα ἠκούσθησαν καὶ ἀκούονται ἐν συγκινήσει ἀπὸ τῶν μεγίστων θεάτρων τῶν δύο κόσμων. Οἱ Δύο Φόσκαροι, ὁ Ἐρνάνης, ἡ Δύναμις τοῦ πεπρωμένου, ὁ Μάκβεθ, ὁ Ριγολέτος (1851), ἡ Τραβιάτα (1853), ὁ Τροβατόρε (1854), ὁ Χορὸς τῶν μετημφιεσμένων (1859) κτλ. εἶναι δημοτικώτατα καὶ ψάλλονται πανταχοῦ τῆς γῆς, διότι τὰ συνθέματα αὐτῶν εἶναι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐφάπαξ ἀκουόμενα μένουσιν ἐντετυπωμένα ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀκροατῶν, ὡς ἠδίστη ἀνάμνησις θυμήρων στιγμῶν, ἃς διέρχεταί τις ἐν τῷ πολυπλάγκτῳ βίῳ του. Οὕτω δὲ πᾶς, ὅστις ἤθελε γράψει περὶ τῆς μουσικῆς κινήσεως

καὶ ἀναπτύξεως τῶν νεωτέρων χρόνων, δύναται κάλλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος εὐχαρίστως ψάλλει τὰ θελξικάρδια μελῳδήματα τοῦ ὑψιπέτου μουσουργοῦ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Βέρδης, ἑπόμενος τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἁρμονικῆς σχολῆς καὶ τοῦ διεθνοῦς ἀκροατηρίου του, ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ τάμῃ νέαν ὁδὸν ἐν τῇ μελοποιΐᾳ του, συνδυάζων μετὰ χάριτος τὴν αὐστηρὰν ἁρμονίαν πρὸς τὴν μελῳδίαν. Οὕτω δὲ τῷ 1869 ἐμελοποίησε τὴν Ἄϊδαν, ἔξοχον μελόδραμα αἰγυπτιακῆς ὑποθέσεως. Ἡ Ἄϊδα ἐποιήθη κατὰ παράκλησιν τοῦ Χεδίβου τῆς Αἰγύπτου Ἰσμαὴλ πασᾶ καὶ ἐψάλη τὸ πρῶτον ἐν τῷ νεοδμήτῳ μεγάρῳ τοῦ Καΐρου, κατὰ τὰ μεγάλα ἐγκαίνια τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Ἡ Ἄϊδα παρεστάθη ἀμέσως ἀπὸ τῶν κυριωτάτων θεάτρων τῆς Εὐρώπης ἐν Παρισίοις καὶ Βιέννῃ διευθύνοντος τοῦ Βέρδη. Κατὰ τοιοῦτον μικτὸν μελοποιΐας σύστημα ἔγραψεν ὁμοίως τὸν Ὀθέλλον καὶ τὸν Φαλστάφ, ἀλλὰ παρ' ὅλον τὸν φαινομενικὸν τοῦτον νεωτερισμόν, ὁ ἰδιάζων χαρακτὴρ τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ διέμεινε πάντοτε μελῳδικός. Δυστυχῶς σχεδὸν οὐδένα καταλείπει ἄξιον διάδοχον. Τὰ ἔργα τοῦ Βέρδη εἶναι πολυάριθμα. Τὸ τελευταῖόν του σύνθεμα ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τὸν ἀποθανόντα βασιλέα Οὐμβέρτον Προσευχή του, ἧς τὸ ποίημα συνέθετο αὐτὴ ἡ ἀπαρηγόρητος χήρα βασίλισσα Μαργαρίτα. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ κατέλιπεν ἡμιτελὲς τὸ ἔργον, ἵνα συνεχισθῇ ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ αἰωνίου κάλλους καὶ τῆς οὐρανίου μουσικῆς!.... Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βέρδη ἡ μελῳδικὴ ἰταλικὴ σχολὴ ἀπόλλυσι τὴν πρώην αὐτῆς αἴγλην καὶ δύναμιν.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Μετὰ τὴν μελῳδικὴν ἰταλικὴν σχολὴν ἔπρεπε βεβαίως νὰ καταταχθῇ ἀμέσως ἡ ἁρμονικὴ γερμανικὴ σχολή, ἵνα φανῇ ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο σχολῶν μετὰ μεγαλειτέρας ἐμφάσεως, ἀλλὰ λόγοι ἱστορικῆς ἀναπτύξεως καὶ συγγενείας ἐπιβάλλουσιν ὅπως ὁμιλήσωμεν πρῶτον περὶ τῆς γαλλικῆς σχολῆς, ἥτις εἶναι μέσον τι κρᾶμα τῆς μελῳδικῆς ἰταλικῆς σχολῆς καὶ τοῦ αὐστηροῦ καὶ ἐμβριθοῦς συμφωνικοῦ εἴδους τῆς γερμανικῆς.

Ἡ γαλλικὴ σχολή, εὑρισκομένη μεταξὺ δύο ἀντιπόδων σχολῶν, ἐπωφελεῖται ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων ἀμφοτέρων, ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ὁποίων δημιουργεῖ μέσον τι σύστημα. Τὸ μικτὸν τοῦτο εἶδος εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τῆς γαλλικῆς σχολῆς, διότι ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον διεπλάσθη καὶ ἐξ αὐτῆς διεδόθη καὶ ἀλλαχοῦ. Εἶναι, ὡς εἴπομεν, τὸ σύστημα μικτόν, ἀλλ' ἡ μῖξις γίνεται κυρίως ἀπὸ τῶν πλεονεκτημάτων ἢ ὑπερβολῶν τῶν λοιπῶν δύο ἄκρων σχολῶν. Ἡ γαλλικὴ σχολὴ συνδυάζει τὸ μελῳδικὸν ὕφος πρὸς τὸ ἁρμονικὸν μετὰ τόσης λεπτῆς χάριτος καὶ τέχνης, ὥστε προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν παντὸς ὁπωσδήποτε μουσικῶς μεμορφωμένου ἀκροατοῦ. Ἡ χρῆσις δὲ τῶν καθαρῶς μουσικῶν μελῳδιῶν ἐγένετο μετὰ τόσης ἐπιτυχίας ὑπὸ τῶν γάλλων μελοποιῶν, ὥστε ἐδημιουργήθη ἰδία αὐτοτελὴς καὶ ἀνεξάρτητος γαλλικὴ σχολή. Ὁπόσην δ' ἐπιρροὴν ἐξασκοῦσι τὰ μουσικὰ γαλλικὰ προϊόντα οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοεθνῶν ἀκόμη καταδεικνύει ἡ λαμπρὰ ἑκάστοτε ὑποδοχή, ἡ ἐκδηλουμένη ἑκάστοτε παρά τε ἀτόμων καὶ κοινωνιῶν πρὸς τοὺς γάλλους καλλιτέχνας καὶ τὰ γαλλικὰ μουσουργήματα, ἅτινα ἀποπνέουσιν ἰδίαν ὅλως χάριν καὶ εὐγένειαν τὰ μάλιστα λεπτεπίλεπτον.

Κατὰ τὸ σύστημα τῆς γαλλικῆς σχολῆς ἐμελοποίησαν οὐ μόνον γάλλοι, ἀλλὰ καὶ γερμανοὶ καὶ ἰταλοὶ καὶ ἄλλων ἐθνοτήτων μουσουργοί, εἴς τε τὸ σοβαρὸν ὡς καὶ τὸ ἐλαφρὸν λεγόμενον μελόδραμα, καθόσον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μουσουργίας εἶναι καθαρῶς προϊὸν τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος.

Τὸ γαλλικὸν μελόδραμα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος εὑρίσκετο μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰταλῶν διδασκάλων. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς μεγάλης λυρικῆς μελῳδίας, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ γαλλικὸν πνεῦμα οὐδένα φοβεῖται ἀντίπαλον, εἶναι τὸ κωμικὸν λεγόμενον μελόδραμα. Γάλλος ἱστορικός, ὁ H. Lavoix (υἱός), ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς μουσικῆς του ἰδοὺ τί γράφει περὶ αὐτοῦ. «Ἂς περιφρονήσῃ ὅστις δήποτε τὸ ᾆσμα· ὁ Γάλλος τὸ ἀγαπᾷ, οὐ μόνον διότι ἔχει ἐπῳδοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον εὐαρέστους, ἀλλὰ διότι ἐν αὐτῷ εὑρίσκει τὰς μᾶλλον ἁρμοζούσας τῷ πνεύματί του ἰδιότητας, τὴν εὐκρίνειαν, τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ ἱλάρυνσις καὶ ζωογόνησις τῶν μυστηρίων, εἰς τοῦτο ἡ κατὰ τῆς ἱερατικῆς μουσικῆς πάλη καὶ ἀντίστασις κατὰ τῶν ψαλμῳδιῶν, ἃς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαιότης, εἰς τοῦτο τέλος ὀφείλεται ὁ θρίαμβος τῆς νεωτέρας τέχνης».

Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γαλλικῆς σχολῆς πολλοὶ διέπρεψαν, ἀλλ' ἐπιφανέστατοι τούτων εἶναι ὁ Méhul (1763—1817). Μετὰ τὰς πρώτας μουσικάς του σπουδὰς ἐμαθήτευσε καὶ παρὰ τῷ Γκλύκ· τὸ πρῶτον κωμικόν του μελόδραμα ἦτο ἡ Εὐφροσύνη καὶ ὁ Κονραδῖνος, ὅπερ ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἀληθὲς ἀριστούργημα. Ὁ γάλλος οὗτος διδάσκαλος, ἐρεθιζόμενος πάντοτε ν' ἀκούῃ διὰ τοὺς ἰταλοὺς μουσουργοὺς μόνον μεγάλους ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια ὅπως δείξῃ τὴν ξενομανίαν τῶν συμπατριωτῶν του παρέστησε τὸν Ὠργισμένον του ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν γνωστοτάτων μελοποιῶν τῆς Ἰταλίας καὶ μετὰ τὴν παράστασιν, ἀφ' οὗ εἶδε τὰ παταγώδη τῶν ξενοφίλων ὁμογενῶν χειροκροτήματα, ἀπεκαλύφθη. Ἐν τούτοις τὸ χειροκροτηθὲν ἔργον ἦτο ἀληθὴς μελοποιΐα κατὰ τὴν γαλλικὴν σχολήν. Ὁ Méhul ἵνα δείξῃ ὅτι οὐ μόνον ἐλαφραὶ καὶ ἐρωτικαὶ ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖαι ἰδέαι δύνανται νὰ μελοποιηθῶσι κατὰ τὸν τεχνικὸν τύπον τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Duval συνέθεσε τὸν Ἰωσήφ, τὸ ὁποῖον εἶναι μεστὸν εὐγενῶν ἰδεῶν καὶ ἄμοιρον ὅλως ἐρωτολογιῶν· τὰ πρόσωπα τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Βενιαμίν, τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰακὼβ εἰκονίζονται ζωηρότατα καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τὸ σεμνὸν μελοδραμάτιον παρουσιάζει τεχνικὴν μεγαλοπρέπειαν.

Ὁ Méhul ἐξέφρασε διὰ τῆς μελοποιΐας του οὐ μόνον τὰς σφοδρὰς τοῦ ἔρωτος ὁρμάς, ἀλλὰ καὶ τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸ υἱϊκὸν σέβας καὶ ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν προσώπων ἀναδείκνυται ζωγράφος ἐν τῇ μουσικῇ. Ἐν γένει τὰ πολλαπλᾶ συνθέματα τοῦ ἀρίστου τούτου γάλλου μελοποιοῦ ἀντιπροσωπεύουσι τὰς χαρακτηριστικωτάτας ἰδιότητας τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, τὴν λεπτότητα, τὴν ὀρθοέπειαν ἐν τῇ ἐκφράσει, τὴν δύναμιν καὶ τὴν βραδύτητα ἐν τῷ δραματικῷ αἰσθήματι.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος αἱ ἐπὶ χαριεστάτων στίχων ἐφαρμοζόμεναι μελῳδίαι εἶχον μεγάλην διάδοσιν παρὰ τῷ γαλλικῷ κοινῷ καὶ κατέστησαν αὗται ὑποκείμενα τοῦ συρμοῦ. Ἀλλ' ἂν τὸ κωμικὸν μελόδραμα ἥκμαζεν ἔτι ἐν Γαλλίᾳ, καὶ τὸ σοβαρὸν γνήσιον ὅμως μελόδραμα δὲν ὑστερήθη τούτου. Ὁ ***Ἰάκωβος Ἀλεβὺ*** (1799—1862) προήγαγεν αὐτὸ εἰς σημεῖον περίβλεπτον. Ὁ δραματικὸς λυρισμὸς τῶν συνθεμάτων αὐτοῦ εἶναι ἄξιος ἰδιαιτέρας ἀναγραφῆς. Ἡ Ἑβραία ἰδίᾳ ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης του. Ἡ δευτέρα αὐτῆς πρᾶξις δύναται νὰ συγκαταλεγῇ μεταξὺ τῶν καλλίστων καὶ περιπαθεστέρων σελίδων τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Μελοδράματα ἔγραψεν οὗτος τὸν Γουΐδον καὶ τὴν Γενοβέφαν (1838), τὴν Βασίλισσαν τῆς Κύπρου (1841) καὶ τὸν Κάρολον Ε' (1843). Συνέθεσε δὲ καὶ οὐκ ὀλίγα ἐπιτυχῆ κωμικὰ μελοδράματα.

Μετὰ τὸν Ἀλεβὺ ἔξοχον θέσιν κατέλαβεν ἐν τῇ γαλλικῇ σχολῇ ὁ ***Δανιὴλ Ὠμπέρ*** (1782—1871), ὅστις εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ καταστήσῃ ἀνεκτὴν τὴν μουσικὴν καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν ἀδιαφοροῦντας ἀκόμη. Τὰ ἔργα τοῦ Ὠμπὲρ ἀποτελοῦσι ὁλόκληρον κατάλογον μουσικόν.

Ἕτερος συμπαθὴς μουσουργὸς εἶναι ὁ ***Ἀδόλφος Ἀδάμ,*** ὅστις ἀποτελεῖ τὴν προσωποποίησιν τοῦ μουσικοῦ βωδε-

βίλλου ἐν τῇ γαλλικῇ τέχνῃ. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο οὐδεὶς αὐτοῦ γονιμώτερος ὑπῆρξεν. Ἡ δημώδης γαλλικὴ μοῦσα οὐκ ὀλίγον ἐνέπνευσεν αὐτὸν εἰς παραγωγὴν θελκτικωτάτων ἔργων. Ἀλλ' ἡ ὑψηλὴ γαλλικὴ τέχνη ἔχει ν' ἀναδείξῃ καὶ ἕτερον αὐτῆς ὀπαδόν, τὸν γερμανὸν Μέϋρβεερ.

Ὁ ***Ἰάκωβος Μέϋρβεερ*** (Βερολῖνον 1794 — Παρίσιοι 1864) ἐκ γενετῆς ὑπῆρξε Γερμανός, ἀλλὰ τὴν τέχνην καθαρὸς Γάλλος· ἐδοκίμασε μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας νὰ συνενώσῃ πάσας τὰς μουσικὰς σχολὰς καὶ συνδυάσῃ πάντα τὰ τεχνικὰ εἴδη. Ἀλλὰ τὰ μελοδράματα αὐτοῦ φέρουσι τὸν μικτὸν τύπον τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἡ Θυγάτηρ τοῦ Ἰεφθάε, ἡ Ἀναγνωρισθεῖσα Σεμίραμις (1819), ἡ Ἔμμα (1820), ἡ Μαργαρίτα Δανζού (1822), ὁ Ἐξόριστος τῆς Γρενάδης (1823), ὁ Ἐσταυρωμένος (1825), ὁ Ροβέρτος Διάβολος (1831), ἔργον γραφὲν ὑπὸ γαλλικὴν καθαρῶς ἔμπνευσιν, οἱ Οὐγκενότοι (1836), ὁ Προφήτης, ἡ Ἀφρικανὴ κτλ.

Δύο δὲ ἄνδρες, ὁ Μπερλιὸζ καὶ ὁ Δαβίδ, ἐχάραξαν ἐν τῇ γαλλικῇ τέχνῃ νέαν ὁδόν. Ἐδημιούργησαν τὴν συνηθεστάτην παρὰ Γερμανοῖς συμφωνίαν, κατὰ γαλλικὸν ὅλως τρόπον.

Ὁ ***Ἑκτ. Μπερλιὸζ*** (1803—1859) κατὰ τὸ συμφωνικὸν τοῦτο σύστημα ἔγραψε τὴν κολοσσιαίαν Νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν (1839), τὸν Ρωμαῖον καὶ Ἰουλιέτταν (1839), τὴν Καταδίκην τοῦ Φάουστ (1846), τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ φάτνῃ καὶ τὴν Νηπιότητα τοῦ Χριστοῦ (1854). Θησαυρὸν δὲ ποιήσεως ἀληθοῦς μελῳδίας, πραγματικοῦ δραματικοῦ αἰσθήματος περιλαμβάνουσι τὰ ἄγνωστα σχεδὸν τῷ γαλλικῷ κοινῷ ἔργα, ἡ Ἅλωσις τῆς Τρῳάδος καὶ οἱ Τρῶες ἐν Καρχηδόνι (1863). Περὶ τῶν ἔργων τούτων γάλλος μουσικογράφος γράφει τάδε· «Οἱ τῆς ἄλλοτε ἐρασιτέχναι οὐκ ὀλίγον ἐγέλασαν, οἱ ἀκροαταὶ ὅμως τοῦ μέλλοντος θὰ κλαύσωσι καὶ θὰ θαυμάσωσι, θὰ φανῶσιν ἴσως ἁπλοϊκοί, ἀλλ' ἡ κρίσις αὐτῶν ἔσται προτιμοτέρα τῆς τῶν ἐξύπνων τοῦ παρελθόντος». Καὶ πράγματι, αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ γαλλικοῦ μουσικογράφου ἐπηλήθευσαν, διότι τῷ 1900, διδαχθεῖσα ἀπὸ σκηνῆς ἡ Ἅλωσις τῆς Τροίας, ἤρατο θριάμβου!

Ὁ Μπερλιὸζ ἕνεκα τοῦ φλογεροῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθρούς. Καὶ οἱ ἐχθροὶ οὗτοι κατώρθωσαν νὰ τὸν ἐπισκιάσωσι καὶ ὑποβιβάσωσι τὴν μεγάλην του ἀξίαν. Ἀλλ' ὁ χρόνος, ὁ ἀδάμαστος κριτὴς τῶν ἀδικουμένων, παρέσχε δικαιοσύνην εἰς τὸ μέγα τῆς Γαλλίας τέκνον, ὅπερ, ἀποθανόν, δὲν ἠδυνήθη νὰ δρέψῃ τὰς δάφνας τῆς γονίμου φαντασίας του.

Ὁ Φῆλιξ Δαβὶδ (1810—1876) ἐν τῇ συμφωνικῇ μουσικῇ κατέχει ἐπίσης τιμητικὴν θέσιν. Ἡ μελοποιΐα του εἶναι καθαρά, πλουσία καὶ ποικίλη. Ἡ ἐνοργάνωσις ἰδίᾳ ἑλκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Οὗτος κέκτηται καὶ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι μετεχειρίσθη καὶ ἀνατολικὰς μελῳδίας, ἃς συνήθροισε κατὰ τὴν μακρὰν ἐν Ἀνατολῇ περιοδείαν του, εἶναι δ' ὁ πρῶτος δημιουργὸς τοῦ ἀνατολιτισμοῦ ἐν τῇ τέχνῃ. Ἡ Ἐδέμ, ὁ Μωϋσῆς, τὸ Σινᾶ, ὁ Χριστοφόρος Κολόμβος, ἡ Ἔρημος, ὁ Μαργαρίτης τῆς Βραζιλίας (1851), ὁ Ἡράκλειος (1859), ἡ Λάλα Ρουχ (1862) κτλ. δίδουσιν ἁπτὸν δεῖγμα τοῦ προσιδιάζοντος αὐτῷ χαρακτῆρος.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Θεάτρου τοῦ Μελοδράματος τῶν Παρισίων *(5 Ἰανουαρίου 1875 ν.)*

Κατὰ τὴν ὑδατογραφίαν τοῦ Ἐδουάρδου Δετάιλ (Μουσεῖον Λουξεμβούργου).

Ἐκ τῶν νεωτάτων γάλλων διδασκάλων οἱ μὲν ἐζήτησαν νὰ ἀνυψώσωσι τὴν μουσικὴν μέχρι τῶν ὑψηλῶν σφαιρῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, οἱ δ' ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῆς γαλλικῆς σχολῆς. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὸν ἐσχάτως ἀποθανόντα διάσημον μουσουργὸν ***Γκουνώ*** (1818), οὗ τὰ ἔργα συχνάκις κατακηλοῦσι τὰ ὦτα τοῦ παγκοσμίου δημοσίου. Ἔργα τοῦ Γκουνὼ εἶναι ἡ Σαπφώ, ὁ Φάουστ, ὁ Ρωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέττα, ἡ Mireille, ὁ Φιλήμων καὶ ἡ Βακχίς, ὁ Ἀκούσιος Ἰατρὸς κτλ. Ἡ ἔμπνευσις τοῦ μεγάλου διδασκάλου τόσον γόνιμος, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀρχαιοπρεπής, ἀνεδείχθη, ὥστε, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Γαλλικοῦ Ὠδείου B.-Ducoudray, ἔπλασε μελῳδίας καὶ ἐπὶ ἀρχαίων ἑλληνικῶν κλιμάκων.

Ὁ ***Ἀμβρόσιος Θωμᾶς*** δὲ (1811) ἐκ τῶν πρεσβυτέρων συγχρόνων γάλλων μελοποιῶν εἶναι ὁ γλυκύτατος καὶ θελκτικὸς ὀνειροπόλος. Τὸ Ὄνειρον θερινῆς νυκτός, ἡ Μινιόν, ὁ Ἀμλέτος κτλ. παρέχουσι δείγματα τῆς θελκτικῆς αὐτοῦ μούσης.

Μεταξὺ τῶν νεωτάτων γάλλων μουσουργῶν δέον νὰ

καταταχθῶσι καὶ ὁ ***Μασσενὲ*** (1842) καὶ ὁ ***Σαϊντ-Σάενς*** (1835), ὁ δεύτερος μάλιστα ζωηρῶς πρέπει νὰ προσελκύῃ τὴν προσοχήν, διότι ἐπὶ τῇ βάσει ἑλληνικῶν μελῳδιῶν ἐρειδόμενος ἐμελοποίησε καὶ τὰ χορικὰ ἄσματα τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους κατὰ γαλλικὴν μετάφρασιν.

Ἐπίσης δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ καὶ ὁ γλυκύτατος ***Μπιζὲ*** (1838—1875) μὲ τοὺς Ἁλιεῖς τῶν Μαργαριτῶν καὶ τὴν ὡραίαν Κόρην τῆς Ἀβύδου καὶ τὴν Κάρμεν (1875) μὲ τὰς θελκτικωτάτας ἀνατολιτιζούσας μελῳδίας της. Ἄξιοι δὲ μνείας εἶναι προδήλως καὶ ὁ Bourgault-Ducoudray (1840), ὅστις, μελετήσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τήν τε ἐκκλησιαστικὴν καὶ δημώδη ἑλληνικὴν μουσικήν, κατέστησε ταύτην ἱκανῶς γνωστὴν εἰς τοὺς μουσικοὺς τῆς Δύσεως, ἰσχυριζόμενος ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ μουσικὴ (ἐκκλησιαστική τε καὶ δημώδης) κατάγεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, καὶ ὅτι ἡ διὰ τῆς πολυφωνίας περιβολὴ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς θὰ διανοίξῃ νέους μουσικοὺς ὁρίζοντας τῇ Δύσει καὶ τῷ μουσικῷ ἐν γένει κόσμῳ.

Ἔκτωρ Βερλιόζ

Μεγάλην, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπίδρασιν ἔσχε καὶ τὸ ἀναπτυχθὲν ἐν Γαλλίᾳ μελοδραμάτιον, ἡ ὀπερέττα καλουμένη. Τὸ μελοδραμάτιον, ὂν τὸ διάμεσον μεταξὺ τοῦ βωδεβίλλου καὶ τοῦ ἀρχαίου κωμικοῦ μελοδράματος, ἀποτελεῖ τὸ ἐλαφρότατον εἶδος τῆς γαλλικῆς μουσουργίας, καίτοι δὲ δὲν κατέστη ἀγαπητὸν εἰς πολλὰς κοινωνίας, δέον νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι εἶναι ἐκτροχιασμὸς καὶ κατάπτωσις τῆς ἀληθοῦς τέχνης. Οὐδὲν τὸ γενναῖον ἐν αὐτῷ καὶ οὐδέν, πλὴν τῆς γυμνῆς αἰσθητικῆς τέρψεως, τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Οἱ κυριώτατοι αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ Ὄφεμπαχ (1819—1880) καὶ ὁ Ἐρβέ, πλεῖστοι δὲ ἄλλοι παρηκολούθησαν ἐπιτυχῶς τὰ ἴχνη των, ἀλλ' ἐν πολλοῖς διὰ τῶν κορδακιζουσῶν μελῳδιῶν φθάνουσι μέχρι τοῦ χυδαίου. Ἡ τρελλὴ καὶ ἔξωμος αὐτῶν μοῦσα, εἰσῆλθεν ἀπό τινων ἐτῶν εἰς ὁδὸν ἧττον ἐπικίνδυνον διὰ τοῦ Καρόλου Λεκὼκ (1832), ἀλλ' ὁ ὑγιὴς καλλιτεχνικὸς νοῦς θέλει θεωρήσει τὸ μουσουργικὸν τοῦτο εἶδος ὡς ἐκτροχιασμὸν τῆς τέχνης ἀπὸ τῆς εὐθείας αὐτῆς ὁδοῦ.

Κάρολος Γκουνώ

Τοιαύτη ἡ γαλλικὴ σχολή, ἥτις κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ὑπῆρξε γονιμωτάτη εἰς παραγωγὴν ποικίλων μουσικῶν προϊόντων διαδεδομένων πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅπου ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ ἡ γαλλικὴ φιλολογία ἐξασκοῦσι σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν φιλομούσων πνευμάτων.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ἡ γερμανικὴ τέλος σχολὴ κύριον γνώρισμα ἔχει τοῦτο, ὅτι εἶναι καθαρῶς ἁρμονικὴ ἢ συμφωνική. Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι εἶναι ἁρμονική, δὲν ἐννοοῦμεν ποσῶς νὰ εἴπωμεν ὅτι στερεῖται παντελῶς τῆς μελῳδίας, διότι ἄνευ μελῳδίας μουσικὴ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ἀλλ' οἱ μελῳδικοὶ αὐτῆς συνδυασμοὶ μετὰ τῆς ἁρμονίας εἶναι τόσον στενοὶ καὶ συνέχονται, ὥστε ἀποτελοῦσιν ἓν ἀδιάσπαστον καὶ ἀδιαίρετον σῶμα, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἰταλικῇ μουσικῇ ἡ ἁρμονία δίκην σκιᾶς συνοδεύει τὸ κύριον μέλος. Οἱ γερμανοὶ μουσουργοὶ προσεπάθησαν νὰ συνδέσωσιν ὅσον οἱόν τε στενώτερον τὴν πολύφωνον ταύτην μουσικὴν μετὰ τῆς ποιήσεως διὰ τοῦ αὐστηροῦ ἁρμονικοῦ εἴδους. Διὰ τῆς στενῆς ταύτης συγχωνεύσεως εὐχερέστερον παρακολουθοῦσι τὰς διαφόρους ἐν τῇ τραγῳδίᾳ φάσεις. Ἡ γερμανικὴ σχολὴ ποιεῖται χρῆσιν ἀμεσωτέραν καὶ ἐπιτακτικωτέραν τῆς δραματικῆς μουσικῆς. Δὲν ἐπιζητεῖ νὰ παραγάγῃ ἁπλᾶς ἐντυπώσεις συγκεχυμένας ἢ καὶ ἀκουστικὰς ἡδονάς, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ ὡρισμένα συναισθήματα, νὰ παραγάγῃ τὴν ἐντύπωσιν διακεκριμένου θεάματος, νὰ ἐκφράσῃ πάθη ἢ αἰσθήματα ἐναργέστερον. Ἡ τάσις δὲ αὕτη δὲν ἐπικρατεῖ μόνον εἰς τὸ ᾠδικὸν μέλος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὀργανικόν, καὶ μάλιστα εἰς αὐτό. Ἐν ᾧ τὰ μουσικὰ ὄργανα ἐν τῇ ἰταλικῇ μουσικῇ συνᾴδουσιν ἁπλῶς τῇ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ ἢ καὶ ψιλῇ ἁρμονίᾳ χρῶνται καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἀποσιωπῶσι παντελῶς τὴν συνῳδίαν, ἐν τῇ γερμανικῇ τοὐναντίον σχολῇ τὰ μουσικὰ ὄργανα λαμβάνουσιν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῇ δράσει, ὡσεὶ ἦσαν καὶ αὐτὰ ἔμψυχα. Καὶ αὐταὶ αἱ ἐν τῷ δράματι βραχεῖαι παῦλαι ἀναπληροῦνται ὑπὸ ἐκφραστικωτάτων κρούσεων τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς. Τοιαύτην ἐπίδοσιν προσέλαβεν ἡ ἐνοργάνωσις ἐν τῇ γερμανικῇ σχολῇ, ὥστε ὅταν ὁ διευθύνων τὴν ὀρχήστραν ὑψώσῃ τὸ μαγικὸν ῥαβδίον του, ἡ ὕλη ἀποκτᾷ ζωὴν παρευθύς. Αἱ χορδαὶ τῶν ὀργάνων κλαίουσι, τὰ ξύλα στενάζουσι, τὰ μέταλλα βρυχῶνται καὶ ἀπειλοῦσιν. Ἡ σχολὴ δὲ αὕτη διὰ τοῦ μεγαλοφυεστάτου ἰδίᾳ αὐτῆς μουσουργοῦ ***Βάγνερ*** ἔφθασεν εἰς ὕψος δυσθεώρητον. Ἡ γερμανικὴ μουσικὴ ἕνεκα τοῦ αὐστηροῦ ἁρμονικοῦ αὐτῆς εἴδους ὁμιλεῖ μᾶλλον εἰς τὸν νοῦν παρὰ εἰς τὴν καρδίαν, ἐν ᾧ ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ κρούει ἀμέσως τὰς λεπτοτάτας τῆς καρδίας χορδάς. Οὗτος δὲ εἶναι καὶ ὁ λόγος, δι' ὃν τὰ ἔργα τῶν διασημοτάτων γερμανῶν μουσουργῶν μένουσιν ἀκόμη ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς, ἐν ᾧ τὰ μελῳδικὰ συνθέματα τῶν ἰταλῶν διδασκάλων κατέκτησαν σύμπαντα τὸν κόσμον. Ὅπως ἀντιληφθῇ τις τὰ ἔργα τῆς γνησίας γερμανικῆς σχολῆς δέον νὰ ᾖ ἢ Γερμανὸς γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ ἢ νὰ κέκτηται ἱκανὰς μουσικὰς γνώσεις καὶ ἕξιν οὐκ ὀλίγην πρὸς ἀντίληψιν· ἄλλως, θέλει διαμείνει ἀπαθὴς καὶ ψυχρὸς εἰς τὰς ἐξαισίους αὐτῆς καλλονάς.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον πλεῖστοι μουσουργοὶ Γερμανοὶ διὰ τῆς σοβαρᾶς καὶ μεγαλοφυοῦς αὐτῶν ἐμπνεύσεως ἐκάλλυναν τὸν μουσικὸν τῆς πατρίδος των ὁρίζοντα. Αἱ μουσικαὶ ἐξοχότητες τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ὁ Χένδελ (1685—1759), ὁ Ἰωάννης Μπάχ (1685—1750), ὁ Φραγκίσκος Χάϋδεν (1732—1809), ὁ Glück (1714—1787), ὁ Ἰωάννης Μόζαρτ (1756—1791), ἔσχον μεγάλους διαδόχους κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα· τὸν Βετχόβεν, τὸν Βέμπερ, τὸν Μένδελσων, τὸν Σχιοῦμπερ, τὸν Σχοπέν, τὸν Ροβέρτον Σχιούμανν καὶ ἐν τέλει τὸν κορυφαῖον Ριχάρδον Βάγνερ, οἵτινες ἀποτελοῦσι τοὺς φωτεινοτάτους ἀστέρας τοῦ μουσικοῦ στερεώματος τῆς γερμανικῆς σχολῆς.

Λουδοβῖκος Βετχόβεν (1770—1827) ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν μουσικῶν. Οἱ κανόνες τῆς κριτικῆς καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐξηντλήθησαν, προκειμένου περὶ τοῦ μεγάλου τούτου μελοποιοῦ. Ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μουσικὴν μόνην. Ἀκμαῖος ἔτι τὴν ἡλικίαν ἔπαθε τὰ ὦτα. Διευ-

θύνων ποτὲ διὰ τοῦ μαγικοῦ ῥαβδίου του ἓν μουσούργημα κατέκρινε τοὺς ἐκτελεστάς του ἐπὶ ἀναλγησίᾳ καὶ βαρηκοΐᾳ, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων διεπιστώθη ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἤκουεν. Ἦτο κωφός. Μὴ ἀπελπίσας ὁ μέγας διδάσκαλος ἐκ τοῦ ἀνιάτου παθήματος ἔγραψε τὰς ἐξοχωτάτας μουσικάς του σελίδας. Τὰ ἔργα του εἶναι τόσον πολλὰ καὶ γόνιμα, ὥστε καὶ ἡ ἁπλῆ μόνον αὐτῶν μνεία δύναται νὰ καταλάβῃ πλείστας σελίδας, πάντα δ' ἔχουσιν ἔκτακτον ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκ προτιμήσεως μνεία τινῶν μόνον ἐξ αὐτῶν. Ὁ γενικὸς ὅμως χαρακτὴρ τῆς μελοποιΐας του τείνει εἰς τὴν συμφωνικὴν λεγομένην μουσικήν.

Κάρολος Βέμπερ (1786—1826) διακρίνεται ἐπὶ ἀνεξαρτησίᾳ ἀπὸ πάσης τυπικῆς σχολῆς καὶ πάσης μουσικῆς παραδόσεως. Αἱ βάσεις τῆς τέχνης αὐτοῦ ἔγκεινται ἐν τῇ δημώδει μουσικῇ τῆς Γερμανίας. Τὸ γερμανικὸν ᾄσμα (Lied) ἀνύψωσεν εἰς ἔκτακτον μεγαλεῖον. Μεταξὺ τῶν ἔργων του διακρίνονται καὶ 4 μελοδράματα. Τὸ Freyschütz (1819), ἐν ᾧ διαλάμπει τὸ δημῶδες μελῳδικὸν πνεῦμα τῆς μεγάλης πατρίδος του, ἡ Preciosa (1820), ἡ Εὐρυάνθη καὶ ὁ Ὀβερών (1820).

Φῆλιξ Μένδελσων Βαρθόλδης (1819—1847) εἶναι μουσικὸς ἅμα καὶ φιλόλογος περιπαθέστατος. Ἀποφεύγει τὸ χυδαῖον ἐν τῇ μελῳδίᾳ καὶ τηρεῖ μορφὴν ἀξιοπρεπῆ. Ἔγραψε πολλὰς συμφωνίας, εἰσαγωγὰς πλήρεις μεγαλοπρεπείας, Ψαλμούς, τὴν Ἀθαλίαν, τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ καὶ τὴν Ἀντιγόνην, τὰ ἐκκλησιαστικὰ μελοδράματα Παῦλος καὶ Ἠλίας (1847). Τέλος δὲ κατέλιπε καὶ πολλὰς ἐξόχους χορῳδίας, ἐν αἷς καταλέγονται καὶ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ἄνευ λέξεων ᾄσματα, ἐκτελούμενα πρὸς κλειδοκύμβαλον (Lieder ohne Wörte).

Ἄλλοι ἐπίσης διαπρεπεῖς μουσουργοὶ εἶναι ὁ ***Φραγκίσκος Σχιοῦμπερτ*** (1797—1828) καὶ ὁ ***Ρόβερτ Φράντς,*** οἵτινες ἐφεῦρον φθόγγους ἰδιαζόντως θέλγοντας τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων.

Ὁ ***Φριδερῖκος Σχοπὲν*** εἶναι αἰσθηματικὸς μέχρι πάθους καὶ τὰ πρὸς κλειδοκύμβαλον συνθέματα αὐτοῦ κατέχουσιν ἔξοχον θέσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ. Γάλλος πατρόθεν, Σλαῦος μητρόθεν καὶ Γερμανὸς τὴν μουσικὴν παίδευσιν, ἐδανείσθη πολλὰ ἐξ ἑκάστης σχολῆς καὶ ἐσχημάτισεν ἴδιον ὕφος· τὰ ἔργα αὐτοῦ περικλείουσι λεπτότατα καὶ τρυφερώτατα αἰσθήματα· ἐν πολλοῖς δὲ εἶναι ὁ ψάλτης τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς ὀδύνης.

Δὲν ὑστερεῖ ποσῶς τούτου καὶ ὁ ***Ροβέρτος Σχιούμανν*** (1810—1856), οὗ τὰ ἔργα εἶναι πλήρη ἀπείρων μουσικῶν λεπτοτήτων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ περιπαθὴς οὗτος μουσικὸς ἔψαλε τοὺς παῖδας καὶ τὰς νεάνιδας δι' ἰδίου μελῳδικοῦ θελγήτρου.

Ἀλλ' ὁ μέγιστος, γονιμώτατος καὶ μεγαλοφυέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς γερμανικῆς σχολῆς εἶναι ὁ περίπυστος μουσουργὸς ἅμα καὶ ποιητὴς ***Ριχάρδος Βάγνερ*** (1819—1883), ὅστις ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἰδιόρρυθμος προσωπικότης. Ἐγεννήθη ἐν Λειψίᾳ καὶ ἀπέθανεν ἐν Βενετίᾳ. Ὁ Βάγνερ εὗρεν ἀκένωτον πηγὴν μουσικῶν ἐμπνεύσεων ἐν ταῖς γερμανικαῖς παραδόσεσι τοῦ μεσαίωνος. Ἐπεθύμησε νὰ γείνῃ ὁ ἔνθεος ψάλτης τῶν μουσικῶν καὶ ποιητικῶν παραδόσεων τῆς πατρίδος του. Περὶ Βάγνερ ἐπικρατεῖ ἡ κοινὴ ἰδέα, ὅτι εἶναι πολὺ ἁρμονικὸς εἰς τὰς συνθέσεις του. Ἐπαναλαμβάνουσι συχνάκις, ὅτι ἡ τάσις αὐτοῦ ἦτο νὰ παράσχῃ τῇ ἁρμονίᾳ ὁλεθρίαν ὑπεροχήν· τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἁρμονίας ἔχει καταπληκτικὴν ὑπεροχήν, μὴ εὑρισκομένην ἐν ἴσῳ βαθμῷ παρὰ προγενεστέροις διδασκάλοις. Ἐπιμένοντες ὅμως εἰς ἓν μόνον σημεῖον τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ ὑποβιβάζομεν τὴν ὅλην αὐτοῦ ἀξίαν καὶ δημιουργικότητα. Συνηθίσαμεν νὰ κρίνωμεν αὐτὸν μόνον ὡς μουσικὸν ἔκ τινων τεμαχίων ἐν συναυλίαις ἐκτελουμένων.

Ὁ Βάγνερ δὲν εἶναι μόνον μουσικός. Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸν ὑψηλὸν τοῦ ἔργου αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τῷ παρέχει τὴν πρωτοτυπίαν, εἶναι ὅτι ἐπεχείρησε καθαρῶς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἰδέαν νὰ περιβάλῃ μὲ γερμανικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ μετὰ μεγίστης εὐφυΐας καὶ θαυμαστῆς τέχνης· ἐπεχείρησε δηλονότι τὸ γιγαντιαῖον ἔργον, νὰ σχηματίσῃ καλλιτεχνικὸν σύνολον, ἐν ᾧ ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσική, ἡ μιμικὴ καὶ ἡ ὄρχησις, ἡ σκηνικὴ διασκευὴ καὶ μεγαλοπρέπεια ἀποτελοῦσιν ὅλον τι ἀδιαίρετον καὶ ἁρμονικόν· ἰδέα δηλονότι καθαρῶς ἑλληνικὴ διὰ τῶν μεγάλων ἰδίᾳ τραγικῶν τῆς ἀρχαιότητος Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, θαυμασίως πραγματοποιηθεῖσα.

Λουδοβῖκος Βετχόβεν

Ἡ πολυσυνθετωτάτη ἄρα καὶ τεχνικωτάτη ἀληθῶς τοῦ διασήμου γερμανοῦ μουσουργοῦ ἐπιχείρησις, ἥτις εἰρωνικῶς μουσικὴ τοῦ μέλλοντος ἐκλήθη παρὰ τῶν μὴ εἰδότων αὐτήν καὶ ἥτις μεθ' ὅλα τὰ εἰρωνικὰ μειδιάματα κατέστη ἤδη καὶ μουσικὴ τοῦ παρόντος, δύναται κάλλιστα νὰ κληθῇ μουσικὴ τοῦ παρελθόντος.

Τὴν σχέσιν τῶν ὡραίων τεχνῶν ἰδοὺ πῶς ἐξετάζει ὁ δαιμόνιος οὗτος μουσουργός, ὡς γράφει ὁ E. Véron ἐν τῇ Αἰσθητικῇ του· «Ἐμελέτων, λέγει, τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων κλάδων τῆς τέχνης πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἀφοῦ κατενόουν τὴν μεταξὺ τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς ὑπάρχουσαν σχέσιν, ἐξήταζον τὴν μεταξὺ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς εὑρισκομένην. Κατεῖδον ὅτι ἀκριβῶς ἔνθα ἡ ἑτέρα τῶν τεχνῶν τούτων φθάνει εἰς ἀνυπέρβλητα ὅρια, ἐκεῖ μετὰ τῆς μεγίστης ἀκριβείας ἤρχετο ἀμέσως ἡ ἐνέργεια τῆς ἄλλης, ὅτι ἑπομένως ἠδύνατό τις μετὰ τῆς καταπληκτικωτέρας διαυγείας νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι ἑκάστη μόνη ἠδυνάτει, καὶ ὅτι τοὐναντίον πᾶσα προσπάθεια τοῦ ν' ἀποδοθῇ διὰ τῶν μέσων τῆς ἑτέρας αὐτῶν ὅτι μόνον διὰ τῶν δύο ὁμοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκφρασθῇ, ἄφειλεν ἀναγκαίως ν' ἀγάγῃ εἰς ἀσάφειαν, σύγχυσιν κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα ἐκφαύλισιν καὶ διαφθορὰν ἰδίᾳ ἑκάστης τέχνης». Ὁ Βάγνερ ἄρα θηρεύει τὴν ἐλευθερίαν ἐν τοῖς μουσικοῖς τύποις καὶ τὴν ἀνακαίνισιν αὐτῶν, τὴν ἄμεσον καὶ στενὴν τῆς μουσικῆς μετὰ τῶν λέξεων καὶ τῆς ἀπαγγελίας σχέσιν καὶ τὸν ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν συγγενῶν τοῦ μελοδράματος τεχνῶν. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ δαιμόνιος οὗτος μουσουργὸς εἶχεν ἐγκύψει

Ριχάρδος Βάγνερ

περὶ τὴν μελέτην τῶν ἑλλήνων μουσικῶν συγγραφέων καὶ τῶν τραγικῶν, διότι καὶ ἀλλαχοῦ λόγον ποιούμενος περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, «Ἀδύνατον, λέγει, ἀδύνατον νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν τῶν νεωτέρων μουσικὴν χωρὶς πρότερον ν' ἀναδράμῃ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ νεωτέρα ὡς ἀλυσόδετος κρίκος ἔχει τὰς πηγὰς αὐτῆς ἐξ ἐκείνης».

Πρὸς τὸν ἀρτιώτερον ἰδίᾳ καὶ συστηματικώτερον σχηματισμὸν τῆς γερμανικῆς σχολῆς ὁ Βάγνερ ὑπῆρξεν ὁ διασημότατος αὐτῆς δημιουργός. Τὸν πρὸς τοῦτον σκοπόν του ἀποκαλύπτει αὐτὸς ἔν τινι ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Φριδερῖκον Βιλλότον (δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τῶν Τεσσάρων μελοδραματικῶν ποιημάτων), ἔνθα ἐκθέτει τὴν ἀταξίαν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ἡ γερμανικὴ μουσική.

«Πάντες οἱ χαρακτῆρες συνυπῆρχον, λέγει, ἐν πληρεστάτῃ ἀκαταστασίᾳ: χαρακτὴρ γαλλικός, ἰταλικός, μίμησις γερμανικὴ ἀμφοτέρων· προσθέσατε προσέτι προσπαθείας, ἵνα τὸ παλαιὸν δρᾶμα μετ' ᾀσμάτων, ὅπερ οὐδέποτε ἀνυψώθη, μετατρέψωσιν εἰς δημοτικὸν καὶ ἀνεξάρτητον... ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης προδηλότατον ἄτοτον προέκυπτεν, ἤτοι τελεία ἔλλειψις χαρακτῆρος ἐν ταῖς μελοδραματικαῖς παραστάσεσιν»· ἵνα μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν ταύτην ὁ Βάγνερ οὐδὲν ἄλλο προσφορώτερον ἐνόμισεν ἢ ν' ἀναλάβῃ τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὰ διάφορα τῆς τέχνης μέρη τὴν ἐσωτερικὴν ἑνότητα, ἀποτελοῦσαν τὸν χαρακτῆρα τῶν παραστάσεων τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου. Τοιοῦτον ἦτο, κατ' αὐτόν, τὸ μόνον μέσον τοῦ ν' ἀνυψώσῃ τὸ μελόδραμα καὶ καταστήσῃ αὐτὸ πηγὴν τῶν ἰσχυρῶν καὶ θρησκευτικῶν συγκινήσεων τῶν θεατῶν, ἀντὶ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον αἰσθητικῆς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ταπεινῆς, ἣν ἐκ πλείστων νεωτέρων θεαμάτων ἀποφέρομεν.

Τὰ πάντα ὑπελογίσθησαν καὶ συνεδυάσθησαν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου. Ἠθέλησεν ὁ μέγας ἀναμορφωτὴς ἵνα αἱ ἀπὸ τῆς σκηνῆς διδασκαλίαι γίνωνται κατ' ἐπισήμους ἡμέρας καὶ μεγάλας ἑορτὰς καὶ χρησιμεύσωσιν ὡς μέσον τοῦ νὰ ἑορτάζωσι ταύτας, ἐπὶ πλέον δὲ τὰ διδασκόμενα ἔργα ἀναπαρέστησαν τὰς παραδόσεις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ τοὺς μύθους τοὺς ἐκ τοῦ βάθους αὐτοῦ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος παραχθέντας, ὡς δηλονότι ἔπραττον καὶ οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος τραγικοί, Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης. Κατεσκεύασεν ἴδιον θέατρον προωρισμένον διὰ τὰς παραστάσεις τῶν δραμάτων αὐτοῦ, ἐν ᾧ τοιαύτη πρόνοια ἐλήφθη, ὥστε ὁ θεατής, ἐκ τοῦ θεάματος καὶ ἀκροάματος ἀπησχολημένος, νὰ μὴ δύναται ν' ἀποσπᾶται ὑπὸ ξένης ἐντυπώσεως. Ἡ ὀρχήστρα ἐτέθη εἰς μέρος ἀόρατον, ἡ σκηνὴ μόνη ἐφωτίσθη καὶ οἱ θεαταὶ ἔμειναν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ, ἵνα μὴ τὰ βλέμματα καὶ ὁ νοῦς αὐτῶν προσηλωθῶσιν ἀλλαχοῦ. Μετεχειρίσθη πάντα τὰ μηχανήματα, ὅσα τῷ ἐφάνησαν χρήσιμα, ἵνα παραγάγῃ τὴν μεγίστην κατὰ τὸ δυνατὸν γοητείαν, ἁφαρπάσῃ τὸν θεατὴν ἐκ πάσης ἀναμνήσεως τῆς πραγματικότητος, προκαλέσῃ ἐν αὐτῷ ψυχικὴν διάθεσιν εὔνουν τῇ ὄψει ἰδεωδῶν πραγμάτων καὶ ῥίψῃ ἐν τέλει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν τῇ ῥεμβώδει ἐκείνῃ καταστάσει, τῇ ἀγούσῃ αὐτὸν βαθμηδὸν εἰς τὴν πλήρη νοερὰν διαύγειαν, ἐν ᾗ ἀνακαλύπτει νέαν σειρὰν φαινομένων τοῦ κόσμου, ἀδυνατῶν νὰ παρατηρήσῃ ταῦτα ἐν τῇ καταστάσει τῆς συνήθους ἐγρηγόρσεως, ὡς παρατηρεῖ ὁ Véron.

Ὁ Βάγνερ οὔτε ἐν τῇ συνθέσει οὔτε ἐν τῇ ἐκτελέσει θέλει περισσοτεχνίας. Ἔργον τεχνικὸν τέλειον θεωρεῖ μόνον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ «ὅ,τι βαθύτερον ἢ ὑψηλότερον δύναται νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καθίσταται προσιτὸν τῷ κοινοτέρῳ νῷ, ἄνευ ἀνάγκης σκέψεως ἢ κριτικῶν ἐπεξηγήσεων».

Ἔργα τοῦ μεγαλοφυεστάτου τούτου ἀναμορφωτοῦ τῆς συγχρόνου μουσικῆς εἶναι: ὁ Ῥιένζης (1842), τὸ Φάντασμα τοῦ πλοίου (1843), ὁ Ταγχόϋζερ (1845), ἐν ᾧ ὁ δεσμὸς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς εἶναι ἀδιάσπαστος, ὁ Λόεγκριν (1850), Τριστὰν καὶ Ἰζόλδη (Tristan und Isolde), οἱ Διδάσκαλοι ἀοιδοὶ τῆς Νυρεμβέργης (Meistersinger), αἱ Βαλκυρίαι (Walküre, 1870). Ἡ παράστασις τῶν τεσσάρων μελοδραμάτων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν κύκλον τοῦ Δακτυλίου, ἐγένετο μετέπειτα (τῷ 1876) ἐν θεάτρῳ ἱδρυθέντι ἐπίτηδες ἐν Bayreuth καὶ διατελοῦντι ὑπὸ τὴν ἄμεσον διεύθυνσιν αὐτοῦ τοῦ Βάγνερ· ἕτερα αὐτοῦ ἔργα εἶναι ὁ Πέρσιφαλ (1882) καὶ ὁ Ἱππότης τοῦ Κύκνου, ὅπερ εἶναι πλῆρες βαθέος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀλληγοριῶν. Ἐν τοῖς μουσουργήμασι τούτοις τοῦ Βάγνερ τοσαύτη καὶ τοιαύτη εὐρύτης γονίμου συλλήψεως ὑπάρχει, τοιοῦτον ὕψος ἰδανικόν, τοιοῦτον κάλλος μελῳδικῆς ἐκφράσεως καὶ πρωτοτυπίας, ὥστε πᾶς τις θαυμάζει τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ. Οἱ παρευρεθέντες ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν βαγνερείων μελοδραμάτων δύνανται μόνοι ν' ἀντιληφθῶσι καὶ ἐκτιμήσωσι τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ μείστου τῶν συγχρόνων μουσουργῶν.

Παρὰ πολλοῖς τὰ μελοδράματα τοῦ Βάγνερ διαμένουσι δυστυχῶς σχεδὸν ἄγνωστα. Οἱ πλεῖστοι τῶν μελοδραματικῶν θιάσων δὲν ἀποτολμῶσι νὰ ἐκτελέσωσιν ἔργα του. Μεμονωμένα μόνα τεμάχια ἐκτελοῦνται ἐν συναυλίαις καὶ ἐν ἄλλαις μουσικαῖς ἑορταῖς. Τὴν προσγινομένην ἐντύπωσιν ἐκ τῶν μελοδραματικῶν παραστάσεων τοῦ Βάγνερ ζωηρῶς περιγράφει ἀπόσπασμα κριτικῆς τοῦ Ὀκταβίου Φούνι, ἐν ᾧ ἐπεξηγεῖ καὶ τὴν ἐπιδιωχθεῖσαν ἰδέαν ὡς καὶ τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα ὑπὸ τοῦ ἐξόχου γερμανοῦ μουσουργοῦ.

«Καθ' ἣν στιγμὴν αἴρεται ἡ αὐλαία, λέγει ὁ κριτικὸς οὗτος, τὰ φῶτα σβέννυνται ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ ὁ θεατὴς βυθίζεται εἰς βαθεῖαν νύκτα· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους τούτου, πληρουμένου ὑπὸ ἀπείρων ἤχων τῆς ἀοράτου ὀρχήστρας, ἡ σκηνὴ φωτίζεται· ἐξ ἀνάγκης τὸ βλέμμα προσελκύεται μικρὸν κατὰ μικρὸν γοητευόμενον ὑπὸ τοῦ λάμποντος τούτου μέρους. Οἱ ἀοιδοὶ εἶναι οἱ πρῶτοι τῆς Γερμανίας. Ὑπὸ δεσποτικῆς θελήσεως διεπόμενοι, οὐδόλως σκέπτονται περὶ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ὡς ἀοιδῶν· πᾶσα ἰδέα ᾠδικῆς ὑπεροχῆς εἶναι ἐσβεσμένη ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν· ἀντὶ παντὸς ἐν τῷ κόσμῳ δὲν ἤθελον παρακινηθῇ νὰ ἐπιδείξωσι λαρυγγόφωνα τεχνάσματα ἢ ν' ἀπολαύσωσι δι' ἰσχυρῶν ἐντάσεων τῆς φωνῆς τὰ εὔγε τῶν μελομανῶν. Ἡ μόνη καὶ σταθερὰ αὐτῶν ἀσχολία εἶναι νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ποιήματος καὶ παραστήσωσιν ἐπαξίως τὸ πρόσωπον, οὗ τὴν στολὴν φέρουσιν. Οἱ ἄνδρες ἔχουσιν ἀνάστημα ἡρώων, αἱ γυναῖκες εἶναι ὡραῖαι· χειρονομίας, στάσεις, σιγήν, πάντα ἔμαθον παρὰ τοῦ διδασκάλου, πιστῶς καὶ εὐσυνειδήτως εἰσδύοντες εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, ἥτις ἐπὶ μίαν ἑσπέραν καθίσταται ἡ ἀληθὴς αὐτῶν ὀντότης..... Ἡ σκηνὴ εἶναι τεχνικῶς συγκεκροτημένη, πάσας τὰς ἐφευρέσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης δυναμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ· ἐν αὐτῇ τὰ θαυμάσια διαδέχονται ἄλληλα, πάντοτε ἐξηγούμενα ὑπὸ τῆς ὀρχήστρας τῆς περιβαλλούσης τὴν παράστασιν διὰ μαγικῆς ἀντηχήσεως. Τὸ φαινόμενον τελειοῦται καὶ τοῦ θεατοῦ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἡμιοπτασίᾳ ταύτῃ, εἰς ἣν ὁ μαγνητισμὸς ἐκεῖνος ἔρριψεν αὐτὸν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, παρὰ τὰς ἀσαφείας τῆς ἁπλότητος καὶ ἐνίοτε τὰ τερατώδη τῆς μυθικῆς παραδόσεως, σύρεται βιαίως ἐκτὸς ἑαυτοῦ· ῥεμβώδης, μὴ ἔχων συνείδησιν, ἀλλόφρων, ἱππηλατεῖ ὄπισθεν τοῦ ποιητοῦ ὑπ' ἀχαλινώτου φερόμενον φαντασίας διὰ μέσου τῆς ὑπὸ θεῶν, ἡρώων, χιμαιρῶν καὶ μάγων κατοικουμένης φανταστικῆς χώρας».

Τοιαύτη ἡ γερμανικὴ σχολὴ καὶ τοιοῦτος ὁ μεγαλοφυέστατος αὐτῆς ἀντιπρόσωπος, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῆς συγχρόνου ἐν γένει μουσικῆς τέχνης ὁ κορυφαῖος διερμηνεύς. Προλογίζόμενοι εἴπομεν, ὅτι ὁ ΙΘ' αἰὼν κέκτηται ὑψίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὰς πολλαπλᾶς αὐτοῦ καὶ γονίμους ἐργασίας, ἐξηγήσαντες ὅτι ἡ σπουδαιό-

της καὶ ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ προέρχεται, διότι οὗτος ὑπὲρ πάντα ἄλλον προκάτοχον αἰῶνα ἐξετίμησε βαθύτερον τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ τὸ ἀρχαῖον μουσικὸν μεγαλεῖον. Ἡ ἐξέτασις τῶν ἔργων τοῦ Βάγνερ καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ὁ χαρακτηρισμὸς νομίζομεν ὅτι ἀρκούντως δικαιοῦσι τὴν παρατήρησιν ἐκείνην, καθ' ὅσον, ὡς προερρήθη, τὸ ἔργον τοῦ μεγαλοφυεστάτου ἀναμορφωτοῦ συνίσταται κυρίως εἰς τὸ συγχωνεύειν εἰς ἓν ὅλον ὁμογενὲς πάντα τὰ μέρη τοῦ δράματος καὶ τοῦ μελοδράματος καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῖς τεχνῶν. Ἰδέα δηλονότι ἀρχαία ἑλληνική, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Βάγνερ διὰ θαυμαστοῦ καὶ πρωτοτύπου ὅλως τρόπου ἐφαρμοσθεῖσα ἐν τῇ νεωτέρᾳ τέχνῃ.

Ἡ γερμανικὴ ἐν τέλει σχολὴ παρέχει τὰ ἀσφαλέστατα ἐχέγγυα πρὸς μακρότερον τεχνικὸν βίον, οὐ μόνον διότι κέκτηται ὑγιεστέρας τεχνικὰς ἀρχὰς καὶ βάσεις, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ πολυποίκιλα τεχνικὰ αὐτῆς προϊόντα εἰσὶν ἐν τῷ συνόλῳ σπουδαῖα καὶ ἔμπλεα ἰδανισμοῦ. Ἡ περιβολὴ λ. χ. αἰσχυλείων, σοφοκλείων καὶ εὐριπιδείων δραματικῶν χορικῶν ᾀσμάτων διὰ μέλους γερμανικοῦ προσποριζουσι τῇ γερμανικῇ σχολῇ ἱκμάδα καὶ ζωήν, ὧν οἱ γόνιμοι καρποὶ δὲν βραδύνουσι ν' ἀναφαίνωνται.

ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΕΘΝΕΣΙΝ

Ἡ μουσικὴ κίνησις τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος φαίνεται διανεμομένη μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν, Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Ἀλλὰ πλὴν τῶν διακριτικῶν τούτων σχολῶν ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλοι παρ' ἄλλοις ἔθνεσι διάσημοι μουσουργοί, οἵτινες ἐμελοποίησαν μὲν κατὰ τοὺς τεχνικοὺς τύπους τῶν τριῶν τούτων σχολῶν, ἀλλὰ εἰς τὰ συνθέματά των ἕνεκα τῆς ἐξ ἐθνικῶν πηγῶν ἐμπνεύσεως αὐτῶν παρέσχον ἴδιον τεχνικὸν καὶ πρωτοφανῆ ὅλως τύπον. Καὶ οὕτω ἡ Ρωσσία, ἡ Σουηδία, ἡ Νορβηγία καὶ ἡ Δανία λαμπροτάτας ἵδρυσαν ἐθνικὰς σχολάς.

Ἐν Ρωσσίᾳ αἱ ἐθνικαὶ μελῳδίαι καὶ ἡ ἀπομίμησις τοῦ βαγνερείου ὕφους παρέσχον μεγάλην γονιμότητα πρὸς παραγωγὴν λαμπρῶν μουσικῶν ἔργων. Ὁ Γκλίινκα (1804—1857), Δαργομίρσκη (1813—1868), Δομβρόσκυ (1838), Σερώφ (1830), Ρίμσκυ Κορσακώφ (1844), Τσαϊκόφσκυ (1840), Ναπραβνίσκυ (1839), Ρουβινστάϊν (1829), ὁ πολωνὸς Μονιούσκου (1820—1872), καὶ ἄλλοι πολλοί, εἶναι μουσουργοὶ μὲ πολλὴν ἔμπνευσιν καὶ γονιμότητα. Ἡ συμφωνικὴ ἰδίᾳ μουσικὴ προσέλαβε μεγάλην ἐν Ρωσσίᾳ ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δὲ τῶν Ρώσσων μουσικὴ ἀπαριθμεῖ σελίδας ἐνδόξους εὐσεβοῦς ἐμπνεύσεως.

Ἐν ταῖς Σκανδιναυϊκαῖς χώραις ὡς δόκιμοι μουσουργοὶ διακρίνονται ὁ Νίλσ-Γκάδε (1817), ὁ Γκριγύ (1843), ὁ Σβένδσεν (1840), Ἰένσεν (1837) καὶ ἄλλοι.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσης διακρίνονται ὁ Μπάλφε (1808—1870), ὁ Β. Βάλλας (1813—1866), ὁ Μπεννέ (1815—1875), ὁ Λάδερ (1812—1853), ὁ Κόβεν (1852), ὁ Στάνφορδ (1852) καὶ ἄλλοι. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δὲ μελόδραμα καὶ τὸ μελοδραμάτιον ἐν Ἀγγλίᾳ προσέλαβεν ἱκανὴν ἐπίδοσιν, τὸ εἶδος δὲ τοῦτο τῆς τέχνης ἐκαλλιέργησεν ἰδίᾳ ὁ Συλλιβάν. Τὰ θρησκευτικὰ δὲ ᾄσματα ἐν Ἀγγλίᾳ ἔχουσι μεγίστην διάδοσιν, πολὺ συντελοῦντα εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἄγγλων.

Καὶ ἡ Ἱσπανία δὲν ὑπολείπεται τῶν ἄλλων ἐθνῶν εἰς τὴν μουσικὴν αὐτῆς κίνησιν καὶ παραγωγήν. Ἐγεννήθησαν καὶ ἐν αὐτῇ συνθέται μὲ πολλὴν χάριν καὶ λεπτότητα. Ὁ Βαρβιέρης (1813), πεπροικισμένος καὶ ὑπὸ μεγάλης πολυμαθείας, ὁ Ἀριέττας (1823), ὁ Καβαλλέρος (1835), ὁ Ἐσπαδέρος (1834), ὁ Σέγουρα (1823—1877) καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν μουσουργήματα πολλοῦ λόγου ἄξια. Πρὸ πάντων δὲ τὰ ἱσπανικὰ μελοδράματα εἶναι χαριέστατα καὶ λίαν πρωτότυπα. Ἀποπνέουσι πολλὰ τούτων λεπτότατον ἀνατολιτισμόν.

Καὶ τὸ Βέλγιον ὁμοίως συμμετέχει τῆς μουσικῆς κινήσεως τοῦ αἰῶνος. Πολλοὶ βέλγοι μουσουργοὶ διὰ τῆς ἀληθοῦς αὐτῶν ἐμπνεύσεως ἀνέδειξαν καὶ ἰδίαν βελγικὴν σχολήν· ὀνομαστότατοι αὐτῆς ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου τῶν Βρυξελλῶν Gevaert (1828), συνενῶν μουσικὴν πολυμάθειαν μετὰ γονιμωτάτης καὶ ἀληθοῦς ἐμπνεύσεως. Ἐκτὸς τῶν κομψῶν καὶ εὐθύμων αὐτοῦ κωμικῶν μελοδραμάτων, καὶ ἐν Παρισίοις χειροκροτηθέντων, ἔγραψεν ὁ Gevaert πολλὰ θεωρητικὰ πονήματα. Εἶναι μουσικολόγος ἐκ τῶν κορυφαίων τῆς Δύσεως. Τὸ περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς δίτομον σύγγραμμά του εἶναι σπουδαιότατον ἔργον. Ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ ἱδρύθη ἐν τῷ Ὠδείῳ τῶν Βρυξελλῶν καὶ Μουσεῖον μουσικῶν ὀργάνων, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ πολλὰ σπάνια ἀπομιμήματα ἐκ τῆς ὀργανικῆς τῶν ἀρχαίων.

Τὰ Δικαστήρια τῶν Βρυξελλῶν

Ἀρχιτεκτονικὸν ἔργον τοῦ φὸν Πέλλερτ.

Περὶ τὴν λῆξιν τοῦ ΙΘ αἰῶνος ἡ μουσικολογία τῆς Δύσεως καὶ αἱ παρ' ἡμῖν μουσικαὶ μελέται ἀπησχολήθησαν σοβαρῶς καὶ μὲ τὸν περιλάλητον Εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνον. Ὁ Εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνος μετά τινων ἄλλων μικρῶν μουσικῶν ἀποσπασμάτων εὑρέθη ἐν Δελφοῖς τῷ 1893 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς γαλλικῆς Σχολῆς. Ὁ ὕμνος οὗτος, ποιηθεὶς ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν Γαλατῶν εἰς Ἑλλάδα (278 π. Χ.), εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ἐπὶ μαρμαρίνων πλακῶν παρασεσημασμένη ἑλληνικὴ μελῳδία, φέρουσα τὸν τύπον μουσικῆς αὐθεντικότητος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πλῆρες ἀκανθῶν ζήτημα τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Ἐν τοῖς μαρμάροις τούτοις πλὴν τοῦ ποιητικοῦ αὐτῶν κειμένου σῴζονται καὶ μουσικὰ σημεῖα κατὰ τὸ ἀλφαβητικὸν σύστημα τῆς παρασημαντικῆς τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Τὰ φθογγόσημα ταῦτα, τῇ βοηθείᾳ τῶν πινάκων τοῦ Ἀλυπίου, μετεγράφησαν εἰς τὴν νεωτέραν πεντάγραμμον παρασημαντικὴν ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις γνωστοῦ μουσικολόγου Θεοδώρου Ῥάϊνακ, συμπράττοντος καὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Weil. Πλήρη τῶν ἠκρωτηριασμένων μερῶν τοῦ Ὕμνου συμπλήρωσιν ἐποιήσατο ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς Ἀναστάσιος Τάγης, ἥτις μετά τινος ἡμετέρας μουσικῆς ἐπεξεργασίας, ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τεύχει τῶν «Ἀρχαίων ἑλληνικῶν μελῳδιῶν», ἐκδοθέντι ἐν Κων/πόλει τῷ 1894.

Τοιαύτη ἡ μουσικὴ κίνησις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ΙΘ΄ ἑκατονταετηρίδα. Ἡ μουσικὴ κίνησις τῶν λοιπῶν ἠπείρων καὶ τῶν προηγμένων ἐν αὐταῖς τάξεων εἶναι ἀπομίμησις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δουλικὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἀλλ' αἱ ἐθνικαὶ μελῳδίαι τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τῆς ὑφηλίου δὲν ἐμελετήθησαν ἀκόμη ἀρκούντως, καὶ διὰ τοῦτο τὸν μουσικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν ἀδύνατον νὰ παράσχῃ τις.

Ἡ δὲ νεωτέρα ἑλληνικὴ μουσική, ἀπὸ τῆς διεθνοῦς αὐτῆς ἀπόψεως ἐξεταζομένη, δὲν παρουσιάζει βεβαίως μεγάλην σπουδαιότητα· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀνεφάνησαν Ἕλληνες μουσουργοὶ καὶ μελοδράματα συνθέσαντες καὶ ἄλλα μουσουργήματα μετ' ἀρκετῆς ἐπιτυχίας πονήσαντες, ἀλλ' ἡ μελοποιΐα αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐρείδεται ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς καθαρῶς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις αὐτῶν δὲν εἶναι ἀπόρροια τῆς γονιμωτάτης μέν, ἀλλ' ἀνεκμεταλλεύτου εἰσέτι μελῳδίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῶν θρησκευτικῶν δηλονότι καὶ δημωδῶν αὐτοῦ ᾀσμάτων, περὶ ἃ περιστρέφεται· τὰ πρωτότυπα ταῦτα καὶ λίαν χαρακτηριστικὰ μουσικὰ τοῦ ἔθνους προϊόντα δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν ἀκόμη καταλλήλως ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἑλλήνων μελοποιῶν, ὥστε διὰ τῆς γονίμου αὐτῶν παραγωγῆς νὰ σχηματισθῇ ἰδία ἑλληνικὴ μουσικὴ σχολή. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν φαινομενικὴν ταύτην πενιχρότητα δέον νὰ ὀνομάσωμεν τὸν κερκυραῖον μουσουργόν, τὸν Νικόλαον Χ. Μάντζαρον (1795—1872), ὅστις, καίπερ εὑρισκόμενος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰταλικῆς σχολῆς, ἐν τούτοις δὲν κατώκνησεν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν μουσουργημάτων αὐτοῦ νὰ δώσῃ τὸ νεοθαλὲς χρῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ μέλους, ἰδίᾳ μάλιστα ἐν τῷ ἑλληνικῷ Ὕμνῳ αὐτοῦ. Ὁ Μάντζαρος ὑπῆρξεν ἰδίᾳ ἔξοχος θεωρητικός, τὰ μέγιστα τιμηθεὶς παρὰ διαπρεπεστάτων ἰταλῶν μουσουργῶν· κληθεὶς δὲ ὡς διευθυντὴς Ὠδείου ἐν Ἰταλίᾳ προυτίμησε τὴν ἐν τῇ πατρίδι διαμονήν. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι τινὲς καλοὶ ἕλληνες μουσουργοί, ἐξ ὧν μνημονευτέον τὸν Σπυρίδωνα Ξύνδαν, οὗ ἔργον ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν Ὑποψήφιος Βουλευτής, ἐκτὸς ἄλλων τινῶν, ἀλλ' ἡ δρᾶσις αὐτῶν ὑπῆρξε λίαν περιωρισμένη. Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν τοῦ αἰῶνος ἕτερος Κερκυραῖος, ὁ Σπυρίδων Σαμάρας ἔγραψε μελοδράματα κατὰ τὴν ἰταλικὴν σχολὴν καὶ κατώρθωσε νὰ παρασταθῶσιν ἀπὸ τῶν κυριωτάτων θεάτρων τῆς Ἰταλίας· ἐκ τῶν ἔργων του ἐπεδοκιμάσθη πολύ, τὸ καὶ πρῶτόν του, ἡ Flora Mirabilis χειροκροτηθεῖσα οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἔργον αὐτοῦ παρεστάθη καὶ ἐν Ἀθήναις, χορηγοῦντος [τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, τῷ 1889, κατὰ τοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, ὅτε καὶ διηύθυνε τὴν ὀρχήστραν αὐτὸς οὗτος ὁ μουσουργός. Ἀλλ ἐκεῖνο, ὅπερ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς γεγονὸς ἀξιοσημείωτον οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν, ἀλλὰ καὶ ἐνδιαφέρον τὴν διεθνῆ μουσικὴν φιλολογίαν, εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1816 ὑπὸ τριῶν διδασκάλων Γρηγορίου, Χουρμουζίου καὶ Χρυσάνθου ἐφεύρεσις νέας βυζαντινιζούσης παρασημαντικῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, δι' ἧς αἱ διὰ τῆς φωνητικῆς μουσικῆς σῳζόμεναι γεραραὶ τῆς Ἐκκλησίας μελῳδίαι παρεδόθησαν γραπτῶς εἰς τὴν νέαν τοῦ Γένους γενεάν.

Ὁ τοῦ Παρισινοῦ Ὠδείου διαπρεπὴς καθηγητὴς Decoudray ὡς ἑπομένως ἐκφράζεται περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς:

«Ἡ Ἑλλὰς ἂς προσπαθήσῃ μετὰ πάθους νὰ σώσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς αὐτόχθονος μουσικῆς. Ὑπάρχει ἑτέρα τις τῆς τέχνης μορφή, ἀποτελοῦσα οὐχ ἧττον θησαυρὸν τῆς τῶν Ἑλλήνων κληρονομίας. Τὰ δημώδη ᾄσματα δέον εὐλαβῶς νὰ περισυλλεγῶσιν, ὡς ἡ ἀγνοτέρα ἀπόρροια τῆς μουσικῆς ψυχῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἂν τοῦτο δὲν ἐπιδιωχθῇ ἀπὸ τοῦδε, θὰ ἐξαφανισθῶσιν ἐπὶ τέλους, διότι ἡ Ἑλλὰς κατακλύζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραγωγῆς. Ὅταν τὸ μουσικὸν τοῦτο ἔργον συντελεσθῇ, ἡ Ἑλλὰς θὰ κατέχῃ ὑλικὸν ἐπιτρέπον αὐτῇ τὴν ἀνίδρυσιν τέχνης σοφῆς ἅμα καὶ πρωτοτύπου, εὐρωπαϊκῆς ἅμα καὶ ἐθνικῆς. Ποῦ κεῖται ἡ κοιτὶς τῆς νεωτέρας μελῳδίας; Τίς ἡ ἀφετηρία τῶν ἀριστουργημάτων τῶν τιμώντων τὴν ἰταλικήν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν γερμανικὴν σχολήν; Ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι. Ἂν ποτε ἡ Ἑλλὰς ἀποβῇ ἑστία ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς, ἐνδιαφέρει, ὅπως ἡ κίνησις αὕτη καταστῇ πρωτότυπος καὶ γόνιμος, ἵνα ἡ τέχνη ἀντλήσῃ ἀπὸ τῶν ζωογόνων τούτων τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος πηγῶν. Ἐφαρμόζουσα ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰ νέα ταῦτα στοιχεῖα ἀποτελέσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, δώσῃ ὑπηρεσίαν ἀξιοσημείωτον τῷ τε μουσικῷ κόσμῳ καὶ ἑαυτῇ· εἶναι ἀπαράδεκτον, χώρα κεκτημένη γόνιμα πρωτοτυπίας στοιχεῖα, νὰ περιορίζηται εἰς ἀντιγραφὴν τῶν ἀλλαχοῦ παραγομένων ἔργων».

Διὰ τῶν ἐκφραστικωτάτων τούτων τοῦ σοφοῦ γάλλου καθηγητοῦ περικοπῶν εὐκόλως νοοῦνται οἱ λόγοι, δι' οὓς ἡ πατρὶς τοῦ μουσηγέτου Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ ἡδυμόλπου Ὀρφέως ὑπῆρξε κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ἥκιστα γόνιμος πρὸς πρωτότυπον μουσικὴν παραγωγήν, προφανῶς δὲ ἀποδεικνύεται ὅτι δύναται νὰ δημιουργηθῇ σχολὴ ἐν τῷ μέλλοντι, ἂν καταβληθῇ ἐργασία ἐρειδομένη ἐπὶ ἐθνικωτέρων καὶ συστηματικωτέρων τεχνικῶν βάσεων, ἀρυομένη δηλονότι τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῆς ἐξ αὐτῶν τῶν ἀκενώτων μουσικῶν πηγῶν τοῦ ἔθνους.

Γεωργιος Δ. Παχτικος

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Α΄

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἐὰν ἀληθεύῃ ὁ αὐταπόδεικτος ἄλλως ἰσχυρισμός, ὅτι τὸ ἐν μορφῇ ἀρτίου φιλοσοφικοῦ συστήματος ἐμφανιζόμενον ἑκάστοτε σύνολον ρηξικελεύθων ἰδεῶν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ θεωρῆται ὡς ἀπαύγασμα ἀναλόγου κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, διὰ μακρῶν χρονικῶν περιόδων καὶ μετὰ ζύμωσιν ἐπιστημονικὴν ποικίλην καὶ ἄλλην ὑπολανθάνουσαν ἐργασίαν παρασκευασθείσης, ἐξ ἴσου ἀναμφήριστος εἶνε καὶ ἀλήθειά τις παράλληλος πρὸς αὐτόν, ὅτι δῆλα δὴ κατὰ φυσικὸν λόγον πᾶσα νέα φιλοσοφικὴ θεωρία καὶ συναφὴς πρὸς αὐτὴν ἀντίληψις περὶ τοῦ κόσμου ἐπιδρᾷ βαθύτατα ἐπὶ τὰ πνεύματα τῆς κοινωνίας, ἐκ τοῦ μέσου τῆς ὁποίας ἀνέθορεν. Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐξεταζόμενος ὁ παριππεύσας αἰὼν φαίνεται πράγματι ὡς ἀδιεξίτητον στάδιον τοιαύτης ἀλληλεπιδράσεως κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων, παρέχει δὲ ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν νέων θεωριῶν εἶνε δυσχερέστατον, εἰ μὴ ἀδύνατον, νὰ χαρακτηρισθῇ ὁπωσοῦν πιστῶς τὸ διῆκον δι' ὅλης ταύτης τῆς πολυμερεστάτης ἑκατονταετηρίδος φιλοσοφικὸν πνεῦμα.

Ἐμμανουὴλ Κάντ

Πλεῖστα καὶ βαρυσήμαντα ὑπῆρξαν τὰ φιλοσοφικὰ τοῦ αἰῶνος συστήματα, πολλὰ τῶν ὁποίων φαίνονται μὴ κατορθώσαντα νὰ προκύψωσιν ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς σχολῆς, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπετέλεσαν, μεταξὺ δ' αὐτῶν καί τινα τοσαύτην ἔσχον ροπὴν ἐπὶ τὴν προϊοῦσαν πάντοτε ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης κοινωνιῶν, ὥστε ἐπιβάλλεται ἡμῖν, ἔστω καὶ διὰ βραχέων, ἡ καθολικὴ αὐτῶν ἐξέτασις. Καὶ ὅ,τι μὲν ἀφορᾷ τὴν γένεσιν πάντων σχεδὸν τῶν συστημάτων, γνωστὸν ὅτι ἔχουσι τὰς ρίζας εἰς τὸ δεύτερον κυρίως ἥμισυ τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, ἐὰν ὅμως θελήσωμεν ν' ἀκολουθήσωμεν ἀναδρομικὴν ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει μέθοδον, τότε θὰ διαχυθῶσιν ἐπὶ τῶν σελίδων τούτων αἱ πολύχρωμοι ἀκτῖνες ἀπωτάτων ἡλίων, θὰ ὑπαυγάσωσιν αἱ στιλπνόταται ἰδέαι παντὸς πάσης ἐποχῆς φιλοσόφου καὶ θ' ἀτενίσωμεν οὕτως εὐθὺ πρὸς καλειδοσκόπιον ἐκθαμβωτικόν· διότι ὁ δέκατος ἕνατος αἰὼν εἶνε πραγματικῶς ἡ δισχιλιοστὴ καὶ πεντακοσιοστὴ ἐπετηρὶς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, φιλοσοφήσαντος, καὶ κατ' ἀνάγκην λογικὴν ἅμα καὶ ἱστορικὴν ἀπετέλεσε θαυμασίαν τινὰ ἀνακεφαλαίωσιν πάσης ἀνέκαθεν φιλοσοφικῆς δράσεως ἀπὸ Θαλοῦ τοῦ ἐκ Μιλήτου μέχρι Κάντ τοῦ ἐκ Καινιξβέργης, χωρὶς ὅμως νὰ μειωθῇ διὰ τοῦτο ἡ παραγωγικὴ αὐτοῦ πρωτοτυπία. Κυρίως ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία διεκδικεῖ αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς συγχρόνου, οὐ μόνον διότι τὰ οἰκεῖα διδάγματα ἐμελετήθησαν καὶ ἐνεκολάφθησαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν παντὶ διασκεπτομένῳ νῦν πνεύματι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ συνήφθη μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου φιλοσοφικοῦ πνεύματος ἀλληλεγγύη τις ἑτερόρρυθμος, καθ' ἣν ἀκατάληπτος ἐν πολλοῖς ἀποβαίνει ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἡ φιλοσοφία τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἄνευ βαθείας γνώσεως τῆς ἀρχαίας. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἀμέσως ἐκ τῶν τριῶν προεξεχουσῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας προσέλαβε τὸ φιλοσοφικὸν δαιμόνιον, ἵνα μεγαλοφωνήσῃ τὸ αἰωνόβιον αὐτοῦ κήρυγμα, μάλιστα δὲ τοῦ ***Κάντ,*** τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας.

Ἰωάννης Φίχτε

I

Ὅλον τὸ σύστημα τοῦ ἐρημίτου τῆς Καινιξβέργης ἀπετελέσθη κατὰ τὸν προπαρελθόντα αἰῶνα, ὡς πρὸς τὴν ἀπήχησιν δὲ αὐτοῦ δι' ὅλου τοῦ παρελθόντος δυνατὸν νὰ παρομοιωθῇ προσφυῶς πρὸς τὴν ἐκπυρσοκρότησιν τηλεβόλου, τοῦ ὁποίου εἴμεθα μὲν ἱκανοὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἐκ τοῦ κρότου διὰ φυσικομαθηματικῆς ὁδοῦ τὴν ἀπόστασιν, μετροῦμεν δὲ τὴν ὁλκὴν καὶ κρίνομεν τὴν εὐθυβολίαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα προξενεῖ καταφερομένη ἡ βολὶς αὐτοῦ. Ἀδιάφορος ὄντως, ἢ τὸ πολὺ ὑπὸ ἱστορικὴν μόνον ἔποψιν τυγχάνει ἐνδιαφέρουσα, ἡ λεπτομέρεια τοῦ χρονολογικοῦ κατατοπισμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν ἔργων,

τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἔχει δι' ἡμᾶς σημασίαν οὐσιωδεστάτην, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ χρονικὴ ἀφετηρία, ἥτις ἀνάγεται πράγματι εἰς τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα. Τὰ ἀδιστάκτως παρὰ τὰ ἀριστοτελικὰ ταχθέντα φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κὰντ ἔδωκαν ἀνυπολόγιστον εἴς τε τὰς θετικὰς καὶ τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας ὤθησιν. Ἀπρόσιτα ἐντελῶς εἰς τὸ πολὺ δημόσιον καὶ σκοτεινὰ ὡς ἐκ τοῦ ὕφους, καὶ μάλιστα τοῦ εὐρωτιῶντος τῶν ὅρων λεξιλογίου, ὑπολάμπουσιν ἀδαμαντίνην λάμψιν εἰς τὸ βάθος πάσης συγχρόνου ἐπιστημονικῆς συσκευῆς.

Εἰς τί ἔγκειται, ἠρώτησεν ὁ γίγας τῆς τευτονικῆς διανοίας, ἡ φύσις τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, πόσον δύναται νὰ ἐκταθῇ ἡ γνῶσις αὕτη καὶ ὁπόση βεβαιότης ὑπάρχει ἐν αὐτῇ, παρεχομένη εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ λόγου;— Καὶ ἀπαντᾷ αὐτός: Ὅλος ὁ κόσμος νομίζει, ὅτι σχήματα καὶ χρώματα π. χ. εἶνε ἰδιότητες αὐτῶν τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ὡς εἰσφοροῦντα εἰς τὴν ἡμετέραν συνείδησιν διὰ τῶν οἰκείων αἰσθήσεων. Νομίζει ὅτι τὸ μῆλον εἶνε καθ' ἑαυτὸ κόκκινον ὡς πρασίνη εἶνε ἡ χλόη. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει περὶ τούτων μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἤθελεν ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς νὰ θέσωμεν ἐπὶ τῆς ρινός του, δῆλα δὴ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, κυανᾶ ὀμματοϋάλια, ὅτε βεβαίως ὁ μὲν οὐρανὸς θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶνε κυανοῦς, ἀλλὰ κυανῇ γίνεται τώρα καὶ ἡ τέως λευκὴ σινδόνη. Ἐὰν ὄντως, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀντὶ τῶν χρωματιστῶν ὑαλίων, ἐφρόντιζεν αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς κατὰ τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ μεταχρωματίσῃ τὰ ἐν τῇ ὀφθαλμικῇ ἡμῶν συσκευῇ ὑγρά, τότε ἀλλοῖος θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως ὑπὸ χρωστικὴν ἔποψιν ὁ περὶ ἡμᾶς κόσμος. Φαντάζεσθε τώρα τί θὰ ἐγίνετο ἐὰν ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς ἦτο ἀντὶ σφαιρικοῦ τετράγωνος· τοῦθ' ὅπερ σημαίνει, ὅτι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἑρμηνεῖς ἀναξιόπιστοι εἶνε αἱ ἡμέτεραι αἰσθήσεις, ἄνευ δὲ νοητικῆς ἐπεξεργασίας τῶν προσγινομένων ἡμῖν ἐντυπώσεων εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχωμεν ἰδέας τῶν πραγμάτων ὀρθάς, ἀντίληψιν πραγματικήν, δῆλα δὴ ὄντως ἀνταποκρινομένην πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά.— Μετὰ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν νόησιν ἐπέρχεται ὁ λόγος, ἀποκαθαίρων τὰ ἐξ αἰσθήσεων μορφωθέντα νοητικὰ στοιχεῖα καὶ διὰ τῆς κρίσεως κατατοπίζων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ τὰ σύμβολα τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων.

Ἀνάγκη ὅμως πρὸς καθορισμὸν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀντικειμένου νὰ γνωσθῶσι καὶ αἱ ἰδιότητες τοῦ ὑποκειμένου, διὰ μεθόδου δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀνατομικῆς νὰ μελετηθῇ ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ ἐπιστήμων ὀφθαλμολόγος θὰ καθίστατο τῆς τυφλῆς ἐμπειρίας νευρόσπαστον, ἐὰν περιωρίζετο εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φωτὸς μόνον, ἐπὶ τῶν ἀκτίνων τοῦ ὁποίου ὀχούμενον τὸ ὁρατὸν ἀντικείμενον εἰσελαύνει εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Πρέπει νὰ σπουδάσῃ καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀμαξοστασίου, ἤτοι τοῦ ὀπτικοῦ θαλάμου, τοῦ ὀφθαλμοῦ δηλ., ὅστις κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἀποτελεῖ τὰ προαύλια τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἀνακτόρου, φιλοξενοῦντος τὸν φιλόσοφον νοῦν. Οὗτος ἔχει νὰ ἐξετάσῃ τὴν εἰδικὴν ἐνέργειαν τῆς νοήσεως, ὡς ὁ ὀφθαλμολόγος τὴν τοῦ αἰσθητηρίου ὀργάνου τῆς ὁράσεως, θὰ ἐπιτύχῃ δὲ τούτου ἀνευρίσκων τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἀντιστοίχων ψυχικῶν. Ἐν τῇ ἀλληλουχίᾳ δὲ τῶν πολλαπλῶν ἐννοιῶν θὰ ἀναδράμῃ μέχρι τῆς πρώτης ἐκείνης, ἐξ ἧς ἀπορρέουσιν αἱ λοιπαὶ πᾶσαι.

Ἀλλ' ἡ ἀναδρομὴ αὕτη συμβαίνει κατά τινας ὅρους χαρακτηριστικοὺς τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως. Κατὰ τὸν Κὰντ ὁ ἄνθρωπος πιστεύει εἰς τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον τῶν ὄντων, διότι ἄλλως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προχωρήσῃ διασκεπτικῶς, εἶνε δὲ φυσικὴ ἡ κλίσις του πρὸς εὕρεσιν τῆς πρώτης ἐκείνης καὶ ἀπωτάτης αἰτίας, δι' ἧς καὶ μόνης θὰ καταντήσῃ εἰς τὴν ἑνότητα τῆς δημιουργίας. Πιθανόν, ἢ μᾶλλον βέβαιον, λέγει ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος, ἡ ἀπωτάτη ἐκείνη αἰτία νὰ μὴ εἶνε τοιαύτη, ἢ νὰ μὴ καταντήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἀσφαλῶς εἰς εὕρεσιν τοιαύτης· κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πάσχει ὁ ἄνθρωπος ὅ,τι καὶ ὁ ἐκ γενετῆς τυφλός, τὸν ὁποῖον καθ' ἕνα οἱονδήποτε τρόπον δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν καὶ ἀνάγνωσιν, πῶς ὅμως παρεσκευάσαμεν ἡμεῖς τὴν ἀναγνωστικὴν συσκευήν, δι' ἧς ὁδηγεῖται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀλφαβητικῶν στοιχείων, ἀγνοεῖ αὐτὸς ἐντελῶς, νομίζει ὅμως, ὑποθέτει, ὅτι τοιαῦται ἢ τοιαῦται εἶνε αἱ σχέσεις τῶν διαφόρων γραμμῶν πρὸς ἀλλήλας, πράττει δὲ τοῦτο νοῶν, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ἡμεῖς νοοῦντες ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ βιβλίον τῆς φύσεως καὶ προβαίνομεν ὑποθετικῶς εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ γνωστικοῦ, τοῦ ἐπιστημονικοῦ οἰκοδομήματος. Αὕτη εἶνε ἡ πηγὴ καὶ ὁ δρόμος τῆς γνώσεως παρ' ἀνθρώποις.

Διὰ τῶν ὑποθέσεων τούτων ἀποτελοῦνται αἱ κατηγορίαι, εἰς ἃς ὑπάγομεν ἑκάστοτε τὰ νοούμενα· Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ ἠθικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα μάλιστα δὲν ἔχουσι νὰ πάθωσιν, ὡς τὰ καθαρῶς πνευματικά, τὰ διὰ τῶν αἰσθητηρίων εἰς τὴν ψυχὴν εἰσφερόμενα, σημαντικὴν μεταμόρφωσιν. Ἐγγενὲς εἶνε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος, τοῦ ἀπολύτου δηλ. ἐκείνου νόμου, ὅστις ρυθμίζει τὴν ἀναγκαίαν διαδοχὴν τῶν ἡμετέρων πράξεων. Ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος παρέχει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς αὐτενεργείας, δι' ἧς κινούμεθα καί ἐσμεν. Χαρακτηριστικὸν δὲ ἀπαραγνώριστον τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας εἶνε ἡ εἰς ὑπέρτατον νόμον ἀναγωγὴ τοῦ καθήκοντος, καὶ ὡς ὁ Νεύτων διὰ τοῦ τῆς ἕλξεως νόμου ἐθεμελίωσεν ἐξ ὑποκειμένου τὸν κόσμον τὸν φυσικόν, οὕτω καὶ ὁ Κὰντ διὰ τοῦ καθήκοντος ἐχειραφέτησε τὸν ἄνθρωπον, διακοσμήσας θαυμασίως τὸν κόσμον τὸν ἠθικόν.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα θὰ φανῇ εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας, ἔστω καὶ βραχυτάτη, κατὰ τὸ πνεῦμα πάντοτε τῆς εὐπέπτου μετουσιώσεως, περίληψις τῆς ἠθικῆς προπαιδείας. Διττὰ εἶνε κατὰ τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπευθυνόμενα ἐντάλματα τοῦ λόγου, τὰ μὲν ὑπὸ ὅρους, τὰ δὲ ἄνευ ὅρων. Ἰδοὺ δύο παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ πρώτης πηγῆς. Τὸ πρῶτον: «Ἐὰν θέλῃς τὴν ὑγίειάν σου, ἔσο ἐγκρατής». Τὸ ἔνταλμα τοῦτο ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Κὰντ προστακτικὴ κατὰ συνθήκην, ὑπὸ ὅρους, ἤτοι ὑποθέτει μὲν σκοπόν τινα ὡρισμένον, ὑποδηλοῖ ὅμως καὶ τὸ μέσον, δι' οὗ τὸ τέλος. Ἁπλούστατα δῆλα δὴ ἐννοεῖ ὅτι ὁ κατιαφρονῶν τὴν ἐγκράτειαν δὲν δικαιοῦται νὰ εἶνε ὑγιής.— Τὸ ἕτερον ἔνταλμα περιβάλλεται τὴν ἀδυσώπητον μορφὴν τοῦ καθήκοντος, καὶ εἶνε ἡ περίφημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας κατηγορικὴ προστακτικὴ τοῦ Κάντ: «Σέβου τὴν βουλητικὴν αὐτενέργειάν σου»· καὶ τοῦτο οὐχὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπολύτως, ἄνευ τέλους καὶ ἄνευ ὅρου, καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἡ βουλητικὴ αὐτενέργεια εἶνε μέγιστον ἀγαθόν. Οὕτω καθοριζόμενον τὸ καθῆκον παρίσταται ὡς τι ἔχον ἀπόλυτον ἀξίαν, οὐχὶ ὡς μέσον πρὸς ἄλλο ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ τέλος, ἀλλ' ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ τέλος. Ἡ λογική, ἡ ὀρθή, ἡ καλὴ θέλησις ἀποκλείει τὴν ὠφέλειαν, ὁ δὲ ἠθικὸς ἄνθρωπος ἀσκῶν τὴν ἰδίαν βούλησιν προσαρμόζει αὐτὴν ἀσυναισθήτως πρὸς τὴν βούλησιν ἄλλων ὁμοίων του, ἠθικῶν δηλ. ἀνθρώπων, καὶ οὕτω τελειοῦται ἡ ἠθικὴ τῶν ἀνθρώπων κοινωνία. Ἐὰν ἀνθρωπίνη τις πρᾶξις, ἐξεταζομένη κατὰ τὰ ὑπαγορεύσαντα αὐτὴν ἐλατήρια, δύναται ν' ἀναχθῇ εἰς γενικὸν καὶ ἀπόλυτον κῦρος ἔχοντα νόμον, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς πάντας τοὺς λογικοὺς ἀνθρώπους, τότε ἡ πρᾶξις ἐκείνη εἶνε ἀγαθή, ἐὰν δὲ δὲν ἐκπληροῖ τοὺς ὅρους τῆς αὐστηρᾶς ταύτης βασάνου, εἶνε κακή. Ἤ, ὅπερ ἐστὶ τὸ αὐτό, ἡ ἠθικὴ πρᾶξις προϋποθέτει ἀπόλυτον σέβας τῆς ἰδίας ἡμῶν βουλητικῆς αὐτενεργείας ὡς καὶ τῆς τῶν ἄλλων. Καὶ ἡ τοιαύτη τῆς ἠθικῆς θεμελίωσις ὑπὸ τοῦ Κὰντ ἐθεωρήθη δικαίως ὡς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους ἐν τῷ φιλοσοφικῷ

τοῦ αἰῶνος στερεώματι, διότι εἶνε ἀνεξάρτητος ἀπόρροια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, διασκεπτομένου ἐλευθέρως. Ὁπόσην δ' ἐπίδρασιν ἔσχεν ἅμα τῇ πρώτῃ ἐμφανίσει της ἡ ἀδαμαντίνη αὕτη ἠθικὴ ἐπὶ τὰ πνεύματα τῶν συγχρόνων, καταφαίνεται κυρίως ἐν ταῖς κρατούσαις ἰδέαις τῶν χρόνων Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ὅστις θεωρεῖται αὐτὴ ἡ προσωποποίησις τοῦ καθήκοντος, ἡ ἱστορικὴ ἐνσάρκωσις τῆς κατηγορικῆς προστακτικῆς τοῦ Κάντ.

Τὴν περιληπτικὴν ταύτην ἄποψιν τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας ἐπισφραγίζομεν διὰ προφητικῆς τινος τοῦ Κὰντ ἀποφάνσεως, καθ' ἣν δὲν εἶνε ἀπίθανος οὐδ' εἰς ἀπώτατον ἀπόκειται μέλλον ἡ ὡς ὄνειρον ἰδεολογικὸν χλευαζομένη ἄλλοτε εἰρηνοποίησις τοῦ κόσμου, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει ὅρων, ὧν ἡ ἐκπλήρωσις θὰ ἐξαρτηθῇ ἐξ αὐτῆς τῆς προόδου τοῦ παρ' ἀνθρώποις πολιτισμοῦ. Ἡ πρόρρησις τοῦ μεγάλου φιλοσόφου εἶνε ἥκιστα χιμαιρική, διότι, καθ' ἃ αὐτὸς ἐπάγεται, αὐτὸ τὸ συμφέρον τῶν ἐθνῶν θὰ ἐπιβάλῃ ἀναποδράστως τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, τὴν ἀδελφοποίησιν τῶν νῦν ἀλογίστως διαμαχομένων λαῶν.

Φρειδερῖκος Σέλλιγκ

II

Μετὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Κὰντ θεωρίαν ἕτερον μεγαλόσχημον τοῦ αἰῶνος σύστημα εἶνε ἡ ***θετικὴ τοῦ Αὐγούστου Κὸντ φιλοσοφία,*** εὐρύτατον καταλαβοῦσα ἐξαπλώσεως κύκλον. Ἡ ἐπὶ τὴν πολιτικὴν μάλιστα θεσμοθεσίαν ροπὴ αὐτῆς διήνοιξε νέους ὁρίζοντας ἀπόψεων εἰς τὰ κοινωνικὰ λεγόμενα ζητήματα. Αἱ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι τῶν θετικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν, οἷον τῆς Φυσικῆς, τῆς Μηχανικῆς καὶ τῆς Χημείας ἔδει νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία θὰ καθίστατο οὕτω ἐπιστήμη ἐμπειρική, βασιζομένη ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως.

Ἡ νέα διδασκαλία δὲν ἐφάνη κατ' ἀρχὰς διόλου ἀκαταγώνιστος· τοὐναντίον μάλιστα, τὰ θετικὰ αὐτῆς διδάγματα, μετὰ διαλεκτικῆς ἄλλως δεινότητος ἐκτιθέμενα, δὲν ἀντέσχον εἰς ἀντιρρήσεις οὐσιώδεις, ἐδέσποσαν ὅμως τῶν πνευμάτων τῆς ἐποχῆς ὡς ἐκ τῆς σαφηνείας καὶ τῆς εὐνοήτου αὐτῶν προσαρμογῆς εἰς τὰς κρατούσας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος κοινωνιστικὰς ἰδέας.

Ἰδοὺ πῶς χαρακτηρίζει αὐτὸς ὁ Κὸντ ἓν ἕκαστον τῶν σταδίων, τὰ ὁποῖα διέδραμεν ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις μέχρι σήμερον. Προηγήθη, λέγει, ἡ θεολογικὴ ἢ μυθολογικὴ ἀντίληψις, ἐν τῇ πρωτογόνῳ δὲ αὐτοῦ ἀπορίᾳ ἐφιλοτιμήθη ὁ ἄνθρωπος νὰ συνδέσῃ τὰ φυσικὰ φαινόμενα πρὸς ὑπερφυσικὰς ἰδέας προβαίνων εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν πάντων ἐξ ὑποκειμένου πάντοτε καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀείποτε ἀποφαινόμενος. Ἐπῆλθον ἔπειτα αἱ ἀφηρημέναι ἢ μεταφυσικαὶ θεωρίαι. Οὔτε τὸ ὑπὲρ φύσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ κατὰ φύσιν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ δι' ὅλης ταύτης τῆς περιόδου, μέχρις οὗ κατηντήσαμεν εἰς τὴν ὁριστικὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐπιστήμης, τῆς θετικῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐπιστήμης, καθ' ἣν τὰ γεγονότα συσχετίζονται καὶ αἰτιολογοῦνται ἐν παντὶ τῷ ἐπιστητῷ κατὰ νόμους καθολικὸν ἔχοντας κῦρος. Μόνον αὐτὰ τὰ γεγονότα, τὰ πράγματα, ἔχουσιν ἀξίαν, δῆλα δὴ εἶνε ἄξια παρατηρήσεως καὶ μελέτης, ἐφρόνει ὁ Κόντ, ἀπορρίπτων μὲν πάντα μεταφυσικὸν φόρτον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκασθεὶς ἐπὶ τέλους ν' ἀποφανθῇ κατηγορηματικῶς ὅτι ἀνυπέρβλητος ὑψοῦται διὰ τὴν ἀνθρωπότητα φραγμὸς πρὸ τοῦ ἀγνώστου, καὶ ὅτι τὸ ἄγνωστον τοῦτο ἀποκροῦον τὴν ἀνθρωπίνην περιέργειαν ἀποτελεῖ ἔδαφος ἐντελῶς ἀδιάβατον, καὶ ματαιοπονία παιδαριώδης εἶνε πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἔρευναν αὐτοῦ.

Πολλοὺς εἵλκυσεν ὁλοψύχως, καὶ ἰδίᾳ ἰατρούς, ὧν προεξῆρχεν ὁ πολὺς Λιττρέ, ἡ θετικὴ, αὐστηρὰ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσφαλὴς αὕτη θεωρία. Ἀλλ' οὐδὲν πρόβλημα θεωρεῖται λελυμένον, ὅταν κολοβωθῶσι τὰ ἐννέα δέκατα τῶν δεδομένων αὐτοῦ παραγόντων, ἀπορίας δὲ ἄξιον φαίνεται σήμερον πῶς ὁ Κόντ, ἀρνούμενος πᾶσαν μεταφυσικὴν προϋπόθεσιν, θὰ ἠδύνατο νὰ κλίνῃ εἰς τὸν ἑνικὸν μόνον τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὁριστικῆς ἓν ῥῆμα λ. χ., κατὰ τὴν κλίσιν τοῦ ὁποίου θὰ παρεδέχετο κατ' ἀνάγκην πρὸς τῇ ὑπάρξει τοῦ Ἐγὼ καὶ τὴν τοῦ Οὐκ ἐγώ, ἢ πῶς θὰ καθώριζε μίαν ἢ δύο ἰδιότητας ἑνὸς οἱουδήποτε φυσικοῦ σώματος, χωρὶς νὰ βασισθῇ ἐπὶ οἱασδήποτε προϋποθέσεως, οὐχὶ βέβαια μονομεροῦς, ἀλλ' ὁπωσοῦν γενικωτέρας, τοῦθ' ὅπερ θὰ κατελάμβανεν αὐτὸν ἀμέσως ἐπὶ ἐδάφους μεταφυσικοῦ.

Καὶ δυνάμεθα μήπως νὰ ἀρνηθῶμεν ἐπὶ στιγμὴν κἂν τὴν συμβολὴν τῆς γοργῆς φαντασίας, τῆς πολυχεύμονος ταύτης πηγῆς παντοίων μεταφυσικῶν μικροβίων, εἰς τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ δαιμονίου ἐπιστήμονος πνεῦμα; Ποῦ ἆρά γε στηρίζεται ἑκάστοτε ὁ Ἔδισων διὰ νὰ καταντήσῃ εἰς τὰς θαυμασίας ἐφευρέσεις του, εἰμὴ εἰς προϋποτιθεμένην τινὰ ἰδέαν, τῆς ὁποίας τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ φυσιονομικόν, οὕτως εἰπεῖν, κῦρος ἔχει κατόπιν αὐτὸς τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ὀξυδέρκειαν νὰ παρακολουθῇ ἐπὶ ἀπειραρίθμων γεγονότων; Ἐὰν ἠρνεῖτο, δηλ. ἐὰν κατέλειπεν ὁ Παστὲρ εἰς τὴν τύχην των πάντα τὰ φαινόμενα καὶ τὰς σχετικὰς πρὸς ἑρμηνείαν αὐτῶν προϋποθέσεις, δὲν θὰ ἐφεύρισκε τὴν θεωρίαν τῶν ζυμώσεων καὶ τὰς συναφεῖς πρὸς αὐτὴν ἐπιστημονικὰς ἀληθείας, ἀναφαίρετον κτῆμα τῆς ὁλονὲν γινωσκούσης ἀνθρωπότητος καὶ ἀγλάϊσμα τῆς ἐπιστήμης τοῦ αἰῶνος. Καὶ τί ἄλλο εἶνε αὐτοὶ οἱ τεχνικοὶ ὅροι τῶν θετικῶν λεγομένων ἐπιστημῶν, καὶ ἡ δύναμις τῆς Μηχανικῆς, καὶ ἡ ἀντίδρασις τῆς Χημείας, καὶ τὰ ἄτομα τῆς Φυσικῆς, εἰμὴ μεταφυσικώτατα βλαστάρια τῆς γλώσσης, ὅλως διόλου ξένα προφανῶς πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κὸντ καλούμενα πραγματικά, θετικὰ γεγονότα;

Γεώργιος Χέγελ

Ὡς ἐκ τῶν τοιούτων ἀστηρίκτων, ἂν καὶ γονιμωτάτων εἰς διαλεκτικὴν λογομαχίαν, ἰσχυρισμῶν ἐναρίτατα μὲν περιῆλθεν ἡ θετικὴ τοῦ Κὸντ σχολὴ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν δαρβίνειον θεωρίαν καὶ τοὺς κορυφαίους ἀντιπροσώπους αὐτῶν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὧν ἄλλως τὸ ἔργον συντελεῖται πρώτιστα θεωρητικῶς, βαθμηδὸν ὅμως εὗρεν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γαλλίας, καὶ μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ, ἑρμηνευτὰς δεινούς, οἵτινες εὐκλεῶς ἀπεπειράθησαν νὰ ἐφαρμόσωσι τὰ θετικὰ αὐτῆς πορίσματα ἐπὶ κοινωνικῶν καὶ πολιτειακῶν ἰδίᾳ ζητημάτων.

III

Βασίζεται δὲ ἡ περίφημος αὕτη ***δαρβίνειος θεωρία***

τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν ἐπὶ τῆς ἑξῆς περίπου ἀρχῆς, ὅτι ἡ τάξις, ἡ ἁρμονία, καὶ μάλιστα ἡ ἰσορροπία, αἱ φανερῶς ἐπικρατοῦσαι ἔν τε τῷ ζῳϊκῷ καὶ τῷ φυτικῷ κόσμῳ, προέρχονται οὐχὶ ἐξ ἄλλου τινὸς λόγου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ διαρκῶς μεταξὺ τῶν ὄντων διεξαγομένου περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος. Αὐτὸς ὁ ἐσωτερικὸς διοργανισμὸς τῶν μεγάλων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν κοινωνιῶν, μάλιστα δὲ τῶν μεγαλοπόλεων ὁ πολυδαίδαλος βίος δύνανται νὰ παράσχωσιν ἡμῖν σαφῆ ἔννοιαν τοῦ πολυπλόκου τρόπου, καθ' ὃν συντελεῖται ἐν τῇ φύσει αὐτομάτως καὶ ἀλληλεγγύως διὰ μυρίων, ἀφανῶν τὸ πλεῖστον, παραγόντων ἡ διαιώνισις καὶ ἡ κατ' ἐπιλογὴν βελτίωσις τοῦ εἴδους. Καθ' ὃν δηλ. τρόπον τρέφεται σήμερον ὁ ἀπειροπληθὴς κόσμος τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων, ἤτοι καθ' οἵαν ἀναλογίαν ἐπαρκοῦσι τὰ διατιθέμενα μέσα πρὸς τοῦτο καὶ καθὼς μάλιστα ἡ συστηματικὴ ἐπιμελητεία μεγάλου στρατιωτικοῦ σώματος κατορθοῖ τὸν ἐπισιτισμὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ πολέμου, οὕτω συμβαίνουσιν ἀπαράλλακτα τὰ αὐτὰ πράγματα ἐν τῇ φύσει κατὰ διάγραμμα ὡρισμένον καὶ μέχρι τινὸς ἐνθυμίζον τὴν προδιατεταγμένην τοῦ Λεϊβνιτίου ἁρμονίαν, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῆς δαρβινείου θεωρίας παρεισάγονται πολὺ θετικώτερα πράγματα, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ ὀπωσοῦν πεζὸς περὶ αἰτήσεως καὶ προσφορᾶς θεσμὸς τοῦ ἐμπορίου.

Δοκιμάσωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς σύντομον ἁπλοποίησιν τῶν στοιχείων τῆς δαρβινείου διδασκαλίας, ἵνα ἐκτιμήσωμεν ἐξ ἀπόψεως κυρίως φιλοσοφικῆς τὴν ἀνυπολόγιστον ροπήν, ἣν ἔσχεν ἡ περίπυστος θεωρία ἐπὶ ζητημάτων οὐ μόνον ἠθικῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον συγκεκριμένων, μάλιστα δὲ κοινωνιολογικῶν. Ὁ Δάρβιν ἀπέβλεψεν ὡς φυσιοδίφης εἰς πράγματα πολὺ συνήθη, ἁπτὰ καὶ ἀναμφισβήτητα. Εἶδε π. χ. πῶς οἱ κτηνοτρόφοι ἐπιτυγχάνουσι διὰ σκοπίμου συνδυασμοῦ ὁμοειδῶν ζῴων ποικιλίας αὐτῶν οὐχὶ ἐντελῶς ἐπουσιώδεις, παρακολουθήσας δὲ μετὰ καρτερίας πρωτοφανοῦς τὰ ἐπακόλουθα τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος συνεπέρανεν, ὅτι τὴν μερίδα τοῦ λέοντος διεκδικοῦσιν ἀποτελεσματικῶς ἐν τῇ πάλῃ τῇ βιοτικῇ ἐκεῖνα τῶν ὄντων, ὅσα ἡ φύσις ἐφωδίασε διὰ πλειόνων ἢ τὰ λοιπὰ ὅπλων. Ἡ κληρονομικὴ μετάδοσις τῶν συντηρητικῶν τούτων ἐφοδίων εἰς τοὺς ἀπογόνους τελειοῖ βαθμηδὸν τὸ εἶδος, ἐξαπλούμενον ἀνὰ τὸν κόσμον καὶ ἐπικρατοῦν πάντοτε ἐπὶ ζημίᾳ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἢ παντελῶς ἐκλείπουσιν ἢ κατ' ὀλίγον παραγκωνιζόμενα ἐξαναγκάζονται εἰς ἀκούσιον ἐκπατρισμόν. Αἱ κλιματικαὶ τοῦ κόσμου κατὰ μεγάλας περιόδους ἑτεροιώσεις συνεπέρχονται ἐπίκουροι τῶν δυνατῶν πρὸς παντελῆ ὄλεθρον τῶν ἀδυνάτων. Ἔπειτα ὑποβοηθεῖ τὸ ἀνακαινιστικὸν τοῦτο ἐν τῇ φύσει ἔργον ἡ ἐλευθέρα ἐπιλογὴ τῶν φύλων, καθ' ἣν τὸ ἄρρεν, ἀποκλῖνον πρὸς τὸ τελειότερον τοῦ θήλεος ἄτομον, διαιωνίζει ἐν τοῖς προϊοῦσι γεννήμασι τά τε ἴδια καὶ τῆς συντρόφου τὰ ὑπέροχα ὀργανικὰ πλεονεκτήματα. Ὁ εὐσυνείδητος φυσιοδίφης συνέλεξε καὶ ἐσυστηματοποίησε παρατηρήσεις ἀπείρους οὐ μόνον περὶ τοῦ κόσμου τοῦ ζῳϊκοῦ μέχρι τῶν μικροσκοπικωτάτων ἐντόμων, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ φυτικοῦ, καὶ οὕτω διήνοιξεν εὐρυτάτους εἰς τὴν φυσιογνωσίαν ὁρίζοντας. Εἰς τὰς πολυσχιδεῖς τάξεις τῶν φυσιογνωστικῶν ἀκριβῶς ἐπιστημῶν ἀνήκουσιν αἱ ἄλλως λίαν ἐνδιαφέρουσαι λεπτομέρειαι τῆς νέας διδασκαλίας, ὅ,τι δ' ἑλκύει τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐκ γενικωτέρας καὶ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως εἶνε ἡ ἀποτελοῦσα τὸ μυστηριωδῶς λαμπυρίζον κορύφωμα τῶν ἰσχυρισμῶν τῆς νέας σχολῆς, ἧς μάλιστα τὰ διδάγματα ἤγαγον ἐπὶ τὸ ἄκρον ὁ Χαϊκελ καὶ ὁ Σπένσερ, ἤτοι ἡ περὶ γενέσεως αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία. Τὸ τολμηρὸν δόγμα ἀντήχησεν ἀπαισίως δι' ὅλου τοῦ κόσμου, ἐξενίσθησαν δ' ἐπὶ μᾶλλον κατ' ἀρχὰς οἱ πιστεύσαντες εἰς τὴν πρωτοτυπίαν αὐτοῦ, ἐνῷ πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε ὅλων αἰώνων εἶχεν ἐξέλθῃ ἀπὸ στόματος ἑλληνικοῦ ταυτόσημος ὑποψία διὰ τοῦ Ἀναξιμάνδρου λέγοντος: ***«Ἐξ ἀλλοειδῶν ζῴων ἐγένετο ἄνθρωπος»***.

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον τῆς προόδου χαρακτηριστικὸν δὲν εἶνέ ποτε ἡ ἐπικράτησις οἱασδήποτε θεωρίας καινῆς ἢ καινοφανοῦς, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐπέφερεν ἄμεσον τῆς ἐρεύνης στασιμότητα, ἀλλ' οὔτε πάλιν ὁ ἀναθεματισμὸς τῆς κεφαλῆς, ἀφ' ἧς ἐξεπορεύθη τοῦτο τὸ παράβολον τάχα ἢ ἐκεῖνο τὸ ἐπίφοβον δῆθεν ἄκουσμα, τοὐναντίον δὲ πολὺ μᾶλλον οἰκοδομητικὴ καὶ προαγωγικὴ τῆς γνώσεως φαίνεται ἡμῖν ἡ διαγωγὴ τῶν μεγαλωνύμων ἐκείνων ἐπιστημόνων, οἵτινες, ἀντιτάξαντες κατὰ τοῦ νέου δόγματος τὸν ἀδυσώπητον αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης ἔλεγχον, συνετέλεσαν μὲν εἰς τὴν ἐμπέδωσιν εὐαρίθμων τῆς νέας διδασκαλίας ἀληθειῶν, ἐπήνεγκον δὲ τὸν κλονισμὸν ἢ τὴν ἐξανέμωσιν ὑποθέσεων, αἵτινες ἄλλως οὐδέποτε ἐξεστομίσθησαν ὑπὸ τοῦ Δάρβιν μετ' ἀξιωματικοῦ κύρους. Καινὸς ἄρα σημασίας καί πως δημοκοπικὸς φαίνεται ὁ θόρυβος τῶν ἀντεπεξελθόντων πολεμικῶς κατὰ τοῦ σεμνοῦ φιλοσόφου, καθ' ὃν χρόνον αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη προήχθη εἰς παρατηρήσεις ἄρδην ἀναιρετικὰς τῆς νέας θεωρίας. Καὶ οὕτω παρετηρήθη, ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ μεταμορφώσεις τῶν ζῴων οὐδαμῶς ἐξηγοῦνται δι' ἀνταγωνισμοῦ καὶ συνεπείᾳ πάλης, ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ φιλότητός τινος καὶ ἄγαν ἑπομένως εἰρηνικῆς προσεγγίσεως, ὅτι δὲ πάλιν τὰ ἐπάρατα μικρόβια εἶνε πολὺ βιωσιμώτερα τοῦ τελειοτάτου τῶν ζῳϊκῶν εἰδῶν, ἤτοι τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ὑπονομεύουσι τὴν ὑγίειαν καὶ φθείρουσι τὴν ζωήν. Ἐντελῆ μετάβασιν εἴδους εἰς ὅλως νέον τοιοῦτο δὲν ἐνθυμεῖται ἡ ἀνθρωπότης ποτὲ συντελεσθεῖσαν, ἐκτὸς ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ αὐθαίρετος ὅμως ὑπόθεσις ὅτι ἀπημβλύνθη διὰ τῶν αἰώνων καὶ ἡ μεταμορφωτικὴ ἐν τῇ φύσει πρόβασις. Τὸ μόνον λοιπὸν ἀπομένον βέβαιον πόρισμα εἶνε ἡ τῶν εἰδῶν καθ' ἑαυτὰ τελείωσις, τοῦθ' ὅπερ ἀσπασίως ἀποδέχεται πᾶσα φιλοσοφικὴ τοῦ κόσμου ἀντίληψις ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, θαυμάζοντος ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ἄλλως οὐ βουλευομένην φύσιν, μέχρι τῶν ἐκλεκτικῶν περὶ τὸν γάλλον Κουζὲν φιλοσόφων, οἵτινες, συγκεφαλαιοῦντες τὰ πέραν τοῦ Ρήνου φιλοσοφήματα, ἐξύμνουν εὐφραδῶς τὴν προϊοῦσαν πάντοτε ἐν τῇ φύσει τελειότητα.

IV

Ἂν μὴ ἀπέρρευσεν εὐθὺ ἀπὸ τῆς δαρβινείου θεωρίας, ἀλλ' ὅμως ἐζωποιήθη προφανῶς ὑπ' αὐτῆς τὸ ζήτημα τῆς λεγομένης ***αὐτομάτου ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς***· διότι ναὶ μὲν ἀπὸ τῆς κοσμολογικῆς ἤδη τοῦ Λαπλὰς καὶ Κὰντ θεωρίας, καθ' ἣν οἱ πλανῆται, καὶ ἰδίᾳ ἡ γῆ, διῆλθον περίοδον πυρίνην, ἥτις ἀποκλείει πᾶσαν περὶ τῆς ὑπάρξεως ζωῆς καὶ φυτείας ὑπόθεσιν, προέκυπτεν ἡ ἀπορία ἀφ' ἑαυτῆς καὶ δὲν ἔπαυσεν ὄντως ἀπασχολοῦσα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐκ Βερολίνου ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ διασήμου Δουμπουὰ-Ρεϋμών, εἰπόντος τὸ περίφημον ἐκεῖνο ignoramus et ignorabimus, ἤτοι ἀγνοοῦμεν καὶ θ' ἀγνοῶμεν, ἀλλ' ἡ δόξα τῆς ἐπιλύσεως τοῦ μεγάλου προβλήματος ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν μέγαν Παστέρ, μὴ πτοηθέντα ἐκ τοῦ ἀπελπιστικοῦ περὶ ἀγνωσίας συνθήματος, ὅπερ ἐβροντοφωνήθη ἐκ τοῦ βορρᾶ, ἀποδείξαντα δὲ φαεινότατα διὰ τῶν ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ καὶ πανταχοῦ διαβιούντων μικροοργανισμῶν, οὓς ἐν αὐτῷ τῷ ἐργαστηρίῳ του αἰωρουμένους συνέλαβε καὶ ὑπέβαλεν εἰς μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν, ὅτι ἡ αὐτόματος τῆς ζωῆς γένεσις εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατος, εἶνε φράσις μόνον, κενὴ πάσης ἐννοίας, ἀφοῦ ὑπάρχει περὶ ἡμᾶς καὶ ἐν ἡμῖν οὐχὶ πληθὺς ἁπλῶν σπερμάτων ζῳϊκῶν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ζωὴ ἀδιόρατος. Πόθεν ἔχει τὴν ἀπωτάτην προέλευσιν ἡ ζωὴ αὕτη, καὶ ἂν οἱ ἀερόλιθοι, ὡς ὑπετέθη, ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι φορεῖς αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς, πάντα ταῦτα εἶνε ἐρασμιώτατα ἐρωτηματικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα καλὸν θὰ εἶνε ν' ἀποτεθῶσιν εὐλαβῶς εἰς τὰ γόνατα τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅ,τι ἐπετέλεσεν ὑπὸ κοσμολογικὴν ἔποψιν ὁ αἰὼν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶνε ὄντως μέγα καὶ δυσπαράβλητον πρὸς τὰ προεγνωσμένα, ὁριστικὴν ὅμως περὶ ἀκροτάτων τινῶν ζητημάτων

ἀπόφανσιν οὐδεὶς τῶν κορυφαίων αὐτοῦ ἐπιστημόνων ὠνειρεύθη κἂν νὰ ἐξενέγκῃ.

V

Ἐπίτηδες προτάξαντες τὰ τρία σημαντικώτατα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἤτοι τὴν Κριτικήν, τὴν Θετικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν Δαρβίνειον θεωρίαν μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς, ἵνα παράσχωμεν ὁλικὴν τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ αἰῶνος κινήσεως ἔννοιαν, προβαίνομεν ἐν τοῖς ἑφεξῆς εἰς τὴν σύντομον πάντοτε ἔκθεσιν τῆς γερμανικῆς ἰδεολογίας, ἔχοντες νὰ ἐπισυνάψωμεν βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν ζητήσεων μετὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς φυσιολογικῆς ψυχολογίας.

Ἱστορικὴν ἀδικοῦσιν ἀδικίαν οἱ ἐπιχειροῦντες νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν σημασίαν τῶν πρώτων τοῦ αἰῶνος συστημάτων, ἅτινα ἠκολούθησαν ἀλλεπάλληλα τὸ τοῦ Κάντ, κρίνοντες αὐτὰ οὐχὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς κρατούσας τότε κοινωνικὰς συνθήκας, καὶ μάλιστα τὸ πνευματικὸν περιβάλλον, ἀλλ' ἀνεξαρτήτως μὲν πρὸς τὰ σύγχρονα πράγματα, ἐξ ἀπόψεως δὲ τῶν σημερινῶν ἡμῶν ἀναγκῶν καὶ αἰσθημάτων.

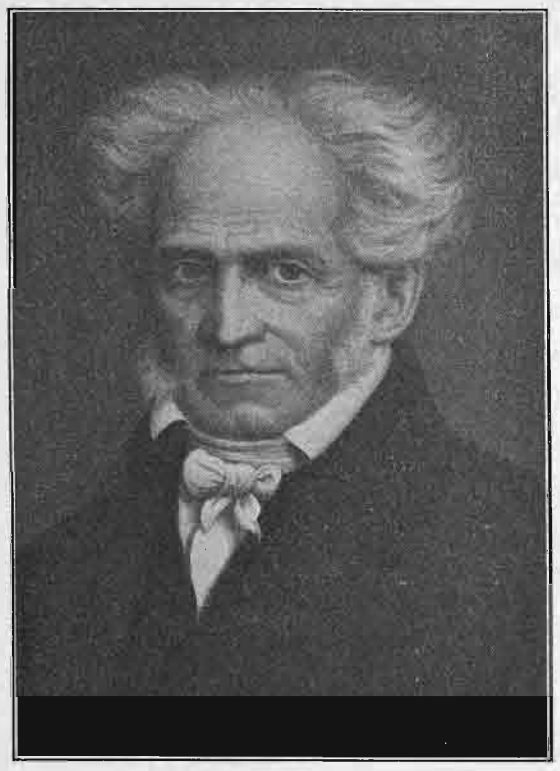
Τὰ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς μεγαλογραφίαις τῆς φιλοσοφίας τρία ὡς συνάλληλα φερόμενα συστήματα, τὸ τοῦ ***Φίχτε, Σέλλιγκ*** καὶ ***Χέγελ*** κατὰ τοῦτο κυρίως συγγενεύουσιν, ὅτι ἀντιτάσσονται ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τοῦ περιορισμοῦ, εἰς ὃν ἠθέλησε νὰ ἐγκλείσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὁ μέγας προκάτοχός των Κάντ, προσηλώσας ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τὸ ἀπρόσιτον ἔδαφος τῶν ὄντων καθ' ἑαυτά, καὶ διὰ τούτων μόνον ἐπιζητῶν νὰ λύσῃ τὸ μέγα τῆς γνώσεως αἴνιγμα. Γεννήματα καιροῦ γονιμωτάτου φιλολογικῶς, θρέμματα ἐποχῆς, ἥτις ἐφέρετο ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς φαντασίας τῶν Γκαῖτε καὶ Σίλλερ, ἐπεχείρησαν ἀντιστροφὴν τῶν ὅρων ὄντως τολμηράν, καθ' ἣν αὐτὸς τοῦ πνεύματος ὁ βίος, ἤτοι αὐτὸ καὶ μόνον τὸ πνεῦμα ἐνεργοῦν, καθίσταται παραγωγὸν τῆς πραγματικότητός του.

Καὶ ὁ μὲν ***Φίχτε*** ἠλευθέρωσε πρῶτος τὸ Ἐγὼ ἀπὸ τῆς ἐξ ἀντικειμένου πραγματικότητος, ἐγγενῆ χαρακτηρίσας τὴν ἀκόλουθον ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὅτι δηλ. τὸ ἄτομον, τὸ ὑποκείμενον τείνει νὰ κυριαρχήσῃ ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑαυτοῦ νὰ μορφώσῃ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον συμφώνως πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βούλησιν. Ἕνεκα τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης ἀρχῆς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλοψυχότατος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ὅς τε ἄνθρωπος καὶ πολίτης καὶ ὡς ἱδρυτὴς γενναιοτάτου συστήματος ἠθικῆς. Συνεκίνησε καὶ ἠλέκτρισε τὴν ἐποχήν του ὅσον οὐδείς, συντρίβων δὲ τοὺς ἀντιφρονοῦντας ἐφρόντιζε νὰ προσδέσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ θριαμβευτικὸν ἅρμα τῆς ἠθικῆς ἐλευθεροφροσύνης του. Ἤθελε τὸν ἄνθρωπον ἐντελῶς ἀνεξάρτητον καὶ αὐτάρκη, ὥριζε δὲ τὸν πολιτισμόν, ἤτοι τὴν ἀληθινὴν τοῦ ἤθους ἡμέρωσιν, ὡς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν ἀπὸ παντὸς ὅ,τι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοί. Καὶ πῶς εἶνε δυνατόν, λέγει, νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι, ἐὰν ἐξαρτώμεθα παρ' ἄλλου τινός, τοῦ ἐξωτερικοῦ δηλ. κόσμου; Πρέπει τὸν κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξωτερικὸν τοῦτον κόσμον νὰ καταστήσωμεν ἴδιον, μεταβάλλοντες αὐτὸν διὰ τῆς γνώσεως εἰς ἔργον τῶν χειρῶν ἡμῶν. Θὰ κατορθώσωμεν δὲ τοῦτο διὰ μόνης τῆς νοήσεως τῆς συστηματικῆς, καὶ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ εὑρεθῇ ὡς τις ἀφετηρία σημεῖόν τι ἀπειροδυνάμου κινήσεως, τοῦτο δὲ εἶνε τὸ ἡμέτερον Ἐγώ. Τὸ Ἐγὼ κινούμενον παράγει τι Οὐκ ἐγώ, τὸ ὁποῖον διὰ τὸ Ἐγὼ εἶνε μόνον τοιοῦτον. Ἐκ τῆς ἀενάου παραγωγῆς τοῦ Οὐκ ἐγὼ ὑπὸ τοῦ Ἐγὼ καὶ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πρώτου εἰς τὸ δεύτερον μορφοῦται ἡ πραγματικότης ἐξ ὁλοκλήρου ἀνήκουσα εἰς ἡμᾶς.

Τὸ παράβολον τοῦτο θεώρημα εἶνε καὶ δυσνόητον ὁπωσοῦν, ἀναπτύσσει δὲ αὐτὸ ὁ Φίχτε μετὰ δυνάμεως λόγου ἐκπληκτικῆς, ἕτοιμος καὶ τὴν βίαν νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐν τῇ διαλεκτικῇ δεινότητί του, ὅταν διεκφύγῃ τῶν χειλέων του ἡ πειθώ. Τὸ Ἐγὼ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου εἶνε ἡ νόησις κυρίως, ἥτις, κυριαρχοῦσα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, αἴρει αὐτὸν ὑπὲρ τὸ τυχαῖον καὶ ἐνστιγματικόν. Τὰ ἄτομα συνέχονται πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ νοητικοῦ στοιχείου καὶ ἀποτελοῦσι τὴν μίαν καὶ μεγάλην πνευματικὴν μονάδα, ἥτις διέπει τὸν κόσμον τὸν νοοῦντα καὶ τὸν κόσμον τὸν δρῶντα ἠθικῶς. Τὴν πανθεϊστικὴν ταύτην παρέκκλισιν τοῦ ἰδίου συστήματος ἐχρησιμοποίησε θαυμασίως εἰς κοσμοπολιτικὰς ἀφ' ἑνὸς καὶ καθαρῶς ἐθνικὰς ἀφ' ἑτέρου ἰδέας, ὡραιότατα δὲ εἶπε λόγια περὶ τοῦ ἰδεώδους τῶν ἐθνῶν καὶ περὶ τῆς ἀληθινῆς αὐτῶν ἐπιδράσεως, ἥτις δὲν ἔγκειται εἰς τοὺς πόρους καὶ τὴν ἔντασιν αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐσωτερικῇ, τῇ ψυχικῇ τοῦ οἰκείου λαοῦ δυνάμει.

VI

Παθητικώτερον δέ πως διάκειται πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ὁ ***Σέλλιγκ,*** τείνων νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων διὰ φανταστικῶν μᾶλλον ἢ διασκεπτικῶν ἐφοδίων. Ἡ πραγματικότης, κατ' αὐτόν, εἶνε ἀνάπτυξις τοῦ ἀπολύτου λόγου, ὁ δὲ λεγόμενος κόσμος εἶνε σύνολον ἀντιθέσεων, ἀπροσίτων μὲν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν, βεβαίως ὅμως ρυθμιζομένων ὑπὸ ὑπερκοσμίου τινὸς νοήσεως. Ἡ φύσις οὐδὲν ἄλλο εἶνε εἰμὴ ἀντίρροπόν τι τοῦ πνεύματος, ζωὴ ἀσυνειδήτως ἐξελισσομένη καὶ παραλλήλως βαίνουσα πρὸς τὸν βίον τὸν συνειδητὸν τοῦ πνεύματος. Ἡ φύσις, λέγει ἄλλοτε εἰκονικώτερον, εἶνε εὐμορφότατον ποίημα, γεγραμμένον εἰς δυσανάγνωστον καὶ μυστηριώδη ἐκ πρώτης ὄψεως γραφήν. Ὁσάκις κατορθοῦμεν ν' ἀναγνώσωμεν μίαν κἂν λέξιν ἢ ὅλην φράσιν ἐν αὐτῇ, ἀναγνωρίζομεν μειδιῶντες μελαγχολικῶς τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ὡσεὶ ἐν αὐταπάτῃ διατελοῦντες κυνηγοῦμεν τὴν ἰδίαν σκιάν, ὑπὸ τῆς φαντασίας πάντοτε παραφερόμενοι.

Ἀρθοῦρος Σοπεγχάουερ

Ἡ προσαρμογὴ τῆς φανταστικῆς ταύτης προβάσεως εἰς τὴν θεωρίαν τῆς τέχνης εἶνε ἡ πολυτιμοτάτη τοῦ Σέλλιγκ συμβολὴ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ αἰῶνος οἰκοδόμημα. Ἡ τέχνη, καὶ ἰδίᾳ ἡ πλαστική, εἶνε ὁ πυρὴν τοῦ βίου καὶ τῆς καθ' αὐτὸ ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, εἶνε ἡ κλεὶς τῆς πραγματικότητος, διότι ἐν αὐτῇ συνδιαλλάσσονται αἱ ἀντιθέσεις τοῦ ἔργου τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος, ἐν αὐτῇ ἰσορροποῦσι τὸ αἰσθητὸν καὶ τὸ νοητόν. Εἶνε ἡ αἰωνία ἀποκάλυψις, εἶνε τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἅπαξ μόνον ἐὰν ἐπετελεῖτο, θὰ ἔπειθεν ἡμᾶς ἀκραδάντως περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ἁπτοῦ καὶ ὁρατοῦ ἐν τοῖς ἀθανάτοις καλλιτεχνήμασιν. Ἡ τοῦ καλλιτέχνου ἔμπνευσις ἀποδεικνύει τὴν θείαν τῆς τέχνης προέλευσιν, μόριον δὲ τῆς ἐμπνεύσεως ταύτης, καὶ σμικρὸν ἔτι, προάγει τάς τε ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ τὰς ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις. Τὸ ἐμπρέπον εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς γηραιᾶς ἀνθρωπότητος ἰδανικὸν δὲν πρέπει νὰ εἶνε, ὡς καὶ δὲν εἶνε πράγματι, ὁ ἠθικὸς μόνον χαρακτήρ, ἀλλὰ ἡ μεγαλοφυΐα.

VII

Ὡς βόρειον σέλας ἀνέτειλεν εἰς τὸν γερμανικὸν οὐρανόν, ἀλλὰ καὶ ἔδυσεν ὡς τοιοῦτον ἀμέσως, ἡ φιλοσοφία τοῦ Σέλλιγκ, πλήρης ἄλλως πρωτοτύπων ἰδεῶν καὶ

νέων ἀπόψεων, ἐπεσκιάσθη δὲ μᾶλλον ὑπὸ γίγαντος ἀνταγωνιστοῦ, τοῦ ***Χέγελ,*** τοῦ ὁποίου τὸ διαλεκτικὸν σθένος ἐδέσποσε τῶν πνευμάτων δι' ὅλου σχεδὸν τοῦ αἰῶνος. Δικαίως οἱ Γερμανοὶ φρονοῦσιν ὅτι καὶ οἱ μὴ παθόντες ἀμέσως ἐκ πρώτης πηγῆς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ἀλλ' ἐμμέσως, εἴτε διὰ μαθητῶν αὐτοῦ εἴτε δι' ἄλλων συναφῶν πρὸς τὸ σύστημά του ἀναγνωσμάτων μυηθέντες τὴν διδασκαλίαν του, διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀδαμαντίνων θεωριῶν του, καὶ συνέβη συγγραφεῖς μεγαλώνυμοι νὰ λάμπωσιν ὡς ἑτερόφωτοι ἀστέρες, ἐπειδὴ εἶνε πολὺ ἀπομεμακρυσμένοι χρονικῶς τοῦ οὐδέποτε δύσαντος τούτου ἡλίου.

Κατὰ τὸν Χέγελ, προβιβάσαντα τὴν δημιουργικὴν διάσκεψιν εἰς πλήρη ἀνάπτυξιν καὶ ἐνέργειαν, ἡ σκέψις δὲν εἶνε ἁπλῆ ἐφαρμογὴ τῆς νοήσεως ἐπὶ ὕλης ἔξω κειμένης, εἰς ἣν δίδομεν οὕτω μορφήν, ἀλλ' εἶνε τὸ μόνον πραγματικῶς ὑπάρχον, εἶνε αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, καὶ δυνάμει διὰ τῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείᾳ διὰ τῆς ὀντότητος. Ἡ σκέψις ὥς τις μορφωτικὸς πυρὴν μεγεθυνομένη καὶ αὐξανομένη καθίσταται δύναμις δημιουργική, καὶ ἡ λογικὴ εἶνε αὐτὸ τοῦτο κοσμικὴ δύναμις. Ἀπεκδυόμενος ὁ ἄνθρωπος τὸν παραστατικὸν φόρτον καὶ ὑποκαθιστάμενος εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἰδίου πνεύματος, τῆς καθαρᾶς νοήσεως, ἀποβάλλει τὰς πέδας τῆς ἀδυναμίας καὶ ἐξομοιοῦται τῷ Θεῷ. Τὸ θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει ἡ ἀλήθεια καὶ μόνη, ἡ πίστις εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ πνεύματος δέον νὰ χαρακτηρίζωσι τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον, ἤτοι τὸν φιλοσοφοῦντα. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος τιμῶν ἑαυτὸν καὶ νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ὑπέροχόν τι πνευματικῶς. Τὸ κλειστὸν βιβλίον τῆς φύσεως δὲν σφίγγει, ἀλλ' ἀνοιγει διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ μετὰ θάρρους ὀρεγομένου τῆς γνώσεως.

Οὕτως ἄρα ἡ πραγματικότης εἶνε αὐτὴ ἡ καθαρὰ νόησις. Ἐν τῇ προβάσει τῆς νοήσεως γεννῶνται ἀντιθέσεις, διὰ τῶν ἀντιθέσεων δὲ τούτων προέρχεται εἰς μέσον ἡ ἀλήθεια, ἥτις εἶνε ***ἑνότης ἀντιθέσεων.*** Δὲν πρόκειται περὶ συμφωνίας ἀντιθέσεων, ἥτις πάλιν εἶνε αὐτὴ ἡ πραγματικότης, διότι ***πάντα τὰ πράγματα ἀντιφάσκουσι πρὸς ἑαυτά.*** Τὸ πνεῦμα, διαγιγνῶσκον τὰς ἀντιθέσεις ταύτας, ἀφομοιοῖ αὐτὰς πρὸς ἑαυτὸ διὰ τῆς νοήσεως, καὶ οὕτως ἐν μόνῃ τῇ νοήσει ὑπάρχει ἡ πραγματικότης. — Ἐν δὲ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, τοῦ ὁποίου τὴν πρώτην μόρφωσιν δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐν τῇ βραχείᾳ ταύτῃ ἐπισκοπήσει, κυριαρχεῖ ἐπίσης ἡ νόησις, ὁ λόγος· συμβαίνει δὲ ἐν τῇ διαμάχῃ τῶν παθῶν πρὸς ἄλληλα νὰ συναναιρῶνται ἀμοιβαίως, ὁσάκις δ' ἐκ τῆς συγκρούσεως αὐτῶν ἐξέλθῃ ἐν νικηφόρον, ἀγρυπνῶν τότε ὁ λόγος ἐξουδετεροῖ ὡς ἐξ ἐνέδρας τὰς ὀλεθρίας τοῦ πάθους συνεπείας καὶ ἁρπάζει αὐτὸς τὴν δάφνην τῆς νίκης. Οὕτω σώζεται ὁ ἄνθρωπος ὁ ἠθικός, ὅταν δὲ ἡ ἔνδοξος αὕτη ὑφαρπαγὴ τῆς νίκης συντελεσθῇ ἐν μέσῳ ὁλοκλήρου λαοῦ ὑπὸ ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρός, διαγνόντος διὰ τοῦ λόγου ποῦ ἔγκειται τὸ γέρας, καὶ ὅταν, αἱρόμενος οὗτος ὑπὲρ τὰ κοινὰ πάθη, διΐδῃ μόνος τὴν ἀλήθειαν, τότε ἐκεῖνος λέγεται καὶ εἶνε ἀληθῶς σοφὸς ἀνήρ, ὡς ἐκπροσωπῶν τὴν ἀκύλυτον καὶ ὑπὸ τῆς νοήσεως πεφωτισμένην βούλησιν τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν λογικὴν ἀνάγκην, ἀφ' ἧς ὁ Χέγελ ἐξήρτησε πᾶσαν τῆς ἀνθρωπότητος δρᾶσιν, τήν τε ἱστορικὴν καὶ πνευματικήν, δηλ. καὶ τὴν ἀναπόδραστον, κατ' αὐτόν, ἐξέλιξιν τῶν ἀπ' αἰώνων γεγονότων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ Θάλητος μέχρι Κάντ, ἐννοεῖ νὰ ἐπιβάλῃ καὶ εἰς τὴν γένεσιν τῆς Πολιτείας, ὡς καὶ εἰς τὴν περαιτέρω αὐτῆς διαμόρφωσιν, ἣν πάλιν διέπει ἡ νόησις Ἡ νόησις διὰ τῆς ἰδέας εἶνε καὶ ἐν τῇ τέχνῃ πρυτανεύουσα ἀρχή, διότι ὁ γνήσιος καλλιτέχνης αἰσθητοποιεῖ ἐξόχως, ἤτοι ἀληθῶς τὴν ἰδέαν. Ἄφθιτον κάλλος ποιήσεως ἀληθινῆς διαλάμπει ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, καθορίζοντος τὴν φύσιν τῆς θρησκείας: «Τὴν αἰθερίαν ταύτην χώραν τοῦ πνεύματος ἅμα καὶ τοῦ αἰσθήματος διαβρέχουσι τὰ νάματα τῆς Λήθης, ἐκ τούτου δὲ ποτίζεται ἡ ψυχὴ καὶ ἀπαλλάσσεται τῶν θλίψεων τοῦ ἐπιγείου βίου· εἰς τὴν πηγὴν ταύτην ρίπτει ἡ ψυχὴ τὰς βασάνους καὶ τὰ δεινὰ τῶν καιρῶν καὶ παραδιδομένη εἰς ὄνειρον γλυκὺ μεθύσκεται ἐκ τῆς ἐνοράσεως τοῦ θείου φωτός». Ὁ Χέγελ προσπαθεῖ, ὑπεραν θρώπους καταβάλλων δυνάμεις, νὰ ταυτίσῃ τὴν θρησκείαν τῆς ἀπολύτου νοήσεως μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

VIII

Ἀπότομος θὰ φανῇ ἡ μετάβασις τοῦ ἡμετέρου λόγου ἀπὸ τῶν θεωριῶν τοῦ Χέγελ εἰς τὰς τοῦ ***Σοπεγχάουερ,*** ἐστραμμένου κυρίως πρὸς τὰ ἔξω καὶ διὰ τοῦ παραστατικοῦ πρώτιστα, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον διὰ τοῦ βουλητικοῦ τῆς ψυχῆς βίου ἐξηγοῦντος φιλοσοφικῶς τὴν περὶ κόσμου ἰδίαν ἀντίληψιν. Παρὰ τῷ Χέγελ τὸ πᾶν ἀπετέλει ἡ χαλυβδίνη νόησις, παρὰ τῷ ἀγελάστῳ δὲ τούτῳ τῆς ἀπαισιοδοξίας τέκνῳ πανταχοῦ διαφαίνεται τρυφερὰ αἴσθησις καὶ πάθησις, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν αἴρεται, κατὰ τὸν Σοπεγχάουερ, ὑπὲρ τὸν μέγαν τοῦτον περὶ ἡμᾶς κόσμον, ἀλλ' εἶνε μέλος ἀναπόσπαστον τῆς συνεχοῦς σειρᾶς τῶν ὄντων καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῶν πραγμάτων, φρονεῖ δ' ἅμα ὁ ἡμέτερος φιλόσοφος μετὰ τοῦ Κάντ, ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων οὐδὲν ποριζόμεθα γνωστικῶς, ἀλλὰ μόνα τὰ φαινόμενα τροφοδοτοῦσι τὴν γνῶσιν. Πρὸς ἐξέτασιν τῶν φαινομένων τούτων ὠθεῖ ἡμᾶς ἐσωτερική τις ἀκατανίκητος καὶ σκοτεινὴ ὁρμή, διαμορφουμένη βαθμηδὸν εἰς βούλησιν πρωτογενῆ. Διὰ τῆς βουλήσεως ταύτης ἐξηγεῖται ἡ ζωή, καὶ ζωὴ εἶνε ἡ βούλησις. Διὰ ταύτης κινούμεθα καί ἐσμεν, κινούμεθα δὲ μετὰ πόνων καὶ μόχθων καὶ ἡ ὕπαρξις ἡμῶν εἶνε διαρκὴς ἀγών. Βουλόμεθα, θέλομεν νὰ ζήσωμεν, ἂν καὶ εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς τοσούτους κινδύνους καὶ ἔχομεν τοσούτους ἐχθροὺς νὰ παραγκωνίσωμεν. Ἐργαζόμεθα τόσον πολὺ διὰ νὰ ζήσωμεν, καὶ κατορθοῦντες τοῦτο οὐδὲν ἔχομεν θετικὸν κέρδος, ποτὲ δὲν χαίρομεν ἀληθινὴν χαράν. Ὁ πόνος μόνον καὶ ἡ λύπη εἶνε ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἀγώνων ἡμῶν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μόνον ἐπὶ γῆς ἀγαθόν, ἡ ὑγίεια, οὐδὲν ἄλλο εἶνε κυρίως εἰμὴ ἀρνητικόν τι ἀγαθόν, ἡ ἄρσις δηλ. περιττῶν ἄλλως ἐνοχλήσεων, αἱ ὁποῖαι πολὺ καλὰ ἠδύναντο νὰ λείπωσιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, — παραδόξως δὲ καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπολεσθεῖσαν ἀνακτήσωμεν τὴν τόσον ἐπιθυμητὴν ταύτην ὑγίειαν, τὸ τέως ὑπέρτατον τοῦτο ἀγαθὸν καθίσταται ἡμῖν ἀδιάφορον καί πως ἀνιαρόν.

Ὅσον εὐγενέστερον τὸ ὄν, τόσον βαθύτερος ὁ πόνος. Διὰ τοῦτο ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ὁ ἄνθρωπος εἶνε πολυπαθέστατος, καὶ παρ' αὐτῷ ἀκριβῶς γίνεται φανερόν, ὅτι ἡ νόησις ὑπηρετεῖ τὴν βούλησιν, ἥτις εἶνε ὁ λύχνος τῆς νοητικῆς ἐνεργείας. Φιλοσοφοῦντες μόνον δυνάμεθα ν' ἀπαλλαγῶμεν ἐν μέτρῳ τῆς ἀνεκδιηγήτου ταύτης ἀθλιότητος, παρηγοροῦσι δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ κόσμῳ μόναι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, διότι μετάγουσιν ἡμᾶς ἀντικειμενικῶς εἰς παραστατικὸν βίον ἀλλότριον, εἰς θεωρίαν τῶν ὄντων καθαράν, ἀπηλλαγμένην ὑποκειμενικοῦ ρύπου, καὶ ἐὰν ἐπὶ τῇ θέᾳ, ἀκροάσει ἢ ἀναγνώσει καλλιτεχνικοῦ ἔργου μεταχθῶμεν ἐκτὸς ἡμῶν, τότε ὁ κατορθώσας τὸ δυσκολώτατον τοῦτο κατόρθωμα καλλιτέχνης εἶνε μέγας, μεγαλοφυής. Ἡ μουσικὴ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τέχνην κατέχει τὸ γοητευτικὸν τοῦτο μυστήριον, ὡς ἀμέσως ἐκφράζουσα αὐτὴν τοῦ μουσουργοῦ, ἄρα τὴν ξένην ὡς πρὸς ἡμᾶς βούλησιν.

IX

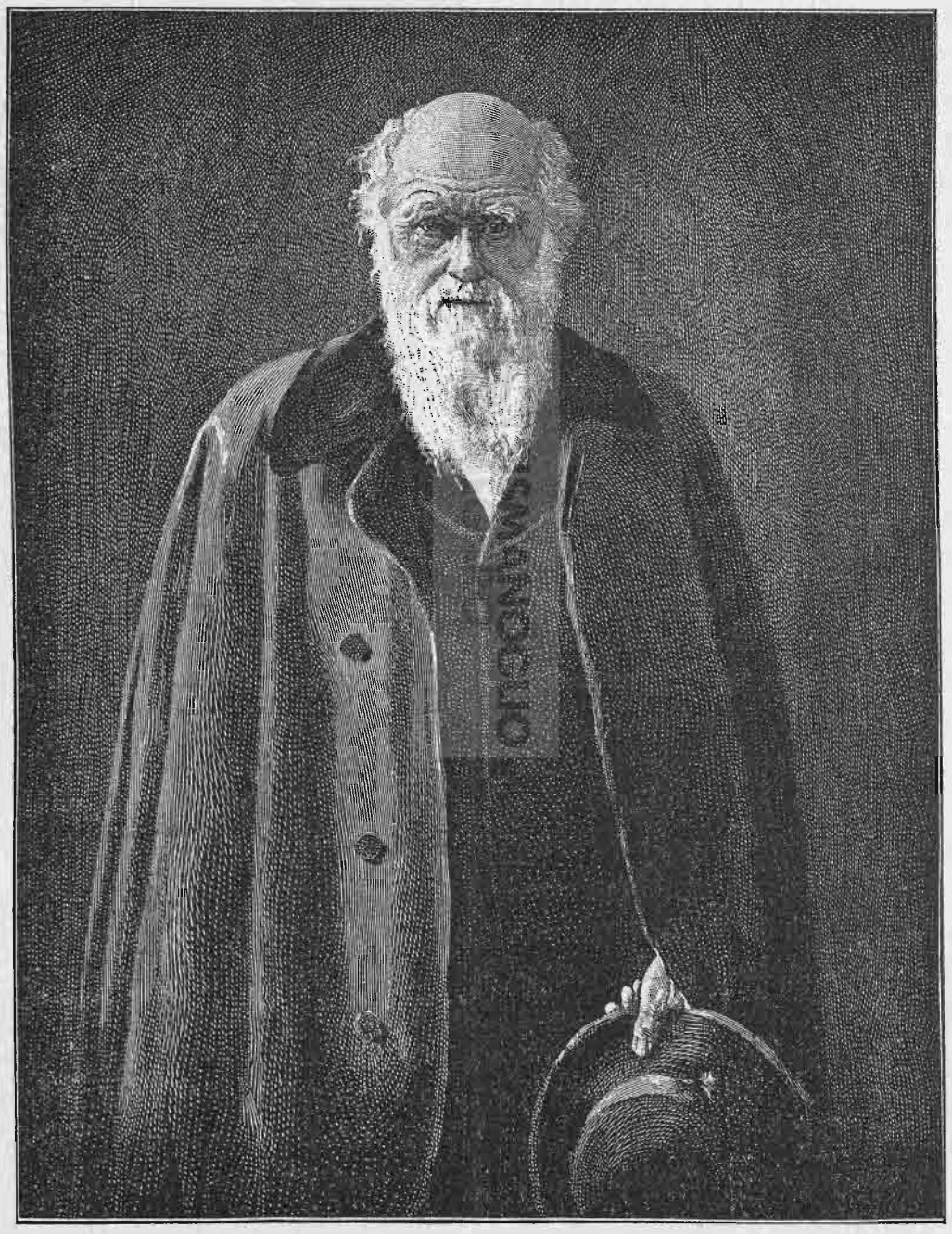
Ἀλλὰ καιρὸς νὰ ἐπανακάμψωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἡμετέρας ἐκθέσεως, καθόσον μετὰ τὴν γερμανικὴν ἰδεολογίαν δὲν ἔπαυσε διαπνέον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ αἰῶνος τὸ πνεῦμα τῶν τριῶν ἐκείνων μεγάλων συστημάτων, τῶν ὁποίων τὴν περιληπτικὴν ἐπισκόπησιν εἴχομεν προτάξῃ σκοπίμως, ἐπειδὴ μεγίστην ἐπίδρασιν ἤσκησαν ἐπὶ τὴν μόρφωσιν ἠθικῶν θεωριῶν, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς βάσεις κοινωνιολογικῶν ζητημάτων.

Οὕτως ἡ κοινωνιολογικὴ θεωρία τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔχει τὴν προέλευσιν ἀπὸ τῆς ἀπηρτισμένης ἤδη διδασκαλίας ὁλοκλήρου σχολῆς, ἥτις ἤκμασε μὲν ἐν Γαλλίᾳ, προΐστατο δὲ αὐτῆς ὁ ***Σαὶν-Σιμών,*** πρῶτος ἀντεπεξελθὼν κατὰ τῆς μοναχικῆς, ὡς προσφυῶς ἀπεκλήθη, τοῦ Ρουσσὼ οὐτοπίας καὶ διατυπώσας τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς μονὰς δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ ὑποκείμενον μελέτης, καὶ μάλιστα ἐν τῇ καθόλου ἠθικῇ, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ μέλος ὀργανικὸν συνόλου ὀργανικοῦ, τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Τὸ δόγμα τῆς σχολῆς ταύτης, συνονθύλευμα προσφάτων θεωριῶν, γνωρίμων ἤδη ἡμῖν, πανθεϊστικῶν δὲ μάλιστα, ἀπέβη οὐδὲν ἧττον ἀπαρασάλευτος ἀφετηρία μεταγενεστέρων κοινωνιστικῶν θεωριῶν, ὧν προεξέχει ἡ καὶ ἐπικρατεστάτη πασῶν, ἡ τοῦ ***Σπένσερ,*** ἔχει δ' ἐν ἐφικτῇ συντομίᾳ ὡς ἑξῆς: Τὰ πάντα, καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ λοιπὰ ὄντα, εἶνε μέρη ἑνὸς ὅλου, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο εἶνε ὁ Θεός. Ἡ ζωὴ λοιπὸν ἡ ἡμετέρα καὶ ἡ περὶ ἡμᾶς δυνατὸν νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸ τριττὸν τοῦτο εἶδος τῆς ὑπάρξεως, τὸ Ἐγώ, τὸ Οὐκ ἐγὼ καὶ τὸν Θεόν, ἤτοι τὸ Ἄπειρον. Τὸ Ἐγὼ καὶ τὸ Οὐκ ἐγὼ τείνουσι νὰ ταυτισθῶσιν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀπείρου, ὅπερ εἶνε κυρίως ἄπειρος στοργή, ἀποκαλυπτομένη ἐν ἡμῖν ὡς πνεῦμα καὶ ὕλη, ἢ μᾶλλον ὡς νόησις καὶ δύναμις, ὡς σοφία καὶ κάλλος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ Ἔρως οὗτος ἐν τῇ περαιτέρω ἐπεξεργασίᾳ τῆς νέας θεωρίας καταντᾷ εἰς τὴν Βούλησιν, καὶ οὕτω σαφῶς πλέον κηρύττουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς μετὰ τοῦ Κάντ καὶ τῆς ἄλλης χορείας τῶν γερμανιζόντων φιλοσόφων, ὅτι ἡ βούλησις κυρίως καὶ οὐχὶ ἡ σκέψις εἶνε ἡ διέπουσα τὸν κόσμον δύναμις. Δὲν ἀρκοῦσιν ἡ γνῶσις καὶ ἡ σκέψις ἵνα ἀπὸ τῆς προθέσεως μεταχθῶμεν εἰς τὸν σκοπόν, ἀπαιτεῖται καὶ βούλησις ὅπως καταστῇ οὗτος ἐφικτός.

Καὶ οὕτω, ἀντιθέτως πρὸς τὴν καρτεσιανὴν ῥῆσιν: «Νοῶ, ἄρα ὑπάρχω», ὁ ἡμέτερος αἰὼν ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τοῦ βουλητικοῦ στοιχείου καὶ σύνθημα φιλοσοφικὸν κατέστη τὸ «Βούλομαι, ἄρα ὑπάρχω».

Ἐπισυνάπτοντες τώρα εἰς τὰ ἀνωτέρω τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ διὰ τοῦ ***Στούαρτ Μὶλλ*** καὶ ***Ἑρβέρτου Σπένσερ*** μεγάλην πνευματικὴν κίνησιν, κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπομνήσωμεν τὴν ἀπωτέραν ἐξάρτησιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κόντ, χωρὶς νὰ ἀχριάσωσι τὰ ἀνεξάλειπτα ἄλλως γνωρίσματα τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Βρεταννῶν χαρακτῆρος, χρηστικὴν ἐν πᾶσι καὶ θετικὴν ἐπιζητούντων ἐφαρμογήν. Ὑπὲρ πάσας δὲ τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας ἡ ψυχολογία διεπλάσθη πρώτη ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ὡς καθαρῶς πειραματικὴ ἐπιστήμη, ἀποκλεισθείσης ἐντελῶς πάσης μεταφυσικῆς ἐπεμβάσεως. Καὶ ὁ μὲν Μίλλ, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, τοῦ στοιχειωδεστάτου ψυχολογικοῦ φαινομένου, θέλει νὰ καταντήσῃ εἰς τὴν νόησιν διὰ τῆς ἑξῆς ἀποδεικτικῆς σειρᾶς. Αἴσθησις εἶνε ἡ ἀντίληψις τῆς διαφορᾶς ἢ ὁμοιότητος, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ δύο διαδοχικῶν τῆς ψυχῆς καταστάσεων, συνδυάζονται δὲ τὰ αἰσθήματα, ἤτοι τὰ ἀποτελέσματα τῆς αἰσθήσεως, τῆς αἰσθητικῆς μᾶλλον ἐνεργείας, ὅταν εἶνε ὅμοια καὶ συνεχῆ, ἐξουδετεροῦνται δέ, ὅταν εἶνε διάφορα καὶ ἀπέχωσιν ἀλλήλων, εἰς τρόπον ὥστε διαρκὴς διεξάγεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει ἀγὼν περὶ ἐπικρατήσεως τῶν ὁμοίων καὶ παραγκωνισμοῦ τῶν ἀνομοίων ἐντυπώσεων.

Ὅταν ἴδω τὸ πῦρ, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐκάην ποτὲ δι' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου, αἱ διαδοχικαὶ δὲ αὗται ἀντιλήψεις εἶνε συνημμέναι ἐν τῇ συνειδήσει μου, καὶ οὕτω ἐπαγωγικῶς μορφοῦται ἐν ἐμοὶ ἡ ἐμπειρία, ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, καθ' ἑαυτὰ θεωρουμένων, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀντιστοίχων ἀντιλήψεων ὑπάρχει φανερὰ σχέσις, δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν περὶ ἀλληλεγγύης ἀφεύκτου μεταξὺ κόσμου καὶ ψυχῆς, περὶ μεθαρμογῆς ἀμφοτέρων πρὸς ἄλληλα κατὰ τρόπον ἐξυπονοοῦντα τὴν δημιουργικὴν πρόνοιαν. Οἱ δύο δῆλα δὴ μηχανισμοί, ὁ τοῦ ἡμετέρου ἐγκεφάλου καὶ ὁ τοῦ σύμπαντος, κινοῦνται συμφώνως, εἰ μὴ καὶ ὁμοκέντρως, τῆς συμφωνίας δὲ ταύτης ἡ ἔρευνα εἶνε τὸ ἔργον τῆς ἐπιστήμης.

Κάρολος Δάρβιν.

Ἐπιδρᾷ ὁ κόσμος ἐπ' ἐμὲ ἰσοβίως, καὶ ἐπίδρασις μέν τις μεμονωμένη ἀντιπαρέρχεται, ἂν μὴ ἀνεπιστρεπτεί, ἀλλ' ἄνευ βαθέος ἴχνους διαβάσεως, συχνή τις ὅμως ἄλλη καὶ ἔντονος ἐπίδρασις συσσωματοῦται κατ' ἀνάγκην διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος πρὸς τὸν ὀργανισμόν μου, διαμορφοῦσα αὐτὸν οὕτως ἢ ἄλλως. Ἡ τοιαύτη ὀργανικὴ μεταμόρφωσις μεταδίδεται κληρονομικῶς, καὶ γεννώμενοι εἴμεθα φορεῖς πνευματικῶν ἕξεων τοῦ πατρός, τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀνιόντων ὡς καὶ τῶν πλαγίως προσσυνημμένων προγόνων ἡμῶν — ἐπειδὴ δὲ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ νοητικῆς κληρονομίας, ἐτόλμησαν οἱ ἄγγλοι ψυχολόγοι νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι διὰ τοιαύτης ὁδοῦ δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσι καὶ αἱ ἔμφυτοι λεγόμεναι ἰδέαι τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας, μεταδιδόμεναι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἀνθρώπων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀξιοῖ ὁ Σπένσερ ῥητῶς, εἶνε προσηρμοσμένον πρὸς τὴν φύσιν, τὰ δὲ στοιχεῖα τῆς νοήσεως εἶνε ἐκμαγεῖα τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων. Πρὸς τὸν ἀνωτέρω δὲ νόμον τῆς κληρονομικότητος συνάπτεται θαυμασίως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῶν Ἄγγλων ἡ γονιμωτάτη θεωρία τῆς ἀναπτύξεως, περὶ ἧς διελάβομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἡ δαρβίνειος ἐπιλογὴ ρυθμίζει τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν, ὧν ἐκεῖναι ἐντυποῦνται μακροχρονιώτερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, ὅσαι συναρμολογοῦνται εὐκολώτερον πρὸς προϋπαρχούσας ἐν ἡμῖν σειράς, ὡς συγγενεῖς, καὶ τοῦτο διότι καὶ αὗται καὶ ἐκεῖναι, δηλ. αἱ κεκτημέναι, ἀνταποκρίνονται συμφωνότερον πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἀδαμαντίνην ἐθεμελίωσε τὴν βάσιν τῶν παιδαγωγικῶν τοῦ Σπένσερ διδαγμάτων, ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν συγχρόνων συστημάτων ἐκτίθενται φαεινότερον τὰ περὶ

παιδικῆς ἀντιλήψεως ἐν τῇ παιδεύσει καὶ τὰ περὶ μορφώσεως ἐν τῇ ἀγωγῇ.

Δὲν εἶνε πρωτότυπος ἡ ἀγγλικὴ σχολὴ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν βάσιν τῆς ἠθικῆς, διαλάμπει δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἀριστοτέλειος τῶν ἀγαθῶν θεωρία. Ἁπλούστατα δηλ. πηγάζει ἡ τῶν Ἄγγλων ἠθικὴ ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τοῦ τε ἀτομικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ, ἀποκλείεται δ' ἐξ αὐτῆς ἐντελῶς τὸ μεταφυσικὸν στοιχεῖον τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἡ κοινωνικὴ πρόοδος, ὡς καὶ ἡ τοῦ πολιτισμοῦ, τείνει νὰ καταντήσῃ εἰς ἁρμονίαν τινά, ἥτις ὅμως δὲν εἶνε διόλου προδιατεταγμένη, ἀλλὰ συνυφαίνεται ἐν τῇ καθημερινῇ συναφείᾳ καὶ τριβῇ τῶν ἀτόμων πρὸς ἄλληλα.

Τὸ σημεῖον λοιπὸν τῆς συμπτώσεως τῶν δύο κορυφαίων ἀντιπροσώπων τῆς ἐν Ἀλβιῶνι φιλοσοφικῆς καθ' αὐτὸ κινήσεως εἶνε ἡ θεωρία ἐκείνη, ἣν ὁ μὲν Δάρβιν ὡς θεωρίαν τῆς ἀναπτύξεως ἐφήρμοσεν εἰς τὴν γένεσιν καὶ τελείωσιν τῶν εἰδῶν, ὁ δὲ Σπένσερ ἐχρησιμοποίησεν ἑτοίμην ἤδη πρὸς ἑρμηνείαν τοῦ τε ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀνεστατώθη οὐ μόνον ἡ Φυσικὴ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἠθική. Καὶ τὸ πρᾶγμα, παράδοξον ἐκ πρώτης ὄψεως, καθίσταται ἁπλούστατον δι' ἑνὸς καὶ μόνου συλλογισμοῦ, τοῦ ἀκολούθου· πῶς ἦτο δυνατὸν νέα ὅλως, ἢ μᾶλλον ἐπαναστατικὴ περὶ τῆς φύσεως ἀντίληψις νὰ μὴ συνεπαγάγῃ ὁμοίαν καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι κατενόησαν τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐνέμειναν ἐνδόξως εἰς τὴν μελέτην ταύτην, τῆς ὁποίας πόρισμα ἀνεκτίμητον ἐγένετο ἡ κοινωνιολογικὴ τοῦ Σπένσερ θεωρία· οἱ Γάλλοι ὅμως παρετράπησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς κοσμολογικὰς καὶ μεταφυσικὰς ὑποθέσεις, ἥκιστα γονίμους, καὶ μόλις κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐπελήφθησαν τῆς ἐπιλύσεως καὶ ἠθικῶν προβλημάτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Γερμανούς, οἵτινες δὲν ὑπῆρξαν μὲν διόλου πρωτότυποι, ἐφ' ὅσον κυριαρχεῖ ἔτι καὶ σήμερον παρ' αὐτοῖς ἡ ἀδυσώπητος ἰδέα τοῦ καντιανοῦ καθήκοντος, ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ἤτοι ἐν τῇ διαμάχῃ τῶν πολλῶν παραδεδομένων θεωριῶν καὶ διὰ τῆς συγκρούσεως αὐτῶν πρὸς τὰς νέας καὶ ἐπήλυδας γεννῶνται ὡσεὶ διὰ τριβῆς καινοφανῆ διδάγματα, ὧν κατάντημα θεωρητέον καὶ τὸ νέον φιλοσοφικὸν κήρυγμα τοῦ Νεῖτσε.

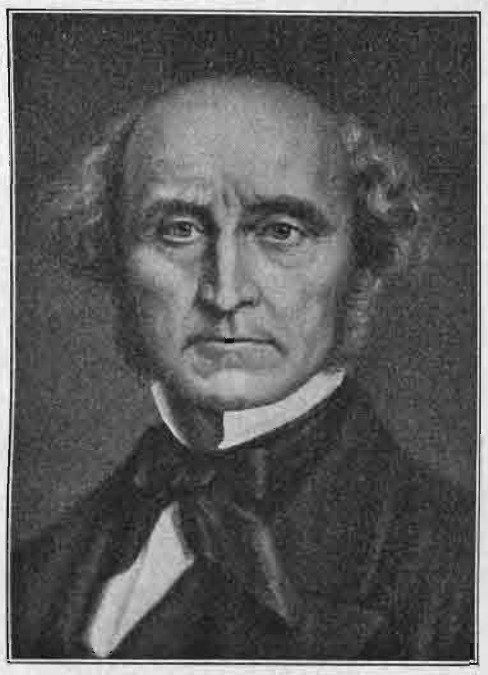
Τείνει δῆλα δὴ νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν τῇ παγκοσμίῳ περὶ ἠθικῆς φιλοσοφικῇ ζητήσει συνέβη δι' ὅλου τοῦ αἰῶνος, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅ,τι συμβαίνει ἀνέκαθεν καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, εἰς ἣν ὁ Κὰντ ἔθεσε μυστηριωδῶς τὰς ἀντινομίας του ἐκείνας, ἤτοι τὰς διαρκῶς ἀνταγωνιζομένας καὶ συγκρουομένας ἠθικὰς ἰδέας, αἵτινες συναποτελοῦσιν ἐν ἡμῖν τὸ τραγικώτατον τῶν δραμάτων. Τί εἶνε τῷ ὄντι αἱ περὶ πίστεως ἀμφιβολίαι τοῦ ἀνθρώπου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἰσοβίους βασάνους τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἥτις εἶνε τὸ διαρκὲς στάδιον τῶν ἠθικῶν ἀγώνων; Ἐὰν ἀμφιβάλλω καὶ περὶ τῶν ὑψίστων διδαγμάτων τῆς θρησκείας μου, ἐὰν τρώγῃ τὴν καρδίαν μου ὁ δισταγμὸς τῆς ἀμφιβολίας, γίνομαι ἄνθρωπος κατηφής, ψυχρὸς καὶ ἐπὶ τέλους ἀδιάφορος πρὸς τὰς ἐρασμιωτάτας τῶν ἠθικῶν ἀπολαύσεων, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Χέγελ, ἐζήτει, ὡς εἴδομεν, τὴν ἐπὶ γῆς παρηγορίαν,—ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶμαι βέβαιος περὶ τῆς τιμιότητος τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τοῦ φίλου μου, εἶμαι ἔξαλλος ὡς ὁ δυστυχέστατος τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν δὲ κατακρίνω ἐξ ὑπερβαλλούσης καί πως νοσηρᾶς εὐσυνειδησίας ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρᾶξίν μου, τότε ὡς ἄνθρωπος ἠθικὸς δὲν ἔχω πλέον ζωὴν καὶ εἶνε ἡ ψυχή μου περίλυπος ἕως θανάτου. Ἐκ τούτου ἴσως πρέπει νὰ αἰτιολογηθῇ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς ἃ κατέληξαν οἱ μεγάλοι τοῦ αἰῶνος ἀγῶνες, οἱ θρησκευτικοὶ καὶ οἱ φιλοσοφικοί, ὅτι δηλ. ἐκεῖνοι μὲν παρῆλθον χωρὶς νὰ διασείσωσιν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν τὰς θεμελιώδεις τῆς θρησκείας βάσεις, τὰς ὁποίας ἄλλως ἀρκεῖ νὰ ὑποβαστάξῃ ἀδιασείστως καὶ μόνον τὸ θρησκευτικὸν τοῦ ἀνθρώπου συναίσθημα, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ ἀγῶνες οἱ περὶ τὰς πρώτας ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἡ διαμάχη τῶν γνωμῶν ὡς πρὸς τὰς πρώτας πηγὰς τῶν ἀρχῶν τούτων, ἀγνώστων ἔτι ἢ διαρκῶς διαμφισβητουμένων, κλονοῦσιν ἐπικινδύνως τὸ ὅλον ἠθικὸν οἰκοδόμημα τοῦ αἰῶνος καὶ παράγουσιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ πανδαιμόνιον ἀντιθέσεων θεωρητικῶν καὶ σύγχυσιν ὄντως ἀνοικονόμητον.

Οὕτως ἄρα ἀληθεύει παρά ποτε σήμερον ἡ περίφημος ῥῆσις τοῦ Σοπεγχάουερ, καθ' ὅν: «Εἶνε εὔκολον νὰ κηρύττῃ τις τὴν ἠθικήν, δυσκολώτατον ὅμως νὰ θεμελιώσῃ τὰς βάσεις αὐτῆς ἐπιστημονικῶς». Ὁ ἀποβλέπων εἰς τὸν σύγχρονον κοινωνιολογικὸν στρόβιλον, εἰς τὴν σύγκρουσιν τῶν στοιχειωδεστάτων ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς καὶ εἰς τὴν ἀπίστευτον ἀντίφασιν τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὰς ἰδεῶν δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλης ἀποδείξεως περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἀπαισιοδόξου ἰσχυρισμοῦ. Τὰ πάντα διαμφισβητοῦνται, λέγει ὀρθῶς ὁ γάλλος Φουϊγέ, καὶ ἐν τῇ δίνῃ τῶν ἀντιθέσεων οὐδεμία ἠθικὴ ἀρχὴ κατορθοῖ νὰ ἐπιπλεύσῃ ἀρτία, οὔτε ἡ παλαιὰ περὶ τῶν ἀγαθῶν, ἤτοι τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, οὔτε ἡ σύγχρονος ἀρχὴ περὶ κοινῆς ὠφελείας καὶ χρησιμότητος, οὔτε ἡ τῆς γενικῆς τῶν πάντων ἐξελίξεως, οὔτε ὁ ἀπό τινος ἀντιτιθέμενος πρὸς τὸν ἐγωϊσμὸν ἀλτρουϊσμὸς τῆς θετικῆς φιλοσοφίας, οὔτε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοὺς ἀπαισιοδόξους, οὔτε ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος τῶν Καντιανῶν, οὔτε ἄλλο οἱονδήποτε ἔσωθεν ἢ ἔξωθεν ἢ καὶ ἄνωθεν ἀγαθὸν τείνει νὰ χρησιμεύσῃ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ὡς πρώτη πηγὴ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου τελειώσεως. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος αἱ ἄγριαι τῶν περὶ τὸν Στράους, τὴν Ἱστορικὴν τῆς Τυβίγγης σχολὴν καὶ εἶτα τὸν Ῥενὰν φωναὶ προέλεγον ἀπειλητικῶς τὴν ἐξανέμωσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ ἐδείκνυον ἐγγὺς διὰ τοῦ δακτύλου τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον τῆς θρησκείας· ἀλλὰ τὰ ἄπιστα ἐκεῖνα ἀκούσματα ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον ὀξέα τῶν συριγμῶν, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀπηχήσῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, λήξαντος ἐν μέσῳ φανερᾶς καί πως ἐπιδεικτικῆς ἀθεΐας. Καὶ οἱ προγενέστεροι ἐκεῖνοι μυκτηρισμοὶ καὶ αἱ μεταγενέστεραι ἀπειλαὶ ἐτάραξαν ἐφημέρως τὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου, ἂν δὲ σήμερον ἤνοιγον τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Λαμετρὶ καὶ ὁ Ὁλβὰχ πρῶτοι, καὶ κατόπιν ἐμιμοῦντο αὐτοὺς οἱ ἄλλοι, θὰ ἠπόρουν τῷ ὄντι πάντες ὁμοῦ οὐχὶ τόσον διότι δὲν ἐπηλήθευσαν διόλου αἱ προρρήσεις των, ὅσον ἐπειδὴ οὐδεὶς πλέον γίνεται λόγος περὶ ζητημάτων, φλεγόντων μὲν εἰς τὴν ἐποχήν των, τανῦν δὲ ἀπασχολούντων τὸ πολὺ ἀργολόγους τινὰς ἀρθρογράφους. Ἡ φιλοσοφία, σεμνῶς παρεμβᾶσα, ἔλυσε τὸ μέγα τοῦτο πρόβλημα, διδάξασα ἀλανθάστως ὅτι πηγὴ τοῦ παρ' ἀνθρώποις θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἶνε αὐτὴ ἡ ψυχή, ἡ φιλοξενοῦσα καὶ θάλπουσα τὸ συναίσθημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἡ χεὶρ τοῦ Δημιουργοῦ ἐφύτευσεν ἐντὸς ἡμῶν. Οὐδεμίαν ἄρα σύγκρουσιν ἔχει τοῦ λοιποῦ νὰ φοβηθῇ ὁ ἄνθρωπος θρησκείας καὶ φιλοσοφίας, πολὺ δὲ συχνὰ ἔχει νὰ ἴδῃ ταύτην ἱσταμένην ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ τῆς ἐρεύνης, ἄνευ ἐλπίδος ἐπιτυχοῦς προβάσεως, καὶ προστρέχουσαν ἀμηχάνως εἰς τὴν παρήγορον ἐκείνης ἀγκάλην. Τὸ φίλημα τὸ πρῶτον τὸ μητρικὸν εἶνε τὸ ἐγκολάπτον ἐπὶ τῶν χειλέων ἡμῶν καὶ ἀπὸ τούτων εὐθὺς εἰς τὴν καρδίαν μετάγον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, οὐδεμία δὲ πρὸς τὸν ὀρθολογισμὸν προστριβή, καὶ ἡ ἰσχυροτάτη, δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ αὐτὸ ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ἡμῶν.

Τοῦτ' αὐτὸ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ λεχθῇ δυστυχῶς καὶ περὶ τῆς ἠθικῆς τῶν χρόνων ἡμῶν φιλοσοφίας, ἀνενδοιάστως δὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ συναναιροῦνται ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν γενέσει, πολλοὶ δὲ τῶν συγχρόνων ἠθικολόγων ἐχαρακτήρισαν τὸ ἀσύνηθες τοῦτο φαινόμενον ὡς ἐπικίνδυνον σύμπτωμα ὑποτροπῆς τινος παλαιῶν κοινωνικῶν ἀρρωστιῶν.

X

Πολὺ θετικωτέραν τῆς ἠθικῆς τροπὴν καὶ ἀσφαλεστέραν μέθοδον προσέλαβεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ περὶ ψυχῆς ἔρευνα ἀφ' ἧς μάλιστα στιγμῆς, κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦ αἰῶνος τέταρτον, ἐν συμμαχίᾳ εὐέλπιδι πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, μετεποιήθη εἰς εὐρυτάτην μάθησιν, τὴν Φυσιολογικὴν Ψυχολογίαν, ἧς ἱδρυτὴς ἐγένετο ὁ πολὺς ***Βούντ,*** ὁ ἀκαταπόνητος ἅμα τελεσιουργὸς αὐτῆς. Ἐνδόξους προδρόμους ἔσχεν ἡ νέα διδασκαλία τοὺς Βέμπερ, Λότσε καὶ Φέχνερ, τὸν συγγραφέα καὶ διδάσκαλον τῆς Ψυχοφυσικῆς, ἀλλ' εἰς τὸν διάσημον καθηγητὴν τῆς Λειψίας ἀπέκειτο νὰ διαμορφώσῃ εἰς σύστημα ἐπιστημονικὸν ὅ,τι ἐκεῖνοι εἶχον πραγματευθῇ μονομερῶς καὶ τὴν πειραματικὴν τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἐκτίμησιν καὶ ἐξακρίβωσιν νὰ διαδώσῃ καθ' ἅπασαν τὴν φιλοσοφοῦσαν Εὐρώπην καὶ μάλιστα τὴν Ἀμερικήν, ἀνὰ τὴν ὁποίαν ἀπειράριθμα λειτουργοῦσι σήμερον κατὰ τὸ ἐν Λειψίᾳ πρότυπον ψυχολογικὰ ἐργαστήρια, ὑπὸ μαθητῶν τὸ πλεῖστον ἢ ὀπαδῶν τοῦ μεγάλου καινοτόμου διευθυνόμενα.

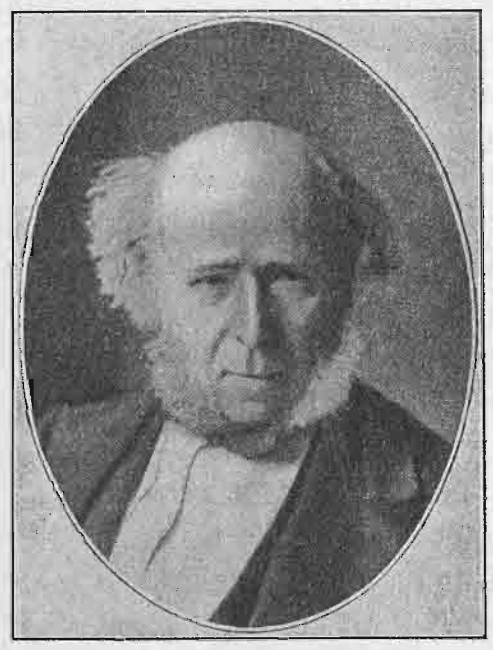
Στούαρτ Μίλλ

Διὰ τῶν ἀκαταπονήτων τοῦ Βούντ προσπαθειῶν ἡ ψυχολογία δὲν εἶνε πλέον θεωρητική τις ἢ ἁπλῶς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, οὐδὲ ἀποτελεῖ ὑποτακτικὴν εἰς τὴν ὅλην φιλοσοφίαν μάθησιν ἢ ἐξάρτημα αὐτῆς ρυθμιζόμενον ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ συστήματος, εἰς ὃ ὡρισμένως ἀνήκει. Τὰ ψυχολογικὰ πορίσματα ἐξάγονται σήμερον ὡς ἐν ταῖς φυσικομαθηματικαῖς ἐπιστήμαις διὰ παρατηρήσεων πειραματικῶν, ψυχολογία δὲ εἶνε ἔρευνα τῶν φαινομένων τῶν συναποτελούντων τὸν ψυχικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον. Ὅ,τι δὲ κατ' ἐξοχὴν προάγεται πειραματικῶς διὰ τῆς Φυσιολογικῆς ψυχολογίας εἶνε κυρίως ἡ γνῶσις τῆς σχέσεως μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς, ἄδικος ὅμως θὰ ἦτο ἡ ὑπόθεσις, ὅτι πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀποδίδονται εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἢ τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ ὁποίου δὲν παραγνωρίζει μὲν ὁ Βούντ τὴν σπουδαιότητα, ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν συνάφειαν τῆς ψυχικῆς ζωῆς πρὸς τὴν σωματικήν, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε λησμονεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ τὴν ἀναμφισβήτητον κατ' αὐτὸν διαφορὰν τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ὑποπιπτόντων φυσικῶν γεγονότων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ψυχικὰ φαινόμενα. Ἐνῷ πᾶσαι αἱ ἐν τῇ φύσει συντελούμεναι ἀλλοιώσεις εἶνε προφανῶς συνδεδεμέναι πρός τι ὑλικόν, πρός τινα οὐσίαν, ἥτις ἔχει τι τὸ μόνιμον καὶ ἀδρανές, οὐδὲν τοὐναντίον τὸ μόνιμον παρέχει ὁ ψυχικὸς βίος, ἐκδηλούμενος ἁπλῶς διὰ συμβεβηκότων. Οὐχὶ τὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ γίγνεσθαι χαρακτηρίζει τὸν ψυχικὸν βίον, τὸ γίγνεσθαι δὲ τοῦτο οὔτε χῶρον κατέχει οὔτε ἔκτασιν ἔχει. Ἐκ τούτου ὁ ἴδιος ὅλως χαραρακτὴρ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου ἀποβαίνει κατ' ἀνάγκην τὸ ὑποκείμενον ἰδίας ἐπιστήμης παραλλήλου πρὸς τὴν Φυσικομαθηματικήν, καὶ ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ἤτοι ἡ ψυχολογία, ἔχει νὰ ἐξετάσῃ τοὺς νόμους τῶν πνευματικῶν γεγονότων, ὡς ἐκείνη ἐξετάζει τοὺς τῶν φυσικῶν.

Τοιαῦται αἱ βάσεις τῆς νεωτάτης ψυχολογικῆς ἐρεύνης, ἣν μετέρχονται ἐνδελεχῶς σήμερον ἐν Εὐρώπῃ ἀκάματοι ψυχολόγοι διὰ πολυτίμων συμβολῶν πλουτίζοντες τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν. Ἡ Γαλλία ὑπὲρ πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἠσπάσθη τὰς μεθόδους τῆς νέας σχολῆς, ἐκπληκτικὴ δὲ εἶνε ἡ φιλοσοφικὴ παραγωγὴ τοῦ συγχρόνου γαλατικοῦ πνεύματος οὐ μόνον κατὰ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιόν, διότι ἐγκατελείφθη ἀπὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον ἡ ἄλλοτε κρατήσασα ἐν τῇ εὐπαθεῖ ἄλλως χώρᾳ ἀδιαφορία ἢ μᾶλλον μακαρία τῶν ἀλλοτρίων ἄγνοια, διὰ χειρῶν δὲ στιβαρῶν, τῶν τοῦ ***Ριμπὼ*** καὶ τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ μεταγγίζονται εἰς τὸ διαυγὲς ρεῦμα τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐν μορφῇ μελετῶν διεξοδικῶν ἢ κριτικῶν ἐπεξεργασιῶν τὰ ξένα τῆς ὅλης φιλοσοφίας διδάγματα προγενέστερά τε καὶ σύγχρονα, πρὸς πλείσταις πρωτοτύποις συγγραφαῖς.

Ἀλλὰ περὶ ψυχολογικῆς ἰδίᾳ προκειμένου παραγωγῆς, ἐλλιπεστάτη θὰ ἐξηλέγχετο ἡ ἐπισκόπησις αὕτη, ἂν μὴ ἀφιεροῦτο μία κἂν σελὶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ ***Ἱππολύτου Ταίν.*** Πνεῦμα συνδυάσαν τὴν γαλατικὴν κομψότητα καὶ σαφήνειαν μετὰ τῆς τευτονικῆς ἐμβριθείας καὶ εὐρυμαθείας, τὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐκληροδότησεν ἡμῖν εἰ μὴ πλῆρες φιλοσοφικὸν σύστημα, ἀλλὰ βεβαίως αὐτοτελῆ καὶ ἀρτίαν ψυχολογικὴν διδασκαλίαν.—Καὶ πρῶτον, τὴν μέθοδον τοῦ Ταὶν ἁρμόζει νὰ ὀνομάσωμεν ἀποσυνθετικὴν μᾶλλον ἢ ἀναλυτικήν, μετῆλθε δὲ αὐτὴν ὁ πολυΐστωρ ἀνὴρ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ του μάλιστα, ἐν ᾗ ἁπλούστατα κατορθοῖ ν' ἀναδράμῃ μέχρι τῶν πρώτων ἀφορμῶν πάσης γνώσεως, συνθέτων δ' ἔπειτα ὅ,τι κατ' ἀνάγκην ἀποσυνετέθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου κατὰ τὴν μεθοδικὴν ἀναδρομήν, δεικνύει ἡμῖν τὸν δρόμον, δι' οὗ κατηντήσαμεν, παρακολουθοῦντες αὐτόν, εἰς τὸ δεῖνα σημεῖον τοῦ δεῖνος ἰσχυρισμοῦ.

Ἐκδηλοῦται δὲ τὸ ἡμέτερον πνεῦμα, ὡς ἐκφράζεται καὶ πᾶσα γνῶσις, διὰ τοῦ λόγου τοῦ προφορικοῦ, τῆς λαλιᾶς, τῆς γλώσσης δῆλα δή, ἥτις εἶνε τὸ αἰσθητὸν γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὄντος λογικοῦ, τὸ διακρῖνον αὐτὸν οὐσιωδῶς τῶν λοιπῶν ζῴων. Κατὰ τὴν ἀποσυνθετικήν, ὡς ὠνομάσαμεν αὐτήν, μέθοδόν του προσάγει ἡμῖν πρώτην τὴν λέξιν, δι' ἧς καὶ ἄρχεται ἀναλύων τὴν γλῶσσαν. Ὄπισθεν τῆς λέξεως εὑρίσκει ὁ Ταὶν τὴν παράστασιν, ὄπισθεν ταύτης τὴν αἴσθησιν, διακρίνων δὲ αἰσθήματα σύνθετα καὶ ἁπλᾶ, δηλ. στοιχειώδη, μετάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀντιστοίχων φυσιολογικῶν φαινομένων. Ἀπαράμιλλος τὴν διαύγειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἀναδεικνύεται ὁ Ταὶν ἐν τῇ συμβολικῇ τοῦ λόγου ἑρμηνείᾳ, ἣν κατέστησεν ὡς ἐκ τούτου πρωτότυπον καὶ ἰδίαν, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χέρμπαρτ οὐδὲν ὄντως κοινότερον τῆς θεωρίας ταύτης. Αἱ λέξεις, λέγει, εἶνε σύμβολα, εἶνε γεννήματα τοῦ νόμου, καθ' ὃν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα συνάπτονται πρὸς ἄλληλα, ἢ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου νόμου τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν. Τί εἶνε π. χ. τὸ κύριον, τὸ προσηγορικὸν ὄνομα; Οὐδὲν ἄλλο βεβαίως, εἰμὴ αἴσθησίς τις ἀποζωγραφοῦσα ἐν τῷ πνεύματι εἰκόνα, ἐγείρουσα δηλ. ἢ ἀναπλάττουσα παράστασιν ὡρισμένου ἀντικειμένου. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἐὰν μὲν εἶνε ὁρατόν, ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὸ εἰκόνα, εἰκὼν δὲ εἶνε καὶ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ὡσεὶ διὰ κατοπτρισμοῦ ἀποτυπούμενον· προσηγορικὸν λοιπὸν ὄνομα, κατὰ ταῦτα, εἶνε ψυχικὴ εἰκὼν γεννηθεῖσα διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον προσαγορεύομεν, ὀνομάζομεν οὕτως ἢ ἄλλως.—Ἴδωμεν τώρα τί εἶνε κύριον ὄνομα. Αἴσθησις καὶ τοῦτο ἱκανὴ ν' ἀναπλάσῃ ἐν ἡμῖν τὸ σύνολον τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ὑπάγονται εἰς μίαν τάξιν, εἰκὼν ἄρα καὶ τοῦτο ἀναπαραγομένη ἐν ἡμῖν ὁσάκις ἄτομόν τι τῆς τάξεως ἐκείνης ἀναπαρίσταται, εἴτε μνημονικῶς εἴτε ἐμπειρικῶς, δῆλα δὴ διὰ τῆς παρατηρήσεως. Ἡ ἀναπλαστικὴ αὕτη ἀμοιβαιότης

Ἔρβερτ Σπένσερ

μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν πνευματικῶν εἰκόνων εἶνε ἀναμφισβήτητος, δι' αὐτοῦ δὲ ἡ λέξις, τὸ ὄνομα τῆς Γραμματικῆς, καθίσταται ἰσοστάσιον τῆς ἐννοίας ἐν τῇ ψυχῇ καὶ χρησιμοποιεῖται ὑπ' αὐτῆς ὡς τι ἀντίστοιχον ἐν τῇ πνευματικῇ διὰ τοῦ λόγου, τῆς λαλιᾶς ἐπικοινωνίᾳ.

Διὰ τῆς στοιχειώδους ταύτης περιλήψεως καταφαίνεται ἡ ἁπλότης τῶν ψυχολογικῶν τοῦ Ταὶν θεωρημάτων. Ἀπὸ τῶν παραστάσεων γεννῶνται αἱ ἀφῃρημέναι ἔννοιαι, καὶ οὕτω προσεγγίζομεν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γνώσεως διὰ τῆς ψυχικῆς τῶν ἐννοιῶν ἐπεξεργασίας. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐξακολουθεῖ ἡ ἀέννααος ἐναλλαγὴ παραστάσεων καὶ αἰσθήσεων καὶ ζητοῦνται αἱ πρῶται, ἤτοι αἱ φυσιολογικαὶ ἀφορμαὶ τῆς αἰσθητικῆς τῶν νεύρων ἐνεργείας, διαφαίνεται κατ' ὀλίγον καὶ ἡ ἐπικράτεια τοῦ συναισθητικοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ ἠθικοῦ.

XI

Γενικώτερον ἐπισκοποῦντες νῦν τὴν βραχεῖαν ταύτην ἔκθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἢ καὶ μεμοναμένων διδασκαλιῶν τοῦ αἰῶνος, θὰ παρατηρήσωμεν, ὡς ἐξάγεται ἄλλως ἐκ τῶν προεκτεθειμένων, πρωταγωνιστήσασαν κατὰ τὸν αἰῶνα τὴν τευτονικὴν διάσκεψιν.

Ἀνὰ τὴν ἀπωτάτην ἤδη ἀρχαιότητα, ἀλλὰ τὴν ἑλληνικὴν πάντοτε, ἡ φιλοσοφία ὑπῆρξε συνώνυμος τῇ ἐπιστήμῃ, ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐγένετο βιαία τις ὁπωσοῦν ἀπόπειρα ὅπως ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη σφηνωθῇ μὲν εἰς τ' ἀφορῶντα μόνον τὰ ἐγκόσμια, μὴ ἐξετάζῃ δὲ τὰ ὑπερφυσικὰ μηδὲ τὰ θεῖα πράγματα, οἱ νέοι χρόνοι, καὶ μάλιστα ὁ ΙΘ' αἰών, ἠλευθέρωσαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ περιορισμοῦ τούτου καὶ κατέρριψαν ἐν πάσῃ μαθήσει καὶ ἐρεύνῃ τὸ ἀξιωματικὸν κῦρος, ἀναδείξαντες ἀντὶ τούτου παντοδύναμον αὐτὸν τὸν ἀποχρῶντα ἐν ταῖς ζητήσεσι λόγον. Ὁ διαρρεύσας αἰὼν ἐδίδαξεν ὅτι αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἵνα δι' ἑνὸς ὀνόματος χωρίσωμεν αὐτὰς ἀπὸ τῶν λεγομένων φυσικῶν, πρέπει νὰ ὁρμῶνται ὡς καὶ αὗται ἀπὸ ἐνδεδειγμένων γεγονότων καὶ ἀσφαλῶν συμπερασμάτων, διὰ νὰ καταντῶσιν οὕτω εἰς γνῶσιν τῶν νόμων καὶ τῶν τελικῶν αἰτίων τῶν οἰκείων φαινομένων, τοῦθ' ὅπερ προήγαγε πάσας μὲν τὰς λεγομένας ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας, μάλιστα δὲ τὴν ψυχολογίαν, ἂν καὶ εἶνε ὁπωσοῦν τολμηρὰ ἡ ἀπαίτησις τῶν ἐκ συστήματος φυσιολογούντων ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς μεθόδους, δι' ὧν συντελεῖται ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν μαθήσεων.

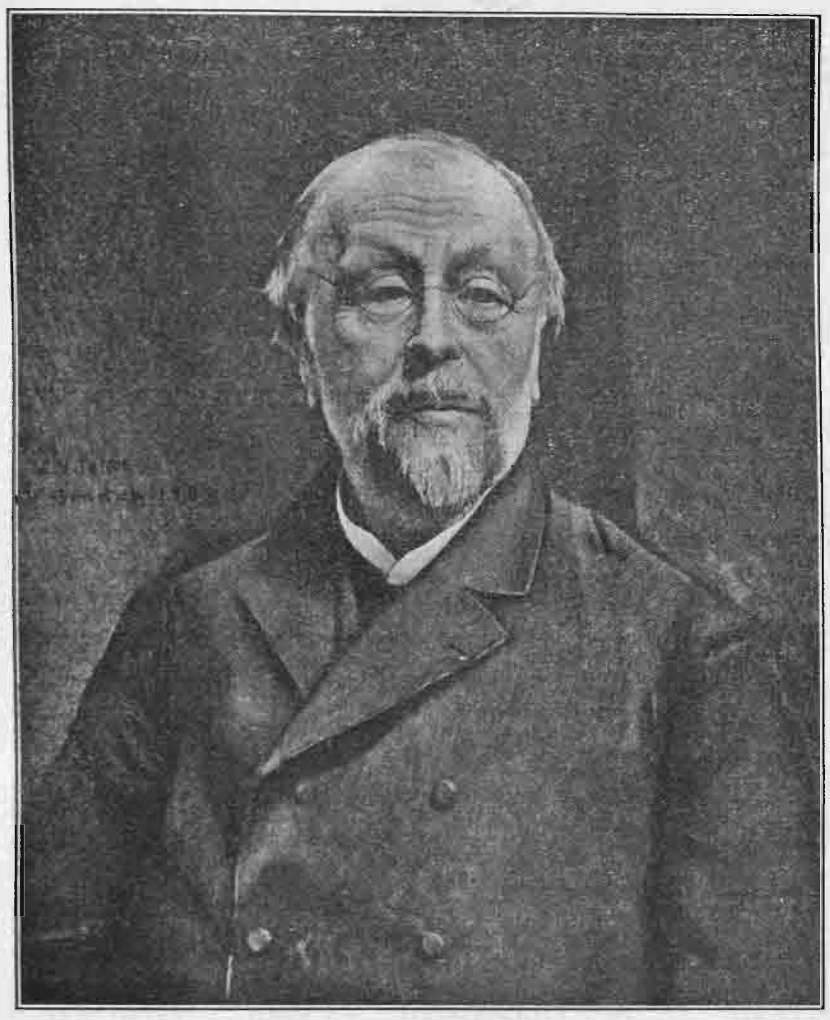
Ἡ πρώτη ὁρμή, μεθ' ἧς ἐξηνέχθη ἡ ἀπαίτησις αὕτη, συνετέλεσεν ὅπως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος φανῇ πως ἡ φιλοσοφία παραγκωνισθεῖσα καὶ κινδυνεύουσα ν' ἀπολέσῃ μὴ μόνον τὰ πρωτεῖα ἐν ταῖς λοιπαῖς μαθήσεσιν, ἀλλ' ἴσως καὶ τὴν ἰδίαν αὐθυπαρξίαν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε κυρίως ἡ ἐκπληκτικὴ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, μάλιστα δὲ ἕτερόν τι περιστατικόν, ἀποτέλεσμα φυσικὸν τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως, ἣν προσέλαβεν ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κάντ. Ἐν τοῖς διαφόροις μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς συστήμασιν, ἀπὸ Χέγελ, Χέρμπαρτ καὶ ἐφεξῆς, ἡ φιλοσοφικὴ γονιμότης, ἀπειροπληθῆ παραγαγοῦσα φιλοσοφήματα, ἐν ὁμίσθῃ οἱονεὶ ἐξαντληθεῖσα, κατ' ἀνάγκην δὲ ἐγεννήθη ἡ ἱστορικὴ ἐκείνη σπουδὴ πρὸς περισυλλογήν, μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ συνηγμένου ὑλικοῦ. Ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ ἀντιπαράθεσις ὅλως διαφόρων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος διευθύνσεων ἐρρύθμισε βαθμηδὸν συνδυασμόν, ὅστις παρήλλαξε μὲν τὴν ὅλην ὄψιν τῆς μεταφυσικῆς ψυχολογίας, ἀπέραντον δὲ ἤνοιξε τὸ στάδιον τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης διὰ τῆς φυσιολογικῆς λεγομένης ψυχολογίας. Κατὰ τὰς αὐτὰς καὶ ἡ ψυχολογία ἀρχὰς ἐκανονίσθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν αἱ συναφεῖς μεθοδικῶς ἐπιστῆμαι, ἡ Ἠθικὴ καὶ ἡ Κοινωνιολογία, ἔληξε δὲ ὁ αἰὼν ἐν κατατμήσει τῶν φιλοσοφικῶν μαθήσεων καὶ οὐχὶ ὡς ἤρχισεν ἐν συστηματικῇ πάντοτε προβάσει.

Ὀρθῶς ἐλέχθη ὅτι ἡ γερμανικὴ ἰδεολογία ἀνύψωσε μέν, ἀλλὰ καὶ ἐξήντλησε τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ κόσμος ὅλος ἔμεινεν ἐνεὸς καὶ ἡ ἐπιστήμη ἤνοιξε πλατυτάτας τὰς πτέρυγάς της, ὅτε ὁ Κὰντ ἐπεχείρησε νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς νόμους τοῦ παραστατικοῦ τῆς ψυχῆς βίου καὶ τοὺς κανόνας τοῦ πρακτικοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ. Ἀλλ' ὅτε ἐκήρυξεν ὅτι καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα εἶνε ἐντελῶς ἀπρόσιτα εἰς τὸ φῶς τῆς γνώσεως, ἠνάγκασε πάντας τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς ἀμέσους διαδόχους του φιλοσόφους νὰ στρέψωσι τὴν προσοχήν των πρὸς ἑαυτοὺς καὶ νὰ γεννηθῇ ὡς ἐκ τούτου ἡ ὑποκειμενικὴ λεγομένη ἰδεολογία. Οὕτως ἐμορφώθησαν τότε δύο ἀντιμέτωπα στρατόπεδα, ὧν τὸ μὲν διηύθυνεν ὁ Φίχτε διὰ τοῦ ἀπολύτου Ἐγώ, τὸ δὲ ὁ Σέλλιγκ καὶ ὁ Χέγελ διὰ τῆς ἀπολύτου ἰδέας, τοῦ ἀπολύτου πνεύματος, ὅπερ ἐθεώρησεν ἑκάτερος ὡς ἀρχήν, δι' ἧς ἐξηγητέα τὰ πάντα.

Ὅ,τι δὲ ἀφορᾷ ἰδίᾳ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν, ἣν πολλαχῶς ἔψεξαν ἐπὶ ἐλλείψει πρωτοτυπίας, δὲν ἀπεμακρύνθη τῷ ὄντι αὕτη τῶν διδαγμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δογματίσασα, ὅτι αἱ αἰσθήσεις παρέχουσιν ἡμῖν γνῶσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου παρεμβαίνουσαι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς νοήσεως, ἐν ᾗ ὑφιστάμεναι ἐπεξεργασίαν ἀέναον ἀποψιλοῦνται εἰς ἀντιλήψεις. Ὁ Σοπεγχάουερ ἐξ ἄλλου μετὰ χορείας γάλλων καὶ ἄγγλων φιλοσόφων, ἀρνεῖται τὴν πραγματικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, πρᾶγμα συνηθέστατον παρὰ τοῖς ἕλλησι φιλοσόφοις, οἱ ἀντιτιθέμενοι δὲ πάλιν πρὸς τὴν τοιαύτην περὶ κόσμου ἀντίληψιν ἀντέχονται τῆς πραγματικότητος διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ κόσμος οὗτος, τοὐλάχιστον ἐφ' ὅσον σχετίζεται πρὸς ἡμᾶς, τότε δὲν θὰ εἴχομεν ἐν ταῖς κινήσεσι καὶ ἐνεργείαις ἡμῶν ἀντίστασιν ἔξωθεν, παρέχουσα δὲ ἡμῖν ἑκάστοτε ἡ ἀντίστασις αὕτη τὸ μέτρον τῆς ἡμετέρας βουλήσεως παρέχει ἡμῖν συγχρόνως καὶ γνῶσιν δυνάμεως, ἥτις ἀνθίσταται πρὸς τὴν βούλησιν ταύτην. Ἀλλ' εἶνε ἐλευθέρα ἡ βούλησις αὕτη, ἧς τὸ κράτος τοσοῦτον ἀνετιμήθη ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν; Ὡς πρὸς τοῦτο διχάζονται αἱ γνῶμαι, καὶ ἐφ' ὅσον μέν, κατὰ τοὺς φυσιολογοῦντας, ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ λόγος αἰτιώδης τῶν πραγμάτων, ἀναζητούμενος ἀενάως ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως, ἀντίφασιν θ' ἀπετέλει πρὸς τοῦτον ἡ παραδοχὴ ἐλευθέρας βουλήσεως. Ἀλλ' ἐὰν ἡ βούλησις δὲν ἦτο ἐλευθέρα, λέγουσιν ἐνιστάμενοι διάσημοι σχολάρχαι, πῶς διὰ τῶν αἰώνων ἀπετελέσθη καὶ ἔζησε καὶ θὰ ζήσῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἔννοια τῆς ἠθικῆς καὶ τὸ ἀτελεύτητον ἐν ἑκάστῃ γλώσσῃ λεξιλόγιόν της; Οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες ἡμᾶς πρὸς τὸν πλησίον προϋποθέτουσι καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ὕπαρξιν ἐλευθέρας βουλήσεως, καὶ εἰς τοῦτο ἔγκειται ἡ κοινωνικὴ τῶν ἀνθρώπων συμβίωσις ὑπὸ ἔννομον τάξιν. Ὁ διεξαγόμενος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, τῶν ἀνθρώπων πάλιν πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀνταγωνισμός, ἡ ἀντιτιθεμένη δηλονότι βούλησις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν δύναμιν τὴν ἔξω, καὶ ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπιτυγχανομένη ἐντεῦθεν ἰσορροπία, ἀποτελοῦσι τὴν πολυτίμητον ἁρμονίαν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, καὶ εἶνε ἤδη τετραγωνικῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὁ κόσμος καθίσταται διὰ τοῦτο δικαιότερος σὺν τῷ χρόνῳ, διότι δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλωμεν τὸ παράπαν ὅτι κατέστη κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἠθικώτερος. Τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ὁμάδων, τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν ἔθνη καὶ κράτη, αἱ γενικώταται προσπάθειαι φανερώτατα τείνουσιν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν εἰς τὴν ὑποβάστασιν τοῦ βάρους ἀλλήλων. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἄτομα ἔτι πάντες τείνομεν ν' ἀπαλλαγῶμεν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ βάρους, ὡς ἄνθρωποι δὲ ἠθικοὶ δὲν θέλομεν νὰ ἐπιτύχωμεν τούτου διὰ τῆς φορτώσεως τοῦ ἄλλου. Σοφιστικαὶ εἶνε αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀντιρρήσεις, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἀφορᾷ ὁ λόγος εἰς τὰς μονομερεῖς ἐνεργείας, ἀλλ' εἰς τὰς γενικὰς τοῦ σημερινοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα τοῦ πεπολιτισμένου, διαθέσεις, τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀληθὲς

ὅσον καὶ παρήγορον. Ὁλόκληροι θεσμοὶ πολιτειακοὶ καὶ κοινωνικοὶ κηρύττουσι καὶ ἐπιβάλλουσι σήμερον τὴν ὑπὲρ τοῦ πλησίον μέριμναν, τὰ συναφῆ δὲ πρὸς τὴν τύχην τῆς ἐργατικῆς τάξεως κοινωνιολογικὰ ζητήματα, διαρκῶς τροφοδοτούμενα ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἀπετέλεσαν σοβαρωτάτας μελέτας καὶ πολυμερεστάτην φιλολογίαν. Εἰς εὐγενέστερον ἀγῶνα οὐδέποτε ἀπεδύθη μέχρι τοῦδε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀγλάϊσμα δὲ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος θεωρητέα ἡ εἰς περιωπὴν ἐπιστήμης ἀναγωγὴ τῆς συμπαθοῦς ταύτης, ἀλλὰ καὶ συστηματικῆς ὑπὲρ τοῦ πλησίον φροντίδος.

Ἀπομένει ἤδη νὰ δείξωμεν ἐν αὐτῷ τῷ χαρακτηρισμῷ τῆς γερμανικῆς ἰδεολογίας τὴν βεβαίαν προέλευσιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ αἰῶνος, ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς βάσεις αὐτῆς, ἐκ τῆς ἀκενώτου πηγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἰδεολογίαν ὀνομάζει καθαρὰν τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν, ἐν συνόλῳ λαμβανομένην, ὁ δεινότατος αὐτῆς καὶ μάλιστα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστοριογράφος Ἐδουάρδος Τσέλλερ. Τὸ γνώρισμα τοῦτο διήκει δι' ὅλης τῆς τευτονικῆς διασκέψεως ἀποτελοῦν τὴν ἐσωτάτην αὐτῆς ὀντότητα, τοῦθ' ὅπερ ἀπέδειξαν κυρίως ἀντιπρόσωποι αὐτῆς ἀποπειρα-

Ἱππόλυτος Ταίν

θέντες μὲν ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ ἰδεολογικοῦ ρεύματος, ἀσυναισθήτως δέ πως καὶ ἀκουσίως ἐμπεσόντες εἰς τὸν ἰδεολογικὸν τῆς φιλοσοφικῆς ἀράχνης ἰστόν, ὡς ἔπαθε τοῦτο πρὸ πάντων ὁ Χέρμπαρτ. Φαίνεται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν πνευμάτων τάσις ἀνταπεκρίνετο φυσικῶς πρός τε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς τύχας τοῦ οἰκείου ἔθνους. Ἀνέκαθεν ὄντως ὁ γερμανικὸς χαρακτὴρ ἐνασμενίζει εἰς ἐσωτερικὴν ἐνόρασιν μᾶλλον ἢ πρὸς ἐξωτερικὴν διάχυσιν καὶ ρέπει πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ ἰδίου πνεύματος καὶ θυμικοῦ, ἐκ τῶν ἐγκάτων δὲ τούτων ἀρύεται τὰς ἀπόψεις, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας διαμορφοῖ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ γερμανικὴ φιλοσοφία εἶχε προκάτοχον τὸν μυστικισμόν, ὅτι ἀνέκαθεν τὸ γερμανικὸν ἔθνος ἦτο ἐστραμμένον καὶ περιωρισμένον εἰς ἑαυτό, πᾶν δ' ὅ,τι ἀπερρόφησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ τούτου, πᾶν ὅ,τι ἐπέτυχεν ἱστορικῶς μέγα ζητητέον ἐπὶ πνευματικοῦ ἐδάφους, οἷον ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, ὁ ἀνθρωπισμὸς καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς γερμανικῆς φιλολογίας καὶ ποιήσεως. Πᾶν τοὐναντίον συνέβη ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ὡς πρὸς τὰ πραγματικὰ αὐτοῦ συμφέροντα, ἤτοι τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, τὴν πολιτικὴν ἑνότητα, τὴν οἰκονομικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν· κατὰ πάντα ταῦτα πολὺ ἀπελείφθη τῶν τε γειτόνων καὶ ἀνταγωνιστῶν. Ἴσως μάλιστα οἱ πνευματικοὶ θρίαμβοι συνετέλεσαν μέχρι τινὸς εἰς ἀποτροπὴν τῆς προσοχῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Ἀπαραγνώριστος εἶνε ἰδίᾳ ἡ διαγωγὴ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἧς ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται πρώτιστα εἰς τὴν εἰλικρινῆ, τὴν ὁλόψυχον ἀφοσίωσιν αὐτοῦ καὶ πεποίθησιν ἐπὶ τὴν θείαν ἀντίληψιν. Ἀλλὰ κυριώτατος παράγων καὶ συνεπίκουρος πρὸς μόρφωσιν τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους τούτου ἐπῆλθεν ἀναμφισβητήτως ἡ ἐμβριθὴς μελέτη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀνυπολόγιστον ἀσκήσασα ἐπίδρασιν ἐπί τε τὴν φιλολογίαν καὶ μάλιστα τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ. Μαρτύριον ἀλάνθαστον τῆς ἐπιδράσεως ταύτης πρόκειται ἡμῖν ἡ ὅλη γερμανικὴ ἐπιστήμη, ὁποίαν δὲ ἀντίληψιν τοῦ προγονικοῦ κόσμου ἠρύσαντο οἱ σοφοὶ ἀρχαιοδῖφαι ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καταφαίνεται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης.

Ἐδουάρδος Τσέλλερ

Ἀθάνατον μνημεῖον τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ἤγειρεν ὁ ***Ἐδουάρδος Τσέλλερ*** διὰ τῆς μεγαλοσχήμου αὐτοῦ συγγραφῆς: «Τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, ἐκτεθειμένης κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν». Οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ ἔργῳ συνεπυκνώθη τοσοῦτον γνώσεως ὑλικὸν μετὰ τοσαύτης ἐμβριθείας καὶ λόγου ἀνθηρότητος, πᾶς δὲ ὁ ἐγκύπτων εἰς τὴν ἡδονικὴν μελέτην τοῦ κριτικοῦ τούτου ἀριστοτεχνήματος εἶνε ἕτοιμος μεθ' ἑκάστην αὐτοῦ σελίδα νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἀδύνατον εἶνε ἡ φιλοσοφία τοῦ αἰῶνος νὰ μὴ πηγάζῃ εὐθὺ ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀφοῦ ἀνέδειξε τοιοῦτον δεινὸν ἑρμηνέα τοῦ φιλοσοφικοῦ δαιμονίου τῶν πατέρων ἡμῶν.

Πέτρος Βραΐλας Ἀρμένης

Ἂν οὐχὶ ἐφάμιλλον, ἀλλὰ βεβαίως ἰσότιμον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀπόστολον ἔχουσιν οἱ Γάλλοι νὰ ἐπιδείξωσι τὸν δεινὸν τοῦ Πλάτωνος μεταφραστὴν καὶ ἄλλων παντοίων ἱστοριογραφικῶν τῆς φιλοσοφίας πονημάτων συγγραφέα ***Βίκτωρα Κουζέν,*** πολλαχῶς προαγαγόντα τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἀποτελεσματικῶς συνηγορήσαντα ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν μέσην παίδευσιν καὶ τῆς καλλιεργείας ἐν τῇ ἀνωτάτῃ.

Ἐὰν δὲ κατὰ χρέος εὐνόητον πρέπῃ νὰ περιλάβῃ ἡ παροῦσα ἐπισκόπησις δύο κἂν γραμμὰς περὶ τῆς παρ' ἡμῖν φιλοσοφικῆς κινήσεως, ἀμέριστος ἔσται βεβαίως ἡ ὑπὲρ τοῦ

Πέτρου Βράϊλα Ἀρμένη τιμητικὴ τῶν συγχρόνων παρ' ἡμῖν λογίων γνώμη, ὡς ὑπὲρ ἀνδρὸς σοβαρῶς φιλοσοφήσαντος καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ἀποπειραθέντος νὰ καταλίπῃ χάριν τῶν σπουδαζόντων στοιχεῖα ὁπωσοῦν ἀπηρτισμένου καὶ λίαν ὑγιοῦς συστήματος. Ἀφοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γείνῃ μηδὲ λόγος παρ' ἡμῖν σήμερον περὶ παραδεδομένων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἢ καὶ ἁπλῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν ἀλληλουχίας, ἡ σύγχρονος, ἴσως δὲ καὶ εὐάριθμοί τινες τῶν μελλουσῶν γενεῶν θ' ἀρκεσθῶσι φιλοτίμως εἰς τὴν μελέτην πρώτιστα μὲν τῆς προγονικῆς σοφίας, κατὰ κλίσιν δὲ καὶ προτίμησιν ἐκείνων ἐκ τῶν ξένων φιλοσοφημάτων, ὅσα ἀναφέρονται ἀμεσώτερον πρὸς ἐκείνην· ἐφ' ὅσον ὅμως θ' ἀπαιτῶνται δεξιότης νοῦ ἀσυνήθης καὶ ἐφόδια ἐπιστημονικὰ ἄρτια καὶ ἐμπειροκαλία καὶ φραστικὴ δεινότης σπανία, ἵνα μεταδοθῶσι καρποφόρως τὰ φιλοσοφικὰ διδάγματα προφορικῶς μὲν ἀπὸ τῆς ἕδρας, γραπτῶς δὲ διὰ προσφόρων συγγραφῶν, οὐδεὶς ὅστις θὰ ἀρνηθῇ ποτε ὅτι ὁ ἔξοχος καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ συγγραφεὺς φρονιμωτάτων βιβλίων κατεῖχεν εἰς βαθμὸν ἐπίζηλον τὰ προσόντα ταῦτα καὶ διὰ τοῦτο ἐπήρκεσεν εὐστόχως εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ ἀναμορφουμένου ἔθνους, ὑγιεστάτας ἐμπνεύσας περὶ πολλῶν ζητημάτων ἀρχάς. Λυπηρόν, ὅτι ἡ Πολιτεία ἀπέσπασεν αὐτὸν πρωΐμως καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεως ἐκ τῶν γραμμάτων, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀντιπροσωπείαν τοῦ κράτους παρ' εὐρωπαϊκαῖς αὐλαῖς· ἀλλ' ὁ φιλόσοφος διπλωμάτης δὲν ἔπαυσεν ὑπηρετῶν καὶ τὴν δέσποιναν τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας τὰ προσιτώτατα τῶν διδαγμάτων ἐπραγματεύθη μετ' ἀρχαϊκῆς τοῦ ὕφους ἡμερότητος καὶ συμμετρίας πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν προγονικῆς ἀρετῆς, τῆς εὐσεβείας.

Β

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ι

Ἐφόλκιον τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως τοῦ αἰῶνος δέον νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ τελεία εἰς ἐπιστήμην διαμόρφωσις τῆς Παιδαγωγικῆς, κατὰ τὸ μεταίχμιον δὲ τοῦ προπαρελθόντος καὶ τοῦ τελευταίου αἰῶνος ἵσταται ἐν πλήρει ἀκμῇ τῆς δράσεως αὐτοῦ ὁ ***Πεσταλότζι,*** ἐπιδιώξας τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μορφωτικοῦ αὐτοῦ ἰδανικοῦ οὐχὶ διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ μόνης ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ τῆς διαπλάσεως ἅμα καὶ τοῦ θυμικοῦ, τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἐκ τε ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἱκανὸς νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀνετράφη, βαθεῖαν εἰσεδέχθη ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν ἐντύπωσιν τῶν μέχρι τινὸς παραβόλων διδαγμάτων τοῦ περιφήμου Ρουσσώ, ἐνωρίτατα δ' ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐγγενῶν δεξιοτήτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶνέ τι ἐπιβαλλόμενον ἐξ ἀνάγκης, ἀποτελεῖ δὲ τὴν γνησιωτάτην ἀπόλαυσιν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἀνθρωπότης κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ ἐνιαῖόν τι. Σκοπὸς τῆς παιδεύσεως εἶνε ἡ γενικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἱκανοτήτων συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι τῶν κατωτάτων αὐτῆς στρωμάτων. Ἡ ἄσκησις ἀποκαλύπτει τὰς δυνάμεις ταύτας, ἡ χρῆσις δὲ τὰς ἀναπτύσσει. Δι' ὅλου τοῦ εὐεργετικοῦ βίου του ὁ ἀκαταπόνητος οὗτος τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς ἀπόστολος ἐζήτει τὴν κατὰ φύσιν καὶ μεθοδικὴν ἅμα προαγωγὴν τῶν ἐμφύτων τούτων τοῦ ἀνθρώπου δεξιοτήτων.

Ἀνθρωπίνην λέγων φύσιν ὁ Πεσταλότζι ἐννοεῖ τὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, κατέλεγε δὲ τρεῖς τοιαύτας, αὐτὴν τὴν φυσικήν, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικήν. Ἐν ἑκάστῃ αὐτῶν ὑπάρχει ὁρμή τις πρὸς περαιτέρω διαμόρφωσιν, ἣν προάγει ἡ ἀγωγή, τροφοδοτοῦσα αὐτὴν σκοπίμως καὶ μεθοδικῶς. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀναζητήσωμεν ἢ νὰ προκατασκευάσωμεν διασκεπτικῶς τὰς ψυχικὰς τοῦ ἀνθρώπου δεξιότητας· αὗται παρέχονται ἕτοιμοι εἰς τὸν παιδαγωγὸν καὶ τὸν διδάσκαλον, ὡς τινες ἰδιοφυΐαι, τὰς ὁποίας ἀνευρίσκοντες αὐτοί, ὀφείλουσιν αὐτοὶ πάλιν νὰ καλλιεργήσωσιν ἀποτελεσματικῶς. Αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ ὡς καὶ τῶν θρησκειῶν ποδηγετεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ψυχολογικῶς πάντα τὰ πρόχειρα μέσα, δι' ὧν θεωροῦμεν ἐφικτὴν τὴν σύμμετρον ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματός του. Ἡ ἀνάπτυξις δὲ αὕτη πρέπει νὰ εἶνε πολυμερὴς καὶ ἁρμονική. Παρέλκει ὁλεθρίως ἡ μονομερὴς τῆς καρδίας ἢ τοῦ πνεύματος μόρφωσις, ὁ συνδυασμὸς δὲ αὐτῶν ὁ σκόπιμος τελειοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἐὰν δὲν ὑπαγάγωμεν τὸν κατ' αἴσθησιν βίον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ κράτος τῆς αὐστηρᾶς νοήσεως, τότε ἄφευκτος εἶνε ὁ ἐκφυλισμὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' οὔτε πάλιν ἡ νοητικὴ μόνον φύσις πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ, διότι τότε ἀντὶ ἀνθρώπων ἠθικῶν τέρατα σοφιστευόμενα θὰ ἔχωμεν.

Ἡ ἰσόρροπος τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσις δέον ν' ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον, ὃν ὥδευσεν αὐτὴ ἡ ἀνθρωπότης, μορφουμένη διὰ τῶν αἰώνων, ν' ἀρχίσῃ δὲ ἡ ἀγωγὴ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀνάγκη ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν ἐποπτικὴν λεγομένην μέθοδον, ἥτις περιλαμβάνει οὐ μόνον τὸν αἰσθητικόν, ἤτοι τὸν ἐκ τῶν ἔξω καὶ τὸν πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ καὶ τὸν συναισθητικὸν βίον τῆς ψυχῆς, βραδύτερον δὲ νὰ προβαίνωμεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ κατὰ τοιαύτην μέθοδον, ὥστε ἀπὸ ἐποπτειῶν νὰ καταντῶμεν εἰς ἀπηκριβωμένας ἐννοίας. Ἐπιτυγχάνομεν δὲ τούτου προσαρτῶντες κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἐποπτείας τοὺς ἀντιστοίχους ἐν τῇ γλώσσῃ λεκτικοὺς ὅρους, δι' ὧν τὰ πράγματα κυριεύονται ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Θὰ προηγῆται λοιπὸν ἡ ἐποπτεία, θὰ κατανοῆται κατόπιν τὸ ἐποπτικῶς προσλαμβανόμενον καὶ ἔπειτα τὸ γλωσσικῶς ἐκφερόμενον θὰ γίνηται θέμα διαρκοῦς ἐξασκήσεως. Τὸ σύνολον τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων ἀντικειμένου τινὸς συγκυκλοῦται εἰς περιοχὴν ἀποτελοῦσαν τὴν μορφήν, τὸ εἶδος αὐτοῦ, ἀποτυπούμενον ἐν τῇ συνειδήσει διὰ γλωσσικῆς ὁδοῦ. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῶν ἀντικειμένων, αἵτινες αἰσθητοποιοῦνται διὰ τῶν ἀριθμῶν. Εἶδος λοιπόν, ἀριθμὸς καὶ γλῶσσα εἶνε τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας.

Ἐκ τούτων συνίσταται ὁ πυρὴν τῆς παιδαγωγικῆς κατὰ Πεσταλότζι θεωρίας, ἐν πεποιθήσει φρονοῦντος καὶ κηρύξαντος, ὅτι σκοπὸς τῆς παιδεύσεως, καὶ μάλιστα τῆς προκαταρκτικῆς, δὲν εἶνε ἡ πρόσκτησις γνώσεων, ἀλλ' ἡ ἐπίρρωσις τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Ἡ δὲ παραλλήλως βαίνουσα ἠθικὴ αὐτοῦ μόρφωσις ἑδράζεται ἐπὶ τριῶν ἀπαρασαλεύτων βάσεων· ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τῆς καρδίας διὰ τῆς ἐμφυσήσεως ἁγνῶν αἰσθημάτων, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς καρτερικῆς ἐμμονῆς εἰς πᾶν ὅ,τι εἶνε δίκαιον, ὀρθὸν καὶ καλόν, καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ προσπορισμοῦ ἰδεῶν περὶ τῆς ἠθικῆς ἐκτιμήσεως τῶν

πράξεων ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ τοῦ πλησίον. Ἡ ἁρμονικὴ τοῦ συναισθητικοῦ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας. «Δι' ἐμὲ θρησκευτικὴ ἀλήθεια εἶνε ὅ,τι αἰσθάνομαι ὡς τοιοῦτον», ἔλεγεν ὁ τρυφερὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐν τῇ πρὸς τὸν οἶκον ἀγάπῃ ζητητέα ἡ μόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου· ἡ πρὸς τὰ τέκνα στοργὴ καὶ ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν εἶνε τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀγωγῆς. Καὶ ἡ σχολικὴ πειθαρχία εὐοδοῦται διὰ μόνης τῆς ἀγάπης. Ὑπάρχουσι νόμοι φυσικοί, καθ' οὓς συντελεῖται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ κατορθῶν δὲ νὰ μεθαρμόσῃ πρὸς τοὺς νόμους τούτους τὴν διδασκαλίαν συναποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς, διότι ταύτης ἔργον εἶνε ἡ ἐξευγένισις τῶν φρονημάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐνδυνάμωσις τῆς βουλήσεως.

Περὶ τοὺς θυμοσόφους τούτους περί τε ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἀφορισμοὺς ὁ Πεσταλότζι, ἐστερημένος βαθείας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως, ἐξελέγχεται ὡς μὴ κατορθώσας νὰ διαγράψῃ δι' αὐστηρᾶς λογικῆς μεθόδου καὶ σταθεροῦ ὅρων λεξιλογίου τὰς μεγάλας τοὐλάχιστον γραμμὰς ἀρτίου παιδαγωγικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου ὅμως ἔθηκεν ἀναμφισβητήτως τοὺς ἀκρογωνιαίους λίθους. Ἠγνόει σχεδὸν παντελῶς τὴν προγενεστέραν καὶ τὴν σύγχρονον αὐτῷ φιλοσοφικὴν ἐργασίαν, προήχθη δὲ εἰς τὰς λαμπρὰς ἐνίοτε θεωρίας του ὑπὸ τῆς φαντασίας μᾶλλον καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ παραγόμενος ἢ ἀποβλέπων εἰς ἀρχὰς ὡρισμένας. Τοὺς κανόνας τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἐζήτει ὀρθότατα σκεπτόμενος ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, σκοπὸν δὲ αὐτῶν κυριώτατον καὶ μόνον σχεδὸν ἐκήρυττεν ὁ θερμουργὸς ἀνὴρ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν, τὴν διάπλασιν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, ὁσονδήποτε δὲ καὶ ἂν ὑποτιμηθῇ ἡ συστηματικὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀξία, οὐδεὶς ὑπάρχει σήμερον ὁ ἀρνούμενος, ὅτι ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πρόοδον τῆς παιδαγωγικῆς ὑπῆρξεν ὅση οὐδενός.

Ἰωάννης Πεσταλότζι

II

Εἰς αὐστηρότατον ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον ὑπέβαλε τὸ ἔργον τοῦ Πεσταλότζι ἐμπεδώσας φιλοσοφικῶς τὰς βάσεις αὐτοῦ εἷς τῶν μεγάλων τοῦ αἰῶνος φιλοσόφων, ὁ χάριν τῆς παιδαγωγικῆς κυρίως αὐθεντίας περικλεὴς γενόμενος καὶ διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ τῇ σειρᾷ τοῦ ἡμετέρου λόγου παρεμβληθεὶς ***Χέρμπαρτ.*** Οὗτος διέγραψε τὰ ὅρια καὶ ἔδειξε τὸν σκοπὸν τῆς παιδαγωγικῆς ὡς ἐπιστήμης, καθώρισε δὲ καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς δὲν διαφέρει τοῦ γνωστοῦ ἤδη ἡμῖν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐπίρρωσιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τέλους, ἀλλ' ἡ κυριωτάτη συμβολὴ τοῦ Χέρμπαρτ εἰς τὸ νεότευκτον τῆς ἐπιστήμης οἰκοδόμημα εἶνε, ὅτι αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ψυχολογίας. Ἐφρόντισε δὲ πρώτιστα ν' ἀποκλείσῃ ἐκ τῆς περιφήμου ψυχολογίας του τὰς λεγομένας ψυχικὰς δυνάμεις, οὕτω δ' ἐρημωθεῖσαν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν νὰ πληρώσῃ αὐτὸς ἀτελευτήτων παραστατικῶν ὁμάδων, ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν ὁποίων μορφοῦνται καὶ ρυθμίζονται αἱ διάφορα ὀνόματα ἤδη κεκτημέναι ψυχικαὶ ἐνέργειαι. Τοῦτο καὶ οὐδὲν ἕτερον εἶνε μνήμη, φαντασία καὶ νόησις, τοῦτ' αὐτὸ δὲ πάλιν καὶ συναίσθημα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ῥητῶς ὡς κατάστασιν τοῦ παραστατικοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ρεύματος. Συναίσθημα καὶ νοητικὴ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησις παράγουσι τὴν βούλησιν, ἐκ ταύτης δὲ γεννῶνται μετά τινα ἐπεξεργασίαν ἐν τῇ συνειδήσει αἱ ἠθικαὶ λεγόμεναι ἀρχαί· ὅταν δὲ ἀποφασίζωμεν καὶ ἐνεργῶμεν συμφώνως πρὸς ταύτας, τότε μόνον ἔχομεν χαρακτῆρα ἠθικόν. Διαμορφοῦντες τὸν κύκλον τῆς ἡμετέρας νοήσεως, ἤτοι παιδευόμενοι, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποσκοποῦμεν, εἰμή, καίπερ παῖδες ἔτι, προθέτομεν εἰς ἑαυτούς, ὡσεὶ ἐνήλικες ἤδη, ἠθικόν τινα σκοπόν, πρὸς ὃν φερόμεθα δι' ὅλων ἡμῶν τῶν δυνάμεων. Τοῦτο εἶνε ἀγωγή, ἤτοι ἐπίδρασις τοῦ πρεσβυτέρου ἐπὶ τὸν νεώτερον. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἀσκεῖται τεχνικῶς καὶ ἐπιστημόνως ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ διδασκάλου, ἐπειδὴ δὲ πολυσχιδὴς εἶνε ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος φύσις, πολυμερὲς πρέπει διὰ τοῦτο νὰ εἶνε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐγείρῃ ἡ παίδευσις. Ἡ παίδευσις πρώτιστα ὀφείλει νὰ εἶνε μορφωτική, ἐπιτυγχάνεται δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἀφομοιώσεως ἢ τῆς ὁπωσδήποτε προσαρμογῆς νέων παραστάσεων εἰς τὰς προϋπαρχούσας ἤδη ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδευομένου. Αἱ παραστάσεις εἰσφέρονται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς διὰ διπλῆς ὁδοῦ, ἢ διὰ τῆς παρατηρήσεως, ἄρα τῆς ἐμπειρίας, ἢ διὰ τῆς συναναστροφῆς, ἐπικοινωνίας πρὸς ἄλλους καὶ ἀναλόγου ἐπιδράσεως ἐκ μέρους αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο μεταμορφοῦνται ἐν ἡμῖν ἢ εἰς γνώσεις ἢ εἰς φρονήματα. Ἔργον τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδεύσεως εἶνε ἡ συμπλήρωσις καὶ ἡ κάθαρσις τῶν διαρκῶς αὐξουσῶν ἐν τῇ παιδικῇ ψυχῇ παραστάσεων, διττὴν δὲ διὰ τοῦτο ἔχει νὰ δώσῃ ἡ παίδευσις διεύθυνσιν εἰς τὴν συστηματικὴν αὐτῆς πρόβασιν, τὴν μὲν περιοριζομένην ἐν τῷ κύκλῳ τῆς περὶ τὴν φύσιν ἐπιστήμης, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ τὰς γνώσεις, τὴν δὲ ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἱστορίας, καθ' ἣν δίδει σημασίαν ἰδίαν ὁ φιλόσοφος εἰς ἑκάτερον τῶν ὅρων. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἀνήκουσιν αὐτὴ ἡ φυσιογνωσία καὶ ἡ μαθηματική, εἰς δὲ τὴν δευτέραν αὐτὴ ἡ ἱστορία, τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἡ γλῶσσα. Τὰ φρονήματα συμπίπτουσι λοιπὸν πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδεύσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι τὸ κύριον ὑποκείμενον αὐτῶν, περὶ τοῦτο δὲ συγκεντροῦνται κατόπιν καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν μαθήματα, δευτερεύοντα ταῦτα καί, ὡς λέγομεν σήμερον, βοηθητικά. Οὕτως ἑνοποιοῦνται ἀγωγὴ καὶ παίδευσις, εἰς τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον τῆς ἐπιστημονικῆς ἑδραιώσεως τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ διδαγμάτων προαχθεὶς ὁ Χέρμπαρτ ρίπτει εἰς τὸ μέσον τὴν περίφημον ἐκείνην ἰδέαν, καθ' ἣν ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς παιδός, πρέπει ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν βαθμιαίαν μόρφωσιν τῆς πρώτης ἀνθρωπότητος, προχωρούσης ἀνέ-

Ἰωάννης Χέρμπαρτ

Φρειδερῖκος Φρέμπελ

καθεν κατὰ βῆμα ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ κεκτημένου πολιτισμοῦ. Τὸ ὕψιστον τῶν παρ' ἀνθρώποις ἀγαθῶν εἶνε ἡ παροχὴ ὅλου τοῦ διὰ τῶν αἰώνων ἀποτελεσθέντος πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ κέρδους εἰς τὸν παῖδα, εἰσδεχόμενον τὸ μορφωτικὸν τοῦτο ἐκχύλισμα εἴτε ἐν μορφῇ ἀποτρεπτικῶν ὑπομνήσεων εἴτε προτρεπτικῶν παραγγελμάτων.

Οὕτως ἄρα ἡ ὅλη παιδαγωγικὴ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου διδασκαλία στηρίζεται ἐπὶ τοῦ παραστατικοῦ μηχανισμοῦ τῆς ψυχολογίας του, ἀφ' ἧς ἐξέβαλε μὲν τὰς ψυχικὰς δυνάμεις καὶ διαθέσεις, κατέστησε δὲ τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἁπλοῦν φορέα τοῦ παραστατικοῦ βίου. Ἐπὶ τοιούτων ἐρειδόμενον βάσεων τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ σύστημα κατέστη τὸ ἐπικρατέστατον πάντων κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα.

III

Ἀλλ' ἀμέσως ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Πεσταλότζι ἀνέλαβε πρὸς περαιτέρω διαμόρφωσιν τὴν πρώτην μάλιστα παίδευσιν καὶ εἰργάσθη ἐπὶ ἥμισυν ὅλον αἰῶνα πρὸς ἐξάπλωσιν αὐτῆς ὁ ***Ἀδόλφος Δείστερβεγ.*** Θερμουργὸς ὡς ἐκεῖνος δὲν ὡρμήθη εἰς τὰς σκέψεις του οὔτε ἀπὸ φιλοσοφικοῦ τινος συστήματος οὔτε ἀπὸ οἱουδήποτε ἄλλου δόγματος. Ἦτο διδάσκαλος μόνον, ἀλλὰ διδάσκαλος παιδαγωγικός. Ἡ ὅλη δρᾶσίς του δὲν ἀποκλείει τὴν προϋπόθεσιν ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, οὐσιωδῶς ὅμως ἐπεδίωκεν ὁ δραστηριώτατος παιδαγωγὸς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν του. Προσφυῶς λοιπὸν ἀπεκλήθη ἱδρυτὴς τῆς πρακτικῆς παιδαγωγικῆς, ἧς καὶ ἐστερέωσε διὰ τῆς ἀνεκδιηγήτου ἐργασίας του τὰ θεμέλια. Τὴν προσοχήν του ὅλην ἐπέστησεν εἰς τὴν πρώτην, τὴν δημοτικὴν δηλ. παίδευσιν, κατώρθωσε δὲ νὰ θεωρηθῇ εἰς τὴν ἐποχήν του τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παιδευτικὸν ἐργαστήριον πάντων πάσης τάξεως τῶν παιδίων, ἐργασθεὶς ἢ μᾶλλον ἀγωνισθεὶς ἵνα ἡ μὲν δημοσία γνώμη ἐμφορηθῇ τῆς ἀναγκαίας ταύτης ἀληθείας, ἡ δὲ πολιτεία υἱοθετήσῃ αὐτὴν ἐμπράκτως διὰ σκοπίμου νομοθεσίας. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐφρόντισεν ἵνα τὸ οἰκεῖον πρόγραμμα τροποποιηθῇ κατὰ τὰς δικαίας τῶν καιρῶν ἀπαιτήσεις καὶ ἐν γένει ἐπεμελήθη καὶ τῆς σχολικῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς βελτιώσεως τῶν διδασκάλων λόγῳ συστηματικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ καὶ ἀναλόγου ἀμοιβῆς. Ἀπερίγραπτος εἶνε ὁ ἐνθουσιασμός, τὸν ὁποῖον ἐνεφύσησεν ὁ Δείστερβεγ εἰς τὸ διδασκαλικὸν τῆς Γερμανίας σῶμα. Νέα ζωὴ διεχύθη εἰς τοὺς τέως σκυθρωποὺς καὶ λιποψύχους τοῦ τυπικοῦ καθήκοντος τηρητάς, αἱ δὲ γνῶμαί του ἐφέροντο ἐπὶ πάντων τῶν χειλέων, ἀφοῦ ἐθέρμαναν πάντων τὰς καρδίας.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀσκήσῃ τοιαύτην ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σύμμετρον πρὸς τὸ ἔργον καὶ ἄλλην πολυμερεστάτην μόρφωσιν, εἶχε δὲ πράγματι ὁ Δείστερβεγ λογιότητα, ὅσης εἶνε ἐπιδεκτικὸς ὁ ἄνθρωπος τῶν χρόνων ἡμῶν, καὶ μάλιστα ἄνθρωπος πεπροικισμένος διὰ τοιαύτης ἰδιοφυΐας ἐν μέσῳ ἔθνους μεγάλου. Αἱ καταπληκτικαὶ αὐτοῦ μελέται φαίνονται λαμπρύνουσαι τὰ μεθοδικὰ αὐτοῦ ἔργα, τῶν ὁποίων ἕκαστον ἰσχυρισμὸν ἐμπεδοῦσι γνῶμαι μεγάλων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν, ἐπικαίρως πάντοτε καὶ ἀφθόνως παρεντιθέμεναι. Τὸν Πεσταλότζι ὑπὲρ πάντας ἀσπαζόμενος ἔλεγε καὶ ἔγραφεν ἐνθουσιωδῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν μετριοφροσύνῃ συναρπαζούσῃ τοὺς ἀκροατὰς καὶ ἀναγνώστας του: «***Εἶμαι σημαιοφόρος ἐκείνου!***», ὁποῖος ὄντως ὑπῆρξε δι' ὅλου τοῦ βίου καὶ τῶν ἀγώνων του.

Ὡς διευθυντὴς παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου ἐκήρυττεν, ὅτι ἤθελε νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τοὺς παρ' αὐτῷ μαθητευομένους ζωὴν πρὸς δρᾶσιν, νὰ ἐμβάλῃ δὲ εἰς τὴν ψυχήν των ἀληθινὴν μόρφωσιν, τὸ τιμιώτατον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀγαθόν· ἀλλὰ συγχρόνως τὴν μόρφωσιν ταύτην ἤθελεν ὁ ἀπαράμιλλος ἐκεῖνος διδάσκαλος ἁπλῆν περισάρκωσιν πυρῆνος θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς τῶν νέων φρονηματίσεως, καὶ τὸν πυρῆνα τοῦτον ἐπηγγέλλετο νὰ ρίψῃ αὐτὸς ἐντὸς τῆς ψυχῆς των. Εἶχε πραγματικῶς τὴν ἱκανότητα ταύτην ὁ Δείστερβεγ, διότι ἐμόρφωσε διδασκάλους ἀγαπῶντας τὸ ἴδιον ἔργον καὶ ἀγάπην ἐμπνέοντας εἰς τοὺς ἰδίους μαθητάς, διδασκάλους ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως καὶ ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου τῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα εἶχον νὰ παιδεύσωσι. Τὸ μυστήριον τῆς μορφώσεως τοιούτων διδασκάλων διεῖδεν ὁ μέγας ἀνὴρ ἐν τῇ ἀτομικῇ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μαθητῶν του ἀναπτύξει, ἐν τῇ ἀφυπνίσει, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τῶν ὑπνωττουσῶν δυνάμεών των, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῆς ἔσωθεν προερχομένης ἀναπτύξεως, οὐχὶ ἐκ τῆς ἔξωθεν, ἥτις πάντοτε εἶνε ἐπίπλαστος καὶ παροδική. Ὁ ἴδιος ἠσθάνετο ὑπερηφάνειαν ἐπὶ τῷ διδασκαλικῷ ἀξιώματί του, λέγων ὅτι εἶνε τὸ τιμιώτατον ὄργανον τῆς πολιτείας, δι' οὗ αὕτη προβιβάζει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἡμέρωσιν τοῦ ἤθους τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν. Καλὰ σχολεῖα εἶνε ἡ εὐλογία ἑνὸς τόπου, καὶ μόνον ἐκ τοιούτων ἱδρυμάτων ἐξέρχονται ὥριμοι καὶ ἐξηνθρωπισμένοι ἀστοί. Ἀλλὰ ψυχὴ τοῦ σχολείου εἶνε ὁ διδάσκαλος, ἤ, ὡς ἀλλαχοῦ εἰκονικώτερον λέγει, ὁ διδάσκαλος εἶνε διὰ τὴν σχολὴν ὅ,τι διὰ τὸ σύμπαν ὁ ἥλιος. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει τὸ ἐλατήριον, δι' οὗ κινητοποιοῦνται αἱ ψυχικαὶ τοῦ παιδὸς δυνάμεις, ἀποναρκούμεναι ἢ ἐντελῶς ἀπαμβλυνόμεναι, ἐὰν ὁ διδάσκαλος δὲν εἶνε ἱκανὸς νὰ ζωοποιήσῃ τὸ πνεῦμά του.

Ὁ Δείστερβεγ ἄνευ ἀξιώσεως ὅπως ἱδρύσῃ ἢ ὅτι κατώρθωσε νὰ ἱδρύσῃ νέον παιδαγωγικὸν σύστημα, ἀλλ' ἀρκούμενος, ὡς ὁμολόγει, νὰ προαγάγῃ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ διδάγματα τοῦ Πεσταλότζι, κατέστη ὁ διδάσκαλος τῶν γερμανῶν διδασκάλων.

IV

Τοῦ τε Πεσταλότζι καὶ τοῦ Δείστερβεγ τὸ ἔργον ἐπεδίωξεν ἐν σκοπίμῳ συνδυασμῷ ὁ ***Φρειδερῖκος Φρέμπελ,*** γνωστὸς ἁπανταχοῦ γενόμενος διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ συστήματος τῶν νηπιαγωγείων. Διὰ τούτων δύο τινὰ ἐπεζήτει ὁ δραστήριος νεωτεριστής, τὴν συμπλήρωσιν ἀφ' ἑνὸς τοῦ μητρικοῦ ἔργου, ἤτοι τῆς πρώτης οἰκιακῆς ἀγωγῆς, ἐν τῷ σχολικῷ ἀσύλῳ, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκαλισσῶν καὶ παιδαγωγῶν ὡς μελλουσῶν μητέρων. Ἐν αὐτῷ τῷ νηπιαγωγείῳ ἐπεδίωκεν ὁ Φρέμπελ τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδὸς συστηματικῶς, ἀπέβλεπε δὲ κυρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυΐας ἑνὸς ἑκάστου τῶν νηπίων. Δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ περιορίσῃ τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν τῶν παιδίων, μήτε νὰ χωρίσῃ αὐτὰ ἀπὸ τῆς μητρός των. Ὁδηγούμενα καθ' ἑκάστην εἰς τὸ σχολεῖον συνεχίζουσιν ἐν αὐτῷ τὸ ἔργον τῆς μητρικῆς ἀγωγῆς. Ἐνῷ δὲ ὁ Πεσταλότζι, κατορθώσας νὰ εὕρῃ ποῦ ἔγκειται ἡ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων, μάτην προσεπάθει νὰ ἐπινοήσῃ καὶ τὸν τρόπον τῆς μορφώσεως τῆς πρακτικῆς, τῆς δημιουργικῆς, δηλ. τῆς τεχνικῆς ἰδιοφυΐας των, ὁ Φρέμπελ ἐπέτυχε τούτου θαυμασίως. Ἀπαραίτητα τὰ νηπιαγωγεῖα ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς κοινωνίαις, χάριν τῆς ἐργατικῆς κυρίως τάξεως, προωρίσθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ εἶτα εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς μητρικῆς ἀγωγῆς, ἀπώλεσαν δ' ἐντελῶς τὸν μορφωτικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα πανταχοῦ, ὅπου, ὡς παρ' ἡμῖν, ἐταυτίσθησαν πρὸς τὰ σχολεῖα, ἀποτελέσαντα προκαταρκτικὴν αὐτῶν βαθμίδα. Οὕτω συνανῃρέθη καὶ ἡ εὐλογία τῶν ἱδρυμάτων τούτων, κεκλημένων τὸ πρῶτον νὰ διαμορφώσωσι παιδαγωγικῶς καὶ μελλούσας μητέρας.

Ὅ,τι δὲ ἀφορᾷ τὰ ἡμέτερα ἐκπαιδευτικὰ πράγματα, δὲν ἠξιώθη δυστυχῶς τὸ ἔθνος ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ν' ἀτενίσῃ εἰς προεξέχουσάν τινα ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς κορυφήν, ὅ,τι δὲ κατωρθώθη μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀποδοτέον εἰς τὸ σύνολον θυμοσόφων διδασκάλων, αὐτοσχεδιασάντων τὸ πλεῖστον τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν δρᾶσιν. Ὅσοι δὲ ἔτυχον ἐπιστημονικῆς παιδεύσεως κατέτριψαν τὰς πολυτίμους αὐτῶν δυνάμεις μεμονωμένοι, οὐδέποτε δὲ ἐν συνεργασίᾳ ὁμοκέντρῳ ἐπεδίωξαν τὴν βαθμιαίαν βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν παιδεύσεως.

Διὰ τοῦτο πάλιν ἑνὸς μόνον ἀνδρὸς παραμένει ἡ ὑπέροχος συμβολὴ εἰς τὸ ἔργον τῆς παιδεύσεως ἀναμφισβήτητος, καίπερ δὲ πολλὰς ἔχων νὰ θεραπεύσῃ ὁ ***Ἀδαμάντιος Κοραῆς*** πνευματικὰς ἀνάγκας τοῦ γένους οὐδὲν ἧττον καὶ περὶ μεθοδικῆς διδασκαλίας ἀνεκτιμήτους ἐκληροδότησεν ἡμῖν ὑποθήκας.

Ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ ἐπρόφθασε τὴν γένεσιν τῆς νέας ἐπιστήμης, τῆς Παιδαγωγικῆς, καὶ διὰ τῆς σπανίας ὀξυδερκείας του διεῖδε τὸ μέγα μέλλον καὶ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῆς ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἐπίδρασιν· διὰ τοῦτο δὲν ἔπαυσε παροτρύνων τοὺς συγχρόνους ὁμογενεῖς εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῆς. Ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον ἐν ταῖς σποραδικαῖς περὶ τῆς παιδαγωγικῆς, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ Πεσταλότζι, τὴν ὁποίαν καὶ ἐγνώρισε, γνώμαις του ζητητέα ἡ μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εὐεργετικὴ ἐπὶ τὴν παίδευσιν ροπὴ τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὅσον ἐν τῷ ὅλῳ λυσιτελεστάτῳ διὰ τῶν γραμμάτων ἔργῳ του· «διότι ὑπὸ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ κρίσεως καὶ τῆς προφανοῦς ἀνάγκης τῆς παιδευομένης νεολαίας ὁδηγούμενος συνεβούλευσε τόσον ὀρθὰς συμβουλὰς ἰδίως ἐν τοῖς περὶ ἑλληνικῆς παιδείας καὶ γλώσσης Αὐτοσχεδίοις αὐτοῦ Στοχασμοῖς, ὥστε πολλαὶ μὲν αὐτοῦ γνῶμαι καὶ τὴν σήμερον ἔτι εἶνε χρησιμώταται, τότε δὲ τοσοῦτον ἐπέδρασαν εἰς τὴν διδασκαλίαν, ὥστε εἰς αὐτὰς ὀφείλεται ἡ ἀπὸ τῆς σχολαστικότητος καὶ τοῦ ξηροῦ μηχανισμοῦ ἀπαλλαγὴ τῆς νεωτέρας μεθόδου», ὡς λέγει λίαν εὐστόχως περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρίστῃ Γυμνασιακῇ Παιδαγωγικῇ του ὁ ἄρτι ἀποθανὼν δοκιμώτατος καθηγητὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἰωάννης Πανταζίδης. Ἀπομνημονεύων ὁ αὐτὸς ἄλλην φαεινὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ, «ὅτι δηλ. πρέπει νὰ σταλῶσι δαπάνῃ τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἑσπερίαν νέοι, διὰ νὰ σπουδάσωσι, δῆλα δὴ τὴν μέθοδον τοῦ Πεσταλότζι, καὶ ἐπανερχόμενοι νὰ τὴν εἰσαγάγωσι, διότι καὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας παράγγελμα εἶνε τὸ «Πάντα δοκιμάζοντες τὸ καλὸν κατέχετε», καὶ ὅτι ἂν μή τι ἄλλο κερδίσωσιν οἱ διδάσκαλοι, θέλουσι κἂν μάθῃ νὰ προσφέρωνται μὲ πατρικὴν ἡμερότητα εἰς τὰ παιδία καὶ νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τὴν ἀγριότητα καὶ βίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὄντως πολλὰ δυστυχέστατα ἀνθρωπάρια χρεωστοῦν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὰ ταπεινά των φρονήματα», ἐπιλέγει ὁ ἐνάρετος καθηγητής: «***Ἐκ τούτων ἐννοεῖ τις τί θὰ ἔγραφεν ὁ Κοραῆς καὶ τί θὰ συνεβούλευεν, ἂν ἐγνώριζε τὰ συγγράμματα τῶν μετὰ τὸν Πεσταλότζι μεγάλων παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν***».

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

Μηνας Αυθεντοπουλος

ΟΦΕΛΙΜΟΝ ΒΙΒΛΙΟ

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἡ Μαθηματική, ἡ ὑπὸ τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Νεύτωνος καὶ Λεϊβνιτίου πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀνακαινισθεῖσα, δὲν δαπανᾶται μόνον εἰς τὴν ἐκζήτησιν τῆς ἐπιλύσεως τῶν ἀλγεβρικῶν ἐξισώσεων οὐδὲ εἰς τὴν μελέτην μονομερῶς ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς καμπύλης, ἀλλ' ἤδη ἐπὶ γενικώτερα ζητήματα τραπεῖσα θεωρεῖ καθ' ἑαυτὰ τὰ μεγάλα καὶ γενικώτατα μαθηματικὰ προβλήματα, ἅτινα ἀφειδῶς παρέχει αὐτῇ ἡ μελέτη τῆς Φύσεως καὶ ὁ γεωμετρῶν Λόγος. Οὕτω μεταρσιοῦται μέχρι τῶν ὑψίστων στρωμάτων τῆς ἀνωτέρας ἀναλύσεως ἱδρύουσα μεθόδους πολὺ πέρα ἐξικνουμένας τοῦ τὴν ἀφορμὴν δόντος προβλήματος καὶ καταρτισάσας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἰδίας ἐπιστήμας.

Ὁ Laplace ἐκτυλίσσει μετὰ θαυμαστῆς λογικῆς ἀκολουθίας τὰ πορίσματα τῆς Νευτωνείου ὑποθέσεως καὶ οὕτω ὁ νόμος τῆς καθολικῆς ἕλξεως ἑρμηνεύει πληθὺν ὅλην οὐρανίων φαινομένων. Ὁ Lagrange, ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου κόσμου τιθέμενος, ἐξ αὐτοῦ δὲ μόνον τὰς θεμελιώδεις τῆς ὕλης ἰδιότητας ἀρυόμενος, δημιουργεῖ κόσμον νοητόν, ἀσύμπτωτον τῷ ἡμετέρῳ, ἐν ᾧ τοιαῦται ἢ ἀλλοῖαι δυνάμεις, δρῶσαι ἐπὶ τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης, ἣν θεωρεῖ, κινοῦσιν αὐτήν. Αἱ τροχιαὶ καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐπ' αὐτῶν κινήσεως ἐξάγονται ὡς μαθηματικὰ πορίσματα καὶ οὕτω συστηματοποιεῖται τὸ λαμπρότατον ἴσως προϊὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστημονικῆς διανοίας: ἡ Θεωρητικὴ Μηχανική.

Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πᾶν φυσικὸν φαινόμενον συνοψίζεται εἰς κίνησιν τῆς σταθμητῆς ἢ οὐχὶ ἀβαροῦς ὕλης, κατανοοῦμεν ὅτι ἡ θεωρητικὴ μηχανικὴ ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν φυσικὴν ἐπιστήμην ὑποκείμενον αὐτῆς ἔχουσαν τὴν μελέτην τῶν φαινομένων τοῦ ἀνοργάνου κόσμου. Ἀλλ' ὁ περὶ τῶν διαφόρων ἐφαρμογῶν τῆς ἀνωτέρας ἀναλύσεως ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν λόγος ἀποτελεῖ ἴδιον εὐρύτατον θέμα, ὅπερ οὐδόλως θὰ πραγματευθῶμεν. Ἐνταῦθα θὰ διαγράψωμεν ἐν ὀλιγίστοις καὶ γενικωτάτοις τὴν κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα ἐξέλιξιν τῆς Γεωμετρίας καὶ Ἀναλύσεως, προτιθέμενοι μᾶλλον νὰ γνωρίσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τὰ ἔνδοξα ὀνόματα τῶν μεγίστων μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος καὶ νὰ δείξωμέν τινας τῶν κυριωτάτων γραμμῶν τοῦ ὅλου αὐτῶν ἔργου ἢ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν τῷ μεγάλῳ δημοσίῳ ἐντελῶς ἀκατανόητον τοῦ ἔργου τούτου ἀνάπτυξιν καὶ ἑρμηνείαν. Πρόκειται νὰ ὁδηγήσωμεν τὸν συνήθως ῥάθυμον ἀναγνώστην, τὸν εἰθισμένον εἰς εὐχερεῖς περιπάτους ἐπὶ ὁμαλῶν καὶ χλοηφόρων ὁδῶν, πρὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς συμπλέγματος τῶν Ἄλπεων ἢ τῶν Ἰμαλαΐων καὶ νὰ δείξωμεν αὐτῷ μακρόθεν διὰ τοῦ δακτύλου τὰς ὑπερνεφέλους κορυφάς, τὰς αἰωνίως πρὸς τὸν ἀνέφελον δι' αὐτὰς οὐρανὸν τὰς ἀκμὰς αὐτῶν τεινούσας, καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν συνδεουσῶν αὐτὰς ὡραίων γραμμῶν, πειρώμενοι οὕτω νὰ προκαλέσωμεν παρ' αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς ὅλης ἀπόψεως ἐντύπωσιν τοῦ θαυμασμοῦ καὶ οἱονεὶ νὰ ὑποπτεύσωμεν μετ' αὐτοῦ τὸ μέγα τῆς ἐντρυφήσεως ποσὸν τὸ ἀπὸ τοῦ ἀφάτου κάλλους τῆς γυμνῆς ἀληθείας.

Ἡ Ἀνάλυσις, ἡ πολυτιμοτάτη αὕτη κληρονομία τοῦ ΙΖ΄ καὶ ΙΗ΄ αἰῶνος, δεσπόζει καὶ κατὰ τὸν ΙΘ΄. Οὐχ ἧττον οἱ θιασῶται τῆς Γεωμετρίας καὶ τῶν καθαρῶς γεωμετρικῶν μεθόδων συνεχίζουσι τὸ ἔργον τῶν προγενεστέρων καὶ παραλλήλως τοῖς ἀλγεβρισταῖς βαίνοντες εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ αἰῶνος διὰ τοῦ Monge ἱδρύουσι τὴν Παραστατικὴν Γεωμετρίαν. Ἡ μελέτη τῶν ἰδιοτήτων τῶν στερεῶν σωμάτων, τῶν γεωμετρικῶν δηλ. ποσῶν τῶν ἐν χώρῳ τριῶν διαστάσεων γραφομένων, διὰ τῆς συνήθους εὐκλειδείου γεωμετρίας παρέχει δυσχερείας ἀντιλήψεως καὶ μάλιστα παραστάσεως καταφανέστατα διατρανωθείσας, ὁσάκις παρέστη ἡ ἀνάγκη εὑρέσεως τῶν τομῶν δοκῶν, κιόνων, θόλων καὶ ἄλλων οἱουδήποτε σχήματος σωμάτων κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς τέχνης σκοπίμως συμπλεκομένων καὶ πρὸς ἄλληλα συνδεομένων. Πρὸς ἄρσιν τῶν δυσχερειῶν τούτων ἐγένετο χρῆσις βοηθητικῶν ἐπιπέδων προβολῆς κατὰ γνωστὰς γωνίας τεμνομένων, ἐφ' ὧν προβάλλουσι τὰ σημεῖα καὶ τὰς γραμμὰς τῶν ὑπὸ μελέτην σωμάτων. Ἡ Παραστατική, θεωροῦσα τὰς προβολὰς τῶν γεωμετρικῶν ποσῶν καὶ ἐπὶ τῶν προβολῶν τούτων ἐργαζομένη, μελετᾷ τὰς ἰδιότητας ἐκείνων, ἐπιλύει τὰ εἰς αὐτὰ ἀναγόμενα προβλήματα καὶ παρέχει τρόπον τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν παραστάσεως. Οὕτως ἡ μελέτη τῆς στερεομετρίας, τῶν ἐκτατῶν ποσῶν, πεπερασμένων ἢ μή, τῶν ἐν χώρῳ τριῶν διαστάσεων γραφομένων, διεξάγεται διὰ τῶν μεθόδων καὶ κανόνων τῆς Ἐπιπεδομετρίας. Ἐκ τῆς ἁπλουστάτης ταύτης ἐπινοίας τοῦ παριστάναι σημεῖόν τι

τοῦ χώρου δωματίου τινὸς διὰ τῶν ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τοῦ δαπέδου προβολῶν αὐτοῦ ἀνέθορεν ἐπιστήμη ὅλη, ἰδίαις χρωμένη μεθόδοις καὶ μεγίστας παρασχοῦσα ὠφελείας τοῖς μηχανικοῖς, ἀρχιτέκτοσι, ναυπηγοῖς, λιθοτόμοις καὶ ἐν γένει πᾶσι τοῖς ὁπωσδήποτε περὶ τὰ σχήματα τῶν στερεῶν ἀσχολουμένοις.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Λάζαρος Carnot, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ γνωστοῦ οἴκου, ἐπεκτείνει τὸ ἔδαφος τῆς Γεωμετρίας, ἐκδιδοὺς τὴν *Géométrie de position* καὶ τὴν *Θεωρίαν τῶν διατεμνουσῶν* (transverales). Τὰ συγγράμματα ταῦτα κατὰ τὸν Chasles μετὰ τῆς Παραστατικῆς τοῦ Monge «συγχρόνως συνεχίζουσι τὸ λαμπρὸν ἔργον τοῦ Desargues καὶ τοῦ Pascal καὶ ἰσχυρῶς συμβάλλονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεωτέρων γεωμετρικῶν ἀνακαλύψεων».

Πράγματι, μετ' οὐ πολὺ ἀναφαίνεται ὁ Poncelet, ὅστις μελετῶν τὰς *προβλησίμους ἰδιότητας τῶν σχημάτων*, ἀνακαλύπτει τὰς δύο μεγάλας γεωμετρικὰς ἀρχάς· τὸν *Δυασμὸν* (dualisme) καὶ τὴν *Ὁμοιογραφίαν*.

Δοθείσης ἐπιπέδου τινὸς καμπύλης Α θεωρεῖ τὴν πολικὴν αὐτῆς Α′ ἐν σχέσει πρός τινα κωνικὴν γραμμὴν Κ, τοῦ ἐπιπέδου, θεωρεῖ δηλαδὴ τὸν γεωμετρικὸν τόπον τῶν πόλων τῶν ἐφαπτομένων τῆς Α ἐν σχέσει πρὸς τὴν Κ. Αἱ ἰδιότητες τῶν Α καὶ Α′ ἀντιστοιχοῦσιν ἀνὰ δύο· ἐντεῦθεν γονιμωτάτη μέθοδος ἐρεύνης δίδουσα πλείστας ὅσας ἰδιότητας τῆς Α′ ἐκ τῶν γνωστῶν ἰδιοτήτων τῆς Α καὶ τἀνάπαλιν. Διὰ τῆς Ὁμοιογραφίας συνδέει ἀντιστοίχως δύο καμπύλας Α καὶ Α′, ὧν ἡ ἑτέρα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κωνικὴ τῆς ἄλλης προβολή. Ὁ Poncelet οὕτω πλουτίζει τὴν γεωμετρίαν διὰ πλείστων θεωρημάτων καὶ ἐξάγει ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ κύκλου πλήρη θεωρίαν τῶν κωνικῶν τομῶν.

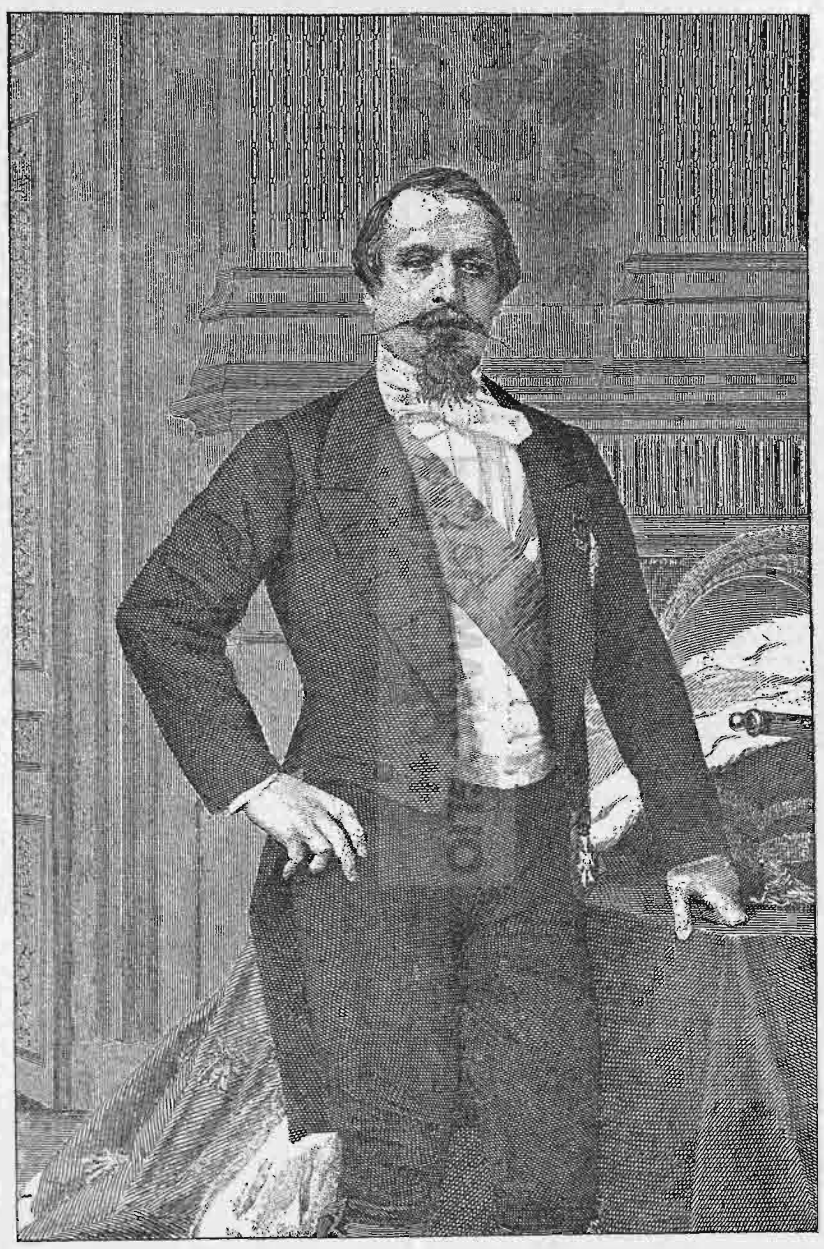
Τὸ ἔργον αὐτοῦ συμπληροῦται καὶ κορυφοῦται ἐπὶ Chasles καὶ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς αὐτοῦ, οἵτινες μελετῶσι τὰς ἰδιότητας τῶν σχημάτων τὰς ἀμεταβλήτους διατηρουμένας κατὰ τοὺς ὁμοιογραφικοὺς μετασχηματισμοὺς τοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ διαστήματος.

Ἡ νέα αὕτη γεωμετρία καὶ ἰδίᾳ ἡ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ἀλγέβρᾳ ἀντίστοιχος θεωρία τῶν *μορφῶν* (formes), ἀναπτυχθεῖσα καὶ καλλιεργηθεῖσα ὑπὸ πολλῶν μεταγενεστέρων μαθηματικῶν, οἷοι ὁ Cayley, ὁ Sylvestre, ὁ Clebsch, Hesse, Cremona καὶ ἄλλοι, παρέσχε πλείστας ὅσας πληροφορίας περὶ τῶν καμπύλων καὶ τῶν ἐπιφανειῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν συστημάτων καμπύλων πληρουσῶν ὡρισμένας τινὰς συνθήκας.

Ἡ *Ἀνάλυσις* οὐχ ἧττον γιγαντιαίοις βήμασι προβαίνουσα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ′ αἰῶνος κατορθοῖ διὰ τῶν ἔργων τοῦ Abel καὶ Jacobi νὰ καθορίσῃ σαφῶς τὸ μέγα μαθηματικὸν πρόβλημα τῆς ὁλοκληρώσεως τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων. Ἄχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ μαθηματικοὶ ἀναζητοῦσι τὴν ὁλοκλήρωσιν βοηθείᾳ τῶν μέχρι τότε γνωστῶν συναρτήσεων: τῆς δυνάμεως, τῆς ῥίζης, τοῦ λογαρίθμου, τῆς ἐκθετικῆς καὶ τῶν τριγωνομετρικῶν, ἀδυνατοῦντες οὕτω νὰ συμπληρώσωσι τὸ οἰκοδόμημα ἐλλείψει καταλλήλου ὑλικοῦ.

Ἡ Ἀνάλυσις, ὡς γνωστόν, ἐπιζητεῖ καὶ ὑπὸ μορφὴν ἐξισώσεων ἐκτυποῖ τὰς σχέσεις τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ ποσῶν οὕτως ἀπ' ἀλλήλων ἐξηρτημένων, ὥστε ἡ μεταβολὴ μιᾶς ἢ πλειόνων τῶν ποσοτήτων τούτων νὰ συνεπάγῃ τὴν μεταβολὴν τῶν ἐπιλοίπων. Πρὸς ἁπλοποίησιν δὲ τοῦ προβλήματος ὅ τε Νεύτων καὶ ὁ Λεϊβνίτιος ἔσχον τὴν τόσῳ ἐπιτυχῆ ὅσῳ καὶ γόνιμον ἰδέαν τοῦ θεωρῆσαι τὰς ἀπειροστὰς τῶν ποσοτήτων μεταβολάς.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ζητεῖται ἡ σχέσις τῶν ἀπειροστῶν μεταβολῶν ἢ διαφορικῶν διδομένης τῆς σχέσεως τῶν συμμεταβαλλομένων ποσῶν, ὁ λογισμὸς λέγεται *διαφορικός*. Ἐὰν δὲ τοὐναντίον ἐκ τῆς σχέσεως τῶν διαφορικῶν ἀνερχώμεθα εἰς τὴν τῶν μεταβλητῶν, *ὁλοκληροῦμεν*. Ὁμοίως αἱ διαφορικαὶ ἐξισώσεις, αἱ εἴς τι φυσικὸν φαινόμενον ἀναφερόμεναι, εἰς τὴν κίνησιν δηλαδὴ ὑλικοῦ τινος συστήματος, σχετίζουσι πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐλάχιστον διαφερούσας διαδοχικὰς καταστάσεις τοῦ συστήματος, τὰς ἀντιστοιχούσας εἰς χρονικὰς στιγμὰς ἀπειροστὸν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχούσας. Ἐν ᾧ τοὐναντίον τὰ ὁλόκληρά εἰσιν ἐξισώσεις δίδουσαι ἀμέσως τὰς καταστάσεις ταύτας συνεκθέσει τοῦ χρόνου καὶ τὰς τῶν ἀρχικῶν τοῦ προβλήματος συνθηκῶν. Ἡ σχέσις ὅμως, ἡ συνδέουσα τὰς ἀνεξαρτήτους μεταβλητὰς πρὸς τὰς ἐξ αὐτῶν ἐξηρτημένας ποσότητας, ποικίλλει ἀναλόγως τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων τῶν σχετιζουσῶν τὰς ἀπειροστὰς αὐτῶν μεταβολάς, μὴ δυναμένη πάντοτε νὰ ἐκτυπωθῇ διὰ τῶν γνωστῶν μορφῶν τῆς δυνάμεως, τῆς ῥίζης, τοῦ λογαρίθμου, τῆς ἐκθετικῆς καὶ τῶν τριγωνομετρικῶν ἢ διά τινος συνδυασμοῦ αὐτῶν ἀναγομένου πάλιν εἰς τὰς μορφὰς ταύτας. Οὕτω μοιραίως ἡ πρόοδος τῆς ἀναλύσεως θὰ ἀνεχαιτίζετο, εἰ μὴ ὁ νορβηγὸς

Ναπολέων ὁ Γ′ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
1852—1870

Abel ἀντέστρεφε τὸ ἐλλειπτικὸν ὁλόκληρον τοῦ Legendre καὶ ἀνεκάλυπτε τὰς διχῶς περιοδικὰς συναρτήσεις, τὰς κοινῶς *ἐλλειπτικὰς* καλουμένας.

Διὰ τῆς ἀντιστροφῆς ταύτης ἡ ἔννοια τῆς συναρτήσεως εὑρύνεται. Ὁ Liouville ἀποδεικνύει ὅτι αἱ συναρτήσεις αὗταί εἰσιν ἐντελῶς νέαι μορφαί, οὐδαμῶς ἀναγόμεναι εἰς τὰς γνωστὰς ἤδη συναρτήσεις. Ὁ Weierstrass ἀντικαθίστησι τὰς οὕτω εὑρεθείσας ἐλλειπτικὰς συναρτήσεις διὰ νέων: pu, ζu, σu, ἐπίσης διχῶς περιοδικῶν ἁπλοποιουσῶν ὅμως τὰ μέγιστα τοὺς μαθηματικοὺς τύπους. Ὁ δὲ Hermite δίδει τὸν τύπον τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν ἐλλειπτικῶν συναρτήσεων εἰς ἁπλᾶ στοιχεῖα, δι' οὗ εὐοδοῦται ἡ ὁλοκλήρωσις αὐτῶν καὶ ἱδρύει τὴν θεωρίαν τῶν διχῶς περιοδικῶν συναρτήσεων τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου εἴδους.

Ὁ *μετασχηματισμὸς* τῶν ἐλλειπτικῶν συναρτήσεων ὁδηγεῖ εἰς τὰς fonctions modulaires μελετηθείσας ὑπὸ τοῦ Hermite, Dedekind καὶ Klein, ἡ δὲ γενίκευσις αὐτῶν εἰς τὰς ὑπερελλειπτικάς, περὶ ὧν ἀσχολεῖται ἰδίᾳ ὁ Jacobi καὶ ὁ Hermite καὶ ὧν ἡ ἀντιστροφὴ ἐπιτυγχάνεται ὑπὸ τοῦ Weierstrass καὶ Riemann δι' ὁδῶν ὅλως διαφόρων.

Ἡ ἔννοια τῆς συναρτήσεως ἐπεκταθεῖσα οὕτω σαφηνίζει τὸ μέγα τῆς ὁλοκληρώσεως πρόβλημα καὶ ἡ ἀνάλυσις εἰς χεῖρας τοῦ Jacobi, Hermite, Kronecker καὶ Weierstrass καθίσταται ὅπλον ἰσχυρότατον· πλεῖστα ζητήματα λύονται· ἄπλετον δὲ φῶς ἐπιχέεται μέχρις αὐτῶν τῶν μυχιαιτάτων ἰδιοτήτων τῶν ἀριθμητικῶν μορφῶν· ἡ Γεωμετρία καὶ ἡ Μηχανικὴ πολλαχῶς ὠφελοῦνται· δίδεται δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Picard ἡ ὁλοκλήρωσις τάξεως ὅλης διαφορικῶν ἐξισώσεων.

Ἰδίᾳ ὅμως εἰς τὴν πρόοδον ταύτην τῆς ἐπιστήμης συνεβάλοντο αἱ θεωρίαι τοῦ Cauchy.

Ὁ μέγας οὗτος γεωμέτρης ἀφ' ἑνὸς ἀνευρίσκει τὰς ἀπαραιτήτους συνθήκας, καθ' ἃς αἱ ἀπέραντοι σειραί, αἱ κοινοτάτης χρήσεως ἐν τῇ ἀναλύσει, καταρτίζουσι τῶν μεταβλητῶν συναρτήσεις· εἶτα δέ, εἰσάγων τὸν ὁρισμὸν τῶν συναρτήσεων φανταστῆς μεταβλητῆς, προπαρασκευάζει τὸ ἔργον τοῦ Riemann.

Ὁ Cauchy, θεωρῶν τὰς προβολὰς χ καὶ ψ τῶν σημείων ἐπιπέδου τινὸς ἐπὶ δύο ἀξόνων ὀρθογωνίων τοῦ ἐπιπέδου καὶ συνδέων αὐτὰς διὰ τοῦ συμβόλου

$$\chi + i\,\psi$$

δίδει τρόπον παραστάσεως γεωμετρικῆς τῆς φανταστῆς μεταβλητῆς

$$\omega = \chi + i\,\psi.$$

Λαμβάνει δὲ ταύτην ἐπί τινος ἐκτάσεως γραμμικῆς ἢ ἐπιπεδικῆς καὶ ὁρίζει ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πεδίου τούτου ὡς συνάρτησιν τοῦ ω πᾶσαν μορφὴν

$$\pi + i\,\varkappa$$

ἔχουσαν ἐν τῷ θεωρηθέντι πεδίῳ *παραγομένην* (dérivée).

Τὰ ὁλόκληρα τοιαύτης τινὸς συναρτήσεως ὁρίζονται οὐ μόνον ἐκ τῶν ἄκρων θέσεων τοῦ ω, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ μεταξὺ τῶν θέσεων τούτων ἕνεκα τῶν *κρισίμων* κληθέντων *σημείων* (points singuliers).

Ἡ θεωρία τῶν κρισίμων σημείων τῶν ἀναλυτικῶν τούτων συναρτήσεων δεικνύει τὰ ὅρια, ἐν οἷς αὗται ἀναπτύσσονται εἰς σειρὰς ἀκεραίας συγκλινούσας καὶ παρέχει τὸν τρόπον τῆς ὁλοκληρώσεως αὐτῶν. Αἱ τιμαὶ τῶν ὁλοκλήρων, ἐξαρτώμεναι ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταβλητῆς μεταξὺ τῶν ὁρίων τῆς ὁλοκληρώσεως, διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ σταθερά ποσά, *περιόδους τοῦ ὁλοκλήρου* κληθέντα, καὶ οὕτω ἡ ἀντιστροφὴ τῶν τοιούτων ὁλοκλήρων δίδει γένεσιν εἰς συναρτήσεις περιοδικάς. Αἱ ἀλγεβρικαὶ συναρτήσεις μεταβλητῆς φανταστῆς ἀναλύονται εἰς πολλοὺς κλάδους ἐναλλάσσοντας, ὅταν ἡ μεταβλητὴ ω στρέφηται περί τι σημεῖον κρίσιμον α· ἕκαστος δὲ τῶν κλάδων τούτων ἀναπτύσσεται εἰς σειρὰν συγκλίνουσαν διατεταγμένην κατὰ κλασματικὰς δυνάμεις τῆς διαφορᾶς

$$\omega - \alpha.$$

Ὁ Weierstrass ἐπεκτείνει διὰ σειρᾶς κύκλων συγκλίσεως τὰ ὅρια τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀναλυτικῶν συναρτήσεων, διακρίνας αὐτὰς εἰς συναρτήσεις ὑφισταμένας ἐφ' ὅλου τοῦ ἐπιπέδου καὶ εἰς συναρτήσεις ὑφισταμένας ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου· μελετᾷ δὲ καὶ ἐπιτυγχάνει τὴν ἀνάλυσιν τῶν πρώτων, τῶν ἀκεραίων καὶ τῶν μερομόρφων (méromorphes). Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀκολουθοῦσιν οἱ νεώτεροι γεωμέτραι, ὁ Mittag-Leffler, ὁ Poincaré, ὁ Picard, ὁ Appell καὶ ὁ Painlevé.

Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὁ Riemann συνεχίζει καὶ κατὰ τρόπον ὅλως ἰδιόρρυθμον γενικεύει τὸ ἔργον τοῦ Abel καὶ Cauchy· αἱ πολύμορφοι ἢ πολλαπλαῖ ἀλγεβρικαὶ συναρτήσεις καὶ σὺν αὐταῖς τὰ σχετικὰ ἀβελιανὰ ὁλόκληρα ἐπὶ τῶν πολυφύλλων ἐπιπέδων τοῦ Riemann τῶν συγκεκολλημένων κατὰ κρισίμους γραμμὰς καθίστανται ἁπλαῖ. Τὰ εἴδη τῶν ὁλοκλήρων τούτων καθορίζονται καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιστροφῆς λύεται· νέοι ὁρίζοντες ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ποσοῦ διανοίγονται· ἡ θεωρία τῶν *ἀβελιανῶν συναρτήσεων* ἱδρύεται, ἡ δὲ τῶν ἀλγεβρικῶν καμπύλων ἐπὶ μᾶλλον ἐπεκτείνεται διὰ τῆς μελέτης ἰδίᾳ τῶν *ἀλγεβρικῶν μορφῶν* καὶ μάλιστα τῶν *ἀμεταβλήτων* ἀπολύτων ἢ σχετικῶν, τῶν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἀναλύσεως μεταφραζουσῶν τὰς προβλησίμους ἰδιότητας τῶν καμπύλων.

Τέλος ὁ πολὺς Poincaré πλουτίζει τὴν ἐπιστήμην διὰ τῶν συναρτήσεων τοῦ Fuchs ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ μαθηματικοῦ τοῦ ἀσχοληθέντος τὰ μάλιστα περὶ τὰς γραμμικὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις τοῦ $2^{ου}$ βαθμοῦ, αἵτινες διὰ τῶν συναρτήσεων τούτων ὁλοκληροῦνται.

Ἡ γενικὴ θεωρία τῶν ἀλγεβρικῶν ἐξισώσεων μετὰ μιᾶς ἀγνώστου, ἡ τοσοῦτον ἄλλοτε ἀπασχολήσασα τοὺς ἀλγεβριστάς, ποιεῖται καὶ αὕτη μέγα πρὸς τὰ πρόσω βῆμα κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα.

Ὁ Sturm διὰ τοῦ πασιγνώστου αὐτοῦ θεωρήματος δίδει τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαρκτῶν ριζῶν τῶν ἀλγεβρικῶν ἐξισώσεων ἐν ὡρισμένῳ ποσοτικῷ διαστήματι. Ὁ Cauchy διὰ τοῦ ὁλοκληρωτι-

κοῦ λογισμοῦ ἐπεκτείνει τὸ θεώρημα καὶ ἐπὶ τῶν φανταστῶν ριζῶν τῶν ἐξισώσεων, ὁ δὲ Sturm καὶ ὁ Liouville διὰ μόνης τῆς ἀλγέβρας ἀποδεικνύουσι τὸ θεώρημα τοῦ Cauchy.

Ὁ Gauss μελετᾷ ἰδιαιτέρως εἴδη τινὰ ἐξισώσεων καὶ δίδει πλήρη θεωρίαν τῶν διωνυμικῶν ἐξισώσεων.

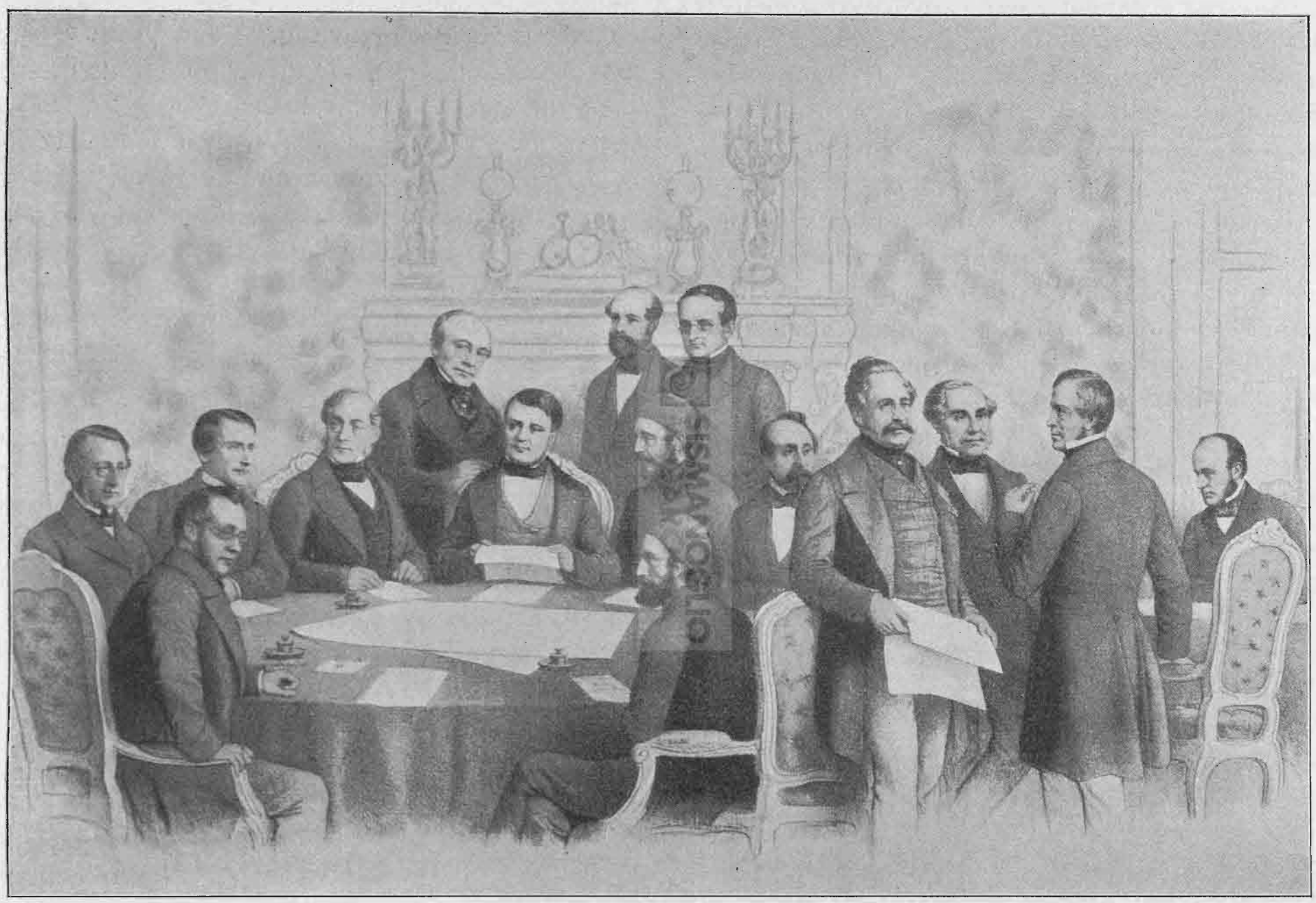
Ὁ περιώνυμος Abel τίθησι τὸ μέγα αὐτοῦ πρόβλημα τοῦ εὑρεῖν τὰς ἐξισώσεις δεδομένου βαθμοῦ τὰς λυομένας διὰ ριζικῶν καὶ ὁρίσαι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν γνωρίσματα.

Ὁ δὲ νεαρός, ἀλλὰ μεγαλοφυὴς Galois περὶ τὰ τέλη τῆς πρώτης πεντηκονταετηρίδος ρίπτει εἰς μέσον τὴν περίφημον θεωρίαν τῶν ἀντικαταστάσεων καὶ τῶν συμπλεγμάτων αὐτῶν, ἥτις πλουτίζεται καὶ τελειοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Serret καὶ Kronecker, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Camille Jordan, δόντος καὶ πλήρη λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ Abel καὶ τοῦ Sophus Lie, ὅστις ἐφήρμοσε τὴν θεωρίαν ταύτην εἰς τὴν μελέτην τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀριθμῶν.

Τοιοῦτον ἐν ὀλίγοις τὸ οὐσιωδέστατον ἔργον τῶν μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος, συνοψιζόμενον ἐν τῇ ἐκζητήσει καὶ μελέτῃ τῶν ἀγνώστων τέως ὑπερβατικῶν συναρτήσεων, ὧν ἄνευ ἡ ὁλοκλήρωσις τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεών ἐστιν ἀδύνατος.

Ἡ θεωρητικὴ μελέτη τῶν φαινομένων τῆς φύσεως ἐκ τοῦ προβλήματος τούτου ἐξαρτᾶται. Ἐπὶ τῆς ὁλοκληρώσεως τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων ἑδράζεται ἡ Οὐράνιος Μηχανικὴ τοῦ Laplace, ἡ Θεωρητικὴ τοῦ Lagrange, ἡ Ὀπτικὴ τοῦ Fresnel, ἡ Θερμαντικὴ τοῦ Fourrier, τὰ περὶ ἐλαστικότητος τοῦ Lamé, τὰ ἔργα τοῦ Helmholtz καὶ τοῦ W. Thomson καὶ αἱ νεώτεραι φυσικαὶ θεωρίαι τοῦ Maxwell, τοῦ Hertz καὶ τοῦ συγχρόνου Poincaré.

Ἐλπίσωμεν ὅτι ὁ εἰκοστὸς οὗτος αἰὼν θέλει συνεχίσει τὸ τόσον ἐπιτυχῶς ἀρξάμενον ἔργον διὰ τῆς ἀναζητήσεως τῶν ἑκάστοτε ἀναγκαίων συναρτήσεων καὶ τῆς λεπτομεροῦς μελέτης τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν· οὕτω μόνον κατορθωθήσεται ἡ βαθμιαία ὁλοκλήρωσις τῶν διαφορικῶν ἐξισώσεων καὶ ἑπομένως, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον κρατεῖ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἡ διαφορικὴ καὶ ὁλοκληρωτικὴ μέθοδος, λυθήσονται πάντα τὰ προβλήματα, ἅτινα παρέχει ἡ μελέτη τῆς ἀνοργάνου φύσεως, τὰ ἐκτυπούμενα ἐπὶ τοῦ μαθηματικοῦ ἐδάφους ὑπὸ μορφὴν διαφορικῶν ἐξισώσεων.

Βούολ-Σαουενστάϊν *Χοῦβνερ* *Κλάρενδων* *Βρουνώφ* *Χάτσφελδ* *Μαντόϋφελ* *Ὀρλώφ* *Βουργκεναί* *Κόβλεϋ* *Βενεδέττη*
Καβούρ *Βαλέβσκης* *Ἀλῆ πασσᾶς* *Βιλλαμαρίνα*
Δξεμίλ βέης

Τὸ Συνέδριον τῶν Παρισίων κατὰ Μάρτιον τοῦ 1856

Ἐλπίσωμεν ὅτι καὶ τῶν χημικῶν φαινομένων ἡ διασκόπησις ἀναχθήσεται εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν καὶ διασκόπησιν διαφορικῶν ἐξισώσεων ὡρισμένων τύπων.

Ἐλπίσωμεν ἔτι τὸ πάντων τολμηρότατον, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν φαινομένων τῆς ἐνοργάνου ὕλης ζητηθήσονται καὶ ἴσως εὑρεθήσονται αἱ ἀντίστοιχοι μαθηματικαὶ θεωρίαι.

Καὶ μὴ ἐπὶ τούτῳ ἐκπλησσώμεθα· ἡ ἀπόπειρα ἤρξατο ἤδη.

Ἔν τινι πρὸ εἰκοσαετίας δημοσιευθέντι ὑπομνήματι ὁ καθηγητὴς Boussinesq, δεικνύων τὸ δυνατὸν τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλή-

σεως πρὸς τὴν μηχανικὴν τοῦ κόσμου ὑπόστασιν, προβαίνει εἰς μαθηματικὸν ὁρισμὸν τῆς ζώσης ὕλης καὶ τῆς ἀψύχου ἢ τεθνηκυίας.

Πᾶν ὑλικὸν σύστημα ἔμψυχον ἢ ἄψυχον κινούμενον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δυνάμεων γνωστῶν ἢ ἀγνώστων ἐφηρμοσμένων ἐπὶ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἀτόμων διέρχεται διὰ σειρᾶς καταστάσεων, ὧν ἡ συνέχεια δύναται πιθανώτατα νὰ ἐκτυπωθῇ ὑπὸ μορφὴν διαφορικῶν ἐξισώσεων· ἡ ὁλοκλήρωσις τῶν ἐξισώσεων τούτων θὰ δώσῃ τὸν νόμον τῆς ἐκτυλίξεως τῶν καταστάσεων τούτων συνεκθέσει τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν τοῦ φαινομένου, ἤτοι τῶν θέσεων καὶ τῶν ταχυτήτων τῶν διαφόρων τοῦ συστήματος ἀτόμων κατά τινα χρονικὴν στιγμὴν ὡς ἀρχὴν τοῦ χρόνου λαμβανομένην.

Καὶ ἐὰν μὲν ὁ νόμος οὗτος οὐδεμίαν ἀοριστίαν ἐγκλείῃ, ἐὰν δηλαδὴ τὰ εὑρεθέντα ὁλόκληρα ὧσι *μερικά* (particulières), ἀκριβῶς ὁρίζοντα τὰς θέσεις καὶ ταχύτητας τῶν ἀτόμων τοῦ συστήματος κατὰ πᾶσαν τοῦ μέλλοντος στιγμήν, αἱ διαδοχικαὶ καταστάσεις αὐτοῦ ἔσονται ἐκ προτέρων καθωρισμέναι, παρεχόμεναι ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ὁλοκλήρων καὶ ἑπομένως ἐκτυλιχθήσονται κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην. Τὸ θεωρηθὲν ὑλικὸν σύστημά ἐστιν ἄψυχον. Ἐὰν ὅμως ἡ ὁλοκλήρωσις τῶν ἐξισώσεων ὁδηγήσῃ καὶ εἰς ὁλόκληρα ἀνώμαλα (singuliers), οἷα τὰ ἐν τῇ μαθηματικῇ γνωστά, τὰ συνδέοντα πρὸς ἄλληλα τὰ εἰς διαφόρους ἀρχικὰς συνθήκας ἀντιστοιχοῦντα μερικὰ ὁλόκληρα, τότε ἡ κίνησις τῶν ἀτόμων ὁρίζεται μὲν συνεκθέσει τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν ὑπό τινος συστήματος μερικῶν ὁλοκλήρων, ἀλλ' ἡ ὕπαρξις ἀνωμάλων ἐπιτρέπει τὴν μετάστασιν ἀπὸ συστήματος εἰς σύστημα μερικῶν βοηθείᾳ δυνάμεων φύσεως κατ' ἀνάγκην διαφόρου τῆς τῶν φυσικοχημικῶν· ὅθεν ἡ κίνησις τοῦ συστήματος ἀείποτε σύμφωνος πρὸς τὰς διαφορικὰς ἐξισώσεις διατελοῦσα ἔσεται ἀόριστος καὶ τῆς ἀοριστίας ταύτης ἐπωφελούμεναι αἱ ἄλλης φύσεως αὗται δυνάμεις, αἱ ζωϊκαί, κινήσουσι τὰ ὑλικὰ ἄτομα αὐθαιρέτως, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, ἐπὶ τροχιῶν οὐχ ἧττον ἐντελῶς καὶ ἐκ προτέρων καθωρισμένων.

Τοιαῦτα τὰ ἐνόργανα ὑλικὰ συστήματα.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ καθηγητοῦ Boussinesq, ἡ ὅσῳ τολμηρὰ τόσῳ καὶ ἁπλουστάτη, ἡ θίγουσα τὸ μέγα μυστήριον τῆς ζωῆς, διανοίγει πρὸ ἡμῶν ἔδαφος ἐρεύνης ἀπέραντον, ἐφ' οὗ οὐ μόνον ὁ εἰκοστὸς οὗτος αἰών, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν ἑπομένων καταναλωθήσονται μᾶλλον ἢ ἧττον καρποφόρως.

Κορνηλιος Α. Σπαθαρης

SISMANOGLIO

ΥΓΙΕΙΟΝΟΜΙΚΑ

Καθὼς εἰς ἁπάσας τὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς καθ' ἕκαστον κλάδους αὐτῶν, οὕτω καὶ εἰς τὰ ὑγιεινομικὰ ζητήματα ὁ λήξας μεγαλουργὸς δέκατος ἔνατος αἰών, διὰ τῆς ἐξόχως εὐεργετικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως, ἐπήνεγκε μεταβολὰς σπουδαιοτάτας, ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ὠφελείᾳ ἀνυπολογίστῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ κατὰ τὸν ΙΘ΄ αἰῶνα ἐπιτελεσθεῖσαι ἀνακαλύψεις εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν γένει, ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀθανάτου Παστέρ, ἀγαγοῦσα εἰς φῶς τὰ νοσογόνα αἴτια, ἡ θαυμασία ὄντως αὕτη ἀποκάλυψις τοῦ μικροκόσμου ἐν τῇ ἀχανεῖ ἀβύσσῳ, ἧς ἡ ἄπειρος σμικρότης οὐδαμοῦ σταματᾷ, ἀλλ' ἄπειρος χωρεῖ εἰς τοὺς ἀτέρμονας ὁρίζοντας τοῦ ἀδύτου μηδενός, εἰς τὸ χαῶδες σκότος τοῦ ὁποίου περίτρομοι ἀναζητοῦμεν καὶ ματαίως ἴσως οἱ ἐπερχόμενοι αἰῶνες θ' ἀναζητήσωσι τὴν πρωτογενῆ καὶ μυστηριώδη αἰτίαν τῆς ζωῆς, πάντα ταῦτα τὰ προϊόντα σοφωτάτης ἐρεύνης τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐπέχυσαν φῶς ἄπλετον ἐκεῖ, ὅπου ἄλλοτε ἐπεκράτουν ἄγνοια καὶ σκότος βαθύ.

Ἡ πρόοδος τῆς ὑγιεινῆς καθόλου, ἡ κατάλληλος ἐφαρμογὴ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον τῶν πολλαπλῶν ἀνακαλύψεων καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ τελευταία αὕτη ἀνακάλυψις, ἡ ἀνίχνευσις δηλονότι τοῦ μικροβίου, ὡς παραγωγοῦ αἰτίου τῶν νόσων, τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς βιολογίας τῆς νοσογόνου ταύτης μονάδος ἐρευνηθέντα καὶ ἐξακριβωθέντα, αἱ πρόσφοροι ὁδοὶ καὶ ὁ τρόπος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς μεταδόσεως ταύτης, οὐ μόνον τὰ ἀποκρουστικὰ μέσα πρὸς μείωσιν καὶ παρεμπόδισιν τῆς διαδόσεως τῶν νόσων διερρύθμισαν σκοπιμώτερον, ἀπαλλάξαντα τὴν ἀνθρωπότητα τῆς ἀνοήτου σκιαμαχίας διὰ τῆς ἐν ἀκαταλογίστῳ παραζάλῃ ἐφαρμογῆς ἀσκόπων ὑγιεινομικῶν μέτρων, ἀλλὰ καὶ τείνουσι βαθμηδὸν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν καταστροφὴν τῶν ἑστιῶν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀπολυμαντικῶν μέσων ὡς καὶ διὰ τῆς καταλληλοτέρας ἐν γένει καταπολεμήσεως τῶν γνωστῶν ὁσημέραι γιγνομένων πραγματικῶν πηγῶν τῶν μεγάλων ἐπιδημικῶν νόσων, αἵτινες ἐμάστισαν καὶ ἐξακολουθοῦσιν ὁπωσδήποτε μαστίζουσαι τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ ἐπιτυχὴς καὶ πραγματικὴ αὕτη προαγωγὴ τῶν ὑγιεινομικῶν ζητημάτων ἀποδεικνύεται πασιφανέστατα ἐκ τῆς ἀφοβίας καὶ τῆς ἀπαθείας, μεθ' ὧν ὑποδεχόμεθα σήμερον τὴν πανώλη, τὴν μαύρην ταύτην θεάν, ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῆς ὁποίας ἄλλοτε ὡς καὶ ἐπὶ τῇ ταχείᾳ καὶ καταστρεπτικῇ αὐτῆς πορείᾳ, οἱονεὶ μαινομένη ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἐν παραζάλῃ ἀπεριγράπτῳ ἐτρέπετο σύμπασα εἰς φυγήν.

Αἱ πόλεις ἐν φόβῳ, ἐπικρατοῦντι ὅλης τῆς ἄλλης βιοτικῆς κινήσεως, καὶ ἐν ἀπεριγράπτῳ νευρικῇ διεγέρσει ἔκλειον ἑρμητικῶς τὰς πύλας των, ἀποδιώκουσαι τοὺς προσερχομένους καὶ τιμωροῦσαι διὰ θανάτου τοὺς τολμῶντας νὰ ὑπερπηδήσωσι τὰς ὑγιεινομικὰς ζώνας.

Οἱ ἰατροὶ ἔπιπτον θύματα τοῦ ἐξηγριωμένου καὶ ἀφηνιῶντος ὄχλου. Ἠπειλοῦντο ἐξερχόμενοι τὴν ἡμέραν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πασχόντων, ἐπιτρεπομένου τούτου μόνον τὰς νύκτας, ἵνα μὴ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ πλήθους, θεωρούμενοι αὐτοὶ κυρίως μεμολυσμένοι ἐκ τῆς πρὸς τοὺς πάσχοντας συχνοτέρας ἐπαφῆς.

Οἱ Ἑβραῖοι, ἐπίσης νομιζόμενοι διασπορεῖς τοῦ μολύσματος ἕνεκα τοῦ ἀκαθάρτου ἐμπορίου, ὅπερ μετήρχοντο ὡς πωληταὶ ρακῶν καὶ παλαιῶν ἐνδυμάτων, κατεδιώκοντο ἀπηνῶς. Ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ καὶ ἀχαλινώτῳ παραλογισμῷ τὰ πλήθη, ὑφαρπαζόμενα ὑπὸ τῆς καταχθονίου διαδόσεως ὅτι οὗτοι ἐξ ἐχθρικῶν διαθέσεων ἢ διὰ θρησκευτικὰς ἀντεκδικήσεις ἐμόλυνον σκοπίμως τὰ ὕδατα τῶν πόλεων διὰ δηλητηρίων, ἵνα ἀθρόον διασπείρωσι τὸν θάνατον μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἐπέπιπτον κατὰ τῶν δυστυχῶν

Ἀπολυμαντής

Ἰσραηλιτῶν ἀνηλεῶς. Τὰ δὲ θύματα τῆς διεγέρσεως ταύτης ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας. Αἱ κυβερνήσεις, ἀνίσχυροι καὶ οἱονεὶ ἀπροπαράσκευοι, ἐθεῶντο ἀπαθῶς τὰ ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτῶν διαδραματιζόμενα φρικώδη ταῦτα γεγονότα.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων μετ᾽ ἀπολύτου καὶ ἀνεξελέγκτου δικαιοδοσίας ἐντεταλμένοι νὰ ἐφαρμόζωσι τὰ κατὰ τῆς νόσου οἱονεὶ σπασμωδικῶς θεσπιζόμενα ἀτελέστατα ὑγιεινομικὰ μέτρα ἐξετραχηλίζοντο εἰς στυγερὰς καταχρήσεις. Διὰ προσωπικὰς δὲ ἀντεκδικήσεις, αὐτοὶ οὗτοι ἐπωφελούμενοι τὴν θυελλώδη ἀνωμαλίαν, κατεμήνυον πολλὰ ἄτομα ἢ καὶ ὁλοκλήρους οἰκογενείας ὡς πανωλιώσας ἢ ὑπόπτους, καὶ ἀπεμόνουν αὐτάς. Κωφοὶ δὲ εἰς τὰς διαμαρτυρίας, τοὺς ἀνθισταμένους ἐκήρυσσον φρενοβλαβεῖς.

Ἔδενον, καὶ βίᾳ ἀπάγοντες, ἔρριπτον αὐτοὺς φύρδην μίγδην εἰς τὰ νοσοκομεῖα μετὰ τῶν πανωλιώντων, ὅπου, εἴτε ἐκ τοῦ τρόμου εἴτε ἐκ τῆς νόσου, εὕρισκον οἱ δυστυχεῖς ἀποτρόπαιον τὸν θάνατον.

Ἤδη, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ᾽ ὄψιν ταῦτα, τὰ εἰς τοὺς παρῳχημένους αἰῶνας συμβάντα, δικαίως δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος εἰς τὰ ὑγιεινομικὰ πράγματα εἶναι μεγίστη, ἡ δὲ ψυχολογικὴ μεταβολή, μεθ᾽ ἧς ὑποδεχόμεθα θαρραλέοι σήμερον τὴν πανώλη, ἀληθῶς καταπληκτική.

Μετηνέγκομεν ταύτην ἀφόβως, ἰδίαις χερσίν, ἐντὸς φιαλιδίων εἰς Βιέννην, ὅπου κατὰ τὴν ἐξ ἀπροσεξίας ἐπισυμβᾶσαν ἐν τῷ βακτηριολογικῷ φροντιστηρίῳ ἐπιδημίαν, οὐδεμίαν ἄλλην ὑπέστημεν ἀνησυχίαν, ἢ τὴν θλῖψιν, ἣν ᾐσθάνθημεν διὰ τὴν ἄδικον ἀπώλειαν τεσσάρων ὑπάρξεων, ἐν αἷς καὶ τῆς τοῦ πολυτίμου μύστου τῆς ἐπιστήμης, τοῦ νεαροῦ ἀσκληπιάδου Müller, διότι ἤμεθα ἐκ τῶν προτέρων βέβαιοι ὅτι ἡ νόσος θὰ ἀπεπνίγετο ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ φροντιστηρίῳ· ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ὑπεδέχθημεν ταύτην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Πὸρτ-Σαΐδ, ὅπου οἱ κάτοικοι ἄχρι τῆς ὥρας ταύτης διερωτῶνται ἀφόβως καὶ παίζοντες, εἶναι ἆρά γε πανώλης ἢ παρεμφερής τις νόσος, ἡ νόσος, δι᾽ ἣν τοσοῦτος γίνεται θόρυβος καὶ πόλεμος ἀπολυμαντικός;

Ἐνεφανίσθη ὡς ἁπλοῦς καὶ διαβατικὸς ἐπισκέπτης ἐν Βηρυττῷ. Ἀφοῦ δ᾽ ἔκλεισε λογαριασμούς τινας μετὰ τεσσάρων ἀτόμων παρά τινι ζαχαροπλαστείῳ, ἀπῆλθεν, οὐδ᾽ ἴχνος τῆς διαβάσεώς της ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως ταύτης ἀφήσασα.

Μετέβη εἰς Σμύρνην, εἰς Ὄπορτον, εἰς Γλασκόβην καὶ ἀπῆλθε μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑπερπηδήσῃ ἡ μολυβδόπους τὰς ζώνας τῆς νεωτέρας ἀπολυμαντικῆς καὶ ἀποκρουστικῆς τέχνης.

Τὴν μεγάλην τῆς Ἀνατολῆς πρωτεύουσαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἣν ἄλλοτε κατὰ προγενεστέρας ἐποχὰς ἀπεβιβάσθη, καὶ ἐν ᾗ κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Προκοπίου ἐφόνευσεν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ 10,000 ψυχῶν, προσήγγισεν ἁπλῶς καὶ λίαν εὐγενῶς ἐχαιρέτισεν ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ ἀτμοπλοίου «Niger» καὶ ἀπῆλθεν αὐθωρεί, ἀχθεῖσα δεσμία εἰς Fioule τῆς Γαλλίας, ὅπου καὶ περιωρίσθη ἡ ἡρωΐς, κατεχομένη προφανῶς ὑπὸ μελαγχολίας, ἐφ᾽ ὅσον ἀναλογιζομένη παρελθόντα μεγαλεῖα καὶ τρόπαια ρίπτει ἄπληστα βλέμματα εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου τούτου πολυάνθρωπον ἀποικίαν τῶν Φωκαέων, ὅπου ἄλλοτε ἐν διαστήματι ἑνὸς μηνὸς μόνον ἐφόνευσεν ὑπὲρ τὰς 16,000 ἀνθρώπων. Εἶτα δὲ μεταβᾶσα ἐκεῖθεν εἰς τὸ κέντρον τῆς Γαλλίας κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Grégoire de Tours, τοσαύτην ἐποιήσατο θραῦσιν, ὥστε ἡ πρὸς κατασκευὴν φερέτρων ξυλεία εἶχε σχεδὸν ἐκλείψῃ!

Μετημφιεσμένη μετέβη καὶ εἰς Τεργέστην, ὅπου ἔτυχεν ἀρίστης ὑποδοχῆς. Κατεκλίθη δὲ τὸ ἐξωτικὸν τέρας ἐν πλήρει καὶ κοινῇ αἰθούσῃ νοσοκομείου μεταξὺ τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων συναδέλφων της, αἵτινες, διὰ τὸ μὴ πολὺ ὁρμητικὸν τοῦ χαρακτῆρός των, καίπερ πολὺ καταστρεπτικώτεραι ἐκείνης, μένουσιν, ἂν οὐχὶ ἀκαταδίωκτοι, τοὐλάχιστον ἀνεκταὶ ἀρκούντως· ἀλλὰ μόλις ἀποκαλυφθεῖσα ἐγένετο κ᾽ ἐκεῖθεν ἄφαντος! Ματαίως δ᾽ ἐπὶ πολὺ ἀνεζητήθησαν τὰ ἴχνη της ἐπί τε τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου καὶ ἐν τοῖς ἀτμοπλοίοις.

Τοιαύτη εἶναι σήμερον ἡ ἀφοβία καὶ ἡ ἀπάθεια, μεθ᾽ ἧς ὑποδεχόμεθα τὴν πανώλη. Τὰ δὲ ὑγιεινομικὰ ἡμῶν μέτρα ἀπὸ Συνελεύσεως εἰς Συνέλευσιν, ἀπὸ Συνεδρίου εἰς Συνέδριον καὶ ἀπὸ συζητήσεως εἰς συζήτησιν γλυφόμενα βαθμηδὸν κατήντησαν λεπτότατα καὶ ἠπιώτατα.

Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μεθ᾽ ὅλην ταύτην τὴν ἐπεξεργασίαν τὰ ὑγιεινομικὰ ἡμῶν μέτρα ἐξακολουθοῦσιν ἔτι καὶ νῦν φέροντα τοὺς προγονικοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς ἰδιότητας. Εὐτυχῶς ὅμως ἀντὶ νὰ καταδιώκωμεν ὡς πάλαι ποτὲ ἀγεληδὸν τὰ ἄκακα πλήθη διαπράττοντες ἀνομίας καὶ δηώσεις κατὰ τῶν ὁμοιομόρφων μας ὄντων, πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς νόσου, τρέπομεν τὰς αἱμοχαρεῖς ἡμῶν παιδιὰς ἐναντίον τῶν ποντικῶν, τῶν μικρῶν τούτων τρωκτικῶν, τῶν λίαν ἄλλως ἀνησύχων τούτων ὀνταρίων, ἅτινα εἰς τὰς ἀποδημητικὰς καὶ πελαγοδρομικὰς ὀρέξεις ὑπερβάλλουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς πλέον ἀτρομήτους ναύτας, εἰσερχόμενα εἰς τὰ ἀτμόπλοια καὶ ἄνευ εἰσιτηρίων καὶ ἄνευ ἀστυνομικῶν καὶ ὑγιεινομικῶν διατυπώσεων, ἔνθα εὑρίσκουσιν εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ κρύπτας καταλλήλους καὶ πολυπληθεῖς καὶ ἀφθονίαν εὐχυμοτάτων καὶ εὐγευστοτάτων σπόρων. Τὰ τρωκτικὰ ταῦτα, οὕτωσὶν ἐλευθέρως ἀπὸ χώρας εἰς χώρας μεταπηδῶντα ἄνευ προηγουμένης ἀπομονώσεως ἐν λοιμοκαθαρτηρίοις ἢ ἀπολυμάνσεως τῆς ψυλλοβριθοῦς σισύρας των, ἐκ μεμολυσμένων δὲ χωρῶν προερχόμενα, παρεισδύουσιν εἰς πόλεις τέως καθαρὰς συναποκομίζοντα τὰ σπέρματα καὶ ἐγκαθιστῶντα ἐν αὐταῖς τὴν νόσον, πρὸς μεγάλην εἰρωνείαν τῶν σοφωτάτων ἄλλως διατάξεων ἁπασῶν τῶν ὑγιεινομικῶν Συνελεύσεων, ἵνα οὕτω πληρωθῇ τὸ ρηθὲν «Ὤδινεν ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν!»

Ἡ ἰδέα τῆς ἀπὸ τῶν νόσων προφυλάξεως εἶναι ἔνστικτον καὶ ὅλως φυσικὸν ἀποκύημα τῆς μεγάλης καὶ θαυμασίας ἐν ταῖς ποικιλίαις αὐτῆς δυνάμεως, ἣν κέκτηται ἅπασα ἡ ζωϊκὴ φύσις πρὸς αὐτοσυντήρησιν.

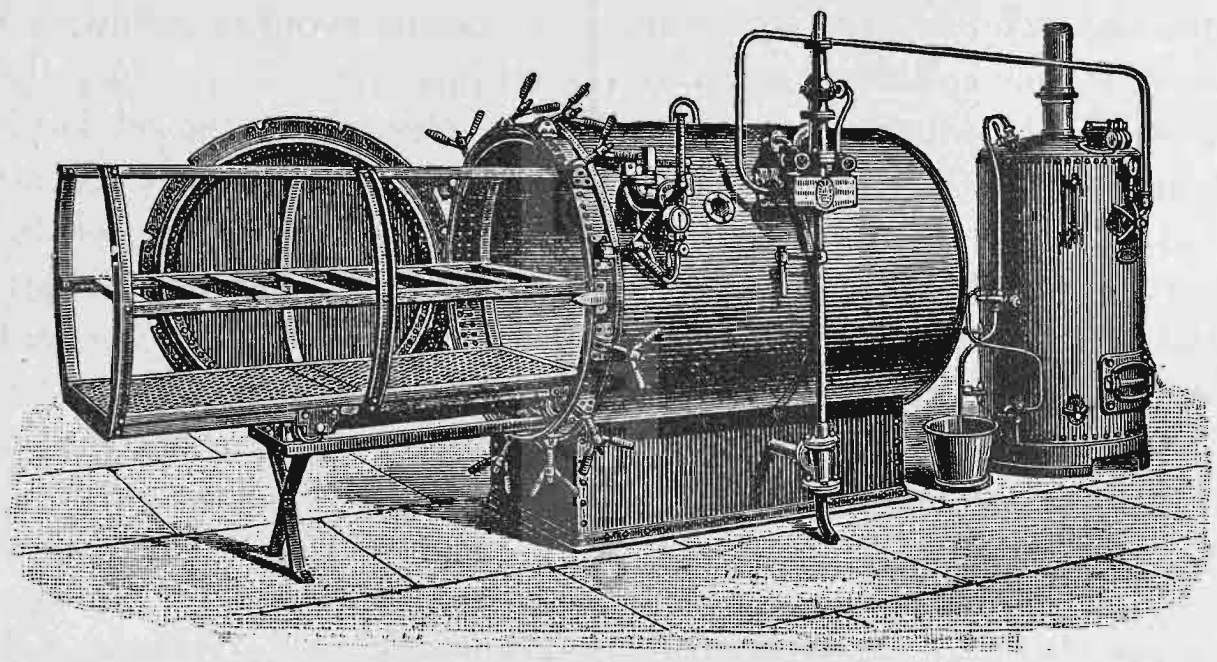
Οὐδὲν ἄρα τὸ παράδοξον, ἐὰν τὰ κατὰ τῶν νόσων προφυλακτικὰ μέτρα χρονολογῶνται ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Οὕτως, ἐὰν ἀνέλθῃ τις μέχρι τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, ἀνευρίσκει ἴχνη ὑγιεινομικῶν μέτρων.

Ἐν Αἰγύπτῳ αἱ μόμιαι, ἤτοι τὰ τεταριχευμένα πτώματα, ἅτινα σήμερον ἀνευρίσκονται ἐν τῷ ἀνασκαπτομένῳ ἀμμώδει ἐδάφει αὐτῆς, ξηρὰ καὶ ἀκέραια, οὐδ᾽ ἴχνος ἐπισυμβάσης ἀποσυνθέσεως φέροντα, δύναταί τις νὰ εἴπῃ ἀδιστάκτως ὅτι ὑπῆρξαν προϊὸν ὑγιεινομικῶν διατάξεων κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀποσυνθέσεως. Ἵνα δὲ τὸ ὑγιεινομικὸν τοῦτο μέτρον καταστῇ σεβαστὸν καὶ ἐπιβληθῇ ἡ ἀκριβὴς αὐτοῦ ἐφαρμογὴ παρὰ τῷ λαῷ εἶχε τεθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς θρησκείας.

Ἡ μομιοποίησις τῶν νεκρῶν ἐξησφάλιζε πράγματι τὴν χώραν τῆς καυστικῆς ἐκείνης ζώνης ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ ἐπικινδύνους νοσηρὰς ἀναθυμιάσεις, τὰς ἐπιγιγνομένας ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν πτωμάτων, ἅτινα, ἀβαθῶς, τίς οἶδε, θαπτόμενα καὶ εἰς ἔδαφος ἀμμῶδες καὶ ἀσταθές, εὐχερῶς ὑπό τε τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὑδάτων ἀνασκαπτόμενα ἀνεφαίνοντο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο, τὸ ἐπ᾽ ἄπειρον διατηροῦν τὰ πτώματα ξηρὰ καὶ ἀνέπαφα, ἔπρεπε ν᾽ ἀνασταλῇ· ἄλλως ἠπειλεῖτο ἡ ὅλη ἐπιφάνεια τῆς Αἰγύπτου μετὰ πάροδον αἰώνων νὰ ἐπιστρωθῇ διὰ μομιῶν καὶ ν᾽ ἀπομομιωθῇ.

Ἡ καῦσις τῶν πτωμάτων, μέτρον καὶ τοῦτο παροδικῆς διαρκείας, ἐφαρμοσθὲν καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ ἐπίσης μεταξὺ τῶν ὑγιεινομικῶν μέτρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ μέτρον τοῦτο, καίπερ τῶν ἀρίστων, δὲν ηὐδοκίμησεν. Εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιον πῶς ἡ σημερινὴ πρόοδος δὲν κατώρθωσε ν᾽ ἀναστηλώσῃ καὶ καταστήσῃ τοῦτο γενικόν, ἐπὶ μεγάλῃ ὠφελείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀπολυμαντικὸς κλίβιονος

Ὑποδείγματα παλαιοτάτων ὑγιεινομικῶν μέτρων, μᾶλλον συστηματοποιημένων, παρέχουσιν αἱ θρησκευτικαὶ διατάξεις τῶν Ἑβραίων.

Ἡ τῶν σπλάγχνων ἐξέτασις ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὶν ἢ τὸ ζῷον δοθῇ εἰς πώλησιν εἶναι φροντὶς κατ᾽ ἐξοχὴν ὑγιεινολογική, σκοποῦσα τὸν περιορισμὸν τῆς μεταδόσεως πλείστων ὅσων νόσων.

Τίς δὲ δύναται ν᾽ ἀρνηθῇ ὅτι τοῦ παναρχαίου τούτου μέτρου καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ διατηρηθῇ πλήρης ἡ πρωτογενὴς ἀκμή;

Ἐφαρμόζεται μὲν τὸ μέτρον τοῦτο καὶ σήμερον, ἔπρεπεν ὅμως μετὰ πλείονος ἀκριβείας καὶ εὐσυνειδησίας νὰ γίνηται· μεθ᾽ ὅσης ἴσως κατὰ τοὺς παναρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους. Τοῦτο δέ, καθόσον σήμερον, στηριζόμενοι ἐπὶ θετικῶν διδομένων, γνωρίζομεν ὅτι πλεῖστα τῶν ζῴων τούτων, φέροντα τὰ σπέρματα καὶ τὰ βακτηρίδια τῆς φυματιώσεως, καθίστανται αἴτια τῆς φοβερᾶς ταύτης παθήσεως.

Τὰ ἐξῆς κατὰ τῆς λέπρας ἰδίως μέτρα, τὰ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Μωϋσέως ἀναγραφόμενα, οἷον: «Ὅταν ὁ λεπρός, ἀφοῦ σχισθῶσι τὰ ἐνδύματά του καὶ ἀπογυμνωθῇ ἡ κεφαλή του, ἀνακράξῃ· «Μεμολυσμένος! μεμολυσμένος!» θὰ κατοικήσῃ μόνος, ἡ δὲ κατοικία του θὰ εἶναι μακρὰν τῶν ἀγρῶν». Καί: «Πάντα τὰ εἴδη τὰ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν πασχόντων καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν χρησιμοποιηθέντα, οἷον ἀσπρόρρουχα, ἐνδύματα διάφορα καὶ ὑφάσματα, τάπητες καὶ τὰ τοιαῦτα, θὰ ἐξετάζωνται δὶς ὑπὸ τοῦ ἱερέως, καὶ ἐὰν ἤθελον εὑρεθῇ φέροντα κηλῖδας ρυπαράς, ὑπερύθρους ἢ πρασινωπάς, θὰ καίωνται». Ὡς καί: «Ὡς πρὸς τὰς οἰκίας τῶν πασχόντων, ἐὰν ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν τοίχων φέρῃ κηλῖδας ὑπερύθρους ἢ πρασινωπάς (ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ὑφασμάτων), μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν καὶ γνωμοδότησιν τοῦ ἱερέως, θ᾽ ἀποξέωνται καὶ θὰ ἐπιχρίωνται ἐκ νέου· ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου τούτου ἤθελε συμβῇ ν᾽ ἀναφανῶσιν ἐκ νέου αἱ κηλῖδες, ὁ οἶκος θὰ κατεδαφίζηται, τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτῆς θὰ μεταφέρηται πολὺ μακράν».

Τὰ μέτρα λοιπὸν ταῦτα, συνιστάμενα πρῶτον εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν καὶ ἀπομόνωσιν τῶν πασχόντων μακρὰν τῆς πόλεως καὶ αὐτῶν τῶν ἀγρῶν, δεύτερον εἰς τὴν διὰ τοῦ πυρὸς καταστροφὴν τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ποικίλων ἐν γένει εἰδῶν τῶν ὑπὸ τῶν νοσηρῶν ἀποκρίσεων τῶν πασχόντων ρυπαινομένων, καὶ τρίτον εἰς τὴν αὐστηρὰν ἀπολύμανσιν τῆς οἰκίας, μήπως δὲν ἀπαρτίζουσι πλήρη τὴν βάσιν τῶν νεωτέρων ὑγιεινομικῶν μέτρων, τὴν *ἀπομόνωσιν* δηλονότι καὶ τὴν *ἀπολύμανσιν*;

Ὑπῆρχον ἄρα καὶ κατὰ τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα διατάξεις ὑγιεινομικαί. Ἐὰν δὲ ἀνευρίσκωμεν ταύτας ὑπὸ τὸν τύπον θρησκευτικῶν νόμων, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι λαοί, οἷοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, βιοῦντες ἐν παχυλωτάτῃ ἀμαθείᾳ καὶ βαρβαρότητι, μόνον περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν προκειμένου ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποβληθῶσι μετὰ πλήρους ἀκριβείας καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὰς λίαν ἄλλως αὐστηρὰς καὶ δαπανηρὰς ταύτας διατυπώσεις.

Οὕτωσὶν ἐφαρμοζόμενα τὰ ὑγιεινομικὰ μέτρα ἐφέροντο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς κατὰ τῶν ἐνδημουσῶν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας νόσων, οὐδαμῶς δὲ ἀπεσκόπουν τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐξ ἄλλων καὶ δὴ ἀπομεμακρυσμένων χωρῶν παρεισαγομένων.

Ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν ἐὰν κατὰ τὰς μεμακρυσμένας ἐκείνας ἐποχὰς ἐφηρμόζοντο μέτρα ὑγιεινομικὰ *ἀποκρουστικά*.

Ὑπάρχουσιν ἀδιαφιλονικήτως πλεῖσται μαρτυρίαι, κατ᾽ ἐξοχὴν δὲ ἡ τοῦ Ρούφου τοῦ Ἐφεσίου, ἀνευρεθεῖσα ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1831 ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου

Angelo Maï, ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι πολλὰς πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδας καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐμφανισθῇ ἡ πανώλης καὶ ὅτι πολλαὶ φονικαὶ ἐπιδημίαι συμπεριελαμβάνοντο ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην· ἀλλ᾽ οὔτε περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐπιδημιῶν ἐκείνων, ὧν τινες κατὰ μεγάλην πιθανότητα ἦσαν πανωλικαί, δυνάμεθα μετὰ κύρους ἐπιστημονικοῦ ν᾽ ἀποφανθῶμεν, ἀλλ᾽ οὔτε ἴχνη ὑγιεινομικῶν ἀποκρουστικῶν διατάξεων δυνάμεθα ν᾽ ἀνεύρωμεν.

Ἀπὸ τοῦ 542 μ. Χ., ὁπότε ἡ νόσος ἐνέσκηψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγένετο ἐπιστημονικῶς γνωστὴ ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῶν ἀδιαφιλονικήτου κύρους περιγραφῶν τοῦ Προκοπίου καὶ Εὐάγρου, ἰδίως δὲ κατὰ τὸ 1347, ἐποχὴν τῆς φοβερᾶς ἐπιδημίας, ἥτις διὰ τὸν κακοηθέστατον καὶ φονικώτατον αὐτῆς χαρακτῆρα ἐκλήθη μαύρη πανώλης, πανώλης τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἥτις, ἐκ τῶν βορείων τῆς Κίνας χωρῶν ἐκπορευθεῖσα, περιῆλθεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν γῆν, ἐν δὲ διαστήματι 4 ἐτῶν ἀφήρπασε τὸ τρίτον τῶν κατοίκων τῆς Εὐρώπης, καταπτοήσασα τοὺς πληθυσμούς, ἤρξαντο τὰ ὑγιεινομικὰ μέτρα νὰ λαμβάνωσι χαρακτῆρα ἀποκρουστικὸν καὶ βαθμηδὸν νὰ συστηματοποιῶνται.

Ὡς εἰκός, κατ᾽ ἀρχὰς τὰ μέτρα ταῦτα, ἔκ τε τῆς καταπλήξεως καὶ τοῦ τρόμου τῶν λαῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστημονικῆς βάσεως καὶ ἐκ τῆς κακῆς ἐν γένει διαρρυθμίσεως τοῦ διοικητικοῦ τῶν χωρῶν, ἀσύντακτα καὶ μεμονωμένα, ἀπεσκόπουν κατὰ τρόπον ἐγωϊστικὸν τὴν αὐθαίρετον οἱονεὶ προφύλαξιν ὡρισμένης περιοχῆς, κατὰ τὰς διαθέσεις πάντοτε καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν κατὰ τὰς διαφόρους χώρας ἀρχόντων ἢ κυβερνητῶν. Ἔκαιον, ἔθυον, ἀπέκλειον τὴν συγκοινωνίαν τῶν γειτόνων χωρῶν, μέχρι λιμοῦ καὶ κοινωνικῆς ἀσφυξίας, ἀπέκρουον δὲ τοὺς ἐπήλυδας διὰ τῶν ὅπλων, προκαλοῦντες οὕτως ἀνωμαλίας καὶ ἀλληλοκαταστροφὰς πολὺ φοβερωτέρας ἐκείνων, ἃς αὐτὴ ἡ νόσος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ.

Ἕκαστον ἄτομον, ἑκάστη χώρα, ἐσκέπτετο ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς ἰδίας αὐτῆς σωτηρίας, οὐδόλως μεριμνῶσα περὶ τῆς γείτονός της καὶ ἀδιαφοροῦσα καθ᾽ ὁλοκληρίαν καὶ διὰ τὰ μέσα, ἃ διετίθεντο, καὶ διὰ τὰ φοβερὰ ἐπακόλουθα. Μόνον ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ βαθμηδὸν προαγομένου πολιτισμοῦ, ὅστις συνέταττε καὶ ἐρρύθμιζε τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἤρξαντο καὶ τὰ ὑγιεινομικὰ μέτρα βαθμηδὸν νὰ προάγωνται διὰ κρίσεως ψυχραιμοτέρας καὶ δι᾽ ἐπινοίας καὶ εὐσυνειδησίας ἐπιστημονικωτέρας. Μόλις δὲ κατὰ τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα ἡ διεθνὴς ὑγιεινὴ ἤρξατο περιβάλλουσα φιλοστόργως ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα!

Ἡ σημερινὴ δὲ κατάστασις, κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους μάλιστα χρόνους, περὶ τὰ τέλη δηλ. τοῦ αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, καθ᾽ οὓς παλαίομεν ἐναντίον τῆς εἰσβολῆς τῆς πανώλους, δὲν παρέχει τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως καὶ τῆς μυθώδους ἀνωμαλίας, τῆς ἐπικρατησάσης κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς καὶ ἀπαισίους ἐκείνους χρόνους, καθ᾽ οὓς ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος τῶν ἐπιδημιῶν, τὰ θηριώδη μέτρα, ἡ φοβερὰ τῶν λαῶν ψύχωσις, αἱ σπασμωδικαὶ προσπάθειαι ἑκάστου ἀτόμου, οἱ λιμοί, αἱ ἐπιθέσεις, αἱ ἀντεκδικήσεις καὶ αἱ δηώσεις διεδέχοντο ἄλληλα μετὰ καταστρεπτικοῦ στροβίλου, ὡς φρικαλέα τις θεομηνία, καθ᾽ ἣν τὸ πῦρ, τὰ μίση, ἡ μάχαιρα, ἡ νόσος καὶ ἡ πεῖνα συνεμάχουν ἀσυνειδήτως καὶ διέσειον τὰς βάσεις τῆς κοινωνίας, ἥτις κατάφορος ὡς χείμαρρος μαύρης καταστροφῆς ἐφέρετο εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἐξοντώσεως!

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκρύθμου ἐκείνης καταστάσεως, κατὰ τὸ 1347, ἐξεδόθη ἡ πρώτη ὑγειονομικὴ διάταξις, φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Barnabo Visconti, ἄρχοντος τῶν Μεδιολάνων καὶ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου. Ἀλλὰ καὶ ἡ διάταξις αὕτη ἐνεῖχεν ὅλην τὴν δριμύτητα καὶ θηριωδίαν τῆς ἐποχῆς, ἀναγράφουσα νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ πυρὸς οἱ πανωλιῶντες καὶ νὰ κατεδαφισθῶσιν αἱ οἰκίαι των.

Ἡ δὲ κατὰ τὸ 1374 ἐκδοθεῖσα δευτέρα διαταγή, φοβερωτέρα τῆς πρώτης, ἐξεδίωκε τῆς πόλεως σκληρότατα πᾶν ὑπόπτως πάσχον ἄτομον. Οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι ἠναγκάζοντο ἀνέστιοι νὰ περιπλανῶνται ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τοὺς ἀγρούς, πανταχόθεν ἀποκρουόμενοι, μέχρι τῆς τελείας ἰάσεως ἢ τοῦ θανάτου των. Αἱ διατάξεις αὗται ἴσχυσαν μέχρι τοῦ 1399.

Τέλος ἐν Βενετίᾳ, ἥτις ἦτο τότε τὸ σπουδαιότατον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Μεσογείου καὶ τὸ σημεῖον, εἰς ὃ κατέληγε τὸ μεῖζον μέρος τῶν προελεύσεων τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν ἡ χώρα, ἡ μᾶλλον ὑποκειμένη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐξωτικῶν νόσων, διέλαμψε κατὰ τὸ 1403 τὸ πρῶτον ἡ φιλανθρωπικὴ ἰδέα τῆς συστάσεως λοιμοκαθαρτηρίου ἐπί τινος νήσου, ἐκεῖ που πλησίον κειμένης.

Τὴν ἵδρυσιν τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου τούτου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνέγερσις τῶν πρώτων ὁμοίων ἱδρυμάτων καὶ ἐν διαφόροις ἄλλαις χώραις.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ 1466 ἱδρύθη τοιοῦτον ἐν Δαλματίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ, κατὰ δὲ τὸ 1467 ἐν Γενούῃ καὶ κατὰ τὸ 1476 ἐν Μασσαλίᾳ. Ἐν Ἱσπανίᾳ ἱδρύθη τῷ 1494, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος.

Πάντα ὅμως τὰ λοιμοκαθαρτήρια ταῦτα ἐχρησιμοποιοῦντο ἁπλῶς διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ τὴν νοσηλείαν τῶν πασχόντων, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ἀπομόνωσιν καὶ ἀπολύμανσιν τῶν ὑπόπτων καὶ ἀκαθάρτων προελεύσεων.

Ἡ εὐτυχὴς ἰδέα τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν λοιμοκαθαρτηρίων καθ᾽ ὃν τρόπον λειτουργοῦσι ταῦτα σήμερον εἶναι μεταγενεστέρα. Ἡ δὲ δόξα τῆς τοιαύτης ἐπινοίας ὀφείλεται εἰς τὴν πόλιν τῆς Μασσαλίας, ἥτις πρώτη ἔκτισε λοιμοκαθαρτήριον ἐν τῇ νήσῳ Pomègues, ὅπου μεταβαίνοντα τὰ ἐξ ὑπόπτων προελεύσεων προερχόμενα ἀτμόπλοια ὑπεβάλλοντο εἰς κάθαρσιν, καθ᾽ ἣν οἱ μὲν ἐπιβάται ἐτίθεντο ὑπὸ ἐπιτήρησιν, τὰ δὲ ἐμπορεύματα ἐξετίθεντο εἰς τὸν ἀέρα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων καπνισμῶν. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου τῆς νήσου Pomègues, ἀπὸ τοῦ 1587 καὶ ἐντεῦθεν ἠγέρθησαν βαθμηδὸν πολλὰ ἄλλα ἀνὰ τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Μεσογείου, ἐν Γενεύῃ, Τουλῶνι καὶ Λιβόρνῳ. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ πολὺ βραδύτερον, κατὰ τὸ 1720, ἱδρύθη τὸ πρῶτον λοιμοκαθαρτήριον. Ἐν Αἰγύπτῳ, Τουρκίᾳ καὶ Ἑλλάδι ἡ σύστασις τῶν πρώτων λοιμοκαθαρτηρίων χρονολογεῖται πολὺ μεταγενέστερον, κατὰ τὰς

ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, μεταξὺ τοῦ 1825 καὶ τοῦ 1840.

Ἀλλὰ καὶ τὰ λοιμοκαθαρτήρια ταῦτα, ἰδίως τὰ πρὸ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος ἐγερθέντα, ὁάσεις ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῷ μέσῳ δηλ. τῆς ἐπικρατούσης γενικῆς ἀνωμαλίας, διεπόμενα πλημμελῶς ὑπὸ ὑγιεινομικῶν διατάξεων ὑπερβολικῶν ἢ ἐλλιπῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιστημονικῆς βάσεως ἢ διεθνοῦς ἑνότητος, ἥκιστα συνετέλουν πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν προετίθεντο.

Τὰ νοσήματα, μεθ᾽ ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν μέτρων, ἐξηκολούθουν διὰ διαφόρων ὁδῶν παρεισδύοντα ἐκ τῶν παραλίων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κρατῶν. Αἱ δὲ διάφοροι πόλεις καὶ χῶραι δὲν ἔπαυον, ὡς εἰκός, ὑπερασπίζουσαι ἑαυτὰς διὰ τῶν προρρηθέντων αὐθαιρέτων ὑγειονομικῶν μέτρων, ἀσκουμένων ὑπὸ ἐπιτροπῶν περιβεβλημένων ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου. Αἱ καταχρήσεις, αἱ βιαιοπραγίαι, αἱ συκοφαντίαι ἐξηκολούθουν ἀπαίσιαι. Οὕτω τὰ ὑγιεινομικὰ μέτρα, μάστιξ φοβερά, συνεμάχουν πάντοτε μετὰ τῶν νόσων πρὸς τέλειον τῆς ἀνθρωπότητος ὄλεθρον.

Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν λοιπὸν ταύτην τῆς ὑγιεινομικῆς ὑπηρεσίας φάσιν ἐξηκολούθει ἡ προτέρα ἀνωμαλία, ἐπιδεινωθεῖσα μάλιστα τῇ προσθήκῃ καθάρσεων ἐπὶ τῶν μεμολυσμένων προελεύσεων, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἔτι συνεννοήσεως ἢ ἑνότητος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ὧν ἕκαστον ἐπέβαλλε κατ᾽ ἰδίαν βούλησιν ἢ ἀντίληψιν τὰ μέτρα ἐκεῖνα, ἃ ἤθελε κρίνῃ ἀνυσιμώτερα, ἀδιαφοροῦν περὶ τῆς ἀγαθῆς ἢ ἐπιζημίου αὐτῶν ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν γειτόνων ἢ ἀπωτέρων χωρῶν.

Ἡ κατάστασις αὕτη σχεδὸν ἀναλλοίωτος διετηρήθη μέχρι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, ὁπότε σὺν τῷ προαγομένῳ πολιτισμῷ ἤρξατο βαθμηδὸν νὰ κυοφορῆται ἡ ἰδέα τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν ἐπὶ τῶν ὑγιεινομικῶν ζητημάτων.

Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν καὶ καθ᾽ ὅλον τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ αἱ παρατεταμέναι καθάρσεις διὰ τῆς κατακρατήσεως τῶν τε ἐπιβατῶν καὶ τῶν ἐμπορευμάτων ἐν τοῖς λοιμοκαθαρτηρίοις δὲν διήγειρον δυσαρεσκείας πολλάς, ὡς ἤθελέ τις φαντασθῇ. Ἐξ ἐναντίας εἰς μὲν τοὺς ὑπὸ τῆς πανώλους πεφοβισμένους πληθυσμοὺς παρεῖχον παρηγορίαν, εἰς δὲ τὴν βραδύπλουν ναυτιλίαν ἀνακούφισιν εὐχάριστον μετὰ τοὺς δυσκόλους καὶ περιπετειώδεις πλοῦς τῶν ἐποχῶν ἐκείνων.

Βραδύτερον ὅμως, σὺν τῇ βαθμιαίᾳ ἀναπτύξει τῆς ναυτιλίας καὶ τῇ μετατροπῇ τῆς ἱστιοπλοΐας εἰς ἀτμοπλοΐαν καὶ τῇ προαγωγῇ ἐν γένει τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περὶ τῶν καθάρσεων ἰδέαι ἤρξαντο μεταβαλλόμεναι ριζικῶς, ἐγείρουσαι διαμαρτυρίας, βαθμηδὸν ἐπιτεινομένας, διὰ τὰς ἐκ μακρῶν κατακρατήσεων ἐν τοῖς λοιμοκαθαρτηρίοις προσγιγνομένας ζημίας.

Ἐν τούτοις, μεθ᾽ ὅλας τὰς διαμαρτυρίας ταύτας καὶ διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα μέγιστον φόβον τῆς πανώλους, καὶ διότι εἰς τὰ πνεύματα δὲν εἶχε καθορισθῇ τὸ ζήτημα ἂν προσγίγνηται ἢ μὴ βλάβη εἰς τὸ ἐμπόριον ἐκ τῶν οὕτωσὶν ἐπιβαλλομένων καθάρσεων, καὶ διότι διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἐπισήμων πληροφοριῶν ἐδέσποζεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος μετὰ τῆς ἀπωτάτης ἦν πανωλικὴ πηγὴ ἀέναος, ἀπειλοῦσα τὴν Εὐρώπην, ἐξηκολούθουν ἐπιβάλλοντες τὰ ὑγιεινομικὰ μέτρα καὶ παρατεταμένα καὶ διαρκῆ.

Οὕτως ἔβαινον τὰ πράγματα, ἕως οὗ μεταξὺ τῶν κρατῶν καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ἥτις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἐφοδιασθῇ διὰ πολλῶν σχετικῶν ἰατρικῶν ἐκθέσεων, ἀρκούντως διασαφητικῶν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ Ἀνατολῇ ἐν γένει καταστάσεως, ἐγεννήθη ἡ ἰδέα κοινῆς μετὰ πάντων τῶν κρατῶν ὡς πρὸς τὰ ὑγιεινομικὰ ζητήματα συνεννοήσεως, πραγματοποιηθείσης ὄντως προτάσει αὐτῆς τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τῆς συγκροτήσεως τῆς πρώτης ὑγιεινομικῆς Συνελεύσεως κατὰ τὸ 1853 ἐν Παρισίοις.

Προϊὸν τῆς Συνελεύσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ σύνταξις συμβάσεως καὶ λεπτομεροῦς διεθνοῦς ὑγιεινομικοῦ κανονισμοῦ ὡς καὶ ὁμοιομόρφου διοικητικοῦ συστήματος δι᾽ ἅπαντα τὰ κράτη τὰ συμμετασχόντα τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὸ ὁμοιόμορφον τοῦτο, μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἕξεις τῶν διαφόρων λαῶν, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἡ ἀπότομος μετάπτωσις εἰς μέτρα ἠπιώτερα τοῦ ἐπικρατοῦντος αὐθαιρέτου καὶ ἀποκρουστικοῦ συστήματος, ἐπήνεγκον τέλειον ναυάγιον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεσπισθέντων· ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ πρώτη αὕτη κοινὴ συνεννόησις ἔρριψε τὴν ἰδέαν καὶ ἐμόρφωσε τὴν ἀρχὴν τῶν ὁμοιομόρφων μέτρων.

Τὴν πρώτην ταύτην Συνέλευσιν διεδέχθη τῷ 1866 ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ τῆς Βιέννης τῷ 1877, ἡ τῆς Ρώμης τῷ 1885, ἡ τῆς Βενετίας τῷ 1892, ἡ τῆς Δρέσδης τῷ 1893, ἡ δευτέρα τῶν Παρισίων τῷ 1894 καὶ ἡ τελευταία ἡ συγκληθεῖσα τῷ 1897 ἐν Βενετίᾳ.

Ἅπασαι αἱ Συνελεύσεις αὗται ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν αἱ πρῶται τέσσαρες δὲν ἐπήνεγκον τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, οὐδὲ συνήνωσαν ὁμογνωμόνως τὰς διαθέσεις τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐγκατάστασιν ὁμοιορρύθμων ὑγιεινομικῶν μέτρων, καὶ διότι τὰ προταθέντα δὲν ὑπεστηρίχθησαν δι᾽ ἐπιχειρημάτων καὶ πείρας, φερούσης τὸ ἀπαιτούμενον ἐπιστημονικὸν κῦρος, καὶ διότι πολλαὶ τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων ἀντεστρατεύοντο εἰς τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ἰδιαιτέρας πεποιθήσεις καὶ δοξασίας, ἰδίως δὲ εἰς τὰς ἕξεις τῶν διαφόρων ἐθνῶν, παραλλασσούσας ἐκ τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, αἵτινες ἐποίκιλλον ἀναλόγως τῆς ἐγγυτέρας ἢ ἀπωτέρας γειτνιάσεως τῶν διαφόρων χωρῶν πρὸς τὰ λοιμόβλητα μέρη.

Μεθ᾽ ὅλα ταῦτα, καίτοι ἐν ταῖς προρρηθείσαις Συνελεύσεσιν οὐδεμία σύμβασις συνυπεγράφη, δὲν δύναταί τις ὅμως ν᾽ ἀρνηθῇ ὅτι αἱ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν ἀναπτυχθεῖσαι συζητήσεις ἐπέδρασαν εὐεργετικῶς ἐπὶ τῶν ἑκάστοτε ὑγιεινομικῶν διατάξεων πάσης χώρας. Τὰ δὲ τέως ὑπερβολικά, ὀχληρὰ καὶ βάρβαρα, τολμῶ εἰπεῖν, ὑγιεινομικὰ μέτρα ἤρξαντο κατ᾽ ὀλίγον διὰ βαθμιαίας ἐξελίξεως περιενδυόμενα τύπον λογικώτερον καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμοιόμορφον.

Καθόσον δέ, ἀπὸ Συνελεύσεως εἰς Συνέλευσιν αἱ ἰδέαι προήγοντο οὕτωσὶν ἐπιστημονικῶς διὰ τῆς ὅλονὲν ἐπὶ νεωτέρων βάσεων ἐκτυλισσομένης συζητήσεως, ἥτις ἐτροφοδοτεῖτο ἀποτελεσματικῶς ὑπὸ τῆς μεταξὺ ἐνεργουμένης μελέτης καὶ ἐρεύνης καὶ τῆς

συναναπτυσσομένης πείρας, τὸ ἔδαφος τῆς κοινῆς συνεννοήσεως ηὐρύνετο.

Καὶ ἐνῷ ἐν τῇ πρώτῃ ἔτι Συνελεύσει εἶχε μελετηθῇ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπιδημικῶν νόσων, αἱ δὲ πεπλανημέναι ἰδέαι περὶ τῆς διαρκοῦς μολύνσεως τῶν χωρῶν τούτων εἶχον διασκεδασθῇ, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀμέσως ὁ εἱρμὸς τῆς μελέτης ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ τάπητος ζητήματα μείζονος σπουδαιότητος. Συνεζητήθη δηλ. τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως καὶ τῆς μεταδοτικότητος τῆς χολέρας· ἐμελετήθησαν αἱ πηγαὶ τῆς νόσου ταύτης, αἱ ὁδοί, ἃς ἠκολούθησεν, ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐπεκτάσεώς της.

Ἐν τῇ Συνελεύσει ταύτῃ ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης καὶ οἱονεὶ διὰ πρώτην φορὰν ἐπισημοποιήθη ἡ ἀνυσιμότης τῶν αὐστηρῶν καθάρσεων ἐναντίον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐπεκτάσεως τῆς χολέρας. Πρὸς μόρφωσιν δὲ τῆς πεποιθήσεως ταύτης συνετέλεσεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ παράδειγμα τῆς Ἑλλάδος, ἥτις, ἐνῷ πρότερον διὰ τῶν καθάρσεων εἶχε διαφύγῃ τὴν νόσον, ἥτις, εἰσαχθεῖσα τῷ 1854 ἀκωλύτως εἰς Πειραιᾶ, ἐγένετο ἑστία φοβερᾶς χολερικῆς ἐπιδημίας, τῷ 1865, ἐνῷ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ γείτονα περὶ αὐτὴν κράτη ἐμαστίζοντο ὑπὸ τῆς νόσου, μόνη ἡ χώρα ἐκείνη ἔμεινεν ἀπρόσβλητος ἐν τῷ μέσῳ τῆς πυρκαϊᾶς διὰ τῶν αὐστηρῶν καθάρσεών της. Ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμεν ὅτι πρὸς καθοδηγίαν τῶν διασκέψεων τῶν διαφόρων Συνελεύσεων συνετέλεσαν καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ Διεθνοῦς ἀνωτάτου Ὑγιεινομικοῦ Συνεδρίου, ἱδρυθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1839.

Ἡ αὐτοκράτειρα τῶν Γάλλων Εὐγενία

Σύζυγος Ναπολέοντος τοῦ Γ'

Ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ, ἐνῷ ἀντιπροσωπεύονται ἅπασαι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, ὡς καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἱσπανία, τὸ Βέλγιον, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νορβηγία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Περσία, τελεῖται ἀέναος, οὕτως εἰπεῖν, ὑγιεινολογικὴ ἐργασία ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν καὶ ἰατρικῶν ἐκθέσεων, συρρεουσῶν οἱονεὶ ἀκτινηδὸν ἐκ τῆς μεγάλης περιφερείας, ἔνθα ὑπάρχουσιν ὑγιεινομικοὶ σταθμοί, ὡς οἱ τῶν τουρκοπερσικῶν συνόρων, τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς, τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου. Διὰ τῶν πληροφοριῶν τούτων, στηριζομένων ἐπὶ τῶν γεγονότων, πολλὰ ζητήματα ὑψίστης ὑγιεινομικῆς σημασίας διασαφηνίζονται.

Τέλος ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ Συνελεύσει καθωρίσθησαν οἱ σταθμοί, ἐφ' ὧν ἔδει νὰ ἐγερθῶσι λοιμοκαθαρτήρια ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ, καὶ τὰ διάφορα σημεῖα ἐπὶ τῶν τουρκοπερσικῶν συνόρων, ἐφ' ὧν ἔδει νὰ τεθῶσιν ἐπιτηρητικαὶ ὑγιεινομικαὶ σκοπιαί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μελετῶν τοῦ διασήμου ὑγιεινολόγου Proust, ἀποσταλέντος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ὑπεδείχθη δὲ ὡς κατάλληλος θέσις ἱδρύσεως προπυργίου πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν μεγάλων ἐπιδημικῶν νόσων, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ μετενεχθῶσιν ἐκ τῆς ἀπωτάτης Ἀνατολῆς, ἡ νῆσος *Καμαράν*, κειμένη κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἐρυθρᾶς πρὸς τὸ στενὸν τοῦ Βαβὲλ Μανδέβ, ἐφ' ἧς καὶ μετὰ ἐμβριθῆ καὶ σοβαρὰν μελέτην ἐν τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει Διεθνεῖ Ὑγιεινομικῷ Συνεδρίῳ ἠγέρθη κατὰ τὸ 1883 τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ὅπερ σήμερον τελειοποιηθὲν λειτουργεῖ ἄριστα καὶ περιφρουρεῖ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπιδημικῶν νοσημάτων.

Ἀλλὰ καὶ τὰς σωτηρίους ταύτας ἀποφάσεις τῆς ἐν λόγῳ Διεθνοῦς Συνελεύσεως δὲν ἐπεσφράγισαν συμβάσεις κοινῆς ἀποδοχῆς τῶν συμμετασχουσῶν Δυνάμεων.

Τὴν Συνέλευσιν ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ τῆς Βιέννης τῷ 1874 καὶ τῆς Ρώμης τῷ 1885. Ἀλλὰ καὶ τῶν Συνελεύσεων τούτων, ὡς καὶ τῶν προηγηθεισῶν, αἱ συνταχθεῖσαι διατάξεις καὶ διεθνεῖς ὑγιεινομικοὶ κώδικες, καίπερ λογικοὶ καὶ ὁμοιόμορφοι, δὲν ἔτυχον τῆς γενικῆς ἀποδοχῆς. Δύναταί τις δὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ἓν τῶν αἰτίων τῆς μὴ συγκεντρώσεως τῶν γνωμῶν ἦτο ἡ αὐστηρότης μέτρων τινῶν, ἰδίως δὲ ἡ κατακράτησις τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τῶν ἐπιβατῶν ἐν τοῖς λοιμοκαθαρτηρίοις.

Ἡ πέμπτη Συνέλευσις, ἡ συγκροτηθεῖσα ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1892, ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ἡ μάλιστα καρποφόρος, αἱ δὲ ἀποφάσεις της ἔτυχον ὁπωσδήποτε γενικωτέρας ἐπιδοκιμασίας, καταστᾶσαι σεβασταί, συνυπογραφεῖσαι ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν Δυνάμεων καὶ λαβοῦσαι πρῶται τὸν τύπον διεθνῶν συμβάσεων.

Ἐν ταύτῃ ἀπεφασίσθη καὶ ἡ διοργάνωσις ὑγιεινομικῆς ὑπηρεσίας ἀποσκοπούσης τὴν ἐπιτήρησιν τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως νοσοκομείου καὶ λοιμοκαθαρτηρίου κατὰ τὰς πηγὰς τοῦ Μωϋσέως (sources de Moïse). Ἐτακτοποιήθησαν καὶ ἐτέθησαν οἱ ὅροι τῆς διόδου τῶν πλοίων κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα εἰς ὕποπτα τοιαῦτα νὰ διέρχωνται τὰ στενὰ ὑπὸ ἐπιτήρησιν ὑγιεινομικὴν ἄνευ ἐπικοινωνίας, ἐὰν ταῦτα ἔφερον ἰατρόν, κλίβανον ἀπολυμαντικὸν καὶ ἐν γένει τὰ κατάλληλα ἀπολυμαντικὰ μέσα.

Μετὰ τὴν Συνέλευσιν ταύτην ἦλθεν ἡ τῆς Δρέσδης

τῷ 1893, εἶτα δὲ ἡ τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1894, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσι συμπληρωματικαὶ ἐκείνης. Καὶ ἐν μὲν τῇ Συνελεύσει τῆς Δρέσδης ἀντὶ τῶν καθάρσεων ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ καθημερινὴ ὑγιεινομικὴ ἐπίβλεψις τῶν ἐπιβατῶν εἰς τὸν τόπον τῆς ἀφίξεως καὶ διαμονῆς των μέχρι παρελεύσεως τῶν ἡμερῶν τῆς ἐπῳάσεως τῆς νόσου, ὑπολογιζομένων καὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πλοῦ. Ἐν δὲ τῇ τῶν Παρισίων προσετέθη ἡ εὐχὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως καὶ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον συστήματος ὑγιεινομικῆς ἐπιβλέψεως, ὡς ἐν Σουέζ, καὶ ὑπεδείχθησαν τὰ προφυλακτικὰ μέτρα πρὸς παρακώλυσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς χολέρας διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Τὰς γονίμους ταύτας ἐργασίας τῶν τριῶν τελευταίων Συνελεύσεων μετὰ τρία ἔτη, ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ τοῦ ἀπειλουμένου κινδύνου ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τῆς πανώλους εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπεστέγασεν οἱονεὶ ἡ τελευταία ἐν Βενετίᾳ Συνέλευσις κατὰ τὸ 1897.

Ἐν τῇ Συνελεύσει ταύτῃ ἐτακτοποιήθησαν ὡς οἷόν τε εὐθετώτερον τὰ μέτρα τῆς ὑπερασπίσεως κατὰ τῶν ἐπιδημιῶν ἐπὶ τῆς θεμελιώδους πάντοτε βάσεως, ἐφ' ἧς ἐστηρίχθησαν αἱ τρεῖς προγενέστεραι Συνελεύσεις, ἤτοι τῆς ἐπιζητήσεως τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τῶν προφυλακτικῶν μέτρων κατὰ τῆς εἰσβολῆς καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ἐπιδημικῶν νόσων, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ ἐλαχίστου ὁρίου τῶν προσκομμάτων εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν κίνησιν τῶν ἐπιβατῶν.

Οὕτω λοιπὸν ὁ μεγαλουργὸς δέκατος ἔνατος αἰὼν οὐ μόνον καθώρισε διὰ τῆς ἀρίστης ὑγιεινομικῆς στρατηγικῆς τὰ διάφορα σημεῖα, ἐφ' ὧν ἠγέρθησαν σκοπιαὶ καὶ ἐτέθησαν ἄγρυπνοι ὀφθαλμοί, παρακολουθοῦντες βῆμα πρὸς βῆμα τὰς κινήσεις καὶ διευθύνσεις τῶν ἐξωτικῶν νόσων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἑνότητος τῶν πνευμάτων, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ἐπικουριῶν τῆς ἐπιστήμης ἐρρύθμισε τὰ μέτρα, παρεσκεύασε τὰ μέσα καὶ ἐφωδίασεν ἡμᾶς διὰ τῶν ἀρίστων ἀποκρουστικῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν ὅπλων, ἵνα παλαίωμεν ὡς οἷόν τε ἀποτελεσματικώτερον κατὰ τῶν φοβερῶν τεράτων!

Οὕτω λοιπὸν θαρραλέως, οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων, εἰσήλθομεν εἰς τὸν νέον αἰῶνα, κατὰ τὴν φωτοβόλον χαραυγὴν τοῦ ὁποίου βλέπομεν νὰ διαλάμπῃ γλυκεῖα ἡ μορφὴ τῆς παρηγόρου ἐλπίδος, ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ ἐπὶ πολὺ ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν αἱ φοβεραὶ μάστιγες, αἵτινες ὑπῆρξαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν προγόνων μας, θὰ δαμασθῶσι καὶ ἴσως ἴσως ἐξοντωθῶσιν ὁλοσχερῶς καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἑστίας των!

Ἡ ὡραία καὶ φιλάνθρωπος ἐργασία θὰ ἐξακολουθήσῃ, οἱ δὲ ἐπιζήσοντες θὰ ἴδωσιν.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΠΑΛΙΔΗΣ